

Međuratni povijesni kontekst osnivanja Galerije likovnih umjetnosti u Rijeci

Metzger-Šober, Branko

Doctoral thesis / Disertacija

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:195344>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZADRU

POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
HUMANISTIČKE ZNANOSTI

Branko Metzger – Šober

**MEĐURATNI POVIJESNI KONTEKST OSNIVANJA
GALERIJE LIKOVNIH UMJETNOSTI U RIJECI**

Doktorski rad

Zadar, 2016.

SVEUČILIŠTE U ZADRU
POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
HUMANISTIČKE ZNANOSTI

Branko Metzger - Šober

**MEĐURATNI POVIJESNI KONTEKST OSNIVANJA
GALERIJE LIKOVNIH UMJETNOSTI U RIJECI**

Doktorski rad

Mentorica

Dr. sc. Sonja Briski Uzelac, red. prof. u miru

Zadar, 2016.

SVEUČILIŠTE U ZADRU

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

I. Autor i studij

Ime i prezime: Branko Metzger - Šober

Naziv studijskog programa: Poslijediplomski sveučilišni studij Humanističke znanosti

Mentorica: dr. sc. Sonja Briski Uzelac, red. prof. u miru

Datum obrane: 24. veljače 2016.

Znanstveno područje i polje u kojem je postignut doktorat znanosti: humanističke znanosti – povijest umjetnosti

II. Doktorski rad

Naslov: Međuratni povijesni kontekst osnivanja Galerije likovnih umjetnosti u Rijeci

UDK oznaka: 7

Broj stranica: 811

Broj slika/grafičkih prikaza/tablica: 93/0/

22 Broj bilježaka: 733

Broj korištenih bibliografskih jedinica i izvora:

583 Broj priloga: 182

Jezik rada: hrvatski

III. Stručna povjerenstva

Stručno povjerenstvo za ocjenu doktorskog rada:

doc. dr. sc. Danko Zelić, znanstv.savj., predsjednik

dr. sc. Sonja Briski Uzelac, red. prof. u miru, članica

prof. dr. sc. Julija Lozzi – Barković, članica

izv. prof. dr. sc. Vinko Srhoj, član

dr. sc. Petar Prelog, viši znanstv. sur., član

Stručno povjerenstvo za obranu doktorskog rada:

doc. dr. sc. Danko Zelić, znanstv.savj., predsjednik

dr. sc. Sonja Briski Uzelac, red. prof. u miru, članica

prof. dr. sc. Julija Lozzi – Barković, članica

izv. prof. dr. sc. Vinko Srhoj, član

dr. sc. Petar Prelog, viši znanstv. sur., član

UNIVERSITY OF ZADAR
BASIC DOCUMENTATION CARD

I. Author and Study

Name and Surname: Branko Metzger - Šober

Name of the Study Programme: Postgraduate University Study in Humanities

Mentor: Professor (retired) Sonja Briski Uzelac, PhD

Date of the Defence: 24 February 2016

Scientific Area and Field in which the PhD is obtained: Humanities, History of Art

II. Doctoral Dissertation

Title: The Interwar Historical Context of the Establishment of Gallery of Fine Arts in City of Rijeka

UDC mark: 7

Number of pages: 811

Number of pictures/graphical representations/tables: 93/ 0/

22 Number of notes: 733

Number of used bibliographic units and sources:

583 Number of appendices: 182

Language of the doctoral dissertation: Croatian

III. Expert committees

Expert committee for the evaluation of the doctoral dissertation:

Assistant Professor Danko Zelić, PhD, president

Professor (retired) Sonja Briski Uzelac, PhD, member

Professor Julija Lozzi – Barković, PhD, member

Associate Professor Vinko Srhoj, PhD, member

Scientific Associate Petar Prelog, PhD, member

Expert committee for the defence of the doctoral dissertation:

Assistant Professor Danko Zelić, PhD, president

Professor (retired) Sonja Briski Uzelac, PhD, member

Professor Julija Lozzi – Barković, PhD, member

Associate Professor Vinko Srhoj, PhD, member

Scientific Associate Petar Prelog, PhD, member

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Branko Metzger - Šober**, ovime izjavljujem da je moj **doktorski** rad pod naslovom **Međuratni povijesni kontekst osnivanja Galerije likovnih umjetnosti u Rijeci** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 14. ožujka 2017.

SADRŽAJ

1. PREDGOVOR

1.1. Cilj istraživanja.....	1
1.2. Postojeća istraženost i dosadašnja recepcija saznanja.....	2
1.3. Znanstveno – istraživačke metode.....	4
1.4. Znanstveni doprinos	5
1.5. Struktura rada.....	6
2. UVOD	13
3. Povijesne specifičnosti Rijeke u razdoblju od 1776. do 1924. godine.....	20
4. Pregled razdoblja talijanske Rijeke od 1924. do 1944. godine.....	40
5. Pitanje Fijumana unutar grada Rijeke u razdoblju od 1924. do 1944. godine	49
6. Riječka likovna scena u međuratnom razdoblju	60
7. Pregled galerijsko – izložbenih aktivnosti u razdoblju od 1924. do 1944. godine.....	80
7.1. 1924. godina	
7.1.1. Repriza predavanja sa Sorbone u dvorani Grand hotela Excelsior, Rijeka.....	83
7.1.2. Izložba Umjetničkoga kruga u Circolo Academico, Palazzo Modello, Rijeka	85
7.1.3. Samostalna izložba Uga Terzolja u Circolo Accademico, Palazzo Modello, Rijeka	92
7.1.4. Izložba napuljskoga slikarstva u hotelu Quarnero, Opatija.....	93
7.1.5. Studijsko putovanje članova Udruženja umjetnika Italije u Pariz	97
7.2 1925. godina	
7.2.1. Pokretanje inicijative za iznalaženje galerijsko – izložbenoga prostora u Rijeci	98

7.2.2. Samostalna izložba Uga Flumianija u Velikoj dvorani hotela Quarnero, Opatija.....	99
7.2.3. Zaštita krajobraza Kvarnerske provincije.....	100
7.2.4. Prva međunarodna riječka umjetnička izložba u Liceo Scientifico, Rijeka.....	100
7.2.5. Samostalna izložba bračnih sudružnika umjetnika Gilde Pansiotti – Cambon i Glauca Cambona u hotelu Quarnero, Opatija.....	126
7.2.6. Izložba napuljskoga slikarstva u hotelu Excelsior, Rijeka.....	127
7.3. 1926. godina	
7.3.1. Izložba Umberta Gnate u izlozima fotografskoga atelijera i dućana fotografske opreme La Modernissima, Rijeka	129
7.3.2. Samostalna izložba Leonide Villani u prostorijama Liceo Scientifica, Rijeka	129
7.3.3. Samostalna izložba Uga Terzolja u hotelu Regina, Opatija.....	129
7.3.4. Samostalna izložba Carla Ostrogovicha u Auli Magna Liceo Scientifica, Rijeka	130
7.3.5. Samostalna izložba Federice Blande u Auli Magna Liceo Scientifica, Rijeka	132
7.4. 1927. godina	
7.4.1 Druga međunarodna riječka umjetnička izložba u Palazzo delle Scuole Municipali Emma Brentari, Rijeka	133
7.4.2. Jesenske izložbene aktivnosti u fotografskom atelijeru La Modernissima, Rijeka	173
7.4.3. Sudjelovanje Enrica Fonde na Jesenskom salonu u Parizu	174
7.4.4. Samostalna izložba Albertine Schwarz u Villi Primavera, Opatija	175
7.4.5. Začetak priprema i realizacija izložbe <i>Arte fiumana</i> i <i>Mostra storica fiumana</i> u Palazzo dell'Esposizione, Rim.....	176

7.5.1928. godina

7.5.1. Izložba <i>Arte fiumana</i> i <i>Mostra storica fiumana</i> u Palazzo dell'Esposizione, Rim	181
7.5.2. Osvrt na sudjelovanje Enrica Fonde na Jesenskom salonu u Parizu 1927. godine	184
7.5.3. Izložba skica u Villi Angiolini, Opatija	185
7.5.4. Treća umjetnička izložba u Villi Angiolini, Opatija.....	187
7.5.5. Osnivanje provincijskoga umjetničkog sindikata	188
7.5.6. Prva izložba Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije – Izložba pejzažne umjetnosti Kvarnera u Caffè Imperiale, hotel Imperial, Rijeka.....	189
7.5.7. Implikacije tršćanske izložbe i sudjelovanje riječkih umjetnika na Drugoj Međuprovincijskoj izložbi Umjetničkoga sindikata Venecije Giulie u Padiglione municipale u Trstu.....	197

7.6. 1929. godina

7.6.1. Samostalna izložba Umberta Gnate u izlozima fotografskoga atelijera i dućana fotografske opreme La Modernissima, Rijeka	200
7.6.2. Iznenađna smrt mladoga proslavljenog Riječanina Enrica Fonde	200
7.6.3. Druga izložba Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije u Palazzo delle scuole municipali Emma Brentari, Rijeka	202
7.6.4. Poziv na sudjelovanje na Trećoj Međuprovincijskoj izložbi Umjetničkoga sindikata regije Venecije Giulie u Padiglione municipale, Trst.....	208
7.6.5. Natječaj za izvedbu alegorijske skulpture Kvarnerske provincije na Foro Mussolini, Rim	208

7.6.6. Začetak ideje formiranja stalnoga galerijskog prostora u riječkoj šetališnoj zoni.....	210
7.7. 1930. godina	
7.7.1. Galleria del Litorio, novi ulični galerijski prostor s kontinuiranim izložbenim aktivnostima, Rijeka	212
7.7.2. Samostalna izložba Marcella Ostrogovicha u fotografskom atelijeru La Modernissima, Rijeka	213
7.7.3. Samostalna izložba akvarelistice Gilde Moise u Circolo Patriottico, Rijeka	214
7.7.4. Izložba riječkih slikara u Casa d'Arte – Casa di Fascio, Rijeka	214
7.7.5. Drugi grupni umjetnički postav Mostra d'Arte Permanente u Galleria del Litorio, Rijeka	215
7.7.6. Promocija novih programskih načela Četvrte Međuprovincijske izložbe Umjetničkoga sindikata Venecije Giulie	217
7.7.7. Uspjeh Carla Ostrogovicha na Umjetničkoj smotri u Galeriji Pesaro, Milano	218
7.7.8. Izostanak godišnje izložbe Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije	218
7.8. 1931. godina	
7.8.1. Grupna umjetnička izložba u organizaciji Emira Fantinija, La Modernissima, Rijeka	220
7.8.2. Izbor bez izabranih: neuspjeh sindikalnoga poziva za sudjelovanje riječkih umjetnika na Prvoj kvadrientalnoj izložbi u Rimu	221
7.8.3. Samostalna izložba Dante Balsana, Casa del fascio, Rijeka	221
7.8.4. Izložba crteža u organizaciji Casa d'Arte u Permanente, Rijeka	222

7.8.5. Samostalna izložba Oscara Knollseisena u Permanente, Rijeka	225
7.8.6. Samostalne izložbe Cornelija Zustovicha u Nici i Juan les Pines na Francuskoj rivijeri.....	226
7.8.7. Samostalna izložba Luigi Schinga u Grand Albergo Regina, Opatiji	226
7.8.8. Samostalna izložba Bianche Minucci u Sala d'Arte Permanente, Rijeka	228
7.8.9. Treća izložba Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije u Izložbenom paviljonu, Opatija.....	229
7.8.10. Peta Međuprovincijska izložba Umjetničkoga sindikata Provincije Venecije Giulie, Udine.....	232
7.9. 1932. godina	
7.9.1. Slučaj samostalne izložbe jedanaestogodišnje Auguste Balsamo u izlozima La Modernissime i prostorijama Casa Rotonda, Rijeka.....	235
7.9.2. Samostalna izložba Giovannija Giulianija, Permanente, Rijeka	237
7.9.3. Sudjelovanje riječkih slikara na Trećoj izložbi Umjetničkoga sindikata Ligurije, Genova	237
7.9.4. Gostovanje Galerije Urbani iz Milana u Bottega d'Arte – Permanente, Rijeka	239
7.9.5. Četvrta izložba Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije u Izložbenom paviljonu, Opatija	240
7.9.6. Samostalna izložba Uga Terzolja u Liceo Scientifico, Rijeka.....	245
7.9.7. Pripreme za Petu izložbu Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije u Rijeci.....	246

7.10. 1933. godina

- 7.10.1. Peta izložba Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije u Palazzo dell'Istituto Federale delle Case di Risparmio delle Venezie, Rijeka 249
- 7.10.2. Mala samostalna izložba mlade slikarice Anne Fanizza u izložima La Modernissime, Rijeka..... 259
- 7.10.3. Samostalna izložba Oloferne Collavinija u hotelu Bellevue, Opatija 260
- 7.10.4. Samostalna izložba Augusta de Stadlera u opatijskom Izložbenom paviljonu i prvi namjenski otkup usmjeren osnivanju riječke Galerije moderne umjetnosti 262
- 7.10.5. Posthumna retrospektivna izložba opatijskoga slikara Osvalda Mora u Sala Azzurra hotela Quarnero, Opatija..... 264
- 7.10.6. Najava i poziv za sudjelovanjem na Sedmoj Međuprovincijskoj izložbi Umjetničkoga sindikata Venecije Giulie u Trstu 265
- 7.10.7. Bogata izložbena aktivnost u Opatiji tijekom mjeseca kolovoza i rujna 1933. godine..... 266
- 7.10.8. Samostalne izložbe Clemente Tafurija i Fabra de Santija u Izložbenom paviljonu, Opatija 266
- 7.10.9. Sedma Međuprovincijska izložba Umjetničkoga sindikata Venecije Giulie, Trst..... 268
- 7.11. 1934. godina
- 7.11.1. Pripreme za obilježavanje Desete godišnjice aneksije Rijeke Kraljevini Italiji 270
- 7.11.2. Samostalna izložba Anne Fanizza u Sala maggiore della Delagazione dei Fasci, Rijeka 271
- 7.11.3. Samostalna izložba Augusta de Stadlera u Izložbenom paviljonu, Opatija..... 271

7.11.4. Šesta izložba Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije posvećena Desetoj obljetnici Aneksije, Casa Rotonda, Rijeka	272
7.11.5. Začeci formiranja gradske kolekcije likovnih djela.....	285
7.11.6. Samostalna izložba pulskoga slikara Romea Marsija u Maloj dvorani hotela Quarnero, Opatija	285
7.11.7. Natječaj za spomenik Legionaru na Piazza Regina Elena, Rijeka.....	286
7.11.8. Samostalna izložba Erminije Vigo u Sala Maggiore Circolo Impiegati, Rijeka	287
7.12. 1935 godina	
7.12.1. Samostalna izložba Sigfrido Pfaua u Circolo Impiegati, Rijeka	289
Izložba idejnih rješenja za spomenik Riječkom legionaru održane u okviru Sedme izložbe Umjetničkoga sindikata u novoizgrađenoj školi Niccolo Tommaseo, Rijeka.....	294
7.12.3. Sedma izložba Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije, Rijeka.....	303
7.12.4. Samostalna izložba Luciana Albertinija u Sala Azzurra hotela Quarnero Majestic, Opatija	313
7.12.5. Druga samostalna izložba pulskoga slikara Romea Marsija u Velikoj dvorani hotela Palace, Opatija	314
7.12.6. Samostalna izložba slikara Vicenza Coluccija u Sala Azzurra hotela Quarnero Majestic, Opatija	315
7.12.7. Značajan nastup riječkih slikara na Devetoj međuprovincijskoj izložbi Umjetničkoga sindikata Provincije Venecije Giulie u Trstu	316

7.12.8. Donacija skulpture <i>Vittoria</i> Edoarda Trevesea svojoj bivšoj pješadijskoj regimenti	317
7.12.9. Predbožićna samostalna izložba Giovanne Kubelik u hotelu Regina, Opatija	318
7.13. 1936. godina	
7.13.1. Izložba talijanske moderne grafike u Izložbenom paviljonu, Opatija.....	319
7.13.2. Poziv riječkim umjetnicima članovima Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije za sudjelovanje na izložbi u milanskoj Galeriji Piccola mostra.....	329
7.13.3. Bečka samostalna izložba Giovanne Kubelik u Čehoslovačkoj ambasadi povodom održavanja manifestacije <i>Fascio giovanile Europeo di Vienna</i>	330
7.13.4. Riječki slikar Ladislao de Gauss u selekciji talijanskih umjetnika izlaže na <i>XX. Biennale Internazionale d'Arte</i> , Venecija	330
7.13.5. Tršćanska samostalna izložba akvarela Marcella Ostrogovicha u Salonu Michelazzi	331
7.13.6. Treća samostalna izložba pulskoga slikara Romea Marsija u Sala Azzurra hotela Quarnero, Opatija.....	332
7.13.7. Opatijska samostalna izložba Attilija Zanchellija u Izložbenom paviljonu.....	332
7.13.8. Osma izložba Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije u Circolu Savoia, Palazzo Modello, Rijeka.....	333
7.13.9. Deseta Međuprovincijska izložba Umjetničkoga sindikata Provincije Venecije Giulie u Trstu.....	343
7.13.10. Samostalna izložba Nuzzi Chieregho u Casa d'Artisti u Milanu	343

7.14. 1937. godina

- 7.14.1. Izložba Sigfrida Pfaua, La Modernissima, Rijeka..... 345
- 7.14.2. Samostalna izložba Erminije Vigo u Velikoj dvorani hotela Palazzo, Opatija.....345
- 7.14.3. Samostalna izložba Roberta Locatellija na riječkom Korzu 346
- 7.14.4. Samostalna izložba Giovanna Kubelik u opatijskom Izložbenom paviljonu346
- 7.14.5. Dvostruka samostalna izložba Carmela Abate u opatijskom Izložbenom paviljonu i
riječkom sjedištu G. U. F. – a.....347
- 7.14.6. Opatijska izložba Luigija Tolottija u hotelu Cristallo 349
- 7.14.7. Samostalna izložba Mimi Quilici Buzzacchi u hotelu Cristallo, Opatija.....350
- 7.14.8. Zajednička opatijska izložba Luciana Albertinija i Maria de Hajnala u
atriju hotela Palazzo..... 351
- 7.14.9. Samostalna izložba Giuseppea Maldarellija u hotelu Quarnero, Opatija..... 352
- 7.14.10. Izložba akvarela riječkoga Starog grada Amata Fumija, La Modernissima,
Rijeka 354
- 7.14.11. Umjetničke grafike Cornelija di Giusti – Zustovicha na europskoj putujućoj izložbi
talijanske moderne grafike..... 354
- 7.14.12. Prva izložba umjetnosti vezane uz more u Sala Bianca Teatra Fenice,
Rijeka..... 355
- #### 7.15. 1938. godina
- 7.15.1. Samostalna izložba Silvije Marni, talijanske portretistice britanskoga slikarskog kruga
u opatijskom Izložbenom paviljonu 359

7.15.2. Samostalna izložba Piera Lucana u hotelu Palazzo, Opatija.....	359
7.15.3. Paralelne samostalne izložbe Luciana Albertinija i Enia Tomiolija u sjedištu G. U. F. – a, Rijeka	360
7.15.4. Četvrta samostalna izložba Romea Marsija u hotelu Quarnero, Opatija.....	361
7.15.5. Velika samostalna izložba slikara Uga Flumianija u Izložbenom paviljonu, Opatija	362
7.15.6. Opatijska samostalna izložba Nuzzi Chierogo Ivancich u Izložbenom paviljonu.....	364
7.15.7. Improvizirana izložba Luciana Albertinija u Studiju Litrov, Opatija	366
7.15.8. Druga opatijska samostalna izložba Piera Lucana u opatijskom Izložbenom paviljonu.....	367
7.15.9. Nova samostalna izložba Luciana Albertinija u hotelu Cristallo, Opatija	368
7.15.10. Samostalna izložba opatijskih motiva njemačkoga slikara Edoarda Löfflera u opatijskom Izložbenom paviljonu	369
7.15.11. Samostalna izložba Marija Lominija u hotelu Quarnero, Opatija	370
7.15.12. Prvi izložba riječke slikarice Mercedes Stella u izlozima dućana namještaja Herskovitz, Rijeka	371
7.15.13. Dvanaesta Međuprovincijska izložba Umjetničkoga sindikata Provincije Venecije Giulie u Trstu.....	372
7.15.14. Deveta izložba Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije u Velikoj dvorani sjedišta G. U. F. – a, Rijeka.....	372
7.15.15. Smrt riječkoga slikara i pedagoga Oloferne Collavinija.....	377

7.15.16. Riječka izložba milanskih slikara u prizemlju ex Casa Steffula na Piazzzi Scarpa, Rijeka.....	377
7.15.17. Samostalna izložba Nuzzi Chierogo Ivancich u Galeriji Permanente d'arte 'Alessandro Gazzo', Bergamo.....	378
7.15.18. Izložba Umberta Gnate, Anzi.....	379
7.15.19. Dražba slikarske ostavštine Giorgia Conrädara u Villi Litrov, Opatija	379
7.16. 1939. godina	
7.16.1. Riječka galerijska infrastruktura i obnova inicijative za osnivanjem gradske Galerije moderne umjetnosti	381
7.16.2. Izložba Pina Stepancicha u novoobnovljenom izložbenom prostoru La Modernissime – Saletta delle Mostre di Pitturra, Rijeka.....	382
7.16.3. Začetak prenamjene prostorija Ville Margherite za potrebe smještaja Gradskoga muzeja i pokretanje službene inicijative za osnivanjem Galerije moderne umjetnosti.....	383
7.16.4. Mala izložba slika Arriga Riccottija u izlogu dućana šivaćega pribora na riječkom Korzu,.....	386
7.16.5. Samostalna izložba Giuseppea Rondelle, La Modernissima, Rijeka	386
7.16.6. Postupnik i praksa izvoza umjetnina preko grada Rijeke kao pograničnoga talijanskog grada.....	387
7.16.7. Izložba crteža i grafika talijanskih i riječkih autora, La Modernissima, Rijeka	388
7.16.8. Velika samostalna izložba Carla Ostrogovicha u Galeriji del Corso, Milano.....	389

7.16.9. Samostalna izložba Giovanne Kubelik u opatijskom Izložbenom paviljonu	390
7.16.10. Izložba milanskih slikara na Piazzzi Scarpa, Rijeka	391
7.16.11. Velika samostalna izložba Carlo Ostrogovicha u Circolo Savoia – Palazzo Modello, Rijeka.....	391
7.16.12. Pozicija i uloga umjetničkih sindikalnih udruga – osvrti povodom velikih umjetničkih obljetnica	393
7.16.13. Deseta izložba Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije u školi Niccolo Tomasseo, Rijeka.....	396
7.16.14. Trinaesta Međuprovincijska izložba Umjetničkoga sindikata Provincije Venecije Giulie u Trstu	411
7.17. 1940. godina	
7.17.1 Izložba likovnih radova učenika japanskih škola izloženih u školi Niccolo Tomasseo, Rijeka	413
7.18. 1941. godina	
7.18.1. Tršćanska izložba Ladislava de Gausa i Marie Arnold u dvoranama Umjetničkoga sindikata, Trst.....	415
7.18.2. Jedanaesta izložba Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije u Izložbenom paviljonu, Opatija.....	416
7.18.3. Petnaesta Međuprovincijska izložba Umjetničkoga sindikata Venecije Giulie u školi Niccolo Tommaseo, Rijeka.....	418
7.18.4. Izložba Enza Ceccherinija u izlozima jednoga od dućana na riječkom Corsu.....	433

7.19. 1942. godina	
7.19.1. Izložba Arriga Ricottija u izlogu dućana Lazzarini, Rijeka	434
7.19.2. Izložba Carla Ostrogovicha u milanskoj Galeriji Mazzucchelli.....	434
7.19.3. U nedostatku izložbenih aktivnosti izlazak mjesečnih osvrtâ o umjetnosti naslova <i>Arte e Artisti Umbra Apollonia</i> u dnevnom tisku	435
7.20. 1944. godina	
7.20.1. Samostalna izložba Umberta Gnate u La Modernissimi, Rijeka	437
7.20.2. Prva samostalna izložba Romola Venuccia, La Modernissima, Rijeka	438
7.20.3. Samostalna izložba Oscara Knollseisena, La Modernissima, Rijeka.....	440
7.20.4. Samostalna izložba Maria de Hajnala, La Modernissima, Rijeka.....	441
7.20.5. Samostalna izložba Lucije Foretich, La Modernissimi, Rijeka	443
8. Razvoj muzejske djelatnosti u gradu Rijeci.....	444
8.1. Muzejsko – galerijsko pitanje u Rijeci nakon kraja Drugoga svjetskog rata	450
9. Pokušaji osnivanja Galerije moderne umjetnosti u Rijeci od 1932. do 1941. godine	
9.1. Začetak inicijative osnivanja Galerije moderne umjetnosti u Rijeci.....	453
9.2. Opstruiranje ideje.....	465
9.3. Promjena gradske vlasti – promjena stava po pitanju osnivanja Galerije moderne umjetnosti.....	473
9.4. Rješavanja pitanje doniranih likovnih djela	493
10. ZAKLJUČAK	513

Popis literature	531
Popis ilustracija	580
Popis tablica	592
Sažetak.....	595
Abstract	598
Slikovni prilozi	601
Životopis	810

1. PREDGOVOR

1.1. Cilj istraživanja

Cilj rada obuhvaća sustavno istraživanje dostupnih materijala o umjetnicima koji su u gradu Rijeci stvarali u razdoblju od 1924. do 1944. godine, njihovim radovima i izlagačkim aktivnostima, utvrđivanje međusobne suradnje likovnih stvaralaca i elemenata njihove cehovske povezanosti i organiziranosti, kao i prikupljanje i klasifikaciju navedenih podataka tijekom definiranoga razdoblja. Dodatni cilj bio je istražiti povijesnu građu vezanu uz osnivačke aktivnosti riječke galerijske ustanove moderne umjetnosti u istaknutom vremenskom razdoblju. Kontekstualno definiranje predmetnih istraživačkih aktivnosti, sustavni prikaz i analiza prikupljenih materijala, formiranje zaključaka, njihovo sučeljavanje i definiranje, konačni su ishod znanstveno – istraživačkoga rada. S obzirom na neodvojivost pojedinih elemenata istraživanja, pristup temi bit će integrativan.

Kako bi se ostvario osnovni cilj istraživanja, bilo je potrebno izvršiti ga postupno i sustavno:

opći društveni preduvjeti i interes lokalne zajednice

izložbene aktivnosti grada u razdoblju između dva rata (organizatori, povodi i sudjelovanja umjetnika)

fijumanski likovni krug i analiza aktivnosti

utjecaj ratnih događanja, promjena gradske i državnih uprava na usmjereni

razvoj galerijskoga kontinuiteta

podrška i predradnje talijanske vlasti u osnivanju Galerije moderne umjetnosti –

likovni, geostrateški i politički interesi

uloga Guida Asveri Bottussija pri osnivanju Galerije moderne umjetnosti u Rijeci

1948. godina – osnivanje Galerije likovnih umjetnosti kao sinteza kontinuiteta i

odluke nove vlasti.

1.2. Postojeća istraženost i dosadašnja recepcija saznanja

O Galeriji likovnih umjetnosti u Rijeci, kasnije Modernoj galeriji, pa Muzeju moderne i suvremene umjetnosti, pisalo se malo. Pojedini riječki autori: Daina Glavočić, Igor Žic, Ervin Dubrović, Berislav Valušek, Branko Franceschi, Julija Lozzi – Barković, analizirali su individualne, grupne izložbe likovnih umjetnika ili su sudjelovali u projektima koji su promovirali određeno vremensko razdoblje riječke prošlosti (historicizam, secesija, moderna) bez ambicije povezivanja njihovih uzročnosti.

Riječkim međuratnim razdobljem internetskim portalom Fluminensia bavi se Goran Moravček, kao i grupa riječkih entuzijasta na Facebook portalu okupljeni oko grupe Riječke enciklopedije Fluminensie. Tu je i Irvin Lukežić, koji širi kontekst na područje kulture i jezikoslovlja. Iako je u Rijeci 20. stoljeća živjelo i djelovalo nekoliko strukovno priznatih povjesničara umjetnosti poput Branka Fučića, Radmile Matejčić, Vande Ekl i Borisa Vižintina, koji su svojim knjigama i znanstvenim radovima obradili pojedine segmente riječke povijesti, nitko od njih nije valorizirao i obradio događanja na likovnoj sceni u Rijeci između dva svjetska rata.

Za definiranje odnosnoga razdoblja jedan od izvora bili su i katalozi izložbi koji su uključivali radove riječkih umjetnika međuratnoga razdoblja iz fundusa tadašnje Moderne galerije – Muzeja moderne i suvremene umjetnosti, a koje su se priređivale i u Rijeci i u Zagrebu (*Kubizam i hrvatsko slikarstvo*, Umjetnički paviljon u Zagrebu 18.9.-1.11.1981.; *Alpe Adria*, Moderna galerija Rijeka, svibanj 1985.; *Hrvatska moderna*, Moderna galerija Rijeka, 15.6.-15.9.1992.;

Romolo Wnousek Venucci: 1903-1976 – stvaralaštvo tokom trideset godina, Moderna galerija Rijeka 1993.; *Carlo Ostrogovich – slikar Kvarnera*, Muzej moderne i suvremene umjetnosti Rijeka, 7.11.2002.-31.1.2003.; *Romolo Venucci – Kubokonstruktivistički crteži (1927.-1935.) iz Zbirke Romola Venuccija*, Muzej moderne i suvremene umjetnosti i Zajednica Talijana Rijeka, 4.2.-2.3.2003.; *Marcello Ostrogovich (1888.-1953.)*, Muzej moderne i suvremene umjetnosti, Rijeka, 13.6.-13.7.2003.; *Vilim Svečnjak Riječki radovi 1936.-1951.*, Muzej moderne i suvremene umjetnosti, Rijeka, 30.5.-4.7.2006.). Istraživanje pokazuje da je uspostavom Republike Hrvatske zanimanje za međuratno razdoblje nestalo.

Izložba *Fijumani – Riječka situacija 1920. – 1940.* Daine Glavočić priređena u Muzeju moderne i suvremene umjetnosti u Rijeci od 14.12.2006. do 10.02.2007. godine uzburkala je riječku

javnost ukazujući na problematičnost razumijevanja odnosnoga razdoblja izložbe. Aktivnosti koje su se odvijale, a koje su prethodile otvorenju izložbe, poput one odlijevanja u bronci Venuccijske skulpture *Forza della volonta*, potaknuto lošim stanjem Venuccijske skice u gipsu iz fundusa Muzeja moderne i suvremene umjetnosti, nerazumijevanje ironijskoga odmaka i slojevitosti umjetničke poruke *Problemarket.com* izazvalo je negodovanje jednoga dijela riječke političke javnosti. Udruga antifašističkih boraca i antifašista Rijeke po otvorenju, optužila je i prozvala organizatore i sudionike ove izložbe za promociju fašističke ideologije. Smatrali su da sporno, u ovom slučaju, nije samo izlaganje Venuccijske skulpture *Forza della Volonta*, već i nametanje lažne poruke o fašizmu, koji taj dio izložbe prezentira. Tenzije su po tom pitanju već bile pokrenute 2005. godine kada je u hotelu Bonavia prezentiran projekt *Problemarket.com* firme Denuntio iz SAD. Ovim su projektom osnivači *Problemarket.com*, talijanski umjetnik Davide Grassi i slovenski filozof Igor Štomajer, osmislili *poslovni seminar* koji je prezentirao burzu za kontroliranje tržišta problemima kao umjetničkim konceptom. Autori ove akcije smatrali su da problemi imaju tržišnu vrijednost i da ne moraju imati prvenstveno negativnu konotaciju. Zbog pogrešno interpretiranoga umjetničkog koncepta Udruga antifašista Rijeke organizirala je prosvjed smatrajući kako se novi val prodora antifašističke ideologije u Rijeku počeo širiti pod krinkom umjetnosti. Mislili su kako Rijeka nije podložna takvim akcijama kojima se tražilo da se raznim aktivnostima i predstavama, kao i spomenikom kontinuirano obilježava prva fašistička agresija na svijetu izvršena na Rijeku 1919. godine. S druge je strane talijansku kulturnu i političku javnost nadasve zbunio katalog izložbe posebice onaj koji se bavio problematiziranjem pitanja identiteta Fijumana i fijumanstva što navodno nije učinjeno na način kako je to očekivala uprava Muzeja Povijesnoga arhiva Rijeke u Rimu – *Museo Archivio Storico di Fiume*, s kojim je riječki muzej namjeravao započeti suradnju zajedničkom realizacijom ovoga složenog projekta. Domaći autori i uprava rimskoga muzeja razišli su se u interpretacijama epohe, a rezultat toga razilaženja je bio i odustanak sudjelovanja *Museo Archivio Storico di Fiume* iz Rima u nastajanju ove izložbe. Činjenice su pokazale da je iza projekta ove izložbe stajao veliki trud kojim je trebalo pronaći radove, selekcionirati ih, kao i vrednovati u želji da na području Rijeke i riječke regije još jednom, autori istih dobiju na svojoj važnosti djelima koja ničim nisu iskazivala političke tendencije vremena u kojem su nastala, kako je to navela kustosica izložbe Daina Glavočić. Navedeno područje i dalje privlači pozornost mnogobrojnim

otvorenim pitanjima, nepoznanicama i nedorečenostima koje je izložba potakla podsjećajući na potisnute i prešućivane kontroverze te neriješena pitanja iz tog razdoblja riječke povijesti (pitanje identiteta, fijumanstva, podijeljenosti Rijeke na Fiume – Sušak).

1.3. Znanstveno – istraživačke metode

Provedenim istraživanjem obuhvaćena je dostupna arhivska dokumentacija Državnoga arhiva u Rijeci, Riječke prefektуре / RP – Prefettura di Fiume 1924. – 1943. / pod nomenklaturom A.3.2.3., Predmet I – 8 – 8, uvrštena u uložak naslovljen *Belle arti – Gallerie – Musei – Antichità – Sovrintendenza*. Arhivska dokumentacija predstavljena je nizom urudžbenih dokumenata selektivno poslaganih po njihovim ishodištima i ograncima unutar administrativnoga sustava, što u strukturi arhivskoga fonda predstavljaju Povjerljivi kabinetski spisi (1924. – 1944.), Kabinetski spisi (1924. – 1937.) te Opći spisi Prefektуре.

Istraživanje se primarno temelji na proučavanju gore navedene povijesne arhivske građe Državnoga arhiva u Rijeci koja je većinom temeljena na kabinetskim spisima riječkih gradonačelnika istraživana vremenskog razdoblja. Osim navedenoga, proučena je sva vezana dokumentacija identificirana istraživanjem, u prvom redu ona koja je na temu osnivanja Galerije moderne umjetnosti u Rijeci bila upućena prema institucijama u Rimu: Ministarstvu obrazovanja, Državnom uredu za administrativne poslove Njegovoga Veličanstva, Modernoj galeriji i Akademiji umjetnosti, kao i institucijama u regiji: Prefekturi Kvarnera u Rijeci, Nadležnom uredu za umjetnička djela i umjetnost Provincije Venecije Giulie (Konzervatorskom uredu) u Trstu te prema Guidu Asveri Bottussiju kao privatnoj osobi. Tragom arhivskih dokumenata, u provedbi predmetnoga istraživanja uspostavljena je plodonosna komunikacija s državnim arhivima u Trstu, Milanu i Rimu, povijesnim arhivima *Castello Sforzesco* u Milanu i *Castello Miramare* u Trstu, Arhivom konzervatorskoga ureda u Trstu te Arhivom Moderne galerije u Rimu.

Usporedo su se pretraživala javna glasila definiranoga razdoblja koja su tada izlazila u Rijeci s posebnim naglaskom na *La Vedetta d'Italia* – riječkom dnevnom listu na talijanskom jeziku. Prvi broj dnevnih novina *La Vedette d'Italia* izašao je 28. kolovoza 1919. godine kao rezultat pripreme riječkih aneksionista i talijanskih nacionalista po pitanju talijanskoga preuzimanja

grada. Ime dnevnih novina *Predstraža Italije* govori samo po sebi, budući da su se u Rijeci branili interesi Italije koja je u istom trenutku htjela okruniti svoju ratnu pobjedu. Simbolički se list tiskao u Ulici G. D'Annunzija i izlazio je do kraja 1944. godine.

Na početku istraživanja, detaljnom razradom podataka iz različitih postojećih bibliografskih izvora formirana je baza relevantnih činjenica i postavljene su faktografske okosnice za predmetno istraživanje unutar kojih su se mogle početi odvijati aktivnosti sakupljanja te klasifikacije, integracije i interpretacije dostupnih spoznaja.

Sakupljanje materijala je provedeno u sustavnom arhivskom znanstveno – istraživačkom radu tijekom kojega su dostupni materijalni izvori kategorizirani prema vremenskoj okosnici.

Unutar rada izvedeni su i tablični prikazi koji su se u tekstu odnosili na prikaz sudjelovanja umjetnika na umjetničkim smotrama. Njihova izrada rezultirala je usustavljanjem prikupljenih podataka o umjetnicima i umjetničkim djelima izloženima na likovnim manifestacijama popraćena bilješkama koje se odnose na otkupe od strane privatnih lica ili državnih institucija. Oblikovanje ovakvih tablica pratila je ideja o stvaranju kvantitativne baze podataka za daljnje istraživanje umjetničkih djela koja su izdvojena iz umjetničkih manifestacija. Problem, koji se u ovom slučaju pojavljuje, je pitanje prijevoda naslova umjetničkih djela umjetnika ne talijanskoga govornog područja i teritorija. Kako su se zbog potrebe izlaganja umjetničkih djela u talijanskoj Rijeci njihovi naslovi prevodili na talijanski jezik, u tabličnim su prikazu, kao i u samom radu, nazivi umjetničkih djela ostavljeni u prevedenom obliku, smatrajući da bi se njihovim slobodnim prijevodom ili interpretacijom njihovoga naziva izgubio trag izvornosti umjetničkoga djela.

1.4. Znanstveni doprinos

Predloženim radom sustavno su se istražila značajna likovna događanja u širem području grada Rijeke u razdoblju od 1924. do 1944. godine koja do sada nisu analizirana. Ovakav istraživački rad, čak i kada bi ostao na sveobuhvatnom prikazu riječkih likovnih stvaralaca i djela, bez zalaženja u široko područje brojnih izložbenih aktivnosti, predstavljao bi značajni doprinos obogaćivanju znanstvenoga područja. No, strukturirani prikaz likovnih aktivnosti i manifestacija te analiza njihove konvergencije u pravcu osnivanja lokalne institucije – nositeljice likovnoga galerizma moderne umjetnosti, osigurava dodatno obogaćivanje postojećih spoznaja iz područja

razvoja lokalnoga i nacionalnog galerizma te donosi nove, utemeljene aspekte sagledavanja do sada simplificiranih objašnjenja osnutka riječke Galerije likovnih umjetnosti.

Građa koja se odnosi na izlagačku aktivnost u gradu Rijeci između dva svjetska rata, u ovom je području iznimno bogata. Prostorno bliska Opatija činila je integrativni dio riječke likovne scene i bila istodobno riječka likovna galerija sa svojim *Padiglione delle Esposizione* te europska oaza likovne turističke ponude, predstavljala je dodatnu posebnost Rijeke. Ulična izlagačka djelatnost za međuratno razdoblje bila je uobičajena praksa izlagačke djelatnosti Rijeke. Organizacijski ustroj riječkih likovnih umjetnika između dva rata, kontrola i utjecaji talijanskih državnih, formalnih i neformalnih struktura pod kapom fašističke piramide, njihov visoki stupanj poticaja i kontrole, pa čak i modulacije likovnoga izričaja samih autora, pružaju jedinstveno područje koje predstavlja svekoliki istraživački izazov.

Utjecaji suvremenika – pojedinaca, kao i globalnih političkih događanja te transformacijske aktivnosti u području lokalne i talijanske državne politike, područja su koja zahtijevaju pomnu argumentaciju i detaljnu analizu, a čiji će zaključci nedvojbeno doprinijeti sveukupnom sagledavanju konačnoga ishoda – osnivanju Galerije likovnih umjetnosti 1948. godine. Izvornost i originalnost predloženoga rada prvenstveno će se temeljiti na materijalu dobivenom istraživanjem svih dostupnih i neistraženih arhivskih izvora te druge izvorne građe pohranjene u arhivima, kao i objedinjavanju i analizi publiciranoga materijala i različitih drugih izdanja iz predmetnoga vremena. Istraživanje ujedno predstavlja značajnu poveznicu u razumijevanju kulture i života grada Rijeke kao pograničnoga urbanog središta s jedinstvenim povijesnim mijenama u razdoblju od 1924. do 1944. godine.

1.5. Struktura rada

U trećem i četvrtom poglavlju doktorske disertacije razrađen je društveni, ideološki i gospodarski okvir Rijeke u razdoblju od druge polovine 18. stoljeća, zaključno s razdobljem Rijeke pod talijanskom vlasti od 1924. do 1944. godine. U trećem poglavlju naslovljenom *Povijesne specifičnosti Rijeke u razdoblju od 1776. – 1924. godine* kratkim uvodnim povijesnim razmatranjem dala se predodžba o promjenama vlasti i povijesnim uvjetovanostima do 1924. godine. Pojasnila se pozicija Rijeke u međunarodnim razmjerima prijeloma i izmjena vlasti u

vrlo kratkim vremenskim dionicama koje su obilježile njezin razvoj kao grada. Rijeka se u vremenskom razdoblju od 18. stoljeća do ranih godina 20. stoljeća nalazila u težištu političke i privredne ekspanzije Austrije i Mađarske, prosvjetiteljskoga apsolutizma i privrednoga merkantilizma udovoljavajući imperijalnim aspiracijama Habsburške Monarhije prema Jadranu i Istočnom Sredozemlju. Ukazali smo na činjenicu njezinoga gospodarskog razvoja koji će Rijeku snažno gurnuti prema naprijed, uza sve brojnije unutarnje suprotnosti iz kojih će Rijeka izrasti u visoko prosperitetan moderan grad, gospodarskoga i materijalnog blagostanja ostavivši tragove u njenom urbanitetu potaknutom naglom industrijalizacijom grada.

U četvrtom poglavlju naslova *Pregled razdoblja talijanske Rijeke od 1924. do 1944. godine* razrađen je tematski i vremenski kontekst razdoblja Rijeke pod talijanskom vlasti od 1924. do 1944. godine. Talijanska vladavina Rijeke zastirala se često povijesnim maglama i bila je podložna vrlo subjektivnim interpretacijama. To je razdoblje u kojem se Rijeka kao grad Fiume priključila Kraljevini Italiji pod fašističkom vladavinom Benita Mussolinija, a što je Fijumanima objavio riječki guverner Gaetano Giardino 16. ožujka 1924. godine izlaskom na balkon Guvernerove palače. Ukazano je na razdoblje koje će ostati upamćeno najviše po promjenama u nacionalnoj strukturi stanovništva Rijeke što će biti posljedica nasilne talijanizacije grada u svim segmentima javnoga života. Grupa riječkih Talijana koja je budućnost Rijeke vidjela u aneksiji Italiji uz potporu najradikalnijih talijanskih nacionalista, kasnije i fašista, uz prešutno odobravanje talijanske vlade, pokrenula je proces u kojem će se u potpunosti promijeniti etnička slika grada Rijeke. Rijeka se pretvarala u grad spremnom na useljavanje Talijana iz ostalih dijelova Italije ponukanih idejom boljega života potaknutom jakom industrijom grada Rijeke, a iseljavanjem ne talijanskoga stanovništva.

U petom poglavlju naslovljenom *Pitanje Fijumana unutar grada Rijeke u razdoblju od 1924. do 1944. godine*, govori se o riječkoj specifičnoj situaciji koja je razvidna u fenomenu prepoznatom i prihvaćenom u lokalnoj zajednici – fenomenu fijumanizma, odnosno fjumanstva često definirana kao *stanja duha i iskaza pripadnosti*, odraza složenih i kompleksnih etničkih, kulturnih, društvenih i političkih odnosa koji su u dugom povijesnom trajanju utjecali na običaje i tradiciju, na mehanizme ponašanja i kolektivnoga djelovanja stanovnika grada Rijeke. Pitanje ovoga termina, koji neminovno postoji, iznimno je zahtjevno za interpretaciju i argumentaciju većine s njim vezanih hipoteza iz jednostavnoga razloga što se njime do sada gotovo nitko nije

sustavnije znanstveno bavio, niti je ono bilo predmetom širih rasprava stručnjaka. No, pojam je tu, kako leksički, tako i u svojem općeprihvaćenom značenju, pa u okvirima teme njegovo razmatranje ne možemo zaobići, iako ono otvara mnogobrojna pitanja na koja nije lako osigurati utemeljen odgovor. Na pitanje fijumanizma, izravno se veže pitanje riječkoga lokalnog identiteta kao jedno od najčešće postavljanih pitanja suvremene Rijeke s kraja 20. i početka 21. stoljeća.

Prema dostupnim podacima, pojam Fiumani ili Fijumani ušao je u hrvatski jezik lokalnoga stanovništva preuzimanjem talijanskoga naziva za grad Rijeku – Fiume, baš kao i niz drugih talijanskih izraza koji i danas obilježavaju regionalni izričaj. Niz je desetljeća ovaj izraz, s obzirom na povijesne okolnosti bio bez dodatnoga značenja, potpuno očekivan i logičan, da bi tek nakon Drugoga svjetskog rata poprimio dodatne dimenzije i postao nosilac širega regionalnog specifikuma. Naime, kada je u okvirima Jugoslavije Rijeka doživjela velike migracijske promjene, uz odlazak dijela stanovništva i istodobni značajan priljev ruralne populacije iz različitih dijelova tadašnje države, izraz Fi(j)umani poprimio je novi značaj – počeo je obilježavati onaj dio starosjedilaca koji su, uz riječke korijene imali i naviku služenja talijanskim jezikom, čak štoviše njegovim lokalnim dijalektom te su kao takvi pripadali kulturnom krugu stare riječke urbane tradicije. Ovdje valja naglasiti kako ovakvo značenje, usprkos mogućoj asocijaciji, nikako i nikada nije imalo političke, a kamoli iredentističke elemente. Štoviše, u tradicionalno apolitičnih Fijumana, ono je oduvijek integriralo tek njihove istinske specifičnosti. Danas globalno prisutna potreba pojedinca za formiranjem lokalnoga identiteta, koji postaje sve važnijim, nudeći osjećaj pripadnosti i uporište, zasigurno pronalazi svoje ostvarenje i u ovom fenomenu. Hrvatska ima niz visokorazvijenih lokalnih identiteta – prisjetimo se samo na onaj dalmatinski, istarski, zagorski ili lički. No, područje današnje Primorsko – goranske županije nikada nije u navedenom smislu postiglo takav regionalni identitet, već je ostalo rascjepkano na goranski i niz manjih, uskih, krajnje lokalnih: opatijski (*liburnijski*), kostrenski, grobnički, kirski, podgorski, novljanski i druge. Navedeno je velikim dijelom potaknuto povijesnim specifičnostima teritorija Rijeke koja više desetljeća, sve do 1945. godine gotovo da i nije dijelila povijest ostatka svoje matice – zemlje. Rijeku kao regionalni centar mnogi su svojatali, dijelili i na neprirodan način vršili upliv u širu zajednicu koja u posljednjim stoljećima, sve do uspostave Jugoslavije, a posebno Republike Hrvatske, nije imala niti prostornoga, pa ni drugoga jedinstva nužnoga za razvoj lokalnoga identiteta. Na rasadima

ovakvih odnosa, ne čudi stoga što je u gradu Rijeci, kulturno iznimno specifičnom i u povijesnim vrtlozima neponovljivom urbanom središtu pod istodobnim utjecajima slavenske, romanske, germanske i ugarske kulture došlo do razvoja potpuno specifične lokalne svijesti i kulturalnoga identiteta – fijumanizma.

Zbog nemogućnosti izostavljanja predmetnoga pojma i s njim vezanih značenja od temeljne teme istraživanja, nužno se moramo osvrnuti na navedeno, iako smo pritom potpuno svjesni ograničenja i činjenice kako njegovo razmatranje tek treba biti tema budućih znanstvenih istraživanja i širih stručnih rasprava.

U šestom poglavlju naslova *Riječka likovna scena u međuratnom razdoblju* koji se dotiče likovnosti u navedenom razdoblju govori se o riječkom likovnom krugu i njegovom ustroju organiziranoga kroz sustav unutrašnjega uređenja talijanske države. On se očitovao kroz pojam korporativizma i sindikalizma čijim se osnivanjem htjelo lakše planirati gospodarstvo i unutarnja organizacija državnoga aparata. Sindikalni zakon je donesen kasnije od korporativnoga čime je bio dovršen proces usustavljenja talijanskoga društva. Umjetnici udruženi u korporaciju i sindikat poticani su na stvaralaštvo pa tako i na stvaranje tzv. programske umjetnosti kojom se isticala ideja fašizma i ustroja države kao i njezine imperijalističke težnje.

Riječki sindikat je od trenutka osnivanja pa do njegovoga gašenja brojao oko 30 – tak umjetnika – članova iz Rijeke i s riječkoga područja. Unutar njega djelovale su dvije grupe umjetnika od kojih se jedna još uvijek prizivala na slikarstvo tradicionalnih i akademskih manira, tzv. pasatisti i druga koja je svoj likovni izraz tražila u prihvaćanju novih tendencija što će ih, njihovim prihvaćanjem i osobnim interpretacijama u provincijskoj zatvorenosti usmjeriti prema stvaranju vlastitoga likovnog izričaja na kojem će izgraditi svoju prepoznatljivost i ostvariti upliv u sveopću talijansku umjetnost.

Govoriti iz današnje perspektive o umjetnicima promatranoga razdoblja, stvaralaštvu i pojedinim radovima obilježeno je otegotnim okolnostima ograničene mogućnosti uvida u originalna likovna ostvarenja. Primarni povijesni izvori, materijali iz arhiva, reprodukcije, katalogi izložbi i dnevni tisak te dio sačuvanih originala, koji su postali dijelom začetnoga fundusa Galerije likovnih umjetnosti, osnovane na krhotinama prethodne gradske likovne scene u Rijeci 1948. godine, realni su potencijal predmetnoga istraživačkog poduhvata. Usprkos visokom stupnju zanimanja,

motiviranosti i nedvojbeno bogatoga neistraženog fundusa primarnih povijesnih izvora, moramo istaći neke ograde u razmatranju dijela izvora. Naime, u onom segmentu u kojem se navode i raspravljaju arhivski materijali dnevnih tiskovina, premda po sadržaju i pristupu nedvojbeno sastavljeni od strane stručne osobe – likovnoga kritičara, često susrećemo izostanak potpisa autora teksta što nas dovodi u nemogućnost njegove stručne karakterizacije te potom do nužnoga razmatranja mogućega utjecaja takve atribucije na samu interpretaciju izvora.

U sedmom poglavlju naslovljenom *Pregled galerijsko – izložbenih aktivnosti od 1924. do 1944. godine* valorizirane su vrijednosti pojedinačnih i grupnih izlaganja, od 1924. godine, razdoblja prije osnivanja Umjetničkoga sindikata, preko Petnaeste međuprovincijske izložbe Venecije Giulie koja se održala u Rijeci 1941. godine sve do kapitulacije Italije 1943. godine. Poglavlje obuhvaća sustavni pregled svih izlagačkih aktivnosti tijekom 20. godina, uz široku varijabilnost godišnjega broja događanja koji ukupno predstavlja više od 120 formalnih izlaganja te sve druge u povijesnim izvorima spominjane likovne manifestacije. Izložbe su prikazane u vremenskom slijedu održavanja, skupno za Rijeku i cijelu regiju. Prostorno, većina je manifestacija održana u Rijeci, iako podatci ukazuju i na značajan broj koje je udomio grad Opatija.

U sadržajnom pregledu vidljivo je da ovaj dio doktorske disertacije donosi i najveći broj stranica. Obimnost interpretacije povijesne građe ovoga poglavlja proizašla je kao posljedica do sada neistraženoga razdoblja riječke povijesti koji je ukazao na izlagačku djelatnost na području Rijeke i Opatije. Budući da se u ovom slučaju radi o podacima koji donose nove spoznaje o izlagačkim i galerijskim aktivnostima u gradu Rijeci i regiji u međuratnom razdoblju, a koji su do sada bili marginalizirani zbog krivih pretpostavki o nepostojanju istih i neutemeljeni zbog osobnih procjena mimo sustavnoga istraživanja, smatrali smo bitnim iznijeti interpretacije podijelivši ih poimence na samostalne i grupne izložbe prema godini održavanja.

U završnim poglavljima kronološki je prikazan razvoj muzejskih aktivnosti u gradu Rijeci kao i razvoj muzejsko – galerijske djelatnosti nakon kraja Drugoga svjetskog rata. Glavno razmatranje dano je u poglavlju naslovljenom *Pokušaji osnivanja Galerije moderne umjetnosti od 1932. do 1943. godine*. U ovom je poglavlju detaljno analiziran pokušaj osnivanja Galerije moderne umjetnosti u Rijeci potaknut od strane Fijumana sa stalnom adresom prebivališta u Milanu – Guida Asveri Bottussija. U proces osnivanja Galerije moderne umjetnosti u Rijeci bili su

uključeni, po inicijativi G. A. Bottussija, talijanski akademici, kraljevska kuća Savoy, Ministarstvo obrazovanja Kraljevine Italije, gradonačelnik Milana i drugi državni uglednici, donatori koji su u smislu stvaranja fundusa Galerije bili spremni pokloniti ili su poklonili svoja umjetnička djela: slike i skulpture. Inicijativa je pokrenuta jer grad Rijeka nije raspolagao značajnijim fundusom umjetničkih djela.

Osnivanjem Galerije moderne umjetnosti u gradu Rijeci G. A. Bottussi želio je potaći domoljubni zanos za *talijansku stvar* među riječkim intelektualcima i umjetnicima, budući da su se već polako ili posve distancirali od službene fašističke politike i djelovanja u javnom životu grada. Iako su svi naponi, koji su se s talijanske strane bilježili nominalno nošeni aktivnostima pojedinaca, lokalnih talijanskih uprava, poput one grada Milana, pa čak i same kraljevske obitelji, u tom razdoblju vladavine fašizma ne može se zanijekati očit utjecaj i podrška aktualne politike Benita Mussolinija. Od njezinoga početka 1934. godine ideja o osnivanju Galerije bila je prihvaćena i od tadašnjega riječkog gradonačelnika Riccarda Gigantea, da bi kao nerealizirana 1943. godine završila u ladicama Nadležnoga ureda za umjetnička djela i umjetnost Provincije Venecije Giulie u Trstu.

U zaključnom razmatranju ukazalo se na rezultate koji su dobiveni sustavnim istraživanjem mnogobrojnih likovnih događanja u širem području grada Rijeke u razdoblju od 1924. do 1944. godine koja do sada nisu detaljno analizirana. Iz strukturiranoga prikaza navedenih aktivnosti te analize njihove prirodne konvergencije u pravcu osnivanja lokalne institucije – nositeljice likovnoga galerizma moderne umjetnosti, očekujemo jasno obogaćivanje postojećih spoznaja iz područja razvoja lokalnoga galerizma. Utjecaji suvremenika – pojedinaca, kao i globalnih političkih događanja te transformacijske aktivnosti u području lokalne i talijanske državne politike, bila su područja koja su također zahtijevala pomnu argumentaciju i detaljnu analizu, a čiji će zaključci nedvojbeno doprinijeti sagledavanju konačnoga ishoda – osnivanja Galerije likovnih umjetnosti 1948. godine.

Izvornost i originalnost predloženoga rada prvenstveno se temeljila na materijalu proizašlom iz istraživanja dostupnih i neistraženih arhivskih izvora i druge građe pohranjene u arhivima, kao i objedinjavanju i analizi publiciranoga materijala i različitih drugih izdanja iz odnosnoga vremena. Smatramo da istraživanje predstavlja bitnu poveznicu u razumijevanju kulture i života

grada Rijeke kao pograničnoga urbanog središta s jedinstvenim povijesnim mijenama u razdoblju od 1924. do 1944. godine.

2. UVOD

Dostupni zapisi koji tretiraju karakter akta osnivanja Galerije likovnih umjetnosti u Rijeci, svojim jednoznačnim i krajnje simplificiranim određenjem nameću potrebu reevaluacije i njegovoga dubljeg promišljanja te redefiniranja u plastičnom i realnom kontekstu kauzaliteta. Do sada redovito ponavljana konstrukcija *političkoga diktata*, u analitičkom pristupu zauzima poziciju koja je daleko od pune, objektivne i realne definicije. Naime, očito je kako je osnivanje Galerije likovnih umjetnosti 1948. godine bio plod kulturne politike tada mlade narodne vlasti, baš kao što je neuspjeli pokušaj osnivanja u okrilju Kraljevine Italije bio plod kulturno – političkih odrednica koje su prethodile. Iako je riječ o dva dijametralno suprotna društvena uređenja čije temeljne odrednice pojedinačno i skupno predstavljaju međusobnu negaciju, njihovo opredjeljenje da u riječkoj regiji formiraju likovnu galerijsku instituciju vjerojatno predstavlja jedan od rijetkih zajedničkih nazivnika. Naravno, premise ovakve istovrsne odluke su potpuno različite, no zbog moguće kauzalnosti zahtijevaju porniju analizu.

U kontinuitetu događaja, neosporno je kako je osnivanje Galerije likovnih umjetnosti u ranom poslijeratnom razdoblju značajno utjecalo na daljnji razvoj likovnoga života grada Rijeke, regije i širega prostora bivše Jugoslavije. Ova institucija, čiji rad u kontinuitetu pratimo do danas, integralni je dio suvremenoga hrvatskog kulturnog krajolika, centar kontinuiranoga promicanja umjetničkih vrijednosti, sustavne edukacije, okupljanja i razvoja istinskih vrijednosti. Osnivački naponi i brojni organizacijski dosezi usmjereni osnivanju likovne galerije u razdoblju prije Drugoga svjetskog rata te s njima vezana intenzivna, programski ustrojena i snažno poticana likovno – izlagačka aktivnost u riječkoj regiji, elementi su koji su nedvojbeno doprinijeli formiranju temelja za galeriju koja je osnovana u mirnodopsko vrijeme. Oni do sada nisu sustavno istraživani. Štoviše, u poslijeratnom su razdoblju potpuno marginalizirani i zaboravljeni. Navedeno se čini prilično razumljivim, obzirom da se u doba komunističke vlasti nije spominjalo sve ono što je negativnim predznakom obilježilo vladavinu fašističkih okupatora. U ovo vrijeme i u okolnostima takvoga političkog ozračja spominjati one rijetke, no značajne pozitivne stvari koje je takav nenarodni režim provodio, nije bilo poželjno, a ni moguće. Bez obzira na nakane koje su u poticanju likovnoga života Rijeke bile u doba Italije sasvim sigurno vođene imperijalističkim težnjama, željom za tendencioznom interpretacijom postignuća te asimilacijskim i programskim zadacima postavljenim pred umjetnost, iznimno bogatstvo

likovnoga života grada do ratnih godina zahtijeva detaljno istraživanje, interpretaciju i otkidanje zaboravu. U slijedu povijesnoga kontinuiteta, tako se ne može zanijekati utjecaj ovoga razdoblja u likovnom životu grada i u naporima koji su se poduzimali oko osnivanja galerije poslije kraja Drugoga svjetskog rata, samu inauguraciju Galerije, a onda posredno i na nastavak razvoja regionalne i nacionalne likovnosti sve do danas. Dodatni razlozi za sustavno istraživanje ovoga izazovnog područja leže još i u umjetničkim dosezima, bogatstvu autora i djela, kako lokalnoga, tako i europskoga karaktera koji su obilježili likovnu scenu Rijeke od aneksije pa do Drugoga svjetskog rata. Ovo iznimno bogatstvo potpuno je nepravedno i neopravdano zaboravljeno u sustavnom apstrahiranju i negaciji koja se od ranoga poslijeratnog razdoblja nastavila sve do danas.

Sustavno istraživanje predmetne teme, pored navedenoga obuhvaća i područje ispitivanja fundusne građe koja je prema dostupnim podacima u trenutku osnivanja Galerije bila dijelom zatečena te pripadala djelima iz prijeratnih priprema utemeljenja galerije. Ovi su podatci nepotpuni i kontroverzni te nedvojbeno zahtijevaju daljnje sustavne analize, posebno zbog činjenice što se u nekim izvorima spominju različiti oblici eksproprijacije kao način formiranja inicijalne zbirke umjetnina Galerije likovnih umjetnosti. Tako Daina Glavočić u katalogu izložbe *Fijumani – riječka situacija 1920. – 1940.* piše: „...iseljavanjem, rekvizicijama i konfiskacijama nakon Drugog svjetskog rata plodovi privatnoga kolekcionarstva bogatih Riječana postaju osnova fundusa riječkih muzeja – današnjeg Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja i Muzeja moderne i suvremene umjetnosti koji su u Rijeci utemeljeni krajem 40-ih godina 20. stoljeća.”.

Ovakvi se stavovi svakako trebaju provjeriti i ispravno pozicionirati u očito inhomogenom podrijetlu inicijalne zbirke, koju tek valja precizno definirati i kvantificirati, kako bi se mogao opisati njihov prevladavajući – ukupni karakter. Izneseni stavovi o isključivo konfiskacijskom karakteru u sebi sadrže negaciju osnivačkih napora koji su se provodili između dva rata i isključuju fundus predratnih institucija u osnivanju. U razmatranju ovoga tematskog dijela, trebalo bi obuhvatiti, razmotriti i raspraviti pitanje nasljednosti baštine muzeja kao jedno od nezaobilaznih načela na kojima će počivati interpretacija konačnih zaključaka.

Materijalistički pristup inicijalnom fundusnom blagu koje je zatečeno pri inauguraciji Galerije likovnih umjetnosti nadilazi čak i ova istaknuta, značajna pitanja te zadire u likovni život talijanske Rijeke. Ova neotuđiva baština grada i njegove bogate povijesti, iznimnom raznolikošću i gotovo nevjerojatnom dinamikom galerijskih događaja, pečat je čije se preslike ogledaju u svim kasnijim likovnim događajima u gradu sve do danas. Sustavni razvoj i poticanje stvaralaštva i likovnih umjetnika, njihovo udruživanje te integracija s talijanskim, ali i kulturnim krugom srednje i istočne Europe, iako poticana, financirana i vođena talijanskom državnim imperijalističkom politikom, u svojoj je osnovi donijela procvat likovnosti. To je činjenica koju usprkos mračnom povijesnom vremenu ne možemo zanemariti. Kako njeno apstrahiranje iz objektivnih okolnosti također nije moguće, nameće se zahtjevan zadatak istraživanja, klasifikacije, sagledavanja i evaluacije u interpretacijski potencijalno višeznačnom, kompleksnom ambijentu turbulentnih povijesnih okolnosti. Mračno razdoblje fašizma, isprepletenost djelovanja njegovih brojnih, strogo ustrojenih sustava vođenih jasnim programskim načelima i umjetnost koja je stasala u takvom ognju, darovana i poticana rukom neprijatelja, praćena osmjehom osvajača, neminovno predstavlja ambivalentni krug iz kojeg valja iznimno oprezno, isključivo znanstvenom metodologijom i utemeljenim zaključcima iznaći objektivne zaključke.

Provedba ovoga istraživanja, analiza kronologije likovne scene između dva rata koju valja prema materijalnim izvorima detaljno opisati. Sagledavanje prve neostvarene prijeratne inicijative utemeljenja Galerije moderne umjetnosti kao nastavka prirodnoga procesa raznovrsne i iznimno bogate regionalne izlagačke aktivnosti te potom utvrđivanje puta druge, uspješne poslijeratne inicijative osnivanja Galerije likovnih umjetnosti i njeno integrativno sagledavanje kroz uzročno – posljedične i tradicijske uvjetovanosti, izazovan je zadatak čiji će rezultati nedvojbeno obogatiti dosadašnja znanja unutar predmetnoga područja. Kulturna politika nove države koja je jasno podržala i konačno ostvarila utemeljenje Galerije likovnih umjetnosti u Rijeci u ovakvom sagledavanju zalazi bitno šire od dosadašnje definicije *političkoga diktata*. Iako negira, pa čak i skriva, raniju tradiciju te istodobno koristi inicijativu za isticanje vlastitoga vrijednosnog sustava, s današnjega se aspekta konačno osnivanje Galerije likovnih umjetnosti ne može odvojiti od povijesne pozadine, iznimne riječke likovne tradicije, pa i od naslijeđenoga dijela fundusa za koji smo uvjereni kako će se kroz istraživanje moći atribuirati ne samo kao konfiskacijski. Sastavnica

koja je u višestrukim utjecajima na konačno osnivanje Galerije definitivno mogla biti zastupljena, a koju možda i nećemo istraživanjem moći dokazati, jest komparativna u smislu poticaja poslijeratne vlasti da konačno učini ono što prijeratna nije uspjela iako je željela. Uklopljenost ovoga impulsa u tadašnju kulturnu politiku nove države, nažalost je implicirala šutnju koja je trajala još brojna desetljeća.

Fokusiranjem na izlagačku aktivnost u Rijeci i na riječkom području u razdoblju nakon Rimskoga ugovora do sredine Drugoga svjetskog rata, u čijoj su interpretaciji zabilježenih izložbi neminovno uključene aktualne regionalne, talijanske državne i šire europske političke prilike, iznesen je pregled događaja koji uvelike progovara o izoliranim, nepatvorenim umjetničkim trenucima unutar precizno određenoga vremena i prostora.

Sustavna analizom likovnih izlagačkih aktivnosti na području Rijeke i Riječke regije u razdoblju od 1924. do 1944. godine, koja je mnogobrojnošću događaja, raznovrсноšću obuhvaćenih iskaza iz opusa iznimno širokoga i raznolikoga broja stvaralaca, određena društveno – političkim okolnostima, potaknuta je dotadašnjim nesustavnim istraživanjem, općom zanemarenošću i sveopćim doživljajem Rijeke kao grada u stagnaciji po dolasku talijanske vlasti.

Interpretiranjem prilika u kojima su se umjetnici predstavljali publici, izložbenih prostora gdje su to činili te ukazivanjem na značaj pojedinih likovnih izložbi i njihove uzročnosti u opisanom slijedu, ogledaju se pretpostavke za osnivanje prve riječke galerističke institucije 1948. godine.

Ubrzo nakon uspostave mira, kada je ratom opustošena zemlja imala materijalnih i organizacijskih prioriteta od neusporedivoga značaja, u odnosu na posvećivanje likovnosti i osnivanje Galerije likovnih umjetnosti, smatramo kako je pristupanje provedbi ovog projekta sažimalo brigu o poticanju i održavanju optimizma, podizanju morala te stvaranju puta za kontinuiranu promociju ideala i ideologije. Likovnost je već u partizanskom pokretu otpora počela zauzimati značajno mjesto pri svjedočenju o događajima, osloboditeljskim iskustvima i političkim načelima pa je kao kontinuitet ovih napora, potpuno jasna opredijeljenost inauguraciji Galerije likovnih umjetnosti. Nakon ratnih razaranja i prijeratnoga višegodišnjeg pustošenja Rijeke, koje se provodilo na najrazličitije načine, sustavno u svim segmentima javnoga života, a koje su nedvojbeno osjećali i svi građani u svojim osobnim okvirima, izgradnja, otvaranje

investicija u nešto novo, prosperitetno, korisno i napredno, zasigurno je bio način odašiljanja poruke optimizma, jednoga novog i svijetlog početka za grad.

Pri proučavanju problema, neminovno se otvaralo pitanje usporedbe odnosa koji je talijanska vlast gajila prema likovnoj aktivnosti i njenim promotivnim interpretacijama političkih ideja, kao i poslijeratna vlast koja se takvog pristupa nije odrekla.

U ovom se kontekstu nedvojbeno može tražiti kontinuitet koji do tada nije bio razmatran, baš kao što se u analizi likovnih izlagačkih aktivnosti između dva rata trebaju tražiti društveni utjecaji, političke potpore i namjere te znanstvenom metodologijom opisati i interpretirati likovna scena međuratne riječke regije sa svim potencijalnim utjecajima i značenjima. Upravo zbog dosadašnje neistraženosti činjenica, koje dostupnoj tematskoj građi unutar ovoga područja nude mogućnost novih saznanja i interpretacija, javila su se pitanja oko stvaranja preduvjeta za formiranje riječke Galerije likovnih umjetnosti. Zbirnost prikazanih podataka kao i uspostavljanje njihove povezanosti u argumentaciji koja je usmjerena k prikazu navedene dinamike rezultirala je naslovom doktorske disertacije: *Međuratni povijesni kontekst osnivanja Galerije likovnih umjetnosti u Rijeci*.

Grad Rijeka i uža regija koja mu je u razdoblju od 1924. do 1944. godine gravitirala, nije bila obilježena samo tadašnjom talijanskom vlašću čiji je utjecaj, bez obzira na mijene administrativnih međudržavnih odnosa i struktura lokalne vlasti bio presudan, već je donosila i baštinu ranijih povijesnih specifičnosti. U sagledavanju ukupnoga urbanog života grada, a onda i likovne scene, tako valja ubrojiti minule utjecaje Mađara čiji su tragovi zauvijek obilježili regiju ne samo u arhitekturi, danas najuočljivijem povijesnom dokumentu. Međuratni život Rijeke, po poznatim je informacijama svojim specifičnostima i refleksijama tadašnje talijanske nacionalne politike predstavljao jedinstveno, gotovo endemsko područje koje je u odnosu na druge hrvatske krajeve u istom vremenskom razdoblju sažimao gotovo više razlika nego što je isticao sličnosti. Likovnosti kao dijelu umjetničkoga, ali i socijalnoga, pa i društveno – političkoga sukusa jednog tako specifičnoga vremena i prostora ne može se odreći iznimno visok stupanj zanimljivosti, niti negirati očekivani značaj rezultata planiranoga sustavnog istraživanja.

Već i malobrojno dostupne, fragmentarne informacije kojima raspolažemo, a koje navode na visoku dinamiku i opseg likovnih izlagačkih aktivnosti u Rijeci i pripadajućoj regiji tijekom

razdoblja između dva svjetska rata, bez obzira na izostanak sustavnoga pregleda, ipak predstavljaju uvjerljiv argument koji upućuje na postojanje kontinuiteta te daje obrise mogućih uzročno – posljedičnih odnosa koji su mogli dovesti do osnivanja galerijske institucije u Rijeci nakon Drugoga svjetskog rata. Slijed aktivnosti u predmetnom području unutar regije, razvoj likovne produkcije u okvirima talijanskoga i europskog kruga, stasanje autora, utjecaj na formiranje riječkoga likovnog kruga, njegovo definiranje i detaljna atribucija te uvid u razvoj likovne publike, socijalnoga doživljaja i formiranje ukupnoga društvenog odnosa prema likovnoj umjetnosti, ciljevi su koji se nameću pred promišljanjem istaknutoga područja sa znanstvenoga stajališta.

Navedene elemente valjalo je hipotetski postaviti u poziciju preteča Galerije likovne umjetnosti osnovane u Rijeci 1948. godine te na temelju prikupljenih i sustavno obrađenih podataka pokušati raspraviti njihove moguće utjecaje. Objektivno sagledavanje mogućih ograničenja i drugih potencijalno značajnih, neovisnih silnica, zadatci su koji će se postaviti pred pojedine dijelove, zaključnu raspravu i izvođenje utemeljenih zaključaka predmetnoga rada.

Pokretanjem istraživačkih aktivnosti sadržanih u radu, nastojalo se detaljno istražiti do sada neistraženu likovnu izlagačku aktivnost u međuratnoj Rijeci i riječkoj regiji, analizirati aktivne likovne stvaraoce, njihovu produkciju, skupine i organiziranost, pozicionirati svaku od pojedinačnih likovnih manifestacija u okvire organizacijske uvjetovanosti, podrške i realizacije, sagledati navedeno u društveno – političkom kontekstu i mnogobrojnim regionalnim, povijesno – specifičnim događajima, uklopiti u globalne tendencije i ciljeve talijanske međuratne nacionalne politike, koja je obilježila ovo povijesno razdoblje Hrvatskoga primorja, te u konačnici, kroz utjecaje na kulturnu klimu i u okvirima poslijeratnih okolnosti, pokušati raspraviti novo, argumentirano i utemeljeno viđenje osnivanja Galerije likovnih umjetnosti u Rijeci. Uže tematsko područje koje pratimo u drugom dijelu vremenskoga okvira međuratne Rijeke, bilo je izravnim, javno deklariranim aktivnostima usmjereno osnivanju riječke institucije moderne likovne umjetnosti. Uz fragmentarne podatke kojima u ovom dijelu raspolazemo, a koji uključuju mnogobrojne lokalne institucije i istaknute povijesne ličnosti, područje se širi na talijansku nacionalnu scenu te zalazi od samoga Kralja Vittoria Emanuela III., preko tadašnje državne administracije i regionalnih konzervatorskih ureda do bogate dinamike socijalnih događaja u gradu Milanu. Ono otvara vrata podacima o sustavnom prikupljanju likovnih radova

namijenjenih riječkoj likovnoj galeriji u osnivanju te njihovim tragovima donosi naznake bogatoga faktografskog blaga koje prema našim spoznajama nije do sada uopće sustavno analizirano. Ovako iznesen, formalno oblikovan znanstveno – istraživački plan jasno uključuje značajan doprinos poznavanju predmetnoga područja, te osim užega djelokruga usmjerenog k sustavnom istraživanju međuratnih likovnih aktivnosti, uključuje i njihovo sagledavanje u kontekstu šire povijesne okosnice.

Suvremene spoznaje iz područja povijesti nacionalne likovne umjetnosti upotpunjene sustavno prikupljenim i obrađenim podacima koji tretiraju riječku međuratnu likovnu scenu i galerijske aktivnosti, nedvojbeno će biti obogaćene novim, na početku iznošenja rezultatima istraživanja čak teško sagledivim, ali nedvojbeno vrijednim elementima.

3. Povijesne specifičnosti Rijeke u razdoblju od 1776. do 1924. godine

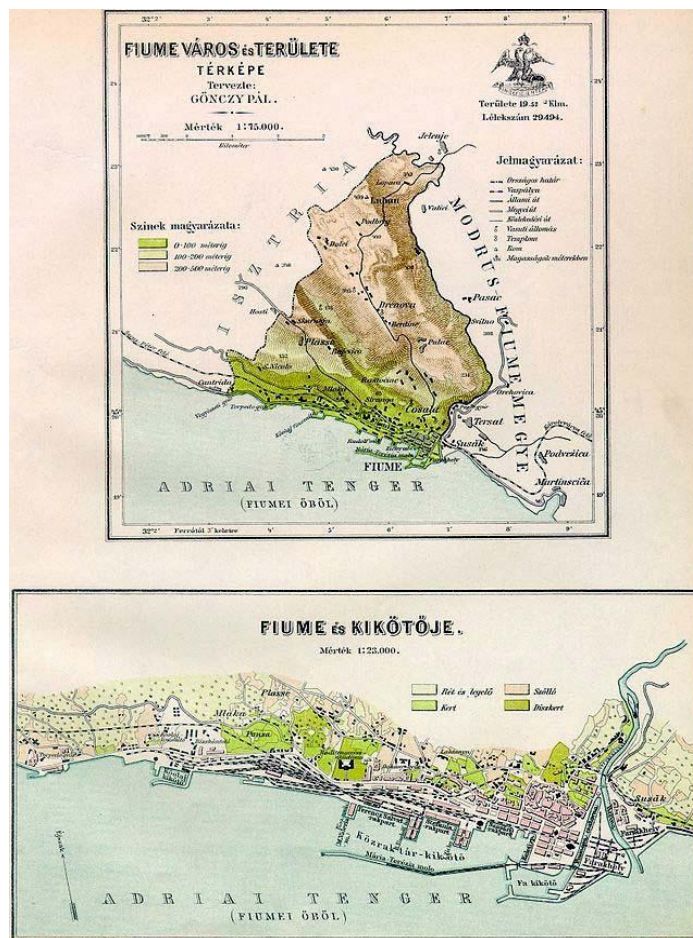
Događaji koji su svojim društvenim značajem utjecali na sve segmente života širega područja grada Rijeke tijekom razdoblja između dva svjetska rata, neminovno su se reflektirali i na područje likovne umjetnosti te izlagačke i galerističke djelatnosti. Kako će pokazati podatci prikupljeni iz primarnih povijesnih izvora, likovna izlagačka scena na kvarnerskom je području u razmatranome razdoblju bila ne samo iznimno bogata, već karakterizirana značajnim uplivom lokalnih i državnih vlasti, često uklopljena u šira htijenja ili usmjerena u pokušaje vlastite instrumentalizacije. Čitav niz povijesnih ličnosti s područja grada Rijeke i Kvarnerske Provincije, iz Trsta, Milana i Rima, bio je aktivno uključen u događanja koja su bila izravno povezana s višegodišnjim postupcima usmjerenim na obnavljanje Gradskoga muzeja Rijeke i osnivanju riječke Galerije moderne umjetnosti. S ciljem sveobuhvatnoga prikaza predmetnoga područja i mogućnosti primjerenoga pozicioniranja pojedinih rezultata poduzetoga istraživanja, iznosimo povijesne okosnice bez zalaženja u njihove detalje, dublju uzročno – posljedičnu ili drugu vezu.

Po završetku Prvoga svjetskog rata koji je za jednu od svojih posljedica imao raspad Austro – Ugarske Mornarhije, pitanje grada Rijeke postat će velikim međunarodnim problemom. Kako bismo bolje razumjeli o kakvoj se promjeni okolnosti za Rijeku radilo, bilo bi potrebno osvrnuti se na jednu epizodu iz povijesti grada, onu o proglašenju statusa grada *Corpus Separatum*. (1. slika)

Carica Marija Terezija, po svojoj suverenoj odluci od 2. listopada 1776. godine proglasila je da se grad Rijeka sa svojim okolnim zemljištem ima priključiti Banovini Hrvatskoj¹, a nadzor i upravljanje gradom dodijeliti Ugarskoj dvorskoj kancelariji putem Hrvatskoga kraljevskog namjesništva. Ovom odlukom carica je htjela što više potaknuti trgovinu unutar Ugarske, a Rijeku učiniti njezinom glavnom uvoznom i izvoznom lukom kao što je u slučaju habsburških zemalja to bio Trst. Tri godine kasnije, 1779. godine, Marija Terezija ukida Kraljevsko dalmatinsko – hrvatsko namjesničko vijeće i Hrvatsku u potpunosti podvrgava Ugarskoj, a time i Rijeku stavlja pod potpunu ugarsku vlast. Od tog trenutka, Rijeka je tretirana kao *Corpus*

Đurić, D. Državopravni položaj Rijeke u D'Annunzijevom vremenu 1918.-1920. *Pravnik*. br. 42, Zagreb, 2008., str. 36.

Separatum – zasebno tijelo unutar tadašnjega Habsburškog carstva koje je bilo izdvojeno od hrvatskoga teritorija koji je okruživao grad te bilo izravno podređeno ugarskoj kruni kao poseban državopravni teritorij u potpunoj ovisnosti o ugarskoj vladi.² Po tom pitanju, čak je i car Josip II. osnovao *Littorale Hungaricum* tzv. Ugarsko primorje 1786. godine, uključivši u njega vinodolski, bakarski i riječki kotar.³

1. slika: *Corpus separatum* prije 1918. godine

Situacija oko izdvajanja Rijeke iz upravnoga područja Hrvatske nastavila se i dalje kroz povijest. Na dokumentu Hrvatsko – Ugarske nagodbe iz 1868. godine promijenjen je izvorni članak br. 66

Đurić, D. Državnopravni položaj Rijeke u D'Annunzijevom vremenu 1918.-1920.. *Pravnik*. br. 42, Zagreb, 2008., str. 36.
Moravček, G. *Rijeka: prešućena povijest*. Rijeka: Nezavisno izdanje, 1990., str. 40.

dolijepljen papirnatim dodatkom koji je dobio naziv *Riječka krpica*. Tim je dodatkom grad Rijeka pripao ugarskom dijelu Austro – Ugarske Monarhije, čime se otvorio proces jake mađarizacije grada i stanovništva koji je nastupio u nadolazećim godinama. *Riječka krpica* kao dodatak originalnom dokumentu predstavljala je i završetak višegodišnjih prijevora u pregovorima između Hrvatske i Ugarske u kojima je grad Rijeka trebao poslužiti kao izlaz na more i važna trgovačka te prometna luka Ugarskoj, po odluci iz 1776. godine koju je donijela Marija Terezija. Sve do kraja Prvoga svjetskog rata i sloma Austro – Ugarske Monarhije 1918. godine, Rijeka je bila *Corpus Separatum* sv. Ugarske krune.⁴

Grad Rijeka u dijelu u kojem je bio podložan Ugarskoj, prema službenom popisu stanovnika iz 1900. godine, imao je u središtu grada i predgrađima Plase, Drenova i Kozala koji su bili obuhvaćeni granicama *Corpus separatum* ukupno 38.955 stanovnika.⁵ Jačanjem industrije i porastom prometa roba u riječkoj luci, grad je stjecao uvjete daljnjega urbanističkog širenja duž obale i u prigrad gdje su se počela graditi industrijska postrojenja i nicati radnička naselja. Rijeka se vrlo brzo širila kako u urbanističkom smislu, tako i po broju stanovnika. Na posljednjem provedenom popisu stanovništva pod Ugarskom vlasti, 1910. godine u Rijeci je živjelo 49.806 stanovnika.⁶

Do početka 20. stoljeća, riječka lučka i prateća industrijska zona, protegnuli su se desetak kilometara prema zapadu, sve kao posljedica dinamičnoga razvoja grada i izrastanja u bitno čvorišno središte pomorskih i kopnenih prometnica tadašnje Austro – Ugarske Monarhije. Ovakvom vrtoglavom razvoju Rijeke ishodište možemo potražiti u političkom i ekonomskom interesu Ugarske koja je u Rijeci vidjela ostvarenje svoje višestoljetne želje: mađariziranje, strukturnoga i funkcionalnog uklapanja u svoju državu.⁷ Tijekom stoljeća, grad se razvijao i rastao poprimajući svojim širenjem izrazito longitudinalnu planimetriju i fenotip

Moravček, G. *Rijeka: prešućena povijest*. Rijeka: Nezavisno izdanje, 1990., str. 40.

Perselli, G. I censimenti della popolazione per l'Istria con Fiume e Trieste, e di alcune città della Dalmazia tra il 1850 e il 1936 (Popisi pučanstva za Istru s Rijekom i Trstom, i neke gradove Dalmacije od 1850. do 1936.), *Etnia* IV., Trieste – Rovigno: Centar za povijesna istraživanja u Rovinju, 1993., str. 429.

Perselli, G. I censimenti della popolazione per l'Istria con Fiume e Trieste, e di alcune città della Dalmazia tra il 1850 e il 1936 (Popisi pučanstva za Istru s Rijekom i Trstom, i neke gradove Dalmacije od 1850. do 1936.), *Etnia* IV., Trieste – Rovigno: Centar za povijesna istraživanja u Rovinju, 1993., str. 429.

Lukežić, I. *Ars Historica terrae Fluminis ili Riječki Gründerzeit. Arhitektura historicizma u Rijeci*. Rijeka: Moderna galerija MMSU, 2001., str. 49.

srednjoeuropskoga grada Monarhije. Upravo zbog razvoja velikih metaloprerađivačkih, kemijskih i prehrambenih industrijskih pogona te zbog sve većih pomorskih i trgovačkih aktivnosti u luci, Rijeka počinje dobivati na ukupnoj važnosti i značenju unutar Središnje Europe.

U jednom trenutku, tijekom Prvoga svjetskog rata, 1915. godine Kraljevina Italija iskoristila je svoju poziciju vrlo vještom diplomatskom igrom i učvrstila granice na istočnoj obali Jadrana koje će joj kasnije omogućiti teritorijalne prodore na hrvatsko područje. Od 1881. godine Italija je ušla u Trojni savez s Njemačkom i Austro – Ugarskom koji je definirao da, ukoliko se jedna od potpisnica nađe u ratu s nekom od drugih sila (Engleskom, Francuskom), ostale dvije potpisnice imaju obvezu pružiti joj vojnu pomoć. Cilj potpisivanja ovakvoga ugovora je bio da se Kraljevini Italiju spriječi u objavljivanju rata Austro – Ugarskoj s kojom je imala sve više nesuglasica oko teritorijalnih pitanja. Kako je vrijeme odmicalo, a njime postupno slabile i veze među članicama Trojnoga saveza, Italija je započela tajne pregovore s Francuskom. Godine 1914. Italija je proglasila njemački napad na Francusku agresorskim i pozvala se na jednu od klauzula Ugovora Trojnoga saveza proglašavajući se neutralnom.⁸

Rimska vlada, u težnji zauzimanja novih teritorijalnih posjeda, priključivanjem silama Antante vidjela je mogućnost ostvarenja svojih teritorijalnih aspiracija. Tako je 6. travnja 1915. godine odlučila zamijeniti partnere, napustiti Trojni savez i priključiti se silama Antante – Velikoj Britaniji, Francuskoj i Rusiji te ući u rat uvjetujući od strane tadašnjega talijanskog ministra inozemnih poslova Giorgia Sidney Sonnina prethodno osigurana jamstva za nove granice na istočnoj obali Jadrana.⁹ Tajnim Londonskim ugovorom 1915. godine Italiji su obećani, pored Trsta, Goriške i Istre još i kvarnerski otoci te dio dalmatinskoga teritorija, ali ne i Rijeka. Ipak u javnosti se stekao dojam da se pitanje širenja teritorija odnosilo i na pripadanje Rijeke Italiji.

Raspad Austro – Ugarske Monarhije dovelo je do zaoštavanja prilika unutar grada Rijeke i do sukoba hrvatskoga pješadijskog puka s mađarskom pograničnom policijom do kojeg je došlo 23. listopada 1918. godine. Incident se razvio zbog hrvatske trobojnice koju su članovi hrvatskoga pješadijskog puka tzv. Jelačićevci donijeli sa Sušaka u Rijeku i izvjesili na vojarni koja je tada

⁸ U klauzuli Ugovora Trojnoga saveza na koji se opozvala Italija stajalo je da ukoliko neka od članica saveza započne preventivni rat ostale dvije potpisnice ovoga Ugovora imaju pravo zatražiti svoju neutralnost. Moravček, G. *Rijeka – između mita i povijesti*. Rijeka: Adamić, 2006., str. 34.

bila smještena na Školjiću (današnja zgrada Narodnoga sveučilišta), pritom ne dozvoljavajući da zastavu skine riječka (mađarska) državna policija. Šest dana kasnije, 29. listopada 1918. godine Hrvatski sabor je raskinuo državnopravne veze s Austrijom i Ugarskom najavivši osnivanje zasebne države – Države Slovenaca, Hrvata i Srba. Na čelu ove novoosnovane države bilo je Narodno vijeće sastavljeno od 95 članova sa sjedištem u Zagrebu.¹⁰

Posljednji riječki guverner, Zoltan Jekelfalussy de Jekel – es Margitfalva (2. slika), dana 28. listopada 1918. godine je obznanio vijest gradonačelniku Rijeke, Antoniju Viu kako je Vijeće ministara u Budimpešti odlučilo da Rijeka bude vojno i politički napuštena. U Guvernerovu palaču istoga dana ulazi dr. Rikard Lenac kao povjerenik Narodnoga vijeća SHS i novi riječki guverner. Dok su Hrvati slavili ovakav rasplet događaja i po gradu pjevali Lijepu našu zahtijevajući pred Guvernerovom palačom uspostavu hrvatske vlasti, vođe talijanske narodne zajednice tražili su od svojih sunarodnjaka da pod svaku cijenu obrane talijansko dostojanstvo, a što će kasnije izazvati hrvatsko – talijanske sukobe unutar grada.¹¹

2. slika: Zoltan Jekelfalussy de Jekel

3. slika: Antonio Grossich

Pred kraj studenoga Središnji odbor Narodnoga vijeća izabire 28 članova posebnoga izaslanstva koje odlazi u Beograd na dogovore oko ujedinjenja Države SHS sa Kraljevinom Srbijom i Crnom Gorom u jedinstvenu državu. Delegacija je 1. prosinca 1918. godine sa srpskim regentom Aleksandrom Karađorđevićem dogovorila u Beogradu konačni akt o ujedinjenju u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca. *Povijest Rijeke*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 1988., str. 285.

U kontekstu ovoga sukoba, Talijani nastanjeni u Rijeci, osnovali su Talijansko nacionalno vijeće Rijeke kojim je predsjedao Antonio Grossich (3. slika) kao politički predstavnik Talijana, a u njega su bili uključeni i gotovo svi članovi gradskoga poglavarstva. Već je toga istog dana na *Piazza Dante* (današnji Trg Republike Hrvatske) advokat Bellasich javno pročitao proklamaciju o priključenju Rijeke Italiji. Tom je prilikom izvješena po prvi puta talijanska zastava u gradu i to na zgradi riječke *Filodramatice*. Ovime je započela borba za grad. Talijanska iredenta Rijeke inzistirala je na etničnosti kao polaznoj vrijednosti nove politike kojoj su sve ostale vrijednosti trebale biti podređene. U tom se smislu obratila memorandumom Mirovnoj konferenciji u Parizu.¹²

U proglasu koji je bio objavljen toga dana, riječki su Talijani vrlo jasno i nedvosmisleno tražili pripojenje grada Rijeke Italiji. U tom naglo naraslom žaru patriotizma, objavljena je želja za aneksijom „*majci domovini Italiji – alla sua madre patria l'Italia*“.¹³ Riječani su preplavili ulice grada noseći razne zastave, ovisno kojoj su opciji pripadali: hrvatskoj, talijanskoj ili autonomaškoj.

Skupina autonomaša nastupila je tada sa zahtjevom da grad Rijeka ne pripada niti Kraljevini SHS ni Kraljevini Italiji, već da dobije status posebnoga državnog teritorija. Riccardo Zanella koji je bio vođa autonomaša smatrao je da je pitanje Rijeke pitanje prava i pravednosti jer je Rijeka oduvijek bila odvojeno političko tijelo. Autonomaši su smatrali da se vrijednost grada

Riječko pitanje u veljači 1919. godine postalo je vrlo značajnim na mirovnoj konferenciji u Parizu. Talijanska je vlada tražila ispunjenje svih zahtjeva iz Londonskoga ugovora potpisnoga u travnju 1915. godine, kao i pripojenje Rijeke Italiji. To nije pogodilo rješenju Riječkoga pitanja kojega je Wilson koji je imao vodeću riječ vidio u proglašavanju Rijeke slobodnim gradom. Ante Trumbić kao ministar vanjskih poslova Države SHS, zahtijevao je da Rijeka pripadne novoj jugoslavenskoj državi. Rijeka je tako izazvala najoštrij spor na konferenciji mira. Wilson je i dalje inzistirao na činjenici da Rijeka ima postati državom na temelju nacionalnoga sastava stanovništva, a ne na bazi imperijalističkih ugovora. Nakon cijeloga niza neuspjelih pregovora Wilson je predložio novi memorandum o riječkom pitanju 14. travnja 1919. godine u kojem je smatrao kako bi Rijeka postala luka u službi zemalja njezinoga istočnog i sjevernog zaleđa kao što su Ugarska, Rumunjska, Češka, a da ostane u carinskoj zoni Kraljevine SHS. Navedeni Memorandum odjeknuo je vrlo dramatično u političkoj talijanskoj javnosti zbog straha u kojem bi Rijeka postala međunarodna luka pa tako i neposredna konkurencija lukama Italije. Isti je alarmirao cijelu političku javnost Italije. Ministar vanjskih poslova Italije, u vezi ovakvoga rješenja pitanja Rijeke ušao je u oštar spor s predsjednikom Wilsonom u kojem nitko nije popustio od svojih zahtjeva, kulminirajući u najavljenom oružanom akciji Italije s ciljem osvajanja Rijeke. / Šišić, F. *Jadransko pitanje na konferenciji mira u Parizu*.

Zagreb: Matica Hrvatska, 1920., str. 31. /

Moravček, G. *Rijeka – između mita i povijesti*. Rijeka: Adamić, 2006., str. 22.

treba procijeniti na njenoj povijesnoj osobnosti. Osim toga, smatrali su da Rijeka ima pravo na samoodređenje kao tekovinu njezinoga povijesno definiranoga posebnog položaja.¹⁴

Nemiri koji su se događali zabrinuli su velike svjetske sile, pa su one odlučile prema Rijeci uputiti svoje flote, čime su atmosferu u gradu učinile još užarenijom. Kako bi zaštitile mir u gradu, engleske, britanske i francuske pomorske snage pristaju u riječku luku 3. studenog 1918. godine.¹⁵

Dan kasnije, talijanska eskadra sa 4 ratna broda predvođena razaračem *Ré Emanuele Filiberto* (4. slika) uplovljava također u riječku luku. Talijani su u ovom slučaju dobro iskoristili svoju vojnu prisutnost, a što se pokazalo presudnim za daljnju sudbinu grada. Zapovjednik talijanskih trupa, kontraadmiral Di San Marzano, po ulasku u Rijeku zatražio je da se s gradskoga tornja skinu hrvatska zastava i objesi talijanska.¹⁶

4. slika: Fotografija talijanskoga razarača *Re Emanuele Filiberto* na suhom doku u La Speziji 1946. godine

Protiv aneksionista i čina zamjene zastava, odmah su se podigli riječki autonomasi i drugi narodi južnoslavenske pripadnosti tada prisutni u gradu. Talijanima je u tadašnjoj Rijeci najviše smetala prisutnost jugoslavenskoga odreda koji su riječki dobrovoljci formirali dana 29. listopada, a

Toševa – Karpowicz, Lj. *Riječki corpus separatum 1868. – 1924.* Doktorska disertacija. Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, 1986., str. 267.

Moravček, G. *Rijeka – između mita i povijesti.* Rijeka: Adamić, 2006., str. 22.

Tek što je stupio na riječko tlo Rainer je smatrao da on osobno mora riješiti pitanje vješanja zastave u gradu. / Čulinović, F. *Riječka država.* Zagreb: Školska knjiga, 1953., str. 48. /

dodatno im je pozornost privuklo kada je nekoliko dana nakon talijanskoga uplovljavanja u grad umarširao potpukovnik Maksimović s jedinicom srpske pješadije. Kako ovo stanje nije išlo u prilog ugledu i interesima Italije, ona je pokrenula hitne dvodnevne pregovore sa srpskim potpukovnikom postigavši sporazum u kojem je dogovoreno da povučena talijanska vojska neće ući u grad ukoliko Maksimovićev odred napusti Rijeku. Navedeno je Maksimović odmah ispoštovao udaljivši svoje trupe iz grada brodom u pravcu Kraljevice gdje je i ostao sve do 1919. godine. Talijani nisu održali svoju riječ i po odlasku srpskih snaga iz Rijeke, zaposjeli su grad u potpunosti. Savezničke snage se nisu snašle u ovim lokalnim previranjima i prijevarama te su bez iskazivanja interesa prepustile Talijanima primat u rješavanju problema smatrajući cijelu ovu situaciju više talijanskim negoli njihovim pitanjem. Tako savezničke snage nisu tretirali incidentom ulazak i zauzimanje Rijeke koji su Talijani izazvali. Dapače, javno se smatralo da je samo bitno održati mir.

Talijanske trupe pod zapovjedništvom Di San Marzana umarširale su u Guvernerovu palaču, hrvatsku zastavu zamijenile talijanskom, a riječkoga župana dr. Rikarda Lenca s osobljem Narodnoga vijeća SHS i jugoslavenskom vojskom zamolili da napuste Rijeku.¹⁷ Na čelo grada postavljen je Riječki nacionalni odbor – *Consiglio Nazionale di Fiume* koji je na sebe preuzeo funkcije lokalne uprave predstavivši se legitimnim organom nove vlasti formirane pod zaštitom talijanskih okupacijskih snaga. Tim su činom Talijani jasno povrijedili suverenitet Države SHS nad gradom Rijekom, a što se protivilo međunarodnom pravu.¹⁸

Nakon ovih događaja, Rijeka je ponovno postala zasebno područje *Corpus Separatum*, odvojeno od Hrvatske i od Italije s kojom se trebala sjediniti (5. slika). U smislu lakšega upravljanja gradom i okolnim područjem donesen je niz zakona i pravilnika kojima su regulirane mnoge stavke života unutar širega područja, a koje je Dekretima predstavljeno kao zasebno državnopravno područje.¹⁹

Tim je činom Rijeka bila lišena svoje legitimne vlasti koja je počela djelovati osnutkom Države SHS i Narodnog vijeća SHS za Rijeku – Sušak 29. listopada 1918. godine.

Čulinović, F. *Riječka država*. Zagreb: Školska knjiga, 1953., str. 50.

U tom se vremenskom razdoblju u kratkom roku stvaralo novo riječko pravo koje je objavilo cijeli niz dekreta. Kao zakonodavno tijelo ukidao je ili mijenjao stare propise Ugarske propisujući nove. / Đurić, D. Državopravni položaj Rijeke u D'Annunzijevom vremenu 1918.-1920.. *Pravnik*, br.42, Zagreb: 2008., str. 40. /

Jedan od značajnih događaja, bilo je i donošenje Zakona kojim se primoravalo građane Rijeke da talijaniziraju svoja obiteljska imena i prezimena. Protiv ovakvih odluka i djelovanja *Consiglia Nazionale di Fiume* javno su protestirali riječki Jugoslaveni i autonomasi. U slijedu promišljenih događaja, zatvorila se istočna granica prema Kraljevini SHS, a otvorila zapadna koja je tako postala propusna za sve one koji su iz Italije željeli doći u Rijeku. Ovim je putem 20. prosinca u Rijeku došao i Benito Amilcare Andrea Mussolini te održao govor u tadašnjem *Teatru Verdi* (sadašnji HNK Ivana pl. Zajca) govoreći pritom o Rijeci kao gradu koji je oduvijek bio talijanski.

5. slika: *Corpus Separatum* od 1919. do 1923. godine

Grad je i dalje odisao atmosferom kaotičnosti, a kontinuirano je tinjao i spor oko pitanja Rijeke nastao među ratnim saveznicima. U proljeću 1919. godine, u Rijeci je bilo prisutno gotovo dvadeset tisuća Talijana pod oružjem, kao i nekoliko bataljuna britanskih, francuskih i američkih vojnika. Pored njih, formirale su se i paravojne jedinice Riječke legije pod zapovjedništvom Giovannia Host Venturija koji će u kasnijem sastavu Mussolinijeve vlade postati jedan od ministara. Na ulicama grada Rijeke, često je dolazilo do razmirica i sukoba između talijanskih i francuskih snaga tako da je *Consiglio Nazionale di Fiume* uputio protest međunarodnim savezničkim snagama u Rijeci da se s područja grada Rijeke povuku francuske trupe.

Istraga potaknuta zbog zahtjeva *Consiglio Nazionale di Fiume* o udaljavanju francuskih trupa iz Rijeke izazvala je efekt drugačiji od onoga koji se očekivao. Donesen je zaključak kako su za

stalne sukobe s francuskim jedinicama u gradu krivi talijanski *Granatieri* koji su morali napustiti grad Rijeku što su i učinili 28. kolovoza. Nakon odlaska su se sakupili u Ronchiju odakle ogorčeni šalju pismo Gabriele D'Annunziju moleći ga da ih povede u oslobođenje Rijeke što će on i učiniti.

Gabriele D'Annunzio nezadovoljan ishodom Prvoga svjetskog rata, organizirao je tzv. *Pohod iz Ronchija – Marcia di Ronchi*. Legija avanturista sastavljena od 200 vojnika i 35 časnika raspoređenih u 35 kamiona, pod vodstvom pjesnika i pustolova, krenula je u noći 12. rujna 1919. godine prema Rijeci.²⁰ U Rijeku je ušao s petnaest tisuća dragovoljaca legionara koji su mu se priključili tijekom pohoda razočarani osakaćenom pobjedom Italije u ratu. Umarširali su među gradsko mnoštvo koje ih je na ulicama Rijeke dočekalo u euforičnom zanosu kličući im kao svojim osloboditeljima. (6. slika)

6. slika: Euforično gradsko mnoštvo na ulicama Rijeke prilikom ulaska Gabriela D'Annunzija u grad 1919. godine

D'Annunzio, odjeven u uniformu pukovnika i okićen brojnim odlikovanjima (7. slika), oko podneva je ušao u Guvernerovu palaču odakle je s balkona okupljenom mnoštvu obznanio kako je Rijeka pripojena Italiji (8. slika). Time je D'Annunzio započeo svoju riječku pustolovinu koja će se državno – pravno završiti 1924. godine priključenjem Rijeke Italiji.²¹ Gabriele D'Annunzio je svojim pohodom najavio dolazak fašizma koji će nažalost, zbog posljedica koje je za sobom

Đurić, D. Državnopravni položaj Rijeke u D'Annunzijevom vremenu 1918.-1920.. *Pravnik*. br. 42, Zagreb: 2008., str. 41.

Moravček, G. *Rijeka: prešućena povijest*. Rijeka: Nezavisno izdanje, 1990., str. 44.

ostavio crnom bojom obilježiti povijest 20. stoljeća. Analizom odnosa i povijesnoga kontinuiteta, stoga ne bi bilo krivo reći kako je u svojim počecima fašistički pokret imao dvojicu vođa – Gabriele D'Annunzija i Benita Mussolinija²².

7. slika: Gabriele D'Annunzio, Piazza Dante, Rijeka 8. slika: Proglašenje pripojenja Rijeke Italije s balkona Guvernerove palače

Rijeka je za fašiste imala posebno značenje jer su je smatrali ključnom geostrateškom točkom bez koje je bilo nemoguće prodrijeti prema Dalmaciji, Crnoj Gori i Albaniji prateći želju pretvaranja cijeloga Jadrana i Sredozemlja u talijansko *Mare nostrum*. D'Annunzijeve riječka pustolovina, tzv. *Danuncijada*, od strane Talijana je bila prihvaćena s velikim oduševljenjem osim od službenoga Rima koji se pribojavao reakcije saveznika zbog ovakvoga rješavanja pitanja riječke krize. Osim toga imala je i najrazvijeniju rafineriju nafte koju Italija nije imala. A tu su još bile i tvornica torpeda, papira i ostala riječka vrlo razvijena teška i laka industrija. Demokratski tisak je osuđivao cijelu situaciju zbog anarhične atmosfere u gradu kojoj su doprinijeli mnogi dezerteri talijanske vojske koji su se priključili *Pohodu iz Ronchija*, nadajući se da ih u Rijeci čeka blagostanje i zabava. Tražilo se hitno discipliniranje vojnika, jer kako se iz

Mnoge ideje D'Annunzija je prihvatio Benito Mussolini te je na sličan način poput Pohoda iz Ronchija izveo Pohod na Rim 1922. godine i tako preuzeo vlast. U problemu Rijeke koji se nije riješio vidio je motiv s kojim je mogao napasti talijansku vladu i pasivnost kralja Italije Vittoria Emanuele III. Osim toga bio je nezadovoljan i Londonskim paktom u kojem je navedeno kako bi Rijeka trebala pripasti Kraljevini SHS kao i Rapalskim ugovorom kojim se Rijeka proglašava samostalnom državom. Mussolini je vremenom u D'Annunziju vidio svoga glavnog političkog protivnika koji je namjeravao zavladatai istočnom obalom Jadrana.

literature moglo zaključiti, D'Annunzio je odista u Rijeci pronašao rudnik zlata prepuštajući se tijekom boravka u gradu brojnim užiticima svakojakih vrsta²³.

Fašisti su se tijekom vremena podijelili u dvije struje od kojih je jedna podržavala Mussolinija, a druga tražila da se odobri sve što je do tada bio napravio D'Annunzio. Prateći tijek pregovora između talijanske i jugoslavenske delegacije, u želji da se onemogući stvaranje riječke države pod kontrolom Lige naroda, Gabrielle D'Annunzio je 8. rujna 1920. godine proglasio osnivanje zasebne kvarnerske države, Talijanske Regencije Kvarnera – *Reggenza Italiana del Carnaro* (9. i 10. slika). U želji da ova tvorevina odista naliči državi, formirao je čak i vladu koju je sastavio od sedam tzv. ministara – rektora.²⁴ Smatrajući kako će nedvojbeno imati velikih poteškoća i nerazumijevanja oko međunarodnoga priznanja ove svoje, netom nastale države, D'Annunzio je predvidio i drugi mogući problem – onaj u unutrašnjim riječkim političkim prilikama.

9. slika: Zastava Talijanske Regencije Kvarnera 10. slika: Okupljeno riječko mnoštvo na gradskim ulicama prilikom proglašenja Talijanske Regencije Kvarnera

Rijeka je pod vladavinom D'Annunzija skupo plaćala pitanje svoje slobode – učestalo je bila izložena unutarnjim političkim borbama, dok su aktivnosti u gradskoj privredi jako opadale dovodeći privredno stanje grada do katastrofe. Unatoč tome, u grad je pristizao sve veći broj

Moravček, G. *Rijeka – između mita i povijesti*, Adamić, Rijeka, 2006., str. 36.

D'Annunzio je preuzeo vanjske poslove, Host – Venturi obranu, M. Panteleoni financije, Icilio Baccich unutrašnje poslove i sudstvo, L. Lenaz školstvo, L. Becocca ekonomiju, C. Marassi radove / Đurić, D. Državnopravni položaj Rijeke u D'Annunzijevom vremenu 1918.-1920.. *Pravnik*. br. 42, Zagreb: 2008., str. 42. /

skitnica i vojnika u potrazi za novom srećom koju u Rijeci više nisu pronalazili budući da je ona postala grad čija je nekoć visoka ekonomska moć sada bila na koljenima.²⁵ Gradom je zavladao fizička i imovinska nesigurnost, a riječke su ulice sada bile mjesta na kojima se čovjek nije osjećao odviše siguran jer su opasnosti napada i razbojništva vrebale na svakom koraku. Uzrok ovakvoga stanja je bio u velikom broju lopova i skitnica koji su se sada nakupili u gradu te u potpunoj izoliranosti Rijeke od njezinoga prirodnog, privrednog, društvenog i socijalnog zaleđa, ali i od Italije koja nije previše marila za ovu D'Annunziju tvorevinu suočena vlastitom privrednom krizom i međunarodnim političkim ogradama u možebitnom prigrljavanju grada. Kako bi njegova tvorevina mogla funkcionirati, D'Annunzio je u jesen 1920. godine objavio državno – pravni dokument na kojem se dugo vremena radilo u njegovom kabinetu.²⁶ Tim je dokumentom bilo predviđeno jedinstvo vlasti, mogućnost uspostave diktature i korporativno uređenje društva. Pod korporativnim uređenjem se smatralo dijeljenje društva ili građana po funkcijama koje obnašaju u proizvodnom procesu, a ne po teritorijalnim jedinicama. Cijeli dokument je bio izrazito nacionalistički indoktriniran i u mnogim detaljima zastupao stavove iredentističkih vrhova tadašnje Italije, bez obzira što je u jednom dijelu ipak predviđao zaštitu hrvatskoga i slovenskog stanovništva na teritoriju Namjesništva. Osim toga, kroz dokument su se utvrđivali i neki doista inovativni i revolucionarni trendovi kao što su bili: socijalna zaštita, visoki zdravstveni standard, jednakost spolova te pravo na razvod braka.²⁷ Zanimljivo je da će ova D'Annunzijeva *Carta del Carnaro* (11. slika) kao temeljni dokument uređenja mini – države *Reggenze Italiane del Carnaro* vrlo brzo postati preteča idejne osnove nadolazećega fašističkoga društvenog i državnog – pravnog načina razmišljanja. U ovakvoj interpretaciji, država je zamišljena kao mjesto u kojem je sreća mjerilo vrijednosti ljudskoga čina te koja treba djelovati u interesu svih njezinih stanovnika. Za postizanje ovako zamišljene države, rješenje se prema ovom razmišljanju vidjelo u formiranju korporacija, a umjesto buržoaskoga parlamentarizma nastojao se razviti korporativizam na čemu će Mussolini i raditi tijekom svoje unutarnje planske izgradnje – reorganizacije države.

Čulinović, F. *Riječka država*. Zagreb: Školska knjiga, 1953., str. 158.

Klinger, W. *Danuncijevo poimanje države i „Karte talijanskog namjesništva Kvarnera“*. Rijeka: Povijesno društvo VIII. /2., 2003. str. 69.

Hlača, N., *Razvod braka u Rijeci početkom 20. stoljeća. Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci*. Rijeka: Pravni fakultet, 1987. br. 8., str. 99.

Talijanska Regencija Kvarnera nije imala niti jedan element državnosti budući da je njezin teritorij od 29. listopada 1918. do 1. prosinca 1918. godine pripadao Državi SHS. Nakon D'Annunzijevega osvajanja grada, on je i dalje ostao pod suverenom Kraljevine SHS. Istina je da je vlast u gradu pripadala D'Annunziju, no ona nije bila legitimna. Bila je uzurpatorska, stvorena i produžavana na način kojim su se jasno kršila načela međunarodnoga prava. Iz svega bi se dalo zaključiti kako riječka D'Annunzijeva tvorevina proglašena 8. rujna 1919. godine nije bila, niti je mogla postati država, pa tako i ustav od 12. rujna 1919. godine nije imao karakter legitimnoga ustavnoga akta. D'Annunzio je temeljem ovih argumenata po definiciji bio uzurpator, čovjek koji je sprovodio vlastitu vojnu diktaturu: on je bio najviši oblik vlasti, svima nadređen i nikome odgovoran.

11. slika: Nacrt državno – pravnoga dokumenta uređenja Talijanske Regencije Kvarnera

Ugovor između Kraljevine SHS i Kraljevine Italije kojim se gledalo riješiti među ostalim i pitanje Rijeke, nije se nominalno obazirao na D'Annunzija, a sklopljen je 1920. godine. Prema njemu, priznata je potpuna sloboda i nezavisnost države Rijeke koja se imala vječno poštovati.²⁸ Važna činjenica koju je ovaj ugovor donio, bila je poruka D'Annunziju da mu se oduzima Rijeka. Njegov pokušaj da politički opstane završio je u krvoproliću do kojega je došlo nakon nekoliko

²⁸ *Časopis za suvremenu povijest*. Zagreb: Institut za historiju radničkog pokreta VII/1, 1975., str. 262.

dana ratovanja, u razdoblju od 24. do 29. prosinca 1920. godine, u vrijeme Božića.²⁹ Taj vojni incident koji se dogodio u Rijeci poznat je kao *Krvavi Božić*. Centralni odbor *Fascia* obećao je pomoć D'Annunziju povodom planiranoga udara na Rijeku. Ovom je podrškom, u prikrivenom nadmetanju sa svojim sada već jasno istaknutim suparnikom Mussolini pokazao političku dvoličnost i istodobno najavio političku ambiciju dugoročne nesprenosti na odricanje od Rijeke i Dalmacije. Četiri godine kasnije, upravo će on anektirati Rijeku Italiji, a početkom Drugoga svjetskog rata, nakon što sklopi sporazum s Antom Pavelićem, ući će i u Dalmaciju. Znajući da će se u ovom slučaju Mussolini držati po strani, rimska je vlada odlučila silom potjerati Gabriela D'Annunzija i njegovu armadu iz Rijeke. Navečer 21. prosinca 1920. godine, u gradu je proglašeno ratno stanje³⁰, a nešto kasnije, u pet dana bespotrebnoga krvoprolića, Rijeka je doživjela prava ratna razaranja.³¹ (12. i 13. slika)

Poražen, D'Annunzio iz Rijeke odlazi 18. siječnja 1921. godine nakon ugovora koji su posljednjih dana 1920. godine sklopili zapovjednici talijanskih četa u Opatiji s predstavnicima Gradskoga vijeća Rijeke. D'Annunzio je odlaskom iz Rijeke otišao i s političke scene Italije te se smjestio u izbjeglištvu na Lago di Garda.³²

D'Annunzio je za Rijeku i mnoge Talijane bio zaslužni domoljub, dok je za Hrvate bio oličenje nasilja i zatirač hrvatskoga nacionalnog identiteta. Njegova *Danuncijada* je u svijetu doživljena kao jasan pokazatelj kako se Italija ne odriče iredentističkih pretenzija. Ovim je događajima, posebno raspletom D'Annunzijeve riječke epizode zapravo svima jasno dano do znanja da Italija

Kako bi Gabriele D'Annunzio što jasnije izrekao svoje stavove 25. studenog 1920. godine uputio je diplomatsku notu rimskoj vladi kojom ju je obavijestio da Regencija Kvarnera ne priznaje uspostavu Riječke države predviđenom Rapallskim ugovorom. Talijanska strana ipak je ratificirala Ugovor tri dana kasnije 28. studenog zadovoljna jer je njime dobila više nego što je tijekom ranijih pregovora i tražila. Proglašena je efektivna blokada obale Talijanske regencije Kvarnera / Krizman, B.; Sirotković, H.; Engelsfeld, N.; Čepulo D. *Hrestomatija povijesti hrvatskog prava i država*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, svezak II., 1998, str. 219. / Moravček, G. *Rijeka: prešućena povijest*. Rijeka: Nezavisno izdanje, 1990., str. 72.

Tijekom pet dana ratovanja Rijekom, uništeno je pet željezničkih mostova, dva vijadukta i na stotine kuća. Stradale su industrijske tvrtke poput *Cantieri Navali del Carnaro*, *Raffineria Olli Minerali*, *Guido Krall* (*tvrtka za popravak i iznajmljivanje automobila*). Poginulo je 47 vojnika s obje strane kao i 7 civila. Guvernerova palača bila je pogođena ispaljenom granatom s bojnog broda Andrea Doria koja je i lakše ranila D'Annunzija. Pomoć od Mussolinija D'Annunzio nije dobio te je nakon savjetovanja sa svojim rektorima Host – Venturijem, Grossichem i Giganteom, D'Annunzio odlučio zatražiti primirje. / Žic, I. *Kratka povijest grada Rijeke*. Rijeka: Adamić, 1999., str. 23. /

Na jezeru Lago di Garda, Gabriele D'Annunzio uselio se u vilu poznatoga njemačkog povjesničara umjetnosti Henryja Thodea. 1926. godine dobiva titulu generala zrakoplovstva, a od 1937. godine predsjednik je Talijanske akademije.

traži Rijeku i da od nje neće odustati. Po D'Annunzijevom odlasku situacija u Rijeci se dodatno zakomplicirala na razini političke svakodnevice. Fašistički pokret preko legionara koji su ostali u gradu nakon D'Annunzijeve povlačenja, unio je nemir onemogućavajući ekonomsku i političku konsolidaciju nove države – *Riječke države*. Da bi se osiguralo čak i osnovno funkcioniranje, trebalo je sastaviti *Ustavotvornu skupštinu Riječke države*, a što je i uspjelo u drugom pokušaju, dana 5. listopada 1921. godine, uz pozicioniranje autonomaša Zanella i njegove većine u skupštini na čelne pozicije.

12. slika: Bombardirana Guvernerova palača 13. slika: Uništeni Bijeli salon D'Annunzijeve riječke rezidencije

Stanje u gradu je bilo katastrofalno, luka je bila prazna i bez brodova, privredni je život gotovo u potpunosti zamro, a i trgovina se skoro ugasila. Zanella se našao u velikim poteškoćama koje je morao riješiti. No ipak, svijet vladavine autonomaša u ispunjenom snu Riječke države je trajao kratko. Dana 3. ožujka 1922. godine fašisti su okupirali Guvernerovu palaču u kojoj im je tek nekoliko sati otpor pružao Zanella sa svojim najvjernijim suradnicima. Otpor je na kraju bio slomljen, fašisti su ušli u zgradu, a Zanella se sa suradnicima dao u bijeg. Po njegovom odlasku, 18. rujna 1923. godine, osnovana je nova vlada na čelu s profesorom Attiliom Depolijem koju će smijeniti Mussolini postavljajući za guvernera Rijeke Gaetana Giardinija.

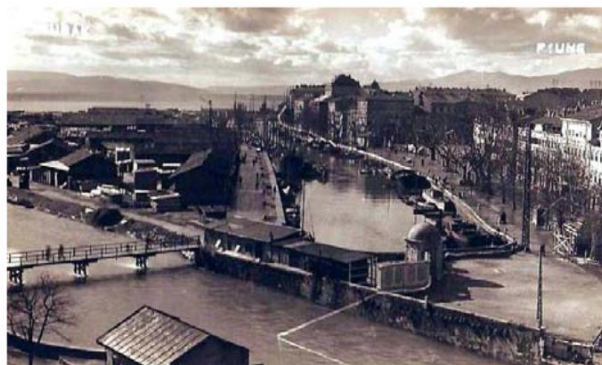

14. slika: *Corpus Separatum* od 1923. do 1941. godine

Sklapanjem Rimskoga sporazuma i Sporazuma o prijateljstvu 27. siječnja 1924. godine, talijanska je vlada priznala suverenost Kraljevine SHS te joj je dodijeljena luka Baross i Delta. Kraljevina SHS – a je Rimskim sporazumom priznala suverenitet Kraljevine Italije nad Rijekom i njezinom lukom³³, a ovim je dokumentom Riječka država i formalno prestala postojati nakon što se u raznim oblicima, pravnim okvirima i imenima, kako smo prikazali pojavljivala u 19. i 20. stoljeću, od proglašenja *Corpus Separatuma* do Rimskoga sporazuma (14. slika).

15. slika: Fotografija s prikazom državne granice između Kraljevine Italije i Kraljevine SHS duž riječke luke

16. slika: Fotografija s prikazom državne granice između Kraljevine Italije i Kraljevine SHS na području Fiumare

³³ Moravček, G. *Rijeka: prešućena povijest*. Rijeka: Nezavisno izdanje, 1990., str. 65.

Ipak, valja napomenuti kako Rijeka kao država u pravom smislu nikada nije niti profunkcionirala. Granica prema Kraljevini SHS je uspostavljena na Rječini, a dana 22. veljače objavljen je Dekret o aneksiji Rijeke Kraljevini Italiji te je osnovana Kvarnerska provincija – *Provincia del Carnaro* sa sjedištem u Rijeci. (15. i 16. slika)

Dana 16. ožujka 1924. godine talijanski kralj Vittorio Emanuele III. došao je u prvi službeni posjet gradu Rijeci, a dočeka ga je Antonio Grossich kako bi vladar u Guvernerovoj palači i službeno proglasio priključenje Rijeke Kraljevini Italiji pod fašističkom vladavinom Benita Mussolinija. Ovo konačno pripojenje Italiji, s balkona Guvernerove palače, objavio je Gaetano Giardini, simbolično uručivši talijanskom kralju ključeve grada Rijeke. (17. i 18. slika)

U vrijeme fašističke uprave Rijeka će gospodarski stagnirati. Oživljava se samo ona privreda koja će biti najpotrebitija talijanskoj ekonomiji poput rafinerije nafte³⁴, tvornice torpeda i ljevaonica. U ostalim segmentima Rijeka će od nekadašnje međunarodne velike izvozne luke postati mali provincijski grad na periferiji Kraljevine Italije, grad okružen bodljikavom žicom, potisnutih sjećanja o nekadašnjoj kozmopolitskoj prošlosti i tek sa sjećanjem o davnom gospodarskom uzletu. Razdoblje koje je uslijedilo, pretvorilo je Rijeku u urbanu sredinu među čije se stanovništvo uvukla sjeta i rezignacija koja se osjećala u svim slojevima riječkoga društva.³⁵

Takvo stanje životarenja Rijeke u talijanskim rukama trajat će sve do početka Drugoga svjetskog rata. Talijanske jedinice prešle su granicu Kraljevine SHS i ušle na područje Sušaka 11. travnja 1941. godine, a dana 18. svibnja 1941. sklopljen je novi Rimski ugovor i to između nove države nastale od bivše Kraljevine SHS: Narodne države Hrvatske – NDH i Kraljevine Italije uz potpisnike Antu Pavelića i Mussolinija. Ovim je ugovorom doznačeno kako se Sušak predaje Italiji baš kao i veći dio Hrvatskoga primorja, Dalmacije i nekih dalmatinskih otoka.³⁶

Rafinerija nafte je bila jedna od strateških industrija grada Rijeke do kojih je Mussolini htio doći u posjed. Riječka rafinerija nafte je bila najmodernija rafinerija nafte tadašnje Kraljevine Italije, na kojoj će se bazirati cjelokupna buduća talijanska petrokemijska industrija.

Lukežić, I. Kultura i duh međuratne Rijeke. *Fijumani – riječka situacija 1920.-1940.* Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2007., str. 18.

Italija će do 22. kolovoza 1941. godine polako preuzeti vojnu i civilnu upravu nad cijelim obalnim pojasom Jadrana od Rijeke do Crne Gore.

17. slika: Svečanost proslave Aneksije Rijeke Kraljevini Italiji pred Trijumfalnim lukom na Molo Adamich

18. slika: Predaja ključeva grada Rijeke kralju Italije Vittorio Emanuele III. na Molo Adamich 16. ožujka 1924. godine

Kralj Italije je 1. rujna 1943. godine prihvatio bezuvjetnu kapitulaciju Italije, dok je iza toga Rijeka bila okupirana od strane Nijemaca koji su u grad ušli 14. rujna 1943. godine te po svom dolasku smijenili riječku gradsku vlast i ukinuli riječku prefekturu. Godina 1944. bila je obilježena bombardiranjem Rijeke od strane savezničke avijacije, da bi početkom 1945. godine krenule pripreme Jugoslavenske narodne armije za oslobođenje Rijeke i Hrvatskoga primorja od njemačke okupacije što se dogodilo dana 3. svibnja 1945. godine. Kada su pobjedonosne partizanske trupe umarširale u grad, Riječani su prema zapisima suvremenika bili vrlo suzdržani u slavlju shvaćajući njihov dolazak kao još jednu okupaciju.

Sažmemo li povijest Rijeke od razdoblja koje je prethodilo Prvom svjetskom ratu, pa do osnivanja Federativne Narodne Republike Jugoslavije, nedvojbeno možemo zaključiti kako su se na ovom relativno malom teritoriju odigravale velike, ozbiljne te iznimno brojne društveno – političke, ekonomske i vojne promjene koje su se na život grada svakom svojom epizodom reflektirale poticanjem novih događaja i odnosa. Zato, kada bismo s karte svijeta izrezali područje Rijeke s pripadajućim priobaljem i zaleđem te potom taj izrezan polumjesečast komadić papira selili dalje po karti u potrazi za barem približno povijesno nemirnim i trusnim područjem, teško da bismo našli regiju čak i približne dinamike mijena. Riječke su povijesne kronike bogate paralelnim prikazima barem u onoj mjeri u kojoj su bogati bili njeni govoreni jezici pa ovisno o talijanskom, mađarskom ili hrvatskim jezikom, intonirane pretežno nacionalno obojenim pristupima.

Nizanje različitih uniformi koje su tijekom ovih nekoliko desetljeća prošloga stoljeća paradirale Rijekom, promjene naziva gradskih ulica i trgova, nizanje boja izvješanih stjegova i redanje koračnica, samo su neki od simbola koji uvjerljivo ilustriraju regiju neponovljivo bogate povijesti i stvaraju temeljne odrednice za pozicioniranje sustavnoga pregleda i raspravu rezultata provedenoga istraživanja likovne izlagačke i galerijske djelatnosti između dva svjetska rata.

Od Aneksije grada Rijeke Kraljevini Italiji – *Annesione di Fiume alla Madre Patria* početkom 1924. godine, činilo se da Rijeka kao grad u tom „povijesnom činu priključenja majci domovini“³⁸ nije uživala nikakve posebne povlastice kojima se nadala. Riječani su velikim dijelom na aneksiju gledali kao na čin u kojem je, upravo prema definiciji koju je plasirala Italija, Rijeka konačno ostvarila svoj dugoočekivani povratak matici zemlji koja će joj uzvratiti blagostanjem i brigom. Znajući za vrijednost koji je grad nekoć posjedovao i u nadi njegovoga ponovnog oživljavanja, nakon vrlo dugoga razdoblja stagnacije uvjetovanoga povijesnim okolnostima međunarodnoga i međupolitičkog previranja, stanovnici Rijeke su objeručke prihvatili nove vladare, smatrajući ih i konačnim rješenjem za grad koji će tako dobiti dugo priželjkivani mir i blagostanje. Nadali su se ponovnom oživljavanju privrede koja je velikim dijelom zamrla u vrijeme Danuncijade. Oživljena industrijska proizvodnja potaknula bi već i pomalo uspavana pomorska dobra i lučki promet, a Kraljevina Italija, po tadašnjim je očekivanjima mogla, ponovo Rijeku učiniti važnim lučkim i industrijskim središtem ovoga dijela jadranskog priobalja i Europe. No, od samoga početka se pokazalo da se ova romantičarska, nerealna očekivanja i neće baš lako, niti potpuno ispuniti. Kako bi mogla provesti samu aneksiju, Italija se morala odreći luke Baross koja je bila sastavni dio riječkoga lučkog bazena, a koja je sada bila prepuštena Sušaku, gradu novonastale Kraljevine SHS. Vremenom se pokazalo da će upravo luka Baross postati konkurentna luka gradu Rijeci, a o čemu nam vrlo ilustrativno svjedoče podatci iz 1937. godine u kojima se iznosi kako je opseg ukrcaja i iskrcaja robe u luci Baross bio gotovo izjednačen s prometom riječke luke: Sušak je te godine imao prekrcajih 737.909, a Rijeka 776.784 tona.³⁹

U novo priključenim dijelovima Kvarnerske provincije, talijanske su vlasti krenule s provođenjem niza sustavnih mjera kojima je cilj bio što skorije izjednačavanje političkoga i javnog života s onim u ostalim dijelovima Italije. Suprotno očekivanjima, navedeno se pokazalo kao ne baš jednostavan i lak zadatak, a situaciju je dodatno komplicirao kolaps privrede. Naime, već u prvom desetljeću talijanske vladavine Rijekom, osjetile su se razorne posljedice velikoga ekonomskog pada koji je zahvatio grad. Situacija je bila generirana u prvom redu otpuštanjem

Žic, I. Fiume e il Carnaro. *Sušačka revija*. Rijeka: Klub Sušačana, br. 50/51., 2005., str. 61.

Ballarini, A. Profilo storico – Povijesni pregled događaja. *Le vittime di nazionalita italiana a Fiume e dintorni (1939-1947) – Žrtve talijanske nacionalnosti u Rijeci i okolici (1939.-1947.)*. Rim: Ministero per i beni e le attivita culturali, Direzione generale per gli Archivi, 2002., str. 96.

velikoga broja radnika iz nekoć jakih industrijskih postrojenja za čiji opstanak Italija sada nije nalazila opravdanja. Smatralo se da su u drugim dijelovima Italije takvi pogoni potrebniji i da im treba dati prednost u odnosu na ove riječke, pa Kraljevina Italija nije bila sklona financijskoj potpori već i onako posrnuloj riječkoj privredi. Ovo veliko smanjenje broja radnika i činovnika⁴⁰ koje je pratilo pad ukupnoga opsega poslovanja, reflektiralo se na sveukupnu ekonomsku situaciju u gradu – od stanja gradske blagajne, pa do kupovne moći, financijske, zdravstvene i druge sigurnosti građana. U Kraljevini Italiji se tridesetih godina 20. stoljeća učvrstila na vlasti Fašistička stranka koja je prema svojim ideološkim gledištima željela stvoriti jednopartijsko, totalitarno društvo. Njihovo se osnovno stajalište izražavalo izrekom: „*Tko nije s nama, taj je protiv nas*“.⁴¹ Ova je krilatica, na prvi pogled možda čak i pomalo bezazlena, u praksi bila vrlo svestrane i učinkovite primjene. Ona je bila britko načelo za jednostranu procjenu postupaka bilo koga te istodobno putokaz i opravdanje za donošenje i provedbu izopćenja svih onih za koje se procijenilo da pripadaju skupini ne afirmativnoga dijela iste uzrečice.

Značajniji usponi fašista, počeli su se bilježiti nakon prvih desetljeća prošloga stoljeća, od 1935. godine, a što se podudaralo s vojnim angažmanom talijanskih jedinica u Africi te nešto kasnije i u Španjolskoj. Postupno, u Rijeci se počeo osjećati lagani ekonomski i privredni uzlet do kojega je dolazilo prilivom novoga talijanskog stanovništva koje je svoja u pravilu upravljačka radna mjesta dobivalo unutar gradskih, političkih ili privrednih struktura. Tako su se do pred Drugi svjetski rat na svim vodećim gradskim funkcijama i institucijama našli ljudi koji su bili došljaci, Talijani koji nisu razumjeli riječku specifičnost u njezinom kulturnom identitetu temeljenom na ranijem stoljetnom harmoničnom suživotu i ljepoti niza kulturnih, etičkih i vjerskih različitosti.

Jedan od pokazatelja ovakvoga nerazumijevanja tradicijskih specifičnosti okoline kojom su vladali, bila je i provedba Rasnoga zakona donesenog 1938. godine, a koje je doveo do posvemašnje zbrke među stanovnicima Kvarnerske provincije.⁴² Na vlasti u Rijeci, tada su bili

U odnosu na 1913. godinu u tvornici torpeda smanjenje iznosi 25%, a u brodogradilištu čak 78% radne snage. / Ballarini, A. Profilo storico – Povijesni pregled događaja. *Le vittime di nazionalita italiana a Fiume e dintorni (1939-1947) – Žrtve talijanske nacionalnosti u Rijeci i okolici (1939.-1947.)*. Rim: Ministero per i beni e le attivita culturali, Direzione generale per gli Archivi, 2002., str. 96. /

Ballarini, A. Profilo storico – Povijesni pregled događaja. *Le vittime di nazionalita italiana a Fiume e dintorni (1939-1947) – Žrtve talijanske nacionalnosti u Rijeci i okolici (1939.-1947.)*. Rim: Ministero per i beni e le attivita culturali, Direzione generale per gli Archivi, 2002., str. 185.

Ballarini, A. Profilo storico – Povijesni pregled događaja. *Le vittime di nazionalita italiana a Fiume e dintorni*

fašisti koji nisu bili skloni osobama netalijanskoga podrijetla, a talijanizacija stanovništva Kvarnerske provincije je bila jedan od njihovih ključnih ciljeva – put stvaranja nove društvene okoline koju su pokušavali svim raspoloživim silama kreirati u svakom segmentu društva, a čega, dakako, nije mogao ostati pošteđen ni prosvjetni, kulturni i umjetnički plan grada. Talijanizacija se provodila linearno, na način u kojem se najmanje vodilo računa o razumijevanju kulturnoga identiteta stanovnika Kvarnerske provincije i grada Rijeke. U tom su smislu vlasti krenule s uvođenjem talijanskoga jezika kroz javnu upotrebu, gradsku administraciju i škole, dok se hrvatski jezik sustavno zatirao kroz zabrane rada hrvatskim kulturnim, športskim, prosvjetnim i drugim udrugama. No, ovakvi događaji za Rijeku i nisu bili potpuno strani, budući da je ona tijekom vlastitoga povijesnog bitka već jednom prošla istu fazu i to u vrijeme kada su Mađari vršili mađarizaciju grada, uvodeći na vrlo sličan način svoj jezik u škole, gradsku upravu i druge segmente života.

Unatoč naporima Rima da se stanje u gradu poboljša, Rijeka pod fašističkom upravom i dalje stagnira. Kako to ne bi bilo toliko očito, fašisti su u okvirima svoga političkog rakursa i opredjeljenja proželi riječku svakodnevicu organiziranjem različitih društveno – korisnih aktivnosti – *Dopolavoro*, u kojima su radno sposobno stanovništvo poticali na različite, ali redom kontrolirane oblike slobodnih aktivnosti, ne bi li i na taj način uveli dodatnu, suptilnu kontrolu, promjenu svjetonazora te modulaciju percepcije socijalnih odnosa i općih vrijednosti. Na tragu njegovanja kulta fizičke snage, fašisti su poticali razna sportska društva i natjecanja. Ženski dio populacije bio je, prema „svetoj“ dužnosti predodređen rađanju i odgajanju djece, a što je valjalo činiti u talijanskom nacionalnom duhu. Provođenje ovakve politike upravljanja gotovo u svim segmentima života i zadiranje u značajne dijelove privatnosti pojedinaca, zatiralo je svako potencijalno razvijanje kritičke i kreativne osobnosti. Jedini je cilj bio stvaranje poslušnih podanika koji su za zadatak imali izvršavati volju i naredbe *Ducea*. Gradom su se megafonima puštale patriotske pjesme, organizirali sletovi i vojne parade, a pročelja fasada, uz brojne zastave, lijepila talijanskim proglasima i plakatima.⁴³ (20. i 21. slika)

(1939-1947) – *Žrtve talijanske nacionalnosti u Rijeci i okolici (1939.-1947.)*. Rim: Ministero per i beni e le attivita culturali, Direzione generale per gli Archivi, 2002., str. 126.

Lukežić, I. *Kultura i duh međuratne Rijeke. Fijumani – riječka situacija 1920. – 1940.* Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2007., str. 18.

20. slika: Plakat međugradskoga natjecanja u aktivnostima *Dopolavora*

21. slika: Plakat izložbe radova poniklih iz aktivnosti *Dopolavora*

Nakon aneksije 1924. godine, stanovništvo koje je u Rijeci po vlastitom iskazu nacionalnosti brojalo nedvojbenu većinu, bilo je ono talijanskoga podrijetla. Prema službenim podacima zabilježenim u to doba, u gradu Rijeci bilo je 32.415 Talijana i 10.353 Hrvata, a što je ukupno davalo 45.857 stanovnika. Sastav populacije na području Kvarnerske provincije, ipak je izgledao drugačije jer je većinsko stanovništvo bilo slavenskoga podrijetla. Prema izvorima i tada provedenoj klasifikaciji, bilo je 53.722 Slavena i 40.433 Talijana. Na početku talijanske vladavine Kvarnerskom provincijom ona je brojala ukupno 99.941 stanovnika bez grada Rijeke. Populacija grada Rijeke, u ovom je razdoblju neprestano rasla pa se tako već 1936. godine broj popeo na 56.249 stanovnika, dok je 1940. godine bilo 59.332 stanovnika prema podacima talijanske pokrajinske uprave u Rijeci.⁴⁴

Ulaskom Italije u Drugi svjetski rat i na području Kvarnerske provincije počele su se osjećati pojačane ratne represivne mjere koje su posebno bile usmjerene prema onim stanovnicima koji su iskazivali bilo kakav vid otpora talijanskim vojnim i civilnim vlastima. Poput ostaloga stanovništva drugih talijanskih gradova i provincija, tako se vojno sposobno stanovništvo Rijeke i Kvarnerske provincije mobiliziralo u razne vojne rodove, radne i civilne službe. Mnogi od njih

⁴⁴ Žic, I. *Kratka povijest grada Rijeke*. Rijeka: Adamić, 2006., str. 151.-512.

poslani su na ratišta na kojima je sudjelovala talijanska vojska podnoseći tako obol gubitaka u ljudstvu na talijanskoj širokoj ratnoj fronti europsko – afričkoga prostora.

Okružena bodljikavom žicom, Rijeka je u ovim povijesnim previranjima i ratnom vihoru dodatno tonula u sivilo grube i besperspektivne svakodnevice. (22. i 23. slika) Stanovnici su, prema kazivanju suvremenika, redom bivali svladani rezignacijom i sjetom.⁴⁵ Negativističko raspoloženje uvuklo se duboko u svaki kutak grada, a zahvatilo je i one koji su u prethodnom razdoblju podlegli fašističkoj suptilnoj i sveobuhvatnoj propagandi te njihovim upornim utjecajima, pa su se u nekoj fazi i sami krenuli zalagati za *talijansku stvar*. Ovakvi građani Rijeke, sada su se mahom pokušavali distancirati od službene fašističke politike i njezinoga djelovanja. Grad je odista bio doveden na rub egzistencijalnoga minimuma, a život se provodio u oskudnim materijalnim prilikama uzrokovanim ranije prisutnom, sada već dugogodišnjom gospodarskom stagnacijom koju su dodatno opteretile ratne okolnosti, iscrpljivanje posljednjih financijskih rezervi, svakodnevne nestašice i obamrlost svake iole značajnije privredne aktivnosti.

22. slika: Fotografija pograničnoga zida podignutoga na Fiumari 23. slika: Ostatak ograde pograničnoga zida u Ulici Račkoga

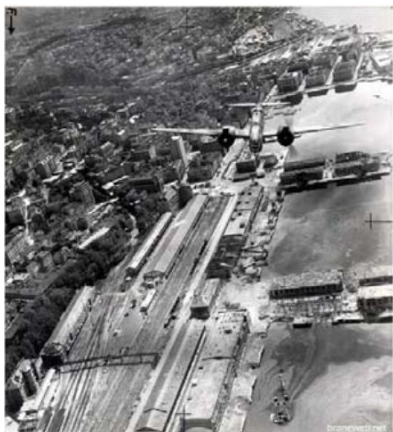
Lukežić, I. Kultura i duh međuratne Rijeke. *Fijumani – riječka situacija 1920. – 1940.* Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2007., str. 18.

Promjene koje su se zbile u Italiji u ljetnim mjesecima 1943. godine imat će odjeka i na grad Rijeku te na šire područje Kvarnerske provincije. Pod bremenom niza poraza talijanske vojske doživljenih na različitim ratištima, uz krajnju materijalnu, moralnu i političku iscrpljenost te visoko nezadovoljstvo naroda ratom i fašističkim režimom, dolazi do sloma fašizma, kapitulacije i izlaska Italije iz rata. Takav vojno – politički trenutak pokušale su iskoristiti snage koje su još bile aktivne na prostoru bivše Jugoslavije, pa tako i one na području Kvarnerske provincije. U ovim okolnostima, NDH je željela povratiti dijelove hrvatskoga teritorija koje je ranije ustupila Italiji te one koje je Italija dobila Rapalskim ugovorom. Zajedno s njemačkim vojnim snagama, krenula je tako i vojska NDH u pohod na riječko područje. Uz želju za ostvarivanjem teritorijalnih ciljeva, strateški je cilj bio i osvajanje vojnih skladišta i naoružanja talijanske vojske u rasulu. Rijeku je njemačka vojska osvojila 14. rujna 1943. godine, čime su se još jednom korjenito promijenile prilike u samom gradu. Netom nakon ulaska njemačkih jedinica, zapovjednik 194. njemačkoga puka Kaspar Volcher obratio se predstavnicima gradske vlasti ističući kako je Rijeka oduvijek bila „*najtalijanskiji grad, a što se ni sada neće promijeniti jer se grad neće dirati*“.⁴⁶ Njemačkom okupacijom Kvarnerske provincije nastojala se sačuvati njezina gospodarska i upravna cjelina, no nažalost pokazat će se da je njemačka okupacija Rijeke bila pogubna za njezino stanovništvo, napose za građane židovske i hrvatske, ali i dijela talijanske pripadnosti.

Osim nacističkih zločina protiv čovječnosti koji su se provodili i u Rijeci, veliki broj žrtava grad je pretrpio i tijekom pedesetak bombardiranja koja su izveli angloameričke zrakoplovne snage tijekom razdoblja od siječnja 1944. do travnja 1945. godine. (24. i 25. slika) Ostatci riječke industrije od vojnoga značaja su ciljano uništavani, a veliku materijalnu štetu i razaranja značajnih razmjera doživjeli su i drugi industrijski te javni i stambeni objekti. U nizu nedaća, višegodišnjega sustavnog političkog, populacijskog i ekonomskog devastiranja, razaranja i stradanja, Rijeka je ovim fizičkim ratnim uništavanjem počela doista dobivati obrise stravičnoga grada čije su ulice bile zakrčene građevinskom šutom – postala je sredina u kojoj se ne samo simbolički, sada živjelo pretežno u improviziranim bunkerima. Ovakvom stanju, pored

Sobolevski, M. Fiume: una storia complessa – Zamršena povijest Rijeke. *Le vittime di nazionalita italiana a Fiume e dintorni (1939-1947) – Žrtve talijanske nacionalnosti u Rijeci i okolici (1939.-1947.)*. Rim: Ministero per i beni e le attività culturali, Direzione generale per gli Archivi, 2002, str. 170.

savezničkih bombardiranja, dodatno su doprinijeli Nijemci miniranjem zgrada i lučkih postrojenja prilikom bijega iz Rijeke, a vihoru rata priključila su se i djelovanja pripadnika narodnooslobodilačke vojske granatiranjem grada u završnim operacijama za oslobođenje. (26. slika) Stanovništvo Kvarnerske provincije bilo je desetkovano, grad Rijeka uvelike razoren, a mnoga naselja iz riječkoga prstena spaljena.

24. slika: Fotografije bombardiranja Rijeke

25. slika: Fotografija bombardiranja Rijeke od strane savezničke avijacije

26. slika: Ruševina škole Niccolo Tommaseo koju su sagradili Talijani 1934. godine povodom obilježavanja Desete godišnjice Aneksije grada Rijeke Kraljevini Italiji nakon savezničkoga bombardiranja. Po ulasku Nijemaca u grad ova škola postaje sjedištem njemačkoga zapovjedništva.

Prema podacima Pokrajinske uprave iz 1940. godine, u gradu Rijeci je bilo 41.214 Talijana, 11.199 *inorodaca*⁴⁷, 6.933 stranaca i 1.146 pojedinaca s nejasnim državljanstvom ili bez njega.⁴⁸ U vremenskom razdoblju od istaknutoga prebrojavanja stanovnika pa do svibnja 1945. godine kada je uspostavljena vlast Narodnooslobodilačkoga odbora, stanovništvo Rijeke smanjeno je za otprilike 22 % ili u apsolutnim brojevima za oko 15.000 stanovnika, a što se najviše odnosilo na Talijane. U razdoblju između 1946. i 1950. godine, grad Rijeku je napustilo više od 25.000 stanovnika, a nakon 1950. godine još 6.000 Talijana.⁴⁹ Iako podložne detaljnijoj analizi i raspravi koja nije predmet ovoga iznošenja, ove brojke nedvojbeno pokazuju jedan od aspekata riječke stvarnosti, one masovnoga spontanog iseljavanja – egzodusa Talijana i onih koji su se tako osjećali, a koji su od formiranja Kvarnerske Provincije činili 86% populacije unutar njenih granica. Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2011. godine u Rijeci sada živi 128.624 stanovnika, od čega je po narodnostima zastupljeno najviše Hrvata s 82,52 %, dok Talijana ima 1,9 %. Ova usporedba tek načinje široko, kompleksno i iznimno interesantno pitanje visoke fluktuacije koju je kroz populacijsku prizmu Rijeke doživjela tijekom protekloga stoljeća, a koje bitno izlazi iz definiranih ciljeva predmetnoga istraživanja, dotičući ga samo u jednom vremenskom odsječku i to u dijelu pozicioniranja, interpretacije i rasprave obrađenih činjenica.

⁴⁷ Pojmove *inorodci* („allogeni“) i *inojezičari* („alloglotti“) upotrebljavao je fašistički režim kada je mislio na ljude različitoga podrijetla i jezika u odnosu na talijansku većinu u okviru državnoga teritorija.

⁴⁸ Il progetto, le fonti e il territorio – Projekt, izvori i teritorij. *Le vittime di nazionalita italiana a Fiume e dintorni (1939. – 1947.) – Žrtve talijanske nacionalnosti u Rijeci i okolici (1939.-1947.)*. Rim: Ministero per i beni e le attività culturali, Direzione generale per gli Archivi, 2002., str. 35.

⁴⁹ Il progetto, le fonti e il territorio – Projekt, izvori i teritorij. *Le vittime di nazionalita italiana a Fiume e dintorni (1939. – 1947.) – Žrtve talijanske nacionalnosti u Rijeci i okolici (1939.-1947.)*. Rim: Ministero per i beni e le attività culturali, Direzione generale per gli Archivi, 2002., str. 39.

5. Pitanje Fijumana unutar grada Rijeke u razdoblju od 1924. do 1944. godine

Za kulturni život grada možemo reći da je uvjetovan integracijom različitih postignuća sredine i njihovom uspješnom asimilacijom u društveno tkivo kroz vrijeme. Razine razmatranja kulturnoga života vrlo su raznolike i široke pa u svojoj obuhvatnosti mogu varirati u rasponima razmatranja uobičajenih obrazaca ponašanja, vrijednosnih sudova, razine opće informiranosti, njene strukture i izričaja, preko estetike i jezika pa sve do običajne baštine, čak kulinarstva, odnosa prema botanici, životinjama, vremenskim prilikama ili Bogu.

Integrativna potka kulturnoga života grada uvijek je spekulativni pojam pod kojim možemo obuhvatiti sve ili ništa, ponekad sklona manipulativnom i ispraznom fraziranju, a opet istodobno neiscrpno bogata kada uključuje utemeljen pristup i definiranost onoga što se pod pojmom podrazumijeva. Fluid međudjelovanja vrlo različitih elemenata koje je teško nabrojati i još teže precizno definirati, jer su sadržani u atmosferi i duhu života jedne sredine, ponavljani i neponovljivi kao hologram specifičnosti što su stoljećima rasle na zasadama nebrojenih slojeva kulturnih, političkih, socijalnih i inih utjecaja.

Ukoliko bismo po pitanju kulturne sredine razmatrali specifičnosti grada Rijeke, moramo znati da je ona rezultat razbijanja nekoliko društvenih okvira u kojima se grad nalazio i na kojima je izgradio svoj identitet, uzimajući ponešto od svakoga od njih i stvarajući tako postupno vlastitu kulturnu strukturu. Kulturni život jednoga grada izgrađuje se dugim strpljivim radom i aktiviranjem svih snaga – integracijom zbirnih silnica u većinom nesvjesnom i spontanom tijeku. Uzevši u obzir objektivne promjene povijesnih okolnosti koje su s jedne strane donijele elemente neminovno negativnoga predznaka, svojatanja i okupacije, iste je događaje moguće sagledati s pozitivnoga aspekta donošenja kulturnih različitosti koje su neminovno doprinijele konačnom kulturnom produktu kakvoga danas imamo. U Rijeci je takvih intenzivnih i nepredvidivih epizoda bilo dosta i upravo su one sredini omogućile vrlo specifičan razvoj, izgrađivanje i izrastanje tijekom stoljetnoga procesa bivanja vlastite, začudne i teško predvidive sudbine.⁵⁰

Kultura kao sinteza pojava i stvari koje su vezane uz čovjeka i njegov odnos prema drugim ljudima i društvu plijeni širinom i obuhvatnošću ovakve definicije. Ona je oblik stvaralaštva,

Antić, V., Bratulić, V., Jeličić, M., Pavlinić, V., Rošić, Dj. Kulturni život Rijeke i njegovi prikazivači. *Riječka revija*. Rijeka: god. IX, br. 5-6, 1960. str. 287.

kreativno mijenjanje, zapravo sve ono što nas okružuje.⁵¹ Po pitanju kulture i duha međuratne Rijeke, Irvin Lukežić svoj osvrt u katalogu izložbe Fijumani – riječka situacija 1920 – 1940. godine⁵² započeo je riječima: „ *Kulturu i duh međuratne Rijeke odlikuju velike nervoze i grčevite oscilacije uzrokovane dugotrajnim razdobljem političkog kaosa te sveopćom privrednom i društvenom krizom tijekom koje se na ruševinama starog poretka pokušavalo uspostaviti drukčiji svijet. Pritom se vjerovalo da se rađa u istinu nov i drugačiji svjetski poredak* “. ⁵³

U dosadašnjim razmatranjima riječke situacije u vremenskom razdoblju od 1924. do 1944. godine, mogao se steći dojam kako je Rijeka s većinskim stanovništvom talijanskoga govornog područja, nakon cijeloga jednog povijesnog razdoblja provedenog u lutanjima i potragama, bila gotovo pa oduševljena činjenicom aneksije grada Kraljevini Italiji s nadom u boljitak koji se očekivao na svim područjima. No, kako bismo događaje približili jasnijem razumijevanju, valjalo bi istaći o kojim se definiranim gradskim društvenim slojevima tada radilo te kroz osvrt na strukturu stanovnika grada Rijeke pokušati definirati subjekte koji su bili glavni nositelji kulture.

Stanovništvo grada Rijeke u vremenskom razdoblju od druge polovine 19. stoljeća je bilo nacionalno raznovrsno i kao takvo određivalo identitet grada. U vremenu do ranih dvadesetih godina 20. stoljeća, u Rijeku je pristizalo stanovništvo iz svih krajeva Habsburške Monarhije donoseći ugođaj kozmopolitizma zbog različitosti jezika i kultura. Osim Hrvata, među stanovništvom grada Rijeke bilo je najviše Talijana, pa zatim Mađara, Nijemaca i Austrijanaca. Potom su tu bili i Česi, Englezi, Nizozemci, Španjolci, Grci, Švicarci, Belgijanci, Francuzi, Srbi, Slovenci, Rumunji, Poljaci i Rusi. Na čelu riječkoga građanstva stajao je bogat i prosperitetan sloj društva poput bankara, veleposjednika i industrijalaca, bio je to tzv. patricijat trgovačkoga, građanskog podrijetla koji se međusobno nastojao povezivati bračnim zajednicama. Ova je bogata zajednica predstavljala vrlo malu skupinu ljudi koja je na razne načine obilježila izgled Rijeke budući da su upravo oni bili investitori, donatori i pobuđivači kulturnih i drugih

Grbac, Ž. Mogućnosti kulturnog središta. *Dometi*. Rijeka: Izdavački centar Matice Hrvatske, god. IV, br. 8, 1971., str. 50.

Izložba je otvorena u izložbenim prostorijama MMSU 14. prosinca 2006. godine i trajala je do 10. veljače 2007. godine. Postav izložbe potpisuju viši kustos Daina Glavočić i ravnatelj MMSU Branko Franceschi.

Lukežić, I. *Kultura i duh međuratne Rijeke. Fijumani – riječka situacija 1920. – 1940.* Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2007., str. 14.

dogadjanja u gradu. Iza njih je slijedio sloj brodovlasnika, pripadnika tzv. slobodnih profesija i visokih državnih službenika. Životni standard takvih obitelji je omogućavao da posjeduju nekretnine opremljene skupocjenim, umjetnički izrađenim namještajem, slikama i bibliotekama, odlaske na ljetovanja i zimovanja te školovanje djece na prestižnim institucijama. Najbrojniji dio riječkoga društva činila je potom srednja klasa imućnih trgovaca, profesora, kapetana i pomoraca te obrtnika. Ambicija i želja za uljepšavanjem grada nastala je kao rezultat zahtjeva upravo toga sloja, ukusa imućnije srednje klase koja je počela nametati svoj životni stil kao model urbanoga ponašanja. Tu ne bismo smjeli zaboraviti i one koje su zvali *bijeli okovratnici*, a radilo se o sloju nižih trgovačkih službenika i namještenika kojih je iz dana u dan bilo sve više zahvaljujući gospodarskoj ekspanziji Rijeke.⁵⁴

Globalno gledajući, mogli bismo reći da je riječko društvo bilo podijeljeno na *srednje i malo građanstvo* te radničku klasu – sloj skromnoga podrijetla prema kojem imućniji slojevi riječkoga društva nikada nisu iskazivali prezir, već su isticali demokratičan i čak, štoviše, vrlo liberalan stav.

Raspadom Austro – Ugarske Monarhije Rijeka je izgubila stečeni povlašteni status mađarske trgovačke i tranzitne luke i ući će u vrlo težak položaj prolazeći kroz razdoblje različitih političkih utjecaja od kojih je svaka imala svoju specifičnu perspektivu razvoja ili stagnacije grada. Brojni i vrlo složeni odnosi koji su se međusobno ispreplitali po pitanjima etničkih, društvenih, političkih i kulturnih odnosa u tom dugom vremenskom razdoblju, obilježenom riječkom multikulturalnošću i kozmopolitizmom, utjecali su na mjesne građanske običaje i tradiciju te na spontane mehanizme ponašanja i kolektivnoga djelovanja. U Rijeci je ovladalo specifično stanje duha koje je počelo ulaziti u sve pore građanskoga i patricijskog društva. Ono je bilo sklono mijenama i obilježeno širokim rasponom moralnih obrazaca. Svi su se oni činili naprosto nužnima u održavanju napora za preživljavanjem učestalih i dramatičnih kolektivnih padova i uspona.

Lukežić, I. *Ars Historica terrae Fluminis ili Riječki Gründerzeit. Arhitektura historicizma u Rijeci*. Rijeka: Moderna galerija – MMSU, 2001., str. 54.

U osvrtima pojedinih autora⁵⁵ koji su doticali predmetno područje, možemo pronaći pretpostavku o kulturnoj jednoobraznosti i socijalnoj jedinstvenosti Rijeke i njenoga stanovništva. Međutim, iako se ovakve tvrdnje mogu uvjerljivo argumentirati u nekim razdobljima razvoja grada, za pitanje Rijeke do 1945. godine one nisu prihvatljive, a mogle su nastati samo kao rezultat nedovoljnoga poznavanja riječkih prilika i činjenica. Bez obzira na visok značaj koji je kontinuirano iskazivala na razvoj događaja, politika je u pogledu razvoja kulture Rijeke ipak imala sekundarno značenje, bez obzira kako su ga doživljavali i interpretirali pojedini autori. Jak individualizam i pojedinci osebujnoga karaktera, bili su vodeći pokretači i promotori razvoja grada Rijeke u razdoblju prije Drugog svjetskog rata. Ovaj riječki specifikum nalazi brojne, vrlo slikovite i uvjerljive primjere koji su se nizali i poput kamenčića bačenih u vodu gradom širili krugove svojih utjecaja.

Glavni jezik komunikacije građanskoga društva Rijeke bio je talijanski. Upravo po tom su pitanju interesantne i etimološke okosnice grada koji je do 1945. godine nosio ime Fiume, a čiju su neobičnu etničku mješavinu starosjedilaca i drugih stanovnika nazvali Fijumanima (Fiumanima, Fjumanina)⁵⁶. Etnička izmiješanost koja je bila sveprisutna i kojoj se moglo posvjedočiti u većini tadašnjih riječkih obitelji, neupitno je utjecala na poimanje kako je *biti pravim Fijumanom* značilo zapravo ne pripadati niti jednoj određenoj narodnosti u užem smislu. Rezultat ovakvoga razmišljanja, krio se u ovoj multietičnoj atmosferi grada, urbane sredine u kojoj se u jednom trenutku govorilo sedam jezika i gdje se u prosječnoj obitelji pored talijanskoga svakodnevno koristilo još barem nekoliko drugih "stranih" jezika, najčešće njemački ili mađarski.

Rijeka je u dužem vremenskom razdoblju bio ekonomski propulzivan grad u kojem su zbog posla boravili mnogi koji podrijetlom nisu bili iz širega riječkog područja. Političke mijene, interesi koje su prema gradu usmjeravali mnoge države iz šire okoline, neupitni utjecaji Mađarske, Austrije i Italije, integracija gradskih poslovnih subjekata u privredni razvoj ovih država, sve je to tijekom vremena dovelo do vrlo specifičnoga populacijskog presjeka ondašnje

Mnogi Riječani i drugi kao autori znanstvenih članaka i knjiga bavili su se pitanjem i osobnim tumačenjem pitanja Fijumana i Fijumanstva među kojima su Daina Glavočić, Irvin Lukežić, Ervin Dubrović, Igor Žic, Goran Moravček, Branko Franceschi, Nikola Petković, Darko Glavan, Julija Lozzi – Barković....
I danas postoji podijeljenost razmišljanja oko pravopisne dileme pisanja termina Fiuman, Fjuman ili Fijuman.

Rijeke. Neminovan rezultat ovakve situacije promaknute dugogodišnjim etničkim miješanjem, međusobnim uvažavanjem i suživotom, bio je određeni stupanj nacionalne ravnodušnosti koji je u svom dodatnom aspektu pozivao na gotovo reaktivno formiranje vrlo čvrste ideje lokalpatriotizma. Takva je ideja nalazila temelj upravo u opisanim osobitostima sastava stanovništva Rijeke, a koje se bitno razlikovalo od etnički čistoga korpusa što se mogao naći izvan gradskih granica. Procjena populacijskoga stanja grada Rijeke upravo se najslikovitije može doživjeti kroz potonju usporedbu.

Fijumanizam je u svojoj osnovi, već i značajno prije svjetskoga globalizacijskog trenda ponudio neke njegove pozitivne elemente. Zbog višejezičnosti žitelja grada Rijeke, Fijuman se uvijek mogao dobro osjećati u Zagrebu, Budimpešti, Beču ili nekoj drugoj metropoli, baš kao što su se stanovnici tih istih gradova ili bilo koji svjetski putnici u Rijeci mogli osjećati gotovo kao kod kuće već u prvom susretu s gradskom višejezičnošću, ali i otvorenošću te lokalnom gostoljubivošću stečenom dugim vremenom ovakva suživota. Zbog svoje multietničnosti i stoljetnoga izrastanja u sredinu koja je stvarala vlastitu kulturu uzimajući ponajbolje iz kultura naroda koji su dolazili kako bi bili njezinim stanovnicima, mentalni je ustroj Fijumana bio uvijek definiran odobravanjem i prihvaćanjem različitih pojedinaca i naroda.

Nakon pada Austro – Ugarske Monarhije, talijanski jezik počinje preuzimati status primarnoga pisanog i govornog jezika većine stanovništva, njegovo će pozicioniranje kao društveno i kulturno poželjnoga jezika biti prihvaćeno bez obzira na etničko podrijetlo stanovništva grada Rijeke. Upravo ovo prihvaćanje talijanskoga jezika za sve unutar grada, pa tako i stranaca koji su se tada našli u gradu ili su tek dolazili u njega, značilo je njihovu punu društvenu integraciju sa stanovnicima grada Rijeke i priskrbljivanje lokalnoga, urbanog fijumanskog identiteta. Već istaknuti duh tolerancije i uvažavanja stvarao je osobitost u načinu razmišljanja i djelovanja Fijumana. Oni su izgradili svoj vlastiti način života unutar grada u kojem je jasno bilo izraženo uvažavanje države, društvenih i osobnih prava i obveza, discipline, čestitosti i korektnosti u poslovima, baš kao i neupitno poštivanje zakona.⁵⁷ Ovakav dualizam osobnih sloboda i tolerantnosti, uz istodobnu predanost uvažavanja društvenih normi, u velikoj je mjeri definirao ukupan ustroj gradskoga života, donosio sigurnost i ugodu življenja. Međutim, Fijumani su bili

⁵⁷ Samani, S. *Dizionario biografico fiumano*, Venezia: Dolo, 1975., str. 9.

redom poslovni ljudi, skloni kompromisu i dogovoru čak do mjere koja se, uz nedostatak nacionalne svijesti na kojoj su im neki zamjerali, znala prometnuti i do vrlo kritičnih, pa i zloradih komentara. Naime, Fijumanima je često bila predbacivana njihova trgovačka proračunatost, izvlačenje koristi i dobiti iz različitih situacija, pa čak i iz promjenjivih društvenih poredaka, sve s ciljem primarnoga osiguravanja vlastite lagodnosti življenja. Ovakav doživljaj stanovnika Rijeke, uz njihovu neupitnu sklonost nacionalnoj ravnodušnosti često se pogrдно objedinjavalo nazivom *settebandierizam* prema talijanskom izrazu *sette bandiere* – sedam zastava.⁵⁸

Ne čudi stoga kako će u daljnjem razvoju povijesnih događaja tadašnji stanovnici Rijeke – Fijumani s oduševljenjem dočekati D'Annunzijev teatralan ulazak u grad u njegovom crvenom, sportskom Fiatu 501, a na podizanje talijanske zastave na Guvernerovoj palači gledati kao na biljeg razdoblja u kojem će započeti nova renesansa, razdoblje toliko žuđenoga i priželjkivanog ponovnog napretka u ime doseganja nekadašnje slave grada.⁵⁹ Očekivani napredak vlastitoga materijalnog i socijalnog statusa, bili su nedvojbeno vodeći pokretači ovakvih reakcija građana na novonastalu situaciju, neusporedivo značajniji od možebitne nacionalne definiranosti ili poleta koji bi se, u drugom zemljopisnom i društvenom ustroju mogao identificirati razlogom pozitivnih reakcija na ulazak talijanskih trupa u grad.

No nažalost, stanje po dolasku D'Annunzija u grad je postalo poprilično kaotično. Situacija možda toliko i ne bi bila loša da je grad vodila čvrsta ruka, a ne umjetnik i pjesnik koji je u Rijeci vidio grad – poligon za uspostavljanje novih avangardnih ideja koje su na neki način bila ogledalo inovativnoga duha talijanskoga futurizma. U Rijeci se ovakvo D'Annunzijevo opredjeljenje i predanost moglo očitovati kroz izražene, vrlo različite, čak proturječne značajke: od aktivizma k antagonizmu, od nihilizma k agonizmu, a u svemu mu se tome osobno Rijeka činila poput pronađenoga Svetog grala, njegovoga osobnog, obećanoga grada budućnosti.

Sustavnim učvršćivanjem Mussolinijevoga režima nakon 1922. godine, a čijim je jačanjem potom rezultirala i aneksija Rijeke u 1924. godini, posve će se izmijeniti kulturna klima Rijeke. U svojoj statičkoj mirnoći i tradicionalizmu naklonjenoj sredini koja je težila održavanju

Settebandierizam se prema hrvatskom jezičnom portalu objašnjava kao pojam onoga/one koji lako mijenja političku stranku. Koji je politički prevrtljivac i koji je spreman istaći svačiju zastavu. G.Moravček: *Fiume, između mita i povijesti*. Rijeka: Adamić, 2006., str. 50.

postojećega stanja, Fijumani su odahnuli nakon D'Annunzijeve gradske epizode koja im je nakon početnoga ushita donijela niz problema u pitanjima općega gradskog djelovanja. Stavove koji su se formirali u gradu, kao reakcija na različita događanja, valja svakako dijelom obrazložiti i posljedicama velikoga fizičkog uništavanja grada izazvanoga *Krvavim Božićom* 1920. godine. U strahu da se doživljeno ne ponovi, težeći stabilnosti, Fijumani su se u novonastalim uvjetima većinom bili priklonili Mussolinijevom režimu kao sustavu snage koji je naizgled jamčio mirnoću daljnjega života i donosio mogućnost nastavka posvećivanju vlastitim materijalnim i društvenim probojima. Ovakav je stav, s današnje vremenske odstupnice neupitno moralno problematičan, valjalo promatrati u okvirima postojećega trenutka. Izvjesno je kako su upravo njegovim zauzimanjem Fijumani pokušali učiniti najbolje za sebe i za grad, pokušavajući iskoristiti činjenicu kako su postali najmlađa talijanska provincija na samoj periferiji velike i moćne države.

U ambiciji da još više potalijanči novopriključeno područje, talijanska je država u Rijeci provodila politiku naseljavanja svoga autohtonoga stanovništva, uglavnom s juga Italije – tzv. *regnicola*, kojima je obećavala lagodniji i bogatiji život od postojećega. Ovakvim demografskim promjenama i useljavanjem novih stanovnika, grad se značajno mijenjao, postajao mnogoljudniji i dobivao sve jači talijanski pečat koji je pratila i promjena opće atmosfere te kulturnoga obrasca.

Kako bi se zadovoljila vanjska forma i kulturna unifikacija, a u skladu sa svojim rasnim zakonom iz 1938. godine, talijanske su vlasti izvršile i talijanizaciju netalijanskoga stanovništva grada Rijeke i Kvarnerske provincije. Tako su promjenom mnogih obiteljskih prezimena i osobnih imena Hrvata pretvorenih u talijanske inačice, stanovnici izgubili temeljno pravo na osobna i obiteljska imena koja su stoljećima nosili, kao i stoljetno pravo na odabir i korištenje jednoga ili više od mnoštva jezika koji su niz godina obilježavali Rijeku u svom ravnopravnom suživotu i nepatvorenoj demokratskoj atmosferi grada.⁶⁰

No, svakako valja napomenuti da se u ovom slučaju radilo samo o kozmetičkom zahvatu stvaranja privida u kojem je Rijeka trebala izgledati etnički čista sredina, a koji je zanemarivao problem realne etničke šarolikosti koju je bilo nemoguće poništiti. Dapače, po dobro poznatom

Lukežić, I. *Kultura i duh međuratne Rijeke. Fijumani – riječka situacija 1920. – 1940.* Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2007., str. 18.

modelu primorskoga inata, vjerujemo da su upravo ovakvi postupci i nametanja imali značajnu ulogu u pobuđivanju svijesti o nacionalnoj pripadnosti koju je ranije slobodarsko okruženje nenamjerno i nesvjesno gurnulo izvan centra interesa. Pretvarajući hrvatskim stanovnicima grada Rijeke prezimena koja su na svom kraju sadržavala nastavak "ić" u talijansku inačicu "ich", osobna imena poput Ivana u Giovanniya i provodeći druge jezične izmjene usklađivanja s talijanskim pravopisom i izgovorom, nosioci ovih obiteljskih imena nisu mogli ovakvom administrativnom promjenom prestati biti ono što su odista i bili. Dapače, samo su poticali njihovo razmišljanje, nezadovoljstvo i nacionalnu svijest. Režimskim vlastima to ionako tada nije bilo odviše važno.⁶¹

Uvidjevši kako je realnost drukčija od one koju su zamišljali i koja se trebala dogoditi od 1924. godine, Fijumani su se počeli osjećati vrlo rezigniranim. Noseći u sebi kozmopolitsku crtu usađenu kroz brojne obiteljske naraštaje, sada ugurani u uzak nacionalistički i šovinistički okvir talijanskoga režima, oni više nisu pronalazili sebe. Teško razumijevajući službenu fašističku politiku, Fijumani su spontano počeli stvarati barijeru prema stvarnosti. Međuratne generacije Fijumana još su uvijek osjećale pripadnost kontekstu srednjoeuropske kulture na što je ukazivao i veliki broj fijumanskih studenata koji su u tom međuratnom razdoblju studirali ne samo u Italiji, već i u Mađarskoj (Budimpešti) te u Njemačkoj (Minhenu). Ipak, generacije koje su u ovom razdoblju stasale, polako su gubile svijest o svom nacionalnom identitetu. Koristit će se samo talijanskim jezikom, počele su se osjećati pripadnicima talijanskoga kulturnog kruga.

Nakon što je Italija kapitulirala 1943. godine i ostavila Rijeku kao polu napušten, zamrlj međunarodni lučki emporij, u strahu i tjeskobi koji su se uvukli u grad i obuzeli građane koji su u objektivnom sagledavanju nastale situacije imali ozbiljna ograničenja razinom dostupnosti nepristranih informacija, mnogobrojne fijumanske obitelji su se iselile iz obiteljskih domova. Ovo raseljavanje je obilježilo razdoblje od 1943. do 1945. godine, ali se nastavilo i nakon oslobođenja Rijeke 1945. do 1951. godine. (27. i 28. slika)

Lukežić, I. Kultura i duh međuratne Rijeke. *Fijumani – riječka situacija 1920. – 1940.* Rijek: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2007., str. 18.

27. slika: Navodno jedina fotografija riječkoga egzodusa snimljena iza 1946. godine ispred željezničkoga kolodvora

28. slika: Fotografija odlazaka stanovnika iz Pule nakon kraja Drugoga svjetskog rata

Mnogi kroničari Rijeke smatraju kako je upravo iseljavanjem Fijumana, bez obzira na razloge, objektivnu ili imaginarnu potrebu, manipuliranost ili utemeljenu odluku, zauvijek izgubljen dio gradskoga identiteta. Očekivano je da se promjenom državne vlasti i režima iz grada iseli dio stranih, u funkciji institucija privremeno naseljenih osoba ili dio imućnoga stanovništva koji je strahovao za svoje živote i imovinu, no ne možemo zatomiti začuđenost što je ovakav, u osnovi bezrazložan odlazak s djedovine poduzeo i dobar dio tradicionalno riječkoga, fijumanskoga stanovništva srednjega sloja. Iako razloge možemo analizirati i potkrjepljivati različitim argumentima, hipotezama, pa i dokazima, ostaje globalni dojam kako je gotovo dvadesetogodišnja talijanska vlast dijelom ipak bila uspješna u trajnim naporima kulturne asimilacije i nametanja talijanskoga identiteta.

Smatra se da je odlaskom značajnoga dijela Fijumana „*izgubljena duhovna vedrina, dobroćudni i optimistični životni elan, tolerantan i otvoren prema svakome, onaj kakav je bio svojstven samo stanovnicima prijeratne Rijeke*“.⁶² Već se tada činilo da je on ovim povijesnim previranjima vjerojatno zauvijek iščeztao.

Potonja je konstatacija zbog emotivne obojenosti i tek djelomične činjenične utemeljenosti, sada, baš kao i mnogo puta ranije, nedvojbeno polemična te bi uvijek mogla rezultirati novom raspravom kakvima smo do sada u Rijeci svjedočili nebrojeno puta. Jedna od njih bila je u javnosti potaknuta novinskim člancima objavljenim u riječkom Novom listu povodom izložbe

Lukežić, I. Kultura i duh međuratne Rijeke. *Fijumani – riječka situacija 1920. – 1940.* Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2007., str. 20.

Fijumani – riječka situacija 1920. – 1940. koja se održala u Rijeci od 14. prosinca 2006. do 10. veljače 2007. godine. Izložba je bila koncipirana na način da se za predmetno razdoblje izvršio povijesno – umjetnički pregled utemeljen na vrlo kritičkim osvrtima, sve s namjerom da se kroz dostupne dokaze potakne još jedan, u vremenskom odmaku očekivano objektivniji pogled na ove dramatične događaje iz riječke povijesti. No, izbjegli Fijumani sa stalnom adresom u Italiji, tada su oštro reagirali na tekstove iznesene u katalogu izložbe, smatrajući ih pristranim i ideološki koncipiranim. Tako je u ovom slučaju došlo do javnoga razilaženja u interpretaciji predmetnoga razdoblja prema mišljenju domaćih stručnjaka i dijela talijanske javnosti. Kao što smo spomenuli u povijesnom pregledu, potraga za razumijevanjem riječke povijesti te lokalno i nacionalno značajnih događanja usmjerava nas uvijek iznova na različite poglede kroničara ispisanih na drugim jezicima iz aspekta sagledavanja iste obzirom na jezike kojima je ta ista povijest izivljena i stvarana.

U promišljanju (korištenja terminoloških pojmova) terminologije ovoga rada, jedna od dvojbi je bila i ona da li likovnim umjetnicima riječke međuratne scene pridijevati naziv Fijumani ili Riječani. Iznijeli smo kako do sada nije izvedena sustavnima studija ili istraživanje pitanja ovoga riječkog lokalnog specifikuma, entiteta te se do danas izraz Fijumani u različitim značenjima koristi bez jasne i precizne definicije koja bi bila općeprihvaćena. Nadalje, sama likovna scena u navedenom je razdoblju u gradu Rijeci objedinjavala pripadnike različitoga kulturološkog podrijetla, a ne samo naivne ili trajno nastanjene Riječane. Upravo je povijesna pozicija grada uvjetovala brojne i različite migracijske pravce u čije su tokove bili uključeni i likovni stvaraoci koji su u Rijeku dolazili i iz nje se iseljavali. Kako su i oni zbog privremenoga boravka i svojih likovnih aktivnosti, kroz literaturu zabilježeni kao *pittori Fijumani*, razvidno je kako ovaj izraz ne opisuje njihovu pripadnost regionalnom tradicijskom kulturnom krugu, već gradu kao mjestu prebivanja. Koristeći primarne povijesne izvore koji su gotovo u potpunosti na talijanskom jeziku, gotovo je nemoguće utemeljeno razaznati značaj istog izraza obzirom da se on odnosi na široku kategoriju pripadnosti gradu Rijeci. Zbog ovih razloga i mogućih interpretacijskih nejasnoća, odlučili smo se u većem dijelu kod prenošenja izraza Fijumani u radu koristiti izrazom Riječani.

Dugo vremena sustavno zapostavljena, u posljednjih 10 tak godina gotovo da je procvjetala fįjumanologija. Uz ranije započeto i već podosta razvijeno istraživanje 19. i ranijih stoljeća, sada se naročito razvilo zanimanje za neistražene fenomene 20. stoljeća. Zanimanje za to doba konačno, u primjerenom vremenskom odmaku i duhu istinske slobode izražavanja, može biti lišeno ranijih simplificiranih i petrificiranih negativističkih stavova koji nisu nimalo doprinosili izoštravanju slike o svakodnevnim, društvenim i kulturnim specifičnostima života onoga doba. Neprestano isticanje činjenice da je to doba u Rijeci bilo fašističko otežava razumijevanje pojedinačnih likovnih umjetnika i njihovih djela te predstavlja barijeru za sagledavanje bilo čije istinske kreativnosti koja najčešće nije, ili barem ne bi trebala primarno biti u izravnoj službi režima. Čak i kad umjetnost reflektira osobnim političkim stavom, njezina valorizacija i usustavlјivanje zahtjeva nepristranu umjetničku ili znanstvenu procjenu.

Promišljanje o istraživanju riječkoga međuratnog slikarstva koje ne može biti odvojeno od društveno – političkoga konteksta vremena svog nastanka, nametnulo se razinom slabe sustavne istraženosti, kao i potrebom trenutka u kojem je stručna i znanstvena zajednica definirala sve veći interes i potrebu istraživanja, valorizacije i objektivnoga sagledavanja predmetnoga područja.

6. Riječka likovna scena u međuratnom razdoblju

Umjetničko stvaralaštvo, bez obzira na primarnu individualnu definiranost pojedinih autorskih ostvarenja, u svom širem sagledavanju neminovno sažima odjeke sredine u kojoj je nastalo. Vanjski uplivi na njegovo formiranje predstavljaju područja teško sagledive raznovrsnosti u kojoj svaka potencijalna silnica, bez obzira bila ona pojedinačna ili skupna, osobna ili društvena, duhovna ili materijalna, može iskazati njihove predvidive učinke trenutnoga ili odgođenoga sraza. Međutim, objekti umjetničkoga stvaralaštva u svojoj su biti uvijek značajno odmaknuti čak i od načelne pasivizacije. Njihov fenotip određen je dualnim bogatstvom vlastitoga perceptivnog i kognitivnog svijeta u srazu s istaknutim, iznimno kompleksnim potencijalnim vanjskim utjecajima u donošenju potpuno nepredvidivih raspona konačnih ishoda. Promatranje ovih odnosa na razini umjetničkih skupina i pokreta, posebno ukoliko su oni urbanim prostorom i pratećom socijalnom kohezijom uže definirani, za razliku od individualne nepredvidivosti, donosi mogućnost određenoga stupnja utemeljene predikacije. Ovakve izravne i posredne manifestacije čiji konačni pomoci uvelike ovise i o svojstvima primarnoga, u promatranom modelu nužno pasiviziranoga objekta, kroz širi presjek većega broja autora i likovnih škola, ipak donose uvjerljive podatke za formiranje ideje likovnosti u određenom povijesnom razdoblju.

Kratki povijesni pregled iznesen u uvodnom dijelu argumentira tvrdnju da je povijest grada Rijeke u analiziranom razdoblju jedinstvena, iznimno dinamična i kompleksna. Aneksija kao formalni čin koji je pratilo više desetljeća neželjenoga truda za asimilacijom što se ogledala u svim područjima života i provodila svim dostupnim metodama, pod okolnostima progresivnoga razvoja fašističke vlasti u Kraljevini Italiji, imala je dodatni, često resursima neograničen i ekstremno, nacionalnom fascinacijom, potican razvoj. Tako se bez obzira na neupitno negativan karakter i kontekst, ne može zanijekati činjenica o kvantitativnom i kvalitativnom rastu likovnoga stvaralaštva cijele regije. Sve do nedavno kada je započelo sustavnije razumijevanje povijesne građe, dio riječke povijesti obilježen skoro dvadesetogodišnjim vladanjem Kraljevine Italije, bio je malo ili nepotpuno interpretiran. Suvremeni istraživači još i danas pokušavaju stvoriti što pouzdaniju sliku o predmetnom razdoblju sakupljajući krhotine vremena koje su ostale razasute po povijesnim arhivima i privatnom vlasništvu ne bi li metodom rekonstrukcije donijeli što nepristraniji uvid u kulturno stanje tog specifičnoga razdoblja.

Likovni život grada i razvoj njegove likovne scene, samo je jedan od faktora kojim se procjenjuje kulturni život jedne sredine. Kada se govori o Rijeci u međuratnom razdoblju u stručnoj literaturi prevladava uvriježeno mišljenje, gotovo stereotip, kako se radi o gradu koji je zbog svoga smještaja na periferiji talijanske države bio zatvoren unutar svog provincijskoga okvira. Smatralo se da je grad bio u djelomičnoj izolaciji zbog sporih komunikacija, siromašan u dodirima s vanjskim umjetničkim kretanjima. Bez obzira na ovakvo uvriježeno mišljenje o Rijeci, rezultati predmetnoga istraživanja donose argumente za suprotnu tezu – da periferna pozicija grada unutar Kraljevine Italije, Rijeku nije poštedjela od umjetničkih previranja, već upravo suprotno, asimilacijsko je stremljenje ostavilo dubok trag na razvoj likovne umjetničke scene. O navedenom rječito govore prikupljeni i obrađeni materijali koji prikazuju iznimnu, u promatranom razdoblju, praktički trajno rastuću likovnu izlagačku aktivnost u gradu Rijeci, stasanje i afirmaciju brojnih mladih slikara, organizirano djelovanje riječkih likovnih umjetnika te njihovo progresivno integriranje u tokove međunarodne likovne scene onoga doba.

Do međuratnoga razdoblja i priključenja Rijeke Kraljevini Italiji, likovni život unutar grada nije bilo toliko živ. Sve ono što se događalo u likovnoj umjetnosti od ranog 19. stoljeća doživljavano je stihijski i neorganizirano. Grad nije sustavnije poticao organiziranje izložbi, a time i likovne umjetnike na stvaralaštvo, dok je bogati građanski sloj želju za dolaskom u posjed umjetničkoga djela jednostavno ostvarivao narudžbom upućenom nekom već slavnom ili pomodnom umjetniku iz inozemstva ili lokalne zajednice. Bez obzira na nerazvijenu riječku likovnu scenu, imućni su građani imali senzibiliziran osjećaj za lijepo i poznavali umjetničke prilike bližih kulturnih centara poput Trsta ili Venecije. U gradu nije bilo velikoga broja kolektivnih i samostalnih izložbi. Kada su se i organizirale, bile su male i nereprezentativnoga karaktera, uglavnom priređivane u izlozima dućana ili u dvoranama nekih gradskih palača, dok o gostujućim izlozbama gotovo da nema niti traga. Slijedom navedenoga, upoznavanje tadašnjih aktivnih riječkih slikara s novim likovnim tendencijama kroz susrete s originalnim umjetničkim djelima, gotovo da je bilo nemoguće. Takvom zatvorenošću, riječki umjetnici ne samo da su bili izvan utjecaja aktualnih informacija, već nisu mogli razviti niti kritičku svijest o vlastitom stvaralaštvu.⁶³ Malo nemira i više aktivnosti u likovna događanja donijeli su tek Mađari

⁶³ Vižintin, B. *Umjetnička Rijeka XIX. stoljeća*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 1993., str. 123.

zahvaljujući političkim nastojanjima da u *biseru krune svetog Stjepana*, za njih strateški iznimno važnom gradu i vodećoj vezi s vanjskim svijetom potaknu likovni život.⁶⁴

Za početak su u tom smislu organizirali niz predavanja koja su održavali profesori zaposleni na Mađarskoj gimnaziji u Rijeci. Oni su zainteresiranoj riječkoj publici i intelektualcima prikazivali mađarsko slikarstvo te su ih putem projekcija likovnih djela upoznavali s opusom svojih majstora i likovnih škola. Odlike njihovoga slikarstva bili su monumentalizam, akademska i historicistička manira te poticanje nacionalnoga duha što se izvan granica Mađarske prepoznalo kao *mađarska škola*, a uz koju se vezivao uzbuđujući mladenački naboj zanosa.

Upravo ova nastojanja, dovela su i do prvih velikih izložbi u Rijeci poput one priređene 1891. godine, kao i iduće koja se održala već 1893. godine. U usporedbi ove dvije izložbe, više je pozornosti izazvala posljednja, Milenijska izložba – *Esposizione del millennio* iz 1893. godine na kojoj su bila izložena djela starih majstora⁶⁵ iz privatnih zbirki, ali i djela živućih slikara poput G. Simonettija, A. Angelovića, F. Colomba, G. Fumija, L. Meyniera, F. Pavačića, Rose Leard.

Nažalost, nakon ovih izoliranih velikih likovnih događaja, organizacija ovakvih izložbi se neće nastaviti. Riječki umjetnici bez adekvatnoga izlagačkog prostora čije će se pitanje vremenom prometnuti u sve značajniji problem, svoja će umjetnička djela nastaviti izlagati u izlozima fotografskih radnji, knjižara, trgovina namještaja i ljekarni koje su se nalazile na glavnim pješačkim prostorima u gradu i koji će kao riječki specifikum predstavljati surogatna galerijska rješenja. No, kako bi se problem izlagačkoga prostora riješio barem privremeno, krajem 19. stoljeća u prostorijama Filharmonijsko – dramskog društva (*Societa Filharmonico – Dramatica*) na Korzu, u *Villi Arciducalle* i u *Circolo Patriottico*, pronaći će se primjereniji uvjeti za održavanje takvih manifestacija. Upravo u ovim prostorima nastavit će se izlagačka aktivnost i kroz 20. stoljeće pa će ove dvorane ugostiti niz grupnih i individualnih izložbi.⁶⁶

Bez obzira na veliko mađarsko zalaganje i iskazan početni zanos, proći će gotovo dva desetljeća do pravih umjetničkih manifestacija koje će se početi događati u Rijeci krajem prvoga desetljeća

Dubrović, E. *Na kraju stoljeća. Rijeka*: Izdavački centar Rijeka, 1996., str. 66.

autori: Lenbach, T. Endera, Seelosa, Waldmüller, Natale Schiavone, Lipparini, Lorenzo Credi, Boucher, Rembrandt, Filippo Lippi, Palma Mlađi, Caracci, Van Goyen i drugi. / Vižintin, B. *Umjetnička Rijeka XIX. stoljeća*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 1993., str. 123. /

Vižintin, B. *Umjetnička Rijeka XIX. stoljeća*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 1993., str. 123.

20. stoljeća. Taj početak redovitijega slijeda, može se definirati izložbom koja je bila priređena u vrijeme Božića 1913. godine pod imenom *In arte libertas*. Na nju su kao izlagači sudjelovali brojni umjetnici od kojih su se neki publici upravo tada predstavili po prvi put. Bili su to Amalia Fumi, Oloferne Collavini, Nemesio Lotzniker, Felice Fabbro de Santi, Giuseppe Moretti, Giovanni Provay, Domenico Rizzo i Carmelo Rossi.⁶⁷ Ratne i poratne godine Prvoga svjetskog rata Rijeci nisu donijele ništa dobrog, a potpuno očekivano, nisu bile sklone niti umjetničkom radu.

Događaji koji su vodili usvajanju tekovina tadašnje moderne umjetnosti, te dali doprinos prihvaćanju suvremenoga vrednovanja i priznavanju umjetničkih doprinosa, početi će se u Rijeci afirmirati tek u razdoblju između dva svjetska rata. U tom razdoblju doći će do prihvaćanja novih oblika i sadržaja koje je aktualna umjetnost isticala i nosila u svojoj biti – dramu tadašnjega čovjeka i vremena, probleme koji su se izražavali u suprotstavljanju biti nasuprot forme, specifičnih onovremenih pojava i vrijednosti slikarskih stremjenja. Upravo ovakve nove vrijednosti, koje će biti prihvaćene u većoj ili manjoj mjeri i od strane mlađe generacije riječkih umjetnika, proširiti će horizonte njihova gledanja na svijet i potaknuti socijalnu osjetljivost koja će im omogućiti stvaranje sustava mjerljivih vrijednosti i značajnu dozu autokritičnosti.

Ovo je razdoblje bilo obilježeno usponom nekih pojedinaca – umjetničkih talenata koji su počeli iskakati iz prosjeka tadašnje riječke likovne scene i svojom pojavnošću pružati mladoj generaciji više optimizma. Oni su nametali objektivniji i odgovorniji odnos prema umjetničkim naporima i stvarnoj kvaliteti umjetnosti te tako potaknuli promjene zbog kojih je likovno stvaralaštvo u cjelini zauzelo mnogo vidljivije mjesto nego ranije.

Pitanjem likovnosti Rijeke u međuratnom razdoblju, po prvi puta se bavila Anita (Anna) Antoniazza Bocchina⁶⁸ koja je bila sudionikom i svjedokom riječke likovne scene tridesetih

Dubrović, E. *Na kraju stoljeća*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 1996., str. 67.

Antoniazzo – Bocchina, Anita/Anna/ rođena je u Rijeci 13. listopada 1907., a umrla u Padovi 21. lipnja 2003. godine. Iz Rijeke je otišla 1. srpnja 1946. godine u Veneciju. Bavila se fotografijom, slikarstvom, crtežom, uređenjem interijera, dekoracijom, didaktikom, publicistikom i poviješću umjetnosti. slikarica, dizajnerica i fotografkinja. Iz Italije je pokušala opisati riječku likovnu scenu prve polovice 20. stoljeća kao izravni njezin akter. Prikaz slikarstva i likovne produkcije u Rijeci u prvoj polovici 20. stoljeća publicirala je pod naslovom *Arte e artisti figurativi a Fiume dal 1900 al 1945*. Planirala je ostvariti i izložbu, ali kako se projekt odvijao privatnom inicijativom vrlo polako u već podmaklim godinama u visokoj starosti od 96 godine, autorica umire u 2003. godini. Projekt je prekinut ostavši nedovršenim. Autorica tako nažalost nikada nije do kraja procijenila

godina 20. stoljeća. U svojoj sintezi, ona je navela značajan broj osoba koje su se u Rijeci na bilo koji način bavile umjetničkim izričajem – od slikara, kipara i učitelja crtanja, pa sve do arhitekata i amatera. Stječe se dojam da je autorica kod izrade svoga pregleda imala za primarnu intenciju što detaljnije faktografski obraditi umjetničku scenu međuratnoga razdoblja Rijeke, formirati popis svih njenih sudionika i dostupnih podataka, no bez kritičkoga osvrta, problematiziranja i osmišljavanja.⁶⁹

Osim nje, pitanje umjetnosti međuratnoga razdoblja grada Rijeke sve do izložbe *Fijumani*, kustosice Daine Glavočić, nitko nije detaljnije, a kamoli sustavnije obrađivao. Ovakva se situacija smatra nadasve zanimljivom, jer su u Rijeci tijekom druge polovine 20. stoljeća djelovali, istraživali i aktivno pisali o riječkoj povijesti brojni uvaženi povjesničari umjetnosti poput Vande Ekl, Radmile Matejčić, Branka Fučića i Borisa Vižintina. Upravo je potonji bio jedini koji je djelovanjem zašao u prvu polovinu 20. stoljeća i to s kratkim pregledom prvoga desetljeća, koji je uklopio u knjigu *Umjetnička Rijeka XIX. stoljeća (slikarstvo – kiparstvo)*. Djelo je nastalo kao rezultat sustavnoga istraživanja riječke likovne scene toga razdoblja.

U međuratnom razdoblju u Rijeci su djelovale dvije neformalne grupe umjetnika. Za prvu skupinu bismo mogli reći da je obuhvaćala umjetnike koji su svoju karijeru započeli krajem 19. stoljeća, čiji su pogledi i djela bili usmjereni konzervativnom pristupu umjetnosti okrenutom akademizmu. S obzirom na svoju životnu dugovječnost, neki od njih su izlagali i u kasnijem, međuratnom razdoblju i bili oštri oponenti mladim umjetničkim snagama Rijeke, generaciji umjetnika koja je svoje obrazovanje stjecala izvan granica Rijeke, u drugim europskim kulturnim metropolama. Riječka likovna publika sačinjena pretežno od bogatoga građanskog sloja, tijekom međuratnoga je razdoblja bila jako okrenuta umjetnosti ovih starih umjetnika tzv. *pasatista*. Razlogom smatramo njihov figurativni izričaj, likovnu dopadljivost i visoku dekorativnost umjetničkih djela usklađenu s estetikom vremena. Njihovi su radovi redom bili ostvareni u

doprinos riječkih umjetnika kulturnom životu grada Rijeke prve polovice 20. stoljeća, a mnoga su djela, činjenice i informacije zauvijek zaboravljene ili izgubljene. / Glavočić, D. Dosadašnje predstavljanje Fijumanske scene.

Fijumani – riječka situacija 1920. – 1940.. Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2007., str. 4. /

⁶⁹ Dubrović, E. Umjetnost opterećena ideologijom. *Sušačka revija*, 15. Rijeka: br. 57, Klub Sušačana, 2007. str. 19

tehničari tradicionalnoga izraza, naginjali su postimpresionizmu ili romantičarskom izrazu, tek s ponekom iskrom zakašnjele secesije.⁷⁰

Napredna je kritika ovo slikarstvo opisivala kao neinventivno, priznajući solidnu tehničku izvedbu i istodobno ističući dopadljive kompozicije, banalne motive i cijene dostupne većini potencijalno zainteresiranih klijenata.⁷¹ Ovoj skupini slikara pripadali su umjetnici kao što su: Josip Moretti – Zajc, Francesco Pavacich, Giulio Lehmann, Oloferne Collavini, Felice Fabro de Santi, te Carlo Ostrogovich. Od cijele spomenute grupe, izdvojili su se Francesco Pavacich i Carlo Ostrogovich koji su u jednom trenutku iskazali značajnu promjenu u likovnom izričaju, krenuli stopama modernijih slikarskih tendencija i započeli ranije usvojen akademizam prilagođavati suvremenijim umjetničkim strujanjima.

Carla Ostrogovicha se pamti kao slikara monumentalnih pejzaža, autora impresionističkih poticaja i vatrenoga kolorita koji je zbog velikoga broja slika izrazite lirske ljepote s motivima kvarnerskoga pejzaža i morskih prizora stekao nadimak *slikar kvarnerskih veduta*.⁷²

Umjetnik je to koji je u kasnijoj fazi napustio Rijeku i svoju potpunu likovnu afirmaciju istaknutoga talijanskog slikara doživio u vrijeme višegodišnjega (doživotnog) boravka i djelovanja u Milanu. Nažalost, malo se zna o njegovim djelima iz navedene faze, a sva saznanja o njima, mogu se danas crpiti tek iz osvrta likovne kritike u dnevnim tiskovinama. Riječka je likovna publika dobila priliku uvida u njegovo milansko stvaralaštvo tijekom izložbe koja je u *Circolo Savoia* u Rijeci bila organizirana 1939. godine. Izdvajanjem Carla Ostrogovicha u ovom prikazu htjeli smo ukazati na značajnu ulogu koju je ostvario u povezivanju slikara reaktivnih, simboličkih i plenerističkih tendencija čija je umjetnost počivala na tradicionalnom i akademskom pristupu sa slikarima avangardnih tendencija koji su se u Rijeci značajnijim opusom javili upravo u trenutku njegovoga odlaska u Italiju 1927. godine.

Carlo Ostrogovich, slikar transformacije iz tradicionalnoga u moderno, autor koji je prvi revidirao stavove i unaprijedio vlastiti slikarski izraz, bio je pionir otvaranja novoga poglavlja

Glavočić, D. Riječka likovna situacija 1920. – 1940. *Fijumani – riječka situacija 1920. – 1940.* Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2007., str. 64.

Glavočić, D. *Riječka likovna situacija 1920. – 1940. Fijumani – riječka situacija 1920. – 1940.* Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2007., str. 64.

Dubrović, E. *Na kraju stoljeća*, Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 1996., str. 71.

riječkoga slikarstva 20. stoljeća, osoba koja je iza sebe ostavila otvorena vrata vjetru novih tendencija.

Povijesni događaji koji su se tada javno deklariranim stavovima definirali kao *vrijeme ostvarivanja velike želje Riječana za uspostavom nove talijanske vlasti*, nedvojbeno su snažno utjecali na ukupno stanje duha u gradu Rijeci pa tako i na odrednice kulturnoga i umjetničkog plana. Većina riječkih umjetnika koja je tada bila na pragu stvaralačke dobi, uz obiteljske financijske potpore boravila je na studiju izvan Rijeke, redom u gradovima obilježenim kao kulturnim i umjetničkim centrima Europe poput Venecije, Milana, Firence, Budimpešte, Graza i Minhena. Zbog boravka u inozemstvu, ovi su mladi ljudi bili odsječeni od političkih događanja i previranja u njihovom rodnom gradu pa se generalno stekao dojam o nezainteresiranosti za politiku i lokalne događaje, dok se njihov odnos počeo opisivati kao autistično stavljanje umjetnosti ispred svega ostaloga.

Živeći i stvarajući u gradu na periferiji talijanske države, razumljivo je da su riječki umjetnici u potrazi za umjetničkim uzorima bili ponajviše okrenuti svojoj tadašnjoj domovini. Nošeni općim društvenim ozračjem, u njoj su pronalazili inspiraciju, poticaje i uzore koje u pravilu nisu uspoređivali s drugim europskim umjetničkim sredinama pa tako ni s podunavskim zemljama. Granica koja je fizički nametnuta između dva grada, Rijeke i Sušaka 1924. godine, čini se da je bila i više od fizičke crte razdvajanja.⁷³ Ona je predstavljala barijeru preko koje riječki umjetnici nisu htjeli ili nisu željeli imati doticaja s ostvarenjima i tendencijama slavenskoga umjetničkog kruga, koliko god da su one bile inovativne i zanimljive za ono doba. Upravo u suprotnosti s očekivanjima koju su potakli boravci na edukaciji u inozemstvu, mladi naraštaji riječkih umjetnika, kao da su se odlučili na izolaciju u kojoj su ipak uspijevali iskazati svoju originalnost.

U vrijeme osnivanja trsatske općine kojoj je pripadalo područje Sušaka, Vežice i Trsata malo naselje koje se počelo razvijati na desnoj obali Rječine gledano s mora, Sušak, se krajem 19. stoljeća počinje naglo razvijati postavši 1882. godine sjedištem trsatskoga kotara. Iz seoskoga neurbaniziranog naselja, Sušak se počeo preobražavati u pravo gradsko naselje u kojem su se izgradile upravne, zdravstvene, školske i druge javne zgrade, te komunalni objekti – ceste, vodovod, javna rasvjeta. Gradska općina Sušak obuhvaćala je naselje Sušak, Trsat, Podvežicu, Dragu, Kostrenu sv. Barbare i Kostrenu sv. Lucije zahvaćajući površinu od 25 km². Sušak je proglašen gradom 23. listopada 1919. godine ukazom Petra I. Karađorđevića i tada je brojao 12.000 stanovnika. Dana 1. veljače 1948. godine održani su izbori za Gradske narodne odbore u Rijeci čime su stvoreni temelji za spajanjem Rijeke i Sušaka što se i dogodilo 10. veljače 1948. godine Mirovnim ugovorom između FNRJ i Italije u Parizu. / Bartulović, Ž. O, mili grade – 90. rođendan grada Sušaka (1919. – 2009.). *Sušačka revija*. Rijeka: 17 (2009.), Klub Sušačana, 68., str. 100. /

Razmatrajući navedene odnose, zanimljivim se smatra teza prema kojoj se njihova originalnost i razvila zbog nepostojanja čvrste kontrole i kontinuiranih utjecaja jakih umjetničkih centara. Originalna i posve jedinstvena, produkcija modernih riječkih slikara u tom je razdoblju tako iskazala visok stupanj likovne autonomije koja je neumitno podrazumijevala i iznimnu originalnost.⁷⁴

Druga skupina značajnih poticaja za razvoj likovnosti u gradu Rijeci te postupno prihvaćanje novih umjetničkih pravaca, bila je potaknuta od talijanske vlasti koja je u nastojanju formiranja stroga državnog ustroja krenula organizirati redom sve oblike javnoga života. Takvim se utjecajima nije mogla othrvati ni umjetnička struka u čijem se području djelovanja pojavio sindikat kao temeljna institucija, odrednica ustroja i budućega funkcioniranja.

Glavna ideja ustrojavanja talijanske države bazirala se na ideji *corporativisma*. Zanimljivo je da je korporativizam koji su kasnije preuzeli i fašisti, začeo u D'Annunzijevoj *Carta del Carnaro*, državno – pravnom dokumentu kojeg je D'Annunzio objavio u doba njegove vladavine Rijekom.⁷⁵

Korporacije su zamišljene kao strukovne organizacije u koje bi bilo podijeljeno ukupno stanovništvo Italije, a prema kriteriju osobnih stvaralačkih interesa. Njihovim formiranjem i vođenjem, država bi, po tadašnjim interpretacijama, lakše planirala i provodila gospodarske aktivnosti, uz nadzor koji bi provodilo Ministarstvo korporacija u Rimu. Do 1934. godine osnovane su ukupno dvadeset i dvije korporacije od kojih se sedamnaesta, odnosila na umjetničko područje i nosila ime *Corporazione delle professioni e belle arti* – Korporacija struke i umjetnosti.

Osim toga, bio je donesen i Sindikalni zakon kojim se uređivala organizacija i način rada same organizacije – sindikata. Uz donošenje dokumenta koji je bio nazvan *Carta del lavoro* – Zakon o radu, 1927. godine dovršeno je usustavljivanje talijanskoga društva prema navedenom modelu. Sindikalnim zakonom organizirale su se, stavile pod nadzor i disciplinirale sve nacionalne snage, pa tako i one umjetničke.

Glavočić, D. Riječka likovna situacija 1920. – 1940. *Fijumani – riječka situacija 1920. – 1940.*. Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2007., str. 53.

Klinger, W. *Danuncijevo poimanje države i „Karte talijanskog namjesništva Kvarnera“*. Rijeka: Povijesno društvo VIII. /2., 2003. str. str 69.

Kako u Italiji nije bilo organiziranoga tržišta umjetnina, a izlagačka se djelatnost odvijala nasumce ili kroz jedan mali dio privatnih galerija, umjetnici su se rado udruživali u sindikate nadajući se kako će ovaj organizacijski pomak struke doprinijeti oživljavanju trgovanja umjetničkim djelima te njima, autorima donijeti željenu materijalnu sigurnost. Do pojave udruživanja umjetnika u sindikate, u Rijeci je dvadesetih godina 20. stoljeća djelovalo Društvo ljubitelja umjetnosti i umjetnika okupljenih pod imenom *Circolo artistico fiumano*. Ono je okupljalo sve koji su voljeli umjetnost: akademske slikare, arhitekate, pisce, pa i umjetnike amatere. Godine 1928., kao dio Regionalnoga fašističkog umjetničkog sindikata Venecije Giulie u Rijeci se osnovao Sindikat likovnih umjetnosti Kvarnerske Provincije – Rijeka, *Sindacato Belle Arti della Provincia del Carnaro – Fiume*. Cilj osnivanja ovakvoga sindikata je bio da se u njega uključe svi likovni umjetnici Rijeke i Kvarnerske provincije s formalnim obrazovanjem i priznatim statusom umjetnika. Stvaraoci okupljeni u ovom sindikatu, koji je već od početka bio ustrojen s predsjednikom i tajnikom na čelu te bio smješten u bivšem hotelu *Europa*, imali su izvjesnih koristi. Sindikat je kao organizirana udruga brinuo o svojim članovima. Umjetnici željni zarade usmjeravali su sve svoje aktivnosti prema godišnjim izložbama na kojima su mogli predstaviti svoje stvaralaštvo i ujedno prodati umjetničke radove. Njih je organizirao Sindikat kao i razna druga predstavljanja umjetnika – sindikalista uz službene procjene njihovih radova. Na godišnjim izložbama koje je organizirao Sindikat, redovito su se otkupljivala umjetnička djela u čemu su sudjelovale različite državne i lokalne institucije, od kraljevske kuće Savoya pa do političkih, novčarskih i gospodarskih institucija. Ovi su subjekti bili poticani na otkup umjetničkih radova ne bi li njima uljepšali radne prostore svojih uposlenika dok je na godišnjim izložbama uobičajena bila i dodjela novčanih nagrada Ducea – *Premi del Duce*. Potpuno je jasno kako su umjetnici težili ostvarivanju prodaje svojih radova i osvajanju nagrada. Osim financijske dobiti, velika je osobna čast bila da njihovi radove završe i u zbirka muzeja, galerija i državnih ustanova, a što se pokazalo gotovo pravilom za neke od članova riječkoga Umjetničkog sindikata. Osim organiziranja godišnjih izložbi, ova je centralno rukovođena strukovna udruga bila zadužena i za predstavljanje svojih članova na međupokrajinskim, međuregionalnim i državnim izložbama.

Riječki umjetnički sindikat sve do 1935. godine nije naplaćivao članarine od okupljenih umjetnika te je novac za svoje aktivnosti dobivao državnim izdvajanjem, kroz proračun

Ministarstva korporacija, kao i od postotka dobivenoga pri prodaji umjetničkih djela svojih članova. Kako riječki umjetnički sindikat, poput mnogih drugih sindikata diljem talijanskih provincija nije imao svoj vlastiti izlagački prostor, članovi su prihvatili inicijativu da u suradnji s predsjednikom udruge krenu u akcije poticanja gradskih vlasti na razmišljanje o izgradnji riječkoga Umjetničkog paviljona. Upravo u skladu s postojećim stanjem neraspologanja vlastitim izložbenim prostorom, blagajna riječkoga Umjetničkog sindikata pri svakoj organizaciji neke od većih izložbi, redovito bi se ispraznila. Naime, kako bi osigurali prostorne uvjete za neku manifestaciju, morali su u dvoranama gradskih palača, škola svaki puta iznova tražiti pogodne prostore za izlaganje radova, platiti njihovo unajmljivanje i izvesti potrebne prostorne preinake. Ovakvi trajni naponi i opterećenje, kasnije se pokazalo iznimno ozbiljnim problemom upravo za financijsku održivost sindikata i kontinuitet njegovih aktivnosti. Stoga smo u vremenu, koje je uslijedilo, svjedočili mnogobrojnim naporima koji su se poduzimali kako bi se konačno i trajno riješilo pitanje prikladnoga izlagačkog prostora.

Na desetogodišnjicu svoga djelovanja riječki je Umjetnički sindikat postao sekcija regionalne sindikalne organizacije – *Federazione Provinciale dei Professionisti ed Artisti* čije je sjedište bilo u Trstu. Pored svih navedenih aktivnosti, visokom stupnju organizacije, strogom ustroju i kontroli, te trajnom prilivu novca nužnoga za funkcioniranje iz državne blagajne, ipak je ljudski faktor bio u konačnici onaj koji je najviše potaknuo umjetničke aktivnosti usmjerene prihvaćanju novih pravaca i umjetničkih tendencija u razdoblju između dva svjetska rata.

Dvoje mladih riječkih studenata i umjetnika, Romolo Wnoucek – Venucci i Ladislao de Gauss, iz temelja su promijenili riječku likovnu scenu kada su se u rodni grad vratili nakon završetka školovanja. Obojica su završila studij na likovnoj akademiji u Budimpešti i vratili se u Rijeku tijekom 1927. i 1928. godine.⁷⁶ Stečenom naobrazbom i usvojenim novim umjetničkim tendencijama, ovo dvoje mladih umjetnika, svojim je umjetničkim djelima upoznalo riječku likovnu publiku s novim i drugačijim pristupom u umjetničkom izražavanju. Prodor ovakvih

Odabir Budimpešte kao mjesta studiranja može se objasniti njihovim mađarskim podrijetlom i poznavanju mađarskoga jezika koji se govorio unutar njihovih obitelji. Budimpešta je u tom vremensku razdoblju bio grad koji je prepoznat od strane mnogih mladih nadarenih umjetnika kao grad dobre i jake umjetničke izobrazbe budući da se radilo o gradu u kojem su se, zbog njegove geografske uvjetovanosti miješali razni umjetnički pravci i trendovi i to oni koji su dolazili iz zapadnih zemalja poput kubizma, futurizma, ekspresionizma, te s istoka poput suprematizma.

spoznaja i utjecaj već razvijenih europskih tendencija na lokalni status likovnog izražavanja, bio bi za zatvorenu riječku sredinu i dalje nedohvatljiv da nije bilo ove intelektualne međunarodne migracije studenata umjetnosti.

Romolo Wnoucek – Venucci (29. slika) je tako pred riječkom likovnom publikom izložio umjetnička djela koja su predstavljala sintezu iskustva avangarde kreirana na osnovama njegovoga gotovo desetogodišnjega boravka, stvaralaštva i školovanja u Budimpešti. Upravo je mađarska prijestolnica onoga doba bila sredina u kojoj je u to vrijeme zastupljena vrlo živa umjetnička klima na temeljima aktivnoga suodnosa s različitim europskim avangardnim pokretima. Sva ranije usvojena umjetnička znanja, utjecaji avangardnih skupina i pojedinaca, koje je ovaj mladi umjetnik donio u Rijeku, buknu su iz njega kao nezadrživa reakcija i revolt izazvani provincijskim ukusom i mentalitetom. Tako je sedamdesetih godina 20. stoljeća o svom povratku u Rijeku nakon razdoblja studiranja u Budimpešti Romolo rekao: „...došao sam u Rijeku izopačiti tadašnji ukus i podučavati gledanje na nov način“.⁷⁷

29. slika: Fotografija Romola Venuccija

Bio je to slikar koji se od povratka u rodni grad nametnuo snagom i postao umjetnički vođa mladih riječkih stvaralaca koje je okupljao u malu, ali iznimno progresivnu avangardnu skupinu. Radovi nastali u maniri postkubističkoga oblikovanja ili oni s izrazitim ekspresionističkim

⁷⁷ Dubrović, E. *Na kraju stoljeća*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 1996., str. 89.

tendencijama, bili su mali manifesti kojima je Venucci iskazao sintezu usvojenih znanja, vlastitih stavova i osobnih korijena koje nikada nije poricao.

Za razliku od njega, Ladislao de Gauss (30. slika) je bio slikar žive i tople slikarske palete prepune svjetla u radovima koji su donosili pomalo deformiranu stvarnost. Kao umjetnik, on je obilježio riječku umjetničku scenu svojom marljivošću i svestranošću ne samo u slikarstvu, već i u ostalim granama umjetnosti. Radio je zidne slike, dekoracije, grafička rješenja naslovnica časopisa, kataloga i plakata, fotografirao i izlagao na fotografskim izložbama, restaurirao je Gradsku vijećnicu i zajedno s Romolom Venuccijem oslikao veliku dvoranu *Case del Fascio* na nekadašnjem trgu *Piazza Dante*. Za razliku od Romolovih tamnih boja i teških tema, te snažno prisutan ekspresionizam, de Gaussove slike vibrirale su vedrinom i svjetlošću obojenim motivima koje je prikazivao. Mladi riječki umjetnici koji su imali prilike upoznati se sa stvaralaštvom ovo dvoje budimpeštanskih studenata, dobivali su uvid u dva posve različita umjetnička svjetonazora i, premda oba moderna, dva različita puta izražavanja, poimanja i interpretacije umjetnosti.

30. slika: Maria Arnold, Portret Ladislaa de Gausssa, ulje 1930 – ih

Blagoslov koji je pristigao u grad u liku visoke individualne razlikovnosti likovnih pristupa dvojice istaknutih naprednih mladih slikara bio je zamašnjak koji je na pravi način pokretao

ostale slikare dajući im potpuniju viziju suvremenih trendova u likovnoj umjetnosti. Hipotetski – da je razvoj tadašnje likovnosti u Rijeci bio pod utjecajem samo jednoga od njih ili da su oni kakvom slučajnošću bili pristalice slikarskoga pristupa s nižim stupnjem međusobne razlikovnosti, vjerojatno bi barem u dijelu vodio kopiranju njihovih radova od drugih mladih slikara. Ovako zajedno, oni su bili istinski promotori novoga, inovativnog i kvalitetnog, pravi poticatelji probuđenoga umjetničkoga života grada.

Jezgru mlade skupine riječkih umjetnika tzv. *avangardista* koja se okupila oko Venuccija i de Gausa vremenom su počeli činiti i drugi umjetnici od kojih su neki svoju naobrazbu stekli u različitim umjetničkim centrima Europe. To su bili Marcello Ostrogovich, brat već spomenutoga Carla Ostrogovicha, slikarice Maria Arnold, Miranda Raicich, Anita (Anna) Antoniazzo, zatim mladi umjetnici na početku umjetničkoga sazrijevanja: Odino Saftich i Sigrfido Pfau.

Maria Arnold i Miranda Raicich su bile slikarice koje su se na riječkoj likovnoj sceni predstavile i prije nego što su se u Rijeku vratili Romolo Wnoucek – Venucci i Ladislao de Gauss. Maria Arnold završila je svoje umjetničko obrazovanje u Firenci, naknadno ga dopunjujući na umjetničkoj akademiji u Minhenu. Identičnu umjetničku naobrazbu bila je stekla i Miranda Raicich. Obje su započele svoju karijeru slikajući pejzaže, mrtve prirode i figure koristeći tradicionalni pristup motivima. Upoznavši se s Venuccijem i de Gausom te prihvativši nove tendencije, koje je ovo dvoje mladih slikara donijelo sa sobom, umjetnice su promijenile svoj način slikanja priklonivši se umjereno kubističkom prikazu motiva. Od njih dvije, Maria Arnold je već tada davala nazrijeti kako je upravo ona ta pred kojom je bila izvjesnija umjetnička karijera. Njima se kasnije pridružila i Anita (Anna) Antoniazzo koja se vratila u Rijeku nakon što je završila studij na Akademiji lijepih umjetnosti u Veneciji. Uvidom u daljnji tijek likovnoga života Rijeke, razvidno je kako je njezin ukupni doprinos ipak bio puno veći u drugim umjetničkim granama, nego u samom slikarstvu.⁷⁸

Najveća zasluga Anite (Anne) Antoniazzo uviđa se u vjerno zabilježenim svjedočanstvima o događajima i ljudima te umjetničkim promjenama koje su se događale tijekom njezinoga dugog života. Svoja sjećanja na likovna

Anita Antoniazzo je veliki doprinos dala na području fotografije vrlo inovativnim pristupom koji se u ono vrijeme smatrao avangardnim. Osim toga u segmentu društvenih aktivnosti dala je svoj doprinos na području pedagogije, zaštite spomenika i teorije. / Glavočić, D. Riječka likovna situacija 1920. – 1940. *Fijumani – riječka situacija 1920. – 1940.* Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2007., str. 66. /

dogadjanja, umjetnike i riječka iskustva, ona je prikazala u brojnim tekstovima među kojima je svakako najvažnija sinteza riječke likovne scene od 1900. do 1945. godine koju je objavila 1982. godine.

Ovu jezgru skupine *avangardista* nadopunjavali su još neki umjetnici koji su ipak bili nešto tradicionalnijega izričaja. Tu su bili Mario de Hajnal, Federica Blanda, Mario Blasic te Edoardo Bianchi. Uz njih su se u modernijim likovnim istupima povremeno pojavljivali i stariji slikari poput Uga Terzolja, Umberta Gnate, Cornelija di Giusti Zustovicha te Oloforene Collavinija.

Krajem tridesetih godina 20. stoljeća, kada su umjetnička kretanja unutar grupe mladih riječkih umjetnika tzv. *avangardista* krenula u pravcu stabilizacije, pojavilo se dvoje mladih umjetnika koji su unijeli mladenački polet i stvaralački nemir. Jedan od njih je bio Sigfrido Pfau koji je, dok je živio u Njemačkoj imao direktnih kontakata s vrlo aktivnom njemačkom ekspresionističkom likovnom scenom. Po dolasku u Rijeku, priredio je samostalnu izložbu osiguravši si znakovit ulaz na likovnu scenu grada. Njegova je umjetnost odmah bila vrlo zapažena zbog ekspresionističkoga, gotovo surovoga pristupa duševnim stanjima i ljudskoj svakodnevicu. No, kako Rijeka ipak nije za umjetnika bila toliko emotivno traumatična kao gradske sredine njemačkih i drugih europskih gradova, koje je na svojim putovanjima obilazio, njegov početni surovi ekspresionizam je tijekom godina omekšao i bio zamijenjen neorealizmom koji je tada počeo obilježavati riječku likovnu scenu kasnih tridesetih godina 20. stoljeća.

Negdje u isto doba kada se u Rijeci pojavio Pfau, umjetničku je sredinu obogatio svojom pojavom i Odino Saftich koji je naobrazbu stekao na Akademiji lijepih umjetnosti u Veneciji, uz iskustva stečena tijekom učestalih putovanja u Pariz. Dašak francuske metropole, donio je pregršt svjetla i vedrine na platna ovoga mladog umjetnika pa bismo odnos dvoje umjetnika, Pfaa i Safticha mogli usporediti s onim koji je vladao između Venuccija i de Gausa. Dok je jedan svoju inspiraciju pronalazio u teškoj socijalnoj stvarnosti okoline u kojoj je živio, iskazujući doživljeno paletom tamnih tonova, drugi je bio slikar osunčanih veduta – pariških, riječkih i kvarnerskih, prepunih svjetla, harmonije i toplih tonova.

Intenzivna slikarska aktivnost i visoka razina kvalitete nastalih umjetničkih djela, zahvaljujući mladoj *avangardnoj* grupi, trajala je desetak godina (od 1930. do 1940. godine) i bila prožeta jedinstvenom sinergijom potpune predanosti novom stvaralačkom žaru. Upravo su u ovom

razdoblju riječki slikari dobili najveća priznanja: zbog njihove visoke kreativnosti i umjetničkih ostvarenja iznimne kvalitete, oni su s lakoćom prolazili vrlo stroge prosudbene postupke. Bilo im je omogućeno sudjelovanje na nizu međuprovincijskih, pa čak i međunarodnih izložbi poput Jesenskoga salona u Parizu i Bijenala u Veneciji na kojima su sudjelovali Enrico Fonda i Ladislao de Gauss.⁷⁹

Kritičari i dopisnici raznih novina i časopisa, katkad su bili zbunjeni visokom razinom pojedinačnih radova, kao i ukupnim opusom ove skupine riječkih umjetnika. Oni koji nisu bili upoznati s riječkim slikarskim krugom onoga vremena, pri prvom su kontaktu u pravilu ostajali zatečeni, a u više se navrata nisu susprezali niti o tome javno progovoriti. Stoga, ukoliko bismo htjeli nastaviti argumentirati umjetničku razinu i kvalitetu likovnih djela nastalih u međuratnom razdoblju Rijeke, mogli bismo citirati likovnoga kritičara onoga vremena, Trščanina Silvia Benca koji je za trščanski list *Il Piccolo* povodom Petnaeste međuprovincijske izložbe koja se 1941. godine održala u Rijeci napisao: „*Rijeka – Fiume je imala ponekog slikara u prošlom stoljeću, ali vlastitog slikarskog pokreta nije imala. Tako mnogi Riječani – Fijumani, po navici misle da ga i nadalje nema. Naprotiv, ima ga, i to s vlastitim značajkama i zaista vrijedna – ne ohrabrenja, jer hrabrosti ovim umjetnicima ne nedostaje, nego priznanja, pažnje i podrške.*“⁸⁰

Isključivanjem kipara iz ovoga kratkog pregleda riječke likovne scene međuratnoga razdoblja nikako ne bismo htjeli umanjiti njihov doprinos, zaobići likovna ostvarenja i iskazanu visoku umjetničku estetiku. U skladu s pregledom dostupne faktografije, smatramo kako je umjetnost međuratnoga razdoblja uglavnom obilježila slikarska aktivnost riječkih umjetnika, dok se ona skulpturalna odvijala u bitno užoj skupini čiji su predstavnici bili Romolo Venucci, Ugo Terzoli, Nives – Nuzzi Ivancich, Nino Marussi, Giovanni Kovacich, te Edoardo Trevese. Vrlo banalan razlog – financijska podrška potrebna za ostvarivanje većega kiparskog projekta, za razliku od bitno manje financijske uvjetovanosti slikarskoga rada, bila je jedan od značajnih odrednica u obilježavanju djelovanja riječkih kipara. Označavanje velikih jubileja i važnih datuma iz talijanske i novije riječke prošlosti, veće narudžbe čiji su nositelji u pravilu bili država i njene institucije, baš kao i pojedini otkupi slobodno sačinjenih autorskih djela, bile su osnovne okosnice rada umjetnika – kipara unutar kojih su mogli pronaći prostor za iskazivanje vlastite

Ladislao de Gauss je sudjelovao samo na Bijenalu u Veneciji 1936. godine.
Dubrović, E. *Na kraju stoljeća*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 1996., str. 109.

umješnosti u spajanju svog umjetničkoga rada, ideje i politike. Neki od ovih umjetnika, upravo su u izradi arhitektonske plastike za potrebe režimskih novogradnji pronašli mjesto umjetničkoga izražavanja i isticanja. Jedan od vrlo ilustrativnih primjera, ona je Romolo Venuccija i njegova umjetnička participacija gradnji *Tempia Votivo* (danas crkva sv. Romualda) na Kozali. Nažalost, zastupljenost kipara na godišnjim sindikalnim izložbama likovne umjetnosti bila je mala. Stječe se dojam, a što potvrđuju i neki kritički osvrti iz predmetnoga razdoblja, da se kiparstvo tada doživljavalo kao neka vrst dekorativne umjetnosti i zanatskoga rada nad kojom je slikarstvo apsolutno preuzelo primat, dok je skulptura kao način likovne ekspresije ušla u drugi plan.

Pored institucionalnih, u prvom redu sindikalnih aktivnosti te uloge umjetnika pojedinaca, u oživljavanju međuratne likovne scene, morali bismo spomenuti i vrlo važnu ulogu koju su u tome odigrali mediji. S obzirom na odrednice razdoblja, pod njima podrazumijevamo dnevni tisak i istaknute novinare – likovne kritičare koji su svojim osvrtima značajno utjecali na umjetnička događanja u gradu.⁸¹

Među njima je jedan od najistaknutijih bio Francesco Drenig, profesor, pjesnik, pisac, politički aktivist i prevoditelj koji je u dnevnom tisku objavljivao pod pseudonimom Bruno Neri. Njegovi su članci, pored prenošenja servisnih informacija o izložbama, izvješćivanju o mogućnostima razgleda nekoga opusa, autora ili grupe, imali i bitno dublju namjeru koju su s uspjehom ostvarivali. Riječ je bila o iskazivanju utemeljenoga i argumentiranog kritičkog osvrta na umjetničke radove riječkih i gostujućih umjetnika. Takvi sustavni članci nedvojbeno su imali edukativnu funkciju i presudno djelovali na formiranje opće umjetničke atmosfere u gradu. Poznato je kako je za doživljavaj umjetničkoga djela i njegovo intimno upoznavanje potreban neposredan kontakt i vizualno suprotstavljanje promatrača. Jedino se u neposrednom susretu s originalom, u doživljaju njegove ljepote i snage, može dogoditi odlučujući trenutak punoga osobnog doživljaja umjetničkoga djela. Podučiti laike kako gledati likovno ostvarenje, razviti u

Likovni kritički osvrti i članci koji su se doticali pitanja iz svijeta likovnosti u razmatranom vremenskom razdoblju većinom su bili nepotpisani što će se i prometnuti kao jedan od problema vezanih za interpretaciju istih članaka. Neki od njih su bili potpisani samo inicijalima pa su nam po tome i dalje njihovi autori ostali nepoznatim poput autora inicijala T.S., E.C., A.O. No pored ovih postoji i manji dio članaka koji su se odnosili na likovne osvrte koji su bili potpisani od Chioggia A., Raimondi G. Brunelesco, Vucsko, B., Susmel E., Fatovich N., Gigante R., Gerini G., Bruno Neri, Silvio Benco.

njima moć spoznaje umjetnosti, može se postići uz sustavna objašnjenja i upute stručnjaka, a ovo je bila jedna od primarnih misija koje je Francesco Drenig uzeo sebi u zadatak i pokušavao ostvariti redovito objavljujući u riječkom dnevnom gradskom listu *La Vedetta d'Italia*. Kako u pojedinim obraćanjima i sam navodi, za cilj je odabrao obrazovati i potaknuti riječku likovnu publiku da ostvari kontakt s umjetničkim radom kako bi osjetila moć umjetničkoga djela i u njemu uživala. Osim toga, Drenig je želio educirati publiku kako da pronikne što dublje u bit umjetničke kreacije i poruke koju je umjetnik želio iskazati u osobnoj interpretaciji objekta, misli ili događaja.

Likovna je kritika u ovom slučaju poslužila kao iznimno pozitivan medijator u razumijevanju i valorizaciji izloženih umjetničkih djela, a upravo je Francesco Drenig (31. i 32. slika) bio vodeća figura likovne kritike Rijeke onoga vremena. Po procjeni suvremenika, on je bio generator gotovo svih pozitivnih intelektualnih događanja na riječkoj likovnoj sceni, veliki poticatelj i usmjerivač mladih, nedovoljno informiranih i formiranih riječkih umjetnika na putu vlastitoga sazrijevanja.⁸²

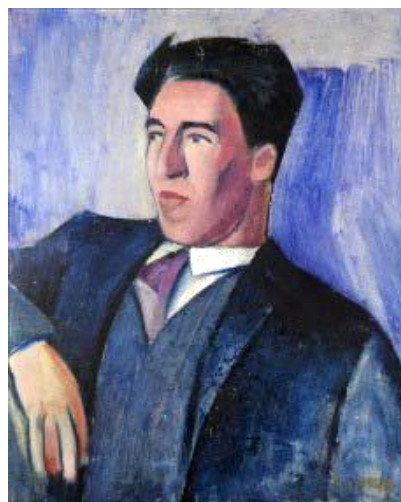
Osim toga, radilo se o velikom zagovaratelju prodora nove umjetnosti u Rijeku. Na tragu osobno dodijeljene misije promocije i otvaranja putova modernom likovnom izrazu, neobično se trudio pojasniti suvremene likovne koncepte svakom, *najobičnijem* čitatelju kroz niz iznimno pažljivo strukturiranih, jednostavnih, sadržajno bogatih i didaktički primjereno formiranih članaka na temu moderne umjetnosti. Svoju prosvjetiteljsku ulogu, osim kroz novinske članke, ovaj je entuzijast provodio na tematskim večerima u svom stanu ili okupljen mladim intelektualcima i knjigama u knjižari Ruth Kromatke na riječkom *Corsu*.⁸³ Francesco Drenig je tako iz godine u godinu pratio mlade riječke slikare na njihovim izložbama, podržavao ih, bodrio i usmjeravao u daljnjem radu, smatrajući kako umjetnost ne bi smjela biti luksuz, već potreba i pravo svakoga čovjeka. Teško je ocijeniti njegov ukupan doprinos razvoju likovne umjetnosti u Rijeci između dva rata, no zasigurno ne bi bilo pretjerano kazati kako je doprinio više od pojedinih slikara i svakako više od institucija čije su aktivnosti primarno bile opisane u programskim knjižicama.

Glavočić, D. Riječka likovna situacija 1920. – 1940. *Fijumani – riječka situacija 1920. – 1940.*. Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2007., str. 65.

U knjižaru Ruth Kromatke na poticaj vlasnice i pod Dreningovim uputama stizale bi prve knjižarske novosti o modernoj umjetnosti. / Dubrović, E. *Na kraju stoljeća*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 1996., str. 83. /

31. slika: Fotografija Francesca Dreniga

32. slika: Ladislao de Gauss: *Portret Francesca Dreniga*

Mijenjanjem političke svakodnevice i približavanjem Drugoga svjetskog rata, mijenjala se društvena klima i ozračje unutar grada Rijeke. Ljudi su se okretali vlastitoj egzistenciji nošeni vihorom surove svakodnevice, neimaštinom, bombardiranjima i progonima, ratnom cenzurom i naglim promjenama vlasti uvjetovanim ratnim prilikama. Mario de Hajnal i Mario Blasich bili su ubijeni u svibnju 1945. godine pod sumnjivim okolnostima, dok se Edoardo Bianchi teško razbolio i preminuo iste godine.

Po oslobođenju grada Rijeke, riječka likovna scena morala se graditi ispočetka. Promjena političkoga sustava, nove državne granice, nerazumijevanje riječkih okolnosti i povijesnih vrijednosti potaknule su egzodus ondašnjih riječkih umjetnika koji su mahom odlučili svoju umjetničku karijeru nastaviti izvan granice, za većinu njih, rodnoga grada Rijeke. Grad su u poratnim godinama napustili gotovo svi umjetnici osim Romola Venuccija. Isti se nikada više nisu vratili u grad Rijeku, već su svoj kraj života dočekali u inozemstvu. Tako je Marcello Ostrogovich preminuo 1953. godine u Trstu, Umberto Gnata u Rimu 1955. godine, Federica Blanda 1956. godine u Busallu. Godine 1961. u Pescari umire Ugo Terzoli, dok 1962. godine u Milanu Carlo Ostrogovich. U San Dona di Piave smrt zatiče Cornelija Zustovicha 1965. godine. Sigfrido Pfau umire u Rimu 1969. godine, u Genovi 1970. godine Felice Fabro de Santi, Ladislao de Gauss u Trstu 1971. godine, Bruno Angheben u Veroni 1977. godine, Odino Saftich

1989. godine u Trstu, Nives – Nuzzi Ivancich – Chierogo u Stesi 2001. godine i Anita Antoniazzo u Padovi 2003. godine proživjevši 96 godina života.⁸⁴

U želji predočavanja i opisivanja vremenske okosnice umjetničkoga razvoja riječkoga likovnog kruga između dva rata, tijekom ovoga istraživanja su se pojavile određene poteškoće. Masovno iseljavanje dotadašnjih stanovnika Rijeke koje je zabilježeno po završetku Drugoga svjetskog rata bilo je obilježeno odnošenjem gotovo sve vrijedne osobne pokretne imovine, među kojom su bile i slike, a što danas predstavlja otežavajuću okolnost u rekonstruiranju likovne scene međuratnoga razdoblja. Umjetnička djela koja su bila u institucijskom vlasništvu, a koja bi za ovakvu rekonstrukciju svojim značajem i opsegom predstavljala nezaobilazan izvor informacija, također su u društveno – političkim i ratnim okolnostima velikim dijelom netragom nestala, a bilo kakav pokušaj pronalazanja njihovih tragova nailazi na često nepremostive barijere različitih inozemnih institucija i pojedinaca. Nadalje, u opisu situacije zatečene pri poduzimanju predmetnoga znanstveno – istraživačkog poduhvata, svakako valja spomenuti i razdoblje od gotovo pedeset godina u kojem nije bilo značajnih doprinosa poznavanju međuratne likovne Rijeke. Tek je spomenuta izložba *Fijumani*, kustosice Daine Glavočić potaknula interes riječkih intelektualaca, te velikim odjekom prizvala pažnju hrvatske opće i stručne javnosti prema predmetnom razdoblju, a njegovo istraživanje istakla u jedno od prioriternih područja rasvjetljavanja nacionalnoga kulturnog i umjetničkog nasljeđa kroz usustavljivanje, kritičku prosudbu i valorizaciju likovne umjetničke scene i galerističkih aktivnosti međuratne Rijeke.⁸⁵ (33. i 34. slika)

Iz današnje perspektive govoriti o umjetnicima promatranoga razdoblja, njihovom stvaralaštvu i pojedinim radovima, definirano je otegotnim okolnostima vrlo ograničenih mogućnosti uvida u originale likovnih ostvarenja. Primarni povijesni izvori, materijali iz arhiva, reprodukcije, katalozi izložbi i dnevni tisak, te dio sačuvanih originala koji su postali dijelom začetnoga fundusa Galerije likovnih umjetnosti osnovane u Rijeci 1948. godine, na krhotinama prethodne gradske likovne scene, realni su potencijal predmetnoga istraživačkog poduhvata. Povijesne

Podatci o smrtima umjetnika korišteni su iz biografija umjetnika iz kataloga izložbe *Fijumani – riječka situacija 1920. – 1940.* Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2007.

Za stvaranje ove kratke sinteze međuratnoga razdoblja riječke umjetnosti poslužili smo se objavljenim tekstovima povjesničara umjetnosti i jezikoslovaca koji su se bavili predmetnom građom tijekom njihovoga rada. To su Anita Antoniazzo, Daina Glavočić, Ervin Dubrović, Igor Žic, Irvin Lukežić. Osim toga uvid u jasnije stanje o događajima i izložbama ovoga razdoblja crpili smo iz detaljno obrađene periodike spomenutoga razdoblja.

specifičnosti grada uz neizostavna ograničenja donose i neke velike prednosti: neponovljivost, jedinstveni primjer preklapanja kultura i politika, visoku dinamiku značajnih društveno – političkih promjena te zahvaćenost regije jednom od osebnijih imperijalističkih epizoda koja je u svom programskom određenju protežirala i poticala likovnu umjetnost i umjetnike.

slika: Fotografija dijela postava izložbe *Fijumani – Riječka situacija 1920. – 1940.* održane u Muzeju moderne suvremene umjetnosti u Rijeci od 14. prosinca 2006. do 10. veljače 2007. godine

slika: Fotografija dijela postava izložbe *Fijumani – Riječka situacija 1920. – 1940.* održane u Muzeju moderne suvremene umjetnosti u Rijeci od 14. prosinca 2006. do 10. veljače 2007. godine

Pregled galerijsko – izložbenih aktivnosti u razdoblju od 1924. do 1944. godine

Likovne aktivnosti i galeristička djelatnost, samo su jedno od područja na kojima su se reflektirale boje pregaženih zastava i odjeci oštrih potpisa nalivpera, povijesnih događaja s teško sagledivim, sveobuhvatnim i dalekosežnim posljedicama. Prateći druga socijalna, kulturna ili administrativna područja života, bez dvojbe bismo pronašli ekvivalentne odjeke povijesnih događaja uz duboku uvjerenost kako likovna umjetnička zbivanja predstavljaju najrječitije područje ovih refleksija.

U pregledu likovnoga života širega područja Rijeke u razdoblju od 1924. do 1944. godine mogu se naći jasni utjecaji priprema za aneksiju, deklarativni i provedbeni elementi kulturne, nacionalne i političke asimilacije, ali i tendencije stvaranja puta za širenje utjecaja Italije u podunavske zemlje. Nikad ranije, a slobodno možemo reći da niti kasnije, u Rijeci nije bila razvijenija – brojnija i snažnija, velikim međunarodnim imenima i djelima obilježena galeristička djelatnost. Istodobno, rukovođena strateškim interesima i galantno potaknuta financijskom i političkom podrškom, imena potalijančenih riječkih umjetnika promovirana su diljem Italije i srednje Europe. Iako su namjere i konačni ciljevi ovakvih događanja svakako predmet budućih rasprava stručne javnosti s konačnim zaključkom kojeg nije teško pretpostaviti, nedvojbeni su izravni pozitivni utjecaji na likovni i ukupni kulturni život grada i regije. Opterećena primislima organizatora i poticatelja, u opasnosti da bude gledana kroz izolirani fokus tendencioznih napora za asimilacijom, izlagačka likovna aktivnost svojom brojnošću i kvalitetom, u izoliranoj analizi nedvojbeno predstavlja pozitivnu fenomenologiju vremena i prostora, obogaćivanje duha bez obzira na namjere i metropolizaciju cijele riječke regije. Skokovite promjene potaknute povijesnim previranjima izoliran su, vremenski i prostorno sasvim poseban primjer, baš kao što je predmetno razdoblje povijesti Rijeke potpuno jedinstveno, teško usporedivo – endemsko. Poput znanstvenoga opita koji je u neuobičajenim okolnostima potaknuto potpuno neovisnim i nevezanim odrednicama, velika je povijesna igra magijom slučajnosti i usuda donijela nepredvidive rezultate i naglavačke okrenula dotadašnje stanje riječke likovnosti.

Kritički osvrti suvremenika koje pratimo donose plastične obrise brojne kronološke faktografije – kroz detaljističke prikaze i brojne podatke, oni obogaćuju naše dosadašnje spoznaje o značaju i

društvenoj simbolici događaja te otkrivaju specifične okolnosti pojedinih događaja koje valja sveobuhvatno i strukturirano prikazati i interpretirati.

Baš kao što Rijeka stoljećima uživa u zagrljaju Kvarnera i njegovim neumornim dodirima, na neki je čudan način sa zadovoljstvom prihvaćala ispunjenost novim gradskim događajima u umjetnosti – vibracijama koje su budile grad i davale osjećaj pripadnosti svijetu, kulturnoumjetničkom krugu Europe i zagrljaju Italije kao istinske velesile umjetnosti i kolijevke civilizacije. Iako je nedvojbeno kako je razum intelektualaca onoga doba razaznavao kontekste vremena i osvajačkih interesa, osjećao sjenu političkih primisli, bio kritičan spram očitih i onih skrivenih namjera te duboko u sebi osuđivao nimalo altruistične dalekosežne težnje asimilaciji, ipak je živost koja je zavládala gradom uz njegovo umjetničko buđenje pružalo osjećaj zadovoljstva.

Brojni događaji galerijsko – izložbenoga karaktera odvijali su se u tijekom razdoblja od 1924. do 1944. godine u gradu Rijeci te u širem području današnje Primorsko – goranske županije koju nazivljem istraživanoga razdoblja možemo najbliže opisati imenom Regija Kvarner – *Regione Carnaro*. Prema dostupnim izvorima, likovna događanja ovoga vremena do sada nisu sustavno istraživana, popisana, kategorizirana niti raspravljena unutar konteksta uloge i značaja u vremenu svoga odvijanja, prema doprinosu na ukupni razvoj likovne umjetnosti u regiji, niti prema utjecaju na buduća događanja, pa tako i osnivanje Galerije likovne umjetnosti u Rijeci do kojega je došlo nakon Drugoga svjetskog rata.

Istraživano je razdoblje vrlo specifično u povijesti riječke regije. Dok u razmatranju opće povijesne matrice ono predstavlja jedinstveni eksperiment preklapanja država, suživota nacija i kultura, dotle sukob duha endogenoga i nepatvorenog stremljenja napretku predstavlja hinjenu brigu za razvoj u okvirima jasnih ekspanzionističkih težnji. Gotovo da nema povijesnoga razdoblja i geografskog područja na kojem bismo mogli analizirati fenomene koji su obilježili povijest riječke regije između dva svjetska rata. Uzevši u obzir navedeno, razvidnim postaje značaj istraživanoga područja, baš kao i potencijalno višeznačje u interpretaciji opisanih rezultata.

Galerijsko – izložbena aktivnost u Rijeci i okolici tijekom naznačenoga razdoblja već pri prvom, zbirnom pregledu pronađenih materijala ostavlja snažan dojam svojom brojnošću, dok analizom

pojedinih događanja, imena uključenih autora i djela potvrđuju neočekivanim razmjerima opsega i kvalitete. Podatci koje ističemo nedvojbeno zahtijevaju detaljniju analizu mogućih društveno – političkih utjecaja pripreme za aneksiju i rane postaneksijske težnje što uspješnijoj asimilaciji. Kao preslika društveno – političkih događaja, ali i refleksija pojava koju je u geostrateškom smislu obilježilo naredno razdoblje, izložbene aktivnosti u Rijeci valja analizirati i kroz prizmu želje za širenjem talijanskih utjecaja na podunavske zemlje. Afirmacija riječkih umjetnika u regiji i diljem nove *domovine* te afirmacija talijanskih umjetnika na našim prostorima s tendencijom njihove promocije i popularizacije unutar područja bivše Austro – Ugarske Monarhije, svakako su elementi koje valja u obrađenim izvornim materijalima analizirati. U navedenom valja voditi računa o istinskom umjetničkom, ali i drugim značenjima pojedinih likovnih događaja, okolnostima njihove organizacije i održavanja, njihovoj društvenoj i drugoj neumjetničkoj simbolici, kao i o mogućim značenjima koja su im se možda željela pripisati.

Već samo prikupljanje i strukturiran prikaz istraženih materijala donosi značajan doprinos identifikaciji, poznavanju djelovanja i opisu dosega likovnih umjetnika na području Regije Kvarnera. Čak i bez sustavnoga promišljanja njihove pozicije u globalnim društvenim događanjima vremena, pregled prikupljenih materijala daje značajan obol poznavanju razvoja riječke likovne scene u vremenskom slijedu. Pomno sagledavanje ovih materijala i njihova višeznačna analiza, otvara mogućnost obogaćivanja, ne samo specifičnih, već i općih povijesno – umjetničkih elemenata.

1924. godina

Repriza predavanja sa Sorbone u dvorani Grand hotela *Excelsior*, Rijeka

U jednom od gradskih glasila⁸⁶ grada Rijeke iz razdoblja između dva rata 8. siječnja je objavljen poziv na predavanje koje se održalo u utorak 15. siječnja 1924. godine u 18 sati u dvorani Grand hotela *Excelsior*.⁸⁷ (35. slika) Izlaganje na temu *Talijanski umjetnici s one strane Alpa* održao je profesor Enrico Morpurgo koji je u Rijeku došao na poziv Narodnoga sveučilišta u Rijeci – *Universita Popolare di Fiume*, a bio je angažiran zbog iznimne stručne reputacije i kompetencija iz povijesti umjetnosti stečenih kroz sudjelovanja na brojnim kongresima među kojima se posebno isticao istup na Internacionalnom kongresu povijesti umjetnosti održanom u Parizu 1923. godine.

35. slika: Grand hotel *Excelsior*, Rijeka

La Vedetta d'Italia profašistički dnevni list koji je izlazio tijekom međuratnoga razdoblja u gradu Rijeci i slovio je kao glasilo riječkih aneksionista. Dnevna novina je sa izlaženjem započela 1919. godine i izlazila je do 1944. godine.

Grand hotel *Excelsior* je bio jedan od vodećih hotela u Rijeci u vrijeme Austro – Ugarske. Izgrađen je 80 – tih godina 19. stoljeća i po završetku gradnje, dobio je ime, kao i cijela ulica od željezničke stanice do centra po Mađarskom državniku i heroju Ferencu Deak, ministru pravde – hotel *Deak*. Hotel je postao poznat po čestim promjenama imena što je jasno ukazivalo na prilike koje su bile u Rijeci u to vrijeme. Preimenovan je u hotel *Wilson* u čast američkoga predsjednika, zatim u *Orlando* nakon američkih izjava u kojima se negirala pripadnost Rijeke Italiji. Po osvajanju Rijeke od strane Gabriela D'Annunzia, hotel je promijenio ime i postao hotel *D'Annunzio*. U doba talijanskoga suvereniteta hotel se zvao *Excelsior*.

Profesor Enrico Morpurgo je tom prilikom održao hvaljeno predavanje na Sorboni te je sa istom temom nastupio i u gradu Rijeci. Predavanje je bilo popraćeno s više od pedeset dijapozitiva – ilustracija slika, skulptura te građevina u autorstvu talijanskih umjetnika, koje je predavač osobno proučio. Već u najavi događaja ističe se kako će dvorana Grand hotela *Excelsior* biti ispunjena intelektualcima koji će imati mogućnost da se upoznaju s talijanskom umjetnošću preko žive riječi čovjeka koji se njome i bavi. Ulaz na događanje je bio besplatan.⁸⁸ Promatrajući ovaj događaj u okolnostima vrlo skorih povijesnih događanja – potpisivanje Rimskoga ugovora kasnije u istom mjesecu, nameću se brojna pitanja i hipoteze koji iziskuju detaljnu raspravu.

Predavanje Enrica Morpurga kao repriza javnoga istupa održanoga prethodno na Sorboni u Parizu, a koje je u organizaciji Narodnoga sveučilišta u Rijeci – *Universita Popolare di Fiume* održano početkom 1924. godine, iskazuje jasnu tendenciju poduzimanja suptilne promidžbe talijanske kulture, društvene, povijesne i socijalne bliskosti kroz glorifikaciju umjetničke baštine. Sugestibilan naslov *Talijanski umjetnici s one strane Alpa* jasno implicira poruku o Italiji kao kolijevci europske umjetnosti i pripadnosti Rijeke navedenom umjetničkom krugu. Pitanje koje se nameće – zbog čega je najveći stručni istup jednoga Talijana u području društvenih znanosti, tijekom prethodne kalendarske godine, repriziran upravo u Rijeci i nije li to bila tiha najava, priprema javnosti za potpisivanje Rimskoga ugovora koje je uslijedilo nakon devetnaest dana i potom aneksiju do koje je došlo samo dva mjeseca kasnije.

Ovaj primjer u kojem teško možemo zanemariti sugestibilnost sadržajne i vremenske bliskosti događaja otvara niz pitanja koja nas neminovno obuzimaju tijekom proučavanja likovnih događanja na širem području Rijeke između dva svjetska rata. Specifičan po dinamici i sadržajnosti, suprotstavljen jasnom demarkacijom prema prethodnom razdoblju i istodobno prema vremenskom razdoblju koje je uslijedilo, život likovnosti predmetnoga razdoblja živi gorljiv život duboke povezanosti s okolnostima jednoga neponovljivog vremena. Izazovan, bogat opsegom i kvalitetom radova koje susrećemo, iznimno dinamičan i znakovit, uza sve značajke ipak ponajviše u interpretaciji i atribuciji raspoloživih arhivskih materijala, donosi izazov koji ne nalazimo u drugim prostorima i vremenima.

⁸⁸'Artisti italiani oltr'Alpe' Conf. di E. Morpurgo all'Universita Popolare. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 8. siječanj 1923. (tiskarska pogreška), str. 4.

Izložba Umjetničkoga kruga u *Circolo Accademico, Palazzo Modello, Rijeka*

Izravnu povezanost, uvjetovanost i međudjelovanja izložbi u 1924. godini s turbulentnim povijesnim događajima možda najbolje opisuju detalji vezani uz aktivnosti Umjetničkoga kruga – *Circolo Artistico*. Dana 17. veljače bilježimo najavu⁸⁹ za veliku Izložbu riječke umjetnosti – *Mostra d'arte fiumana*⁹⁰ Umjetničkoga kruga. Kako se najavilo, izložba se trebala otvoriti 24. veljače u prostorijama Akademskoga kruga – *Circolo Accademico* u *Palazzo Modello* (36. slika). Izložba je filantropskoga karaktera, kako to najavljuje direkcija Umjetničkoga kruga, uz napomenu da će ova dimenzija izložbu po karakteru učiniti još važnijom. Polovica zarade od prodaje slika članova Umjetničkoga kruga namijenjena je kao prilog stradalnicima Prvoga svjetskog rata. Gorljivo se podržava inicijativa Umjetničkoga kruga o formiranju izložbe ne samo zbog ove plemenite geste, već i zbog ideje da bi ovakva izložba mogla postati tradicionalnom.

36. slika: *Palazzo Modello*, Rijeka

Ova prva velika izložba ujedinila bi po nakanama umjetnost prošle i sadašnje Rijeke u sintezu svega što su riječki umjetnici do tada ostvarili. Kako ne bi došlo do vrijednosne bagatelizacije,

La Mostra d'Arte del Circolo Artistico. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 17. veljače 1924., str. 3.
La mostra d'arte fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 19. veljače 1924., str. 3.

istinske umjetničke vrijednosti, prosudio bi za to po prvi puta formiran žiri.⁹¹ Uslijedile su najave izložbe u dnevnoj tiskovini do njezinoga pretpostavljenog otvaranja.⁹² Navedene objave ujedno pozivaju riječke umjetnike da donesu odabrane radove najkasnije na dan prije njezina otvaranja u nedjelju 24. veljače. Povodom velikoga slavlja, koje se trebalo organizirati u gradu Rijeci 2. ožujka, vezano za najavljenju aneksiju grada Rijeke Kraljevini Italiji i osnivanja Kvarnerske provincije, direkcija Umjetničkoga kruga odlučila je pomaknuti otvorenje izložbe ne bi li tim činom pridonijela svečanoj atmosferi u gradu.

Dekretom aneksije potpisanim u Rimu 22. veljače, Rijeka postaje glavnim gradom nove talijanske Kvarnerske provincije – *Provincia del Carnaro*.⁹³ Analiza dostupne građe upućuje na zanimljive podatke o višekratnom odgađanju otvorenja izložbe. Ono se nije održalo prema prvoj najavi iz razloga istodobnog održavanja velikoga broja manifestacija koje su slavljem obilježavale aneksiju Rijeke Kraljevini Italiji, već je bilo pomaknuto sa 16.⁹⁴ na 18. ožujka⁹⁵. Razlog zadnjega pomicanja i definiranja datuma otvorenja izložbe 18. ožujka bio je dolazak Njegovog veličanstva kralja Italije Vittoria Emanuele III. sa suprugom Elenom di Savoia u jednodnevni posjet Rijeci. Izložba je na kraju ipak svečano otvorena 15. ožujka, u 15:30 sati, dan prije kraljevoga dolaska, a otvorio ju je predsjednik *Circola Artistica* gospodin Clemente Marasi.⁹⁶ Na svečano otvorenje izložbe pozvani su brojni gradski i politički uglednici Rijeke i Kvarnerske provincije.⁹⁷ Među ostalima na otvorenju je bio i kompozitor Pietro Mascagni⁹⁸, dok je za građanstvo izložba otvorena tek sutradan.

Stručno povjerenstvo za prosudbu i odabir umjetničkih djela bio je u sastavu: Oloferne Collavini, Fabbro De Santi, Mario de Hajnal, Carlo Ostrogovich, Ugo Terzoli i prof. Cornello Zustovich. / Inaugurazione della Mostra d'Arte fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 15. ožujak 1924., str. 3. /

La mostra d'arte fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 21. veljače 1924., str. 4. / La mostra d'arte fiumana, *La Vedetta d'Italia*, Fiume. 23. veljače 1924., str. 3. / La mostra d'arte fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 25. veljače 1924., str. 3. / La mostra d'arte fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 11. ožujak 1924., str. 3.

Il decreto d'annessione e la sistemazione amministrativa: Fiume ccapoluogo della nuova provincia del Carnaro. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 24. veljače 1924., str. 1.

Mostra d'Arte fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 26. veljače 1924., str. 4.

Mostra d'Arte fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 11. ožujak 1924., str. 4.

Inaugurazione della Mostra d'Arte fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 15. ožujak 1924., str. 3.

U 15 sati i 30 minuta na svečanom otvorenju izložbe prisustvovali su S. E. il Governatore Militare Generale Gaetano Giardini, il cav. col. Aymonino, il col. Celoria, il magg. Giglioli. il magg. conte Scribani – Rossi, il comm. Di Donato, il comm. Boragno, il comm. di Gaetano, il se. comm. Antonio Grossich, il cap. Nino Host – Venturi, il comm. Salvatore Bellasich, il dir. mag. sig. Roberto Deseppi, l'om. Andrea Ossoinack, il comm. Baduel, l'avv. dott. John Stiglich kao i mnogi drugi uglednici iz riječkoga društva. / Inaugurazione della Mostra d'Arte fiumana.

Od brojnih izloženih djela najveću pozornost privukla je alegorijska kompozicija *La Vittoria nell'ora trionfale* Oloferne Collavinija koji je na izložbi prisutan s još dva ulja na platnu: *La ninfa* i *Il campanille veneziano d'Arbe*. Na centralnom zidu izložbenoga prostora bio je postavljen, po ocjenama suvremenika, vrlo uspješan portret kralja Italije – studija na pergameni u crvenoj olovci autora Maria de Hajnala.⁹⁹ Osim navedenoga, de Hajnal je izložio još nekoliko pastela, crteža i slika u ulju koje osim likovnoga izričaja objedinjuju i umjetnikovu sklonost pridijevanja neuobičajenih naziva djelima u kojima se reflektira njegovo konstantno istraživanje. Ostvarenja naslova *Dopo*, *L'onesto*, *L'ombra della vita*, *L'interno*, *Autocaricatura*, *La fuga*, *Il centauri dopo una battaglia*, *Il refrattario* skulptura u drvu kao portret poznatog riječkoga slikara Giulija Lehmana osim velike popularnosti, bilježe po kazivanju kritičara i visoke ocjene ukupne publike.¹⁰⁰

Carlo Ostrogovich, slikar širokih gesti i jakih boja, izložio je portret talijanskoga velikog kipara Leonarda Bistolfija i još tri slike iznimne veličine na kojima su prikazane vedute grada Rijeke *Prove dorate*, *Le boe*, *Confine*. Prema stavu novinara¹⁰¹ koji su izložbu pratili, najzanimljiviji od njih je onaj naslovljen *Il confine*, urbani pejzaž u kojem je Carlo Ostrogovich oslikao povijesni dio grada s novom granicom pored baze na *Molo Cagni*. Felice Fabbro de Santi na izložbi je sudjelovao s dvije slike naslova *Ritorno da una rogazione sacra* i *Fidanzati istriani*, a koje predstavljaju motive izvornih kostima iz Vodnjana u Istri.¹⁰² Ugo Terzoli, rimski slikar daje ovom prilikom uvid u neke od umjetničkih radova i svojih eseja. Izložio je za ovu priliku dvije simbolične slike naslova *La notte* i *Offerta*, te medaljon u bronci s likom *S. E. il Presidente del Consiglio*. Dostupni komentari u novinskim člancima atribuiraju brončani medaljon *lijepim* te ističu kako ovo umjetničko ostvarenje čini posebnu čast riječkoj ljevaonici Lobisch iz Rijeke.¹⁰³

La Vedetta d'Italia. Fiume, 15. ožujak 1924. godine, str. 3. /

Kompozitor Pietro Mascagni 6. ožujka 1924. godine dolazi u Rijeku na poziv gradske uprave i intendanta Teatra Verdi kako bi dirigirao izvedbom vlastita djela *Il Piccolo Marat* koje se premijerno trebalo izvesti u Rijeci povodom obilježavanja aneksije grada Rijeke Kraljevini Italiji. Kralj Italije je tijekom svoga boravka u Rijeci prisustvovao jednoj od izvedbi ove opere. / L'arrivo del Maestro Mascagni. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 6. ožujak 1924., str. 3. ; Inaugurazione della Mostra d'Arte fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 15. ožujak 1924., str. 3. ; Mostra d'Arte Fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 21. ožujak 1924., str. 3. /

Apertura della Mostra d'Arte fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 16. ožujak 1924., str. 3.

Mostra d'Arte Fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 20. ožujak 1924., str. 3.

T.S. Mostra d'Arte Fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 19. ožujak 1924., str. 3.

Mostra d'Arte fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 27. ožujak 1924., str. 2.

Mostra d'Arte Fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 20. ožujak 1924., str. 3.

Trag ovakvih komentara s povijesne perspektive nudi mogućnost ne samo društvenih aspektiranja i pozicioniranja umjetničkih ostvarenja u šire okruženje, već nas upućuje na potrebu sagledavanja i rasprave ekonomskih aspekata koji se nikako nisu mogli apstrahirati. Gino Leoni izložio je crteže portreta koja su ga već učinili poznatim *Beethoven*, *Tolstoj* i *Giacomo Puccini*, te alegoriju u pastelu nazvana *Eternita*.¹⁰⁴ Tu je i Giovanni Provy sa svoja tri rada u pastelu u kojima se po kazivanju kritike može prepoznati umjetnik – samotnjak, dok je Antonio Kovacsics izložio poprsje kojim se jasno iščitava njegov jasni kiparski rukopis. Umberto Gnata – definiran kao umjetnik čistoga izraza u svojim pastelima i medaljonima, na izložbi je privukao pažnju autoportretom i portretom djeteta svoga kolege, kipara A. Mariettija. Marcello Ostrogovich nastupio je s akvarelom koji je po dostupnim zapisima vjerno prikazivao lik Niccole Tommasea.¹⁰⁵

Nadalje, Stefano Campacci je ovom prilikom izložio *Ritorno all'ovile*, Rodolfo Giraldi predstavio je skulpture u drvu *Un viandante*, *Un monaco*, *La miseria*, *Grappolo d'uva*, M. Stipanow izlaže *Marinu*, Maria Arnold izložila je *Natura morta*, Federica Blanda predstavila se s akvarelom *Rose*, a Anita Tavolara tapiserijama. Blanca Tanzer – Krieger izložila je akvarele uz koje kritičari vezuju izraze „primitivni i jednostavni“¹⁰⁶ te dva crteža naslova *Teste di donna*. Slikarica Dassy de Termatsits prikazala je sliku u ulju *Mattino alla Fiumara*, Anna Warglien – Sterk sliku naslova *Vecchie mura*, Elsa de Hajnal je prikazala lutkice *Pierrot*, *Coraggioso*, *Bellimbusto*, a autor Giovanni Provy djela *Punta di Medvea*, *Val Medvea e Cima di Monte Maggiore* te *Il nostro Nevoso*. Kipar Antonio Marietti predstavio je poprsje – autoportret te, po kazivanju kritike,¹⁰⁷ preslatku glavu bebe. Luigi Marceglia je izložio sliku *Pregghiera*. Mladi Ladislao de Gauss izložio je crtež – figuru mađarskoga građanina, a Giovanni Kovacich izlaže poprsje slikara Carla Ostrogovicha. Arhitekt Renio Fenilli prezentirao je ovom prilikom svoja dva projekta. Arrigo Riccotti je izložbi nazočio kroz sliku *Riposo*, Gustavo Reggero Urro s djelima *Costa Ionica* i *Studio di paesaggio*, Renato Cullotti slikom *Marina*, a Giorgio Domancich prikazavši dva crteža u olovci – vedute grada koje su visokim stupnjem realnosti

Mostra d'Arte Fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 22. ožujak 1924., str. 3.

Mostra d'Arte Fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 20. ožujak 1924., str. 3.

Mostra d'Arte Fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 23. ožujak 1924., str. 3.

Mostra d'Arte Fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 23. ožujak 1924., str. 3.

prikaza oduševile kritičare i osvojile epitet „fotografskih“¹⁰⁸. Lea Lithrow izložila je sliku *Paesaggio*, a Giulio Lehmann neke od svojih slika *Marina*. Od starijih riječkih slikara na izložbi je sudjelovao Antonio Colombo izlažući tri pejzaža *Tramonto*, *Alba* i *Il mulino*, Giovanni Fumi je prezentirao tri portreta u pastelu dok je Nemeste Lotzinker izložio *Solitudine*, a Giovanni Simonetti četiri „delikatne minijature“¹⁰⁹. Detaljan pregled umjetnika zastupljenih na izložbi i njihovih djela donosi tablica izlagača, izloženih djela i otkupnoga statusa broj 1.

Pored faktografije koja definira navedenu izložbu kao nedvojbeno vodeći galerijski događaj u Rijeci tijekom godine aneksije, zanimljivo je kroz primarne izvore – tisak tadašnjega doba popratiti javne odjeke i interpretaciju ovoga događaja. Tako kazivanja medija ističu da je izložbu pohodio veliki broj građana – publike koju su činili uglavnom skromni i jednostavni ljudi.¹¹⁰ Novinski tekstovi tako naglašavaju da je ovaj tip publike svojom posjetom dolazio izraziti potporu izložbi i njenoj intenciji okupljanja i prezentiranja umjetničkih djela od istinske vrijednosti – onih koja upravo od običnih ljudi traže potporu i razumijevanje prenesenih poruka vjere i ljubavi. Pitanje koje ovakve novinarske interpretacije nameću u okolnostima aktualnoga vremena i isticanje razumljivosti i bliskosti same izložbe širokoj publici, nedvojbeno zahtijevaju pomnu raspravu s ciljem rasvjetljavanja pune pozicije, uloge i intencije organizatora i promotora opisanoga umjetničkog događaja koji do sada nisu u stručnoj literaturi detaljnije analizirani. Iako su dokazi ograničeni, analizi dostupni podatci ukazuju na tendenciozne interpretacije angažiranih izvjestitelja koji ne nalaze za shodno podastrijeti podatke o okupljenim autorima, strukturi postava, značaju prikazanih djela, komparaciji prikazanih tema i tehnika, univerzalnosti poruka ili dati neki drugi, pozitivan ili negativan, no kritički usmjeren i argumentacijom potkrijepljen stav. Dapače, u tisku onoga vremena susrećemo natpise intonirane terminologijom koja vrvi pohvalama usmjerenim isključivo na veliku brojnost posjeta. Oduševljenost oslonjena na temelje neselektivno dovabljene publike nije i ne može biti temelj članka likovnoga kritičara, već potka pamfleta sastavljenoga zasigurno ne bez valjanoga razloga, vjerojatno, i dobre instrukcije naručitelja.

Mostra d'Arte Fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 23. ožujak 1924., str. 3.

Apertura della Mostra d'Arte fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 16. ožujak 1924. str. 3.

Mostra d'Arte Fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 26. ožujak 1924., str. 3. ; Mostra d'Arte Fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 30. ožujak 1924., str. 2

Kroz natpise pratimo potpunu isključenost tadašnje intelektualne elite i izostanak stručnih osvrtâ, rasprava ili drugoga tipa uključenosti uže zainteresirane publike, a sve na račun isticanja masovnosti konzumacije izložbe od strane riječkoga puka. Tako se krenulo i s apelom koji je trebao potaknuti posjet izložbi onih koji bi mogli čvrsto podržati umjetničku manifestaciju kupovinom umjetničkih djela od kojih se polovina odvajala za plemeniti cilj kojim bi se darovala novčana stečevina za ratne invalide. Organizatori su tako bili uvjereni da će se organiziranjem i privlačenjem velikoga broja publike potaknuti i jedno vrlo bitno pitanje – ono prostora u gradu koji bi mogao podržati manifestacije takvoga tipa. Stoga su se nadali da će tako Rijeka, u sklopu novih društvenih okolnosti i vlasti, polako postati sjedištem najozbiljnijih umjetničkih manifestacija poput onih koje su se realizirale u drugim gradovima talijanskih provincija, u prostorima koji su spremni podržati ovakve hvalevrijedne umjetničke manifestacije. Stoga u više ili manje skrivenim ciljevima predmetne izložbe valja istaći i namjeru organizatora u poticanju javnoga apela za konačno rješavanje pitanja prikladnoga, reprezentativnoga gradskog izložbenog prostora većega kapaciteta. Na tragu objavljenoga javnog poziva gradskim uglednicima da posjete izložbu¹¹¹, posjetu se ponovo odazvao riječki guverner sa svojom suprugom. Donna Margerita Giardino je svojim dolaskom iskazala simpatiju i podršku manifestaciji i umjetnicima. Kupovinom slika doprinijela je i patriotskom cilju jer se 20% od cijenu prodaje djela odvajalo u korist nacionalne udruge ratnih invalida. U to je ime otkupila *Ritratto di S. M. il Re* autora Mario de Hajnala i *Ritratto di Niccolò Tommaseo* slikara Marcella Ostrogovicha te ih donirala gradskoj biblioteci. Nakon izraženih čestitki o kojima izvješćuju novine¹¹², otišla je uz pozdrave direkcije Umjetničkoga kruga. Još je nekoliko istaknutih osoba posjetilo izložbu i dalo obol njenom dobrotvornom karakteru. U navedenom se smislu ističu posjete cijenjenoga jugoslavenskoga slikara Milenka D. Gjurica¹¹³, profesora na Umjetničkoj akademiji u Zagrebu, te senatora komendatora Antonia Grossicha koji su bezuvjetno podržali izložbu, baš kao i gospodin North Winship konzul Sjedinjenih Američkih Država u Rijeci, koji je donirao novčana sredstva za plemenitu akciju u sklopu predmetne izložbe.¹¹⁴

Mostra d'Arte Fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 21. ožujak 1924., str. 3.

Mostra d'Arte Fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 22. ožujak 1924., str. 3.

Mostra d'Arte Fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 29. ožujak 1924., str. 2.

Mostra d'Arte Fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 27. ožujak 1924., str. 2.

Tablica 1.

Popis izlagača, izloženih djela i otkupnoga statusa s izložbe *Mostra arte fiumana*, Rijeka, 1924. godine ¹¹⁵

predsjednik *Circola Artistico*: Clemente Marassi

stručni žiri: slikari Oloferne Collavini, Felice Fabbro de Santi, Mario de Hajnal, Carlo

Ostrogovich, Ugo Terzoli i prof. Cornelio Zustovich

Izlagači - autori	Naslov djela i tehnika	Otkup
Maria Arnold	<i>Natura morta</i>	
Federica Blanda	<i>Rose</i> – akvarel	
Stefano Campacci	<i>Ritorno all'ovile</i>	
Oloferne Collavini	<i>La Vittoria nell'ora trionfale</i> <i>Il campanile veneziano d'Arbe</i> <i>La ninfa</i>	
Ladislao de Gauss	figura mađarskog građanina – crtež	
Rodolfo Giraldi	<i>Un viandante</i> – skulptura u drvu <i>Un monaco</i> – skulptura u drvu <i>La miseria</i> – skulptura u drvu <i>Grappolo d'uva</i> – skulptura u drvu	
Umberto Gnata	autoportret – ulje na platnu portret djevojčice – medaljon u gipsu	
Elsa de Hajnal	<i>Pierot</i> – lutkica <i>Coraggioso</i> – lutkica <i>Bellimbusto</i> – lutkica	
Mario de Hajnal	<i>Ritratto di S.M. il Re</i> <i>Dopo</i> <i>L'onesto</i> <i>L'ombra della vita</i> <i>L'interno</i> <i>La fuga</i> <i>Il centauri dopo una battaglia</i> <i>Autocaricatura</i> <i>Il refrattario</i> – skulptura u drvu	*1
Giovanni Kovacich	<i>Carlo Ostrogovich</i> – skulptura	

Popis izlagača, djela i otkupnoga statusa s ove izložbe sastavljen je iz kritičkih osvrtâ o likovnim umjetnicima i njihovim umjetničkim radovima navedenih u dnevnim novinama. Podatci u ovom tabličnom prikazu podložni su dopunama.

Gino Leoni	<i>Bethoven – crtež</i> <i>Tolstoj – crtež</i> <i>Giacomo Puccini – crtež</i> <i>Eternita</i>	
Luigi Marceglia	<i>Preghiera</i>	
Antonio Marietti	autoportret – skulptura glava bebe – skulptura	
Carlo Ostrogovich	portret Leonarda Bistolfi <i>Prove dorate</i> <i>Le boe</i> <i>Cofine</i>	
Marcello Ostrogovich	<i>Ritratto di Niccolo Tommaseo</i>	*1
Giovanni Provay	<i>Punta di Medvea</i> <i>Val Medvea e Cima di Monte Maggiore</i> <i>Il nostro Nevoso</i>	
Felice Fabbro de Santi	<i>Ritorno da una rogazione sacra</i> <i>Fidanzati istriani</i>	
M. Stipanow	<i>Marina</i>	
Blanca Tanzer – Krieger	<i>Testa di donna – crtež</i> <i>Testa di donna – crtež</i> akvareli	
Anita Tavolara	tapiserije slika – ulje na platnu	
Dassy de Termatsits	<i>Mattino alla Fiumara</i>	
Ugo Terzoli	<i>La note</i> <i>Offerta</i> medaljon u bronci	
Anna Warglien – Sterk	<i>Vecchie mura</i>	

* otkup br.1 – supruga guvernera Donna Margerita Giardino – poklonjen gradskoj biblioteci

**Samostalna izložba Uga Terzolja u Circolo Accademico, Palazzo
Modello, Rijeka**

U mjesecu veljači najavljivala se u riječkim medijima izložba rimskoga umjetnika Uga Terzolja koji će za četrdesetak dana izložiti ulja na platnu, akvarele, grafike, crteže inspirirane Rijekom i

ljepotama Kvarnera. Za izložbu naslovljenu Rijeka i Kvarner – *Fiume e il Carnaro* smatralo se kako će biti zanimljiva zbog izloženoga velikog broja umjetničkih djela u raznim likovnim tehnikama, kao i zbog njihove sugestivne snage i poezije koju je umjetnik transformirao kroz kvarnerski pejzaž.¹¹⁶

Povijesni događaji koji su uslijedili, vjerojatno su bili razlog zbog kojega je ova izložba održana 6 mjeseci kasnije. Riječke novine donose najavu otvorenja izložbe 7. lipnja Uga Terzolja¹¹⁷, rimskoga slikara s riječkom adresom, pod pokroviteljstvom Umjetničkoga kruga – *Circolo Artistico*. Izložba se održavala u prostorijama *Circola Accademico* u *Palazzo Modello*. Pored već najavljenih serija riječkih i kvarnerskih pejzaža, Ugo Terzoli je izložio skulpture, crteže, grafike, drvoreze, kao i eseje o umjetnosti. Obzirom da je ovaj umjetnik u vremenu prije ove izložbe postigao veliki uspjeh na Bijenalu u Rimu, *Circolo Artistico* u najavi ističe da će to biti izložba prave osobne manifestacije visokovrijedne umjetnosti.¹¹⁸ Izložba je zbog velikoga interesa bila otvorena cijeli dan, od 9 do 19 sati, čime se željelo omogućiti i stranim turistima koji su boravili u Opatiji da uživaju u ovom događaju u Rijeci.¹¹⁹

Ugo Terzoli je na svojoj izložbi izložio i studiju za spomenik poginulima za Rijeku – *Caduti per la causa di Fiume*, spomenika koji se tada planirao izraditi i začimao kao deklarativno plemenita ideja i moguća buduća realizacija. Terzolijeva studija za ovaj spomenik, prema dostupnim opisima, obuhvaćala je kompoziciju dvoje muškaraca u prikazu onemoćalih u boli, od kojih jedan pada ničice dok ga drugi pridržava i simbolično uzdiže prema nebu.¹²⁰

7.1.4. Izložba napuljskoga slikarstva u hotelu *Quarnero*, Opatija

U jednoj od dvorana hotela *Quarnero* (37. slika), u organizaciji i inicijativi mladoga i ambicioznog umjetnika Vincenza Coluccija, tada već poznatoga i omiljenog riječkoj publici, 28. kolovoza otvorena je Izložba napuljskoga slikarstva – *Mostra d'arte Napoletana*.¹²¹ Otvorenju

Fiume e il Carnaro – illustrati da Ugo Terzoli. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 10. veljače 1924., str. 3.

Mostra personale d'arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 3. lipanj 1924., str. 2.

Mostra personale d'arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 3. lipanj 1924., str. 2.

Mostra d'arte Ugo Terzoli. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 6. lipanj 1924., str. 2.

Mostra d'arte Ugo Terzoli. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 11. srpanj 1924., str. 2.

A.O. Mostra d'arte napoletana al 'Quarnero' d'Abbazia. *La Vedetta d'Italia*, Fiume, 28. kolovoz 1924., str. 4.

izložbe prisustvovao je veliki broj uglednika iz političkoga i javnog života Opatije i Rijeke, te cijele Kvarnerske provincije, a nazočili su i predstavnici tiska i umjetnici Provincije Venecije Giulie.¹²² Na izložbi je pored većega broja osobnih ostvarenja Vicenza Coluccija¹²³ bilo moguće vidjeti veliki broj umjetničkih djela koje su slikari talijanskoga juga oko Napulja izložili kao svoja ponajbolja ostvarenja i koja su većinom i prodana nakon otvorenja. U opisima ovoga značajnog umjetničkog događaja, mediji prenose kako se radilo o slavljnim autorima, mladim umjetnicima punim umjetničke energije i likovne poetičnosti sa slikama vibrantnoga svjetla i sreće.¹²⁴ U osvrtima na ovu izložbu ističe se kako je ona hvalevrijedna manifestacija jer privlači interes svekolike javnosti i regionalnih umjetnika koji su se upoznali s najnovijim umjetničkim kretanjima kroz slike eminentnih slikara s talijanskoga juga.¹²⁵ Popis autora i izloženih dijela naveden je u tablici izlagača, izloženih djela broj 2. Nažalost, iako je navedeno da je učinjen veliki broj otkupa s ove izložbe, u daljnjim tekstovima on nam nije bio i predstavljen.

37. slika: hotel *Quarnero*, Opatija

Mostra d'arte napoletana al 'Quarnero' d'Abbazia. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 30. kolovoz 1924., str. 2.

Iz novinskoga članka vezanog za ovu izložbu doznali smo da je organizator izložbe Vincenzo Colucci umjetnik koji je u datom trenutku imao 25 godina. Svoju naobrazbu je stekao uzimajući satove slikanja od Giuseppa Casciara i sa 17 godina sudjelovao na nacionalnoj izložbi na kojoj je dobio pozitivne kritike. Pridruživši se D'Annunzijevoj legionarskoj vojsci, Vincenzo Colucci se zaljubio u ovaj Kvarnerski kraj zbog njezine bogate i sugestivne ljepote kojem se uvijek rado vraća. / A.O. Mostra d'arte napoletana al 'Quarnero' d'Abbazia. *La Vedetta d'Italia*. Fiume,

kolovoz 1924., str. 4. ; Natrella – Leitz, M. Un pittore napoletano Vincenzo Colucci. *La Vedetta d'Italia*.

Fiume, 16. rujan 1924., str. 4. /

La mostra di pittura napoletana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 11. rujan 1924. str. 3.

Mostra d'arte napoletana al 'Quarnero' d'Abbazia. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 28. kolovoz 1924., str. 4.

Tablica 2.

Popis izlagača, izloženih djela i otkupnoga statusa s izložbe *Mostra d'arte Napoletana*¹²⁶, Opatija, kolovoz – rujan 1924. godine
 organizator izložbe: slikar Vincenzo Colucci

Izlagači – autori	Naslov djela i tehnika
Attilio Pratella	<i>La neve</i>
Vincenzo La Bella	<i>Preghiera</i> <i>La mille e una notte</i> <i>Serenata di Pierrot</i>
Francesco de Gregorio	<i>Cappellino viola</i> <i>Contadina</i> <i>Mezza figura</i>
Pietro Scoppetta	<i>Romanticismo</i> <i>Biricchina</i> <i>Figura</i>
Alessandro Milessi	<i>Paesaggio</i>
Vincenzo Trolli	<i>La lettera</i>
Giovanbattista de Curtis	<i>Testa di bimbo</i> <i>Riposo a sera</i>
Luca Postiglione	<i>Il battesimo in casa</i>
Luigi Brancaccio	<i>Campagna Nordica</i>
M. Polito	<i>Studio</i>
V. Cortese	<i>Paesaggio</i>
Margherita Pasquale	<i>Studio di figura</i> <i>Crisantemi</i> <i>Margherite Gialle</i> <i>Gerami</i> <i>Garofani rossi</i>
Margherita Marchi	<i>Crisantemi</i>
Salvatore Balsamo	<i>Ravell</i>
Nicola Ciletti	<i>Riposo sull'aria</i> <i>Nudo di donna</i> <i>Alfa di luglio</i> <i>Nobile sacrificio</i>

Popis izlagača i njihovih umjetničkih radova sastavljen je iz kritičkih osvrtâ o likovnim umjetnicima i njihovim umjetničkim radovima navedenih u dnevnim novinama. Podatci u ovom tabličnom prikazu podložan je dopunama.

	<i>Retrobottega d'antiquario</i> <i>Sconforto</i>
Vincenzo Colucci	<i>Ischia – il castello Arco</i> <i>Pini ad Ischia</i> <i>Barche</i> <i>Case di campagna</i> <i>Covoni</i> <i>Napoli</i> <i>Paesaggio</i> <i>Solo caicolare</i> <i>Marina grigia</i> <i>Ischia</i> <i>La Torre</i> <i>Pineta</i> <i>Case con castello</i> <i>Mare in tempesta</i> <i>Ischia</i> <i>Case</i> <i>Pini secolari</i> <i>Venezia</i> <i>La barca della calce</i> <i>Ultime luci</i> <i>La casa bianca</i> <i>Case e pini</i> <i>Serquizzo</i> <i>Fiume (citta vecchia)</i> <i>Barca bleu</i> <i>Lago ameno</i> <i>Alba</i> <i>Meriggio malinconico</i> <i>Fiume (notturno)</i> <i>La misa modella</i> <i>Nel porto</i> <i>Fiume (L'annessione)</i> <i>Via Nuova – pastel</i> <i>Fiume – calle Barbacan – akvarel</i> <i>Ischia – akvarel</i>

7.1.5. Studijsko putovanje članova Udruženja umjetnika Italije za Pariz

Početak prosinca odbor Turističke udruge talijanskih umjetnika – *L'Associazione Turistica Artisti Italiani* pod predsjedništvom senatora Corrada Riccija objavljuje poziv za sudjelovanje na studijskom putovanju u inozemstvo za lokalne umjetnike, pogotovo one mlađe, kako bi mogli širiti svoja znanja i stjecati nova iskustva u direktnim susretima s umjetničkim djelima u muzejskim i galerijskim prostorima raznih gradova Europe. Tako krajem 1924. godine najavljuju za sredinu mjeseca siječnja sljedeće godine organizaciju stručne ekskurzije u Pariz koja će okupiti veći broj umjetnika i ljubitelja lijepo umjetnosti, a inicijativa je krenula iz središnjice u Rimu.¹²⁷ Ovaj poziv ukazuje na činjenicu da se Rijeka već u godini aneksije počinje integrirati u umjetničke tokove i aktivnosti Kraljevine Italije. Apeli za što masovnijim odazivom koje je ovom prigodom poduzelo društvo likovnih umjetnika – *Circolo artistico* ilustrira začetke organiziranoga strukovnog okupljanja u cilju trajne izobrazbe.

¹²⁷ L'Ass. Turistica Artisti Italiani. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 2. prosinac 1924., str. 3.

1925. godina

Pokretanje inicijative za iznalaženje galerijsko – izložbenoga prostora u Rijeci

Sredinom mjeseca siječnja 1925. godine¹²⁸ predsjednik Umjetničkoga kruga – *Circolo Artistico* Clemente Marassi pokreće inicijativu za iznalaženje prikladnoga prostora u kojem bi se mogle provoditi različite aktivnosti: organizirati povremene izložbe članova Kruga i pozvanih umjetnika te formirati fundus posebno vrijednih djela koja bi bila u trajnom postavu.

Zahtjev je izravno upućen prefektu Emanuele Vivoriju *Prefettura di Fiume* – Riječke prefekture. Argumentacija inicijative navodi želju za promocijom lijepih umjetnosti i sustavnom izobrazbom pučanstva te vrlo skoro nailazi na puno razumijevanje gradskih vlasti koje Umjetničkom krugu dodjeljuju na korištenje *Villu Margheritu* (38. slika). Jedna od važnih činjenica u navedenim je događajima bila svakako i ona da su se do tog vremena izložbe u Rijeci održavale pretežno u potpuno neprikladnim prostorima različite izvorne namjene.

38. slika: Villa Margherita, Rijeka

Povjerenik grada Emanuele Vivorio uputio je ovom prilikom pismo predsjedniku Umjetničkoga kruga koje je i javno objavljeno, a sljedećeg je sadržaja: „Predsjedniku Umjetničkoga kruga

¹²⁸ Mostra permanente di arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 14. siječanj 1925., str. 2.

grada Rijeke, gradska vlast u dobroj namjeri spremna je na raspolaganje dati prostorije u Villi Margheriti u istoimenom parku za stalni izložbeni postav lijepih umjetnosti u Rijeci. Ja ću se jako zalagati za uspjeh ove inicijative kako bi se Rijeci omogućio takav postav koji je važan za umjetničku edukaciju njezinoga stanovništva.“¹²⁹

Ovo pismo unijelo je oduševljenje u krug riječkih profesionalnih umjetnika i umjetnika amatera, kao i svih riječkih ljubitelja umjetnosti jer je događaj predstavio značajan, davno željeni korak u napretku njihovoga položaja i aktivnosti, novi zamašnjak budućega rada koji se, kako je vrijeme pokazalo, nažalost, nije nikada realiziralo.

Samostalna izložba Uga Flumianija u Velikoj dvorani hotela *Quarnero, Opatija*

Tijekom mjeseca travnja u Opatiji se priređuje samostalna izložba Uga Flumianija¹³⁰. U članku koji donosi podatke o izložbi, ističe se velika sreća zbog gostovanja ovako važnoga i velikog tršćanskog umjetnika koji se afirmirao u svojoj zemlji kao jedan od utjecajnijih impresionista. Ugo Flumiani obrazovanje je stekao na akademijama u Veneciji i Minhenu. U slikama je pokazivao sklonost k impresionističkom tipu interpretativnosti po čemu je prepoznat i hvaljen i izvan granica Italije, poglavito u Njemačkoj. U velikoj dvorani hotela *Quarnero* bilo je izloženo 45 djela¹³¹ s prikazom veduta gradova i mora od Trsta, Duina i Aquileje, preko Istre, Postojne do Trsata. U članku koji donosi osvrt na izložbu pohvaljuje se inicijativa pozivanja ovoga umjetnika u Opatiju, sredinu koja po riječima novinara „*nema sluha za sjedinjenjem mondenoga života s umjetnošću.*“¹³² Ključni komentar osvrta je isticanje gostovanja umjetnika u čijem stvaralaštvu

Mostra permanente di arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 14. siječanj 1925., str. 2.

E.C. Nella Provincia del Carnaro – Esposizione d'arte – Mostra personale di Ugo Fiumani. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 16. travanj 1925., str. 3.

Od ukupno 45 izloženih djela koliko ih je bilo izloženo na samostalnoj izložbi Ugo Fiumanija, u kritičkom osvrtu na izložbu spomenuta su slijedeća djela: *Carso, Nubi d'argento, Verso sera, Sera, Prima luce, Alla Riva, Calma, Riposo, Riflessi, In fuga, Uragano, Scirocco, Pacoli al mare, Primavera, Isola d'oro – Brioni, Valle del Timavo Superiore, Grotte di S. Canziano, Fiume dal Castello di Tersatto, Duino, Pirano, Isola d'Istria, Aquileia* / E.C. Nella Provincia del Carnaro – Esposizione d'arte – Mostra personale di Ugo Fiumani. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 16. travanj 1925., str. 3. /

E.C. Nella Provincia del Carnaro – Esposizione d'arte – Mostra personale di Ugo Fiumani. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 16. travanj 1925., str. 3

stanovnici Opatije i njezini posjetitelji konačno mogu uživati. Riječ je „...o pravoj 'klasičnoj' umjetnosti koja ne poseže za 'novotarijama'“. ¹³³

7.2.3. Zaštita krajobraza Kvarnerske provincije

Dana 17. svibnja u dnevnim se novinama čita članak ¹³⁴ o zaštiti krajobraza na području Rijeke, a koji je definiran dekretom 2376 od 6. studenog 1924. godine. Ovaj neuobičajeni propis bio je usmjeren zaštiti širega područja grada Rijeke i okolice s ciljem zaštite umjetničke i spomeničke baštine koja je uključivala prirodne ljepote i to zbog njihove uloge u likovnoj umjetnosti – iznimnu i neponovljivu panoramsku sceničnost. Grad Rijeka je na temelju članka 2. ovoga dekreta tražio potvrdu propisa o zaštiti od strane Konzervatorskoga ureda iz Trsta. Sagledavanjem predmetnoga pravnog akta s današnje pozicije razvijene svijesti i sustava ekoloških zaštitnih mjera, protektivan stav društvene zajednice spram prirode uz vodeći razlog očuvanja jedinstvenoga krajobraza kao predložka i inspiracije umjetnicima, zaista je osebujan primjer koji otvara brojne mogućnosti rasprave, kako u kontekstu razvoja likovnih umjetnosti i prakse, međudjelovanja umjetnosti i lokalne društvene zajednice, ali i kontinuiteta razvoja načela i odnosa u suvremenoj ekološkoj praksi.

Prva međunarodna riječka umjetnička izložba u *Liceo Scientifico*, Rijeka

Istovremeno s Prvom izložbom industrije, poljoprivrede i trgovine – *I. Esposizione Industriale, Agricola e Commerciale* (39. slika) čije se otvaranje u gradu Rijeci planiralo 25. kolovoza, a s ciljem prezentacije gospodarskih, turističkih i industrijskih aktivnosti, proizvoda grada i okolice te cijele Italije, planirala se i organizacija vrlo važne umjetničke izložbe na kojoj se željelo prezentirati umjetnička djela najboljih umjetnika sudionika III. Rimskoga bijenala. ¹³⁵

E.E.C. Nella Provincia del Carnaro – Esposizione d'arte – Mostra personale di Ugo Fiumani. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 16. travanj 1925., str. 3.

Per la tutela artistica nel territorio di Fiume. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 17. svibanj 1925., str. 2.

L'Esposizione d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 17. lipanj 1925., str. 2.

39. slika: Poštanska marka izdana povodom održavanja
I. *Esposizione Industriale, Agricola e Commerciale*

40. slika: Zgrada *Scuola maschile* i *Liceo Scientifico*
današnja Scuola Elementare i Media
Superiore Italiana Rijeka

Predsjedništvo bijenala je htjelo, uz visok osjećaj patriotizma, podržati na najbolji mogući način ovu riječku inicijativu. Promišljajući o budućnosti ove rijetke manifestacije, formirala se izazovna ideja kako bi izložbu valjalo organizirati svake druge godine tj. bienalno jer bi se takvim ritmom pratilo rimsko bijenale, a sama bi riječka izložba postala pandan i mala repriza rimske. U navedenom se kontekstu doznaje kako je *Commissario Commandantore* Silvio Piva¹³⁶ poduzeo sve mjere da upriliči ovu umjetničku izložbu u za to prikladnim, velikim i svijetlim prostorijama, u jednoj od najljepših, netom obnovljenih gradskih palača – u *Liceo Scientifico* u ulici Ciotta (40. slika). Komentari tadašnjega tiska u više navrata i s velikom naklonošću naglašavaju podršku koju je ova izložba uživala od strane rimske umjetničke, financijske i političke elite koja je moralno, ali i materijalno, učinila sve da podupre uspjeh manifestacije. Ovakav je odnos bio argument da se u novinskim komentarima krene korak dalje i sam odnos interpretira kao znak ukupne visoke naklonosti i podrške što je Rim gajio za grad Rijeku.¹³⁷

u funkciji vice prefetta – zamjenika župana (prefetta – Prefetture di Fiume) / Cifeli, A. I Prefetti del Regno nel Ventennio Fascista. *Publicazioni della Scuola Superiore dell'amministrazione dell'interno – I Quaderni della scuola*, S.S.A.I., Roma, 1999., str. 222.
L'Esposizione d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 17. lipanj 1925., str. 2.

Sama izložba tako je doživljena kao manifestacija koja je trebala pobratimiti lokalnu s talijanskom likovnom umjetnošću, integrirati riječku likovnu scenu te je tako prigrljenu učiniti izdankom Italije prema podunavskim zemljama.

Prva međunarodna riječka umjetnička izložba – *Prima Esposizione Fiumana Internazionale di Belle Arti*, bila je planirana kroz nekoliko sekcija organiziranih u nizu prostorija kroz koje su se mogla pratiti najbolja umjetnička djela: ona s netom završenog III. Rimskoga bijenala bila bi izložena u prostoriji naziva *Sala Napoleonica*, djela mađarskih u *Sala Ungherese*, jugoslavenskih umjetnika i umjetnika regije Venecije Giulie u *Sala Venezia Giulia*, a djela riječkih umjetnika u *Sala Arte Fiumana*. Dodatna dvorana – *Sala Storica Fiumana* trebala je biti još jedno značajno mjesto izložbe, prostor u kojem su se planirali izložiti artefakti riječke povijesti kao što su povelje, manifesti, brošure i knjige.¹³⁸ Ovakav sadržaj bio je planiran kako bi izravno ukazao na značaj događaja i ukupnost nove renesanse što ju je Rijeka doživljavala u okrilju Kraljevine Italije. Prema planu izložbe cijeli je događaj trebao kulminirati u samostalnoj izložbi velikoga talijanskog umjetnika Vicenza Cabianca¹³⁹.

Izložba je imala dva organizacijska odbora: rimski i riječki. Rimski odbor se mogao pohvaliti najvećim imenima tadašnje rimske aristokracije u sastavu: Gino Antoni kao predsjednik te Valentino Leonardi, Duca Caracciolo di Forino, Duca di Girasole, Carlo Giovane, Principe Forino, Olindo Bitetti, Carlo Liporace i Giovanni Campomizzi. Riječki odbor je bio sastavljen od

L'Esposizione di Belle Arti della città di Fiume. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 21. lipanj 1925., str. 2.

O Vicenzu Cabianca Oloferne Collavini napisao je slijedeće: „ Vincenzo Cabianca rođen je u Veroni 1827. godine, a umro u Rimu 1902. godine. Živio je životom ispunjen umjetnošću u razdoblju romantizma kada se Italija pripremala za sudbinu jedne nove Italije, i kada danas gotovo da potvrđuje daljnji put domovine koja je ujedinila Kvarner kao svoju sudbinu, kao kada se nečiji san pretoči u stvarnost. Vincenzo Cabianca je junak skupine umjetnika koji obnavlja nove ideje, svojedobno svojim prisustvom potičući obnavljanje umjetnosti u regijama Italije u kojima se nalazio. Cabianca je bez obzira na svoj romantični temperament i turbulentne krize, snagom svog genija uspio prevazići sve poteškoće koje su ga snašle na tom umjetničkom putu. U Rimu, Vincenzo Cabianca je imao umjetničkoga pobratima Nina Costu koji je slijedio njegov put i savjete kako bi prešao isti put do slave. Cabianca poštovan i cijenjen vani kao u Parizu i Londonu, svojim uspjehom prenoseći slavu Italije u Francuskoj i drugdje ukazivao je na razvojni umjetnički put novih tendencija i njezinih velikih skokova poput onih futurističkih. No ipak Vincenzo Cabianca svoju umjetničku afirmaciju pronalazi vraćajući se unatrag na inspiraciju gloriozne talijanske prošlosti. Vincenzo Cabianca je umro u siromaštvu, ostavljajući iza sebe bogat umjetnički opus u svojim umjetničkim radovima, za koje će posjetitelji izložbe koja se otvara početkom slijedećeg mjeseca u Rijeci moći uživati u svojoj ljepoti i dubokom osjećaju emocija koji se proživljavaju na njegovim slikama iz različitih umjetničkih razdoblja. Njegova se umjetnost nameće u svojoj dubini, kao i u bojama kao ukaz njegove misionarske službe u jednoj od najvećih misija čovječanstva – umjetnosti.“ / Collavini, O. La Prima Esposizione d'Arte sotto l'Alto Patronato del Comune di Fiume. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 2. srpanj 1925., str. 2. /

sljedećih članova: Riccardo Gigante – predsjednik, a tu su još bili Eduard Susmel, ing. Giuseppe Lado, ing. Luigi Morini, Oloferne Collavini, Mario Hajnal i Carlo Ostrogovich. Za tajnika je izabran Mario de Hajnal.¹⁴⁰

Krajem srpnja¹⁴¹ upoznali su se predsjednici dvaju organizacijskih odbora – Gino Antoni i Riccardo Gigante te tom prigodom dogovorili o različitim detaljima i datumu otvorenja izložbe koja je bila planirana 15. kolovoza. Izložba je trebala ostati otvorenom sve do 15. listopada. Povodom ovoga umjetničkog događaja, istodobne industrijske izložbe te cijeloga niza popratnih manifestacija koje su se trebale održati u isto vrijeme¹⁴² cijena željezničke karte reducirana je na 50% za polaske sa svih stanica Kraljevine Italije prema njezinom sjeveroistoku – Rijeci. Ovo je omogućilo *Il Governo Nazionale* u svojoj patriotskoj presiji, a sve u namjeri veće posjećenosti riječkim događanjima.¹⁴³

Iz ovih podataka, te ostalih dostupnih tekstova, može se utvrditi da je atmosfera u Rijeci onoga vremena odisala entuzijazmom koji je zahvatio ne samo organizatore i umjetnike već je obuzeo cijeli grad. Polet i velika očekivanja nisu bili dovoljni da u razdoblju organiziranja događaja odagnaju neminovne probleme – oni su se u prvom redu odnosili na uređivanje *Sale Ungherese* i definiranje izložbenoga sadržaja za ovaj prostor. Naime, pozvani mađarski umjetnici su javili kako se neće moći odazvati pozivu na izložbu zbog kratkoga vremenskog roka prijave te su predložili moguću zamjenu nekim od poznatih imena iz miljea nacionalne grafičke umjetnosti.¹⁴⁴

Izložba *Prima Esposizione Fiumana Internazionale di Belle Arti* svečano je otvorena 25. kolovoza¹⁴⁵, s 10 dana zakašnjenja u odnosu na prethodno definiran termin otvaranja. Historicističko monumentalno ugaono zdanje *Licea scientifica* u Via Ciotta bilo je za ovu prigodu okićeno zastavama i trakama, dok je prostrani atrij u kojem su se dočekivali uvaženi

L'Esposizione di Belle Arti della città di Fiume. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 21. lipanj 1925., str. 2.

Prima Esposizione Fiumana di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 24. srpanj 1925., str. 2.

Povodom održavanja Prve industrijske izložbe u Rijeci i proslave obljetnice Pohoda iz Ronchija u organizaciji Nazionale Fascista održavale su se mnoge igre i zabave u gradu Rijeci kao i na njegovoj rivijeri. Centralno događanje je bilo otvorenje operne sezone u Teatru Verdi koje je za tu sezonu planiralo izvesti najljepše talijanske opere kojima bi ravnao maestro Pietra Mascagnia – opere *Isabeau*, *Andrea Cheniera*, *Barbieri i Tosce*.

Prima Esposizione Fiumana di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 24. srpanj 1925., str. 2. /

Prima Esposizione Fiumana di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 24. srpanj 1925., str. 2.

Prima Esposizione Fiumana Internazionale di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 19. kolovoz 1925., str. 2.

Sotto il patronato del Municipio di Fiume viene inaugurata la prima Esposizione di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 25. kolovoz 1925., str. 2.

uzvanici iz političkoga i društvenog života grada Rijeke, Kvarnerske provincije i Italije bio ukrašen biljkama, cvijećem te detaljima koji su isticali talijansku državnost. Izložba je bila organizirana u 17 prostorija. Goste pozvane na svečanost otvorenja izložbe dočekivali su članovi obaju organizacijskih Odbora, a otvorenje je između ostaloga popraćeno sljedećim riječima Gina Antonija, predsjednika Rimskoga organizacijskog odbora: „*Dug je i naporan put umjetnika koji stvaraju u žaru inspiracije – ponekad i bolnom, na platnu ili mramoru, kako bi prenijeli otkucaje vlastite duše, te kako bismo uživali u ostvarenoj ljepoti koja se pretiče u naša srca kao okrepljujuća sreća. Umjetnici prisutni i odsutni, zahvaljujemo se na vašem prijateljskom doprinosu. Vi ste dobri prijatelji naših života i širokogrudna braća koji nas pratite kroz život otvarajući nam putove ove glazbe, poezije, slikarstva, skulpture i arhitekture što u našoj duši budi ugodni osjećaj. Ja vam zahvaljujem u ime svih, bez obzira dolazite li iz Rima ili iz prelijepoga Napulja, Istre, Venecije Giulie, Jugoslavije ili Mađarske, pokazujući originalan biljeg umjetničke zrelosti prvoga reda. Ovo je visok i svečan trenutak bratskoga ujedinjenja kroz nebesko plavetnilo umjetnosti koje se danas plemenito manifestira. Vama Commissario del Comune di Fiume, kao nositelj izložbe, povjeravam čast da je obznanim otvorenom u ime grada Rijeke nadajući se da će to biti prva od mnogih koje će uslijediti i da će svaka sljedeća biti sve bolja i bogatija.*“¹⁴⁶

Otvorenje izložbe, prema dostupnim je podacima predstavilo izravnu deklaraciju napora koji su se nedvojbeno nalazili u podlozi njezinoga organiziranja s ciljevima što su definitivno nadilazili izolirane napore za unapređenje umjetničkoga života grada i regije. Predmetna je tema područje daljnje rasprave u okvirima prikupljenih materijala.

Nekoliko dana po otvorenju izložbe, tisak ističe dojam razočarenja riječkom javnošću koja po prenesenim stavovima nije za ovu umjetničku manifestaciju pokazala dovoljno interesa i razumijevanja te je posjećenost bila ispod one očekivane.¹⁴⁷ U traženju razloga zbog čega je to tako, isticalo se kako je premalo toga učinjeno da bi se ukazalo na mjesto održavanja izložbe. Smatralo se da mnogi potencijalno zainteresirani ljubitelji umjetnosti i osobe koje su se nalazile

Sotto il patronato del Municipio di Fiume viene inaugurata la prima Esposizione di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 25. kolovoz 1925., str. 2

Chioggia, A., Raimondi, G. All'Esposizione internazionale di Belle Arti – La mostra dei pittori fiumani e di Carlo Carra. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 28. kolovoz 1925., str. 2.

na odmoru u ovoj regiji nisu znale za ovaj događaj. Ovakvo je stanje bilo u suprotnosti s jasno postavljenim ciljem organizatora kojima je, prema priznanju, uspjeh izložbe značio i veliku promidžbu Rijeke kao novoga kulturnog i umjetničkog centra Kraljevine Italije na vratima podunavskih zemalja. Je li pored navedenoga bilo i drugih razloga nezadovoljstva, deklarativno se ne ističe.

Ovakva izložba međunarodnoga karaktera koja je zahtijevala prethodnu permisivnu i potom u najmanju ruku poticajnu političku osnovu, baš kao i ključni likovni izložbeni događaj koji je u gradu Rijeci obilježio prethodnu, 1924. godinu, u mnoštvu sličnosti i različitosti, ipak je obilježila jedno značajno zajedničko svojstvo. Riječ je o slaboj posjećenosti građana. Razmjerno političkim događajima, te u skladu s prospektivnom promjenom tendencije i kasnijom rastućom posjećenošću sličnih događaja tijekom narednih desetljeća, možda bi ih se moglo promatrati i kroz specifičnu povijesnu situaciju u kojoj se Rijeka nalazila. Doba kada se mijenjaju zastave, jezici i valute, nikada, ni u manje specifičnim povijesnim situacijama, pa čak i onima s više sličnosti i manje razloga, nikada nisu bila razdoblja u kojima se moglo očekivati nepristranost i prihvaćanje *pridošlica*. Dapače, reaktivni negativizam i stavovi protivljenja, u svim su sličnim ili potencijalno ekvivalentnim povijesnim događajima bili više no dobro slijeđeno pravilo. Alternativno, opisana reakcija publike i izostanak očekivanoga posjeta, može se pripisati nenaviknutosti publike na događanja ovakvoga tipa i opsega, a nije za odbaciti ni opcija u kojoj je ponašanje građana prema izložbi bila kombinacija navedenih uzroka.

Za bolje razumijevanje važnosti ove izložbe kao velikoga kulturnog i umjetničkog događaja za Rijeku, treba se zadržati na detaljima i osvrnuti na način kako je izložba koncipirana te izdvojiti neke od izlagača i njihove radove. Postav izložbe od nekoliko stotina umjetničkih djela (slika, skulptura, grafika, crteža) je organizirana u sedamnaest svijetlih i velikih dvorana, netom obnovljene gradske palače u tadašnjoj Via Ciotta, dok su grafike i crteži bili izloženi u za to, prema mišljenju kritičara, ipak neadekvatnim uvjetima – hodnicima bez dovoljno osvjetljenja.¹⁴⁸

Chioggia, A. All'Esposizione internazionale di Belle Arti – Pittori italiani, jugoslavi e ungheresi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 30. kolovoz 1925., str. 2.

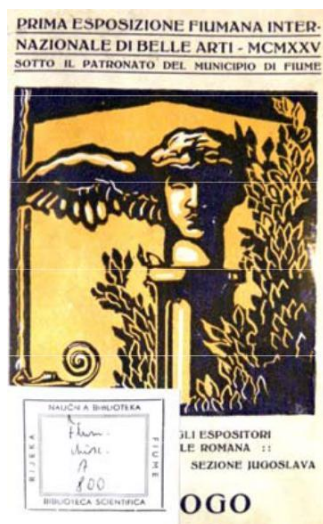
Najviše interesa je izazvala *Sala dei pittori fiumani* koja se nalazila odmah nasuprot raskošnoga stubišta unutar palače.¹⁴⁹ Velika očekivanja su ispunjena uvidom u umjetničku produkciju ove male, ali vrijedne grupe riječkih slikara, a koja ukazuje na ozbiljnost i visoku kvalitetu njihova rada.

Enrico Fonda, riječki slikar koji je bio poznat i u najboljim slikarskim krugovima Italije, koji je tada boravio u Milanu, izlagao je prethodno na mnogobrojnim istaknutim izložbama unutar Kraljevine Italije. On je ujedno bio prvi riječki slikar čiji je umjetnički rad prihvaćen i prezentiran na Venecijanskom bijenalu 1923. godine. Riječ je o autoru koji se naročito isticao u slikanju pejzaža. Iako je na ovoj izložbi sudjelovao s više radova, odabrao je samo dva s pejzažnim motivima što mu je, usprkos komplimentima na razini postignutoga umjetničkog izričaja, ipak bilo javno zamjereno. Pored ovih radova, Enrico Fonda je izložio i tri nepejzažna djela *Ritratto di mia madre*, *Primavera* te *Nudo allo specchio*. U istoj dvorani izloženi su bili i pejzaži Cornelija Zustovicha *Riflessi* i *Armonie del mattino*. Oloferne Collavini, umjetnik koji je stvarao s puno strasti i osjećaja, izložio je tada svoj, po ocjeni većine kritičara, najbolji rad – triptih *Baccanale* te slike *Ninfa e satiro*, *Fiaba*, *Ritratto di Signora*. Carlo Ostrogovich, potentni kolorista izvrsne čvrstine i s naklonošću prema punim i jarkim tonovima, umjetnik sigurna i izravna poteza kista, izložio je *Villiche nostrane*, *Tepori primaverilli*, *In porto a Fiume* i *Boe e ancora*. U trećoj dvorani je Ugo Terzoli, udomaćeni rimski umjetnik s riječkom adresom, predstavio slike izrazite ženske poezije *L'Annunciazione*, *Farinata*, osobito patetične u svojoj jednostavnosti – *La canzone della trincea*. U sljedećoj dvorani pridavala se posebna pažnja dvjema slikarskim kompozicijama Umberta Gnate. Jedna je bila pod nazivom *Una baccante*, dok je druga alegorijska, u formi visokoga reljefa, prikazivala žensku figuru koja predstavlja Italiju u letu prema istoku, a u čijem su se podnožju vidjeli Istra i Kvarner.

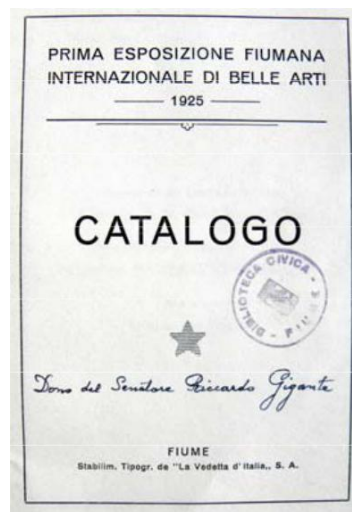
Mario de Haynal ovom je prigodom izložio tri djela *Carnevale*, *Ritratto di Signora*, *Rammendando*. Samo nekoliko koraka dalje Federica Blanda se predstavila s dva nježna akvarela studioznih kompozicija cvijeća *Ortensie* i *Garofani*, dok je Felice Fabro de Santi izložio tri akvarela visoke umjetničke kvalitete *Ritratto di Signora*, *Terra d'Istria*, *Costumi istriani dell'800*. Do dvorane riječkih slikara – *Sala dei pittori fiumani*, u prostoriji koja je nosila broj

Chioggia, A., Raimondi, G.: *All'Esposizione internazionale di Belle Arti – La mostra dei pittori fiumani e di Carlo Carra*, La Vedetta d'Italia, Fiume, 28. kolovoz 1925., str. 2.

VI., nalazila se samostalna izložba Carla Carra¹⁵⁰, jednoga od najvažnijih talijanskih slikara futurista. Opus je brojao trideset dva umjetnička rada i predstavljao nešto sasvim novo za riječku publiku. Nije stoga neočekivano nerazumijevanje posjetitelja na koje je ova izložba unutra izložbe naišla uzmemo li u obzir prostor i vrijeme te autorove duboko originalne i istinski revolucionarne zamisli. Iz publiciranoga članka koji riječka glasila prenose iz drugih izvora, a potpisuju Aristide i Giuseppe Raimondi, ne može se doznati o kojim se izloženim radovima Carla Carra u Rijeci radilo. No, daljnjim istraživanjem došli smo do saznanja da je povodom ove velike izložbe tiskan katalog¹⁵¹ čiju je naslovnicu, vjerojatno, oblikovao Ugo Terzoli.¹⁵² (41. i 42. slika) Prigodni katalog nam je omogućio detaljan uvid u popis svih sudionika likovne smotre i izložena djela. Navedenim smo putem došli i do saznanja o umjetničkim radovima koje je Carlo Carra ovom prigodom izložio u Rijeci i koji su navedeni u tablici izlagača, izloženih radova i učinjenih otkupa br. 3.

41. slika: Naslovnica kataloga izložbe *Prima Esposizione Fiumana Internazionale di Belle Arti*

42. slika: Prva stranica kataloga *Prima Esposizione Fiumana Internazionale di Belle Arti*

Chioggia, A., Raimondi, G. All'Esposizione internazionale di Belle Arti – La mostra dei pittori fiumani e di Carlo Carra. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 28. kolovoz 1925., str. 2.

Slikovni prilog iz kataloga reproduciran je i priložen u prilogu doktorskoga rada od 1. do 10. priloga.

Glavočić, D. Riječka likovna situacija 1920. – 1940. *Fijumani – riječka situacija 1920. – 1940.*. Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2007., str. 54.

Talijanski slikari imali su na ovoj manifestaciji izložene radove u čak deset dvorana, što pri usporedbi odabranih autora i izloženih djela nedvojbeno privlači pozornost.¹⁵³ U navedenom je mnoštvu, s osjećajem posebnoga poštovanja i visokoga razumijevanja njegove različitosti, unutar grupe talijanskih slikara, priređena i samostalna izložba slikara Vicenza Cabiante.

U dvorani II. je bila izložena velika sakralna kompozicija Antonia Discovolo nazvana *La Croce*. Tu je bio i velik, ali pomalo prazan pejzaž Galileo Chinija, tri skladna pejzaža Trajana Chitarinija, jedan aristokratski portret dame autora Andrea Bologna i na kraju niz slika iznimne intimne poezije, skladnih u tamnoj i svijetloj gami boja Don Angela Rescallija.

U dvorani VII. bila su izložena djela tzv. slikara s početka 20. stoljeća. Pregledom popisa, među njima su se isticala dva sugestivna pejzaža Tosija Zoagli i Vilminore, djela koja su bila iznimno hvaljena tijekom III. bijenala u Rimu. Tu su još Ugo Bernasconi sa *Cartoccio di frutta*, djelom ekspresivne cjeline, Pietro Marussig s djelom *Bambina* i *Natura morta*, koja se po tonu činila pretamnom. Za Marija Tozzija suvremenici su u kritici naveli kako još ne posjeduje jedinstvo tona i boje koje su potrebne za izražavanje harmonije zamišljenih kompozicija. Tu je bio i Alberto Saliati s velikom kompozicijom naziva *Autunno*.

U dvorani VIII. dominiralo je veliko platno Antonia Someda *Per te Italia* koje je bilo prepuno svjetla i u izravnom kontrastu s umjetničkim radom žarkih boja Plinia Nomellinija. Romualdo Prati predstavio se slikom *Pomeriggio d'autunno*, a Armando Barabino s djelom *Natura morta*.

U dvorani X. se smjestio Giovanni Lomi sa slikama *Siena*, *Piazza del campo* i *Duomo di Siena* te plijenio pažnju kao siguran crtač i dobar kolorista. Uz njega je bio izložen rad Antonija Piattija naziva *Autoritratto* koji je prema prenesenim komentarom odražavao visinu njegove umjetničke reputacije.

U dvorani XII. Vittore Zanetti – Zilla se predstavio mirnom i nježnom vizijom naziva *Chiesa del Redentore*, zanimljivim radom *Albero morto* te djelom *Barconi davanti San Giorgio* kojim je evocirao snažne uspomene na svoj rodni kraj. Gino Romiti se na izložbi predstavio sa *Sole nel*

Chioggia, A. All'Esposizione internazionale di Belle Arti – Pittori italiani, jugoslavi e ungheresi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 30. kolovoz 1925., str. 2.

mare i *La luna sul mare*, djelima koja su se značajno razlikovala od njegovoga prijašnjeg stila prozvanoga *flekavim* u svojoj romantičnoj formi koja nije bila potpuno bez traga modernizma. Uz navedena djela, na izložbi se isticao i njegov rad *Giardino sul mare* u zanimljivim sivozelenim tonovima iznimnoga vizualnog efekta i asocijativne poticajnosti. Domenico de Bernardi sa *Strada campestre* i *Fino di maggio* pokazao je kako mu usprkos mladosti već tada nije nedostajalo kvalitete za očekivanu daljnju afirmaciju i razvidnu karijeru kvalitetnoga slikara. Ovu je izložbenu dvoranu još obogatio i Giuseppe Guindani sa slikom *La bimba e il Pierrot*.

U *Sala dei pittori Napoletani* bez dvojbe se isticala *La matassa* autora Vincenza Irollija, dok je Giuseppe Casciaro privlačio pažnju poznatim pejzažima Napulja, slično kao i autori Vincenzo Caprile, Arnaldo Lisia, Vincenzo Colucci i *La Bella s Vecchia Napoli*. Ova je dvorana ugostila i autora Vincenza Caprile čiju izloženu sliku *Rio della Canonica a Venezia* prate kritike o izuzetnoj vrijednosti sadržanoj u unikatnoj jednostavnosti i teško objašnjivoj otmjenosti.

U *Sali Venezia Giulia* prisutan je bio Gino Parni sa slikama *La servolana* i *Ritratto di giovine donna* kojima se iskazao kao dobar portretista, Guido Grimani s djelom *Sciarra – Sciat* bio je i ovoga puta na visini svoje poslovične, fine aristokratske umjetnosti. Ugo Flumiani je velikim platnom *Il Carso* ostavio publiku pomalo začuđenom, dok je njegovo drugo djelo *Mattino* prikazom vedute tršćanske luke publiku ostavilo u iskrenom divljenju. Zabilježeno je da je *Marina* Fernanda Neulliana plijenila simpatičnom suzdržanošću, nasuprot dva prostorno blisko postavljena, iskrena, ali hladna akvarela Giorgio De Wolfa i zimskoga pejzaža di Virgilia Fresca. Pored ovih slikara, *Sala Venezia Giulia* ovom je prilikom ugostila još slike i Gilde Pansiotti Cambon, Glauco Cambona i Edgarda Samba.

Jugoslavenski slikari bili su okupljeni u dvorani XIV. i polučili ovom prilikom veliki interes.¹⁵⁴ Smatra se da je ovo bio prvi put da se brojna i povezana grupa slikara iz susjedne države predstavila talijanskoj publici na jednom mjestu. Ovom prilikom, svoje su radove predstavili Joso Bužan zastupljen sa šest platna kojima je pokazao izvanrednu slikarsku ruku bogate autorske fantazije. Tu se našao i Mirko Rački, kao i Vlado Filakovac s radom *Siesta*, po kritikama, efektnim djelom prevelike uglađenosti u kojem se nije mogao pratiti potez kista

Chioggia, A. All'Esposizione internazionale di Belle Arti – Pittori italiani, jugoslavi e ungheresi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 30. kolovoz 1925., str. 2.

unutar slike. Publici su se više sviđali pejzaži koje su imali realne slikarske vrijednosti kao što je bio njegov *Paesaggio Viennese*. Za zamijetiti je bio i *Ritratto della Marchesa Gambai* Stojana Aralice, a zanimanje je pobudilo i platno Petra Pappa *Golgota* koje je iskazivalo duh njemačkoga ekspresionizma. Otmjen stil drvoreza Milenka Giuric D. iz ciklusa *Il lavoro* se odmah svidio publici i izazvao veliko zanimanje zbog tretiranja svjetla i velike preciznosti u izvedbi. Dostupni komentari ističu Giurica kao osobu posebnoga umjetničkoga kova, ingenioznoga autora koji je istodobno bio slikar, pisac i novinar nesvakidašnjih vrijednosti i postignuća u svakom od svojih područja rada. On je tada ujedno bio i na čelnoj funkciji tadašnje Likovne akademije u Zagrebu, pa se u širokom pregledu i osvrtima nakon završetka izložbe nailazi na mišljenja da je upravo Giuric zaslužio i više od kratke crtice o njegovom radu i životnom stvaralaštvu koja je pratila sam događaj.

U dvorani *Ungherese* bila su izložena samo dva djela. Smatralo se da je to premalo s obzirom da se znalo kako je u Rimu i Milanu moderno mađarsko slikarstvo tada bilo vrlo dobro poznato zbog velikoga broja slikarskih kompozicija koje su bile izložene u različitim prigodama tijekom vremena koje je prethodilo ovoj riječkoj izložbi.¹⁵⁵ Opravdavajući se prekratkim rokom u kojem nisu mogli dovoljno animirati svoje mađarske umjetnike, Mađari su na ovoj izložbi participirali s istaknutim, više no simboličnim brojem platna. Jedno od njih je bilo *Dopo l'invasione dei Tartari* Ivanyi Grunwalda koje su kritičari ocijenili izrazom *osrednje umjetničke vrijednosti* dok je drugo bilo *Ritratto del conte Szapary*, prema ocjenama izvrstan rad čiji je autor bio Giulio Benczur (7. prilog). Govoreći o mađarskim autorima, valja spomenuti da je zapaženija od ovih radova bila izložba bakropisa Gyula Rundnaya, nakon što je njome osvojio likovnu publiku Milana.

Pored izdvajanja slikara i opisa ostvarenja koja su prenijeli dostupni mediji onoga vremena, ne smije se zaboraviti i na sekciju crno – bijelih radova među kojima je bilo predstavljeno oko stotinjak crteža, bakropisa, radova suhe igle, akvatinte, drvoreza i monotipija. Upravo u ovom dijelu pregleda istaknuti su jugoslavenski umjetnici Joso Bužan, Milenko Giuric D., zatim Kuhman s tri bakropisa Venecije, Gjoka Maralic s vedutama Bosne, Drago Vidmar, te Vlado Filakovac.

Chioggia, A. All'Esposizione internazionale di Belle Arti – Pittori italiani, jugoslavi e ungheresi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 30. kolovoz 1925., str. 2.

Osim ovih autora, kritičari su pohvalili izvrsnu seriju bakropisa Mađara Rudnaya, kolorirane bakropise Angela Rossinija, suhe igle E. Zanin – Mazzonija te dva bakropisa Bruna Croatte. Kroz neuvijene pohvale, iz ukupnoga opusa izložbe, izdvojilo se i pet vrlo ekspresivnih radova – gotovo karikaturalnih bakropisa G. Guidija i autorskih vizija *macabre* Riječanina Riccarda Gigantea predstavljenih u četiri crteža tintom besprijekorne izrade i sugestivne fantazije.

Skulptura na ovoj izložbi nije bila brojnije zastupljena, a ukupni stav prema ovom tipu likovnih ostvarenja bio je na razini predmeta za dekoriranje.¹⁵⁶ Naime, skulpture su se poput sobnih biljaka postavljale u kutove interijera, a nisu bile tretirane kao ravnopravni izlošci, niti je bilo čime istaknuto da zaslužuju pozornost barem na razini ravnopravnosti s drugim umjetničkim djelima i tehnikama. Ovakav pristup skulpturalnim ostvarenjima uputio je na činjenicu kako su ona doživljena kao drugo pozicionirana, a radovi zanemareni u svim aspektima pa tako i svojoj istinskoj umjetničkoj interpretaciji i realizaciji.

Riječku je umjetničku izložbu posjetio veliki broj uglednika tadašnjega političkog i upravnog života Kraljevine Italije. Prilikom službenih posjeta gradu Rijeci u pratnji tajnika oba organizacijska odbora izložbe, Maria de Hajnala, uvaženi su gosti obišli izložbu i pritom se naglašeno zadržali upravo na riječkim slikarima.¹⁵⁷ Visok interes potvrđen je i s nekoliko kupovina umjetničkih djela o čemu je tisak ponosno informirao građanstvo grada Rijeke. Ovi su podatci detaljno navedeni u tablici izlagača, izloženih djela i otkupnoga statusa broj 3.

Zabilježena kategorija otkupa slika, uz ilustraciju razine interesa posjetitelja donosi i naznake nekih drugih, za sagledavanje globalne riječke galerističke aktivnosti, likovnih i društvenih tendencija čak i značajnijih detalja. Naime, među iznimno zanimljivim je podatak kako je jedan od otkupitelja bio Umberto Tedesco koji je odabrao i platio sliku *La Baccante* Umberta Gnate, ali ne za vlastitu kolekciju, već je pri otkupu istaknuo svoju namjeru. Otkupljeno je djelo poklonio gradu Rijeci za buduću galeriju umjetnosti. Upravo detalj o otkupu, s ciljem doniranja u početni fundus buduće galerije, izravno potkrepljuje našu tezu o poticanju galerističke aktivnosti

Chioggia, A. All'Esposizione internazionale di Belle Arti – Pittori italiani, jugoslavi e ungheresi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 30. kolovoz 1925., str. 2.

Među uvaženim posjetiteljima koji su tijekom svoga posjeta gradskoj upravi posjetili i ovu manifestaciju dnevni tisak je izdvojio posjetu u ime talijanske vlade S.E. Carusi koji je u pratnji prefeta E. Vivoria, Mario de Hajnala, slikara Carla Ostrogovicha i Umberta Gnate obišao izložbu 14. rujna 1925. godine / Esposizione di Belle Arti – La visita di S. E. Carusi, *La Vedetta d'Italia*, Fiume, 15. rujna 1925., str. 2. /

od strane talijanskih vlasti u smjeru osnivanja Galerije moderne umjetnosti u Rijeci, kao dijelu strateške usmjerenosti i širenju ukupnih talijanskih utjecaja put istoka – sjeveroistoka.

Iako je ideja o produžetku likovne manifestacije, čiji su se javni utjecaji procijenili iznimno visokim i pozitivnim, dobila bezrezervnu podršku svih dijelova javnosti, koji su imali priliku iznijeti svoje stavove, riječka umjetnička izložba ipak je zatvorila svoja vrata 4. listopada 1925. godine. Zbog početka školske godine i nesavladivih poteškoća u organizaciji nastave, koja se odvijala u zgradi što je ugostila izložbu, usprkos želji svih relevantnih društveno – političkih subjekata, jednostavno nije bilo načina da se trajanje ove velike likovne manifestacije produži. O tome koliko su organizatori bili odlučni u što dužoj opstojnosti izložbe govore podatci da je u vrijeme održavanja školskih ispita ona u nekoliko navrata kratkotrajno zatvarana,¹⁵⁸ no nije iseljena iz školskih prostora. Dodatni napor u promociji, ispred svoga vremena i praktički u skladu s načelima današnje doktrine profesionalnoga odnosa s javnošću i medijske promocije, *Comm.* Piva je pred kraj izložbe, dana 28. rujna svim uposlenicima gradskih službi i njihovim obiteljima omogućio besplatan ulaz na izložbu.¹⁵⁹ Iako o tome nema dostupnih zapisa, vjerujemo kako je motivacija za odlazak bila iznimna.

Tablica 3.

Popis izlagača, izloženih djela i otkupnoga statusa s izložbe *Prima Esposizione Fiumana Internazionale di Belle Arti*¹⁶⁰, Rijeka, 1925. godine
 predsjednik Rimskoga odbora: *Comm.* Avv. Gino Antoni
 predsjednik Riječkoga odbora: *Comm.* Riccardo Gigante
 tajnik: Mario de Hajnal

Izlagачi - autori	Naslov djela i tehnika	Otkup
Dvorana I.		
Guido Montezemolo	<i>Lago di Vico</i>	
Luigi Zago	<i>Poesia Umbra</i>	

Esposizione di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 27. rujan 1925., str. 2.

Esposizione di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 27. rujan 1925., str. 2

Popis izlagača i umjetničkih radova dobiven je iz kataloga koji je za tu priliku bio tiskan. Otkupni statusi su sastavljeni iz kritičkih osvrtâ o likovnim umjetnicima i njihovim umjetničkim radovima navedenih u dnevnim novinama. Podatci u ovom tabličnom prikazu podložni su dopunama.

Raffaele de Grada	<i>Settembre</i> <i>Vecchio mulino</i> <i>Raccolta del grano</i> <i>Paesaggio fiorentino</i> <i>S. Gimignano</i>	
Carlo Prada	<i>Paesaggio</i>	
Paolo Rodocanachi	<i>Armonie crepuscolari</i>	
Rodolfo Castagnino	<i>Il tribuno</i>	
Luigi Luparini	<i>Angelo – bronca</i>	
Dvorana II.		
Don Angelo Rescalli	<i>Ultime preci</i> <i>Paesaggi</i> <i>De Gressoney</i> <i>La chiesetta di Gravero</i> <i>Il convento</i> <i>San Saturnino</i> <i>Mattino gaio</i>	
Filippo Omegna	<i>Volutta</i>	
Antonio Discovolo	<i>La croce</i>	
Cesare Maggi	<i>Sul limite dell'ombra</i>	
Giovanni Guerrini	<i>Pastoralla di Val di Sole</i> <i>Autunno</i> <i>Val di Sole</i> <i>La sera</i> <i>Quiete</i>	
Galileo Chini	<i>Sul Arno</i>	
Ruggero Focardi	<i>Mezzogiorno</i>	
Ernesto Barbero	<i>Soliloqui</i>	
Nera Simi	<i>Testa di bima</i>	
Guglielmo Bezzo	<i>Fiori</i> <i>Paesaggio del Monferrato</i>	
Carlo Guarnieri	<i>Madonna</i>	
Lazzaro Pasini	<i>Testa di Cristo</i>	
Carlo Romagnoli	<i>Il veggente</i>	
Salvatore Gagliardo	<i>Ritratto di signorina</i>	
Traiano Chitarin	<i>Momento elegiaco</i> <i>Autunno</i> <i>Quiete invernale</i>	
Andrea Bologna	<i>Ritratto</i>	

Giovanni Carloni	<i>Paese d'Abruzzo</i>	
Ottorino Bicchi	<i>Emigranti</i>	
Felice Castagnaro	<i>Laguna Veneziana</i>	
Ugo Terzoli	<i>Ai Caduti di Fiume – skica u gipsu (9. prilog)</i>	
Cozzo Tripodi	<i>Nudo di donna – bronca</i>	
Egle Pozzi	<i>Ultimo rount – bronca</i>	
Raffaele Marino	<i>Fiori di campo – skulptura</i>	
Giani Remuzzi	<i>Vi et mente – skulptura</i>	
Sigismondo Mayer	<i>Il canto della Sirena – skulptura</i>	
Antonio de Val	<i>La danza dell'onda – skulptura</i>	
Saverio Gatto	<i>Riposo sui campi – skulptura</i>	
Dvorana III., IV. i V. Pittori fiumani		
Ugo Terzoli	<i>Annunciazione Farinata La canzone della trincea L'albero solitario – pastel</i>	
Cornelio Zustovich	<i>Riflessi Armonie del mattino (Moschiena) Calle (Moschiena) Vecchia villa (Moschiena) Viale (Moschiena)</i>	*12
Felice Fabro de Santi	<i>La forestiera Il canto dell'usignolo – costumi istriani del 1800. Terra d'Istria – costumi istriani del 1800.</i>	
Enrico Fonda	<i>Studio (testa) Primavera Ritratto Nudo aallo specchio Paese</i>	
Mario de Hajnal	<i>Giovinazza (1. prilog) Ritratto di Signora Sonata Carnevale Rammendando</i>	*4
Federica Blanda	<i>Famigliuola Ortensie Garofani</i>	

	<i>Papaveri</i>	
Umberto Gnata	<i>Fiso alla meta</i> <i>Baccante</i> <i>Il bianco lanciere</i> <i>Il bersagliere del Carso</i>	*2 *4
Oloferne Collavini	<i>La fiaba</i> <i>Ritratto di Signora</i> <i>Testa di donna</i> <i>Ninfa e Satiro</i> <i>Baccanale</i>	
Carlo Ostrogovich	<i>Riposo (2. prilog)</i> <i>Boe e ancore</i> <i>In porto a Fiume</i> <i>Villiche nostrane</i> <i>Tepori primaverili</i>	*1
Dvorana VI. Mostra individuale		
Carlo Cara	<i>Le figlie di Lot</i> <i>Donna al Balcone (simultaneita plastica)</i> <i>La fanciulla dell'Ovest</i> <i>Tramonto sui monti</i> <i>Festival</i> <i>Autunno</i> <i>S. Gaudenzio di Varallo</i> <i>Paese</i> <i>Casine</i> <i>Crevola</i> <i>Sasine sul Sesia</i> <i>Solitudine</i> <i>Natura morta metafisica</i> <i>La Casa dell'Amore</i> <i>S. Giacomo di Varallo</i> <i>Il lago</i> <i>Chiesa romanica</i> <i>Il Mastallone a Varallo</i> <i>Festival</i> <i>L'abbeveratoio</i> <i>Cotonificio sul Sesia</i> <i>Paesaggio</i>	

	<i>S. Gaudenzio di Varallo (studio)</i> <i>La Crevola (studio)</i> <i>Casette sotto il monte</i> <i>Paesaggio</i> <i>Studio di Paese</i> <i>Ovale delle apparizioni</i> <i>Marina</i> <i>L'amante dell'ingegnere</i> <i>Il mulino di S. Anna</i>	
Dvorana VII. I pittori del '900.		
Raffaele de Grada	<i>Paese dopo la pioggia</i> <i>L'albero</i>	
Ugo Bernasconi	<i>Cartoccio di frutta</i>	
Pietro Marussig	<i>Bambina</i> <i>Natura morta</i>	
Enrico Fonda	<i>Nudo</i> <i>Paesaggio del Carso</i>	
Arturo Tosi	<i>Zoagli – Riviera di Levante</i> <i>Vilmore – Valle Sesiana</i>	
Achille Funi	<i>Paesaggio</i> <i>Paesaggio</i> <i>Autoritratto</i> <i>Toiletta</i>	
Mario Tozzi	<i>Sulle rive del lago</i> <i>Sogni</i>	
Alberto Salietti	<i>Autunno</i>	
Dvorana VIII.		
Durante Domenico Maria	<i>Virginia</i> <i>Angelus</i>	
Antonio Barera	<i>Il mercante</i>	
Plinio Nomellini	<i>Sera a Quercianella</i> <i>Chioma di Quercianella</i> <i>Il mare a Capri</i> <i>A Capri</i> <i>I pittori a Capri</i> <i>Monte solare</i> <i>Sera a Quercianella</i>	
Guido Montezemolo	<i>In famiglia</i>	

	<i>Lago di Vico</i>	
Ruggero Focardi	<i>Autoritratto</i>	
Lazzaro Pasini	<i>Il lettore</i>	
Armando Barabino	<i>Natura morta</i> <i>Natura morta</i>	
Ruggero Focardi	<i>Ulivi al grigio</i>	
Domenico Someda	<i>Per te, Italia!</i>	*5
Romualdo Prati	<i>Pomeriggio d'autunno</i>	
Giovanni Marchini	<i>Sole invernale</i>	
Alessandro Lupo	<i>Il vecchio arzilla</i>	
Giovanni Giani	<i>Mimosa</i>	
Giulio Vercelli	<i>Mele</i> <i>Rose</i> <i>Piccioni di S.Marco</i>	
Luigi Zago	<i>Lago di Treviglio</i>	
C. Botta	<i>Salome – bronca</i>	
A. D'Antoni	<i>Nudo – bronca</i>	
A. de Val	<i>Chimera – bronca</i>	
S. Gatto	<i>Vagabondo – bronca</i>	
L. Luparini	<i>Automacchietta – terakota</i>	
E. Bonavia	<i>Nido – bronca</i> <i>Pellicano – bronca</i> <i>Uccello – bronca</i> <i>Coppa – bronca</i>	
Dvorana IX. Ungheria		
Gyula Benzur	<i>Ritratto del Conte Szapary (7. prilog)</i>	
Ivanyi Grünwald	<i>Dopo l'invasione dei Tartari</i>	
H. Reitter	<i>Bambina sull'erba</i> <i>Pioppi</i> <i>Estate</i>	
Arnaldo Foresti	<i>Fantasia</i>	
Rudnay	<i>Danza di pecorai – akvatinta</i> <i>La figlia del pastore – akvatinta</i> <i>Pezzenti giocatori – akvatinta</i> <i>Il vecchio Ungherese – akvatinta</i> <i>Tramonto – akvatinta</i> <i>Il pazzerello Stefano – akvatinta</i> <i>Il portatore d'acqua – akvatinta</i>	

	<i>La collina – akvatinta</i> <i>I betyari a cavallo – akvatinta</i> <i>Dopo il contratto – akvatinta</i> <i>Gruppo d'alberi – akvatinta</i> <i>Il carriera – akvatinta</i> <i>Il trattenimento signorile – akvatinta</i>	
Mario Fiorone	<i>Maternita – bronca</i>	
Dvorana X.		
Carlo Prada	<i>Paesaggio</i> <i>Ritratto</i>	
Giovanni Lomi	<i>Siena, Piazza del Campo</i> <i>Duomo di Siena</i>	
Mario Reviglione	<i>Andante montano</i> <i>Ritratto</i>	
Donatello Stefanucci	<i>Pulizia di Pasqua</i> <i>Montagna picena</i> <i>Fioru</i>	
Grazia Fioresi	<i>Ragazzina</i> <i>Bimbe al mattino</i>	
Ruggero Focardi	<i>Ulivi al sole</i>	
Orazio Amato	<i>Uva</i> <i>La sposa</i>	
Gianni Vagnetti	<i>La madre dell'artista</i>	
Mario Marchi Vellani	<i>L'arco dei Bacci (S. Gimignano)</i> <i>La fiera di Santa Fina (S. Gimignano)</i>	
Nello Motta	<i>Armonie autunnali</i>	
Luigi Nicolo	<i>Ultime luci</i>	
Lelio D'Alessandris	<i>Giacomo Leopardi</i>	
Antonio Piatti	<i>Scende a valle</i> <i>Autoritratto</i>	
Ugo Bernasconi	<i>Paesaggio</i>	
Oreste Zuccoli	<i>San Vito</i> <i>La strada principale di Castiglion Fiorentino</i>	
Carlo Montani	<i>Riva fiorita</i> <i>L'orto invaso dai rossi</i> <i>La casa delle Vestali</i>	
Tonnino Lucarda	<i>Studio testa – vosak</i>	
Cozzo Tripodi	<i>Danzatrice – bronca</i> <i>Statuetta nudo donna – bronca</i>	

	<i>Nudo uomo – bronca</i>	
Raffaele Marino	<i>Topo di napoletana – skulptura</i>	
Antonio de Val	<i>Orante – skulptura</i>	
Dvorana XI. Mostra individuale		
Vincenzo Cabianca	<i>Sestri Levante</i> <i>Porcile e Ferracina</i> <i>Montemurlo</i> <i>Filatrino in Toscana</i> <i>Portatrici d'acqua</i> <i>Palestrina</i> <i>Sestri Levante</i> <i>Sestri Levante</i> <i>Nevi romane</i> <i>La casa di Claudio</i> <i>Ritratto di Vincenzo Cabianca (izveden od Carla Ferrari)</i> <i>Sol chi non lasci a eredita di affetti</i> <i>Mattutino</i> <i>Luna alla Giudecca</i> <i>Fantasia lagunare</i> <i>Targa decorata dal pitt. A. Moroni</i>	
Luigi Boffa Carlatta	<i>Il violinista</i>	
Ruggero Focardi	<i>Femina</i>	
Alessandro Lupo	<i>Ciacolone</i>	
Ugo Bernasconi	<i>Bambina sulla neve</i>	
Dvorana XII.		
Nera Simi	<i>Una nonna</i>	
Giuseppe Guindani	<i>La bimba e il Pierott</i>	
Gino Romitti	<i>Il sole nel mare – triptih</i> <i>Giardino sul mare – triptih</i> <i>La luna sul mare – triptih</i>	
Giuseppe Moroni	<i>Studio</i>	
Domenico de Bernardi	<i>Strada campestre</i> <i>Neve</i>	
Dante Comelli	<i>La capretta smarrita</i> <i>Armonie di un tramonto</i> <i>Ritorno dal pascolo</i> <i>Sull'altopiano di Valle Vigazzo</i>	

Domenico de Bernardi	<i>Fine di maggio</i>	
Vettore Zanetti Zilla	<i>Barconi davanti S.Giorgio (Venezia) L'albero morto (Sicilia) (4. prilog) La chiesa del Redentore (Venezia) La riva (Venezia) Zucche (Natura morta)</i>	
Luigi Zago	<i>Natura morta</i>	
Dvorana XIII. Pittori Napoletani		
Luca Postiglione	<i>Il cieco e la primavera La nonna</i>	
Vincenzo Irolli	<i>La matassa (10. prilog) Cristo guarisce il cieco</i>	
Vincenzo Colucci	<i>Chiesetta di Campagna Ravello Calle Barbacan La Torre Civica Il cortile Pesci Nel porto Il corso Piazza Scarpa</i>	
Arnaldo de Lisio	<i>Palpiti a Mergellina Marina di Pozzuoli</i>	
Giuseppe Aprea	<i>Sulla spiaggia La chiesa del pino a Barcellona</i>	
Gaetano Bocchetti	<i>Pel veglione Processione in montagna (3. prilog)</i>	
Edoardo Monteforte	<i>La banze del Vesuvio I giovani salici in primavera</i>	
Vincenzo Migliaro	<i>L'arco di S. Eligio</i>	
Stefano Farneti	<i>La pesca delle aguglie</i>	
Mario Borgoni	<i>Nudo</i>	
Vincenzo La Bella	<i>Vecchia Napoli</i>	
Nicolas de Corsi	<i>I monti di Baia Vele al sole Tramonti</i>	
Vincenzo Caprile	<i>Rio della Canonica a Venezia</i>	
Giuseppe Casciaro	<i>La casa bianca Autunno a Nusco</i>	

	<i>Ruderi</i> <i>Entrata del convento</i> <i>Verso sera</i> <i>Sulla terrazza di Torre del Greco</i>	
Ezechiele Guardascione	<i>Nel porto di Pozzuoli</i>	
Dvorana XIV. Jugoslavia		
Aralica Stojan	<i>Ritratto della Marchesa Gambari</i>	
Bužan Joso	<i>La divinazione</i> <i>Ho cinque (8. prilog)</i> <i>La nostra bara</i> <i>Pensierosa</i> <i>Contadina con fiori</i> <i>Lingue cattive</i>	
Crnčić M.Menci	<i>Avanti la tempesta</i> <i>Lavandale</i> <i>Mare Adriatico</i>	
Čikoš Bela Sessia	<i>Il diluvio</i> <i>Madonna dell'Apocalisse</i> <i>Sulamit</i>	
Filakovac Vlado	<i>Siesta</i> <i>Ritratto di ragazza</i> <i>Studio di testa</i> <i>Natura morta</i> <i>Paesaggio viennese</i> <i>Un bar</i> <i>Due macchiette in camera</i> <i>Osijek</i> <i>In Caffè</i> <i>Naufragio</i> <i>Vrbovec</i>	
Gjurić D. Milenko	<i>La moschea di Beg a Sarajevo</i> <i>Ritratto di mia moglie</i> <i>Ritratto della signorina Penic</i> <i>Cielo Roma – 5 crteža istog naslova</i> <i>S.E. il Generale Bodrero – litografija</i> <i>Sarajevo – litografija</i> <i>Lavoro – drvorez (5. prilog)</i>	

Radivoj Krainer	<i>La moglie dell'artista</i> <i>Fiumara</i> <i>Macchie di sole</i> <i>Fiori campestri</i>	
Izidor Kršnjavi	<i>Natura morta</i>	
Ivan Moretti Zajc	<i>Santuario della Madonna di Tersatto</i> <i>Studio</i> <i>Barche – studija</i>	
Petar Papp	<i>Golgota</i> <i>Natura morta</i>	
Mirko Rački	<i>Dalla divina commedia di Dante</i>	
Marko Rašica	<i>Pini sul monte Petka a Ragusa</i>	
Ivan Tišov	<i>Gesu alla fontana</i> <i>Ai laghi di Plitvice</i>	
Slavko Tomerlin	<i>Motivi di Ragusa</i>	
Angjeo Uvodić	<i>Spalato – akvatinta</i>	
Rodolfo Valdec	<i>Re Nicolò I.</i> <i>Re Alessandro I. e Regina Maria – bronca (6. prilog)</i> <i>La danza – fargheto</i>	*3
Juraj Skarpa	<i>Madre – bronca</i> <i>Crocifisso – niski reljef u gipsu</i>	
Marijan Hotko	<i>Ritratto del mio amico</i>	
Dvorana XV. Venezia Giulia		
Ugo Flumiani	<i>Mezzogiorno</i> <i>Il Carso</i> <i>Mattino porto Trieste</i>	
Fernando Nouljan	<i>Marina</i>	
Finazzer Flori Eligio	<i>Pioggia d'oro</i>	
Roberto Ledner	<i>Canto d'aprile</i>	
Romano Rossini	<i>Mattino d'autunno</i>	
Gilda Pansiotti Cambon	<i>L'offerta di Osman</i>	
Guido Grimani	<i>Sciarra – Sciat (Tripoli)</i>	
Glauco Cambon	<i>La serenata di maggio</i>	
Edgardo Smbo	<i>Nell'abbigliatoio</i>	
Giorgio de Wolff	<i>Solitudine</i> <i>Crepaccio</i>	
Vittorio Bergagna	<i>In giardino</i>	
Gino Parin	<i>Laservolana</i>	

	<i>Ritratto di giovine donna Chiaretta</i>	
Giovanni Giordani	<i>S. Nazario (Capodistria)</i>	
Piero Coelli	<i>Piazza Tartini (Pirano)</i>	
Virgilio Freno	<i>Paesaggio invernale Splendori invernali</i>	
Argis Orrel	<i>Annuska</i>	
Attilio Fonda	<i>Processione del Corpus Domini</i>	
Hodnik		
Riccardo Gigante	<i>Visioni macabre – 4 rada</i>	
Angelo Rossini	<i>Solitudine Il Foro romano La porticella rossa Via della Cattedrale a Giumper Il giardino abbandonato Il Foro romano Chioggia L'attesa</i>	*4 *4 *4
Filippo Marfori Savini	<i>Ritratto Vagabondi L'ottuagenaria Girovago Nel porto canale di Fano Mucche e cavallo alla vasca Anghiari</i>	
Giuseppe B. Guidi	<i>Eva Fiera di S. Ambrogio a Milano Comizio di pezzenti Isola della Fecondita La lettura della mano</i>	
Celestino Celestini	<i>Case medioevali – Viterbo Roccalbegna Pitigliano</i>	
Bruno Croato	<i>Palazzo Cadamosto Venezia</i>	
Enrico Siniscalco	<i>Ragazza Barche Carrozza</i>	
Emilio Zarini Mazzoni	<i>La collina di Fiesole</i>	

	<i>Campanile S. Jacopo</i>	
Guglielmo Baldassini	<i>Squero di barche</i> <i>Vecchio cantiere – Venezia</i>	
Kuhman A.	<i>Acqueforti di Venezia – 3 rada</i>	
Gino Bottai	<i>Pescatori</i>	
Egon Holländer	<i>Visioni scenarie</i>	
Cosimo Privato	<i>Piccioni</i> <i>Meriggio</i> <i>In laguna</i> <i>Meriggio</i> <i>Cortile</i>	
Giuseppe Malagodi	<i>Paesaggio</i>	
Enzo Ceccherini	<i>Trecciaiola nel giardino</i> <i>Paese</i> <i>Raccolta di olive</i> <i>Il gelso</i> <i>Mercato di Sesto Fiorentino – 2 rada</i>	
Giovanni Carboni	<i>Il piccolo gregge</i>	
Augusto Bompiani	<i>L'orto</i> <i>Il Turano in magra</i>	
Riccardo Fracassini	<i>L'Aventino</i>	
Carlo Romagnoli	<i>Dormitorio</i> <i>Il veggente</i>	
Esodo Pratelli	<i>Meriggio</i>	
Luigi Surdi	<i>Estate a Procida</i>	
Silvio Pucci	<i>Zappatori</i>	
O.Tosci	<i>L'alba del pastore errante</i>	
Giacomo Zanolari	<i>Paesaggio</i>	
Luigi Comolli	<i>Nella campagna Lombarda</i>	
Nera Simi	<i>Paese</i>	
Ugo Staccioli	<i>Intimità</i>	
Giuseppe Cerrina	<i>Silenzio del mattino</i> <i>Paesaggio</i>	
Ugo Piatti	<i>I fidanzati</i>	
Enzo Crescenzi	<i>Le colpe dei padri</i>	
Orazio Amato	<i>Le formiche</i>	
Antonio Barrera	<i>Navi in porto – 2 rada</i> <i>Interno campestre</i>	
Ruggero Focardi	<i>Angolo del mio studio</i>	

Tomaso Cascella	<i>Majolica fiera</i> <i>Majolica donne d'Abruzzo</i>	
Giuseppe Bachetti	<i>Fioritura (crtež) – 2 rada</i>	
Gigi Vidrich	<i>Finale</i> <i>L'idolo</i>	
Marian Trepse	<i>Dal cicio 'il villaggio' – 2 rada</i>	
Pietro Florit	<i>Case toscane</i> <i>S. Maria del Fiore</i>	
Alberto Gagliardo	<i>Vecchio falegname che riposa</i> <i>Fiero delle solitudini</i>	
Joso Bužan	<i>Piccola questione</i> <i>Malcontente</i> <i>Crtež – 5 radova</i>	
Ante Uvodic	<i>Spalato</i> <i>Miseria al sole</i> <i>Avanti cena</i>	
Nande Vidmar	<i>Kalolje</i> <i>Calvario</i>	
Drago Vidmar	<i>Il desiderio</i> <i>La guida</i>	
Veno Pilon	<i>Il vecchio</i>	
Stiplovšek	<i>Verso la città</i> <i>Tetti</i>	
Jovan Gojković	<i>Motivi della citta di Osjek – 2 rada</i> <i>Motivi di Mostar – 3 rada</i>	
Giuseppe Latini	<i>Passione</i> <i>Sorgente</i>	
Veno Pilon	<i>Ponte vecchio</i>	
Doko Mazalic	<i>Tipi della Bosnia – 2 rada</i>	
D. Renarić	<i>Ragazza</i> <i>Fanciullo</i>	
Tone Kralj	<i>Ciechi</i> <i>Profughi</i>	
Milenko Gjurić	<i>Disegni di Roma – 2 rada</i>	
Henrich Smrekar	<i>La strega</i>	
Božidar Jakac	<i>Paesaggio</i> <i>Concerto</i>	
Gjoko Čutukovic	<i>Il pittore</i>	
Ivka Oresković	<i>Studio testa</i>	

	<i>Novi</i>	
Grazia Fiorese	<i>Ragazzo ed Uva</i>	
Vladimir Filakovac	<i>Vienna – 2 rada</i> <i>Bambini</i> <i>Testa di bimbo</i>	

* otkup br.1 – obožavatelj iz Palerma prof. A. Ribolla – Nicodemi na prolazu kroz grad

Rijeku

* otkup br.2 – gospodin Umberto Tedesco iz Napulja – poklonio ga za osnivački fundus

umjetnina buduće Galerije umjetnosti u Rijeci

otkup br.3 – kralj Aleksandar Karađorđević i kraljica Marija

otkup br.4 – za *Amministrazione della Provincia del Carnaro – il.comm.* Ortolani

otkup br.5 – za *Comune di Fiume – il comm.* Piva

Samostalna izložba bračnih sudružnika umjetnika Gilde Pansiotti – Cambon i Glauca Cambona u hotelu *Quarnero*, Opatija

Tijekom posljednjih dana priprema oko otvorenja *Prima Esposizione Fiumana Internazionale di Belle Arti* u Rijeci, u Opatiji je otvorena zanimljiva izložba umjetničkih slika dvoje umjetnika, bračnih partnera talijanskoga podrijetla Gilde Pansiotti – Cambon i Glauca Cambona. Riječ je o dvoje umjetnika koji na svojim platnima bilježe svoje emocije: ona je sigurna i snažna u dodirima, odlučna u potezima kista, bez dvoumljenja i neodlučnosti, a on nedvojbeno izvrstan portretist, snažan, vibrantan i skulpturalan u prikazu, bez akademizma kao poze i bez prazne umjetničke retorike. Između izloženih portreta, pejzaža, marina, mrtvih priroda, žanr scena osjećalo se uzbuđenje života u impulzivnosti prikaza, mekoći i pribranosti ovo dvoje umjetnika koji su inspiracijom manifestirali svoje osjećaje. Na izložbi su bila zastupljenija platna Gilde Pansiotti – Cambon s prikazom mrtvih priroda i žanr scena, od čega su dominirala ona s motivima cvijeća. Uz opći dojam prevladava osjećaj klonule romantike opisane gotovo savršenom finoćom linija cvjetova poput onih u salonima *ancien regime*.

Glauco Cambon je izlagao platna oslikana raznovrsnim i širokim motivima iz života njegovoga kraja, u rasponu od klasičnih u koncepciji i ekspresiji do romantičnih u svojoj toplini i transparentnosti izvedbe. Zastupljen je bio i Cambonov poznati motiv žena: žene turobna izgleda, nasmiješene i očaravajuće, žene ekspresivnih očiju u bogatim plaštevima ili zamotane u tilu, različite žene u harmonijama svojih tako posebnih, različitih i opet jedinstvenih misterioznih naravi. Portreti su zaista bila omiljena tema Cambonova slikarstva i njegova prepoznatljivost. Godinama ih je izlagao u najpoznatijim galerijama Italije, u salonima umjetnika gdje su se okupljali intelektualci i bogata gospoda. Nažalost, u većem opsegu to njegovo izuzetno portretno slikarstvo nije se moglo doživjeti na ovoj opatijskoj izložbi zbog maloga broja izloženih portretnih ostvarenja, a prema izvorima, sve zbog ljubomore galerija koje nisu htjele posuditi slike u svom vlasništvu za potrebe ove izložbe. Ipak, i ova prikazana djela su bila dovoljna kako bi publika stekla uvid u priču koja je umjetnika pratila: portreti nevjerojatnih snaga, vibrirajuće palete, linije koje oblikuju predmete do najmanjih detalja. Ostvarenja prepuna nemirnoga i upečatljivoga sentimenta svi su željeli vidjeti. Upravo nedostatak Cambonovih portreta, ali i zastupljenost njegovih pejzaža i morskih veduta u opsegu nižem od očekivanoga, izazvali su oštro negodovanje publike ove izložbe.¹⁶¹

7.2.6. Izložba napuljskoga slikarstva u hotelu *Excelsior*, Rijeka

Nakon velikoga uspjeha koji je godinu dana ranije, 1924. godine imao mladi napuljski slikar Vincenzo Colussi u Opatiji s izložbom umjetničkih radova slikara napuljske škole, a kako bi zadovoljio navodni interes i zahtjeve ljubitelja umjetnosti grada Rijeke, ovaj je neumorni organizator i umjetnik u jednoj od dvorana hotela *Excelsior* u Viale B. Mussolini u Rijeci otvorio novu izložbu napuljske umjetnosti – *Mostra d'Arte Napoletana* koja je otvorila svoja vrata 4. listopada 1925. godine u 10 sati ujutro. Poput one u Opatiji, na ovoj je izložbi ovaj mladi napuljski slikar, produktivni organizator i promotor umjetnosti okupio reprezentativan broj napuljskih slikara donoseći pred riječku publiku njihove vizije „...koje je samo talijanski duh i

¹⁶¹ Ciubelli, E. Mostra personale di Gilda e Glauco Cambon. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 24. srpanj 1925., str. 3.

genij mogao kreirati".¹⁶² Pri otvaranju, javno je iskazana nada da će izložba postići jednako veliki uspjeh kao i prethodno održana u Opatiji.

Prateći daljnje dostupne podatke, ova su očekivanja bila i više no ispunjena. Ukupno sagledavanje izložbe, njenih medijskih odjeka i poruka koje je odaslala, kroz skromnu faktografiju i praktički nedostupne podatke o autorima i djelima, a istodobno bogate osvrte usmjerene veličanju talijanskoga duha, umjetničkih i društvenih dosegâ, ponesenosti srećom i čašću koju je predstavljala prilika biti dijelom Italije, ovaj umjetnički događaj potvrdio je svoju društveno – političku tendencioznost.

¹⁶² Mostra d'Arte Napoletana in Viale Mussolini. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 4. listopad 1925., str. 2.

1926.

Izložba Umberta Gnate u izlozima fotografskoga atelijera i dućana fotografske opreme *La Modernissima*, Rijeka

U izlogu fotografskoga atelijera Emira Fantinija *La Modernissima* na Korzu, početkom mjeseca veljače, Umberto Gnata je izložio sliku *Parco di Monza* odlične tehnike i izvrsne interpretacije u toplim bojama jeseni. S tom se slikom javnost upoznala tijekom njegovih priprema za Nacionalnu izložbu pejzaža, a koja će se održati u Rimu i Bologni, na kojoj bi se predstavio slikama Kvarnerskoga krša i Istre.¹⁶³

Samostalna izložba Leonide Villani u prostorijama *Liceo Scientifica*, Rijeka

Sredinom mjeseca, poslušavši savjet svojih obožavatelja, profesorica Leonida Villani, koja je iz Ferrare u Rijeku došla raditi kao profesor, u prostorijama *Liceo Scientifica* je izložila svoje radove i time upoznala javnost sa svojom vokacijom slikarice.¹⁶⁴ U dnevnom tisku se moglo pročitati kako je izložila nekoliko portreta čime se potvrdila kao odlična portretistica, dok se na njezinim pejzažima i marinama osjećao utjecaj impresionizma, kubizma, futurizma. Kao umjetnik, hvale vrijednih radova, riječku javnost je zadivila snagom svojih uradaka i Rijeka je mogla biti sretna što je prigrllila stručnjaka i velikoga umjetnika kao što je ona, u nadi da će ovome gradu¹⁶⁵ podariti još koju izložbu.¹⁶⁶

7.3.3. Samostalna izložba Uga Terzolja u hotelu *Regina*, Opatija

U Opatiji je 14. travnja zatvorena izložba Uga Terzolja koja je bila priređena u nekoliko dvorana hotela *Regina* – današnji hotel Imperijal. (43. slika) Ugo Terzoli je Opatijcima već dobro poznat

Brunelesco. Notte di pittura – Il paesaggio nell'arte. *La Vedetta d'Italia*, Fiume, 5. veljače 1926., str. 3.
Una mostra d'arte personale al R. Liceo Scientifico. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 19. veljače 1926., str. 2.
Vucsko, B. Alla mostra Villani. *La Vedetta d'Italia*. 25. veljače 1926., str. 3.
Vucsko, B. Alla mostra Villani. *La Vedetta d'Italia*. 25. veljače 1926., str. 3.

umjetnik budući da je već 1924. godine održao svoju samostalnu izložbu u Opatiji. Njegovi dolasci iz Rima i ostanci u Rijeci su sve češći, a Rijeka mu počinje biti drugim atelijerom. Brojnim obožavateljima se i ovom prigodom pokazao kao vrstan umjetnik – slikar koji uspijeva s izrazitom lakoćom i umješnošću rješavati veliki raspon tema od pejzaža do figuracija. Na ovoj je izložbi izložio oko pedesetak umjetničkih djela u različitim likovnim tehnikama od ulja, pastela, akvarela do drvoreza. Tisak navodi¹⁶⁷ kako se na izložbi moglo posebno uživati u njegovim lučicama i morskim krajobrazima, a među njima najviše u *Ritorno* i *Eneo al Tramonto* te u slikama s motivima Kvarnera u prigušenim i mekim tonovima kao što su *Porto*, *Piccolo porto*, *Preluca*, *Lungomare*. Majstorstvo u korištenju boja i svjetla uz duboku osjećajnost je nešto što se iščitava u njegovim slikama i što ga čini prepoznatljivim.

slika: hotel *Regina Elena*, Opatija

Samostalna izložba Carla Ostrogovicha u *Aula Magna Liceo Scientifica*, Rijeka

U vrijeme školskih praznika, u *Auli Magni Liceo Scientifica* (44. slika) 3. srpnja u 11 sati otvorena je izložba Carla Ostrogovicha.¹⁶⁸ Carlo Ostrogovich je tom prilikom izložio pedesetsedam radova. Izloženi radovi govore o umjetničkoj vrijednosti ovoga slikara koji je već

Esposizione Ugo Terzoli. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 15. travanj 1926., str. 3.

Susmel, E. Il valore e l'arte di Carlo Ostrogovich nella sessanta tele esposte alla Mostra odierna. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 4. srpanj 1926., str. 2.

izazvao veliku pažnju publike i stekao svoje obožavatelje, a za ovu prigodu tiskan je i vrlo skroman katalog¹⁶⁹.

44. slika: Aula Magna Lincea Scientifico u Rijeci

Oslobođen akademske konvencionalnosti, lišen školskih predrasuda, imun na utjecaje bilo kakvih grupa, Carlo Ostrogovich je bio svjestan činjenice da svoj umjetnički put može graditi sam, snagom, voljom i ustrajnošću, kako bi se nametnuo i suprotstavio pažnji obožavatelja umjetnosti koji su još uvijek naginjali k umjetnicima talijanskoga kruga i pasatizma. U dnevnom tisku učinjeno je nekoliko velikih osvrta na ovu samostalnu izložbu Carla Ostrogovicha napisanih od Edoarda Susmela¹⁷⁰, Nina Fatovicha¹⁷¹ i Riccarda Gigantea¹⁷² koji su detaljno analizirali njegove radove izdvojivši određena umjetnička djela po kvaliteti.¹⁷³Svi se oni slažu kako se radi o umjetniku zavidne umjetničke kvalitete stečene upornim i samotnjačkim radom,

Glavočić, D. *Carlo Ostrogovich 1884. – 1962*. Rijeka: Moderna galerija Rijeka – Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2002., str. 16.

Susmel, E. Il valore e l'arte di Carlo Ostrogovich nella sessanta tele esposte alla Mostra odierna. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 4. srpanj 1926., str. 2.

Fatovich, N. Alla mostra d'arte di Carlo Ostrogovich. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 11. srpanj 1926., str. 3.

Gigante, R. Carlo Ostrogovich e la sua arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 18. srpanj 1926., str. 3. / Gigante, R. Ancora della mostra dei dipinti di Carlo Ostrogovich. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 21. srpanj 1926., str. 3.

Iz predmetnih članaka u kojima su se iznosili osvrta na likovnu produkciju Carla Ostrogovicha sa njegove samostalne izložbe u Rijeci, zbog svoje iznimne kvalitete izdvojena su slijedeća djela: *Sorrisi invernalli*, *Solitudine*, *Laguna*, *Canale di Venezia*, *Ultime luci*, *Carso*, *Pollaio*, *Riposo*, *Primi tepori*, *Sagra*, *Cipressi*, *Quiete*, *Vespero*, *Madonna*, *Laguna*, *Ultimi raggi*, *Canale*, *Mandracchio*, *Settembre*, *Autunno*. Važno bi bilo za spomenuti da je ovo ujedno i posljednja izložba na kojoj se Carlo Ostrogovich predstavio riječkoj likovnoj publici prije svoga odlaska u Italiju.

paleti bogatoj spektrom boja i prepunoj svjetla. Govore kako su njegove slike znalački i odmjereno savršene zaokružene cjeline ostvarene elementima lišenima svake suvišnosti. Motivi ove izložbe doticali su se mrtvih priroda s cvijećem, lučica i pejzaža. Izložba je bila dobro posjećena što je pratio i dnevni tisak pa su je osim građanstva posjetili i brojni uglednici iz političkoga kruga Kvarnerske provincije.¹⁷⁴ I do 500 posjetitelja dnevno za tadašnju je Rijeku bio veliki broj. Posjetitelji su hvalili postignuto slikarsko umijeće Carla Ostrogovicha i dopadljivost njegovih novih likovnih formi.

Samostalna izložba Federice Blande u *Auli Magna Liceo Scientifica*, Rijeka

Sredinom mjeseca prosinca, na istom mjestu u *Auli magni Liceo Scientifica* otvorila se još jedna samostalna izložba i to riječke slikarice – sugrađanke Federice Blande. Ovo nije njezina prva izložba jer kako iz tiska doznajemo, riječka se javnost već ranije mogla upoznati s

*„...prozračnošću i lakoćom njezinih latica i cvijeća, svježinom prirodnosti grana i cvjetova, transparentnosti u prekrasnim pejzažima po kojima se Federica Blanda raspoznaje.“*¹⁷⁵

Tako je i na ovoj riječkoj samostalnoj izložbi Blanda izložila veliki broj slika s motivima cvijeća koje je umjetnica s posebnom lakoćom i afinitetom oblikovala. Pored njih izložila je i portrete. Nije baš jednostavno portretirati u akvarelu. Za to treba biti siguran u dodir, boju, impresiju i ideju. Treba se imati jasna vizija kakva će biti figura kada položimo kist na papir. Rješavanje tehničkih poteškoća ukazat će na majstorstvo i apsolutnu sigurnost ruke i oka Federice Blande koje je s velikim uspjehom svladala. Tri izložena portreta *Signorina Socillo*, *Signorina Ada Bombig* i *Signor Michlavich* znalački izražena karaktera, puni iskrenosti i istine, idu u prilog njezinoj vještini istesanoj godinama rada.

La chiusura della mostra Ostrogovich. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 20. srpanj 1926., str. 2.

La mostra d'arte di Federica Blanda. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 16. prosinac 1926., str. 2.

1927.

Druga međunarodna riječka umjetnička izložba u *Palazzo delle Scuole Municipali Emma Brentari*, Rijeka

Krajem mjeseca svibnja 1927. najavljeno je kako se krenulo s pripremama za Drugu međunarodnu riječku umjetničku izložbu – *II. Esposizione Internazionale di Belle Arti*¹⁷⁶ na kojoj će, kako su već tada kazali organizatori, publika moći uživati u umjetničkim djelima najboljih umjetnika Italije odabranih s *93. Esposizione della Societa Amatori e Cultori di Belle Arti di Roma* koja je u Rimu postigla uspjeh.¹⁷⁷

Po uzoru na prethodnu istovrsnu izložbu održanu u Rijeci dvije godine ranije i na ovoj je odlučeno da će se predstaviti jugoslavenski autori uz obećanje *Real Accademie di Belle Arti* iz Beograda i Zagreba kako će u jugoslavenskoj sekciji biti zastupljeni pomno odabrani umjetnici čiji će izbor podržati najvišu umjetničku i stručnu razinu događaja. Kako se ne bi ponovile pogreške koje su obilježile organizaciju prethodne izložbe, a koje su se u prvom redu odnosile na izostanak sudjelovanja umjetnika iz drugih pozvanih zemalja u primjerenom broju, od početka se isticala jasna odlučnost organizatora da poduzme sve predradnje kako bi se to spriječilo. U tom je smislu predsjednik talijanskoga dijela organizacijskoga odbora Gino Antoni, tijekom svoga boravka u Budimpešti, dobio, a potom i žurno prenio, vijest da je Vlada Mađarske službeno istakla svoje sudjelovanje na izložbi u Rijeci. Za razliku od prošloga nastupa Mađara koji su se na Prvoj međunarodnoj riječkoj umjetničkoj izložbi predstavili malim brojem umjetnika, ovaj put u organizaciji *S. E. Ministra conte Klebelsberga* i *prof. Bela Dery* – ravnatelja *Salone Nazionale* u Budimpešti, a pod pokroviteljstvom *Ministera della Publica Istruzione del Regno d'Ungheria* najavljena su u mađarskoj sekciji djela najboljih mađarskih slikara, koji su se u zadnjih desetak godina istaknuli u europskim avangardnim umjetničkim pokretima i grupama.¹⁷⁸ Oni su se u Rijeci trebali predstaviti s nedavno uspješno izloženim radovima na izložbama u Beču i Varšavi, kao i dodatno odabranim radovima od stručnoga odbora, koji je imenovan

2a Esposizione internazionale di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 27. svibanj 1927., str. 3.

Za razliku od 1925. godine, slike za ovu izložbu nisu preuzete s *Esposizioni Biennali d'Arte a Roma*. Prema dostupnim podatcima dobivenih internetskim pretraživanjem vidljivo je da su održana samo tri rimska bijenala i to 1921., 1923. i 1925. godine.

La nostra II.a Esposizione di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 4. lipanj 1927. str. 2.

posebno za ovu priliku. S obzirom na ovakvu organizacijsku razinu s mađarske strane, u planovima je već od početka bilo istaknuto kako će se samo jedna dvorana rezervirati za umjetnička djela najboljih umjetnika glavnoga grada Mađarske – Budimpešte, iako se, prateći dostupnu periodiku, kasnije ova inicijativa u potpunosti izgubila.

Tijekom potpisivanja preliminarnih sporazuma između Odbora Druge međunarodne izložbe u Rijeci i mađarskih predstavnika, talijanski ministar u Budimpešti conte Durini di Monza je predložio novo umjetničko događanje temeljeno na suradnji dviju zemalja – organizaciju dviju izložbi na kojima bi se godinu dana kasnije u Rimu prezentirala mađarska umjetnost, a u Budimpešti talijanska.¹⁷⁹ Ideja je u službenim krugovima primljena s popriličnim entuzijazmom.

Zalaziti u analizu istaknute talijanske okrenutosti Mađarskoj koja je obilježila gotovo sve organizacijske istupe i iznesene planove djelovanja, neminovno nas dovodi u područje procjene društveno – političkih odnosa u kojima ne možemo zaobići nekadašnju administrativnu bliskost Rijeke i Mađarske koja se sada, a i mnogo puta kasnije, nastavljala javljati kao teret i zatumljena težnja talijanskih imperijalističkih težnji. Potka talijansko – riječkih odnosa, koju u ovom slučaju pratimo kroz kronologiju likovnih događanja, u nekim je razdobljima iskazivala veću, u nekima manju, no uvijek barem dijelom prisutnu notu imena, pojma i geografskoga zova Mađarske. Definiran prošlošću, pogled talijanske državotvornosti između dva rata, upravo onaj koji je stajao s jednom čizmom u Rijeci, uvijek je iskazivao titraj spremnosti da zakorači dalje, put mađarske ravni. Kao kemotaksijska privlačnost, iako uvijek niske izravne verbalizacijske razine, ovaj je odnos prisutan u svim riječkim međuratnim izložbama međunarodnoga karaktera, a njegovu iznimnu izraženost susrećemo upravo u dokumentima vezanim uz Drugu međunarodnu riječku umjetničku izložbu. Kako je ona postala značajan događaj s mnogobrojnim, širokim i značajnim likovnim aktivnostima od velikoga značenja u ukupnom umjetničkom, kulturnom i političkom smislu, prema dostupnim tekstovima kritike i kroničara, na njenim se temeljima razvijala nada stvaranja čvrstoga kulturnog i umjetničkog mosta koji bi preko Rijeke vodio od Italije prema Srednjoj Europi. Ovaj most suvremenici su redom pozdravljali i doživljavali višeznačno: u ekonomskom, općeintelektualnom, i posebno, umjetničkom smislu. Da je to polako postajalo

¹⁷⁹ Esposizione Internazionale di Belle Arti della Citta di Fiume. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 19. lipanj 1927., str. 2.

stvarnost, ukazuje veliki interes Bugarske, Rumunjske i Poljske prema ovoj umjetničkoj manifestaciji.¹⁸⁰

Ovakva uloga izložbe, ambiciozni planovi organizatora i podržavatelja te aspiracije koje su se uz nju vezivale, učinile su ponovo aktualnim pitanje nedostatka adekvatnoga prostora te jasne i izdašne financijske podrške koja se činila presudnom. Kako su pitanja nužnosti osiguravanja adekvatnoga likovnog izložbenog prostora pratile javne komentare i kritike prethodnih riječkih izložbi, a posebno Prve međunarodne riječke umjetničke izložbe održane 1925. godine, sada je došlo pravo vrijeme za njihovu aktualizaciju. Otvaranje ove presudne gradske i šire teme, sada se činilo jednostavno nezaobilaznim.

S obzirom na održavanje velike Internacionalne izložbe industrije i poljoprivrede za koju je već unaprijed bilo sigurno da će biti izvrsno posjećena i privući brojne posjetitelje iz cijele Kraljevine Italije, te drugih krajeva Europe, riječka se *II. Esposizione Internazionale di Belle Arti* trebala s ciljem koordinacije događaja otvoriti 1. kolovoza i ostati otvorenom do kraja mjeseca kolovoza.

Zbog visokih ambicija organizatora, pratećega porasta opsega izložbe i prijava sve većega broja sudionika na *II. Esposizione Internazionale di Belle Arti* morao se potražiti novi, prikladniji i veći prostor od *Licea Scientifica* kao mjesta na kojem je održana prethodna izložba. Kako u gradu Rijeci tada nije bilo moguće pronaći neki prostor kojem bi se pridjenula isključiva izlagačka namjena, te s obzirom na ljetno razdoblje godine, izbor je ponovo pao na školsku zgradu. Sada je bila odabrana zgrada djevojačke škole *Palazzo delle Scuole Municipali Emma Brentari* – danas zgrada Sveučilišne biblioteke i Muzeja moderne i suvremene umjetnosti Rijeka (45. slika) u ulici Via Edmondo de Amicis čije su učionice bile veće i po procjeni organizatora prikladnije za izlaganje najavljenih umjetničkih djela: slika, skulptura, crteža i grafika iz različitih dijelova Italije, Mađarske, Jugoslavije i drugih krajeva Europe.¹⁸¹

U dnevnim tiskovinama drugih gradova šire regije pisalo se tada o velikoj umjetničkoj izložbi i najavljivala njena inauguracija za prve dane mjeseca kolovoza. „*Riječka izložba je jedna od*

Esposizione Internazionale di Belle Arti della Citta di Fiume. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 19. lipanj 1927., str. 2.
La seconda esposizione internazionale d'arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 14. srpanj 1927., str. 2.

najvažnijih umjetničkih izložbi koja je ove godine realizirana u Italiji, pa tako i u Europi. Cilj ove izložbe je predstavljanje talijanske umjetnosti i umjetnosti država s kojima graniči na sjeveroistoku. Službeno se izložbi priključila Mađarska, kao i Jugoslavija s povećim listama umjetnika odabranih od strane prof. Gjuric, a uspostavljeni su i kontakti o mogućem sudjelovanju umjetnika iz Bugarske, Poljske i Čehoslovačke.¹⁸² riječi su kojima je događaj najavio zagrebački *Morgenblatt*, a prenijela riječka *La Vedetta d'Italia*. Slične tekstove pratimo i u dnevnim novinama drugih velikih gradova Srednje Europe. Tako *Narodny Listy* iz Praga najavljuje događaj s iznimnom simpatijom i naklonošću dok različite mađarske dnevne novine naglašavaju važnost i veliku nacionalnu posvećenost organizaciji izložbe.¹⁸³

45. slika: Palazzo delle Scuole Municipali Emma Brentari, Rijeka

Zahvaljujući dobrim kontaktima s članovima Organizacijskoga odbora izložbe, novinarima je bio omogućen razgled izložbenih prostorija prije otvorenja izložbe.¹⁸⁴ Prostorije su, kako navode u tisku, tijekom posjeta novinara bile u svakom svom dijelu ispunjene užurbanom aktivnošću radnika koji su postavljali posljednje od brojnih eksponata. U izložbeni prostor škole *Emma Brentari* pristiglo je tisuću i dvjesto radova velike vrijednosti koji su bili raspoređeni u šesnaest dvorana predviđenih za ostvarenja umjetnika iz Italije, osam dvorana za radove umjetnika iz

La seconda esposizione internazionale d'arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 14. srpanj 1927., str. 2.

La seconda esposizione internazionale d'arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 14. srpanj 1927., str. 2.

L'Esposizione di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 4. kolovoz 1927., str. 2.

Mađarske, dvije dvorane predviđene za radove jugoslavenskih umjetnika, dok je jedna dvorana ugostila djela ostalih međunarodnih umjetnika.

Izvori¹⁸⁵ pružaju podatke o zamjetnoj i sustavnoj marketinškoj aktivnosti koju su, za razliku od dvije godine ranije, organizatori ovom prilikom poduzeli. Tako su oko izložbene palače bili postavljeni smjerokazi dok su brojni plakati diljem centra grada iscrpno informirali i usmjeravali posjetitelje prema izložbi. Prema nakani Organizacijskoga odbora, ovime su se željele ispraviti zamjerke na istovrsnu prethodnu izložbu, povećati posjećenost, ali i na primjeren način dočekati umjetnike koji su iz različitih dijelova Europe dolazili svjedočiti izlaganju vlastitih umjetničkih djela i svojom nazočnošću dati obol grandioznosti skupa. Namjera organizatora da dovede u Rijeku sve dostupne autore koji su se radovima prezentirali na izložbi, zadobila je nepodijeljenu podršku svih relevantnih subjekata i cijele javnosti. Ova odluka koju nedvojbeno treba pozdraviti, predstavljala je u predmetnom vremenu veliki iskorak ukupnoga galerističko – promocijskog djelovanja. Omogućavanje posjetiteljima uz prezentaciju radova i upoznavanje s autorom, izmjenu iskustava te postavljanje pitanja, predstavlja začetke kasnije razvijenoga interaktivnog pristupa u dublju, integrativnu izložbenu praksu. Valja svakako dodati da je nazočnost velikih umjetničkih imena na izložbi i bez realnoga ostvarenja kontakta značajnijega broja posjetitelja s njima dalo nemjerljiv obol promociji samoga događaja, pobuđivanja opće znatiželje i pažnje medija te visokoga ukupnog interesa gradske, talijanske, ali i međunarodne javnosti.

Izložba je otvorena svečanom ceremonijom dana 7. kolovoza 1927. godine nekoliko dana kasnije od termina prvotne najave.¹⁸⁶ Obzirom na veliki broj izlagača i važnost djela različitih tendencija i škola, manifestacija je u konačnici zaista mnogostruko nadmašila onu održanu dvije godine ranije uz veliki interes u cijelom Kraljevstvu i zemljama iz koje su dolazili umjetnici – izlagači. Na krilima ovog značajnoga događaja, Rijeka je po prosudbi suvremenika tako postala mostom koji je ujedinio umjetnički život Italije i podunavskih zemalja, a što je i bio cilj Organizacijskoga odbora. Iznimno pozitivnim javnim kritikama radu Organizacijskoga odbora pridružili su se i sudionici izložbe isticanjem kako je trud organizatora dostojan najviše potpore. Komentari

L'Esposizione di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 7. kolovoz 1927., str. 2.

L'inaugurazione dell'Esposizione – Un importante discorso di S. E. Martelli. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 6. kolovoz 1927., str. 2.

dodatno ističu kako je grad Rijeka na najpovoljnijoj geografskoj poziciji koja omogućava umjetničku razmjenu: istok Europe je iz ekonomskih i prometnih razloga orijentiran prema Jadranu, a grad Rijeka predstavlja njihova vrata prema Zapadu. Prerastanje ovakve povezanosti na kulturno – umjetničku razinu te puna integracija regije s mnogostrukim pozitivnim učincima na društveni život u cjelini, komentari su koje nalazimo u zapisima iz razdoblja nakon zatvaranja izložbe.¹⁸⁷

Italija kao *majka svih umjetnosti* koja je tijekom stoljeća bila kolijevka velikih umjetničkih genija, u ovakvim je tendencijama svakako pronašla interes obrane svoga umjetničkog primata i hranjenja vječnoga zova umjetnika iz drugih zemalja. S druge strane, neke kritike donose aspekt viđenja događaja kao moguće inauguracije Rijeke u novi centar okupljanja talijanskoj publici manje poznate ili potpuno nepoznate umjetničke produkcije podunavskih zemalja.¹⁸⁸ Društvenom komentaru nije ipak izbjegla pokoja strelica kritike *poslovične nepouzdanosti* i *komoditeta* umjetnika koji su, po novinskim komentarima, usprkos navedenom našli snage i interes poduzeti potrebne korake za dostavu djela, a onda i osobno sudjelovanje na događaju.¹⁸⁹

Ono o čemu se nije moglo saznati u najavama izložbe, sada je postalo razvidno – izložbena je palača za ovu prigodu bila potpuno preuređena, a po opisu novinara, kada se ulazilo u atrij činilo se kao da se ulazi u park. Velike zelene biljke bile su postavljene duž skalinade koja je dovodila do mezanina, girlande od lovora obavijale su kolone i nastavljale se penjati po zidovima ukrašavajući glavni ulaz na kojem su bile postavljene nacionalne zastave zemalja sudionika. Izložbene su dvorane bile pripremljene za izlaganje u skladu s vrhunskim standardima vremena – dvotrećinska visina zidova prostorija i hodnika bila je prekrivena sivom tkaninom ne bi li se tako na najbolji način neutralizirala pozadina i istakla ljepota umjetničkih djela i njihove opreme. Prozori su u dvoranama bili napola zatamnjeni kako bi se smanjio direktan prodor danjega svjetla, a slike mogle pravilno prosuditi uz primjerenu zaštitu od mogućega neželjenog utjecaja dnevnoga svjetla. U dvoranama između prozora i u hodnicima, bile su postavljene klupe i

Alla Biennale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*, Fiume, 27. kolovoz 1927., str. 2.

Gli artisti italiani alla 2.a Esposizione Internaz. di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 2. kolovoz 1927., str. 2.

Gli artisti ungheresi e jugoslavi alla 2.a Esposizione Internazionale di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 5. kolovoz 1927., str. 2.

mekane sjedalice koji su omogućavale potpuni komfor posjetiteljima s namjerom da ih se što duže zadrži u prostorima održavanja izložbe.¹⁹⁰

Nakon ulaza, lijevo na mezaninu je u prvoj dvorani bila postavljena retrospektiva s petnaestak djela u raskošnim okvirima netom preminuloga Paola Sale, jednoga od najvažnijih talijanskih akvarelista 19. i 20. stoljeća. Nastavljajući dalje, prva od četiri sljedeće dvorane bila je posvećena nezavisnim umjetnicima koji nisu pripadali niti jednoj od nacionalnih grupa, a obilježeni su bili prefiksom *međunarodni*, iako se u dostupnim materijalima ne navodi o kojim je umjetnicima riječ. U daljnjim su dvoranama bili izloženi talijanski umjetnici: Ceracchini, Pirandello, Francalanci čije su izložene slike predstavljale posljednje tendencije u talijanskoj umjetnosti. Između njihovih radova nalazile su se i slike drugih, izuzetno poznatih umjetnika mlađe generacije talijanske umjetnosti kao Domenica Quattrocicchija, Giovanni Guerrinija, Giuseppe Aprea, Dante Comellija, Renata Javaronea, De Bernardija, Carla Ferrarija i Domenica Lomedija. Na istome katu nastavljala se izložba u *Sala Eroiche* u kojoj su izložene radove imali Giovanni Marchig i Ugo Ortona, grupa *Labronico* sa G. C. Vinzijom, Plinijom i Vittorio Nomellinijem. U sljedećoj dvorani koja je nosila ime *Sala degli artisti Piemontesi* izlagali su Nicola Arduino, Felice Vellan, Giulio Boetto, Guido Montezemolo s radovima inspiriranim ljepotama regije Piemonte, a u istoj su dvorani bile izložene i tri skulpture u drvu Michele Guerinija. Na samome kraju, dvije dvorane posvećene su jugoslavenskim umjetnicima, kako navode u tisku – slikarima Slavenima, zastupljenim i kroz grafičku umjetnost.¹⁹¹

U hodnicima, na zidovima mezanina, bilo je izloženo stotinjak crteža i grafika najslavnijih talijanskih grafičara kao što su Enzo Bagliori, Virgilio Retai, Gagliermo Baldassini.¹⁹²

Penjući se na prvi kat, dolazilo se do mađarskoga dijela izložbe gdje je u osam dvorana bilo izloženo više od 300 ulja, akvarela i tempera koje su odavale potpuni pregled suvremene mađarske likovne umjetnosti. Kako se navodilo, naročito su se zanimljivima činila djela koja su predstavljala ljepote glavnoga mađarskoga grada te djela u dvoranama avangardnoga slikarstva. I na ovoj se izložbi, kao i na prethodnoj, u jednoj od dvorana prezentirala manufakturna radionica porculana Herend s više od 50 predmeta poznatih po svojoj savršenoj i rafiniranoj izradi.

L'esposizione di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 8. kolovoz 1927., str. 2.

L'esposizione di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 8. kolovoz 1927., str. 2.

L'esposizione di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 8. kolovoz 1927., str. 2.

Mađarski dio izložbe je sadržavao i skulpture te presjek medaljarstva. U posljednjoj su dvorani prvoga kata bili izloženi slikari iz međunarodne sekcije među kojima je bio prikaz stare Rusije slikarica Ruime i Leonide Brailowsky, te četiri slike sardinijskoga umjetnika Melkiorra Melise. U hodniku su bile izložene grafike, drvorezi, litografije i bakropisi poznatih autora među kojima su bili Angelo Rossini, Sansalvadoli, Scaramucci, Dario Neri. Prekidajući monotoniju crno – bijeloga, tu su bili radovi u temperi De Ströbela. Najpoznatija djela na tom zidu bili su reljefi u drvu Adolfa Boldinija i reljef u koži Maria Marina.¹⁹³

Na zadnjem, drugom katu, izlagali su riječki umjetnici. Prema dostupnim materijalima, ulaz na ovaj kat bio je iznimno inovativno riješen – prema opisu kritike: „ukrašen jako uspješnim kistom i ugljenom fijumanskoga slikara Romolo Wnousecka koji je dobio nagradu na natječaju *Accademia di belle arti u Budimpešti*“.¹⁹⁴ U daljnjem pregledu izložbe dolazimo do prve dvorane drugoga kata i grupe *De Cordi Latii* te grupe *Marchigiano* s najslavnijim imenima talijanskoga suvremenog slikarstva: Sartori, Cromaldi, Ortolani, Cecconi. U dvije iduće dvorane – *Sale del Gruppo Flegreo* slijede druga najveća imena moderne talijanske umjetnosti: Mancin, Irolli, Fabricatore, Cacciaro, Colucci i Gemito sa skulpturama u bronci. U daljnjem slijedu, u *Sala dei Fiumani*, nalazile su se slike Carla Ostrogovicha, Mario de Hajnala, Romolo Wnousecka i Ugo Terzolja, a u istoj su dvorani bile izložene i dvije skulpture Balestrieria. Slijedile su talijanske dvorane – *Sala degli Emiliani* i dvije *Sale dei Veneti*: u prvoj se skupini među brojnim, redom istaknutim izlagačima isticao Mornis Pictor, koji je predstavio 3 slike što su dostavljene direktno iz Galerije Valili Podesta iz Bologne, dok su u venecijanskoj grupi bili Parin, Pomi, Wolf – Ferrari i Levier. U hodniku su još bili izloženi radovi grafičara iz Rijeke – Cesare Conighi koji je predstavio vizure staroga grada, a uz njega su bili i radovi rimske grupe grafičara te nekoliko njihovih skulptura. Na samom koncu izložbenoga slijeda, nalazio se prikaz arhitektonskoga projekta autora Melonija, keramike autora Retrodija i one Riječanke Irene Wittek.¹⁹⁵

Od otvaranja izložbe interes publike za *II. Esposizione Internazionale di Belle Arti* iz dana u dan je rastao pa se pojavila i inicijativa kojom bi, upravo zbog tako velikoga odaziva, publika mogla

L'esposizione di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 8. kolovoz 1927., str. 2.

L'esposizione di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 8. kolovoz 1927., str. 2.

L'esposizione di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 8. kolovoz 1927., str. 2.

sudjelovati svojim glasom u dodjeli medalje za najboljega umjetnika i umjetničko djelo izložbe. Tom se inicijativom potaknuo još veći interes, a sada su zainteresirani dolazili ne bi li svojim glasom dali dodatni, aktivni obol cijelom događaju. Istina, inicijativa nije bila bez protivnika, pa su njome bile potaknute i polemike oko načela i mogućnosti same kvantifikacije umjetnosti te kriterija izbora najbolje slike, skulpture i umjetnika. Inovativnost promotivnih aktivnosti za predmetno razdoblje, ilustrirala je dodatna inicijativa da glasački listići uđu u nagradnu igru te da se po završetku izložbe izvuče nekoliko ulaznica koje će kao nagradu dobiti po jedno umjetničko djelo sa izložbe.¹⁹⁶

Pored brojnih građana, izložbu u Rijeci posjetili su i mnogobrojni uglednici što je u prvom redu ukazalo na izniman, ne samo likovni, već i društveno – politički značaj događaja. Tako je među gostima bio generalni tajnik lijepih umjetnosti iz Budimpešte Desiderio Pilch sa suprugom koji se odazvao pozivu tajnika izložbe Mario de Hajnala i Ottonea Servazzija koji je vodio ured za tisak.¹⁹⁷

Uvaženi se posjetitelj prema bilješkama dugo zadržao u razgledavanju izložbe, a potom je u izjavi istaknuo njezinu važnost i naglasio svoju sreću zbog mogućnosti uživanja u radovima najboljih talijanskih umjetnika. Desiderio Pilch nije propustio priliku osvrnuti se i na činjenicu da ova izložba postaje sve važnijom premosnicom Mađarske i Italije. Istoga dana u popodnevnim satima, izložbu je posjetio i uvaženi gost Francesco Herceg, predsjednik Savjeta lijepih umjetnosti iz Budimpešte. Tisak spominje da je izložbu posjetio i Emanuele Vivorio, prefekt Kvarnerske provincije koji u izjavama nije štedio riječi pohvale i izraze osobne oduševljenosti.¹⁹⁸ U procjeni uspjeha izložbe i želji za objektivizacijom njenih učinaka, pored ukupne brojnosti publike koja je po danima varirala od 500 do 800 posjetitelja te popisa uglednika koji su izložbu posjetili, svakako valja navesti i otkupe izloženih djela koji nisu bili zanemarivi.¹⁹⁹ Daljnjim istraživanjem došli smo i do spoznaje da je povodom ove velike izložbe tiskan katalog²⁰⁰ (46. i 47. slika) koji nam je omogućio detaljan uvid u popis svih sudionika ove velike likovne

Alla Biennale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 30. kolovoz 1927., str. 2.

Alla Biennale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 27. kolovoz 1927., str. 2.

La minifestazioni artistiche di Fiume – S. E. Bodrero e S. E. Herceg alla Biennale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. 31. kolovoz 1927., str. 3.

Među ostalim uzvanicima izložbu su posjetili i Console Generale del Regno d'Ungheria Stefano Reviczky, Console di Jugoslavia Dobricic koje je izložbom sproveo Milutin P. Mihanovich, slikar Jugoslavenske kraljevske kuće / Alla Biennale di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. 4. rujan 1927., str. 2. /

Slikovni prilog iz kataloga reproduciran je i priložen u prilogu doktorskoga rada od 11. do 51. priloga.

smotre kao i izloženih djela. Ove podatke donosi tablica izlagača, izloženih radova i učinjenih otkupa broj 4.

46. slika: Naslovnica kataloga *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della città di Fiume*

47. slika: Prva stranica kataloga *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della città di Fiume*

Izložba se zatvorila 8. rujna 1927. godine, a ministar u Vladi zadužen za područje kulturne suradnje, *Ministro della Pubblica Istruzione*, tom je prilikom uputio u Rijeku Gina Fogolarija, direktora *Accademia di belle arti a Venezia* i aktualnoga *Conservatore dei Monumenti medievali delle Tre Venezie* kao svoga osobnog izaslanika. Navedenoj je ceremoniji zatvaranja sudjelovalo i visoko izaslanstvo Mađarske na čelu sa senatorom i poznatim književnikom Francescom Hercegom čija je funkcija u tadašnjim medijima definirana i kao *Segretario Generale delle Belle Arti di Budapest*, a uz njega je bio nazočan i Kartesz, *Sottosegretario di Stato per il Culto e la Pubblica Istruzione d'Ungheria*.²⁰¹ Na svečanosti zatvaranja dodijeljene su nagrade posjetitelja.²⁰² Prvu nagradu je dobio pastel *Nudo* s potpisom Rosalia Feszty Jokai, procijenjen na 1600 lira, druga je nagrada išla Marcelu Ostrogovichu za djelo *La Laguna* istaknute

La cerimonia della chiusura della Biennale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 9. rujan 1927., str. 2. / La chiusura della Biennale – Un quadro di artista fiumano acquistato dalla Casa Reale. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 8. rujan 1927., str. 2.

La premiazione degli artisti alla Biennale. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 10. rujan 1927., str. 2. / Ancora della Biennale. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 11. rujan 1927., str. 2. / Alla Biennale di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 13. rujan 1927., str. 2.

vrijednosti 800 lira, dok je Herendov porculan procijenjene vrijednosti 200 lira dobio treću nagradu. Ulaznice koje su služile kao glasački listići, bile su ujedno i srećke. Šestogodišnja djeca, Aldo i Anita Kalani, izvukli su ovom prigodom dobitnike nagrada pa je tako prvonagrađeni rad išao vlasniku ulaznice broj 2842, ulaznica 2574 dobila je drugonagrađeni, a ulaznica 1279 rad ovjenčan je trećom nagradom. Nakon završetka ove izložbe i promocije dobitnika nagrada, tri su navedena rada bila još neko vrijeme izložena u posebnoj vitrini na riječkom Korzu. Iz dostupnih izvora naknadno doznajemo kako je prvonagrađeni rad mađarske umjetnice Feszty Jokai Rosalije isporučen za stalni postav *Camera di Commercio e Industria*, budući da ga posjetitelj izložbe – dobitnik nije preuzeo. Brojni napori koji su se ulagali kako bi izložba nadvladala izolirani umjetnički događaj i bila iskorištena za što veću javnu promociju pripadnosti Rijeke kulturnom krugu Italije te isticanje nove uloge grada na globalnoj europskoj kulturno – umjetničkoj i socio – ekonomskoj karti Europe, opisanim su detaljima dodatno potvrđeni. Pored iznimne pažnje posvećene užem galerijskom dijelu poduhvata: privlačenju što većega broja značajnih autora, brizi o njihovoj širokoj zastupljenosti i definiranoj nacionalnoj, te regionalnoj zastupljenosti, organizaciji galerijskoga prostora u skladu s najvišim kriterijima vremena, nezaobilazno je još jednom – u pregledu osvrta na izložbu spomenuti niz popratnih aktivnosti koje su bile ispred svoga vremena, na tragu suvremenoga marketinga i ciljane, dijelom čak i tendenciozne prezentacije.²⁰³ Želja za što većim javnim odjekom izložbe, s obzirom na silan trud organizatora i visoki stupanj podrške relevantnih institucija, nije mogla ostati nezadovoljena. Uputimo li u navedenom smislu pogled u brojne prateće tekstove koje mediji povodom zatvaranja izložbe donose, ne možemo izostaviti brojne glorifikacijske osvrte te jednodušne ocjene talijanskih kritičara o riječkoj izložbi kao o „...*najbitnijoj likovnoj manifestaciji Kraljevine*.“²⁰⁴ Ovi tekstovi redom su isticali poziciju Rijeke kao „... *budnog stražara istočne granice*“²⁰⁵ – mjesta na kojem su se susretali, integrirali i aktivirali relevantni kontakti. Izložba je tako poslužila kao povod isticanju transverzale koja od Italije kao kolijevke antičke umjetnosti i arhitekture te vodećega rasadnika kulture, upravo preko grada Rijeke vodi u *promociju transadriatiche*, ključnih upliva prema centralnoeuropskom krugu. Upravo u ovom se

Miclavio. Echi della Biennale d'Arte – Interessamento della stampa jugoslava. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 21. rujan 1927., str. 3.

La cerimonia della chiusura della Biennale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 9. rujan 1927., str. 2.

Domani si chiude la Biennale d'Arte. *La vedetta d'Italia*. Fiume, 7. rujan 1927., str. 2.

smislu Rijeka isticala kao „... *moralni pobjednik, bastion s ulogom stražara koji čuva mjesto razmjene vrhunskih nematerijalnih vrijednosti civilizacije.*“²⁰⁶ Novine su prenijele dijelove ili cijeli govor koji je pri zatvaranju izložbe održao R. Gigante, a u kojem se vrlo nadahnuto angažirao u isticanju navedenih stavova. Brojne popratne članke, prikaze izložbe, osvrte i preglede nalazimo nakon ceremonije zatvaranja u tiskovinama šire regije. Tako o izložbi pozitivno piše Domenico Vaccari iz lista *Tre Venezie*²⁰⁷ pa zagrebačka novinarka Alma Babić, a odjeci su bili široki i u drugom jugoslavenskom tisku te brojnim mađarskim listovima.²⁰⁸

Tablica 4.

Popis izlagača, izloženih djela i otkupnoga statusa s izložbe *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della città di Fiume*²⁰⁹, Rijeka, 1927. godine

Počasni odbor:

S.E. Pietro Fedele – *Ministro della P.I.*

S.E. Costanzo Ciano – *Ministro delle Comunicazioni*

S.E. Conte Cuno de Klebelsberg – *Ministro dei Culti e della P.I. del Regno d'Ungheria*

Gr.Uff. Prof. Arduino Colasanti – *Direttore Generale delle Belle Arti*

S.E. l'Ammiraglio Luigi Cilo di Filomarina Principe di Bitetto

S.E. il Conte Ercole Durini di Monza – *Ministro di S.M. il Re d'Italia a Budapest*

S.E. il Principe Alberto Giovanelli – *Presidente della Societa Amatori e Cultori di Roma*

Comm. Francesco Fedele – *Direttore delle Belle Arti*

S.E. Carlo Giovine Duca di Girasole

Barone Arturo Berlingeri – *Vicepresidente della Societa Amatori e Cultori di Roma*

Arturo Lancellotti – *Segretario Generale dell'Esposizione d'Arte Marinara*

Comm. Emanuele Vivorio – *Prefetto del Carnaro*

Comm. Dott. Silvio Piva – *Commissario del Comune di Fiume*

Domani si chiude la Biennale d'Arte. *La vedetta d'Italia*. Fiume, 7. rujan 1927., str. 2.

La cerimonia della chiusura della Biennale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 9. rujan 1927., str. 2.

Miclavio. Echi della Biennale d'Arte – Interessamento della stampa jugoslava. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 21. rujan 1927., str. 3.

Popis izlagača i umjetničkih radova dobiven je iz kataloga koji je za tu priliku bio tiskan. Otkupni statusi su sastavljeni iz kritičkih osvrta o likovnim umjetnicima i njihovim umjetničkim radovima navedenih u dnevnim novinama. Podatci u ovom tabličnom prikazu podložni su dopunama.

Cap. Comm. Nino Host – Venturi – *Segretario Politico del P.N.F.*

Comm. Azzaretti Evelino – *Viceprefetto del Regno*

Cav. Uff. Giuseppe Cobianchi – *Capo Gabinetto del R. Prefetto*

Comm. Icilio Baccich

Dott. Giovanni Miceli – *Direttore de La Vedetta d'Italia*

Ing. Guido Lado

Izvršni odbor:

predsjednik Riječkoga izvršnog odbora: Comm. Riccardo Gigante

predsjednik Rimskoga izvršnog odbora: Comm. Avv. Gino Antoni

podpredsjednik: Comm. Prof. Edoardo Susmel

članovi: prof. Enrico Burich, prof. Nino Fattovich, prof. Arturo Marpicati, ing Luigi Morini

tajnik izložbe: Mario de Hajnal

povjerenik za plasman: Carlo Ostrogovich

povjerenik za štampu: Ottone Servazzi

Nacionalni savjet umjetnosti Mađarske:

predsjednik: Francesco Herczeg – *Membro della Camera Alta*

izvršni predsjednik: Roberto K. Kertesz – *Sottosegretario di Stato per il Culto e la Pubblica Istruzione*

podpredsjednici: Oscar Glatz – *pittore, Rettore dell'Accademia di Belle Arti*; Floriano Korb – *architetto*; Dott. Lodovico Tihamer – *Consigliere di sezione del Ministero del*

Culto e della Pubblica Istruzione; Dott. Aladar Haas – *Consigliere di sezione del Ministero del Culto e della Pubblica Istruzione*

članovi:

Lodovico Agotai – *Direttore della scuola d'arte applicata*; prof. Edoardo Ballo – *slikar*; arh. Zoltan Balini; slikar Stefano Csok; Dott. Elemer Czako – *Sottosegretario di Stato*; Bela Dery – *slikar, Direttore del Salone Nazionale*; prof. Edmondo Farago – *slikar dekorater*; Dott. Tiberio Gerevich – *professore universitario*; Stefano Groh – *Direttore della scuola d'arte applicata*; Colomanno Gyorgyi – *Direttore della Societa d'arte applicata*; arh. Rodolfo Hikisch; Giovanni Horvai – *kipar*;

arh. Dott. Eugenio Lechner; Nicolo Ligeti – *kipar*; Dott. Paolo Majovszky – *Consigliere ministeriale*; arh. Geza Maroti; Dott. Elek Petrovics – *Direttore – capo del Museo di*

Belle Arti; prof. Stefano Reli – slikar; Giuseppe Rippl – Ronai – slikar; Giuseppe Rona – kipar; prof. Massimiliano Roth – umjetnik dekorater; prof. Sigismondo Strobl – Kisfaludi – kipar; prof. Francesco Szablya – Frischauf – umjetnik dekorater; prof. Stefano Szentgyorgy – kipar; Edmondo Telcs – kipar; prof. Giovanni Vaszary – kipar; Dott. Giulio Vegh – *Direttore – capo del Museo d'arti decorative*; arh .Giulio Walder – *Sottosegretario di Stato*; Giorgio Zala – kipar Izvršni odbor Mađarske izlagačke sekcije:

predsjednik: Bela Dery – *Commissario del R. Governo ungherese*

Članovi: Lodovico Agolai, Andrea Dudits, Oscar Glatz, Colomanno Gyorgyi, Bela Ivanyi - Grunwald, Dott. Paolo Majovszky, Dott. Elek Petrovics, Giuseppe Rona, Massimiliano Roth, Stefano Szentgyorgyi, Edoardo Telcs, Giovanni Vaszary, Dott. Giulio Vegh

odbor izlagačke sekcije grada Budimpešte:

Dott. Francesco Ripka – *Primo Borgomastro*; Dott. Eugenio Sipocz – *Borgomastro*; Dott. Giovanni Buzat – *Viceborgomastro*; Dott. Andrea Liber – *Assessore*; Dionighi Csanky –

Direttore del Museo della Capitale; Dott. Bela Pacher – *Segretario del Consiglio comunale della Capitale*

Izlagači – autori	Naslov djela i tehnika	Otkup
Dvorana I. Gruppo Labronico Gruppo dell' Eroico		
Ugo Ortona	<i>Luci ed ombre</i> <i>La strada</i>	
Ferruccio Rontini	<i>Buoi al carro</i> <i>Mattino di maggio</i> <i>Polli, alberi e case</i>	
Giannino Marchig	<i>Momento musicale (30. prilog)</i> <i>Un decaduto</i>	
Mario Fiorentini	<i>Il bacino di S. Marco verso sera</i>	
Giulio Cesare Vinzio	<i>Vespero</i> <i>Bovi al carro</i> <i>Marina</i>	
Maria Jahn	<i>Chiesa di S.Maria della Salute (Viterbo)</i> <i>Rustico</i>	
Plinio Nomellini	<i>Paese dell'Elba</i> <i>Rocce di Quercianella</i>	

	<i>Sera all'Elba</i>	
Vittorio Nomellini	<i>Il mattino</i> <i>Primavera in Collo Fiorentino</i>	
Llewelyn Lloyd	<i>Tramonto tragico</i> <i>Tramonto tragico (isola d'Elba)</i> <i>Calma di tempesta (isola d'Elba)</i>	
Domenico Someda	<i>Avanzi del Bosco Sacro e monti Tuscolani</i> <i>Caccia in campagna romana</i> <i>Come giocano i miei gattini</i>	
Mario Carlessi	<i>Venere moderna – scultura</i> <i>Testina – scultura</i> <i>Donna nuda giacente – scultura</i>	
Valmore Gemignani	<i>Putto con anitra – scultura</i> <i>Faunetto – scultura</i>	
Piero Funaro	<i>Maternita – scultura</i>	
Dvorana II. <i>Internazionale</i>		
Bernardino Palazzi	<i>Orto nella campagna padovana in autunno</i> <i>Dalla chiesa di Praglia</i> <i>Autoritratto con figura</i>	
Gisberto Ceracchini	<i>Madonna con bambino</i> <i>Ritorno dai campi</i> <i>Autoritratto</i>	
Fausto Pirandello	<i>Paese</i> <i>Il temporale</i>	
Fausto S. Rodocanachi	<i>Il convegno delle torri</i>	
Riccardo Francalancia	<i>Paesaggio</i> <i>Paesaggio</i> <i>Natura morta d'alabastro</i>	
Franco Girosi	<i>Sole a Capri</i> <i>Bagnanti in sorpresa</i> <i>Case di Anacapri</i>	
Arturo Checchi	<i>La Madre</i>	
Carlo Ferrari	<i>Primo sole (Costa azzurra livornese)</i> <i>La strada bianca (Costa azzurra livornese)</i>	
Donato Frisia	<i>Studio femminile</i> <i>Natura morta</i> <i>Amore</i>	
Elisabetta Zanelli	<i>Graturco</i>	

Kaehlbrandt	<i>Paesaggi</i> <i>Paesaggi</i>	
Ernesto Stadelmann	<i>Natura morta</i> <i>Fioraia</i>	
Emilia de Divitis	<i>Marina di sera</i>	
Annie Kuppelwiesell	<i>L'idiota</i>	
Anna Balsamadijeva	<i>Riposo</i> – scultura <i>Giovani donne</i> – scultura <i>Amore</i> – scultura	
Romano Romanelli	<i>Ritratto della Marchesa P.</i> – scultura <i>Frammento di una pieta</i> – scultura	
Dvorana III. <i>Internazionale</i>		
Givanni Guerrini	<i>Autunno in Romagna</i> <i>La casa del contadino</i> <i>Autunno</i>	
Renato Favarone	<i>Roma che scompare</i>	
Giuseppe Aprea	<i>Verso sera</i> <i>I figli del mare</i> <i>Penisola Sorrentina</i>	
Tilde Aprea	<i>Meta di notte</i>	
Domenico Valinotti	<i>Sera. Val di Givoletto</i> <i>Pascolo</i> <i>bis. Il pagliaio</i>	
Aldo Mazza	<i>Testa di fanciullo</i>	
Maria Croce Nanni	<i>Frutta</i> <i>Dopo la pioggia</i>	
Renato Favarone	<i>Marina di Capri</i>	
Luigi Stracciari	<i>Temporale</i> <i>Finestrella azzurra</i> <i>Testa di vecchio</i>	
Alberto Rosati	<i>Le quercie</i>	
Piero Bergamaschi	<i>Armonie dorate</i> <i>Ritratto di fanciulle</i>	
Dante Comelli	<i>nel retro di casa mia</i> <i>Casa bianche</i> <i>Respiro</i>	
Nino Bertoletti	<i>Nudo</i>	
Pietro D'Achiardi	<i>Ravello veduta dalla costa</i>	

	<i>Ravello: la città vecchia</i>	
Francesco Falcone	<i>Autoritratto – skulptura</i> <i>Testa di vecchio – skulptura</i> <i>Testa di fanciullo – skulptura u drvu</i>	*20
Elena Zelezny – Scholz	<i>Orsi bianchi – skulptura</i>	
Eugenio Fellini	<i>La donna mia – skulptura</i>	
Dvorana IV. Internazionale		
Wanda Biagini	<i>Natura morta</i> <i>Natura morta</i>	
Pasquarosa Bertoletti	<i>Cinerarie</i> <i>Anemoni</i>	
Domenico Guerello	<i>Novembre secco</i> <i>Burano</i> <i>Papaver</i>	
Ignio Epicoco	<i>Strada solitaria a Messanie (Puglia)</i> <i>Candida ascensione</i>	
Dario Neri	<i>Vigne senesi</i>	
G. Sacheri	<i>Plenilunio</i> <i>Nevicata sull'altipiano</i>	
Carlo Salodini	<i>Natura morta</i> <i>Paesaggio invernale</i>	
Giuseppe Rontini	<i>Prima messa</i> <i>Natura morta</i> <i>Presso Siracusa</i>	
Giuseppe Carosi	<i>Glicinie e pampini</i> <i>Bellezza sorridente</i> <i>Notturmo romano</i>	
Alberto Carosi	<i>La basilica di S.Marco a Venezia</i> <i>La buona sorellina</i> <i>La zucca</i>	
Elena Westphal Durante	<i>Mattinata veneziana</i>	
Gennaro D'Amato	<i>Bagliosco</i>	
Ernesto Barbero	<i>Il Frantz Joseph Quai (Vienna)</i> <i>In Val di Susa</i>	
Giovanni Lomi	<i>Primi raggi (16. prilog)</i> <i>Mucche bianche</i> <i>Campagna lombarda</i>	
Giuseppe Micali	<i>Presso Valle Giulia (Roma)</i>	

	<i>Pescatore della Cornovaglia</i>	
Antonio Barbera	<i>Case e barche</i> <i>La barca verde</i>	
Tarra Luigi	<i>Vecchie case in Viterbo</i> <i>Cintella d'Agliano</i>	
Arnaldo Ferraguti	<i>Madre</i>	
Nino Bertoletti	<i>Natura Morta (pesci)</i> <i>Natura morta (uva)</i>	
Carlo Zamfognini	<i>Pesci</i> <i>Frutta</i> <i>Parca cena</i>	
Bruno Cordati	<i>Bambina</i>	
Michele Cascella	<i>Vecchie barche</i> <i>Merano</i> <i>I ponti di Augusto sulla Neva</i>	
Paolo Gutscher	<i>Alla porta del convento</i>	
Guido Chirozzo	<i>Casa mia, casa mia</i> <i>Serenita mattutina</i>	
Giuseppe Tittoni	<i>Torre di Centocelle a Roma</i> <i>L'eremo</i>	
Domenico Valinotti	<i>Il Pagliaio</i>	
Cornelio Palmerini	<i>Epilettica – skulptura</i> <i>Bambina seduta – skulptura</i> <i>La bardella – skulptura</i>	
Ernesto Vighi	<i>Mio</i> <i>Figlio</i> <i>Eva Studio</i>	
Dvorana V.		
Paolo Sala	<i>Lungo la spiaggia</i> <i>Ritratto di famiglia</i> <i>Lavoro ai campi</i> <i>Tramonto</i> <i>Nevicata</i> <i>S.Marco a Venezia</i> <i>Una piazza di Londra</i> <i>Mercato di Kiew</i> <i>Alto Adige</i> <i>Una via di Londra</i> <i>Ritorno dalla caccia</i>	

	<i>Sala del Consiglio a Venezia</i> <i>Tacchino</i>	
Dvorana VI. <i>Piemontesi</i>		
Giulio da Milano	<i>Natura morta</i> <i>Natura morta</i>	
Nicolo Arduino	<i>Sottocastello (Cadore)</i> <i>Cadore – La gridola</i>	
Felice Vellan	<i>Casolari nell'Alta Val d'Aosta</i> <i>Il torrente gelato</i>	
Luigi Boffa Tarlatta	<i>Ritorno dalla festa nel lago</i> <i>La prova</i> <i>Fiesta e processione al Santuario</i> <i>Al Vespro</i> <i>Notturmo</i>	
Pasquale Miradio	<i>Pesci</i>	
Giulio Boetto	<i>Rustico</i> <i>Rustico</i> <i>Mercato in Val d'Aosta</i>	
Giovanni Grande	<i>La signora Giulia</i>	
Guido Montezemolo	<i>Montagna (Val d 'Aosta)</i>	
Leonetta Cecchi – Pieraccini	<i>Bambini al bagno</i> <i>Veduta nel Cosentino</i> <i>Paesaggio romano</i>	
Eugenio Fegorotti	<i>Campagna di Teracina</i>	
Venanzio Zolla	<i>Tristezza</i>	
Domenico Quattrococchi	<i>Dall'Alto</i>	
Domenico de Bernardi	<i>Giornata di neve</i> <i>Sensazione lacustre</i> <i>Bel sole estivo</i>	
Antonio Schiaffino	<i>Al lavoro</i>	
Amleto Cataldi	<i>La donna dormente – skulptura (14. prilog)</i> <i>Donna che corre – skulptura</i>	
Michele Guerrisi	<i>L'Eroe – skulptura</i>	
Attilio Prendoni	<i>La carica – skulptura</i> <i>Fanfulla da Lodi – skulptura</i>	
Dvorana VII. i VIII. <i>Internazionale – Jugoslavi</i>		
Milenko D. Gjurić	<i>Autoritratto (drvorez)</i>	

	<i>Fonderia di campane (42. prilog)</i> <i>Schiava della civiltà</i> <i>Vecchia – kolorirana monotipija</i> <i>Sciavo della civiltà</i> <i>Lavoratori del porto</i>	*21 *2
Zvonimir A. Lukinović	<i>Ponte dei sospiri a Venezia (51. prilog)</i>	
Rajko Šubic	<i>Mucche nel bosco</i>	
Vlaho Pečenac	<i>Sotto la citta vecchia</i> <i>Sulla strada</i> <i>Sulla neve</i> <i>A Buccari</i> <i>Sulla strada</i> <i>Antica casa romana</i> <i>Strada a Buccari</i> <i>Pescheria</i> <i>Entrata nella fortezza</i> <i>Casa turca</i>	*2 *2
Hinko Smrekar	<i>Madonna (50. prilog)</i>	
Saša Šantel	<i>Lubiana</i>	
Elko Justin	<i>Vecchi (47. prilog)</i>	*2
Anton Kuman	<i>Venezia</i> <i>Portale</i> <i>Venezia</i>	
Ivan Kos	<i>Dinanzi ad una casupola</i> <i>Nell'antica Maribor</i> <i>Vintgar</i>	
Vjera Bojničić	<i>Gatti</i> <i>Gondole</i> <i>Casa di contadini</i>	*12 *16
Vladislav Kralj – Megjumurec	<i>Cortile</i> <i>In chiesa (45. prilog)</i> <i>Vecchia curia</i> <i>Castello di Zrinski</i>	*1 *1
Ivka Orešković	<i>Motivo di Zagabria</i> <i>Motivo del Litorale (43. prilog) ?</i>	
Joso Bužan	<i>Il Contadino e la radio</i> <i>Mietitori</i> <i>Riposo</i> <i>Mia moglie</i>	

	<i>Nella citta</i> <i>Lo zingaro Mate</i> <i>Piccoli zingari</i> <i>Bambini</i> <i>Alla sagra (41. prilog)</i>	*13
Viktor Šipek	<i>Palermo</i>	
M. P. Mihajlović	<i>Ritratti di Drag. V.Todic e signora, proprietari ed armatori – 2 rada</i> <i>Autoritratto</i>	
<i>Cecoslovacchi</i>		
Karel Vik	<i>Ciclo di xilografije della Cecoslovacchia – 5 rada</i> <i>(46. prilog)</i>	
T. F. Šimon	<i>Amsterdam</i> <i>Le rovine di Reims (49. prilog)</i> <i>Da Parigi</i> <i>Praga</i>	*18
A. J. Alex	<i>Costruzione (44. prilog)</i> <i>Cavalleria</i> <i>Trasporto pltre in fiume</i> <i>Tempesta</i> <i>Accampamento di zingari</i>	
R. Landa	<i>Donne al lavatoio</i> <i>Vecchi</i> <i>Citta antica</i>	
Vl. Silovsky	<i>Chiesa di S. Elia a Praga</i> <i>Acciaieria</i> <i>Teatro di marionette</i>	
B. Jaronek	<i>Paesaggio Valacco</i>	
<i>Bulgari</i>		
Vasilije Zahariev	<i>Monaci in preghiera</i> <i>Vecchio</i> <i>Maschera</i> <i>Strada a Lipsia</i> <i>Monaci del convento di Rillo (48. prilog)</i>	
V. Kojuharoff	<i>Primavera a Sestimo</i> <i>Villaggio a Sestimo</i> <i>Paesaggio di Sestimo</i>	
<i>Polacchi</i>		
W. Skozilas	<i>Ritratto di O. Janosik</i>	

	<i>Montagnaro</i> <i>Sfilata di nobili</i>	
J. Lopiensky	<i>Da Varsavia</i> <i>Ritratto di N. Kopernik</i> <i>Contadine</i>	
E. Bartšomieczik	<i>Diana</i> <i>Il buon pastore</i> <i>Pifferaro</i>	
W.Vasovicz	<i>Hinorak e Paraško</i> <i>Ritratto di S. Hucuški</i> <i>Studio</i>	
Hodnik na mezaninu		
Giovanni Marchig	<i>Fariseo</i> <i>Maria</i> <i>Marta</i>	
Mario Fiorentini	<i>Al Rialto</i> <i>L'erberia in Campo S. Giacomo</i>	
Nino Finamore	<i>Processione</i> <i>Via medievale</i> <i>Vecchie mura</i>	
Ugo Ortona	<i>L'oratore</i> <i>Falciatore d'erba</i> <i>Il dissodatore</i> <i>Contadina (15. prilog)</i>	
Guglielmo Baldassini	<i>Giardino a Venezia</i> <i>Crepuscolo</i>	*10
Enzo Baglioni	<i>Roma, S. Pietro</i> <i>Bologna, Canale</i> <i>Ponte del Diavolo, p. Lucca</i> <i>Assisi, Basilica di S. Francesco</i> <i>Roma Terme di Caracalla</i> <i>Venezia, S. Maria della Salute</i> <i>Ferita</i> <i>Arco di Constantino</i> <i>Ferrara, Castello Estense</i> <i>Bologna, Abside della Basilica di S. Francesco</i>	*6
Virgilio Retrosi	<i>Roma, S. Maria di Loreto</i> <i>Roma, S. Caterina di Funari</i> <i>Roma, Chiesa del Gesu</i>	

Lucia Tarditi	<i>Testa</i> <i>In attesa</i> <i>Lavoro Magico</i>	
Benito Boccolari	<i>Il cimitero</i> <i>La folla</i> <i>Le rose</i>	
Carlo Salodini	<i>Madonna</i>	
Aldo Mazza	<i>Studio – 2 rada</i>	
Francesco Menyey	<i>Roma, Ponte Quattro Capi</i> <i>Temporale</i> <i>Vecchio Piemonte</i>	
Dvorana IX., X., XI., XII., XIII., XIV., XV., XVI. <i>Gli Ungheresi</i>		
<i>Opere concesse dal Museo della citta di Budapest</i>		
Giulio Beron	<i>Ponte sospeso e Palazzo del Parlamento – akvarel</i> <i>Particolare di una via di Budapest – akvarel</i>	
Alessandro Brodsky	<i>Le rupi del colle di S.Gherardo – ulje</i> <i>Dintorni di Budapest – ulje</i>	
Rodolfo Burghardt	<i>Lungo il Danubio – ulje</i>	
Dionigi Csanky	<i>Particolare di Giardino, Budapest – akvarel</i> <i>Particolare di giardino con palazzo – akvarel</i>	
Bela Dery	<i>Il giardino del Museo d'inverno, Budapest (37. prilog)</i>	
Aladar Edvi Illes	<i>Antico portone a Buda – akvarel</i>	
Adolfo Fenyés	<i>Piazza Feher Sas a Buda – ulje (39. prilog)</i> <i>Particolare di Taban – ulje</i>	
Federico Frank	<i>Taban – ulje</i>	
Giuseppe Gyl Sandor	<i>Entrata della Basilica di Budapest – akvarel</i> <i>Chiesa dei Padri Carmelitani – ulje</i>	
Giulio Hary	<i>Palazzo Reale a Budapest – akvarel</i> <i>Palazzo New -York a Budapest – ulje</i> <i>Via di Budapest – ulje</i> <i>Bastioni dei pescatori a Budapest – ulje</i> <i>Piazza dei Carmelitani a Budapest – akvarel</i> <i>Chiesa dei Francescani a Budapest – akvarel</i> <i>Paesaggio del Taban a Budapest – akvarel (34. prilog)</i> <i>Piazza della Rocca a Budapest – akvarel</i>	
Giovanni Kmetty	<i>Particolare del Taban – akvarel</i>	

Aladar Körösfői – Kriesch	<i>Particolare di Ujpest</i> – akvarel	
Edmondo Marffy	<i>Vecchia dogana di Budapest</i> – ulje	
Ladislao Br. Mednyanszky	<i>Strada di Taban</i> – crtež olovkom <i>Gruppo di case</i> – crtež olovkom	
Andrea Mikola	<i>Paesaggio di Taban</i> – ulje	
Roberto Nadler	<i>Riva del Danubio</i> – ulje <i>Particolare della citta, Budapest</i> – akvarel	
Francesco Olgyay	<i>Veduta di Pest</i> – ulje	
Geza Udvary	<i>Vecchia cortile di Buda</i> – ulje	
Stefano Zador	<i>Particolare della citta, Interno, Budapest</i> – crtež <i>Particolare della citta di Budapest col Danubio</i> – litografija	
<i>Elenco delle opere dell'esposizione rappresentativa</i>		
Giuseppe Antal	<i>Fabbrica</i> – pastel	
Edoardo Ballo	<i>Ritratto del Conte Zselenszky Roberto</i> – ulje	
Ladislao Baransky E.	<i>Citta di Brasso</i> – akvatinta <i>Budapest</i> – akvatinta	
Conte Giulio Batthyany	<i>Pugilato</i> <i>Primavera</i>	
Agosto Bayer	<i>Un villaggio ungherese I</i> – akvatinta <i>Un villaggio ungherese II</i> – akvatinta <i>Il ponte di Siracusa</i> – akvatinta <i>Consumatum est</i> – akvatinta	
Filippo O Beck	<i>Targhette e medagli</i> – bronca <i>Danzatrice</i> – bronca <i>Cavaliere con l'arco</i> – bronca	
Geza Bene	<i>Donna dai capelli rossi</i> – pastel <i>Mezzo nudo</i> – akvarel <i>Monte Svab d'inverno, Buda</i> – grafika	
Geta Blattner	<i>Caffe dei dintorni</i> – akvarel	
Giuseppe Biro	<i>San Francesco d'Assisi</i> – akvatinta	
Stefano Bosznay	<i>Villagio ungherese</i> <i>Primavera</i>	
Rodolfo Burghardt	<i>Nube</i> <i>Lazzaroni di venezia</i>	*21
Giulio Conrad	<i>Palazzo Ducale</i> – akvatinta <i>Taban, Budapest</i> – akvatinta	

	<i>Cattedrale di Pecs – akvatinta</i>	
Dionigi Csanky	<i>Cortile nei Quartieri vecchi di Pest – akvatinta</i> <i>Il monte del Sole con veduta del castello di Buda – akvatinta</i> <i>Particolare del Taban con veduta del castello di Buda – akvatinta</i> <i>Vecchia strada nel Taban con veduta del Palazzo Reale – akvatinta</i> <i>L' Opera di Budapest – akvatinta</i> <i>Chiesa di Mattia, particolare – akvatinta</i> <i>Cappella di San Rocco – akvatinta</i> <i>Il ponte Elisabetta di Budapest – akvarel</i> <i>Il Parlamento con veduta del monte San Gherardo – akvatinta</i> <i>Lungo Danubio di Pest colla Chiesa del Greci – akvarel</i> <i>Il lungo Danubio di Pest col ponte sospeso Szechenyi – akvarel</i> <i>L'Ospedale di San Rocco – akvarel</i> <i>Casa Kriszt a Budapest – akvarel</i> <i>Il Palazzo di Giustizia a Budapest – akvarel</i> <i>Il Parlamento – akvarel</i> <i>Chiesa delle suore di S.Elisabetta – akvarel</i> <i>Verso il villaggio</i> <i>Terre</i> <i>Caspugli</i>	*11
Stefano Csök	<i>Angolo di Studio</i> <i>Presagi di Primavera</i> <i>Natura morta con fiori</i>	
Giovanni Czencz	<i>Nudo</i> <i>La vecchia Usina a Gas, Budapest – u vlasništvu Dr. Buath Giovanni (32. prilog)</i>	
Bela Dery	<i>Inverno in Finlandia</i> <i>Crepuscolo di Primavera</i> <i>Raccolta di conchiglie</i> <i>Particolare di canale, Olanda</i>	
Andrea Dudits	<i>Paesaggio</i>	
Edith Dullien	<i>Nudo</i>	
Akos Ecsöedi	<i>Natura morta</i>	
Aurelio Emoed	<i>Paesaggio del Balaton I</i>	

	<i>Paesaggio del Balaton II</i>	
Giuseppe Egry	<i>Luci autunnali</i> <i>Camera</i> <i>Golfo di Kesthely</i>	
Nicolo Farkashazi	<i>Nudo – crtež</i> <i>Riposo meridiano – crtež</i> <i>Verso casa – crtež</i> <i>Villagio di pescatori – crtež</i> <i>Tempesta – crtež</i> <i>Dopo il lavoro – crtež</i>	
Desiderio Fay	<i>Decorazione per una commedia di marionette – drvorez</i> <i>Leda – drvorez</i>	
Andrea Fenyo	<i>Donna dalla camicetta bianca – pastel</i> <i>Ragazzo seduto – pastel</i> <i>Distretto proletario</i>	
Masa Feszty	<i>Fanciulla</i> <i>Paglicio – ulje</i>	
Rosalia Feszty Jokai	<i>Nudo – pastel</i> <i>Paesaggio – pastel</i>	
Adolfo Fenyes	<i>Romanticismo</i> <i>Sulla strada</i> <i>Rocca</i>	
Maddalena Gerber	<i>Al caffè – privatno vlasništvo</i>	
Oscar Glatz	<i>Garzone</i> <i>Domenica</i> <i>Vecchia contadina</i>	
Maurizio Göth	<i>Fiori</i>	
Giuseppe Gy. Sandor	<i>Fanciulla con lo scialle a ricami</i> <i>Sciopero di marinai</i> <i>Gregge – akvatinta</i> <i>Ponte Margherita – akvatinta</i> <i>Il Parlamento – akvatinta</i> <i>Meditazione – akvatinta</i>	
Barone Francesco Hatvany	<i>Parco</i> <i>Natura morta</i>	
Giulio Hary	<i>Paesaggio (34. prilog)</i>	
Herman Lipot	<i>Paesaggio</i> <i>Composizione</i>	
Ivan Hesky	<i>All'ombra – akvarel</i>	

	<i>Fiera d'inverno – akvarel</i>	
Bela Ivanyi Grünwald	<i>Sole e polvere (33. prilog) Paesaggio Nido Trebbiatura</i>	
Colomanno Kato	<i>Crepuscolo estivo Ponte sospeso a Budapest</i>	
Elena Karikas	<i>Donna in vestito grigio All'aria aperta</i>	
Ladislao Kemeny	<i>Carcerati Il prigioniero</i>	
Sigismondo Kisfaludi Strobl	<i>Ritratto di Ivanyi Grünwald Bela – bronca Ritratto del Conte Pallavicini Giorgio – bronca Mattino – mramor Ussero ungherese – bronca Figura di auto – bronca Farfalla – bronca</i>	
Zoltan Klie	<i>Deauville</i>	
Emerico Knopp	<i>Il mare, Inghilterra Paesaggio</i>	
Giulio Komjathy Wanyerka	<i>Pozzo – akvatinta Temporale – akvatinta</i>	*4
Giuseppe Koszta	<i>Villaggio Paesaggio</i>	
Geza Kövesdy	<i>Davanti lo specchio – akvarel Dopo mezzodi – akvarel Dolomiti di Lienz – akvarel Catena di monti – akvarel Rifugio alpino, Tirolo – akvarel</i>	
Elsa Köveshazi Kalmar	<i>Ritratto di Ricardo Strauss giovane – bronca</i>	
Lodovico Kunffy	<i>Natura morta</i>	
Cesare Kunwald	<i>Nudo di donna</i>	
Emilio Lahner	<i>Madonne Sul balcone</i>	
Arturo Lakatos	<i>Via Trieste</i>	
Elek Lux	<i>Dopo il bagno – drvo Danzatrice I – bronca Danzatrice II – bronca</i>	
Ladislao Matyasovszky –	<i>Donne al bagno</i>	

Zsolnay	<i>Fiori</i>	
Eugenio Medweczky	<i>Nudo in posa</i> <i>Madonna del colle</i> <i>Madonna del gatto</i>	
Paolo Mihaltz	<i>Nel Parco</i>	
Alessandro Nagy	<i>Bagno di fate</i>	
Roberto Nadler	<i>Grotte a Moschiena</i> <i>Il Carnaro</i> <i>Vecchia casa a Draga</i>	
Carlo Patko	<i>Testa ungherese – akvatinta</i> <i>Tempesta – akvatinta</i> <i>Niobe – akvatinta</i> <i>Bagno – akvatinta</i>	
Giovanni Pentelei Molnar	<i>Pesche</i> <i>Calice d'oro</i>	
Lodovico Petri	<i>Danzatrice – bronca</i> <i>Desiderio – bronca</i>	
Marianne Peter	<i>Autoritratto</i>	
Desiderio Pilch	<i>Il ponte Elisabeta</i>	
Arturo Podolini – Volkman	<i>Osteria – pastel</i>	
Tibor Polya	<i>Villaggio d'inverno</i>	
Giuseppe Rippl – Rónai	<i>Operai di mattina</i> <i>Circo</i> <i>Vecchia con mazzo di violette mammole – ulje</i> <i>Patriotta ungherese</i> <i>Vedova</i>	
Desiderio Rozsaffy	<i>Notte presso il Danubio</i> <i>Casa abbandonata</i>	
Giulio Rudnay	<i>Fanciulla</i>	
Francesco Sidlo	<i>Ritratto di Corrado Veith (40. prilog)</i> <i>Capitolo 'Uomo' – bronca</i> <i>Soccorso – bronca</i>	
Giuseppe Szabo	<i>Signore dalla barba nera</i>	
Eugenio Zsantrucek	<i>Interno della fabbrica di colori – pastel</i>	
Stefano Szentgyörgyi	<i>Ritratto di Seeger Bela – bronca</i> <i>Ritratti dell'attore Szentgyörgyi Istvan – bronca</i> <i>Spavento – drvo</i> <i>Ritratto dell dott. Takacs Zoltan – bronca</i>	

Lodovico Szlanyi	<i>Strada d'inverno</i> <i>Cortile</i> <i>Pioppi</i>	
Emerico Szobotka	<i>Carrozza</i> – akvatinta <i>Lungo Danubio</i> – akvatinta <i>Giardino</i> – akvarel <i>Lungo Tisza</i> – akvarel	
Stefano Szönyi	<i>Capanna</i> – akvarel <i>Nuvole</i> <i>Paesaggio</i>	
Edoardo Telcs	<i>Medaglie e medaglioni</i> – bronca	
Akos Tolnay	<i>Prima della tempesta</i>	
Gyula Tury	<i>Particolare di Badacsony</i>	
Geza Udvary	<i>Verso casa</i> <i>Donne al bagno</i>	
Paolo Udvary	<i>Rimorchiatore</i> <i>Abbeveratoio</i>	
Elena Vadasz	<i>Vigneto</i>	
Giovanni Vaszary	<i>Fiori alla finestra</i> <i>Nudo di donna</i> – tempera <i>Particolare del lago di Balaton</i> <i>Penie</i> <i>Pescatori del lago di Balaton</i> (38. prilog)	
Marco Vedres	<i>Figura I</i> <i>Figura II</i> <i>Figura III</i>	
Bela Vidovszky	<i>Paesaggio italiano</i>	
Giuseppe Wosinszky	<i>Apache</i> – akvarel <i>Lavoratori</i> – akvarel <i>Ritratto</i> – akvarel	
Stefano Zador	<i>Paesaggio con mulino a vento</i> – akvatinta <i>Sera in piazza S. Marco</i> – akvatinta <i>Catedrale di Monrealle</i> – akvatinta <i>Mulini a vento</i> – akvatinta <i>Interno rosa</i>	*17
Porculan tvornice Herend	46 izložaka	*22 *23
Dvorana XVII.		
Ennio Paoloni	<i>Fichi d'India</i>	

Ladislao Gabor	<i>Fiume, Giardino Hoyos</i> <i>Fiume, Porto</i> <i>Ritratto della signora L.</i> <i>Veduta di Cherso e Veglia</i> <i>Martinschizza</i> <i>Gruppo di case in Via Pomerio</i> <i>Fiume, Riva</i> <i>Fiume, Quarnero</i> <i>Villaggio della Stiria</i>	*5
Augusto Bonpiani	<i>Dalla finestra</i> <i>A messa finita</i>	
Rimma E. Leonida Brailowsky	<i>Cremline</i> <i>Rostow</i> <i>Convento Novodeviche</i> <i>Terem (XVII secolo)</i> <i>Nei luoghi santi</i> <i>L'organetto</i> <i>Trattoria</i> <i>Ricevimento del clero</i> <i>Lo Zar con i Bojardi</i> <i>Il romitorio</i>	
Paolo Pioli	<i>Scacciati</i> <i>Miseria</i>	
Orazio Amato	<i>Malvoni al Sole</i>	
Melkiorre Melis	<i>Pastorello della costa sarda</i> <i>I pupazzi di piazza Navona</i> <i>Venditrice d'arance</i> <i>Sorriso</i>	
Hodnik na I. katu		
Ennio Paoloni	<i>Folle</i>	
Andrea Scaramucci	<i>Arco della Conca in Perugia</i> <i>Verde Umbria</i> <i>Sole invernale</i>	
Dario Neri	<i>La Vendemmia (Le opere e i giorni)</i> <i>Castello di Brolio</i>	
Edoardo del Neri	<i>Venezia</i> <i>Palatino</i> <i>Basilica d'Aquileia</i>	*19
Piero Sansalvadori	<i>L'uccellino morto</i>	

	<i>Bambolina</i>	
Giulio Avedissian	<i>Tre acqueforti</i>	
Enzo Baglioni	<i>Piazza delle Erbe</i>	
Angelo Rossini	<i>Quiete</i> <i>Bragozzi Chioggioti</i> <i>Vecchi palazzi</i> <i>Barche Chioggiate</i> <i>L'Isola degli Armeni</i> <i>La fontanadei Mori (Villa Locale)</i> <i>Pax</i> <i>Rio S.Felice</i> <i>Attorno al Campanile</i> <i>Il ponte dei mendicanti</i>	
Daniele de Strobel	<i>Mucca</i> <i>Valle</i> <i>Mucca</i> <i>Campale</i> <i>Bambina al piano</i> <i>Albero</i>	
Adolfo Baldini	<i>Granate nemiche</i> <i>Inverno</i> <i>Testa di bambina (20. prilog)</i> <i>Dittico</i> <i>Uscita dalla fabbrica</i> <i>Fanciulle in processione</i> <i>La partenza</i>	
Maria Marino	<i>I fraticelli – reljef u koži</i> <i>I Leopardi – reljef u koži</i> <i>Crepuscolo – reljef u koži</i>	
Dvorana XVIII. Gruppo Flegreo		
Guido Casciaro	<i>Nella certosa di Capri</i>	*3
Galante Francesco	<i>Estate a Mergellina</i>	
Eugenio Scorzelli	<i>Allo specchio</i>	
Ottomar Begas	<i>Ritratto dello scultore Gemito</i> <i>Ritratto della sig.na W.</i>	
Eugenio Viti	<i>Zingara</i> <i>Il ratto delle Sabine – akvatinta</i> <i>Tempietto di Virgilio – akvatinta</i>	

Vincenzo Ciardo	<i>Ultimo sole in Puglia</i> <i>Campagna al tramonto</i>	
Vincenzo Irolli	<i>Note tristi (12. prilog)</i>	
Eugenio Scorzelli	<i>Donne pijama</i>	
Giovanni Brancaccio	<i>Il Maschio Angioino – akvatinta</i> <i>Pozzuoli – litografija</i> <i>Notturmo</i>	
Biagio Mercadante	<i>Mia madre</i> <i>Paesaggio del Cilento (19. prilog)</i>	
Vincenzo Colucci	<i>Marina, Ischia</i> <i>Pesci</i>	*7
Giuseppe Buono Leon	<i>Il molo S.Maria, Pozzuoli</i>	
Enzo Puchetti	<i>Frate Sole – skulptura</i>	
Giuseppe de Martino	<i>Bimbo dell'asilo – skulptura (26. prilog)</i>	
Antonio de Val	<i>L'Idolo – skulptura</i>	
Dvorana XIX. Gruppo Flegreo		
Antonio Mancini	<i>Mimmetta</i> <i>Marinaio d'Italia</i> <i>Autoritratto (25. prilog)</i>	
Giuseppe Casciaro	<i>Dopo il temporale, Capri</i> <i>Il mare di Capri (24. prilog)</i> <i>Otto pastelli, Capri</i>	
Viti Eugenio	<i>Natura viva</i>	
Luca Postiglione	<i>Nel mio studio</i> <i>La lettura</i>	
Vincenzo Colucci	<i>Viottolo di campagna</i>	*12
Vincenzo Irolli	<i>Riposo</i>	
Guido Casciaro	<i>La porta Verde</i>	
Nicola Fabricatore	<i>Il vaso verde di Murano (29. prilog)</i> <i>Nella luce estiva</i>	
Vincenzo Gemito	<i>Fanciulla con delfini – skulptura</i> <i>Testa di fanciulla – skulptura</i> <i>Il filosofo – skulptura (27. prilog)</i>	
Severio Gatto	<i>Il bagno</i> <i>Bimbo che piange</i>	
Antonio de Val	<i>La Madonnina</i>	
Giuseppe de Martino	<i>Contentezza infantile</i>	
Dvorana XX.		

Gruppo de Corde Latii e gli artisti Marchigiani		
Giulio Aristide Sartorio	<i>Ad Acqua Traversa</i> <i>Nella paludi pontine</i> <i>Tritoni</i>	
Umberto Coromaldi	<i>Lella</i> <i>Villaggio trentino</i> <i>Il carro pesante (17. prilog)</i>	
Lorenzo Cecconi	<i>Vecchio mulino</i>	
Enrico Ortolani	<i>I Monti del Lago di Scanno</i> <i>Primavera</i> <i>Le gole del Sagrittario</i>	
Luigi Petrassi	<i>Valle dei torrenti</i>	
Donatello Stefanucci	<i>Rosolani</i> <i>Alto paese nelle Marche</i> <i>Melagrani – tempera</i>	
Giacomo Ciamberlani	<i>Inno alla luna</i> <i>Ultimi raggi</i> <i>Paesaggio marchigiano</i>	
Cesare Peruzzi	<i>Buoi e contadini marchigiani</i> <i>Ritratto della mia bambina (13. prilog)</i>	
Amalia Besso	<i>Crisantemi</i> <i>Rose</i> <i>Garofani di Spagna</i>	
Corrado Corradi	<i>Paesaggio</i> <i>Il fiume Esino con sfondo del Monte Catria</i> <i>Paesaggio</i>	
Benedetto Tesei	<i>Meriggio</i> <i>S. Francesco</i> <i>Dittico</i>	
Giovanni Carloni	<i>Tramonto della vita</i>	
Enrico Taldoni	<i>Studio di testa di vecchio – skulptura</i> <i>S. E. B. Mussolini in divisa fascista, a cavallo – skulptura</i>	
Dvorana XXI. <i>Fiumani</i>		
Adolfo Christl	<i>Nudo</i> <i>Natura morta</i>	

	<i>Natura morta, fiori</i>	
Romolo Wnousek	<i>Ritratto</i> <i>Natura morta</i>	
Leonida Villani	<i>Autunno fiumano</i> <i>Ritratto</i> <i>Il Molo Lungo</i>	
Carlo Ostrogovich	<i>Rialto (21. prilog)</i> <i>Madonna a Chioggia</i> <i>Canale a Chioggia</i>	*8
Maria Arnold	<i>Natura morta</i>	
Miranda Raicich	<i>Nipponica</i>	
Marcello Ostrogovich	<i>Laguna veneziana – akvarel</i> <i>Laguna veneziana – akvarel</i>	
Mario Blasich	<i>Valle dell'Eneo</i>	
Remigio Mihich	<i>Lasniei presso Auronzo, Cadore</i>	
C. Butcovih	<i>Mattuglie</i>	
Emilio Weisz	<i>Mattino grigio</i> <i>Creola</i> <i>Mendicante cieco</i>	
Mario de Hajnal	<i>Spavento (22. prilog)</i> <i>I superstiti</i> <i>Piccolo pittore</i>	*24
Cornelio Zustovich	<i>Drenova, Fiume (28. prilog)</i> <i>Confini d'Italia</i>	*1
Ladislao de Gauss	<i>Ritratto</i>	
Federica Blanda	<i>Ultimi raggi</i> <i>Glicine</i> <i>La pineta</i>	
Bruno Angheben	<i>Il piccolo giorno</i> <i>La grande notte</i>	
Ugo Terzoli	<i>Prore</i> <i>Il fattaccio</i> <i>Corso di Fiume</i>	
Oscarre Knollseisen	<i>Sulle alture delle Alpi</i>	
Bernardo Balestrieri	<i>Sulla spiaggia – skulptura</i> <i>Ebbro – skulptura (31. prilog)</i>	
Giovanni Berrone	<i>Tacchino – skulptura</i> <i>Testa di donna – skulptura</i>	
Guido Micheletti	<i>Danzatrice col ventaglio – skulptura</i>	

Dvorana XXII. Gruppo Emiliano		
Bruni Saetti	<i>Bimbo e fiori</i> <i>La bauta</i> <i>Natura morta</i>	
Giambattista Crema	<i>La vampata</i> <i>L'icontra</i> <i>La maschera</i>	
Elpidio Bertoli	<i>Il bidello</i> <i>Interno del Castello di S.Felice sul Panaro</i> <i>Ritratto dello scultore G. Bonomi</i>	
Giovanni Forghieri	<i>Donna di Savignano</i> <i>Donne al pozzo</i>	
Leo Masinelli	<i>Cose vecchie</i> <i>Funghi</i>	*9
Enrico Bonaretti	<i>Primo sole</i> <i>Fervorosita</i> <i>L'Annunzio della sera</i>	
Giorgio de Vincenzi	<i>Ave Maria</i> <i>Poesia autunnale</i> <i>Pagliai al sole</i>	
Augusto Zoboli	<i>Canale di Murano</i> <i>Barche in riposo</i>	
Leone Caravita	<i>Notturmo</i> <i>Autunno, Montagnine</i>	
Marius Pictor (Mario de Maria)	<i>Notturmo, Il Tevere</i> <i>Autoritratto, con sfondo del Trocader</i> <i>Interno di Chiesa</i>	
A. Pisa	<i>In cucina – akvarel</i> <i>Base del pulpito di Ravenna – akvarel</i>	
Evaristo Cappelli	<i>Ritratto della madre</i> <i>Natura morta</i>	
Enrico Malvani	<i>Meharista – skulptura</i> <i>Savoia – skulptura</i> <i>Nudino – skulptura</i>	
Hazel Jackson	<i>Antilope indiana – skulptura</i> <i>Pegaso – skulptura</i> <i>Hassan Ali – skulptura</i>	
Publico Morbiducci	<i>Il nido – skulptura</i>	

	<i>Lo spino – skulptura</i> <i>La freccia – skulptura</i>	
Dvorana XXIV. – XXV. Gruppo Veneto		
Cosimo Privato	<i>Nudo</i> <i>Al sole</i>	
Urbano Pulverini	<i>Casa sul mare</i> <i>il porto di Ancona</i> <i>Testa</i>	
Juti Ravenna	<i>Orto a Burano</i>	
Luigi Scarpa Croce	<i>Nudo</i>	
Teodoro Wolf – Ferrari	<i>Verso Asolo e il Montello</i>	
Alessandro Pomi	<i>Riflesso giallo</i> <i>In laguna (23. prilog)</i> <i>Sera</i>	
Eugenio Bonivento	<i>S. Francesco a Venezia</i>	
Pieretto Bianco	<i>Fiori di maggio</i> <i>Giardino del Lago</i> <i>Mattino a Villa Borghese</i>	
Gino Parin	<i>Fantoccini</i> <i>Ritratto</i> <i>Sorriso</i>	
Domenico Mori	<i>Il giardino</i>	
Angelo Ablondi	<i>Fede</i>	
Neri Pasinetti	<i>Valle della Neghina</i>	
Dario Galimberti	<i>A Sottomarina</i> <i>Alla toilette</i> <i>Una calle dopo la pioggia</i>	
Guido Farina	<i>Cortile a Verona</i>	
Piero Lucano	<i>Scorciatoia</i>	
Lina Rosso	<i>Manovre al trinchetto</i>	
Carlo Vitale	<i>Natura morta</i> <i>Bimbo</i>	
Stefano D'Arpino	<i>Avanzi del Terremoto, Castel Liri</i> <i>Dove fu un paese</i> <i>Odori di Pasqua</i>	
Carlo dalla Zorza	<i>Venezia, Chiesa dei Gesuiti</i> <i>Sulle Zattere</i>	
Angelo Malinverni	<i>Rose</i>	

Guido Trentini	<i>Paesaggio</i> <i>Madre</i>	
Adolfo Levier	<i>Ritratto del sig. Carniel – Campione d'Italia di fioretto</i>	
Giuseppe Zancolli	<i>Un mattino di maggio</i>	
Fioravante Seibezzi	<i>Passeggiata a Mazzorbo</i>	
Michele Pinto	<i>Arsura</i> <i>Meditazione</i>	
Riccardo Scarpa	<i>Raffica – skulptura</i>	
Carlo Lotti	<i>Ex multis unus – skulptura</i>	
Otello Bertazzolo	<i>Acrobata – skulptura</i>	
Elsa Bonavia	<i>Rospo marino</i> <i>Geco del Madagascar</i> <i>Cervo morente</i>	
Alberto Mastroianni	<i>Giovenca</i> <i>Le cerbiate – vaza</i> <i>Vaso con mufloni</i>	
Riccardo Partini	<i>Kudu minore</i>	
Carmine Tripodi	<i>Una figurina di donna</i>	
Clelia Danese	<i>Cartella in cuoio sbalzato</i> <i>Centro da tavola in cuoio sbalzato</i>	
Romano Romanelli	<i>Medaglia per la R. N. 'Doria'</i>	
Ennio de Sincich	<i>San Damiano</i>	
Hodnik na II. katu		
Cosimo Privato	<i>I gattini</i> <i>Figura in grigio</i> <i>I vitellini</i>	
Leone Caravita	<i>La danza a Pan</i> <i>Insidia</i>	
Gustavo Rodella	<i>L'aratro</i>	
Publio Morbiducci	<i>Due xilografie</i> <i>Habet ubi nunc</i> <i>Due xilografie</i>	
Teodoro Brenson	<i>Ponte delle Grazie</i> <i>Navi in demolizione</i> <i>L'Augustus in costruzione</i>	
Eugenio Fegarotti	<i>Studio di cardo</i> <i>Casa colonica in Sicilia</i>	
Pier Luigi Bartolucci Alfieri	<i>Assisi, Trittico</i> <i>Roma, il Teatro Marcello</i>	

Lino S. Lipinsky	<i>Nello studio di mio padre</i> <i>Sera, notte, mattino</i>	
Giuseppe Carosi	<i>Ex libris</i> <i>Ex libris Graves</i>	
Giorgio Pianigiani	<i>Santo Francesco e Frate Fuoco</i> <i>Clivus Victoriae, Palatino</i> <i>Arco di Tito</i>	
Dario Wolf	<i>La creazione</i> <i>Studio di testa</i> <i>Autoritratto</i>	
Sigmund Lipinsky	<i>I lotofoghi , ciclo dell'Odissea</i> <i>Ex libris</i> <i>bis Ex libris v. Asten</i>	*14
Settimio Bonomi	<i>Villa Mills, Palatino</i> <i>Due Acqueforti</i>	
Giuseppe Haas Triverio	<i>Roma, Arco di Constantino</i> <i>Assisi, Interno della Basilica di S. Francesco</i>	
Bruno Angheben	<i>Manifesto</i>	
Cesare Conighi	<i>Fiume, Piazza Municipio</i> <i>Fiume, Porta S. Vito</i> <i>Fiume vecchia</i>	
Bruno Croatto	<i>Acquaforte</i> <i>S. Francesco d'Assisi</i> <i>Acicastello, Sicilia</i>	*25 *25
Carlo Vitale	<i>L'arco di Settimio Severo a Roma</i>	
Ladislao de Gauss Garady	<i>Vigilia di S. Giovanni a Firenze</i> <i>Toscana</i>	*18
Tirozzo Guido	<i>Inverno</i> <i>Nebbia</i> <i>Crepuscolo</i> <i>Sera</i>	
Ubaldo Magnavacca	<i>Torre dell'abbazia</i> <i>La perla bianca</i> <i>Ressa</i>	
Carlo della Zorza	<i>Sortilegio e La fine della bella Teresina</i> <i>Autoritratt e Illustrazione di un racconto di Oscar Wilde</i>	
Vittorio Meschini	<i>Luce ed ombra</i> <i>Tramonto sulla Pescara</i>	

	<i>Via della Madonna</i>	
Leonilde Albini	<i>Noturno</i>	
Armando Baldinelli	<i>Autoritratto</i>	
Pio Pullini	<i>Rappresentanze</i> <i>Ufficiali</i> <i>Sottufficiali</i> <i>Soldati</i> <i>Il Signore viene da Roma</i>	
Giulio Meloni	<i>Tomba della famiglia Meloni, Cav. Uff. David</i> <i>Progetto per il monumento ai caduti di Como</i> <i>Padiglione delle Marche alla Fiera Campionaria di Milano</i> <i>Tomba della famiglia Piccioni</i> <i>Due progetti</i> <i>Una chiesa</i> <i>Progetto di monumento a Gentile di Fabriano</i>	
Giuseppe Mainini	<i>Assisi, Eremo delle Carceri</i> <i>Assisi, Chiesa di S. Ruffino</i> <i>Arco e Basilica di S. Francesco</i> <i>Basilica di S. Francesco</i>	
Wittek Irena	<i>Vaso – 4 rada – keramika</i>	*22 *23
Virgilio Retrosi	<i>Pesce gigante</i> <i>Airone</i> <i>Passero</i> <i>Martin pescatore</i> <i>Piatto, torre de'Conti</i> <i>Piatto, Falchi</i> <i>Piatto, Fantasia</i>	
Ennio de Sincich	<i>Capre</i>	
Tonio Tscharf	<i>Incontro</i> <i>Musica</i> <i>Natale</i>	

otkup br. 1 – *Direttore della Prima Cassa Croata di Risparmio*

otkup br. 2 – S. E. Bodrero – *Ministro di S. M. il Re d'Italia a Belgrado*

otkup br. 3 – arch. Giuseppe Capponi da Roma

- otkup br. 4 – L'avv. Comm. Bellasich
otkup br. 5 – Arnaldo Viola
otkup br. 6 – gr. uff. Skodnik za *Direzione della S. d'Assicurazione Fiume*
otkup br. 7 – Nevio Skull
otkup br. 8 – S. E. Bodrero – *Ministro di S.M. il Re d'Italia a Belgrado*
otkup br. 9 – dott. Stefano Reciczky, *Console Generale del Regno d'Ungheria*
otkup br. 10 – dott. Dobrinić, *Console di Jugoslavia*
otkup br. 11 – Gabriele Agoston
otkup br. 12 – *Istituto Federale delle Tre Venezie*, (Cornelio Zustovich: *Boe al sole*)
otkup br. 13 – Barone Bartolomeo Zmajc
otkup br. 14 – signora Arich
otkup br. 15 – G. B. Crema (Cornelio Zustovich: *L'incontro*)
otkup br. 16 – N. Szabo
otkup br. 17 – Direttore Loront Giuseppe
otkup br. 18 – Vincenzo Colucci
otkup br. 19 – V. E. E. (Vlaho Pečenac: *Casa del Litorale*)
otkup br. 20 – *Comune di Fiume*
otkup br. 21 – *Casa di S.M. il Re*
otkup br. 22 – signora Polich
otkup br. 23 – signora Balas
otkup br. 24 – *Casa Reale*
otkup br. 25 – *Casa Comunale di Risparmio*

Jesenske izložbene aktivnosti u fotografskom atelijeru *La Modernissima*, Rijeka

Tijekom 1927. godine u Rijeci se profilirala vrlo dinamična izložbena likovna aktivnost u prethodno spomenutim izložima i prostorima višekalnoga fotografskog atelijera i dućana fotografske opreme Emira Fantinija *La Modernissima* koja se nalazila u centru grada, preko puta gradske pošte. Aktivnosti koje bilježimo u ovim prostorima i u organizaciji agilnoga vlasnika

ateljera, nadopunile su dosadašnju promociju i popularizaciju likovne umjetnosti. Karakter prostora i lokacija fotografskoga atelijera *La Modernissima* rječito govore o izravnom približavanju vrhunskih djela onoga vremena svim slojevima stanovnika Rijeke i njihovim gostima te predstavljaju jasan iskorak u širenju strukture izložbenih prostora, inicijative za popularizacijom i učinkovitom promocijom umjetničkih vrijednosti koje su u ranijim razdobljima bile ograničene hermetičnom austom elitizma. Samo ime fotografskoga atelijera kao okosnice novih izlagačkih aktivnosti *La Modernissima* na vrlo simboličan način sugerira istinski karakter događaja koje pratimo.

Krajem mjeseca rujna, neposredno nakon zatvaranja velike izložbe održane u školi *Emma Brentari*, u ovom je prostoru bilo izloženo više radova među kojima su bili *Ritratto di Jan Kubelik*, djelo jugoslavenskoga umjetnika Mihailovicha, *Marina del Carnaro* slikara Umberta Gnate i pasteli različitih dimenzija autora Vincenza Coluccija i G. Casciarea.²¹⁰

Po završetku ove male izložbe, već početkom mjeseca listopada, *La Modernissima* organizira novi događaj kada je u istim izložima prezentirano petnaestak slika po kritici „...*rafinirane tehnike dostojnih najvećeg interesa*.“²¹¹ Riječ je bilo o djelima slikara Luigia Marceglie, iznimno zanimljive pojave u likovnom životu grada Rijeke. Luigi Marceglia je u gradu bio poznat kao šef željezničke postaje koji je prethodno stekao likovnu naobrazbu u Milanu gdje je uz Giovannia Cavallija bio studentom u klasi maestra Filippa Carcana. Do otvaranja ove izložbe u listopadu 1927. godine, Marceglia je već osvojio neke od značajnih nagrada: bio je laureat na *Biennalu di Udine* 1926. godine. Sudjelovao je i na dvije velike izložbe održane ranije tijekom 1927. godine: *V. Mostra delle Tre Venezie* u Padovi te na izložbi u Gorizi gdje je dobio prestižnu nagradu – zlatnu medalju u kraljevskom pokroviteljstvu, medalju *S. E. il Re*.

Treće likovno događanje u prostorijama *La Modernissime*, bila je izložba portreta slikara Francesca Pavacicha među kojima kritika ističe sliku u ulju velikoga formata koja je predstavljala školskoga dirigenta Pasquala Depolija, te iznimno hvaljeni portret senatora

Mostre d'arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 22. rujan 1927., str. 2.

Interessante mostra d'arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 9. listopad 1927., str. 2.

Grossicha. Kritika ocjenjuje tehniku majstorskom, a portrete vješto obrađene u karakterizaciji likova koje predstavljaju.²¹²

Nešto se kasnije najavljuje da će se u izlozima *La Modernissime* izložiti petnaestak slika u ulju i akvarelu A. Morettija koji je građanima Rijeke već bio poznat po svojoj dugogodišnjoj umjetničkoj aktivnosti. Moretti je bio učenik riječkoga slikara stare škole Giovanni Fummija, a kasnije je svoje školovanje dovršio na *Accademia di Belle Arti* u Veneciji. Kritičari su ovom prilikom o Morettiju istaknuli kako njegova platna donose iznimne, lagane boje i efekte svjetlosti intonirane u harmoniji koja se rijetko susreće. U istim su izlozima na samom kraju 1927. godine, uz Morettijeva djela bila izložena i dva akvarela slikara Felice Fabra de Santija s motivima kvarnerskoga priobalja.²¹³

7.4.3. Sudjelovanje Enrica Fonde na Jesenskom salonu u Parizu

Euforija koja se u gradu osjećala nakon netom zatvorene velike međunarodne izložbe, potaknuta popularizacijom likovne umjetnosti i ozračjem Rijeke kao velikoga kulturnog centra, doživjela je krajem mjeseca listopada dodatni poticaj viješću o iznimnom uspjehu riječkoga slikara Enrica Fonde u Parizu. Ovaj mladi riječki slikar, koji je u to doba već bio dobro poznat izvan granica Rijeke, autor čije su slike bilježile pohvale publike i odobravanje kritike u Veneciji i Milanu, sada je sa svoje dvije slike postao sudionikom *Salon d'Automne* (48. slika), jedne od najvažnijih i najcjenjenijih europskih manifestacija moderne umjetnosti. Kroz analizu dnevnoga tiska, tek možemo zamisliti oduševljenje Riječana sugrađaninom čije je radove Povjerenstvo sastavljeno od trideset članova najboljih slikara i povjesničara umjetnosti Francuske izabralo između „ ...tisuću konkurenata.“²¹⁴

Un lavoro pregevole del pittore Pavacich. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 21. listopad 1927., str. 2.

Mostre artistiche. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 23. listopad 1927., str. 2.

Un pittore fiumano a Parigi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 25. listopad 1927., str. 2.

slika: Plakat za *Salon d'Automne*, Pariz, 1927. godina

Samostalna izložba Albertine Schwarz u *Villi Primavera*, Opatija

Krajem mjeseca studenoga u velikoj dvorani *Ville Primavera* u Opatiji, svečano je otvorena izložba slikarice Albertine Schwarz koja je izložila seriju akvarela i pastela različitih tema, raznovrsnih u stilu, no jedinstvene ekspresivnosti u kontrastu svjetla i sjene. Iz ove serije radova, posebno su bili hvaljeni portreti koji su prikazivali *Mariannu Kubelik*, rođakinju poznatoga violiniste Jana Kubelika, potom portreti kralja – *S. M. il Re*, te *Raffaela Kubelika*. Kritika je navela da ovi *predivno oslikani* radovi otkrivaju visok stupanj individualnost te tehničku okretnost i visoku razinu majstorstva autorice.²¹⁵ Osim portreta na izložbi je bilo i slika s prikazom morskih pejzaža i romantičnoga lungomara, a kritika pored već hvaljenih portreta između ovih ostvarenja izdvaja slike *Esmeralda*, *Idilio della Pusta* te *Purita e Vanita*. Kako je izložba bila otvorena vrlo kratko razdoblje, tisak čitatelje upozorava na vrijednost događaja i poziva na posjet uz naglasak o visokom interesu otkupljivača koji su već u prvim danima izlaganja otkupili neke od izloženih radova.²¹⁶

Esposizione di quadri. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 30. studeni 1927., str. 3.

Esposizione di quadri. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 30. studeni 1927., str. 3.

Začetak priprema i realizacija izložbe *Arte fiumana* i *Mostra storica fiumana* u *Palazzo dell'Esposizione*, Rim

S ciljem promocije umjetničkoga života Rijeke izvan Kvarnerske provincije, Gino Antoni predsjednik Rimskoga organizacijskog odbora Druge međunarodne riječke umjetničke izložbe povodom nadolazećega Rimskog Bijenala, u ožujku mjesecu poziva predsjednika Riječkoga organizacijskog odbora, senatora Riccarda Gigantea i tajnika Maria de Hajnala u Rim kako bi ih upoznao s idejom organizacije izložbe s četrdesetak ostvarenja riječkih autora. Ovom se prilikom ističe težnja talijanske vlasti da se riječke umjetnike predstavi talijanskoj javnosti u glavnom gradu Italije. Ovakvo predstavljanje bila je vizija prema kojoj Gino Antoni vidi Rijeku kao grad s jasnom misijom promocije jedinstva talijanske umjetničke tradicije i vrijednosti.²¹⁷ Kako bi se ojačala ovakva pozicija Rijeke i poduzeli svi preduvjeti da grad i Kvarnerska provincija nastavi izrastati u još snažniji subjekt spreman ponijeti dodijeljenu ulogu u nacionalnoj promociji i širenju utjecaja, ova inicijativa opravdava želju za prezentacijom riječkih autora u Rimu i njihovom snažnijom integracijom u krug talijanskoga nacionalnog stvaralaštva. Gino Antoni tako smatra da bi se talijanska javnost trebala upoznati s *novim sestrijskim gradom*, u čemu je upravo umjetnost trebala biti ključni medijator. Inicijativa je prema dostupnim podacima vrlo brzo krenula u fazu organizacije pa je Antoni isplanirao otvaranje izložbe za 10. svibnja u *Palazzo Venezia* na Piazza Venezia u središtu Rima ili alternativno u centralnom salonu *Palazzo delle Belle Arti* u Via Nazionale. Vrlo brzo nakon prvih vijesti o ovoj inicijativi, Antoni je zadobio nepodijeljenu podršku dva ministarstva, *Ministero Fascista* i *Ministero della Pubblica Istruzione* koja su istakla pokroviteljstvo nad izložbom. Riječki dio Organizacijskoga odbora ove izložbe u Rimu, odmah je po povratku u grad Rijeku krenuo sa selekcijom radova i formiranjem drugih pripremnih radnji za planirani događaj u Rimu. Prevladao je stav da na ovoj izložbi ne budu predstavljeni samo radovi riječkih suvremenih umjetnika, već i slikara starije generacije, među koje su ubrojeni Colombo, Simonetti i Fumi. Po zastupljenim tehnikama, odlučeno je da se uključe različita ostvarenja ulja na platnu, akvareli, crteži i bakropisi. Uz visokostručni likovni pristup, članovi Organizacijskoga odbora odlučili su da se na ovoj likovnoj smotri pridodaju i izlože povijesni materijali koji bi za cilj imali potkrijepiti pripadnost Rijeke Italiji. U navedenom

Vita artistica fiumana – Una Mostra d'artisti fiumani a Roma e un'Esposizione Internazionale d'Arte a Fiume. *La Vedetta d'Italia*. 8. ožujak 1927., str. 2.

su smislu upućeni pozivi Gradskom vijeću, Gradskom arhivu i privatnim osobama za doniranjem povijesnih dokumenata ili bilo kakvih materijala koji mogu poslužiti argumentaciji navedene tvrdnje.²¹⁸

Nakon nedvojbeno visoke razine aktivnosti po navedenoj inicijativi i brojnih objava koje u tisku prate predstojeći događaj, pratimo naglo zatišje. Prošlo je nekoliko mjeseci bez spominjanja navedene likovne i povijesne izložbe u glavnom gradu Kraljevine, a prije no što se pojavila vijest o svečanom otvorenju *II. Esposizione d'Arte Marinara*.²¹⁹ U tekstu ove vijesti doznajemo da će se najavljene izložbe sada održati u organizaciji *Lega Navale Italiana* i *Segreteria delle Esposizioni Internazionali di Fiume* uz potporu *Governo Nazionale* i pod *Presidenza d'Onore S. E. Mussolinija*. Na ovoj izložbi u Rimu, uz čije održavanje po prvi puta u povijesnom pregledu susrećemo Mussolinijevo ime, Rijeka je trebala biti zastupljena kroz dva ranije spominjana segmenta: izložbu riječkih slikara – *Arte fiumana* i povijesnu izložbu – *Mostra storica fiumana*.²²⁰ Za potonju je bio zadužen prof. Riccardo Gigante, a ranijim je javnim pozivom za nju sakupljen materijal koji se sastojao od novina, manifesta, letaka, različitih publikacija, zastava, rukopisa, oružja i drugih memorabilija.²²¹ Sve su to bili artefakti iz privatnih zbirki građana Rijeke koji su ponosno čuvali uspomene na riječku prošlost, poput one iz D'Annunzijeve, ali i iz drugih razdoblja. Pored navedenoga, među izlošcima su se pronašli i portreti građana Rijeke koji su se 1848./49. godine borili s Venecijancima protiv austrijske vojske. Navedeni su izlošci obogaćeni još nekim zanimljivim predmetima među kojima su se našle i vedute grada Rijeke u rasponu od najstarije iz 1579. godine pa do onih iz tada recentnoga razdoblja. Između njih su se uklopili i projekti izgradnje luke, područja Delte, kao i razne povelje iz razdoblja Austro – Ugarske vladavine većinom s imenom Marije Terezije.²²²

Esposizione d'arte fiumana a Roma. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 5. travanj 1927., str. 2.

Mostra d'arte fiumana e mostra d'arte marinara a Roma. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 6. listopad 1927., str. 2. / Mostra d'arte fiumana e mostra d'arte marinara a Roma. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 7. listopad 1927., str. 2.

La mostra storica fiumana a Roma. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 11. studeni 1927., str. 2.

Osobe koje su dale materijale za Povijesnu izložbu su bili ing. Bruno Angheben, comm. Icillio Baccich, sig.na Renata Becker, dott. Gino Bossi, sign. Dal Min, prof. Attilio Depoli, sig. Elmiro Faustini, sig. Luigi Farcis, sig. Giovanni Frizzoli, sigri Riccardo i Silvano e Gietta Gigante, sig. Edmondo Granitz, prof. Mario de Hajnal, sig. Giovanni Matcovich, cav. Giovanni Nossa, prof. Francesco de Pener, comm. Edoardo susmel, dott. Gianni de Verneda, sigra Edmea Ossoinack i drugi. U ovom su dijelu svoj obol materijalu za izložbu dale obitelji Rossini, Poglayen i Marussich. / Mostra storica fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 12. studeni 1927., str. 2. /

La Mostra storica fiumana a Roma. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 27. studeni 1927., str. 3.

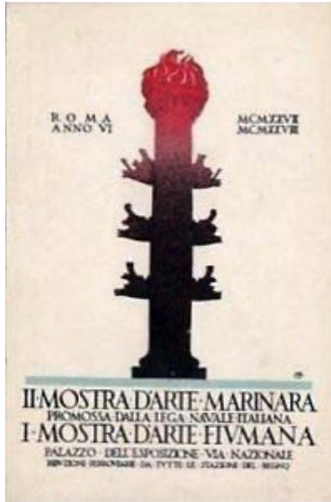
U pripremama za rimsku izložbu, kratko se vodila i polemika²²³ oko upućivanja slike Umberta Gnata koja je bila iznimno velikoga formata. Na cca 25 m² prikazivala je svečani dolazak Njegova Veličanstva Vittoria Emanuele III u Rijeku dana 16. ožujka 1924. godine prigodom objave aneksije grada Rijeke Kraljevini Italiji. Slika je prikazivala scenu koja se odvijala ispred *mramornoga* trijumfalnog luka koji je kao scenski element uređenja prostora također bio scenografski oblikovao Umberto Gnata. Ista je u maniri epskoga slavljenja i neskrivenoga veličanja povijesnoga događaja uz obilje svjetla i široku vizuru riječke luke s Učkom (*Monte Maggiore*) u pozadini donosila prikaz ove svečanosti. Problem koji je potaknuo raspravu, bilo je tehničko pitanje – pitanje transporta ovako velike slike u Rim, no cav. uff. Giovanni Stiglich koji je posudio ovo djelo, u konačnici je organizirao i financirao njegov transport. Nakon ovakvih događaja koji su prethodili *II. Esposizione d'Arte Marinara* i *I. Mostra d'arte Fiumana* konačno su svečano otvorene u velikim i svijetlim dvoranama *Palazzo dell'Esposizione* u Via Nazionale, a pod pokroviteljstvom *Lega Navale Italiana* 29. prosinca 1927. u Rimu uz prisustvo talijanskoga kralja i kraljice.²²⁴ (49. i 50. slika)

Comm. Piva i slikar Mario de Hajnal posjetiteljima su na dan otvorenja dali uvodne napomene i pojašnjenja o *Mostra d'Arte Fiumana*, dok su comm. Riccardo Gigante i Gino Antoni prezentirali uvod o *Mostri storica* za koju je kralj, dok je stajao pred vedutama grada Rijeke i dokumenata iz razdoblja D'Annunzija ustvrdio „...kako je vrlo interesantna.“²²⁵ Kraljica je istom prilikom istaknula kako je u Rijeci i na opatijskoj rivijeri već boravila oko tridesetak puta. Kraljevskom su paru ovom prigodom osobno predstavljeni umjetnici čiji su radovi izloženi na *Mostri d'Arte fiumana*, a koji su se tom prilikom našli u Rimu. Tu su bili baronessa Odinea Vio de Massow, Mario de Hajnal, Umberto Gnata te Cornelio Zustovich.

Un grande quadro di Umberto Gnata alla Mostra di Roma. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 2. prosinac 1927., str. 2.

L'inaugurazione della Mostra d'Arte fiumana a Roma – Il compiacimento del Sovrano per i nostri artisti – La soddisfazione del Re pel quadro di U. Gnata. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 29. prosinac 1927., str. 2.

L'inaugurazione della Mostra d'Arte fiumana a Roma – Il compiacimento del Sovrano per i nostri artisti – La soddisfazione del Re pel quadro di U. Gnata. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 29. prosinac 1927., str. 2.

49. slika: Plakat za izložbu u Rimu 1927. godine

50. slika: Palazzo dell'Esposizione, Rim

Detalj kojim završavaju sva izvješća o otvorenju izložbe je onaj u kojem su na poziv povjerenika Pive suvereni pogledali sliku Umberta Gnata koja je zbog svojih dimenzija bila smještena u posebnoj sali, izvan slijeda ostalih izloženih djela. Prema nadahnutim izvještajima, kraljevski par gotovo da i nije mogao iznaći riječi hvale za ovo djelo koje ih se posebno dojmilo. Svoje hvalospjeve su uputili i *Legi navale Italiana* na organizaciji izložbe s ciljem „...učinkovitoga i poticajnog djelovanja na oživljavanje talijanske tradicije i otvaranje jedne nove stranice u ponosnoj povijesti Rijeke pred očima i u srcima svih Talijana.“²²⁶

Dok su ovi događaji plijenili pozornost Rimljana i nacionalnoga tiska, fotografije koje su prikazivale *Mostra d'Arte fiumana* i *Mostra storica*, bile su izložene u izložima fotografskoga atelijera Emira Fantinija u Rijeci. Prema opisima, ova mala dokumentaristička fotografska izložba koja je prikazivala detalje s rimske izložbe, svečano otvorenje te neke od izložaka, plijenila je izniman interes građana Rijeke i „...budila u njima ponos i nacionalnu svijest.“²²⁷

L'inaugurazione della Mostra d'Arte fiumana a Roma – Il compiacimento del Sovrano per i nostri artisti – La soddisfazione del Re pel quadro di U. Gnata. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 29. prosinac 1927., str. 2.

L'inaugurazione della Mostra d'Arte fiumana a Roma – Il compiacimento del Sovrano per i nostri artisti – La soddisfazione del Re pel quadro di U. Gnata. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 29. prosinac 1927., str. 2.

Godina 1927. je značajem, veličinom i raznovrsnošću likovnih događaja zasigurno dinamično razdoblje likovnih zbivanja između dva rata u Rijeci. Opisane likovne manifestacije, prateći komentari i kritike donose odjeke ključnih društveno – političkih okosnica ovoga razdoblja. Intenziviranje integracije Rijeke u *majčicu Italiju* i suptilan, sveobuhvatan, ali nesmiljen te dubok prodor talijanskoga duha u sve pore grada na Rječini, svoje su izvedbe nalazili u likovnim izlagačkim aktivnostima kao idealnim medijima. Činjenica da su se upravo tijekom 1927. godine dogodila dva ključna događaja u višeznačnom reciprocitetu koji nadilazi slučajnost: Druga međunarodna riječka umjetnička izložba te tendenciozna prezentacija riječke umjetnosti i povijesti u Rimu, ilustracija je ovoga endemskog vremena i prostora. Motivom, izvedbom i dimenzijama nedvojbeno posebna, prethodno opisana glorifikacijska slika Umberta Gnate, koja je očekivano ovjenčana na izložbi u Rimu, nedvojbeno se ističe u ukupnom prikazu likovnih ostvarenja izlaganih tijekom predmetne godine i bez intencije zalaženja u procjenu samoga likovnog izričaja. Ako je izložbenim aktivnostima tijekom 1927. godine bila intencija spojiti Rijeku i Italiju u jedno tijelo, tada je bez dvojbe slika Umberta Gnate zauzela središte toga tijela i bila njegov simbolični sukus.²²⁸

•••••

Zanimljivo je kako tijekom našega istraživanja nismo uspjeli ući u trag spomenutoj slici obzirom na njezin veliki format kao i na tiskan veliki broj njezinih reprodukcija.

1928.

**Izložba *Arte fiumana* i *Mostra storica fiumana* u *Palazzo dell'Esposizione*,
Rim**

Od početka mjeseca siječnja u dnevnom se tisku i dalje prate osvrti na *Mostra d'Arte Fiumana* te na *Mostra storica* u kojima se iznose vijesti o iznenađujuće dobroj posjećenosti obiju izložbi koja je interpretirana kao pokazatelj velike zainteresiranosti rimske publike za pitanje umjetničkih aktivnosti te valorizacije umjetničkih radova koji su nastajali u Rijeci. Prema kritikama, izložba je pokazala i umjetnički paritet riječkoga kruga s ostatkom Italije i likovnom produkcijom drugih gradova ove svjetske kolijevke umjetnosti. U skladu s očekivanjima, veliki interes zabilježen je i za povijesnu izložbu zbog njenih izloženih eksponata iz povijesnoga nasljeđa Rijeke koji su imali za nakanu ukazati na tradicijsku i povijesnu pripadnost grada Kraljevini Italiji.²²⁹

Važnost održavanja ovakve manifestacije u Rimu i sudjelovanja Rijeke, ističe se i u prepisci koja se vodila između prefekta Kvarnerske provincije Emannuela Vivorija i comm. dott. Silvia Pive – *Commissario del Comune di Fiume* koja je započela rečenicom: „*Otvorena je nova stranica ponosne povijesti Rijeke pred očima i srcima Talijana*“.²³⁰ S takvom je proklamativnom izjavom prefekt Kvarnerske provincije ukazao na političku vrijednost održavanja ovakve manifestacije u Rimu zbog stvaranja osjećaja bratimljenja ostaloga dijela Italije s *gradom na margini Italije*, gradom važnim mostom i punktom prijenosa talijanske vjekovne kulture prema zemljama Podunavlja.

U riječkim se novinama dala iščitati nevjerica oko uspjeha *Mostra d'Arte Fiumana*. Isticao se dojam sumnje u umjetničku vrijednost likovne produkcije riječkih slikara, koji su samozatajno radili u svojim atelijerima te izlagali na sporadičnim individualnim i kolektivnim izložbama, koje su se organizirale u prostorima neizložbenih namjena. Istaknuta nevjerica je bila očiti dokaz da se pojavio novi prioritet u razvoju likovnosti na području Rijeke koji je bio usmjeren na integraciju likovne umjetnosti u svakodnevan život grada i promjenu doživljaja građanstva prema umjetnicima. To je postao jasan zadatak na kojem se moralo poraditi i za čiju je provedbu

Il successo della Mostra d'arte fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 11. siječanj 1928., str. 2.

Il successo della Mostra d'arte fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 11. siječanj 1928., str. 2.

netko trebao preuzeti odgovornost. Vremenom se pokazalo da su relevantni subjekti u gradu bili potpuno svjesni navedenih odnosa i prioriteta, a navedena uloga bit će dodijeljena *Sindacato delle Belle Arti*, koji se osnovao u istoj godini nešto kasnije.²³¹

Izložba u Rimu je tako bila prvo galerijsko događanje na visokoj razini, izložba nacionalnoga karaktera na kojoj su se pred strogo ocjenjivačko oko kritički educirane likovne publike izložila umjetnička djela riječkih umjetnika okupljenih u *Circolo Artistico Fiumano*. Stoga je za pretpostaviti da je izložba za riječke slikare bila veliki stručni i umjetnički izazov, kao i uspjeh. Stati uz bok velikih i već slavljanih talijanskih umjetnika, biti takmac slikarima iz cijele Italije etabliranim na nacionalnoj razini, to je za riječke autore bila rimska izložba.

Na *Mostri d'Arte Fiumana* pored slika Cornelija Zustovicha, najviše interesa izazvale su slike baronesse Odinee Vio de Massow, Carla Ostrogovicha, Maria de Hajnala, mladoga Ladislaa de Gauss – Garadyja kao i Uga Terzolja. Točan popis izloženih radova ostao nam je nepoznat jer ga dnevni tisak nikada nije prenio dok naslove pojedinih izložbenih djela doznajemo iz objavljenih otkupa učinjenih na spomenutoj izložbi.²³²

Kralj Italije otkupio je jedno djelo slikara Carla Ostrogovicha *Canale di Chiogga* pokazujući svoje oduševljenje i želju da uvrsti ovo djelo u kraljevsku kolekciju najvećih nacionalnih ostvarenja.²³³

Vjerujemo da je ovakva kupovina bila istodobno odlična promocija svih riječkih slikara te dobar podstrek ostalim posjetiteljima u osobnim procjenama i odgovorima na pitanje je li vrijedno u svojoj privatnoj kolekciji posjedovati djelo riječkoga slikara. Pored ove vijesti, brzojavima u Rijeku i dalje stižu izvještaji kako su *Mostra d'Arte Fiumana* i *Mostra Storica* dvije najposjećenije dvorane u *Palazzo dell'Esposizione di Belle Arti*, kao i obavijesti o kraljevoj daljnjoj kupovini crteža *La Vigilla di San Giovanni* Ladislaa de Gauss – Garadya i slike Cornelija Zustovicha *Marina*. Guverner Potenziani otkupio je *Studio di testa* autora Maria de Hajnala za Galeriju Mussolini al Campidoglio nakon što je formirano Povjerenstvo za odabir

Il successo della Mostra Fiumana a Roma – L'interessamento di S. E. Fedele – Nuovi autorevoli plausi – Il quadro di U. Gnata. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 19. siječanj 1928., str. 2.

Il successo della Mostra Fiumana a Roma – L'interessamento di S. E. Fedele – Nuovi autorevoli plausi – Il quadro di U. Gnata. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 19. siječanj 1928., str. 2.

Alla Mostra fiumana a Roma – Da quadro di Ostrogovich acquistato dal Re. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 9. veljače 1928., str. 2.

slika s izložbe tako odlučilo. Kolekcionar Giuseppe Fiardo otkupio je sliku *Riva Cristoforo Colombo* Uga Terzolja.²³⁴ Budući da je slika *San Marco del Carnaro* autora Cornelio Zustovicha od otvorenja izložbe izazvala veliku pozornost, *Capo del Governo* i *Primo Ministro* S. E. Mussolinija, odlučio ju je otkupiti za svoju privatnu kolekciju umjetnina.²³⁵ Pored ovih uslijedili su i otkupi umjetničkih radova drugih talijanskih umjetnika²³⁶ među kojima se nalazi i nama zanimljiva bronca Amleta Cataldija *Bagnante*, koja će se kasnije naći u doniranim umjetničkim djelima iz kraljeve kolekcije za potrebe osnivanja Galerije moderne umjetnosti u Rijeci.²³⁷

Mario de Hajnal je postigao veliki uspjeh na izložbi u Rimu s portretom slikara Marcella Ostrogovicha kojom je pobudio veliki interes javnosti. Ministar Volpi tijekom posjete izložbi u više je navrata pokazao interes za ovoga slikara te poželio da ga upravo Mario de Hajnal portretira. Mario de Hajnal je osim najavljenoga portretiranja ministra Volpija koji je htio svoj portret potom pokloniti gradu Rijeci, trebao učiniti i portrete nekoliko povjerenika u vladi – Lancellottija, Carnera, Ferruccija i Strinatića. I oni su poželjeli svoje portrete autora Maria de Hajnala povodeći se uzorom kojega su imali u ministru Volpiju.

Razlog ovakvih odluka i njihova odabira da ih Mario de Hajnal portretirao je bila visoka tehnička razina i umjetnička kvaliteta izrade portreta koja se kod Hajnala jako cijenila.²³⁸ Poneseni ljepotom i umjetničkom kvalitetom njegovih ostalih radova, krenulo se i s dogovorima da se Mario de Hajnal rimskoj publici predstavi samostalnom izložbom koja bi se trebala otvoriti u *Augusteumu* 15. travnja 1928. godine, a na čije je otvorenje obećao doći i kralj Italije. Ovo je bio prvi put da je jedan od umjetnika Rijeke postigao ovako veliki uspjeh u srcu Italije koji je osim priznanja riječkom slikarskom krugu bio i potvrda autorove osobne umjetničke afirmacije.²³⁹

Intorno alla Mostra fiumana a Roma. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 11. veljače 1928., str. 2.

Un quadro di un fiumano acquistato dal Duce. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 14. ožujak 1928., str. 2.

Echi della Mostra fiumana a Roma – Gli acquisti del Duce. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 16. ožujak 1928., str. 2.

Gli acquisti del Re alla Mostra fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 17. veljače 1928., str. 2.

Visitatori illustri alle Mostre fiumane a Roma – Il successo di due artisti concittadini. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, veljače 1928., str. 2.

Nuovi successi di Mario de Hajnal a Roma. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 10. ožujak 1928., str. 2.

Najviše interesa je izazvala slika Umberta Gnate *Dell'Annessione* koja je bila izložena u posebnoj dvorani, na počasnom mjestu, prema prenesenim riječima kritike: „...sažimajući izražajnu i skladnu umjetnost u kojoj je obilježen datum i svečanost potvrde svjetovne nacionalne borbe Rijeke za ujedinjenjem u Kraljevini Italiju“.²⁴⁰

Tako je u mjesecu svibnju, nekoliko mjeseci nakon zatvaranja izložbe u Rimu, s velikim zadovoljstvom primljena vijest o dodjeljivanju posebne nagrade slikaru Umberto Gnati za njegovo djelo *Dell'Annessione*.²⁴¹ Bila je to nominalna potvrda umjetniku dajući mu do znanja da ga se smatra velikim umjetnikom te je istodobna bila pohvala iskazanoga patriotskog duha. Navedeno ilustrira i kategorizacija koja ide u prilog odluci da se po svim gradskim školama u Rimu podijele reprodukcije ovoga povijesnog umjetničkog djela kao spomen svih Talijana na Dan aneksije grada Rijeke Kraljevini Italiji. Ovakva je odluka donesena nakon što je Gnatovu sliku vidjelo preko 550 nastavnika s učenicima iz osnovnih i srednjih škola grada Rima smatrajući je važnim povijesnim dokumentom, koji je osim samoga pripojenja Rijeke, ukazivao na novu snagu i političko jedinstvo nekoć razjedinjene Italije. Nakon posjete riječkim izložbama, rimski su školarci pisali sastavke iznoseći svoje impresije.²⁴²

Osvrt na sudjelovanje Enrica Fonde na Jesenskom salonu u Parizu 1927. godine

U vrijeme održavanja riječkih izložbi u Rimu, u dnevnom je tisku objavljen osvrt na još jedan najavljen događaj koji se odnosio na izlaganja riječkih slikara u inozemstvu. Tako se u novinama mogao pročitati osvrt *Fiera Letteraria* koji je prenijela *La Vedetta d'Italia* 27. siječnja, a u smislu potvrđivanja visoke umjetničke razine i kvalitete riječkoga slikara Enrica Fonde koji je s radovima sudjelovao u sekciji *Esposizioni Italiane* na *Salon d'Autoumne*. Budući da se radilo o Parizu, gradu u kojem je tada živio najveći broj umjetnika, njegova je likovna kritika očekivano trebala biti u svom stavu vrlo objektivna i selektivna kako bi iz mnoštva likovnih stvaralaca i raznolike umjetničke produkcije izdvojila one koji su se posebno isticali svojim talentom i

Visitatori illustri alle Mostre fiumane a Roma. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 5. veljače 1928., str. 2.

Il quadro dell'Annessione. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 20. svibanj 1928., str. 2.

Intorno alla Mostra fiumana a Roma. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 11. veljače 1928., str. 2.

umjetničkim duktusom. Pariški likovni kritičari za umjetničke radove Enrica Fonde iskazali su iznenađujuće laskave ocjene o izvrsnosti umjetničkih radova. Enrico Fonda postao je tako prvi riječki umjetnik koji je izlagao u Parizu zaslugom svoje upornosti, talenta i vlastite vrlo originalne, neupitne sposobnosti.

Gradska dnevna glasila Pariza, *Liberte* i *Journal des Debats*, objavila su u svojim osvrtima kako je Enrico Fonda nakon postignuta uspjeha na *Salon d'Autoune* imao i svoju samostalnu izložbu u *Galeriji Dru* u ulici Rue Montaigne. Organizator izložbe, gospodin Dru, bio je hvaljen galerist i od likovnoga kruga prihvaćen kao osoba koja je imala sposobnost otkrivanja novih umjetnika pred kojima je bila blistava umjetnička karijera, a sada se u njegovom fokusu našao upravo Enrico Fonda. U pariškom listu *Les Rumeurs des Lettres et des Arts*, *Liberte*, *Journal des Debats* i *Semaine a Paris* izašli su kritički osvrti na njegove radove koji su bili puni hvale, a koji su potom bili djelomično preneseni i u dnevnom riječkom tisku. Ovom su prilikom istaknuti radovi izloženi u *Galeriji Dru*, a koji su izazvali iznimno pozitivne kritike. To su bili pejzaž *Il ponte di Grenelle*, *La Senna a Meudon*, *Porto di Tournelle* te lik mlade djevojke na slici naziva *Lisetta*. Pozitivna razina kritičkoga osvrta na umjetnička ostvarenja Enrica Fonde sažeta je u izvornim navodima francuskih dnevnih novina. Tako je u *Liberte* između ostaloga zapisano: „...ovaj slikar ima dar prirodnosti i svježine te naslućujemo njegov talent o kojemu ćemo svakako imati prilike ponovno govoriti“, u *Journal des Debats*: „...hvalimo sigurnost izvedbe kao i harmoniju detalja te snagu vitalne uvjerljivosti koja potiče naš interes i simpatiju“, dok *Semaine a Paris* piše: „...to je osoba bogata profinjena senzibiliteta za koju se sa sigurnošću može reći da je slikar, ali i skladatelj i poeta“.²⁴³

7.5.3. Izložba skica u Villi Angiolini, Opatija

Umjetničke izložbe koje su se održavale u Opatiji iz godine u godinu postajale su sve brojnije i imale rastući uspjeh. Tako je 10. travnja u organizaciji slikara Osvalda Mora otvorena još jedna likovna manifestacija, *La Mostra del Bozzetto* u dvoranama *Ville Angioline* (51. slika).²⁴⁴

I successi di Enrico Fonda pittore fiumano a Pirigi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 7. travanj 1928., str. 3.
La Mostra del Bozzetto. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 10. travanj 1928., str. 3.

Prema nakanama, to je trebala biti izložba probnoga karaktera budući da je u planu bilo inaugurirati kasnije u istoj godini, u ljetnim mjesecima, veću i organizacijski zahtjevniju izložbu, iste tematske definiranosti, na kojoj bi uz lokalne sudjelovali i umjetnici Kraljevine Italije sa svojim najboljim radovima.

51. slika: *Villa Angiolina*, Opatija

Za ovu prvu izložbu bilo je prikupljeno više od sto slika različitih autora iz regije, redom talentiranih umjetnika kao što su Leonida Villani, Cornelio Zustovich, Oloferne Collavini, Ugo Terzoli, Felice Fabro de Santi, Osvaldo Moro i drugih. Intencija likovnoga skupa je bila davanje naglaske na umjetničku spontanost i iskrenost koja se dobivala brzim slikarskim potezima u trenutku impresije koju se željelo obilježiti, a što i jest bila jedna od karakteristika ovakvoga umjetničkog izražavanja. Između umjetnika koji su se spominjali u kritičkom osvrtu izložbe izdvojila se slikarica Leonida Villani. Ona je za ovu priliku izložila skice koje su bile iznimno stvarne i žive, pune finesa i trijumfalnoga svjetla, radove koje je mogao postići umjetnik mirne olovke, čiste u potezima i bogate u transparentnosti *Canale della Fiumara*, *Orto di Fiume*, *Fiume sotto la neve*, *Valscurigne*, *Confini di Fiume*, *Fanciulli Ungharesi*. Pažnju kritike je privukao i Felice Fabro de Santi s izloženih pet akvarela od kojih su *Marina* i *Ruscello* posebno pokazale njegov umjetnički kapacitet. Cornelio Zustovich po slavodobitnom povratku iz Rima ovom prigodom izlagao je nekoliko svojih nježnih skica među kojima su se istaknule *Tramonto* i *San Marino*, dok je Osvaldo Moro, slikar Vološćan, izložio lijepe skice prepune svježine i sentimenta

kao što su bile *Testa di Monella*, *Testa di vecchio*, *Donna che lava*, *Cavalli* i još poneki pejzaž. Oloferne Colavini izložio je skice s motivima Venecije kojima su se svi divili zbog postignute izvanredne perspektive i prikazanih refleksija u vodi, ali se predstavio i radovima u kojima se osjećala njegova usamljenost i nostalgija za ovim gradom na lagunama. Tu su se, među posebno izdvojenim radovima, u kritičkom osvrtu našli i pasteli slikara Casciara, zatim Colussija, Maria de Hajnala koji se predstavio s dvije skice *Marina* i *Barcha*. Ladislao de Gauss izložio je iznimno živu impresiju toskanskih brežuljaka *Firenze Nocturna*, kao i opatijska slikarica Schwarz *Cascine*.²⁴⁵

7.5.4. Treća umjetnička izložba u Villi Angiolini, Opatija

Nakon uspjeha proljetne izložbe koja je bila tek uvod ovom opatijskom likovnom događaju, polovinom mjeseca srpnja u velikoj dvorani *Ville Angioline* otvorena je *Terza Mostra d'Arte*. I ova je umjetnička izložba bila organizirana od strane *Comitato artistico cittadino* grada Opatije kojim je predsjedao slikar Osvaldo Moro, a uključila je radove umjetnika izvan granica Kvarnerske provincije. U dvoranama *Ville Angioline* koja je svojom veličinom predstavljala ograničavajući element mogućih izloženih djela bilo je izloženo oko dvjesto umjetničkih radova na kojima su se mogli evidentirati utjecaji raznih talijanskih škola. Između svih ostalih slikarskih škola, kako navodi tisak²⁴⁶, na izložbi je dominirala napuljska grupa s umjetnicima koji su već imali prilike izlagati u Opatiji, kao i na mnogim nacionalnim i internacionalnim izložbama. U kritičkom osvrtu ove vrlo hvaljene i dobro posjećene manifestacije, istaknulo se nekoliko umjetnika, pa je tako navedeno kako je počasnno mjesto na izložbi dobio slikar Salvatore Panza sa slikom *L'Orfanella* i *Mercato di pesce* u kojima je pokazao svoje visoko umjetničko umijeće. Pored njega, tu je i bio i Domenico Devanno koji je stekao zavidnu umjetničku reputaciju uspjesima u Minhenu, Parizu i Veneciji, a koji je sada izložio nekoliko radova među kojima su se isticali *Porto di Genova*, *Canale San Marco*, *Le Prue*. Na izložbi su bili zapaženi i radovi *Serenata* i *Fontana* te *Studio di donna* autora Carla Adolfa Baronea. Cijeli je jedan zid, kako se navodi, zauzeo Oscar Rinnardi s velikim brojem svojim impresija grada Napulja, Caprija,

La Mostra del Bozzetto. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 10. travanj 1928., str. 3. ; La Mostra del Bozzetto. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 16. svibanj 1928., str. 3.

La terza mostra d'arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 15. srpanj 1928., str. 3.

Sorrenta i Venecije. Jedna od slika dolazila je iz studija hvaljenoga talijanskog slikara Gemita Rossija koji je izložio *La Sestu*. Kao predstavnik Tirolske škole, izložbi je nazočio Califano sa svojim slikama *Pecore al pascolo* i *Pecore sinorrite*. Pored njih, na izložbi su se mogli vidjeti i drugi, po prosudbi kritike odlični radovi talijanskih umjetnika Piccotija, Ruella, Faina, Scoppetta, Battaglie i Busiella. Ističe se činjenica kako je u simpatičnoj i dobrohotnoj gesti kolegijalnosti Organizacijski odbor ostavio prazno mjesto na raspolaganje riječkim slikarima i slikarima Kvarnerske provincije. Tako su se tu našle slike Maria de Hajnala, Uga Terzolja, Felice Fabra de Santija, Oloferne Colavinija, Leonide Villani, Oscara Knolseisena, Litrow. Predsjednik odbora i organizator ove izložbe, Vološćan, Osvaldo Moro izložio je *Terazza di Volosca* te vrlo sugestivno platno *Molo di Volosca* i *Nudi di donna*.²⁴⁷

7.5.5. Osnivanje provincijskoga umjetničkog sindikata

Istodobno s odvijanjem opisanih opatijskih izložbi, u Rijeci su zabilježena značajna strukturalna događanja u organizaciji Umjetničkoga kruga pa je polovinom mjeseca svibnja osnovana strukovna udruga *Sindacato artisti – pittori – scultori*. Vijest o osnivanju udruge objavljena je 18. svibnja i prezentirana u dnevnom tisku kao novi početak života i rada umjetnika cijele regije.²⁴⁸ Naime, *Sindacato* Kvarnerske provincije imao je za cilj voditi brigu o umjetnicima i prezentiranju radova članova sindikata koji su se kao pojedinci već bili počeli etablirati svojim uspjesima i po procjeni suvremenika postali duhovna hrana građanima grada Rijeke. Na osnivačkoj sjednici sindikata kojom je predsjedavao *Segretario generale dei Sindacati della Provincia* Clemento Marassi spominjala se herojska prošlost Rijeke i njezinih stanovnika u borbi za opstojnost i priključenje matici zemlji Italiji, kao i uloga umjetnika u pronošnju ideja fašizma i jednakosti unutar kraljevine. Nakon političkoga uvodnika izabrano je predsjedništvo *Sindacata*, dok je prof. Francesco Pavacich jednoglasno proglašen njegovim predsjednikom. Ostali članovi predsjedništva također su bili izabrani iz redova umjetnika Kvarnerske provincije: Leonida Villani, profesorica umjetnosti u *Regio Liceo Scientifico*, slikari prof. Oloferne Collavini i Felice Fabro de Santi. Nakon osnivačke sjednice, odaslani su telegrami s obavijesti o aktu osnivanja

· La terza mostra d'arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 15. srpanj 1928., str. 3.

· La costituzione del Sindacato artisti, pittori – scultori. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 18. svibanj 1928., str. 2.

Sindacata svim potencijalnim članovima te relevantnim regionalnim i nacionalnim društvenim subjektima.

**Prva izložba Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije Kvarnera
– Izložba pejzažne umjetnosti Kvarnera u *Caffe Imperiale*, hotel
Imperial, Rijeka**

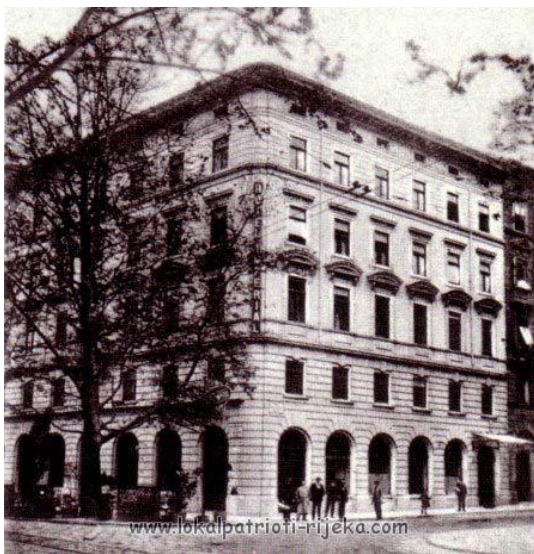
U mjesecu srpnju umjetnici Kvarnera krenuli su s velikim entuzijazmom i strasti u organizaciju umjetničke izložbe koja je bila autorizirana od strane *Segreteria Nazionale del Sindacato delle Belle Arti di Roma*. Želja im je bila da ovom manifestacijom udahnu život umjetničkoj formi skica nedovoljno poznatoj riječkoj publici i istodobno podignu razinu kulturnih gradskih događanja u mjesecu kolovozu. Izložba se planirala održati u prostorijama *Caffe Imperiale* i nosila je naziv *Mostra del Bozzetto illustrativo della regione del Carnaro*.²⁴⁹ Kako se bližio termin otvaranja izložbe, početna ideja da se izlože samo skice se nije napuštala, već se počeo dodavati naglasak na umjetničkoj interpretaciji motiva krajobraza. Kako je u međuvremenu osnovan *Sindacato di Belle Arti*, ovu se manifestaciju počelo klasificirati prvim umjetničkim događajem u njegovoj organizaciji. Izložba je kasnije promijenila ime u Prvu izložbu Umjetničkoga sindikata – *I. Esposizione di Belle Arti del Sindacato Artisti / Prvu izložbu pejzažne umjetnosti – I. Mostra del paesaggio del Carnaro*.²⁵⁰ Tema izložbe je odlukom Organizacijskoga odbora bila jasno određena, a promjena imena koja je uslijedila dodatno je dala naglasak na sadržajnu usmjerenost kvarnerskom pejzažu. Organizatori su u promociji događaja isticali kvarnersko regionalno područje koje je autentičnošću ukupnoga krajobraza i posebno šumama prepunim lovora po njima predstavljao jedinstveni motiv, nedovoljno valoriziran izazov i nadahnuće svakoga umjetnika univerzalne vrijednosti. Zadatak koji se pred stvaraoce nametao, bio je istražiti istaknute lokalne prirodne ljepote te ih valorizirati kroz punu umjetničku afirmaciju. Ovime se željelo istaknuti osobni senzibilitet doživljaja i interpretacije svakoga pojedinačnog umjetnika u okvirima njegove pune likovne osobnosti te potaći stvaralačku nesputanost, individualne vrijednosti i stručnost. Cijeli projekt bio je popraćen podrškom

Mostra d'Arte paesistica del Carnaro. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 21. srpanj 1928., str. 2.
La prima esposizione d'arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 4. kolovoz 1928., str. 2.

nacionalne asocijacije *Pro Paesaggio Italico* koja je za cilj imala osigurati likovne ilustracije jedne od najljepših talijanskih provincija, a sve u skladu s prioritetima i naporima koje je sustavno promovirao *Sindacato Fascisti degli Artisti*.²⁵¹

Izložba je otvorena 15. kolovoza u *Caffe Imperial*, hotela Imperial u Viale Benito Mussolini u 17 sati²⁵². (slika 52.) Ceremonija otvorenja održana je pred mnogobrojnom publikom i političkim autoritetima Kvarnerske provincije i Kraljevine Italije. Prije službenoga otvorenja izložbe pozdravni je govor održao tajnik *Provinciale del Sindacato*, slikar Umberto Gnata istaknuvši kako se radi o iznimno značajnom događaju – manifestaciji s kojom započinje novi ciklus umjetničkih događaja u organizaciji novoosnovanoga provincijalnoga Umjetničkog sindikata umjetnika iz Rijeke. U nastavku je Gnata iskazao vlastitu uvjerenost i vjeru svojih kolega da se ovdje radi o događaju u općoj obnovi duha pod okriljem fašizma kao „...poticajnog, povoljnijeg i zdravijeg životnog okruženja.“²⁵³ Izložbu je potom formalno otvorio *S. E. il Prefetto comm.*

Emanuele Vivorio.

52. slika: hotel *Imperial* sa *Caffe Imperiale* u prizemlju, Rijeka

La prima esposizione del Sindacato Artisti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 11. kolovoz 1928., str. 3.

Danas je to stambeno poslovna zgrada na Brajdi, u Krešimirovoj ulici.

L'inaugurazione della 1.a Mostra del paesaggio del Carnaro. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 17. kolovoz 1928., str. 3.

Ovom izložbom kao prvim organiziranim događajem i aktivnosti vidljivoj općoj javnosti, *Sindacato degli artisti* provedbeno je iskazao ciljeve svojega osnivačkog pohoda: okupiti i organizirati riječke umjetnike koji su do sada bili nepovezana skupina. Kroz koordinaciju djelovanja formirali bi gradski i regionalni umjetnički nukleus koji će unaprijediti ukupan regionalni likovni rad, učiniti pojedince i cijelu riječku likovnu scenu vidljivijom te unaprijediti javnu promociju njihovih raznovrsnih ostvarenja. U novinskom osvrtu²⁵⁴ potaknutom organizacijom ove izložbe, popratio se i kritički osvrt po pitanju riječke kulture i kulturne elite. Izneseno je mišljenje kako do sada, u gradu Rijeci, nije bio dovoljno izražen kritički pristup prema umjetnosti slikara grada, niti je na primjeren način bila valorizirana njihova istinska umjetnička vrijednost. U ovoj otvorenoj društvenoj kritici za Rijeku je tako rečeno da se radi o gradu koji je po pitanju umjetničkoga ukusa publike obojen niskom razinom komercijalnoga pristupa i konzumerističkoga siromaštva te koji nikako ne uspijeva potaći vlastitu evoluciju, već godinama ostaje potpuno zatopljen u svom provincijskom sustavu vrijednosti. Otkupi umjetničkih djela, po kazivanju kritičara, u Rijeci gotovo da i nisu postojali, a ukoliko su građani i htjeli ukasiti zidove svojih domova radovima umjetnika, pribjegavalo se ilustracijama iz novina i fotografijama ili „...groznim slikama gorim od bilo kakvih oleografija“²⁵⁵ koje su se kupovale u dućanima za namještaj. Napominje se kako su samo rijetki trošili po nekoliko stotina lira za kupovinu likovnoga predloška ili još nešto više kako bi kupili originalno umjetničko djelo kojeg su pak kupci birali po svom ukusu i vlastitom kritičkom sudu sviđanja. Navodi se kako su u predmetno vrijeme zabilježene samo poneke kupovine umjetničkih djela koje su se po dojmu kritičara odvijale nasumce, stihijski, bez jasnih kriterija i tendencija, a koje su u okolnostima velike ekonomske krize podrazumijevale iznimno niske, gotovo simbolične novčane iznose. Likovna djela izlagana na međunarodnim umjetničkim izložbama u Rijeci nisu bile u financijskom i interesnom dometu Riječana.

Stoga ovu prvu izložbu u organizaciji Sindikata možemo smatrati početkom stvaranja povoljnijih općih, ne samo umjetničkih i izlagačkih, već i organizacijskih okolnosti koje su podrazumijevale i poticanje razvoja sustava vrijednosti te ekonomskoga valoriziranja. Poticanje svijesti Riječana o djelovanju likovnih umjetnika u gradu, promocija umjetnosti i urbano sazrijevanje odnosa

Gigante, R. La Mostra del Bozzetto. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 19. kolovoz 1928., str. 2.

Gigante, R. La Mostra del Bozzetto. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 19. kolovoz 1928., str. 2.

financijske podrške sa stvaranjem i razvojem kategorije otkupa umjetničkih djela, profilirali su se tako vodećim ciljevima Sindikata.

Više od stotinjak slika i crteža koje je temeljem osobnoga kritičkog suda i visokih načela umjetničke izvrsnosti odabrao tajnik Umjetničkoga sindikata Umberto Gnata, bilo je primjereno izloženo u dvoranama *Caffe Imperiale*. Radilo se o nizu kojim su se predstavili svi umjetnici Kvarnerske provincije, članovi Sindikata kako bi se prezentirali građanstvu, kako bi se valorizirale njihove umjetničke vrijednosti, a možda i od strane sugrađana odabralo i kupilo poneko njihovo umjetničko djelo.

O cijeloj se izložbi kroz novinske osvrtne čitalo u hvalospjevima, a vrlo pozitivne komentare su dali i ugledni povjesničari i poznavatelji umjetnosti poput Riccarda Gigantea²⁵⁶. Ovako pozitivni odjeci nisu bili neočekivani jer se uistinu radilo o pionirskom poduhvatu Umjetničkoga sindikata u stvaranju umjetničkoga boljitka ne samo za umjetnike Riječane već i za cijeli grad. Ovo je bila prva izložba na kojoj su okupljeni svi umjetnici Rijeke koji su svojim umjetničkim djelovanjem zaslužili članstvo u *Sindacato di Belle Arti*. Upravo ona, kao prvi strukturirani iskorak ovog značajnoga regionalnog likovnog kruga predstavlja početak niza izložbi koje će omogućavati praćenje daljnjega razvoja umjetničke scene međuratne Rijeke, njeno bogatstvo, raznovrsnost i umjetničko sazrijevanje. Na ovoj umjetničkoj izložbi našli su se umjetnici koji su bili tek na putu svoga umjetničkog sazrijevanja poput Romolo Venuccija, ali i neki koji su već stekli zavidnu reputaciju sudjelovanjem na likovnim manifestacijama unutar Kraljevine i izvan nje. U dostupnim kritikama gotovo da nije izrečen niti jedan negativan sud o bilo kojem izloženom umjetničkom djelu, već ih sve, vrlo nakloni riječki poznavatelji umjetnosti svrstavaju u visoko kvalitetne umjetničke radove vrijedne svake pohvale, prema navodima – vrijedne razmatranja da ih se posjeduje u privatnim kolekcijama.

Ovakav manjak kritičnosti i gotovo neprikriven marketinški pristup poticanju otkupa razotkriva se kroz buduće novinske objave vezane uz istu temu. Naime, već slijedeće godine prilikom iznošenja osvrta na pripreme za Drugu sindikalnu izložbu, novinski kolumnist Riccardo Gigante, koji je prethodno nepodijeljenom naklonošću hvalio sve umjetnike i izložene radove, u amneziji za vlastite ranije tekstove iznosi vrlo oštar stav prema kojem ne bi valjalo da se s novom

²⁵⁶ Gigante, R. La Mostra del Bozzetto. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 19. kolovoz 1928., str. 2.

izložbom ponovi ista pogreška koja se dogodila s prethodnom i na njoj prezentiraju neka umjetnička djela na razini amaterskih ostvarenja. Ova njegova zabrinutost usmjerena je sada jasno artikuliranoj potrebi podizanja kriterija prilikom odabira izložaka.²⁵⁷ U nastavku, dnevni je tisak zabilježio i konačan popis izlagača među kojima su se našli Umberto Gnata, prof. Oloferne Collavini, prof. Francesco Pavacich, prof. Federica Blanda, Mario de Hajnal, prof. Cornelo Zustovich, Vincenzo Colucci, Romolo Wnoucek – Venucci, Oscarre Knollseisen, Ladislao De Gauss, Maria Arnold, Miranda Raicich, Gilberto Brunoro, Felice Fabbro de Santi, Osvaldo Moro, prof. Leonida Villani, Luigi Marceglia, Luisa Luppis Frappart, Odino Saftich.

S ciljem prikaza pozicije koju je izložba imala u umjetničkom i društveno – političkom kontekstu prostora i vremena svoga održavanja, zanimljivi su prilozi koji su o Prvoj umjetničkoj sindikalnoj izložbi bili tiskani u regionalnim dnevnim novinama. Pored sadržajnoga i kontekstualnoga značaja, sama metodologija primijenjena u organizaciji i postavljanju izložbe svojom strukturiranošću i inovativnošću predstavljala je značajan doprinos galerističkoj i ukupnoj likovnoj djelatnosti širega riječkog područja u razdoblju između dva svjetska rata. U prenošenju kritika valja jasno razlikovati parafrazirane i citirane poruke od pokušaja objektivne kontekstualne interpretacije i sagledavanja istinskoga faktografskog značaja.²⁵⁸

Iako je navedeno predmet šire rasprave pronađenih i navedenih podataka koja u radu slijedi, već se u taksativnim navodima upitnošću ističe objektivna vjerodostojnost opisa umjetničkih djela i procjena umjetničke vrijednosti prenesena iz tadašnjega tiska. Formulirana je od strane kritičara – suvremenika obzirom na njihovo jasno podlijevanje društvenom i političkom utjecaju ideologije vremenskoga konteksta pisanja i utjecaju umjetničkoga okružja izlaganja, kao i njihove stručne naobrazbe. Tako tisak onoga doba bilježi²⁵⁹ da je u prvoj dvorani Francesco Pavacich dočekaio posjetitelje sa autoportretom i pejzažima liburnijskoga podneblja. Ističe se da su njegova djela tom prigodom otkrila umjetnikovu postignutu obnovu staroga duha majstorstva

Gigante, R. La Mostra del Sindacato degli Artisti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 25. kolovoz 1929., str. 3.

Tom je prigodom izašlo nekoliko članaka koja su se odnosila na pojedinačne umjetnike s ove izložbe i to: Francesco Pavacich, Romolo Wnoucek, Oloferne Collavini, Umberto Gnata, Odino Saftich, Oscar Knollseisen, Vincenzo Colucci, Ladislao de Gauss. Stječe se dojam kao da se tim izdvojen člancima o riječkim umjetnicima htjelo senzibilizirati javnost o njezinim sugrađanima koji su u svakodnevnom predanom radu u polju likovnosti svojim uradcima obogatili riječku likovnu scenu i po umjetničkoj kvaliteti je pozicionirali unutar tadašnje kraljevine Italije.

Gigante, R. La Mostra del Bozzetto. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 19. kolovoz 1928., str. 2.

pejzažne umjetnosti i moć interpretacije uhvaćenoga trenutka kojega je imao snagu umjetnički oblikovati i odnjegovati. Prelaskom u malu dvoranu zidovi su bili rezervirani za radove izvrsne crtačice Luise Luppis Frappart i Oloferne Collavinija, izvrsnoga slikara koji se predstavio s pet veduta kanala Fiumara velikih dimenzija. Kroz daljnje dvorane su se nastavljali akvareli izučenoga i vještoga akvareliste Brunora i Felice Fabbra de Santija. Staro poznanstvo i obljubljenost kod publike su potvrđeni u nastupu slikara Oscara Knollseisena i Luigi Fedargonija koji se na ovoj izložbi predstavio nizom skica liburnijskoga krajolika. Mario de Hajnal izložio je vedute riječkoga Starog grada, dok se Cornelio Zustovich ovoga puta predstavio slikama u ulju, za razliku od grafika kao njegove primarne umjetničke vokacije. Leonida Villani je u dvoranama koje su slijedile izložila četiri skice veduta grada Rijeke kao i Odino Saftich, tada osamnaestogodišnji momak, na početku svoje velike umjetničke karijere. Maria Arnold ovom je prilikom izložila seriju pejzaža lijepih boja, a Miranda Raicich nekoliko gradskih veduta. Romolo Wnoucek – Venucci i Ladislao de Gauss kao jedini ekspresionisti izložili su vedute grada u jakim bojama.²⁶⁰

Od cijele izložbe poseban je osvrt dan upravo na ova dva mlada slikara kao predstavnika jedne nove *avangardne* struje koja se počinjala začimati u gradu Rijeci. Svojim su radovima, kako to kažu u osvrtu, ovi inovativni umjetnici htjeli dočarati čudnu atmosferu grada na iznimno, možda čak previše jak ekspresivan način koristeći se paletom jarkih boja te paradoksalno dinamično oslikavajući mirno i spokojno provincijsko ozračje karakteristično za ambijentalnost Rijeke.²⁶¹

Tako se u istom osvrtu donosi prosudba kako bi odista valjalo mnogo toga poduzeti kako bi se Rijeka odmakla od postojeće umjetničke letargije sputane tradicionalizmom i s predominacijom atmosfere izgubljene u teško savladivom ozračju pasatizma. Valjalo bi, ističe se u kritikama, otvoriti grad i cijelu umjetničku zajednicu tokovima moderne i napredne *avangarde*. Usprkos ovakvim stavovima, izložena djela mladoga Romula Wnouceka – Venuccija i Ladislaa de Gausa bila su praćena slijeganjem ramena i podsmjehom većine. Pogledi s visoka, bagatelizacija inovativnosti i nerazumijevanje bile su posljedica slabe upućenosti posjetitelja u tokove tadašnje suvremene europske likovne umjetnosti. Stručnjacima je već tada bilo jasno kako navedena konstatacija predstavlja jasnu potrebu napora u edukaciji publike na čemu će

Gigante, R. La Mostra del Bozzetto. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 19. kolovoz 1928., str. 2.

A.W. La Mostra del paesaggio del Carnaro: Romolo Wnoucek. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 20. kolovoz 1928., str. 2.

Sindikat svakako trebati poraditi u skorom vremenu. Sretna okolnost bila je upravo u činjenici pozitivnih stavova kojima se oglasila kritika procijenivši pejzaže ovih autora za razliku od drugih kao one koje nose osjećaj žive stvarnosti i predstavljaju rezultat njihovoga složenog stanja duha. Novinski osvrti na ovu temu završavaju nadom da će ovi mladi umjetnici u Rijeci imati prilike doživjeti priznanje svojih umjetničkih vrlina koje su ih razlikovale od drugih. Da će iznaći unutarnju snagu održavanja daljnjih napora kako bi usprkos općem nerazumijevanju nastavili biti na čast sebi i gradu Rijeci.²⁶²

U narednim dvoranama ove izložbe mogla se vidjeti nekolicina radova Federice Blande s motivima liburnijskih šumaraka od lovora, voćnjaka i cvijeća, zatim radovi Luigia Marceglie koji se predstavio pejzažima malenoga formata. Tu je još bio i Vincenzo Colucci sa vedutama grada Rijeke, potom slikar Mario Blasich, a na samom kraju već uvelike poznat riječki slikar Umberto Gnata koji se predstavio gradskim vedutama, među kojima se istaknuo onaj s prikazima industrijske baštine.²⁶³

Jedan od vrlo bitnih zadataka *Sindacata di Belle Arti* bio je da pored okupljanja umjetnika, poticanja njihove sustavne edukacije i unaprjeđenja stvaralaštva radi i na promociji riječkoga likovnog kruga, planski senzibilizira zajednicu, utječe na javni osjećaj za lijepo te promovira kupovinu umjetničkih djela kao poželjan i vrijedan model urbanoga ponašanja.

Uzevši u obzir navedeno, prihvatljivim postaje činjenica da se u kritičkim osvrtima iz predmetnoga vremenskog razdoblja nailazi na brojne opise umjetničkih djela koji vrve pridjevima usmjerenim uveličavanju ljepote i vrijednosti pojedinih likovnih djela te usmjeravanju građanstva na sve oblike konzumiranja likovne umjetnosti, u rasponu od posjećivanja izložbi do poticanja na otkup umjetničkih ostvarenja. U skladu s ovim naporima, na Prvoj sindikalnoj umjetničkoj izložbi zabilježen je i veliki dio kupovina što je svakako dodatno pozitivno djelovalo na razvoj svijesti o vrednovanju umjetničkoga djela riječkih umjetnika pa tako i na njihovu financijsku poziciju. Učinjeni otkupi utjecali su i na materijalni status *Sindacata* koji je od ostvarenoga postotka od prodaje mogao prikupiti sredstva koja je mogao dalje usmjeravati na ostvarivanje svojih programskih ciljeva, prezentaciju i promicanje

A.W. Mostra del paesaggio: Ladislao de Gauss. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 29. kolovoz 1928., str. 3.
Gigante, R. La Mostra del Bozzetto. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 19. kolovoz 1928., str. 2.

umjetnosti riječkih umjetnika. Svakako bi trebalo spomenuti da su se odmah nakon završetka ceremonije otvorenja prve sindikalne izložbe otkupila tri umjetnička djela što je bio prvi takav zabilježeni slučaj.

Zbog preglednosti i primjerene obuhvatnosti predmetnoga događaja, u tablici broj 5. donosimo detaljan popis izlagača i djela prezentiranih na ovoj značajnoj likovnoj smotri kao i njezinih otkupa.

Tablica 5.

Popis izlagača, izloženih djela i otkupnoga statusa s izložbe *Mostra del Bozzetto Illustrativo della Regione del Carnaro / Mostra d'Arte paesistica / I. Esposizione di Belle Arti del Sindacato Artisti*²⁶⁴, Rijeka, 1928. godina

tajnik izložbe: Umberto Gnata – segretario provinciale del Sindacato

Izlagači - autori	Naslov djela i tehnika	Otkup
Umberto Gnata	<i>Dell'Annessione Fiume</i> <i>Lo scoglio e l'onda</i> <i>Parco Regina Margherita</i>	*3 *4 *5
Oloferne Collavini	<i>Vedutine del Canale della Fiumara – 5 radova</i> <i>Visione di vela</i>	
Francesco Pavacich	<i>Il mattino a Castelmuschio</i> <i>Case Rustiche</i> <i>Mezzogiorno</i> <i>Sotto il volto</i> <i>Draga nel Carnaro</i> <i>Mattino</i>	
Federica Blanda	<i>Pollalo – akvarel</i>	*4
Mario de Hajnal		
Cornelio Zustovich	<i>Nuova chiesa di Abbazia</i> <i>Vecchia pergola in Laurana</i>	*1

Popis izlagača, umjetničkih djela i otkupnoga statusa sa ove izložbe je sastavljen iz kritičkih osvrtâ o umjetnicima njihovim umjetničkim radovima navedenih u dnevnim novinama. Podatci u ovom tabličnom prikazu podložni su dopunama.

Vincenzo Colucci	<i>Calle della Nave</i> <i>Lungo la Fiumara</i> <i>Calle del Morer</i> <i>Piroscafo in porto</i>	*2
Romolo Wnoucek		
Oscare Knollseisen		
Ladislao de Gauss		
Maria Arnold		
Miranda Raicich	<i>Via Carducci</i> <i>Valscurigna con la casa rossa</i> <i>Pinni sulla spiaggia</i>	
Gilberto Brunoro		
Fabbro de Santi	<i>Chiesa di S. Andrea al Giardino Pubblico</i>	
Osvaldo Moro		
Leonida Villani	<i>Paesaggio Liburnico</i>	*6
Luigi Marceglia	<i>Mattino nel porto di Fiume</i>	*6
Luisa Luppis Frappart	<i>Il Corso</i> <i>Cosala</i> <i>Veduta del Duomo</i> <i>Porie – crtež</i>	*5
Odino Saftich		

otkup br. 1 – barone Haymerie iz Beča

otkup br. 2 – sig. Montori iz Napulja

otkup br. 3 – nagrada za izabranog posjetitelja

otkup br. 4 – Cav. Reag. Eduardo Boccalone del *Banco di Napoli*

otkup br. 5 – prof. Dott. Remigio Pian Podesta di Fontana del Conte za *Comune*

otkup br. 6 – Dott. Quaggiotti *per la Raffineria Olii Minerali*

otkup br. 7 – sig. Olivo Tuchtan

otkup br. 8 – naveden je otkup dvaju radova odmah po otvorenju izložbe, ali ne i podatci o kupcu kao i o slikama

**Implikacije tršćanske izložbe i sudjelovanje riječkih umjetnika na
Drugoj Međuprovincijskoj izložbi Umjetničkoga sindikata Venecije
Giulie u *Padiglione municipale*, Trst**

Prateći likovna događanja u Rijeci u daljnjem tijeku 1928. godine i ona koja su utjecala na riječki likovni krug, vrijedno je zabilježiti da je u mjesecu listopadu u Trstu otvorena *II. Esposizione d'Arte regionale della Venezia Giulia* u organizaciji *Sindacato della Venezia Giulia*.²⁶⁵ Izložba je organizirana u novim dvoranama Gradskoga paviljona – *Padiglione municipale del Sindacato delle Belle Arti* koji je za tu prigodu sagrađen u tršćanskom gradskom parku. (slika 53.)

Ovaj je događaj bio od velike važnosti za Provinciju Veneciju Giuliju zbog inauguracije novoga izložbenog prostora kao i zbog ozbiljnosti izložbe te cijeloga ugođaja u kojem je ona nastala. Sam čin izgradnje i otvaranja novog namjenskoga izložbenog likovnog objekta presudno je utjecao na prethodno sramežljivo isticane nakane i želje riječkih likovnih umjetnika i likovnoj umjetnosti sklonih društvenih subjekata koje su bile na istom tragu. Tršćanski primjer tako je nedvojbeno dodatno potaknuo ovakve tendencije te značajno utjecao na buduća promišljanja izlagačke aktivnosti i galerijskoga infrastrukturnog razvoja grada Rijeke.

slika 53: *Padiglione municipale del Sindacato delle Belle Arti* izgrađen u Giardino pubblico Muzio Tommasini, 1928. godina, Trst

²⁶⁵ Sindacato di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 8. rujan 1928., str. 3.

Na ovu tršćansku izložbu je od pristiglih 227 radova članova provincijskoga sindikata Venecije Giulie i Kvarnerske provincije. Po odluci stručnoga povjerenstva odabrano je 88 ostvarenja među kojima su se našli i radovi troje riječkih slikara Umberta Gnate, Enrica Fonde i Ladislao de Gaussa. Njihovom je izboru prethodio poziv tršćanskoga *Sindicata* riječkoj sindikalnoj organizaciji jednakoga naziva i uloge, a na koji su se mogli slobodno javiti svi zainteresirani riječki umjetnici.²⁶⁶ Izvjesno je da su oštru selekciju stručnoga žirija prošli samo gore navedeni umjetnici. Ovaj poziv pristigao iz Trsta potvrdio je imanentnu želju za što užom međusobnom povezanošću, suradnjom i poticanjem te razmjenom umjetničkih tekovina i iskustva ovih dviju prostorno i kulturološki bliskih sredina koje su sada bile i na potpuno razmjerne načine organizirane.

Usporedba likovnih sredina Trsta i Rijeke koja se kroz navedene događaje i njima prateće detalje nameće neminovno naglašava model sindikalnoga organiziranja kao novu ustrojstvenu formu s jasnom potporom politike i institucija. Riječ je o strukturi koja je okupljala i poticala umjetnike te nedvojbeno radila na planskom unaprjeđenju društvene uloge, značaja i pozicije likovnoga stvaralaštva, ali i koja je istodobno predstavljala i sustav kojeg je bilo lako usmjeravati, kontrolirati, a onda i – instrumentalizirati. Povijesne okosnice donose odgovore na pitanja namjere i svrhe, a brojni detalji koje smo već iznijeli ili koji tek slijede u kronološkom pregledu, rječito argumentiraju i plastično prikazuju operativne elemente modela sindikalnoga likovnog organiziranja.

²⁶⁶ La II. Esposizione d'Arte regionale della Venezia Giulia. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 2. listopad 1928., str. 2.

1929. godina

Samostalna izložba Umberta Gnate u izlozima fotografskoga atelijera i dućana fotografske opreme *La Modernissima*, Rijeka

Već od početka 1929. godine, prate se dinamična likovna događanja u izlozima i prostorijama fotografskoga atelijera i dućana *La Modernissima* Emira Fantinija. Tako je u siječnju bila priređena mala izložba slika Umberta Gnate.²⁶⁷ I ovoga su se puta izlozi ovoga fotografskog atelijera pokazali kao izniman izložbeni prostor koji je prolaznicima i šetačima na Korzu omogućavao uvid u umjetničku aktivnost, budio interes za lijepo i često pružao mogućnost upoznavanja s umjetničkim djelom nekog od njihovih sugrađana. Tako je ovom prilikom Umberto Gnata na zadovoljstvo publike izložio dvije slike *Tramonto sul Carnaro* – prikaz morskoga pejzaža okupanoga u harmoničnom svjetlu i *Al largo del golfo* – zaustavljen trenutak vjetrova, bure i oblaka koji su navirali preko Učke.

7.6.2. Iznenađujuća smrt mladoga proslavljenog Riječanina Enrica Fonde

Vijest koja je 6. veljače odjeknula u gradskoj sredini i iznenadila mnoge Riječane, bila je prerana smrt riječkoga slikara Enrica Fonde u Parizu koji još nije napunio 35 godina, a bio je jedan od rijetko valoriziranih riječkih umjetnika. Fonda je već više od tri godine boravio u Parizu u kojem je počeo stjecati svoje poklonike i svojim radovima osvajati francuske poznate i vrlo stroge likovne kritičare. U novinskom osvrtu²⁶⁸ na ovaj neočekivani i tragični događaj podsjetilo se na njegove umjetničke izložbe koje su održane u Rijeci odmah po završetku Prvoga svjetskog rata, pobudilo sjećanje na uspješne izložbe u Trstu koje su ostale posebno upamćene činjenicom da ih je u nekoliko navrata s neskrivenim žarom pohvalio vrlo ozbiljan i cijenjen talijanski likovni kritičar Silvio Benco.

Iznenađujuća smrt Enrica Fonde bila je prilika da se kroz novinske natpise podsjeti Riječane na podatke kako su njegovi radovi bili izloženi i na Jesenskom salonu 1927. godine, nakon čega su najtiražnije dnevne novine Pariza *Gaulois*, *Figaro* i *Matin* iskazale s velikom simpatijom

A.V. Carnaro luminoso. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 11. siječanj 1929., str. 3.

La morte di Enrico Fonda pittore fiumano a Parigi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 6. veljače 1929., str. 2.

blagonaklonost i pozitivne kritike prema djelima ovoga riječkog slikara. U ljeto godinu dana ranije Fonda je napisao pismo svom mladom kolegi u Chioggi u kojem je kaže: „*Stvarno sam sretan što se nalazim u Parizu. Čini mi se da je skrenuti pažnju na sebe ovdje izuzetno teško. U Parizu je 30000 slikara. Ostavljam ti na razmišljanje kolika je to konkurencija.*“²⁶⁹

U jeku rastuće popularnosti, za svoga pariškog života, Fonda je očito bio sretan i posve fasciniran pariškim životom. Ovo raspoloženje je posebno došlo do izražaja kada su njegova dva platna bila otkupljena od Ministarstva lijepih umjetnosti uz osvrt u *L'Figaro* koji je tom prilikom napomenuo kako je tim činom jedan talijanski slikar doživio visoku čast. Malo je informacija pristiglo iz Pariza vezanih za uzrok Fondine tako nagle i neočekivane smrti. Pretpostavlja se da je umro od fulminantne bronhopneumonije koja je u dramatičnom tijeku unutar 3 dana u potpunosti svladala njegov mladi organizam. Iskazi suosjećanja, boli i nepodijeljenoga šoka, pristizali su sa svih strana Fondinoj mladoj ženi Aldi koja se i prije kratke bolesti brinula o svomemu suprugu s velikom požrtvovnošću i obožavanjem.

Iz Rijeke su se nakon bezbrojnih poruka žaljenja i podrške na sprovod koji je organiziran u Parizu, uputili preostali članovi ožalošćene obitelji Fonda, brat Umberto sa majkom i sestrama. Naprasno prekinut životni i stvaralački put Enrica Fonde, osim doprinosa faktografiji riječkoga slikarstva između dva rata donosi i rječitu ilustraciju duboke društvene ukorijenjenosti lokalnih likovnih stvaralaca, ilustrira njihovu socijalnu poziciju, popularnost i lokalpatriotski naboj koji je spram istaknutih umjetnika bio razvijen na tragu osobnoga i kolektivnog poistovjećivanja.

Stoga upravo ovaj tragičan primjer otkriva život grada u kojem su Riječani živjeli sa svojim umjetnicima i za njih. Nedvojbeno je kako ovakve odnose valja značajnim dijelom pripisati prethodnom bogatom nizu likovnih događaja, interesu i naklonosti medija.

²⁶⁹ U Centre Pompidou nalazi se jedno otkupljeno djelo Enrica Fonde: *Interieur* naslikano 1929. godine.

Druga izložba Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije u *Palazzo delle scuole municipali Emma Brentari, Rijeka*

Početak mjeseca kolovoza *La Sezione di Fiume del Sindacato Regionale degli artisti* povodom Desete godišnjice Pohoda iz Ronchija – *Marcia di Ronchi* organizirao je Drugu izložbu Umjetničkoga sindikata – *II. Esposizione d'Arte* na kojoj su sudjelovali umjetnici članovi Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije.²⁷⁰ Odbor ove izložbe koji je bio sastavljen od članova *Sindacato degli intelletuali* i ostalih sindikata²⁷¹ uputio je poziv potencijalnim izlagačima da se sa svojim radovima odazovu u sjedište izložbe u *Palazzo delle Scuole Municipali Emma Brentari* od 8. – 10. kolovoza kako bi ih prezentirali stručnom prosudbenom povjerenstvu. Na pozivu je bilo posebno naglašeno kako radovi koji se ne predaju u roku neće moći biti prihvaćeni za sudjelovanje na izložbi niti na bilo koji način pronaći svoje mjesto u jednoj od izložbenih dvorana. Organizaciju izložbe je do njenoga otvaranja 17. kolovoza 1929. godine preuzeo riječki *Sindacato di Belle Arti*. Ceremonija otvorenja izložbe održana je pred mnoštvom uzvanika iz političkoga i društvenog života grada Rijeke i šire Kvarnerske provincije.²⁷²

Izložba je obuhvatila dvjesto umjetničkih radova članova Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije. U inauguracijskom govoru, comm. Piva je naglasio značaj sudjelovanja mladih riječkih umjetnika na ovakvoj manifestaciji te posebno pozdravio autore: Mariu Arnold, Mirandu Racich, Odina Safticha, G. Michicha uz objašnjenje „...*kako upravo oni djelima iznimnoga izričaja osobnim interpretacijama svijeta u kojemu živimo predstavljaju nezamjenjivu snagu i pokretače razvoja likovnosti*“.²⁷³

La mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 8. kolovoz 1929., str. 2.

Odbor izložbe je bio sastavljen od članova: za predsjednika Clemente Marassi eksponent Sindacati della Provincia i di ex Rettore della Reggenza del Carnaro; dott. Ramiro Antonini iz Centra za kulturu; Arnaldo Viola iz Sindacato Giornalisti; avv. Giuseppe Scarpa iz Sindikata avvocati; ing. Carlo Conighi senior iz Sindacato ingegneri; dott. Prodan iz Sindacato Farmacisti; rag. Gino d'Accardi iz Sindacato Ragionieri; dott. Guido Lenaz del Sindacato Medici; dott. Pasquale Dorini del Sindacato Veterinari, arch. Giorgio Scarpa del Sindacato Architetti. Izvršni se odbor sastoji od tajnika Sindikata Artisti Umberto Gnata i umjetnika prof. Francesco Pavacich, prof. Oloferne Collavini. / La mostra d'Arte. *Vedetta d'Italia*. Fiume, 8. kolovoz 1929., str. 2. /

Si e inaugurata ieri la 2.a Mostra d'Arte del Sindacato Prov. degli Artisti del Carnaro. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 18. kolovoz 1929., str. 2.

Si e inaugurata ieri la 2.a Mostra d'Arte del Sindacato Prov. degli Artisti del Carnaro. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 18. kolovoz 1929., str. 2.

O garantiranom uspjehu izložbe moglo se svjedočiti već na njenom otvorenju. Osvrta o tom događaju govorili su o doživljenom osjećaju duha zajedništva koji se prožimao cijelim postavom. Kako su aktualni novinski osvrti kazivali radilo se o duhu jedne stvarne i uistinu snažne ekspresije koja je dominirala prostorom izložbe šireći osjećaj neupitne umjetničke vrijednosti radova na razini one koja se i očekivala od riječkih umjetnika onoga doba. Prefekt Kvarnerske provincije comm. Vivorio bio je iznimno zadovoljan viđenim te je svim prisutnim umjetnicima izrazio duboku zahvalnost i uputio osobne čestitke. Osim toga pohvalio je i organizacijski odbor na poduhvatu stvaranja ovakve izložbe koja je po njegovom sudu bila na iznimnu dobrobit grada, šire regije i talijanske nacije.

Veći broj dvorana u *Palazzo delle scuole municipali Emma Brentari* bio je pretvoren u izložbeni prostor. Predmetna je činjenica među stanovnicima grada dodatno istaknula već višekratno iznesenu potrebu za osiguravanjem namjenskoga, primjernog i trajno dostupnog galerijskog prostora. Na zidovima izložbenih dvorana moglo se vidjeti 206 odabranih radova. Među njima su bili radovi autora Oloferne Collavinija koji su prema tadašnjoj kritici odisali iznimno bogatim sentimentom. Tu su bili i pasteli Maria Blasicha, a na otvorenju je bio zabilježen veliki interes za djela Odinee Vio de Massow i Oscara Knollseisena koji su ovom prigodom doživjeli neskrivene pohvale i priznanje za ukupni dotadašnji rad.

U jednoj od dvorana bio je rezerviran zid za Knollseisenovu povijesnu sliku *L'Aubosslone* izloženu zajedno sa nizom drugih radova koji su prikazivali vedute mora i šuma liburnijskoga kraja. U dvorani akvarelista isticali su se radovi slikarice Federice Blande, Marcella Ostrogovicha i Luise Lupis Frappart. U ovoj se skupini svakako ne može zaobići prof. Canestrari koji je u redu svih ovih velikih i obožavanih akvarelista zauzima posebno istaknuto mjesto.

U zadnjoj su dvorani bili izloženi ekspresionistički radovi Romula Wnousek – Venuccija kojega je i sada, kao i na svim ostalim dotadašnjim izložbama pratio Ladislao de Gauss. Posebnu estetsku notu i duh iznimne originalnosti u postav izložbe unio je Cesare Conighi svojim skicama pejzaža.²⁷⁴

Si e inaugurata ieri la 2.a Mostra d'Arte del Sindacato Prov. degli Artisti del Carnaro. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, kolovoz 1929., str. 2.

Izložbu su posjetili brojni uglednici iz političkoga i javnog života Kvarnerske provincije, kao i oni koji su nešto značili na razini cijele države – Kraljevine Italije.²⁷⁵ Povodom ove velike manifestacije tiskan je i katalog izložbe koji je ujedno bio i *hommage* Pohoda iz Ronchi – *Marcia di Ronchi*.

Krajem mjeseca rujna, organizatori *II. Esposizione d'Arte* uputili su posljednji poziv građanstvu i podsjetili one koji to žele, a to još nisu učinili, da izložbu posjete tijekom nekoliko narednih dana. Bio je to podsjetnik na planirani dan zatvaranja manifestacije, ali i prilika da se naglasi kako se zbog početka školske godine, u okolnostima nepostojanja primjerenoga izložbenog prostora, izložbu bez obzira na razinu interesa ne može produžiti. U pozivu se kao poticaj za posjetu navodi izložena slika Umberta Gnate *Dell'Anessione*, višekratno spominjana povijesno – umjetnička slika Aneksije velikoga formata, a koja je bila izložena u Rimu početkom 1928. godine kada ju je vidjelo 40.000 učenika osnovnih i srednjih škola grada Rima u pratnji svojih učitelja i profesora.²⁷⁶

U ukupnom pregledu ove nedvojbeno značajne likovne manifestacije valja se osvrnuti na kritičke natpise²⁷⁷ Riccarda Gigantea koji je istaknuo kako je izložba doživjela veliki uspjeh ako se usporedi sa onom od prošle godine. No dok je prije godine dana za istu manifestaciju autor pronalazio samo riječi hvale sada je nakon početne pohvale, o njoj nastavio u vrlo kritičnom tonu poričući ranije vlastite stavove. Navodi kako se za razliku od prošlogodišnje, ovogodišnja izložba prihvatila izlaganja s više ozbiljnosti ne dozvolivši da se izlože djela koja su po svojoj umjetničkoj kvaliteti bila slaba, pa čak i infantilna, a čije je prihvaćanje za prošlogodišnju izložbu bilo neobjašnjivo i neopravdano. U nastavku navodi kako je tadašnji prosudbeni žiri očito imao zadatak prihvatiti svako djelo člana sindikata te da je u takvoj politici izložbe dodatna pogreška učinjena što su sva izložena dijela prikazana i u kontinuitetu, bez distinkcije početničkih od istinski kvalitetnih ostvarenja. U kritici nalazimo još i napomenu kako bi bilo najbolje da se ovakva izlagačka praksa u budućnosti ne ponovi, a ako i dođe do ponovnoga prevladavanja neselektivnosti u izboru, da bi se izložba trebala limitirati brojem izloženih djela.

Alla Mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 24. kolovoz 1929., str. 2. ; Alla Mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 4. rujna 1929., str. 2.

Libero accesso alla Mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 18. rujna 1929., str. 2.

Gigante, R. La 2.a Mostra del Sindacato degli Artisti Fiumani. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 25. rujna 1929., str. 3.

Gigante zaključuje kako riječka publika ne očekuje kvantitetu već kvalitetu i da cilj izložbe nije „...*tapeciranje zidova izložbenih sala slikama*“, već izlaganje radova probrane kvalitete u čemu bi i sami umjetnici trebali dati obol pozitivnim odabirom iz vlastitih fundusa.²⁷⁸

Ono na što Riccardo Gigante u ovome kritičkom sagledavanju *II. Esposizione d'Arte* skreće posebnu pažnju su nove tendencije u umjetnosti i mlade generacije umjetnika koje su kroz inovativnost željeli provocirati publiku. U prilog navedenom ističe kako pedesetogodišnjaci više ne teže ovakvim refleksijama napretka, već ostaju uljuljanima u svoju opstojnost u kojoj nikako ne žele prikazivati ljudsku figuru u trokutima i geometrijskim sferama već ostaju okrenuti provjerenom i uobičajenom jeziku vlastite umjetničke ekspresije. Gigante ovom prilikom upućuje i kritiku samim kritičarima „...*koji u većini još uvijek više vole i hvale portrete prosječnoga pasatiste nego one koje je izveo najbolji futurist.*“²⁷⁹

Nadalje autor kaže kako su nove tendencije u umjetnosti u tadašnjem trenutku važne, dok će se možda već sutra umjetnost vratiti na proporcije tijela koje su ostale nepromijenjene od vremena antike. Ako netko rastavlja tijelo na sfere i trokute, takva praksa se ne mora nužno smatrati geometrijom. U nastavku podsjeća da je futurizam umjetnost tadašnjega trenutka za koju se ne bismo trebali čuditi ako se nastavi dalje razvijati i na svom putu krene zadobivati sve više sljedbenika čije se unutrašnje dvojbe reflektiraju kao čisti, nepatvoreni umjetnički doživljaj. U potkrijepi svojega osvrta, Gigante ukazuje na djela mladih avangardista s *II. Esposizione d'Arte* izdvajajući Romolo Wnoucseka – Venuccija, Mariu Arnold, Mirandu Raicich te Ladislau de Gaussa.²⁸⁰ Popis izlagača sa izloženim radovima navedeni su u tablici broj 6.

Tablica 6.

Popis izlagača, izloženih djela i otkupnoga statusa s izložbe *II. Esposizione d'Arte*²⁸¹, Rijeka 1929. godina

Gigante, R. La 2.a Mostra del Sindacato degli Artisti Fiumani. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 25. rujan 1929., str. 3.

Gigante, R. La Mostra del Sindacato degli Artisti Fiumani. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 25. kolovoz 1929., str. 3.

Gigante, R. La Mostra del Sindacato degli Artisti Fiumani. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 25. kolovoz 1929., str. 3.

Popis izlagača, djela i otkupnoga statusa sa ove izložbe je sastavljen iz kritičkih osvrta o umjetnicima i njihovim umjetničkim

radovima navedenih u dnevnim novinama. Podatci u ovom tabličnom prikazu podložni su dopunama.

Organizacijski odbor:

predsjednik: Clemente Marassi – *Sindacato della Provincia e ex Rettore della Reggenza del Carnaro*

članovi: dott. Ramiro Antonini – *Centro di cultura*; Arnaldo Viola – *Sindacato Giornalisti*; avv. Giuseppe Scarpa – *Sindacato avvocati*; ing. Carlo Conighi – *Sindacato ingegneri*; dott. Prodam – *Sindacato Farmacisti*; Gino d'Accardi – *Sindacato Ragionieri*; dott. Guido Lenaz – *Sindacato Medici*; dott. Pasquale Dorini – *Sindacato Veterinari*; arch. Giorgio Scarpa – *Sindacato architetti*

Izvršni odbor:

članovi: Umberto Gnata – *Segretario del Sindacato Artisti*; prof. Francesco Pavacich, prof. Oloferne Colavinni

Izlaga či - autori	Naslov djela i tehnika	Otkup
Maria Arnold	<i>Il Ritratto di Melita</i> <i>Testa di Vecchia</i> <i>Erta alpina</i> <i>Prato alpino</i> <i>Veduta dei ghiacciai di Abrentahl</i> <i>Luce e sole</i> <i>Goccia d'oro</i> <i>Grano al sole</i> <i>Un sentiero</i> <i>Lung'Adige</i> <i>Cipressi</i> <i>Natura morta</i>	
Miranda Raicich	<i>Primule</i> <i>Anemoni</i> <i>Natura morta</i> <i>Miei libri</i> <i>Casa di Alto Adige</i> <i>Casa rustica</i> <i>Solitari</i>	
Odino Saftich	<i>Vecchio Friulano</i>	
Remigio Mihich	<i>Picco del Cervino</i> <i>Veduta di Cosala</i> <i>Punta Peteret</i>	

	<i>Valle Scurigine</i>	
Oloferne Collavini	<i>Signora dalla collana di coralli</i> <i>Ritratto di bimba</i> <i>Signorina</i> <i>Allo specchio</i> <i>Noturno sinfonico</i> <i>Ritratto del fotografo Marchini</i> <i>Note amoroze</i>	
Mario Blasich	<i>Nella sala operatoria</i>	
Odinea Vio de Massow	<i>Natura morta</i>	
Oscar Knollseisen	<i>Veduta di Spalato</i> <i>Il castello di Cardano</i> <i>Spiaggia di Medea</i> <i>Due casette al mare</i> <i>Corso</i> <i>Barbacane</i> <i>Corso Vittorio Emannuele</i> <i>Riva Ammiraglio Rainer</i> <i>Paesaggio dalmato</i>	
Umberto Gnata		
Federica Blanda		
Marcello Ostrogovich	<i>Portale di Chiesa</i>	
Luisa Luppis – Frapart	<i>Tersatto</i>	
Rinaldo Canestrari		
Romolo Wnoucek – Venucci	<i>Funerale</i> <i>Russia</i>	
Ladislao de Gauss	<i>Cacius</i>	
Cesare Conighi	<i>Ritratto di donna</i>	
Ugo Terzoli		
Carlo Cosulich	<i>Natura morta</i>	

**Poziv za sudjelovanje na Trećoj Međuprovincijskoj izložbi
Umjetničkoga sindikata regije Venecije Giulie u *Padiglione municipale*,
Trst**

Polovinom mjeseca rujna objavljen je poziv članovima riječkoga *Sindacato di Belle Arti* za sudjelovanje na *III. Mostra del Sindacato regionale degli Artisti della Venezia Giulia* koja će se održati u *Padiglione municipale* u Trstu. Edgardo Sambo, ravnatelj *Museo Revoltella* i *Presidente del Comitato*, organizator izložbe objavio je uvjete natječaja za prihvaćanje djela na ovu izložbu za koja kaže da moraju biti „...u potpunoj umjetničkoj slobodi i daleko od diletantizma”²⁸². Ujedno tako i najavljuje kako će na ovoj izložbi biti prisutni umjetnici koji su članovi riječkoga sindikata sa svojim umjetničkim radovima nakon što i oni, u pozivnom karakteru na istu, prođu selekciju stručnoga žirija. U sklopu izložbe u jednom dijelu izložbenoga paviljona biti će organizirana i posthumna izložba radova uvaženoga i europski poznatoga nedavno preminuloga slikara Enrica Fonde.²⁸³

**Natječaj za izvedbu alegorijske skulpture Kvarnerske provincije na
Foro Mussolini, Rim**

Krajem 1929. godine, u mjesecu studenom, u riječkom dnevnome tisku objavljen je zanimljiv poziv koji se odnosio na izvedbu alegorijskoga prikaza Kvarnerske provincije za sportski stadion *Foro Mussolini* u Rimu. Inicijativa je potekla od strane *Presidenza dell'Opera Nazionale Balila*, a na osnovu natječaja prema kojem se svaka provincija Kraljevine Italije na *Foro Mussolini* u Rimu trebala predstaviti alegorijskom skulpturom. Kako je Kvarnerska provincija bila najmlađa provincija Kraljevine Italije, upućen joj je i poseban poziv.²⁸⁴

Prema zamisli organizatora, valjalo je za *Foro Mussolini* odaslati najbolji rad jednoga od lokalnoga umjetnika. Za odabir rada formirano je posebno povjerenstvo sastavljeno od političkih

La Terza Mostra del Sindacato regionale degli Artisti della Venezia Giulia. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 20. rujan 1929., str. 2.

La Terza Mostra del Sindacato regionale degli Artisti della Venezia Giulia. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 20. rujan 1929., str. 2.

La statua della nostra Provincia al Foro Mussolini. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 7. studeni 1929., str. 2.

uglednika grada Rijeke i Kvarnerske provincije, predstavnika Kraljevine i raznih delegata *dopolavorista* te predstavnika tiska.²⁸⁵ Poziv za sudjelovanje obuhvaćao je dvije značajne skupine odredbi: financijsku i umjetničku. U prvom se dijelu definirala dodjela 50 000 lira Rijeci kako bi grad mogao organizirati i sprovesti natječaj, dok se drugi odnosio na potpunu slobodu umjetničkoga izražaja kao temeljne odrednice u odabiru umjetničkoga ostvarenja. Ubrzo nakon ovoga poziva izašao je i natječaj u dnevnome tisku koji je pozvao zainteresirane umjetnike Kvarnerske provincije da izrade i pristupe prikazu autorskih skica kipa za *Foro Mussolini* do kraja mjeseca studenog (54. i 55. slika).

E. Del Debbio, *Stadio dei Marmi al Foro Mussolini*, 1932

54. slika: Dio skulptura talijanskih provincija 55. slika: Foro Mussolini, Rim na Foro Mussolini, Rim

Moramo napomenuti da je natječaj objavljen 7. studenoga i da je osim općega imao i pozivni karakter.²⁸⁶ Uskoro su uslijedile burne reakcije lokalnih umjetnika koji su bili revoltirani kratkim rokom pa su od Odbora tražili da se prolongira do kraja tekuće godine. Uz zahtjev za produženje roka kojega su uručili Arnaldu Violi zaduženom za tehnička pitanja natječaja išla je i zamolba da se umjesto skice dostavi umanjeni model skulpture u gipsu. Umjetnici su predloženu promjenu natječaja smatrali primjerenom, opravdanom i u stručnom pogledu kvalitetnijom. No ipak, njihov prijedlog je bio odbijen uz objašnjenje kako nije bilo moguće odstupiti od uvjeta natječaja definiranim vremenskom okosnicom organizacije cijeloga događaja.²⁸⁷

La statua della nostra Provincia al Foro Mussolini. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 7. studeni 1929., str. 2.

La statua della nostra Provincia al Foro Mussolini. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 7. studeni 1929., str. 2.

Per la statua al Foro Mussolini offerta della Prov. del Carnaro. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 12. studeni 1929., str. 2.

Dana 25. studenoga sastao se *Comitato Esecutivo per la statua della Provincia del Carnaro*²⁸⁸ te su pristupili zajedničkom razgledavanju fotografija modela i skica koji su pristigli na natječaj. Nakon dugoga vijećanja odabrana je skica atlete u stavu bacanja kugle, rad Umberta Gnate koja će predstavljati Kvarnersku provinciju na Foro Mussolini. Po toj odluci umjetniku je obznanjeno da bi trebao napraviti model u gipsu u roku od mjesec dana. I doista, nakon mjesec dana, 29. prosinca 1929. godine u ženskoj osnovnoj školi *Adelaide Cairola*²⁸⁹ na Piazzzi Cambieri, u za tu priliku provizornom studiju, Umberto Gnata je članovima *Comitato Esecutivo* prezentirao model u gipsu.²⁹⁰ Radilo se o skulpturi visine dva metra koja je predstavljala mladoga atletu u stavu bacanja kugle. Kako je zabilježeno da se gotova statua u mramoru mora prezentirati u Rimu 31.1.1930. godine, odlučeno je da se ovaj model u gipsu hitno otpremi prema Carrari gdje će se pod nadzorom voditelja *Scuola d'Arti e Mestieri* izraditi vjerna kopija u mramoru visine 4 metra. Istom je prigodom uslišena i želja građanstva da se široj javnosti omogući uvid u odabrani rad. Rad se izložio u gimnastičkoj dvorani spomenute škole istoga dana u vremenu od 10 do 15 sati.

Začetak ideje formiranja stalnoga galerijskog prostora u riječkoj šetališnoj zoni

Sindacato Fascista Regionale zajedno sa *Sindacato di Belle Arti – sezione di Fiume*, povodom otvorenja novoga sjedišta u *Casa di Fascio* na Corsu Vittorio Emanuele II krajem 1929. godine (56. slika) iznio je prijedlog da se u gradu osigura primjeren prostor koji bi bio na raspolaganju za duže izlagačke postavbe umjetničkih djela članova riječkoga *Sindacato delle Belle Arti*. Prijedlog je za ovu namjenu sugerirao korištenje prolaza ispod *Casa di Fascio* koji spaja Corso sa Piazzom Dante koji se predlagateljima činio idealnim za tu svrhu. Uz pomoć *Cassa di Risparmio* koja je odlučila ustupiti svoje vitrine koje su se već nalazile u navedenom prolazu, ostvarila se mogućnost formiranja jedne male galerije, arhitektonski dobro planirane s obzirom na širinu prolaza i blizinu ulaza u *Casa di Fascio*. Sindikat je u ovome slučaju ponudio mogućnost izlaganja recentnih umjetničkih djela svih svojih članova za koja je bilo rečeno da:

Per la statua della Provincia al Foro Mussolini. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 27. studeni 1929., str. 2.

Nekadašnja osnovna škola *Mateotti*, dok je to danas Fakultet za pomorstvo i saobraćaj.

La statua per Foro Mussolini sara oggi esposta al pubblico. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 29. prosinac 1929., str. 2.

„...moraju vrijednošću biti prava umjetnička ostvarenja poput onih koja se izlažu u velikim galerijama, ali zbog izlagačkoga prostora moraju biti maloga formata“.²⁹¹

56. slika: Zgrada *Casa di Fascio* na Corso Vittorio Emanuele III na desnoj strani sa altanom ispod koje se nalazi prolaz koji spaja Corso sa Piazzom Dante

²⁹¹ Una Mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 13. prosinac 1929., str. 2.

1930. godina

Galleria del Litorio, novi ulični galerijski prostor s kontinuiranim izložbenim aktivnostima, Rijeka

U prvim se danima 1930. godine u gradskom novinskom tisku čita o otvorenju novoga sjedišta Fašista u gradu Rijeci – *Casa di Fascio*. Pored detaljnoga opisa interijera *Casa di Fascio* spominje se i „...*una piccola ed elegante galleria*“²⁹² – „...mala i elegantna galerija“ koja je prema planu iznesenom prethodne godine otvorena za javnost u prolazu što je ispod postojeće zgrade spajao Piazza Dante sa Corsom.

Službeni stavovi koji se susreću u dostupnim materijalima nepodijeljeni su u mišljenju kako će ovaj prolaz s malim izlagačkim prostorom nesumnjivo uljepšati grad te svojim javno dostupnim izlošcima pobuditi interes građana Rijeke za umjetnost. Tijekom kasnijega razdoblja ova *piccola ed elegante galleria* dobit će i svoje ime galerija Litorio – *Galleria del Litorio*.

Izložbe koje su se u ovim vitrinama kontinuirano priređivale postati će službeno *Mostra d'Arte Permanente* – trajnom izložbom. Zamišljeno je da to bude izložba trajno otvorena na kojoj su se s vremena na vrijeme mijenjali izlošci. Svi umjetnici članovi *Sezione Provinciale del Sindicato di Belle Arti* imali su pravo izlaganja u Galeriji uz prethodnu selekciju umjetničkih radova prijavljenih prema objavljenim pozivima.

Formiranje izložbenoga prostora u natkrivenom gradskom prolazu koji je po urbanoj poziciji i frekvenciji prolaznika predstavljao ekvivalent gradske žile – kucavice, učiniti izlagačku aktivnost trajnom, uspostaviti neprekinutu komunikaciju s umjetnicima kroz neprekinute natječajne postupke, zatim ukupne aktivnost staviti pod kontrolu *Sindacata* – sve je ovo značilo promišljeno formirati zaokružen proces i preuzeti kontrolu nad likovnom produkcijom, izložbenom aktivnosti te ih institucionalizirati u promociji vrijednosti i ideja prema programskom planu. Uzmemo li u obzir horizontalnu i vertikalnu koordinaciju koju je Sindikat imao u formiranoj mreži svenacionalne talijanske skrbi za umjetnost, značenje ovih regionalnih događaja poprima dodatni karakter i dobiva svoju istinsku, strogo usmjerenu obojenost.

²⁹²La nuova Casa del Fascio. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 1. siječanj 1930., str. 2.

Samostalna izložba Marcella Ostrogovicha u fotografskom atelijeru *La Modernissima*, Rijeka

Od brojnih gradskih događanja koja su zaredala po pitanju izložbi nastavila su se izlaganja umjetničkih radova u izlozima fotografskoga atelijera Emira Fantinija *La Modernissima*. Početkom mjeseca veljače, Marcello Ostrogovich je izložio, kako se u tisku navodi²⁹³, nekoliko vrlo originalnih crteža izrađenih kredom i dva akvarela. Tehnika crtanja kredom smatrala se osobnom izražajnom tehnikom Marcella Ostrogovicha, dok je istodobno bila slabo korištena kod drugih riječkih umjetnika. Ostrogovich ju je primjenjivao na odista osobit način. Tretirao je kredu koristeći je poput kista sa snažnim uplivima na papir i delikatnim sfumaturama u velikim planovima.

Kako bi mogao koristiti kredu na takav njemu svojstven način ovaj je umjetnik morao posebno pripremati papir postupkom čije je detalje čuvao kao tajnu. Izuzmemo li sve druge aspekte i vrijednosti njegovoga likovnog talenta, već se u ovom postupku kreiranja, korištenja i promocije vlastite crtačke tehnike, očitovala Ostrogovicheva neupitna originalnost. Njegovi crteži s vedutama Rijeke, Cresa, Venecije, kao i poneki pejzaži liburnijskoga krasa po riječima su kritičara bili od minimalno srednje do iznimne kvalitete. Grupa crteža koja je bila centralno izložena u *La Modernissimi* po mišljenju kritike proglašena je i najboljom.

U njoj su se isticali radovi *Ponte dei sospiri* i *Angolo di casa con alberi* koji su bili živi u izražaju za razliku od drugih ostvarenja kod kojih je kreda bila praćena s bitno manje boje. Zanimljivošću su se isticala još dva akvarela vrlo snažnih i širokih poteza kistom koja su se za pun doživljaj morala promatrati s određene udaljenosti zbog načina slikanja i fature nanošenja boja. Osvrt na ovu izložbu završava neuobičajeno eksplicitnom porukom kojom se pozivaju svi riječki amateri – slikari da iskoriste još tjedan dana u kojem će izložba biti postavljena vitrinama *La Modernissime* i razgledaju radove ovoga umjetnika iz kojih većina zasigurno može još mnogo toga naučiti.

²⁹³ R.G. Mostra di disegni e acquarelli di M. Ostrogovich. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 12. veljače 1930., str. 3.

Samostalna izložba akvarelistice Gilde Moise u *Circolo Patriottico*, Rijeka

Pod pokroviteljstvom *Sezione Provinciale del Sindacato di Belle Arti*, slikarica Gilda Moise podrijetlom sa Cresa izložila je krajem mjeseca travnja po prvi put u Rijeci, u *Palazzo Modello* – sjedištu *Circolo Patriottico* u Via delle Pile seriju svojih akvarela. Kako se u tekstovima što su pratili izložbu navodi²⁹⁴, radilo se o nizu radova inspiriranih krajobrazima Kvarnera, bogatim i lijepim vizurama lučica posebno karakterističnih za liburnijsku regiju. Kritika se osvrće na ovu izložbu riječima kako se radi o impresijama umjetnice prenesenim kroz tehniku akvarela, iskrenim i savršeno zaokruženim vizijama Kvarnerskoga mora koje su sagledane iz različitih kutova i zaustavljene u dahu doživljaja i inspirativne umjetničke formulacije. U pročitanoj se tekstu očitovale uvjerenje kako će svi istinski ljubitelji umjetnosti i slikarstva bez dvojbe posjetiti ovu izložbu. Slikarica Gilda Moise u kritikama je opisana kao majstorica akvarela koja je u svom umjetničkom razvoju sabrala utjecaje stare škole i čiji radovi počivaju na sigurnosti crteža i svježini dodira bojama. Izložba je bila besplatna za posjetioce i otvorena samo nekoliko dana. Sinteza ukupnih podataka koje o ovom događaju danas možemo pronaći nedvojbeno upućuje na činjenicu kako je ova akvarelistička izložba predstavljala veliki umjetnički i društveni događaj. Figurativna u pristupu, savršena u koloristici, zanimljiva u prikazu prepoznatljivih motiva, dijametralno suprotna od likovnoga hermetizma koji se tijekom predmetnoga razdoblja počeo sve češće susretati i odbijati publiku, ova zbirka akvarela Gilde Moise zadržala je visoku stručnu razinu i istodobno predstavila ostvarenja zanimljiva općoj publici. Ovakav je odnos učinio izložbu značajnim poticanjem daljnje razvoja općega interesa i novoga pozitivnog pomaka u odnosu Riječana i likovnosti.

7.7.4. Izložba riječkih slikara u *Casa d'Arte* – *Casa di Fascio*, Rijeka

U *Casa d'Arte Italica*, koju bismo u ovome slučaju povezali sa sjedištem – *Casa di Fascio*, krajem mjeseca travnja nastavilo se s aktivnostima koje su za cilj imale potaknuti umjetnička događanja u gradu Rijeci. Na pragu tih događanja, pokrenuta je inicijativa oko organiziranja

Mostra personale d'arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 18. travanj 1930., str. 2. ; La mostra d'arte di Gilde Moise. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 23. travanj 1930., str. 2.

nekoliko izložbi na kojima bi se svojim ostvarenjima prezentirali riječki umjetnici. Eksplicitno iznesena mišljenja isticala su kako će se nizom ovakvih izložbi građani i ljubitelji umjetnosti Rijeke redovitije upoznavati s umjetničkom produkcijom lokalnih stvaralaca, educirati po pitanju kretanja unutar globalnoga umjetničkog i specifičnog riječkog kruga te poticati na moguću kupovinu likovnih djela.

Na prvoj izložbi u tom nizu svoje slike, skulpture i crteže izložili su Maria Arnold, Fenili Remo, Ladislao de Gauss, Oscar Knollseisen, Marcello Ostrogovich, P. Amedeo, Ugo Terzoli i Romulo Wnoucek – Venucci. Izložba je bila otvorena u prizemlju *Casa del Fascio* na Corso Vittorio Emanuele III. i bila je slobodnoga ulaza, a što je nakon jednakoga odnosa iskazanoga na nedavnoj izložbi Gilde Moise pokazivalo tendenciju prelaska u standard riječke galerističke scene. Manifestacija je dodatno imala čak i filantropski karakter obzirom da se dio novaca od prodaje slika odvajao za *Dispensario Antituberculare*.²⁹⁵

Drugi grupni umjetnički postav *Mostra d'Arte Permanente* u *Galleria del Litorio*, Rijeka

Sredinom mjeseca svibnja u galeriji *Litorio*, na tadašnjoj *Mostra d'Arte Permanente* izmjenio se početni postav slika članova *Sindacato Belle Arti* s kojim je ova galerija otvorena²⁹⁶. Zanimljivo je da je ona od trenutka otvaranja izazivala veliku pozornost Riječana zbog prethodno istaknutoga smještaja u pješačkom prolazu *Casa del Fascio* koji je mnogim građanima predstavljao nezaobilazan koridor u svakodnevnom kretanju gradom. Iako u dostupnoj literaturi nalazimo podatak o vremenu i drugim detaljima prve zamjene primarnoga postava galerije, nažalost ne doznajemo koja su djela činila njegov postav. Isti je zamijenjen pejzažnim slikama prof. Canestrarija, mrtvim prirodama prof. Federice Blande te dvjema morskim vedutama i portretom *prof. Gerinija* autora Umberta Gnate. Od skulptura izložene su dvije male bronce, po

Esposizione di artisti fiumani alla Casa d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 20. travanj 1930., str. 2.

Note d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 20. svibanj 1930., str. 3.

ocjeni tadašnje kritike, izvanredne fakture kipara Giuliana Majera, od kojih je jedna bila pravi „...dragulj“²⁹⁷ – figura topnika Enrica Totija u herojskom činu bacanja eksploziva na neprijatelja.

U dnevnom je tisku²⁹⁸, vezano za izložena djela u galeriji *Litorio*, objavljen zaseban kritički osvrt iz kojega doznajemo za naslov jednoga od izloženih pejzaža Umberta Gnata *Alla piccola foce*, slike koja prikazuje vruće ljetno popodne u lučici na Kantridi. Vezano uz ovu izložbu, u daljnjim novinskim natpisima doznajemo kako je Umberto Gnata odustao od planiranoga izlaganja portreta *Teresa di Napoli* zamijenivši je portretom *prof. Gerinija*. Osim iznesene faktografije koja je u ovom segmentu ograničenoga značenja, zanimljivim se čini upravo medijski interes koji je ponovo, kao i mnogo puta ranije bio usmjeren upravo slikaru Gnati čime predstavlja prilog za raspravu o pristranosti samoga tiska ili drugim razlozima kontinuirane sklonosti davanja publiciteta ovom autoru neupitnih zasluga u promociji talijanske državnosti i veličanju aneksije.

U organizacijskom je smislu *Mostra d'Arte Permanente* koja je živjela život grada u vitrinama galerije *Litorio* bila strogo regulirana propisima što ih je izdala *Casa del Fascio*: svim umjetnicima koji su bili upisani u *Sezione Provinciale del Sindacato di Belle Arti* nametala se dužnost da se u pisanom obliku izjasne o namjerama sudjelovanja na ovim izložbama i planovima davanja osobnoga umjetničkog obola.²⁹⁹

Iako je temeljni odnos bio dijelom prikriven administrativnim formulacijama pravilnika koji je definirao odnose umjetnika i galerije *Litorio*, razvidan je bio nametnut temeljni odnos: slikati i izlagati gotovo da se u Rijeci predmetnoga vremena nije moglo bez učlanjenja u *Sindacato*, a biti njegovim članom, impliciralo je obavezu sudjelovanja na predmetnoj kontinuiranoj izložbi u vitrinama *Casa del Fascio* koja je zbog pozicije građanima bilo gotovo nemoguće zaobići. Praktički slikati u Rijeci bilo je gotovo nemoguće bez davanja obola programskoj aktivnosti ovom umjetničkom poduhvatu jasno populističkoga karaktera i razvidno propagandno usmjerene uloge.

Note d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 20. svibanj 1930., str. 3.

V. La Mostra personale del pittore Umberto Gnata. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 30. rujana 1930., str. 3.

Note d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 20. svibanj 1930., str. 3.

Promocija novih programskih načela Četvrte Međuprovincijske izložbe Umjetničkoga sindikata Venecije Giulie

Početak mjeseca srpnja u dnevnom je tisku uslijedila najava³⁰⁰ o održavanju regionalne izložbe *IV. Esposizione del Sindacato di Belle Arti della Venezia Giulia* koja je u organizaciji *Sindacato Regionale Fascista delle Belle Arti della Venezia Giulia* trebala biti smještena u *Padiglione Municipale* gradskoga parka u Trstu. Manifestacija se trebala otvoriti 20. kolovoza i za razliku od ranijih istovrsnih izložbi ona je sada po prvi puta trebala implementirati novi sustav selekcije umjetničkih djela temeljen na valorizaciji djela provedenoj prema preporukama *Governo Nazionale*. Navedeno se odnosilo na uvažavanju suvremenih tendencija u likovnoj umjetnosti i valorizaciji inovativnoga umjetničkog izražavanja u kritičkoj prosudbi djela pri njihovom odabiru za izložbeni postav. U načelima koja su se ovom prilikom izrijekom promovirala, isticala se želja za uvažavanjem stručnih znanja i primjerenom valorizaciji autora uz puno poštivanje okosnice vremena u kojem su umjetnici živjeli i radili. Bio je to put za prekid uvriježene protekcije romantičarskoga izričaja i način da se selekciji otvore vrata umjetničkom stvaralaštvu koje je podržavalo izričaj za predmetno vrijeme jedinstvenoga estetskog sustava jednostavnosti forme. Isticanje snage pojedinca i nacije, istodobna predanost promociji monumentalnosti koja je obilježavala likovnost u svim segmentima, svoj najizraženiji trag ostavila je u slikarstvu kao i u arhitektonskim ostvarenjima fašističke Italije. U skladu s navedenim, u pozivu umjetnicima za sudjelovanje, napomenuto je kako je stručni žiri bio slobodan prihvatiti svaku osobnu kreativnu težnju i inovativnu tehniku s najvećom objektivnošću te u dodatnom sagledavanju iskazanih tendencija i elemenata različitih slikarskih škola odvojiti istinske vrijednosti od banalnosti i diletantizma. Pravo sudjelovanja na ovoj izložbi su imali svi umjetnici koji su bili članovi provincijskoga sindikata Venecije Giulie i koji svoje radove slike, skulpture, grafike ili crteže nisu do tada bili izložili u Trstu. Kao što je to bilo i ranijih godina, ovaj je poziv uključivao i umjetnike riječkoga *Sindacato di Belle Arti* uz iskazanu nadu da će se riječki umjetnici odazvati na sudjelovanje i dati svoj obol punom uspjehu ove manifestacije.

³⁰⁰ IV Esposizione del Sind. di Belle Arti della Venezia Giulia. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 11. srpanj 1930., str. 3.

Uspjeh Carla Ostrogovicha na Umjetničkoj smotri u galeriji *Pesaro*, Milano

Krajem mjeseca studenoga riječki tisak donosi članak³⁰¹ o novim izlagačkim aktivnostima Carla Ostrogovicha koji je u galeriji *Pesaro* u Milanu (56. slika), na Umjetničkoj smotri – *Convegno d'Arte* izložio dvije slike *Il piccolo Cantiere* i *Sottoportico delle colonnate*. U tom kratkom osvrtu iz kojega se čitao neskriven ponos, očaranost i lokalno obojeni patriotizam, isticalo se kako se radi o umjetničkim radovima prepunih boja oslikanih toplinom iskaza i emocija koje je mogao pružiti samo Ostrogovich za što cijenjena milanska likovna kritika nije štedila riječi hvale prenesenim u dnevnim novinama grada Milana.

slika: Unutrašnjost galerije *Pesaro*, Milano

Izostanak godišnje izložbe Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije

U razmatranju izložbenih aktivnosti u Rijeci 1930. godine ostala je nerazjašnjenim činjenica koja se vezuje za održavanje godišnje izložbe članova *Sezione Provinciale del Sindicato di Belle Arti* – riječkoga Umjetničkog sindikata. U sustavnom pregledu periodike nije bilo moguće pronaći niti jedan osvrt, bilješku, pojašnjenje ili vijest koja bi dala odgovor na pitanje zbog čega se nije

³⁰¹ Carlo Ostrogovich alla Galleria Pesaro di Milano. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 25. studeni 1930., str. 3.

održala ova likovna manifestacija. Pored navedenoga, ne nailazi se niti na podatke o sudjelovanju riječkih autora na najavljenom *IV. Esposizione del Sindacato di Belle Arti della Venezia Giulia*, iako su njihova sudjelovanja na prethodnim istovrsnim manifestacijama bila detaljno zabilježena. Stoga se hipotetski nameće zaključak o nesudjelovanju riječkih umjetnika koje se moglo dogoditi zbog izostanka njihovoga javljanja na poziv za sudjelovanje ili zato što njihovi radovi nisu prošli selekciju rigoroznoga stručnog žirija. U svakom slučaju, ova otvorena pitanja čiji nam odgovori mogu pružiti dodatne detalje za stjecanje plastičnoga prikaza likovnoga stvaralaštva i izlagačke djelatnosti grada Rijeke u postaneksijskom razdoblju ostaju predmetom budućih istraživanja.

1931. godina

Grupna umjetnička izložba u organizaciji Emira Fantinija, *La Modernissima*, Rijeka

Na početku 1931. godine, u prostorijama fotografskoga atelijera i dućana Emira Fantinija nasuprot zgrade glavne gradske pošte Rijeka, u Via Garibaldi 13, bilo je izloženo pedesetak umjetničkih djela riječkih slikara.³⁰² Fotograf Emiro Fantini je bio osoba koja je s velikom simpatijom već godinama davala utješnu podršku riječkim slikarima. Pomagao im je tako što je omogućavao da izlažu svoje umjetničke radove u unutarnjem prostoru fotografskoga atelijera i dućana te u njegovim izložima. Na taj je način pretvarajući svoj dućan u malu umjetničku galeriju, mladim riječkim umjetnicima Fantini otvarao mogućnost da se predstave građanima Rijeke i umjetničkoj kritici.³⁰³ Stoga je njegova radnja *La Modernissima* već i kroz dnevni tisak počela dobivati naziv „...la piccola bottega d'arte“³⁰⁴ – „...mali dućan umjetnosti“, postavši kulturnim mjestom u gradu prepoznatljivom po posebnom duhu njegovanja umjetnosti i promicanja umjetničkih vrijednosti riječkih slikara.

Na ovoj izložbi održanoj u siječnju 1931. godine predstavilo se nekoliko umjetnika. To su bili Klaudius sa slikom *Marina*, Postiglione sa slikom *Lettura* te prema dostupnim podacima još i sedam ili osam slika pejzažnih motiva i portreta autora Vicenza Coluccija, nekoliko radova Marcella Ostrogovicha. Tu su bili zastupljeni još Casciaro, Oscar Knollseisen i drugi autori o čemu ne nalazimo detaljnijih podataka. Većih kritičkih osvrta o autorima koji su izlagali na izložbi, kao i o samim radovima u dnevnom tisku ovom prilikom nije bilo. Iako je kritika zaobišla izložbu, ona je ostala zabilježena kao još jedan od značajnih događaja u kontinuitetu njegovanja i razvoja likovne umjetnosti u gradu Rijeci.

Una Mostra permanente d'Arte in Via Garibaldi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 1. siječanj 1931., str. 2.

Zbog ovakvih stavova, po oslobođenju grada Rijeke i priključenju FNRJ, Emiro Fantini je osuđen za kolaboraciju sa fašistima te uhapšen krajem svibnja 1945. godine. Zapljenjena mu je sva imovina, konfiscirane nekretnine kao i fotografski atelijer.

Smješten je u zatvor sa svojim sinom u očekivanju suđenja gdje umire 31.12.1945. godine.

Una Mostra permanente d'Arte in Via Garibaldi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 1. siječanj 1931., str. 2.

Izbor bez izabranih: neuspjeh sindikalnoga poziva za sudjelovanje riječkih umjetnika na Prvoj kvadrientalnoj izložbi u Rimu

Početak mjeseca kolovoza 1930. godine obilježio je javni poziv što ga je *Sezione Provinciale del Sindacato di Belle Arti* – Riječki umjetnički sindikat uputio za sudjelovanje na *Prima Quadriennale d'arte* – Prvoj kvadrientalnoj izložbi koja se trebala održati u mjesecu rujnu 1931. godine u Rimu. Izložba je bila nominalno pozivnoga karaktera na kojoj su mogli sudjelovati isključivo oni umjetnici koji su nakon pozitivne prosudbe posebno formiranoga stručnog povjerenstva dobili službeni poziv. Početkom 1931. godine izašla je lista autora koji su mogli odaslati svoje slike za Rim.³⁰⁵ Nažalost na tom se popisu nije našao niti jedan riječki slikar. Koji su bili razlozi ovakvoga raspleta događaja, da li je odaziv bio ispod očekivanja ili selekcija iznimno stroga, jesu li prikazani motivi bili neodgovarajući ili je unaprijed bilo odlučeno da iz Rijeke neće biti putnika za glavni grad Kraljevine, obzirom na nepostojanje potrebitih informacija tek možemo nagađati.

7.8.3. Samostalna izložba Dante Balsana, *Casa del fascio*, Rijeka

Dana 3. travnja, u *Sali del Fascio*, na prvom katu *Casa del Fascio*, bila je svečano otvorena *L'Esposizione coloniale* čiji je autor bio Dante Balsan.³⁰⁶ Prema sačuvanim zapisima, na otvorenju je bio prisutan veliki broj riječkih uglednika iz političkoga života grada, članovi gradske administracije te nešto riječkih umjetnika. Interes publike je izazvala svestrana osobnost Dantea Balsana koji je, osim što je bio vrlo uspješan slikar, bio i ohrabren borac za pitanja talijanske opstojnosti na tlu Afrike. Osobno je proveo dvije i pol godine u Libiji iz koje se vratio s nizom ondje ostvarenih umjetničkih radova. Kasnije je u Italiji nastavio crpiti svoje afričke impresije i inspiraciju u novim likovnim ostvarenjima. Kritičari ove nedvojbeno značajne izložbe ističu fascinaciju motivima Balsanovih slika na kojima su bile prikazane žanr scene Libijaca, fascinantni zalasci sunca, pejzaži i ženski portreti.

Gli artisti accettati alla Prima Quadriennale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 1. siječanj 1931. godine, str. 3.
L'Esposizione coloniale di Dante Balsano. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 4. siječanj 1931. godina, str. 2.

Ova *velika libijska razglednica* bila je putujuća umjetnička izložba koja je krenula iz Rima gdje je njen domaćin i organizator bio *Ministero delle Colonie* uz izniman interes rimske publike. Riječka inačica izložbe bila je organizirana pod pokroviteljstvom *Federazione Provinciale Fascista del Carnaro, Istituto coloniale* i *Gruppo universitario fascista (G. U. F.)* iz Rijeke.³⁰⁷

Tematika veličanja talijanskih imperijalnih težnji, ponos ostvarenom ekspanzijom na afričko tlo, korištenje romantičarskoga nazivlja s isticanjem pridjeva *kolonijalni* i zazivanjem sličnosti sa stoljetnim istinskim kolonijalnim velesilama poput Britanije, Francuske i Portugala, obilježili su ovu izložbu, baš kao što je ona uspješno predstavila odraz jednoga specifičnog vremena u talijanskoj i riječkoj povijesti. Bez namjere i mogućnosti objektivne kritičke procjene umjetničke razine likovnih ostvarenja Dante Balsana, detalji koje nam ovaj događaj neupitnoga značaja u kontinuitetu izlagačkih aktivnosti međuratne Rijeke donosi rječito govore u prilog njenoj društveno – političkoj dirigiranosti i neskrivenim propagandnim zadacima koje je tada umjetnost u nekim dijelovima ostvarivala. Od smještaja izložbe u *Casa del Fascio*, institucije i subjekata koji su je organizacijski podržali, njenoga putujućeg karaktera, pa do sastava publike nazočne svečanosti otvorenja koja je više odgovarala inauguraciji neke podružnice državne institucije nego istinskom umjetničkom događaju, nalazimo detalje što plastično opisuju značaj, poziciju i ciljeve predmetnoga umjetničkog događaja.

7.8.4. Izložba crteža u organizaciji *Casa d'Arte* u *Permanente*, Rijeka

Kao što se u novinskim najavama moglo pročitati, početkom mjeseca travnja u fotografskoj radnji *Permanente*³⁰⁸ smještenoj u Via Garibaldi, otvorila se Izložba crteža – *Mostra del disegno*

Mostra Coloniale. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 6. travanj 1931. godine, str. 3.

Po pitanju fotografske radnje Emira Fantinija morali bismo biti spekulativni oko određivanja njezine lokacije. Prema starim fotografijama i reklamama na jednoj od riječkih zgrada na tadašnjem Corso Vittorio Emanuele III. , mogli bismo pretpostaviti da je fotografska radnja Emira Fantinija *La Modernissima* bila u bivšoj Casa Steffulla. Kako pretpostavljamo da je *La Modernissima* zauzimala desnu stranu njezina prizemlja, vjerujemo da je uslijed donošenja uredbe o rušenju zgrade kako bi se Korzo kao gradska šetnica poravnalo fotografska radnja Emira Fantinija u 1931. godini djelovala na dvije adrese. Jednoj u Casa Steffulla do njezinoga rušenja i u drugom gradskom prostoru u Via Garibaldi nasuprot novoj Gradskoj pošti, kojeg će Emiro Fantini nazvati pored *La Modernissima, Permanente*.

/ <http://www.lokalpatrioti-Fiume.com/forum/viewtopic.php?f=76&t=205&start=105> 17.7. 2014. /

u organizaciji *Casa d'Arte*.³⁰⁹ Prema sačuvanim zapisima, u maloj i lijepoj dvorani, tijekom dva su tjedna bili izloženi crteži, bakropisi i drvorezi, redom uspješni radovi u tehnikama koje je većina riječkih umjetnika zanemarivala. Obzirom na tadašnje stavove i razinu poznavanja likovne umjetnosti, većina je posjetilaca stekla dojam kako se radilo o tehnikama koje i nisu bile *toliko umjetničke*. Publika je bila na tragu stava da je riječ o *hiru ili hobiju* umjetnika kojima se nije dalo ulagati veći trud poput onoga potrebnog za stvaranje tehnikom ulja na platnu, već su ovakvim pristupom i linijom manjega otpora izlagali vlastite vizije u njihovim nesavršenim i pojednostavljenim izvedbama, praktički skicama. Ovakav stav ne treba čuditi budući da su radovi izvedeni kroz istaknute tehnike – kao crteži, bakropisi i drvorezi do tada bili slabo zastupljeni na umjetničkim manifestacijama, a riječka publika bila zakinuta za šire poznavanje likovnoga stvaralaštva, posebno u odmaku od najčešće korištenih načina likovnoga izražavanja.³¹⁰ Ova je izložba u okrilju *Permanente* bila organizirana s ciljem da se riječki umjetnici predstave građanima Rijeke i umjetničkoj kritici svojim recentnim radovima.³¹¹ Kako je bila riječ o autorima koji su na brojnim nacionalnim i međunarodnim izložbama već bili stekli određenu slavu, organizacija izložbe je provedena s posebnom pažnjom. Poštovanje prema slikarima okupljenim ovom prilikom, isticalo se u brojnim detaljima pa su Enrico Fonda, Carlo Ostrogovich, Umberto Gnata, Maria Arnold, Ladislao de Gauss, Marcello Ostrogovich, Miranda Raicich, Romolo Wnoucek – Venucci i Ugo Terzoli mogli biti i više no zadovoljni istinskim tretmanom velikih umjetnika. Ovom se izložbom, pored ostaloga, željelo stati na kraj razmjerno lošoj prihvaćenosti i niskom umjetničkom vrednovanju riječkih umjetnika prema kojem su riječki likovni umjetnici nerijetko u vlastitoj sredini doživljavani amaterima koje je zaokupljao boemski život, a umjetničko stvaranje je bilo tek dio njihovoga životnog stila. Izložba je uključivala veliki broj crteža na kojima se, kako je kritika naglasila, mogao očitovati široki raspon umjetničkih senzibiliteta i istinskoga duktusa, od ekspresionističke i snažne ruke u emotivno nabijenim prikazima boli i životne tragedije Romolo Venuccija, pa do vrlo sugestivnih i romantičnih pejzaža Uga Terzolija. Najviše interesa, ali i polemike izazvali su crteži Romolo Venuccija kao i mlade slikarice Marie Arnold. U novinskim osvrtima na ovaj događaj, ističe se žaljenje što najavljeni Oscar Knollseisen nije sudjelovao na ovoj izložbi, a sve zbog priprema za

L'apertura della Mostra del disegno alla Permanente. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 7. travanja 1931., str. 2.

L'apertura della Mostra del disegno alla Permanente. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 7. travanja 1931., str. 2.

Benne, La Mostra del disegno alla Permanente. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 10. travanj 1931., str. 2.

svoju samostalnu izložbu koja se uskoro trebala održati u gradu Rijeci.³¹² Poput nekih dosadašnjih izložbi koje su se održale u gradu Rijeci, i ova je bila popraćena velikom pažnjom gradskih i provincijskih uglednika koji su je posjetili i otkupili neka od izloženih umjetničkih djela. U tablici broj 7. detaljno su izneseni izlagači, izložena djela i ostvareni otkupi³¹³ koji su dobiveni pregledom aktualnih novinskih članaka a koji su se odnosili na predmetnu izložbu.

Tablica 7.

Popis izlagača, izloženih djela i otkupnoga statusa s izložbe *Mostra del disegno*³¹⁴, Rijeka 1931. godina (djelomičan)

Izlag ači - autori	Naslov djela i tehnika	Otkup
Maria Arnold	<i>Testa</i>	
Ladi(sla o) de Gauss	<i>Testa di ragazza</i>	
Marcello Ostrogovich	<i>Interno di Chiesa</i> <i>Vecchia Fondamenta</i> <i>Rio</i> <i>Ponte d'approdo</i> <i>Facciata rustica</i>	
Miranda Raicich	<i>Bosco</i> <i>Dolomiti</i> <i>Case di villaggio</i>	
Romolo Wnoucek – Venucci	<i>Via Crucis</i> <i>Fatica</i> <i>Corteo della fame</i> <i>Funerale</i> <i>Testa di giovanne</i> <i>Nudo</i>	
Ugo Terzoli	<i>Palude</i> <i>Viandante</i> <i>Senza tetto</i>	

Benne, La Mostra del disegno alla Permanente. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 10. travanj 1931., str. 2

U kritičkim je osvrtima navedeno kako je učinjeno nekoliko otkupa crteža M. Ostrogovicha, M. Arnold i R. Venuccija no nije navedeno i o kojim je radovima riječ i tko su bili kupci.

Popis izlagača, djela i otkupnoga statusa sa ove izložbe je sastavljen iz kritičkih osvrt a o umjetnicima i njihovim umjetničkim

radovima navedenih u dnevnim novinama. Podatci u ovom tabličnom prikazu podložni su dopunama.

7.8.5. Samostalna izložba Oscara Knollseisena u *Permanente*, Rijeka

Odmah po završetku izložbe crteža u *Permanente* 28. svibnja organizirana je nova izložba. Ovoga je puta bila riječ o djelima Tršćanina Oscara Knollseisena, koji je zbog svoga dugog boravka u Rijeci već bio prihvaćen kao Riječanin. Ovoga puta, on se javnosti predstavio sa osamnaest umjetničkih slika iz svoje nove faze umjetničkoga rada. Na izložbi su bila prikazana, kako to kritika navodi³¹⁵, četiri autorova različita rukopisa, četiri fakture – manire koje su se mogle prepoznati u izloženim radovima. Jedna je bila vidljiva u načinu slikanja u kojem se osjećala čvrstoća poteza i intenzivan kolorit naglašen pastoznošću boje. Druga se iščitavala u radovima u kojima je igra svjetla i boje na platnima bila iznimno razigrana i senzualna. Treća u radovima u kojima se osjećala vrlo snažna, gotovo neobuzdana ekspresija, dok je četvrta bila vidljiva u ostvarenjima na kojima je umjetnik istraživao slikarski element samoga platna tankim premazima lazurne boje. Opći dojam izložbe odnosio se na naglašavanje umjetničkoga istraživanja kojeg je Oscar Knollseisen prošao od početka svoga umjetničkog stvaranja do posljednje, najzrelije vaze. Ono nije bilo ni ranije nepoznato likovnoj kritici koja se i sada u osvrtu na izložbu izrazila pohvalnim riječima ističući kako se u slučaju Oscara Knollseisena radi o umjetniku koji istinski barata umjetničkim znanjima.³¹⁶

Cilj organiziranja ovakvih izložbi, pored uživanja u umjetnosti i prezentacije samih likovnih ostvarenja, svakako je bio i otkup umjetničkih radova umjetnika od strane zainteresiranih pojedinaca ili državnih institucija. Aspekt poticanja trgovanja umjetničkim djelima u samome gradu svakako se ne može zanemariti u analizi tadašnjih likovnih izlagačkih aktivnosti. Oscar Knollseisen je ovom prilikom, kako je to navedeno, od osamnaest izloženih radova prodao dvanaest što potvrđuje iznesene težnje i može predstavljati jedan od parametara uspješnosti same izložbe.

Unatoč vrlo kratkom razdoblju u kojem su zainteresirani ljubitelji umjetnosti mogli uživati u djelima Oscara Knollseisena, a koje je bilo ograničeno na tjedan dana, izložba je postigla zamijećeni uspjeh. Posjetitelji svih socijalnih grupa bili su oduševljeni umjetničkim

R.G. La mostra personale di Oscarre Knollseisen. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 28. svibanj 1931., str. 3.

R.G. La mostra personale di Oscarre Knollseisen. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 28. svibanj 1931., str. 3.

stvaralaštvom ovoga slikara, skromnog i upornog radnika koji je sigurnim korakom gradio svoju umjetničku karijeru.³¹⁷

Samostalne izložbe Cornelija Zustovicha u Nici i Juan les Pines na Francuskoj rivijeri

Mjesec svibanj 1931. godine donio je u riječkim dnevnim novinama još jednu značajnu vijest iz područja izlagačkih aktivnosti.³¹⁸ Naime profesor Cornelio Zustovich koji je zbog oporavka boravio na Francuskoj rivijeri, uspio je u Nici i Juan les Pines organizirati samostalne izložbe koje su postigle izniman uspjeh. U dnevnom tisku slijede navodi kritike kako su na ovim samostalnim izložbama bile prikazane vedute grada Opatije i Lovrana, kao i motivi kraškoga krajolika Kvarnerske provincije. Francuska publika i kritika su visoko ocijenili radove profesora Cornelija Zustovicha od kojih su mnogi od njih bili i otkupljeni. U članku kojega donose riječke dnevne novine ovom prilikom se ističe kako je predmetna inicijativa profesora Zustovicha iznimno vrijedna pohvale jer je izlaganjem radova na kojima su bili motivi Kvarnerske provincije autor učinio veliku reklamu za ljepote Kvarnera i to „...u vrijeme početka sezone kupanja“.³¹⁹ Premda očito bez marketinškoga uspjeha i jasne svrhe u navedenom širem ekonomskom pogledu, iz ovoga se primjera iščitava visok stupanj nacionalnoga ponosa i lokalpatriotizma koji su Riječani gajili prema svojim autorima kada su izlagali u inozemstvu. Također se u predmetnom primjeru naziru prvi obrisi koncepta ciljane promocije regije sa željom za jasnim poslovnim učincima.

7.8.7. Samostalna izložba Luigi Schinga u *Grand Albergo Regina*, Opatija

U trendu sve češćih svečanih otvaranja umjetničkih izložbi tijekom jutarnjih sati, dana 11. srpnja u 10.30 sati uz nazočnost različitih lokalnih autoriteta, političara, gradskih uglednika i plemstva, u Opatiji je inaugurirana samostalna izložba vrlo cijenjenoga talijanskog umjetnika Luigija

Chiusura della mostra del pittore Oscar Knollseisen. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 31. svibanj 1931., str. 2.

Un pittore fiumano a Nizza. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 9. svibanj 1931., str. 2.

Un pittore fiumano a Nizza. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 9. svibanj 1931., str. 2.

Schinga koji je na zadnjem *Quadriennalu* održanom u Rimu postigao laskavi uspjeh. Izložba je organizirana u raskošnim dvoranama hotela *Grand Alberga Regina* u Opatiji.³²⁰

Na izložbi je kako je navedeno bilo izloženo pedesetak slika kojima je ovaj umjetnik pokazao svoje izvrsno slikarsko umijeće, odličnu tehničku vještinu te izvrsnu ovladanost slikarskom paletom. S namjerom potkrjepljenja ovakvoga suda kritika nastavlja komentirati njegovu visoku ekspresivnost. Tako navodi da kada se nalazimo pred serijom slika Luigi Schinga ne možemo ne primijetiti bogat unutarnji život slikara koji kroz savršeno poznavanje tehnike dolazi do punoga izraza, uspješno iskazujući i prenoseći ono što duboko i osjeća. Njegove su forme opisane kao izrazi bogate lirike i savršene kromatske intonacije. Schingo po suvremenima polazi od izvorišta iskonskoga, što ne čini na brutalan način poput verista, ne koristi ni maniru futurista koji iskonsko traže u transcendentalnoj nadstrukturi, a odstupa i od natucanja primitivizma u iskonskom isticanju sadržaja i forme kao snažnih i intuitivnih interpretacija doživljenoga.

U skladu s ovakvim razmatranjima kritike, njegove su slike u konačnici doživljene i definirane kao smislene cjeline koje interpretiraju proživljenu i pročišćenu istinu. Upravo ovakva definicija i poimanje umjetnikovoga iskaza i poetike, odredila je smislenost na kojem se temeljila interpretacija autorovih umjetničkih prikaza. Luigi Schingo je na svojim slikama prikazao motive napuštenih polja, zimskih putova, ljetne žege, mora, obala, uvala i plaža, sprudova, zalazaka sunca, nevremena, vedute gradskih ulica i trgova, uvijek figurativne, ali s jasnom porukom, emocijom i nedvojbeno snažnim doživljajem.³²¹

Pored kritičkih osvrta na ostvarenja, novinski natpisi posvećeni ovoj izložbi, iskazuju veliku zahvalnost samoinicijativi slikara koji se osobno ponudio da dio svoga umjetničkog stvaralaštva izloži u Opatiji. Daljnji osvrti na ovu izložbu donosili su opise slika, komentare tema i naslova.³²²

Sve su to redom pozitivno nastrojene opservacije dobro poznatoga umjetničkog djelovanja i stvaralaštva slikara koji je i prije opatijske izložbe ušao u red hvaljenih i dobro poznatih talijanskih slikara. Ova je izložba ostala otvorenom skoro dva mjeseca, a ostvarena prodaja radova je bila vrlo laskava.

La Mostra di Luigi Schingo ad Abbazia. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 11. srpanj 1931., str. 2. ; L'apertura della Mostra Luigi Schingo. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 12. srpanj 1931., str. 5.

Gerini, G. L'Arte di Luigi Schingo. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 17. srpanj 1931., str. 3.

Alla mostra di Luigi Schingo ad Abbazia. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 29. kolovoz 1931., str. 3.

7.8.8. Samostalna izložba Bianche Minucci u *Sala d'Arte Permanente*, Rijeka

Krajem mjeseca kolovoza ponovo je „...u lijepoj i prostranoj Sali d'Arte Permanente Emira Fantinija u via Garibaldi”³²³ inauguriran novi likovni događaj, ovoga puta samostalna izložba slikarice Bianche Minucci. Slikarici je kroz najavu u novinama poželjena dobrodošlica s uvjerenjem da će riječko građanstvo koje je otvoreno prema ovom tipu umjetničkih manifestacija pohrliti izraziti svoje mišljenje o djelima ove poznate toskanske umjetnice.

Kako se radilo o slikarici koja je prethodno izlagala u mnogim gradovima Kraljevine Italije i pri tom postigla značajan ugled kod kritike i publike, Riječani po kazivanju kroničara mogu biti i više no zahvalni što je Biancha Minucci našla interesa i vremena upravo u galerijskom prostoru fotografskoga atelijera i dućana Fantinija izložiti svoje dvadeset i jedno umjetničko djelo. Pregledom dostupne građe, ostaje otvoreno pitanje na čiji je poziv i uz kakvu potporu ova istaknuta slikarica došla u Rijeku. Da li je to bilo samo po osobnom pozivu Emira Fantinija ili je njeno gostovanje bilo potpomognuto aktivnostima neke od tada vrlo aktivnih i agilnih fašističkih organizacija koje su djelovale samostalno i unutar brojnih gradskih institucija teško je dokučiti.

Ekspresivnost, ujednačenost i živahnost koji su se zrcalili u *sreći okupanoj prirodi*, po navodima kritike, bile su osnovne karakteristike umjetničkih slika autorice koja se trudila prikazati pitoreskni život na talijanskom selu, bogate farme i opjevane vedute talijanske pokrajine Toskane. Bila su to djela *pažljivo dovršena*, a što je bio glavni argument kritike za tvrdnju kako se radilo o educiranoj umjetnici iznimnoga znanja, bogatog iskustva i rijetkog talenta.

Riječka publika je djela ove mlade slikarice prihvatila s velikim oduševljenjem pokazujući svoj odnos kroz iznimno dobru posjećenost koja je bila u jasnom nerazmjeru s relativno skromnim najavama ove izložbe u dnevnom tisku.³²⁴

Mostra della pittrice Minucci nella 'Sala d'Arte' Fantini. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 27. kolovoz 1931., str. 7.

Visioni di terre toscane nelle mostra personale di Bianca Minucci. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 8. rujan 1931., str. 3.

Treća izložba Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije u Izložbenom paviljonu, Opatija

Nakon godine dana pauze, početkom mjeseca lipnja, iz dnevnoga tiska³²⁵ doznajemo da se krenulo sa organizacijom Treće izložbe Umjetničkoga sindikata – *III. Mostre Sindacale di Belle Arti*. Umjetnička organizacija – *Sezione Provinciale del Sindacato di Belle Arti* koja se od prethodne izložbe reorganizirala s deklariranim ciljem što bolje učinkovitosti, objavila je istaknutom prigodom poziv članovima za sudjelovanje na *III. Mostri Sindacale di Belle Arti* koja se planirala održati u mjesecu kolovozu. U tom je prvom pozivu napomenuto kako su se postrožili kriteriji odabira pa su sada umjetnička ostvarenja uz što višu očekivanu kvalitetu trebala biti još usmjerenija dočaravanju ljepota Kvarnerske provincije. Činjenica kako će se na ovoj izložbi izložiti samo najbolji radovi članova sindikata, a nakon već uobičajene procedure procjene kvalitete i konačne prosudbe stručnoga povjerenstva, dodatno je bila istaknuta u lipanjskom pozivu.

Ubrzo nakon ovoga poziva, *Sezione Provinciale del Sindacato di Belle Arti* objavila je i propozicije za sudjelovanje na *III. Mostri Sindacale di Belle Arti*, koja će se za razliku od dosadašnjih svečano otvoriti u Opatiji u vrijeme *Ferragosta*³²⁶ od 14. – 31. kolovoza u Izložbenom paviljonu unutar gradskoga opatijskog parka (58. slika) kojeg je za ovu prigodu organizatorima na korištenje prepustila uprava grada Opatije. Po objavljenim propozicijama za sudjelovanje umjetnika na *III. Mostri Sindacale di Belle Arti* vidljivo je da je ovom prigodom bilo dozvoljeno sudjelovanje i onim umjetnicima koji nisu bili članovi *Sindacata* ali su morali imati mjesto boravka u Kvarnerskoj provinciji. Osim navedenoga, za ovu kategoriju umjetnika bilo je predviđeno plaćanje kotizacije za sudjelovanje na izložbi u slučaju prihvaćanja njihovih radova. Ukoliko bi pak došlo do otkupa nekoga rada od izloženih, članovi Umjetničkoga sindikata trebali su dati organizatoru 5 %, a umjetnici bez članstva čak 20 % iznosa od otkupne cijene.³²⁷

Esposizione annuale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 2.lipanj 1931., str. 3.

Naziv je to za blagdan Velike Gospe koji se slavi svakog 15. kolovoza u Italiji. Smatra se jednim od najvažnijih vjerskih i obiteljskih blagdana Italije. U to doba brojni Talijani odlaze na godišnji odmor kojeg provode uglavnom u vlastitoj zemlji.

Mostra d'Arte – Sindacato Reg. Fascista Belle Arti della Venezia Giulia Sez. del Carnaro. *La Vedetta d'Italia*.

Ova je izložba za razliku od dosadašnjih predstavljala sukus različitih umjetničkih tendencija što su ih prezentirali provincijski autori različitih skupina: oni stariji i oni mlađi, kao i slikari iz skupine koja se za razliku od većine isticala iznimnom popularnošću u javnosti. Izložbu su nadalje pratile brojne konfrontacije kritike i publike usmjerene ka razumijevanju, interpretaciji i valorizaciji djela koja su predstavljala novije pravce u likovnoj umjetnosti. Ova nesuglasja koja su generirala brojne rasprave, bez obzira na nemogućnost postizanja punoga konsenzusa svih uključenih sudionika, dodatno su istakla zanimljivost umjetničkoga događaja, potakla popularnost i utjecala na povećanje ukupnoga broja posjetitelja.³²⁸

58. slika: Ex caffè *Glacier* kasnije *Padiglione delle Esposizione* – Izložbeni paviljon

Tako se publika u skladu s vlastitim interesom mogla upoznati s različitim umjetničkim interpretacijama sličnih tema i motiva, a koje su bile definirane stilskim svrstavanjem u tokove moderne umjetnosti ili izričaje pasatizma. U tom su pogledu, kako je to kritika navela, mogli uživati u novim širokim i robusnim potezima akvarelaliste Marcela Ostrogovicha, maestralnim akvarelima Cornelija Zustovicha i duboko proživljenim te pažljivo tretiranim motivom mora Umberta Gnate. Pažnjom su plijenile i slike u raznim slikarskim tehnikama bogate svjetlom i bojama Maria de Hajnala, snažni pejzaži u ugljenu Uga Terzolja, finoća crteža i boje pastela

Fiume, 20. srpanj 1931., str. 2.

Alla Terza Mostra del Sindacato delle Belle Arti – Visite ed acquisti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 28. kolovoz 1931., str. 2.

Stefanie de Stadier Glax i slike delikatnih refleksija večernjih sumraka u vodi Gina Masse. Veliko zanimanje bilo je iskazano i za seriju duhovitih karikatura Uga de Rossija koja je obuhvatila dijapazon osoba tipičnih za tadašnji grad Rijeku i rivijeru Kvarnerske provincije.

Zanimljivo je da se izložba tijekom održavanja dopunjavala umjetničkim radovima pojedinih autora pa je tako Cornelio Zustovich dodao još nekoliko pejzaža te nekoliko veduta mora jarkih boja izvedenih u raznim slikarskim tehnikama i u bakropisu.³²⁹ Umberto Gnata je za trajanja izložbe izložio još nekoliko novih veduta mora, dok je Osvaldo Moro svom inicijalno prikazanom opusu dodao još jednu novu „...slikarsku ekspresiju u koju je ugradio tugu koju je nosio u duši”³³⁰.

Posjećenost izložbe je bila velika, no kako bi se ona ipak dodatno pojačala, *il Comitato* – Organizacijski odbor je odlučio organizirati lutriju u kojoj su nagrade bila neka od izloženih umjetničkih djela.³³¹ U izvlačenje su ulazili listići lutrije koji su se mogli kupiti uz ulaznicu za izložbu i to u svim poznatijim kavanama Opatije i Rijeke po jedinstvenoj cijeni od 2 lire. Vrijednost radova koje je u svrhu nagradne igre odabrao Organizacijski odbor iznosila je nekoliko tisuća lira. Umjetnici su većinom podržavali ovu inicijativu od kojih su neki odlučili ponuditi na poklon za fond lutrije vlastiti umjetnički rad. Federica Blanda je tako ponudila akvarel *Nel bosco*, Ugo de Rossi karikaturu *Il Grande Ammiraglio di Abazzia*, Umberto Gnata sliku *Tramonto sull'Adriatico*. Drugi su umjetnici odlučili ponuditi 50 % nižu otkupnu cijenu od one iz kataloga i tako Organizacijskom odboru izložbe omogućiti da za polovičan iznos otkupi djela kako bi se u fundusu nagrada našli radovi različitih tehnika i motiva. Poklonjena i otkupljena umjetnička djela, Organizacijski je odbor podijelio, ovisno o njihovoj umjetničkoj vrijednosti u slijedeće kategorije: prva je nagrada bila *Tramonto sull'Adriatico* Umberta Gnate; druga *Quercia secolare* Cornelia Zustovicha; treća *La palude*, ugljen Ugo Terzolja; četvrta *Giornata grigia*, slika Mario de Hajnala; peta *Vecchie case*, bakropis Cornelia Zustovicha; šesta *Crepuscolo auzunnale* Osvalda Mora; sedma *Morte e vita*, olovka Elio Soldija; osma *Nel parco di Abbazia* Umberto Gnate; deveta *Nel bosco*, akvarel Federice Blande i deseta *Il Grande*

Alla Terza Mostra d'Arte del Sindacato della Belle Arti – L'affluenza dei visitatori. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 1. rujan 1931., str. 2.

Alla Terza Mostra del Sindacato delle Belle Arti – Visite ed acquisti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 28. kolovoz 1931., str. 2.

Gli ultimi avvenimenti della Terza Mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 9. rujan 1931., str. 3.

Ammiraglio di Abbazia, karikatura u pastelima Ugo de Rossija. Izvlačenje nagrada održalo se u Opatiji, u dvorani *Taharin* hotela Palace posljednjih dana održavanja izložbe. Pored podijeljenih slika – nagrada do konca manifestacije otkupio se i veliki broj umjetničkih radova od strane ponekih privatnih osoba te gradskih i državnih institucija. Prikaz svih izlagača, izloženih djela i ostvarenih otkupa ovaj put nije bilo moguće napraviti u potpunosti budući da su osvrti koji su dani u dnevnom listu dati uglavnom o umjetnicima ne navodeći i njihova djela (izuzev pojedinih slučajeva).³³²

Prateći likovne izložbe u Rijeci i Opatiji tijekom tematske godine u pokušaju detektiranja nekih pravilnosti, uvjetovanosti i strateškoga određenja, ne možemo zaobići jasnu kontrolu državnih i vlastima bliskih institucija i skupina, a koje su nedvojbeno imale punu kontrolu nad organizacijom većine likovnih manifestacija, njihovom programskom određenosti, odabiru samih slika te društveno – političkim konotacijama koje se mogu definirati različitim pridjevima izuzev onoga – slučajnim. Samo za primjer vjerujemo kako nije slučajnost da je prva nagrada lutrije bilo djelo Umberta Gnate, slikara čiji je opus nedvojbeno obilježio rad koji je na neponovljiv način veličao događaj aneksije Rijeke. Podatak kako je ovaj autor bio k tome još i jedini umjetnik sa čak dvije slike u nagradnom fondu, nedvojbeno se nameće kao dodatni argument ovoj hipotezi.

Peta Međuprovincijska izložba Umjetničkoga sindikata Provincije Venecije Giulie, Udine

Polovinom kolovoza 1931. godine uslijedio je poziv *Sindicata Regionale Fascista Belle Arti della Venezia – Giulia* članovima riječkoga Umjetničkog sindikata za sudjelovanje na Petoj međuprovincijskoj izložbi Umjetničkoga sindikata Venecije Giulie – *V. Mostra del Sindacato*

Kako nije bilo točnoga uvida u izložena djela riječkih umjetnika članova Umjetničkog sindikata, za neka od njih smo doznali iz objavljenih otkupa koja su učinjena ovom prigodom. Tako je ovom prigodom ing. Bruno Angheben u ime grada otkupio temperu *L'Isola di Cherso* od Stefanie de Stadler Glax kao i sliku *Casolari* Mirande Raicich. Savjetnik za ekonomska pitanja Provincije otkupio je dvije slike *Duomo di Rozzo d'Istria* i *Chiesa vecchia di Rozzo d'Istria* od Franca Ruggera kao i sliku *Lungomare di Abbazia* Umberto Gnate. Emilio Poli otkupio je bakropis *Case di Volosca* Cornelia Zustovicha, a doktor Cesario Pascali njegovu sliku *Cherso al sole*. Gospođa Nelly Vecchini Galiani otkupila je dva mala bakropisa *Vele sul mare* i *Veduta di Budapest* Cornelia Zustovicha / Gli ultimi avvenimenti della Terza Mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 9. rujan 1931., str. 3. /

Regionale. Izložba se planirala održati u Udinama, u *Palazzo dei Comune* polovinom listopada i trebala je ostati otvorenom mjesec dana. Prema planu organizatora, ova je izložba obuhvaćala sve grane likovne umjetnosti, različite tehnike, tendencije i škole uz uvjet da radovi nisu „...banalni ili na granici koja bi ih tek odvajala od dilentatizma”.³³³ Osim očekivanoga sudjelovanja umjetnika iz Provincije Venecije Giulie, objavljeno je kako na smotri mogu sudjelovati umjetnici talijanskoga podrijetla iz drugih provincija koji su dobili pozivnicu za sudjelovanje što je podrazumijevalo sudjelovanje umjetnika iz Gorice, Pule, Rijeke i Zadra. Broj prijavljenih radova po umjetniku nije smio prelaziti više od tri primjerka.

Nekoliko dana prije otvorenja izložbe, točnije 17. listopada, po završetku postupka procjene prispijelih radova koju je provelo stručno prosudbeno povjerenstvo, u dnevnim se novinama mogla pročitati vijest kako će na izložbi uz druge umjetnike biti zastupljena djela nekoliko riječkih slikara i to: Marie Arnold s radom *Chiesetta di Apriano*, Marcella Ostrogovicha s *Mercato orientale* te Ladislava de Gausa sa slikom naslova *Nudo*.³³⁴

59. slika: Naslovnica kataloga *V. Esposizione d'Arte del Sindacato Regionale della Venezia Giulia, Udine*

60. slika: Prva stranica kataloga *V. Esposizione d'Arte del Sindacato Regionale della Venezia Giulia, Udine*

La V Mostra del Sindacato Regionale Belle Arti a Udine. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 18. kolovoz 1931., str. 3.
Artisti fiumani a Udine alla mostra sindacale di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 15. listopad 1931., str. 2.

Dan pred otvorenje izložbe vijest je nadopunjena informacijom da će uz prethodno istaknute umjetnike na izložbi sudjelovati i Romolo Wnoucek –Venucci s arhitektonskom kompozicijom *Dux – composizione architettonica* i radom *Ritratto virile*. Stručni prosudbeni odbor, po kazivanju dostupnih dokumenata, imao je pred sobom vrlo težak zadatak. Morao je od 238 prispjelih radova kojima je valjalo još ubrojiti još i one pozvanih umjetnika odabrati ograničeni broj izložaka. U natječajnom dijelu je tako bilo pristiglo 214 slika i 24 skulpture od kojih je za izlaganje prihvaćeno samo 65 slika i 10 skulptura. Navedeno je predstavljalo tek 31% od ukupnoga broja zaprimljenih tj. prijavljenih radova, a što ilustrira selekciju koja nije bila nimalo simbolična, već je dapače morala biti stroga i odlučna.³³⁵

Povodom ove izložbe tiskan je i katalog³³⁶ u kojem se mogla popratiti izlagačka pozicija, okruženje umjetnika među kojima su bila izložena djela zastupljenih mladih riječkih slikara.

(59. i 60. slika) (52. – 80. prilog)

Gli artisti fiumani alla Sindacale di Belle Arti a Udine. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 16. listopad 1931., str. 2.
Slikovni prilog iz kataloga reproduciran je i priložen u prilogu doktorskoga rada od 52. do 80. priloga.

1932. godina

Slučaj samostalne izložbe jedanaestogodišnje Auguste Balsamo u izložima *La Modernissime* i prostorijama *Casa Rotonda*, Rijeka

Po kazivanju kritike³³⁷ vrlo zanimljiva i po odrednicama definitivno neuobičajena bila je izložba kojom je započela likovna izlagačka aktivnost u Rijeci 1932. godine. Izlozi *La Modernissime* Emira Fantinija, ugstili su ovom prilikom radove Auguste Balsamo, jedanaestogodišnje djevojčice, nećakinje i učenice poznatoga slikara s juga Italije³³⁸ te kćerke uglednoga Riječanina, kapetana Ameriga Balsama uz čije se ime vezivala reputacija *staroga kolonijaliste*. Zbog začudne mladosti i obiteljskoga nasljeđa ova je izložba izazvala iznimno veliki interes riječke publike. Na izloženim slikama po navodima kritike, visok stupanj iskazane senzibilnosti u odnosima svijetla i boje definirao je njezin likovni izraz. Većina od čak četrdesetak izloženih radova predstavljalo je pejzaže kolonijalnih krajeva u kojima je ova talentirana djevojčica boravila³³⁹ dok je na ostalima bio prisutan motiv mrtvih priroda verističkoga prikaza. Zanimljiv je podatak kako je dobar dio slika bio otkupljen već u prvim danima održavanja ove izložbe.

Ukoliko bi se zadržali na stvaralaštvu i izlagačkoj aktivnosti Auguste Balsamo za koju i nije potrebno isticati kako je bila na početku svoje slikarske karijere, moramo napomenuti da prethodna izložba nije bila i jedina koju se 1932. godine održala u gradu Rijeci. Naime, krajem mjeseca travnja, u prizemlju *Casa Rotonde* na Piazza Dante, bila je otvorena još jedna izložba ove jedanaestogodišnje djevojčice.³⁴⁰

Poput prethodne i ova je privukla veliku pažnju te izazvala nepodijeljenu naklonost javnosti. Odaziv publike bio je očekivano velik, a takav je bio i otkup umjetničkih radova. U kritičkom osvrtu³⁴¹ moglo se pored pohvala pročitati kako je izložba bila pod posebnom lupom javnosti obzirom na postignut uspjeh siječanjske izložbe i skeptičnosti iskazane u nekim komentarima

La mostra di una pittrice undicenne Augusta Balsamo. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 20. siječanj 1932., str. 2. detaljni podatci se u dostupnim izvorima ne navode

Na samostalnoj izložbi u Rijeci u izložima *Modernissime* Augusta Balsamo je izložila *Tramonto in Africa, Palme al tramonto, L'ora della preghiera, Palme, Notte nel deserto, Marabutto tra le palme, Cielo coperto sul Gebel*. To su bili neki su od naslova slika koje je ova mlada umjetnica izložila na svojoj prvoj riječkoj izložbi. / La mostra di una pittrice undicenne Augusta Balsamo. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 20. siječanj 1932., str. 2. /

La mostra della giovane pittrice Balsamo. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 29. travanj 1932., str. 2.

A.V. Alla Mostra di visioni libiche di una pittrice undicenne. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 1. svibanj 1932., str. 5.

glede valoriziranja umjetničkoga rada, djetetovoga neupitnog talenta, ali i naobrazbe ove mlade slikarice. Svi su ovi elementi očito bili nerazmjerni s njezinim godinama ili barem neočekivani. Na tragu ovakvih promišljanja u javnosti se krenulo čak i sa spekulacijama da se radilo o kopijama tuđih radova. Argument koji je donio prividni smiraj žamora o liku i ostvarenjima ove djevojčice bila je izjava njezinoga (ponovo) u materijalima neimenovanoga ujaka definiranoga apozicijom *poznatoga slikara* koji je garantirao da se radilo o autorskim i potpuno originalnim radovima.

I na ovoj, baš kao i na prethodnoj izložbi, prikazani su umjetnički radovi s motivima za Europu neuobičajenih pejzaža i detalja vrlo sugestivnoga afričkog života. Ovakva je zbirka radova ponovo podsjetila na činjenicu kako je mlada i talentirana djevojčica u svojim jedanaest godina života neko vrijeme živjela u Libiji obzirom da je njen otac ondje bio državni dužnosnik talijanske uprave.

Osvrnemo li se u iskustva koja nudi širi povijesni pregled likovnoga stvaralaštva, teško ćemo pronaći primjere djece – uspješnih slikara prema dobnu neprilagođenim, apsolutnim kriterijima. Uzevši u obzir psihološke odrednice dječjega uzrasta, specifično doživljavanje, prostornu percepciju i sposobnost sublimacije odnosa koji su redom različiti od onih što ih poimaju odrasli, pa čak ako i zanemarimo potrebna tehnička znanja, spretnost i vještinu, iskustvo i naobrazbu potrebne za kritički odmak u sagledavanju realiteta, elemente unutarjnega svijeta s neumitnim utjecajem na proživljavanje impresija, njihovo emocionalno i kognitivno formiranje na putu stvaranja vlastitoga iskoraka, teško možemo u potpunosti podržati *priču* koja je kroz životopis i stvaralački opus Auguste Balsamo podastrta javnosti.

Uz iznesene argumente, uzevši dodatno u obzir društveno – politički trenutak, druge primjere iz navedenoga razdoblja koji su svjedočili o prikrivenom angažmanu likovne umjetnosti te idealnu obiteljsku raspodjelu u kojoj je *otac bio dužnosnik Kraljevine Italije u Libiji, a ujak veliki slikar*, ne možemo se oteti dojmu djelomične režiranosti i raspravi ne podvrgnuti ove jedinstvene izlagačke primjere.

Mala je talentirana djevojčica jednostavno bila idealan medij za promociju *velikoga talijanskog kolonijalnog uspjeha*, pa uz istaknuta promišljanja i navedene argumente zadržavamo pravo

cijeli autorski opus i s njime vezane medijske akcije promotriti s pozicije barem dijelom angažiranoga promotivnog projekta talijanskoga imperijalizma.

7.9.2. Samostalna izložba Giovannija Giulianija, *Permanente*, Rijeka

Nakon izložbe mlade Auguste Balsamo kod Emira Fantinija, odmah se nastavilo s daljnjim izlagačkim aktivnostima unutar njegova prostora. Tako je u *Sali Permanente* 26. siječnja otvorena samostalna izložba venecijanskoga slikara Giovanni Giulianija, učenika poznatoga slikara Ettore Tita.³⁴²

Na izložbi je prema osvrtima bilo izloženo četrdesetak kvalitetnih radova koji su pokazali vrhunsku umjetničku razinu Giovannija Giulianija. Bili su to radovi s vedutama Venecije prepuni kolorističkih efekata, iznimno uspješni motivi koje je znalački obrađivao posebnom originalnošću i umjetničkom izvornošću. Ova izložba izazvala je veliki interes kod građana Rijeke koji je od dana otvorenja izložbe bio kontinuirano sve veći. Tekstovi koje pratimo u sačuvanim materijalima svjedoče o tome kako je izložba i nakon zatvaranja ostala zapamćena upravo po briljantnom uspjehu koji je slikar postigao bogatstvom i snagom svojih izloženih radova. Mnogi su radovi velikom brzinom bili prodani čime se potvrdila umjetnička kompetencija ovoga nesumnjivo izvrsnoga venecijanskog slikara. Tako je ostalo zabilježeno mišljenje o zahvalnosti Riječana zbog toga što im je makar i na tjedan dana omogućio razgledati djela tako osebujne i izražene umjetničke senzibilnosti, jedinstvenoga autorovog unutarnjeg poticaja u bilježenju ljepote trenutaka koje je s uspjehom ovjekovječio.³⁴³

Sudjelovanje riječkih slikara na Trećoj izložbi Umjetničkoga sindikata Ligurije, Genova

U riječkom dnevnom tisku se od početka mjeseca svibnja moglo pratiti nekoliko osvrta na umjetnička djela i izlagače koji su prošli selekciju stručnoga žirija i čiji su se radovi trebali

Una mostra d'arte in Via Garibaldi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 23. siječanj 1932., str. 2.

La mostra del pittore Giuliani al Salone Fantini di Via Garibaldi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 26. siječanj 1932., str. 3.

izložiti na Trećoj sindikalnoj likovnoj izložbi Ligurije – *III. Mostra del Sindacato di Belle Arti della Liguria* u Genovi. Niz članaka vezanih na ovu temu potpisao je prof. Cornelio Zustovich, no u njima nije naveo niti jednoga umjetnika, člana Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije.³⁴⁴ Početkom mjeseca lipnja u dnevnim je novinama objavljen prijepis poziva kojega je Ured za tisak Sindikata – *Comitato Provinciale dei Sindacati del Professionisti e degli Artisti* uputio Umjetničkom sindikatu grada Rijeke u kojem se navodi kako bi *Sezione delle Belle Arti del Carnaro* mogao dobiti jednu dvoranu u sklopu *Mostre d'arte della Liguria* koja će se održati u *Palazzo Rosso* u Genovi od 15. 06. po inicijativi *Sindacato Regionale Fascista delle Belle Arti della Liguria*.³⁴⁵

Ovaj poziv na sudjelovanje bio je upućen umjetnicima Kvarnera, članovima *Sindacata di Belle Arti* uz nominalnu želju da se omogući predstavljanje njihove likovne produkcije publici Ligurske provincije i široj talijanskoj javnosti. Riječki umjetnici, članovi *Sindacata* su odmah odgovorili na ovaj poziv iskazujući svoju ponesenost uputivši organizatorima izložbe neskriveno oduševljenje. Od dvadeset i dvoje tadašnjih upisanih članova, njih osamnaest se odazvalo ovom pozivu sa trideset i osam umjetničkih radova u želji da dostojno predstave sebe kao i svoju Kvarnersku provinciju.

„*Požurite, promptly!*”³⁴⁶ bila je poruka povjerenika iz Genove u skladu s kojom je ubrzo trideset i osam pažljivo upakiranih slika otputovalo u Genovu. Na kraju uspješne provedbe ove akcije iskazano je veliko zadovoljstvo riječkih slikara kojima je uz izlaganje radova omogućeno i osobno sudjelovanje na izložbi u Genovi uz odobrenje i financijsku pomoć *Segretario Federale*. Osim kraće obavijesti o sudjelovanju riječkih slikara na izložbi u Genovi koja je objavljena nekoliko dana kasnije, u dnevnom se tisku nije više spominjala ova manifestacija.

Prema dostupnim izvorima nažalost ne raspolažemo činjenicom o kojim se točno umjetnicima radilo i s kojim su se umjetničkim djelima predstavili ligurskoj publici. Također, valorizacija

Zustovich, C. Terza Mostra del Sindaacto Belle Arti della Liguria. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 10. svibanj 1932., str. 3.

La nostra Sezione delle Belle Arti alla Mostra d'Arte della Liguria. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 9. lipanj 1932., str.3.

La nostra Sezione delle Belle Arti alla Mostra d'Arte della Liguria. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 9. lipanj 1932., str. 3

prezentiranih riječkih umjetničkih djela u sklopu ove sindikalne izložbe nedvojbenoga svetalijskog nacionalnog značaja ostaje za sada nepoznata.³⁴⁷

Gostovanje Galerije Urbani iz Milana u *Bottega d'Arte – Permanente*, Rijeka

Mjesec kolovoz je u kontinuitetu izlagačkih napora koje je predano nastavio poduzimati Emiro Fantini u sklopu *Permanente* donio veliku izložbu slika najboljih talijanskih umjetnika. Galerija *Urbani* iz Milana koja je bila poznata po izložbama djela modernih talijanskih umjetnika, ponudila je prenijeti dio svoje aktualne izložbe u Rijeku, u „... lijepu Fantinijevu *Bottega d'Arte*“.³⁴⁸

Izložba je bila vrlo posjećena. Cijeli je događaj odisao velikim entuzijazmom, a agilnost ovoga riječkog poduzetnika i ljubitelja umjetnosti koji je ponovo građanima grada Rijeke omogućio veliki umjetnički događaj zaslužen je dobila pohvale nepodijeljene javnosti. U novinama se tako mogla pročitati i službena zahvala Emiru Fantiniju temeljem koje bismo mogli zaključiti kako je upravo on osobno dogovorio suradnju s galerijom *Urbani* i bio organizatorom ove izložbe. Zbirka umjetničkih djela koja su se prezentirala bila su zaista vrijedna pažnje. Na izložbi su se našle slike autora Irollija i Mancinija, a zastupljeni su bili i Villa, di Solenghi, Follini, Frasca, Lupo, Majocchi, Pagnotta, Zeno, Zanini, Toro, Ponga, Bertini, Campestrini, Barbieri, Caiani i Poggiati. Izložba je u svojoj izvornoj inačici, pa tako i u ekstenziji riječke prezentacije bila organizirana uz puno poštivanje kriterija izvrsnosti odabrane i prezentirane umjetnosti.

Cilj galerije *Urbani* iz Milana i prihvaćanja ovakvoga organizacijskog poduhvata prezentiranja vlastite kolekcije u gradu Rijeci bio je da se građanima ove pokrajine omogući upoznavanje s modernom produkcijom talijanskih pejzaža i ponuditi im kupovinu ovih ponajboljih likovnih ostvarenja. S navedenim su se ciljem tijekom izložbe održavale aukcije tijekom kojih su mnoga izložena djela bila prodana. U prikazima načela djelovanja galerije *Urbani* kroz dostupni materijal nailazimo na neke vrlo interesantne detalje. Naime, ova je milanska galerija usprkos

Pittori fiumani. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 14. lipanj 1932., str. 2.

Ricca Mostra di quadri sei migliori artisti italiani moderni alla Permanente di Via Garibaldi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 10. kolovoz 1932., str. 2.

svom tržišnom usmjerenju po svojoj vokaciji bila primarno usredotočena na propagiranje nacionalne likovne umjetnosti promocijom vodećih talijanskih likovnih škola i umjetnika, a što je bilo u suprotnosti s mnogim galerijskim institucijama Italije onoga doba. One su u nekritičkoj i neselektivnoj promociji likovnih ostvarenja, srljajući u galerijske inovacije zbog inovativnosti po kazivanju kritike poticale dezorijentaciju umjetnika i publike. Galerija *Urbani* je u ovoj suradnji s Fantinijem odista ispunila svoj primarni cilj, a promociju istinskih vrijednosti dodatno potaknula prodajom umjetnina građanima Rijeke koji su u svojim zbirkama željeli „...imati neko od ponajboljih umjetničkih djela iz talijanske umjetničke baštine i to po vrlo povoljnim cijenama”.³⁴⁹

Novinski osvrt na predmetni galerijski događaj, uz ponavljanje oduševljenja, zadovoljstva i ponosa, završava izrazima nade da ovo neće biti jedina akcija ovakvoga tipa i nikako posljednja suradnja s galerijom *Urbani* te da će sličnih događaja uskoro biti i još. O proročanskom karakteru ovih riječi možemo svjedočiti pregledom događaja koji su se zbili u vrlo skoroj budućnosti.

Četvrta izložba Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije u Izložbenom paviljonu, Opatija

Obzirom da se u 1932. godini obilježavala pedeseta obljetnica utemeljenja opatijske lječilišne organizacije *La Commissione della Azienda di Cura*, postojala je jaka želja da se polovinom mjeseca rujna ljetna sezona dostojno zatvori organizacijom prigodne umjetničke manifestacije. U početku je namjera bila održati izložbu slika opatijskih slikara dok je kasnije ipak prevladalo mišljenje kako bi se prostori Izložbenoga paviljona u gradskome parku mogli ponovo dati na korištenje puno većoj i značajnijoj umjetničkoj manifestaciji.³⁵⁰ Tako je inicijativa krenula u pravcu organiziranja *IV. Mostre Sindacale d'Arte* koja je trebala isticati povod – obilježavanja 50. godina od osnivanja lječilišne Opatije.

Ricca Mostra di quadri sei migliori artisti italiani moderni alla Permanente di Via Garibaldi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 10. kolovoz 1932., str. 2.

La 4.a Mostra Sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 4. rujan 1932., str. 2.

Uzor izložbi je trebala biti prošlogodišnja *III. Mostra Sindacale d'Arte* koja je s velikim uspjehom održana u istom prostoru. Navedenim je povodom *Sezione del Carnaro del Sindacato Regionale di Belle Arti* pozvala svih svojih 26 članova na sudjelovanje u ovogodišnjoj prezentaciji djelovanja Umjetničkoga sindikata.

U organizaciju izložbe uključila se i *Azienda di Cura* iz Opatije kao njezin pokrovitelj dajući joj na korištenje Izložbeni paviljon pod uvjetom da i ona ima pravo pozvati umjetnike koji bi se predstavili svojim umjetničkim stvaralaštvom pod obvezom da poput ostalih umjetnika – članova Sindikata prođu stručno žiriranje. Nakon upoznavanja javnosti s navedenim planovima u Opatiji je zavlдалo istinsko oduševljenje. Suradnja lokalnih subjekata i regionalne umjetničke udruge, naglašavanje značaja opatijske turističke tradicije i jasno iskazana težnja za vraćanjem umjetničkoga interesa i intelektualne atmosfere u grad pobudili su polet i ponos opatijske javnosti koja je bezrezervno podržavala ovu manifestaciju.³⁵¹

Pored svih učinjenih napora u procesu organizacije ove manifestacije učinjen je i korak prema otvaranju mogućnosti da na izložbi sudjeluju umjetnici koji još nisu napunili 18 godina starosti i za koje se formirao poseban prosudbeni žiri koji je prilikom prosuđivanja njihovih radova uzimao u obzir neiskustvo ove mlade perspektivne skupine umjetnika.³⁵²

Svečano otvorenje izložbe održano je 29. rujna u 17 sati pred mnoštvom okupljenih pojedinaca iz političkoga i društvenog života Opatije, Rijeke i Kvarnerske provincije. Novinari koji su prisustvovali ovom svečanom otvorenju u dnevnom su tisku prenijeli svoje impresije pišući o lijepim dvoranama Izložbenoga paviljona bogato ukrašene i uređene palmama koje su stvarale posebno ugodno okruženje prikladno za izlaganje slika.³⁵³

Odmah nakon svečanoga otvorenja slikar Umberto Gnata pozdravio je okupljeno mnoštvo biranim riječima kojima je želio ukazati na važnost i značaj ove umjetničke manifestacije. Rekao je kako je ovo prvi put da ovakva izložba objedinjuje istovremeno visokokvalitetne umjetničke radove članova Sindikata i mlade amatere iz čijih će se redova regrutirati buduće zvijezde i formirati akademski umjetnici. Kako je istakla kritika, u kićenim dvoranama su pored ostalih bile

La 4.a annuale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 22. rujna 1932., str. 2.

Mostra Sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 25. rujna 1932., str. 2.

L'inaugurazione della 4. a Mostra d'Arte ad Abbazia. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 30. rujna 1932., str. 4.

izložene hvaljene slike mora Umberta Gnate, skice istoga motiva Mario de Hajnala, kao i radovi Romanczuka i Bessona.

Na izložbi su se mogle vidjeti i mrtve prirode prof. Mascellanija, skice Balsama, kao i mladih riječkih umjetnika koje je *Sindacato* ocijenilo vrlo kvalitetnim, diviti brojnim portretima riječkih uglednika koje je naslikao umjetnik iz Salerna, Clemente Tafuri, a bili su tu i radovi slikarice Stefanie Glax de Stadler koja se predstavila serijom portreta u pastelu i ulju. U centralnom dijelu izložbe bili su postavljeni akvareli i crteži s motivima pejzaža prof. Cornelija Zustovicha, kao i karikature u pastelu nekih osobitih osoba iz tadašnjega javnog života Rijeke i Opatije autora Ugo de Rossija.³⁵⁴

Izložbu je svakoga dana održavanja bilježila veliku posjećenost, a visok interes prema *IV. Mostra del'Arte* osjećao se podjednako i kod stanovnika i kod gostiju Opatije.³⁵⁵ Ovakav interes za izložbu polučio je i veliki otkup umjetničkih djela na koji su se odlučili mnogi privatni kolekcionari, ali i neke državne institucije, a što je pregledno prikazano u tablici broj 8. koja donosi popis izlagača, izloženih djela i učinjenih otkupa.

Interesantno je da se za ovu manifestaciju ponovila inicijativa oko organiziranja lutrije³⁵⁶ koja je bila uspješno provedena tijekom prošlogodišnje izložbe. Sada se ponovno očekivalo da umjetnici, članovi Sindikata poklone svoja umjetnička djela ili da ih ponude na otkup organizatoru za fond lutrijskih nagrada po umanjenim cijenama.

Iz novinskih članaka koji donose osvrt na izložbu po njenom zatvaranju, doznajemo kako je kupovinom listića umjetničke lutrije i ovaj put bilo omogućeno osvajanje jedne od deset nagrada i to: *Noturno* autora Umberta Gnate koji je bio poznat kao specijalist za fini rad i točnost; *besprijeborni* pastel *Micio* autorice Stefanie Glax de Stadler; dva bakropisa – *Calle del Pozzo* i *Lido di Abbazia* Cornelija Zustovicha od kojih je jedan bio prethodno izložen i iznimno hvaljen na izložbi u Trentu. Mario De Hajnal je donirao sliku s motivom mora, Ugo Terzoli jedan od dva svoja najbolja drvoreza, a Federica Blanda jedan od svojih najljepših radova u akvarelu.

Alla quarta Mostra annuale d'Arte di Abbazia. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 1. listopad 1932., str. 4.

Folle di visitatori alla 4.a Mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 2. listopad 1932., str. 6.

Lotteria d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 5. listopad 1932., str. 4.

U fondu nagrada se našao i jedan delikatan akvarel – *Cittavecchia* autora Romanczuka koji je ilustrirao Piazzettu S. Michele u riječkom Starome gradu. Umjetnica Ines Bruzzi bila je u nagradnom fondu zastupljena slikom koja je prikazivala sugestivni kut otoka Capria, Dante Balsamo je donirao jednu veliku sliku pejzaža afričkoga podneblja, a Ugo de Rossi jednu od svojih karikatura. Izvlačenje brojeva umjetničke lutrije³⁵⁷ održalo se tijekom svečanoga plesa održanoga 22. listopada u večernjim satima u hotelu *Palace* na kojem je bila upriličena i dobrotvorna licitacijska prodaja³⁵⁸ karikatura Ugo de Rossija koje su prikazivale pojedine lokalno poznate osobe *tipi e macchiette della Riviera*.

Tablica 8.

Popis izlagača, izloženih djela i otkupnoga statusa s izložbe *IV. Mostra d'Arte*³⁵⁹, Opatija, 1932. godina

Izlagачi - autori	Naslov djela i tehnika	Otkup
Umberto Gnata	<i>Il Carnaro a luna chiara</i> <i>Sinfonie lunari</i> <i>Alba sul Carnaro</i> <i>Marina</i> <i>Notturmo Fiume da Abbazia</i>	*3 *7
Mario de Hajnal	<i>Marina</i> – ulje na platnu <i>Tramonto grigio</i> <i>Tramonto Abbazia</i> <i>Interno di Chiesa</i>	*2 *2 *5
Antonio Romanczuk	<i>Donna al sole</i>	

1.nagrada: dobitnik Il sig. Brumati dell'Azienda di Eletricita di Abazia (grupo XI – broj 8 seria B) – *Tentazione* di Clemenete Tafuri / 2.nagrada: signora Stamin Matilde (grupo X, n.33, seria O) bakropis od Cornello Zustovich /

nagrada: il comm.. Ancona della Fiume (IX, 74,M) *Il notturno Fiume da Abbazia* od Umberto Gnata / 4.

nagrada: sig. Arcangelo Salvador da Abbazia (VII, 32,H) *Micio* pastel Stefania Glax de Stadler / 5.nagrada: cav. Biancorosso capo Ragionere della R.Prefettura (IV,14,L) akvarel *Cittavecchia* od Antonio Romanezuk. Ostaju i dalje izvučeni brojevi koji čekaju na svoje vlasnike. / I vincitori della lotteria artistica. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, studeni 1932., str. 2. /

La lotteria del Sindacato Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 22. listopad 1932., str. 2.

Popis izlagača, djela i otkupnoga statusa sa ove izložbe je sastavljen iz kritičkih osvrti o umjetnicima i njihovim umjetničkim radovima navedenih u dnevnim novinama. Ovaj spisak je podložen dopunama.

	<i>Piazza San Michele, Fiume – akvarel</i> <i>Porto di Fiume</i> <i>Cittavecchio</i>	*1 *8
Pina Besson		
Mascellani	<i>Natura morta</i> <i>Studio di testa</i>	
Clemente Tafuri	<i>Ritratto di signora Gigante</i> <i>Ritratto di signora Orlando</i> <i>Ritratto di signora Szemere</i> <i>Ritratto di signora Weiss</i> <i>Ritratto di signora Salgo</i> <i>Ritratto di signora Kardos</i> <i>Piccolo porto di Abbazia</i> <i>Punta Colova</i> <i>Tentazione – ulje na platnu</i>	*6
Stefania Glax de Stadler	<i>Ritratto di Podesta de Stadler</i> <i>Ritratto di signora Zelenka</i> <i>Autoritratto</i> <i>Ritratto di marchesa Invrea</i> <i>Ritratto di signora Della Rovere</i> <i>Ritratto di signorina Tripold</i> <i>Ritratto di signorina Brückner</i> <i>Ritratto di signorina Poschich</i> <i>Micio - pastel</i>	
Cornelio Zustovich	<i>Calle del Pozzo – bakropis</i> <i>Lido di Abbazia – bakropis</i> <i>Calle Marsecchia</i> <i>Arco Romano</i> <i>San Remo</i> <i>Cittavecchia di Fiume</i> <i>Stazione occidentale di Budapest</i>	*2 *2 *2 *4 *4
Ugo de Rossi	<i>Chiesa di Abbazia – pastel</i>	*2
Federica Blanda	<i>Astri</i> <i>Dalie</i> <i>Rose</i>	
Loris Domines		
Ines Bruzzi		

- otkup br. 1 – *Provincia del Carnaro*
- otkup br. 2 – *Consiglio Provinciale Corporativo*
- otkup br. 3 – *Fascio di Combattimento*
- otkup br. 4 – privatna kupovina
- otkup br. 5 – privatna kupovina
- otkup br. 6 – sig. Brumati dell'*Azienda di elettricità di Abbazia* (dobitnik lutrije)
- otkup br. 7 – comm. Ancona iz Opatije (dobitnik lutrije)
- otkup br. 8 – cav. Biancorosso – *Capo ragioniere della R. Prefettura* (dobitnik lutrije)

7.9.6. Samostalna izložba Uga Terzolja u *Liceo Scientifico*, Rijeka

U mjesecu studenom Rijeku je preplavio veliki interes usmjeren ka samostalnoj izložbi Uga Terzolja koja se održala u dvoranama *Licea Scientifica* i na kojoj su bili izloženi brojni crteži, slike i skulpture. Zbog ovako velikoga zanimanja publike izložba je bila produžena nekoliko dana duže od planiranoga³⁶⁰. Kao i pri ranijim likovnim manifestacijama koje su se održavale u obrazovnim ustanovama, otežavajuća okolnost ovakvih produženja bila je nemogućnost usuglašavanja školskih obveza i izlagačkih aktivnosti. Tako je i ovoga puta zabilježeno kako se izložba morala zatvoriti na nekoliko sati zbog školskih ispita. Prva impresija što ju je o izloženim djelima prenio tisak³⁶¹ vezivala se uz osjećaj koji je kao dominantna emocija izvirao iz umjetnikova opusa, a govorio je o autorovoj vezanosti za vlastito umjetničko stvaralaštvo kojem se posvećivao bezrezervno kao što su to činili znanstvenici i stvaraoci antičkoga razdoblja. Nadalje kritičari su upozorili da je upravo Ugo Terzoli bio umjetnik koji je na jedinstven način tretirao likovnu formu te uz vidljivu veliku strast i ljubav u nju istodobno ugrađivao začudnu mirnoću. Pristup poštovanja spram same ideje umjetnosti koji je umjetnik postojano njegovao, izvirao je iz niza detalja koji su u prvom redu ilustrirali visok stupanj brige oko umjetničkoga djela.³⁶²

La mostra personale di Ugo Terzoli al Liceo Scientifico. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 11. studeni 1932., str. 2.

Ram. La mostra di Ugo Terzoli. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 14. prosinac 1932., str. 2.

Ugo Terzoli je ovom prilikom u Rijeci, a po izdavanju kritike među ostalim umjetničkim djelima izložio i: *L'anima dei ciechi, Farinata degli Uberti, Il viandante, Il fascino della montagna, Fauno, Luci vespertine, Vele dorate, Venezia (calle), Pinocchio, Balilla, La Vittoria del Fascismo*.

Pripreme za Petu izložbu Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije u Rijeci

Odmah po završetku *IV. Mostre Sindacale d'Arte* koja je održana u opatijskom Izložbenom paviljonu, dnevne novine su objavile novi poziv *Sindacata di Belle Arti* upućen članstvu, a koji je kao i obično imao dodatni cilj upoznati građanstvo s aktivnostima Sindikata i najaviti predstojeći događaj.³⁶³ No ovaj je poziv ukazao na još jednu značajnu činjenicu. Izložba koja se netom zatvorila u Opatiji i koja je nosila naziv sindikalne umjetničke manifestacije bila je zapravo tek prvi dio velikoga likovnog događaja budući da je sada postala jasna namjera organizatora da se njezin nastavak planira održati u Rijeci početkom mjeseca prosinca iste godine. Obzirom na dostupne pismene materijale teško se može razjasniti razlog zbog kojega je ova sindikalna umjetnička izložba podijeljena u dva dijela. Obzirom da se pri održavanju opatijske manifestacije nigdje nije naznačila mogućnost njenoga nastavka i organizacije drugoga dijela u zimskom razdoblju te preseljenju u Rijeku, može se pretpostaviti kako je ovakva odluka donesena naknadno u vrijeme održavanja ove likovne smotre u Opatiji. Svakako je neuobičajeno da je ovaj poziv za drugim dijelom izložbe išao odmah nakon završetka opatijske izložbe te da je sadržavao napomenu kako će taj drugi dio biti natjecateljskoga karaktera. Ono što je ostalo nedvojbeno spornim u cijeloj situaciji bilo je pitanje kratkoga vremenskog razdoblja za prijavu, odabir i pripremu umjetničke produkcije umjetnika članova sindikata.³⁶⁴

Prema najavama Organizacijski odbor Pete sindikalne izložbe likovne umjetnosti – *Sezione Provinciale delle Belle Arti del Carnaro – V. Mostra Sindacale d'Arte* krenuo je polovinom mjeseca prosinca s vrlo konkretnim provedbenim aktivnostima. Pitanje koje izvire iz prethodnih razmatranja o organizaciji *drugog dijela* ili *nastavka* opatijske izložbe ponovo se aktualiziralo isticanjem službenoga naziva manifestacije kao Pete izložbe Umjetničkoga sindikata – *V. Mostra Sindacale d'Arte* nakon dugog vremena najavljivanja kao drugi dio *IV. izložbe Umjetničkoga sindikata*. Ovakvi detalji kao što su neočekivana najava, neuvjerljiv deklarirani karakter, zbunjujući tijek javnih objava, nejasna numeracija i nedvojben nedostatak jasnoga akcijskog plana možda mogu biti puka zanimljivost ili mogu tek kazivati o ustroju i težnjama organizatora, no sagledani u predmetnom društveno – političkom i povijesnom kontekstu koji je u likovnoj

Per la quinta Mostra del Sindacato delle Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 16. prosinac 1932., str. 2.
Regolamento della quinta Mostra Sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 23. prosinac 1932., str.3.

galerijskoj produkciji karakteriziran nevjerojatnim entuzijazmom i gotovo hiperprodukcijom, oni su ipak na dobrom putu da dobiju nešto drukčiju interpretacijsku dimenziju.

U propozicijama natječaja bilo je vidljivo da će se izložba otvoriti 26. prosinca u 11.30 sati i po planu bi trebala ostati otvorenom do 15. siječnja 1933. godine u 20 sati u *Palazzo dell'Istituto Federale delle Casse di Risparmio delle Venezia* (61. slika) koji se nalazio na Corso Vittorio Emanuele III br. 18. Nadalje su ovoj umjetničkoj izložbi i dalje mogli participirati umjetnici *Sindicata* iz sekcija slikarstva, kiparstva, crteža i grafike, ali uz limitiran broj radova. Članstvo u *Sezione Provinciale delle Belle Arti del Carnaro* i obveza predaje radova je bila do 18. prosinca u 19 sati u *Ufficio della Sezione Provinciale delle Belle Arti* u ex hotelu *Europa*, Via Mazzini br. 1. Organizacijski naponi nastavili su se vrlo ozbiljno i visokom dinamikom: obznanjeni su članovi organizacijskoga odbora, stručnoga povjerenstva za selekciju radova, kao i komisije za dodjelu nagrada – *Giurie per l'assegnazione dei premia* koja je odluke trebala donijeti i objaviti tijekom pretposljednega dana izložbe, a nagrade su bile medalje i novčani iznos. Pored istaknuta tri povjerenstva, ovom je prilikom izložba imala i Počasno predsjedništvo na čijem je čelu bio comm. Paolo Boldrin, *Commissario Regionale dei Sindacati Fascisti delle Belle Arti delle Tre Venezia*.³⁶⁵

61. slika: Fotografija iz vremena izgradnje tadašnjega (lijevo) *Palazza dell'Istituto Federale delle Casse di Risparmio delle Venezia* kasnije preimenovanoga u Banco di Roma

³⁶⁵ Regolamentoo della quinta Mostra Sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 23. prosinac 1932., str. 3.
247

Suočeni s organizacijskim problemima koje je najvećim dijelom uzrokovao prekratki rok od dana objavljivanja poziva i prezentacije pravilnika do previđenoga dana njenoga otvaranja, pritisnuti činjenicom da su radovi značajno kasnili u dolasku te nisu bili usklađeni s predviđenim rokovima za procjenu prosudbenoga povjerenstva, organizacijski je odbor odlučio odgoditi otvorenje izložbe za 2. siječanj 1933. godine.³⁶⁶

³⁶⁶ La Quinta Mostra d'Arte verra inaugurata il 2 gennaio. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 25. prosinac 1932., str. 2.

1933. godina

Peta izložba Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije u *Palazzo dell'Istituto Federale delle Casse di Risparmio delle Venezie*, Rijeka

Dana 1. siječnja 1933. godine u lokalnim je novinama bio istaknut veliki oglas kojim se javnost obavještavala o svečanom otvorenju *V. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro* u *Palazzo dell'Istituto Federale delle Casse di Risparmio delle Venezie* na tadašnjem Corso Vittorio Emanuele III, na broju 18, a koja se trebala održati idućega dana, 2. siječnja u 12 sati.

Na ovome se otvorenju poput svih dosadašnjih istovrsnih događaja našao veliki broj uglednika iz društvenoga i političkog života grada Rijeke i Kvarnerske provincije. U ime Sindikata, sve okupljene je pozdravio njegov predsjednik, prof. Nino Fattovich te odmah naveo kako se na ovoj izložbi predstavio 21 izlagač sa 152 umjetnička rada u slikarstvu, skulpturi, crtežu i grafici što je izmamilo spontani aplauz svih nazočnih koji su prisustvovali svečanom činu otvorenja izložbe.³⁶⁷

U nastavku inauguracijskoga govora Fattovich je ohrabrio sve umjetnike u njihovim namjerama oko budućih prijavi i izlaganja na ovakvim izložbama. Uz dobre želje za budućim uspjesima zaključio je kako će on osobno, podržan naklonošću vlasti i građana brinuti o tome da riječki umjetnici i u budućnosti budu u poziciji dostojno predstavljati Rijeku na umjetničkom području te da imaju uvjete kako bi mogli i dalje uspješno stajati rame uz rame s ostalim sestrinskim gradovima Kraljevine Italije po pitanju umjetničke produkcije. Profesor Fattovich potom je zamolio prefekta Kvarnerske provincije da službeno otvori izložbu.

Podatak da se u početku organizacije predmetnoga skupa radilo o izložbi koja je u organizacijskom smislu trebala biti nastavak – drugi dio već održane sindikalne umjetničke izložbe u Opatiji više nitko nije spominjao, a opatijska se prethodnica sada spomenula tek usput, kao skromna i nevezana izložba koja se održala u Opatiji prethodnoga mjeseca rujna.

Odmah po otvorenju izložbe u dnevnim je novinama objavljen detaljan opis umjetničkoga postava s navodima autora i izloženih djela.³⁶⁸ Tako su i oni koji nisu posjetili izložbu mogli doznati da se je prvaj dvorani bila izložena grupa umjetničkih radova u ulju i akvarelu među

L'inaugurazione delle 5.a Mostra Sindacale di Belle – Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 3. siječanj 1933., str. 2.

L'inaugurazione delle 5.a Mostra Sindacale di Belle – Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 3. siječanj 1933., str. 2.

kojima su se izdvajala ostvarenja mladih Fijumana obećavajuće snage i zamjetne umjetničke energije – Odina Safticha koji je izložio tri ulja: dva pejzaža i portret svoje sestre, te Carmina Visentini – Butcovicha s pejzažnim prikazima Staroga grada i mora te jednim malim majstorskim autoportretom. U ovoj skupini izložaka, našao se i Romanczuk predstavljen portretom profesora Zustovicha u tehnici olovke i crtežima dvije ženske figure. Likovni postav ove dvorane završavao je izvrsnim pejzažima prof. Zustovicha, potom slikama četiri buketa cvijeća u akvarelu slikarice i profesorice Blande te na samom kraju jednom skicom skulpture Uga Terzolja koja je predstavljala pripremu za spomenik *La Vittoria del Fascismo*.

U drugoj i trećoj su dvorani bili izloženi radovi umjetnika koji su bili već dobro poznati riječkoj publici. Tu je bio Umberto Gnata s velikim medaljonom koji je predstavljao *Apoteozu del Genio Fascista* te s dva morskog pejzaža. Mario de Hajnal predstavio se portretom gospođice, slikama interijera i morskim pejzažom, a tu je bio i portret *Conte Volpi* – poprsje u bronci koje je izradio netom preminuli slikar Lehmana. Ovaj niz dobro poznatih riječkih slikara nastavio je Collavini kao jedan od ponajboljih portretista u Rijeci koji se predstavio izvrsnim portretom profesora Gerinija, dok je *lijepu* grupu akvarela izložio Marcello Ostrogovich. U ovoj su dvorani pažnju plijenili još neki izuzetno interesantni radovi – obojeni crteži pasa koje je izložila Stefania Glax de Stadler, kao i pejzaži u ulju prof. Scaros što su se isticali vrlo bogatim bojama.

U prijelazu iz dvorane u dvoranu, moglo se još vidjeti nekoliko crteža slikara Zustovicha, te tri karikature u humorističkoj noti.

U idućoj su izložbenoj dvorani bile izložene slike te nekoliko crno bijelih i koloriranih crteža s motivima liburnijskoga pejzaža čijih je autor bio Ugo Terzoli. Tu su bili izloženi i bakropisi prof. Zustovicha. Marcello Ostrogovich ispunio je jedan zid svojim originalnim radovima u tehnici tinte, krede i vode, dok su pored njega bili akvareli Mirande Raicich, Marie Arnold i crteži Romanczuka.

Četvrta dvorana je bila obilježena postavom *avangardista* budući da su se u njoj našli radovi mladih riječkih umjetnika: Marie Arnold, Mirande Raicich, Anite Antoniazza, Ladislava de Gausa kao i Romolo Wnoucek – Venuccija.

U petoj posljednjoj dvorani su bile izvještene vedute Venecije koje je u tehnici akvarela izradio Felice Fabra de Santi, dok su uz njih bili izloženi radovi slikara Tarfurija koji se ovom prilikom predstavio portretima. Upravo je potonji izazvao posebnu pažnju kritike koja je istakla visok stupanj autorovoga slikarskog majstorstva potkrijepljen tezom da se iz svakoga prikazanog lica mogao izravno doživjeti karakter portretirane osobe, a što je po argumentaciji bilo istinsko obilježje najvišega stupnja likovnoga umjetničkog stvaralaštva.

Odmah nakon otvorenja izložbe kritika je iskazala nepodijeljeno mišljenje o potpunom uspjehu izložbe i istakla kako je ova Peta izložba bila nedvojbeno najuspjelija u dosadašnjem nizu. Pozitivan osvrt ovom je prigodom bio upućen i riječkoj publici koja je po mišljenju kroničara izrastala zajedno s manifestacijom, pokazivala sve više zanimanja i razumijevanja te s velikom pažnjom i naklonošću počela pratiti čak i radove mladih riječkih *avangardnih* umjetnika koje je kritičar definirao da „...svijetle bez obzira na teškoće današnjice u kojima žive“.³⁶⁹

Pozitivan stav o izložbi imala je i publika pa tako u dnevnim novinama možemo pročitati različite, vrlo konstruktivne i poticajne impresije posjetitelja. Zadovoljni konzumenti ove kulturne manifestacije tako su redom postajali i individualni promotori izložbe. Usmenom predajom oni su nastavljali promicati njene kvalitete te su nastavili utjecati na prijatelje i poznanike da posjete izložbu ukoliko to do tada nisu učinili.³⁷⁰

Posjećenost izložbe bila je odista velika i mjerila se u stotinama zainteresiranih posjetitelja svakoga dana, počevši već od otvorenja. Izložbu je pohodio i veliki broj stranaca koji su u vrijeme epifanije boravili u Rijeci i na opatijskoj rivijeri. Mađari i Nijemci koji su bili među najbrojnijim stranim posjetiteljima puni su pohvala. Zanimljivo je da je predsjednik Sindikata Nino Fatovich predvidio ovakvu situaciju pa je svakoga dana na izložbi bio prisutan barem po jedan član Organizacijskoga odbora u ulozi domaćina sa zadatkom da izložbom provede strane posjetitelje, predstavi im djela i autore. Ovakva je inovativna i zahtjevnja, ali svakako vrlo produktivna inicijativa naišla na vrlo pozitivne odjeke pa je zabilježen i podatak da je na dan same epifanije izložbu posjetilo čak više od dvije stotine stranaca. Bez obzira na protok vremena od otvorenja izložbe interes publike nije jenjavao te je bio konstantan i vrlo živ. Tako se u

L'inaugurazione delle 5.a Mostra Sindacale di Belle – Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 3. siječanj 1933., str. 2.
Alla 5.a Mostra d'Arte Recentissime..... *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 21. siječanj 1933., str. 3.

jednom osvrtu konstatiralo da su izložbene dvorane u nekim dijelovima dana postale ključan gradski element, dnevni boravak grada u kojem se stalni dotok posjetitelja nastavljao u konstantnom ritmu. Sve ovo ukazuje na činjenicu da je izložba privukla značajan broj posjetitelja koji su se višekratno vraćali i praktički postali njezinim stalnim posjetiteljima. Pored navedenoga bile su organizirane i posjete školskih grupa koje su cijelom događaju davale dodatni šarm urbanoga življenja, tihi žamor i atmosferu pritajenoga vrenja života. Kritika se tako zapitala da li su se zasluge ovakvom uspjehu trebale pripisati organizatorima izložbe koji su ovim povodom i dali tiskati katalog (62. i 63. slika), tradicionalnim slikarima ili mladim avangardistima. Zaključak je da bi se zapravo trebalo čestitati svima redom jer je svatko od njih dao svoj maksimalan obol unutar vlastitoga područja djelovanja.³⁷¹

62. slika: Naslovnica kataloga izložbe *V. Mostra Sindacale d'arte della Provincia del Carnaro*, Rijeka

63. slika: Prva stranica kataloga izložbe *V. Mostra Sindacale d'arte della Provincia del Carnaro*, Rijeka

Iako je ovo bilo opće prihvaćeno mišljenje, u daljnjim se kritičkim razradama ipak pokušala detaljnije razjasniti začuđujuće dobra posjećenost ove izložbe. Prevladalo je mišljenje kako glavna zasluga pripada portretima budući da ih je na ovoj izložbi bio izložen veliki broj te prividnom sukobu između pasatista i *avangardista* čiji je sraz također bio iznimno interesantan

³⁷¹

Il costante interessamento per la V Mostra sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 18. siječanj 1933., str. 2.

posjetiocima. Čak se i Mario de Hajnal obratio riječkoj čitalačkoj publici kritičkim osvrtom³⁷² u kojem je s aspekta pasatiste progovorio i tumačio avangardnu umjetnost usporedivši je s „...vožnjom u avionu ili u brznoj željeznici“³⁷³ smatrajući kako bi je trebalo prezentirati samostalno, kao cjelinu, a ne rascjepkano i između prekićenih pozlaćenih okvira slika pasatista. Svoj osvrt je de Hajnal zaključio riječima kako je umjetnost pasatista imala namjeru uljepšati ambijent u kojem je izložena, dok moderna umjetnost želi na prvom mjestu biti dokument izričaja jedne epohe s ciljem ukazivanja i poučavanja, a ne uljepšavanja.

Pored redovnih kritičkih osvrtu o izložbi koji su se mogli gotovo svakodnevno čitati u dnevnim novinama, objavljivani su i članci koji su čitatelje upoznavali s tadašnjom situacijom u širem svijetu likovne umjetnosti.³⁷⁴ Sve je to išlo u korist edukacije građanstva i boljega razumijevanja novih avangardnih pokreta, poticanja formiranja osobnoga kritičkog suda laika prema modernim umjetničkim tendencijama i autorima pa tako i prema mladim riječkim avangardistima. U navedenom kontekstu svakako treba pohvaliti inicijativu kulturnjaka da se čitalačkoj publici – širem građanstvu na ovakav način pojasne nova kretanja u umjetnosti i da se teže razumljivu umjetnost mladih Riječana približi publici što više. Potpuno je očekivano kako je građanstvo još uvijek bilo sklonije umjetnosti lijepih motiva koja je obilježavala pasatiste.

Iako već i sama izlagačka djelatnost u svojoj biti donosi temeljnu intenciju prezentacije i promocije umjetničkoga stvaralaštva pa neumitno sažima i opću edukativnu komponentu, ovi dodatni napori koji su se činili potpuno opravdanim obzirom na prijelomne novosti u kretanju likovnoga stvaralaštva predmetnoga razdoblja bez dvojbe valja zabilježiti, istaći i pohvaliti. Kao model javnoga djelovanja u promociji istinskih umjetničkih vrijednosti i senzibilizacije nestručnih širih krugova, ovi primjeri ostaju povijesni svjedok, svijetli primjer i poželjni obrazac u ostvarivanju različitih budućih promotivnih i edukativnih akcija. Podatci vezani za konkretne, netom iznesene događaje, izravno ne sugeriraju značajniji društveno – politički angažman, ma

de Hajnal, M. La Mostra Sindacale d'Arte – L'arte moderna vista da un pittore passatista. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 22. siječanj 1933., str. 5.

de Hajnal, M. La Mostra Sindacale d'Arte – L'arte moderna vista da un pittore passatista. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 22. siječanj 1933., str. 5.

D.V. A zozzo per le sale della Quinta Mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 30. siječanj 1933., str. 3 ; U.A.R. Alla V Mostra Sindacale d'Arte – Mentre la data di chiusura si approssima. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 25. siječanj 1933., str. 3. ; de Hajnal, M. La Mostra Sindacale d'Arte – L'arte moderna vista da un pittore passatista. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 22. siječanj 1933., str. 5.

koliko je on prema drugim primjerima iz ovoga razdoblja zasigurno bio prisutan. Novi dokumentaristički prilozi koji će uslijediti, ovaj će aspekt ponovo dovesti u središte pozornosti pri kritičkoj analizi galerističkih kretanja.

Izložba je svoja vrata zatvorila 26. siječnja, a prigoda svečanoga zatvaranja je iskorištena da se još jednom, kao i ranijih godina, istakne apel umjetnika i građana o nužnosti izgradnje prostora i formiranja galerijske institucije koja bi Riječanima omogućila stalni postav umjetničkih djela recentne riječke, talijanske i europske likovne umjetnosti. Visok stupanj podrške organizatorima i umjetnicima koji je tijekom manifestacije iskazala publika koji se u javnosti percipirao kao jedinstvo svih segmenata tadašnjega društva interesno okupljenih oko likovne umjetnosti donio je novi odnos snaga. Novine su počele govoriti o želji publike i umjetnika za ostvarivanjem daljnje kvalitativnije i produktivnije zajedničkog života u čemu im je na putu stajala nužna izgradnja namjenske galerijske zgrade i formiranje galerijske institucije.³⁷⁵

Nekoliko dana pred zatvaranje *V. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro* izložba je neočekivano bila obogaćena postavljanjem pastela poznatoga karikaturiste i slikara Ugo de Rossi del Lion Nera. Ovakav iskorak ma koliko skroman u usporedbi s ukupnim izloženim fundusom cijelom je događaju dao dodatnu dozu dinamičnosti, bogatstva i istinske uklopljenosti u riječki urbani život.

Tablica 9.

Popis izlagača, izloženih djela i otkupnoga statusa s izložbe *V. Mostra d'Arte*³⁷⁶, Rijeka, 1933. godina

Organizacijski odbor:

počasni predsjednik: Comm. Paolo Boldrin

predsjednik: Dott. Prof. Nino Fattovich

organizacijski tajnik: slikar Umberto Gnata

U.A.R. Alla V Mostra Sindacale d'Arte – Mentre la data di chiusura si approssima. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 25. siječanj 1933., str. 3.

Popis izlagača i umjetničkih radova dobiven je iz kataloga koji je za tu priliku bio tiskan. Otkupni statusi su sastavljeni iz kritičkih osvrti o likovnim umjetnicima i njihovim umjetničkim radovima navedenih u dnevnom tisku. Ovaj spisak je podložen dopunama.

administrativni tajnik: Rag. Domenico Vaccari

članovi: pittori: prof. Edoardo Bianchi, Felice Fabro de Santi, Ladislao de Gauss, Clemente Tafuri, Romolo Venucci, prof. Cornelio Zustovich

Stručni žiri: Dott. prof. Nino Fattovich, pittore Umberto Gnata, prof. Edoardo Bianchi, slikar

Felice Fabro de Santi, slikar Clemente Tafuri, slikar Romolo Venucci

Izlagачi - autori	Naslov djela i tehnika	Otkup
Dvorana I.		
Cornelio Zustovich	<i>Trasporto di boe</i> – ulje <i>Arco Romano</i> – akvarel	*2
Odino Saftich	<i>Casolari toscani</i> – ulje <i>Mia sorella (Ritratto)</i> – ulje <i>Rive dell'Arno</i> – ulje	*12
Federica Blanda	<i>Zinie</i> – akvarel <i>Foglie morte</i> – akvarel <i>Fiori gialli</i> – akvarel <i>Rose</i> – akvarel	*2
Ugo Terzoli	<i>Vittoria</i> – gips	
Carmino Butcovich – Visintini	<i>Autoritratto</i> – ulje <i>Doppio ritratto</i> – ulje <i>Il vecchio seminario (Fiume)</i> – ulje <i>Il duomo (Fiume)</i> – ulje <i>Sil molo di Volosco</i> – ulje	*7 *4 *6
Antonio Romanczuk	<i>Ritratto del Prof. N. Fattovich</i> – ulje <i>Ragazza con fiori</i> – ulje <i>Domenica delle palme</i> – ulje <i>Case vecchie di Volosca</i> – ulje	*13 *1
Dvorana II.		
Umberto Gnata	<i>Presente (Allegoria fascista)</i> – ulje <i>Scoglio di S. Marco</i> – ulje <i>Al mare d'estate</i> – ulje	
Ferruccio Scarpa	<i>Piazzetta di Celat</i> – ulje <i>Louser bas</i> – ulje <i>Pragelato</i> – ulje <i>Il Becco d 'Aquila</i> – ulje <i>Il Tanaro</i> – ulje <i>Preludio di fortunale</i> – ulje	
Marcello Ostrogovich	<i>Notturmo</i> – akvarel	

Miranda Raicich	<i>Il Crocefisso</i> – ugljen <i>La malga</i> – ugljen <i>Vicolo di notte</i> – ugljen <i>Calvario</i> – ugljen <i>L'albero</i> – ugljen <i>Una strada</i> – ugljen <i>Casolare</i> – ugljen <i>Paese</i> – ugljen <i>Casolari</i> – ugljen <i>Margine di bosco</i> – ugljen	*9 *10 *9
Ugo Terzoli	<i>Crepuscolo montano</i> – ulje <i>Angolo veneto</i> – ulje <i>Dolomiti</i> – pastel <i>Fiume, Corso V. E. III</i> – ulje <i>Impressione d'autunno</i> – ulje <i>Autunnalia</i> – ulje <i>Campagna romana</i> – ulje <i>Venezia</i> – ulje <i>Il Duce</i> – gips	*12
Ferruccio Scarpa	<i>Rive del Tanaro</i> – ulje <i>Campagna alessandrina</i> – ulje <i>Tempo minaccioso</i> – ulje	
Marcello Ostrogovich	<i>Chierico</i> – chiaro-scuro <i>Studio di pittore</i> – chiaro-scuro <i>Attesa</i> – chiaro-scuro <i>Cortile</i> – chiaro-scuro <i>Dopo la danza</i> – chiaro-scuro <i>Convento</i> – chiaro-scuro <i>L'attesa</i> – chiaro-scuro <i>Villica</i> – chiaro-scuro <i>Rustico</i> – chiaro-scuro	*12 *10
Antonio Romanczuk	<i>Abbazia</i> – ulje <i>Piazza S. Marco</i> – ugljen	
Giuseppe de Carli	<i>Dopo la pioggia</i> – ulje <i>Bimba</i> – pastel	
Maria Arnold	<i>Paesaggio alpino</i> – akvarel – 4 rada	*8
Romolo Wnoucek – Venucci	<i>Vele al vento</i> – pastel <i>Studio di composizione</i> – pastel – 2 rada	*10

Dvorana IV.		
Maria Arnold	<i>Ritratto</i> – ulje <i>Alberi</i> – ulje <i>Natura morta</i> – ulje <i>Aprinao</i> – ulje <i>Ritratto</i> – ulje <i>Nudo</i> – ulje	
Miranda Raicich	<i>Ritratto</i> – ulje <i>I monti pallidi</i> – ulje <i>Villaggio colorito</i> – ulje <i>Pianta e frutta</i> – ulje <i>Paesaggio</i> – ulje <i>La vecchia casa</i> – ulje	*3
Ladislao de Gauss	<i>Fiori all'aperto</i> – ulje <i>Ebbrezza marina</i> – ulje <i>Petunie</i> – ulje <i>Riproduzioni</i> – fotografija <i>Natura morta</i> – ulje <i>Ritratto (Maria Arnold)</i> – ulje	*9
Anita Antoniazio	<i>Paesaggio sul colle</i> – ulje <i>Natura morta</i> – ulje <i>Nudo</i> – ulje <i>Case</i> – ulje	
Romolo Wnoucek – Venucci	<i>Giovinetta</i> – gips <i>Mamma</i> – gips <i>Modelli</i> – ulje <i>Garofani e rose</i> – ulje <i>Riproduzioni</i> – fotografija <i>Raggio mattutino</i> – ulje <i>Ragazzina</i> – ulje <i>Adolescente</i> – ulje <i>Paesaggio fiumano</i> – ulje <i>Volonta</i> - gips	*9
Dvorana V.		
Clemente Tafuri	<i>Ritratto del Comm. Ancona</i> – ulje <i>Autoritratto</i> – ulje <i>Ritratto del Gr. Uff. Icilio Bacci</i> – ulje <i>Ritratto di Donna Lidia Bacci</i> – ulje <i>Ritratto della Marchesa d'Invrea</i> – ulje	*2

	<i>Ritratto dela Signorina Elsa Riboli – ulje</i>	
Felice Fabro de Santi	<i>Venezia, S. Maria della Salute – akvarel</i> <i>Fantasia veneziana – akvarel</i> <i>Pesci in barca – akvarel</i> <i>Venezia, Basilica di San Marco – akvarel</i>	*1 *11 *1
Ugo Terzoli	<i>Pensiero – gips</i> <i>Bimbo – gips</i>	

otkup br. 1 – *Provincia del Carnaro*

otkup br. 2 – gr. uff. Icilio Bacci

otkup br. 3 – *Federazione Provinciale Fascista degli Agricoltori*

otkup br. 4 – privatna kupovina

otkup br. 5 – cav. uff. Alessandro Szemere

otkup br. 6 – rag. Edelsbacher

otkup br. 7 – privatna kupovina

otkup br. 8 – cav. uff. Carlo Colussi – otkupio je dva od četiri rada

otkup br. 9 – *Comune di Fiume*

otkup br.10 – *Comitato Provinciale dei Sindacati Professionisti ed Artisti*

otkup br.11 – *La Fiume Soc. An. di Assicurazioni*

otkup br.12 – privatna kupovina signor A. S.B.

otkup br.13 – rag. Augusto Edelsbacher

otkup br.14 – privatna kupovina

Mala samostalna izložba mlade slikarice Anne Fanizza u izložima *La Modernissime*, Rijeka

Krajem mjeseca veljače, riječko je građanstvo u izložima *La Modernissime* moglo razgledati dva rada mlade i prominentne slikarice Anne Fanizze, kćerke tadašnjega predsjednika riječkoga suda. Anna Fanizza je bila učenica uvaženoga profesora Giuseppea Aprea iz Napulja i ovom je prilikom izložila portrete od kojih se prema mišljenju kritike posebno izdvajao onaj napravljen u

olovci zbog „...sigurnosti kojom je učinjen i njegove ekspresivna snage”³⁷⁷. Mlada se slikarica ovom malenom izložbom pokazala riječkoj publici kao zreo umjetnik svladane tehnike i zadivljujuće razine likovnog iskaza. Ove vrline dolazile su posebno do izražaja u okolnostima životne dobi i iskustva slikarice pa kritika zaključuje kako nedvojbeno talentiranoj mladoj djevojci visoke osobne motivacije valja poželjeti daljnji napredak i „...gorljivije letove kroz buduća umjetnička ostvarenja”.³⁷⁸

7.10.3. Samostalna izložba Oloferne Collavinija u hotelu *Bellevue*, Opatija

U elegantnoj dvorani hotela *Bellevue* (64. slika) kako se moglo pročitati u novinskoj najavi s kraja mjeseca svibnja, planirano je otvorenje samostalne izložbe profesora Oloferne Collavinija koji je tada već bio dobro poznat i nadaleko priznat akademski slikar iz Rijeke.³⁷⁹ Kako je ovo bila njegova prva samostalna izložba u rodnom kraju nakon povratka iz Rima gdje je boravio s ciljem daljnjega razvoja svojih umjetničkih aktivnosti, interes publike bio je iznimno velik. Svi su željeli posvjedočiti očekivanom utjecaju rimske epizode na stvaralaštvo ovoga slikara. Izložba je bila svečano otvorena 3. lipnja u 17 sati. Na otvorenje su pristigli njegove cijenjene kolege, veliki broj osobnih prijatelja i obožavatelja umjetnosti ovoga izlagača³⁸⁰.

Oloferne Collavini je izložio četrdesetak umjetničkih slika različitih motiva: od portreta, figura, mrtvih priroda do pejzaža. Do sada je Collavini izlagao na brojnim izložbama i smotrama. Bio je sudionikom izložbe *Ca'Pesara* u Veneciji, izlagao je na različitim manifestacijama u Rimu, na *Mostri del Sindacato Giuliano di Trieste* 1930. godine te na međuprovincijskoj izložbi u Genovi 1931. godine pronoseći glas o Rijeci i Kvarnerskoj provinciji. Za Oloferne Collavinija su kritičari

Una giovane e valente artista. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 24. veljače 1933., str. 2.

Una giovane e valente artista. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 24. veljače 1933., str. 2.

Una Mostra d'Arte del pittore Collavini. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 31. svibanj 1933., str. 2.

Tako smo među njima primjetili il comm. Carlo Conighu per la Provincia, il col. Fioretti kao predstavnik del Generale

comandante la Divisione Militare di Abbazia. Tu je bio i Segretario politico prof. dott. Bianchi, il dott. Dinelle kao izaslanik

Podesta di Fiume, rag. Voncina kao izaslanik predstavnik Podesta di Abbazia, cav. uff. Gregorich Consigliere della Corte

d'Appello, cav. Palumbo Consigliere della Corte d'Appello, cav. BAXA per l'Azienda a+Autonoma di Cura di Abbazia, il rag.

Vaccari per il Sindacato Professionisti e Artisti. Od umjetnika su bili prisutni Stefania Glax de Stadler, Umberto Gnata, prof.

Pata. a od ostalih sigg.rag. Bottino, ing. Prodam u pratnji, il. prof. Scarpa. / L'inaugurazione della Mostra personale del pittore

prof. O. Collavini. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 4. lipanj 1933., str. 4. /

navodili kako je bio slikar vrlo osebnoga umjetničkoga rukopisa, iznimne istančanosti i visokoga stupnja opće kulturne osviještenosti. Ova njegova svojstva i široka znanja proizlazila su iz vrhunske edukacije koju je stekao pohađajući najbolje škole onoga vremena. Iz osvrta na djelo i lik ovoga nedvojbeno značajnoga autora, saznajemo o njegovoj vrlo jakoj osobnosti i izvjesnom stupnju izoliranosti koju je njegovao kroz život, a koja je izbijala u radovima što su često odicali trgom „...zabrinute duše utopljene u maštovite slikarske vizije”.³⁸¹

64. slika: hotel *Bellevue*, Opatija

Izložbu je imao prilike vidjeti veliki broj uvaženih posjetitelja i kolega, a neka od djela u kritičkim su se osvrtima izdvajala zbog svojih posebnih umjetničkih vrijednosti. Ovo se ponajprije odnosilo na alegorijsku kompoziciju *Nunc pede libero pulsanda tellus*, na aktove i figure *Nudo allo specchio*, *Tra due luci* i *Dopo....* Pored ovih djela kritika je isticala i slike koje su donosile temu ambijentalnosti poput *Notturmo sinfonico a Venezia*, i one koje su uvlačile gledaoca poput poezije u autorov emotivni svijet *Nel giardinetto del Convento* i *Etera e il Cicisbeo*. Publika je bila očarana njegovim brzim skicama veduta Staroga grada Rijeke među kojima je bio *San Vito* (slika s kojom se predstavio u Genovi), zatim *Porto di Fiume*, *Bastimento nel Canale della Fiumara*, *Diga Cagni*, *Giardino Principessa Jolanda*, *Parco Regina*

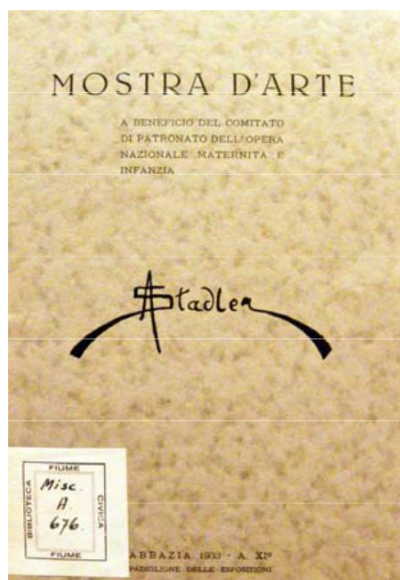
³⁸¹ La Mostra personale del prof. Oloferne Collavini al Bellevue. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 7. lipanj 1933., str. 4.

Margherita, Canale della Fiumara, Il campanile del Duomo, Porto Baross i Piroscafi alla Diga Cagni. Niz navedenih skica završavao je radovima koji su također bili vrlo hvaljeni

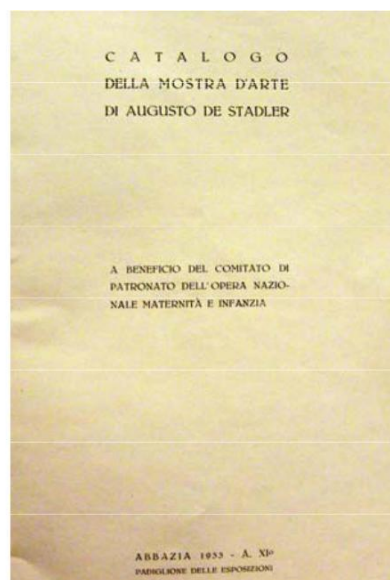
L'appassionata i Visioni di Gloria izvedeni u temperi.³⁸²

Samostalna izložba Augusta de Stadlera u opatijskom Izložbenom paviljonu i prvi namjenski otkup usmjeren osnivanju riječke Galerije moderne umjetnosti

Paralelno s ovom manifestacijom, na Liburniji su se pratila i druga umjetnička zbivanja pa je tako samo nekoliko dana kasnije u opatijskom Izložbenom paviljonu otvorena izložba slikara Augusta de Stadlera – opatijskoga gradonačelnika. Ukoliko bismo po pisanju kritike željeli procijeniti uspjeh manifestacije, on je nedvojbeno bio velik. Izložba je punu afirmaciju doživjela kroz veliki broj posjetitelja i pohvale deklariranih ljubitelja umjetnosti koji nisu žalili truda u glorifikaciji umjetničke produkcije ovoga izlagača.

65. slika: Naslovnica kataloga samostalne izložbe Augusta Stadlera

66. slika: Prva stranica kataloga samostalne izložbe Augusta Stadlera

Italo Pata, A. La mostra personale di Oloferne Collavini all'Hotel Palace – Bellevue di Abbazia: L'artista e l'uomo. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 2. srpanj 1933., str. 5.

Baš kako i priliči ovakvim kritikama tijekom izložbe su se ostvarili i mnogobrojni otkupi od kojih bismo izdvojili onaj što ga je učinio *gr.uff. Riccardo Gigante – Podesta di Fiume* koji je otkupio sliku *Nubi vaganti sul Carnaro* i pritom istakao kako je ova slika namijenjena budućoj Riječkoj umjetničkoj galeriji – *Galleria d'Arte di Fiume*.³⁸³ Povodom ove izložbe štampan je katalog³⁸⁴ izložbe (65. i 66. slika) sa iscrpnim popisom izloženih djela koje donosi tablica broj 10. i manjim dijelom njihovih reprodukcija.

Tablica 10.

Tablica izloženih djela *Mostra d'Arte di Augusto de Stadler a beneficio del Comitato di patronato dell'Opera Nazionale Maternita e Infanzia*³⁸⁵ – Opatija, 1933. godina

Izlagač - autor	Naslov djela
Augusto de Stadler	
Dvorana A	<i>Nell'alto Comelico</i> <i>La Pentola Bleu</i> <i>Il Piatto di Porcellana</i> <i>Il Piatto d'ottone</i> <i>I 3 limoni</i> <i>Capitello abbandonato</i> <i>Alle Sorgenti del Piave – Il Peralba (82. prilog)</i> <i>Al Castello di Conegliano (83. prilog)</i> <i>La Croda grande</i> <i>L'Isola di Cherso</i> <i>Il Piave dal Castello di Collalto</i> <i>Il Pelmo al tramonto</i> <i>Lo Stagno (91. prilog)</i> <i>Agli Alberoni di Lido – Venezia</i> <i>Monte Pore</i> <i>Paesaggio montano (90. prilog)</i> <i>Vecchio Ponte</i> <i>La Croda grande da Frassene</i>

La chiusura della Mostra de Stadler. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 29. lipanj 1933., str. 6.

Slikovni prilog iz kataloga reproduciran je i priložen u prilogu doktorskoga rada od 81. do 92. priloga.

Popis izloženih umjetničkih radova evidentiran je u katalogu koji je za ovu priliku bio tiskan. On nam je omogućio uvid kako su slike bile raspoređene po dvoranama, kao i nekoliko ilustracija izloženih radova.

	<p><i>Colli Veneti – Vicino a Conegliano</i> <i>Chioggia – Canale S. Domenico</i> <i>Mattino freddo</i></p>
Dvorana B	<p><i>Scirocco sul Carnaro</i> <i>Spiaggia a Malamocco</i> <i>Tabia“ nell'Agordino“</i> <i>Sulle rive del Carnaro (85. prilog)</i> <i>Il Monte Agner</i> <i>Vallata di Frassene nell'Agordino</i> <i>Scirocco in Laguna</i> <i>Villaggio Alpestre</i> <i>Il Sile – a Quinto di Treviso (86. prilog)</i> <i>Ingresso al Castello di Conegliano (89. prilog)</i> <i>Sul Carnaro (84. prilog)</i> <i>Primi raggi su Volosca</i> <i>La Marca Trevigiana</i> <i>Cavana in Valle nell'estuario di Venezia</i></p>
Dvorana C	<p><i>Il Bosco</i> <i>Afa</i> <i>Interno (92. prilog)</i> <i>Santa Lucia da Selva di Cadore</i> <i>Vigna a Tre Porti – Venezia</i> <i>Fra due luci (81. prilog)</i> <i>Nell'alto Cordevole „Il Sief“</i> <i>La Bottega del Rigattiere (88. prilog)</i> <i>Laguna – Dopo il libeccio</i> <i>Le Tazze Bleu</i> <i>Farfalla del Mare a Volosca</i> <i>Vele chiogiotte (87. prilog)</i> <i>Poesia del Mare</i> <i>Nubi vaganti sul Carnaro</i></p>

**Posthumna retrospektivna izložba opatijskoga slikara Osvalda Mora u
Sala Azzurra hotela Quarnero, Opatija**

Krajem mjeseca srpnja u Opatiji je bila otvorena još jedna likovna manifestacija. Radilo se o posthumnoj izložbi slikara Osvalda Mora koja je priređena u *Sala Azzurra* hotela *Quarnero*

Majestic.³⁸⁶ Izložena je serija autorovih hvaljenih platna i skica koje su prikazivale sugestivne vizije kvarnerskoga pejzaža i liburnijskih lučica. Osim njih tu su se našle i pokoja figura, jedan snažan autoportret, jedna mrtva priroda, djela koja su zaokružila opus koji je bio pretežno u vlasništvu obitelji i ovom prigodom predodređen za prodaju.³⁸⁷

U tadašnjoj kronici umjetničkih događanja sa sigurnošću se konstatiralo da će ova posthumna izložba slikara Osvalda Mora zasigurno privući brojnu publiku, oživjeti sjećanje na njegove umjetničke radove, brojne autorove zaživotne aktivnosti usmjerene promociji lijepih umjetnosti te njegov život kako ovaj viđeni opatijski slikar ne bi utonuo u zaborav.

Izložbom se željelo i formalno dokumentirati umjetničko prisustvo Osvalda Mora u povijesti Opatije koja je po kazivanju suvremenika bila počašćena posvećenim životom i djelom umjetnika iznimnoga opusa koji je ljepotom svojih djela, ali i organizacijama umjetničkih izložbi nedvojbeno zadužio ovaj grad.

Najava i poziv za sudjelovanjem na Sedmoj Međuprovincijskoj izložbi Umjetničkoga sindikata Venecije Giulie u Trstu

Dnevne novine su početkom kolovoza 1933. godine objavile vijest³⁸⁸ da je riječki umjetnički sindikat zaprimio službeni poziv za sudjelovanjem svojih članova na Sedmoj međuprovincijskoj izložbi – VII. *Mostra Interprovinciale* koja se planirala održati *Padiglione Municipale*, Trst, u mjesecu listopadu tekuće godine. Zanimljiva je činjenica da je do sada ova manifestacija bila definirana kao provincijska likovna smotra Provincije Venecije Giulie, a da je sada poprimila

Alla Mostra postuma di Osvaldo Moro. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 21. srpanj 1933., str. 4.

popis djela: *Il Timavo* je zadnje djelo ovoga pokojnoga slikara i koje je njegovo najbolje djelo. Slika u jednom impastu tamno sive i sfumature u zelenom poput vela, u izmaglici jednoga jesenjeg jutra, jedan pejzaž usamljen

tužan del Carso, oživljen samo u prolazu plahovitošću Timava, koji ulazi ispod luka mosta stvarajući cascade između dviju travnatih riva. Robustnost u tehnici, otkriva se u *La bora* u jednoj rigidnoj atmosferi i žalosnoj, slikar znački je dobio vrhunske rezultate demonstrirajući gdje i Carso može ponuditi umjetniku, sklon meditaciji, dubinu istinske kreativnosti. *La pioggia*, platno na kojem se vjeđto poigrava s perspektivom i refleksijom, *Preluca*, *Carso*, *Marina*, *Laurana*, i nekoliko skica u privatnom vlasništvu kao *Autunno*, *Pascolo*, *Vento sul Carnaro* jesu radovi bujne mekane poezije u jednoj mekanoj melankoliji. *Roccie sul Carnaro*, *Mandracchio di Volosca* i različite skice koje je umjetnik napravio a San Pietro del Carso. / Alla Mostra postuma di Osvaldo Moro. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 21. srpanj 1933., str. 4. /

Sindacato Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 6. kolovoz 1933., str. 3.

međuprovincijski karakter. Prema tekstu obavijesti, svaki se umjetnik za sudjelovanje na izložbi mogao kandidirati sa po deset vlastitih radova.

Bogata izložbena aktivnost u Opatiji tijekom mjeseca kolovoza i rujna 1933. godine

U opatijskom Izložbenom paviljonu nastavile su se iste godine brojne izložbene aktivnosti pa se tako sredinom mjeseca kolovoza otvorila izložba dvojice umjetnika slikara Firentinca Cipriani Mannuccija i slikarice iz Torina Corinne Pastore. U hotelu *Palace* bila je otvorena još jedna posthumna izložba slikara Merli iz Torina, a u hotelu *Bellevue* se još uvijek mogla vidjeti izložba profesora Oloferne Collavinija.³⁸⁹

Osim ovih bogatih događanja bilo je najavljeno i skoro otvorenje samostalne izložbe Giulia Pagana u hotelu *Quarnero* na kojoj se očekivalo izlaganje vrijedne zbirke od osamdeset minijatura ostvarenih na bjelokosti s motivima morskih pejzaža, Alpa te impresija liburnijskoga i šireg istarskog krajolika – oslikanih ljepota Opatije, Lovrana i Brijuna³⁹⁰. Nakon što je izložba održana, po njenom je završetku uslijedio nastup slikara Cornelija Zustovicha sa samostalnom izložbom bakropisa koji su s velikim uspjehom bili izloženi u *Sala Azzurra* hotela *Quarnero Majestic*. Izložba je zatvorena 22. kolovoza.³⁹¹

Samostalne izložbe Clemente Tafurija i Fabra de Santija u Izložbenom paviljonu, Opatija

U nastavku izložbenih aktivnosti u Opatiji 24. kolovoza iste godine u 18 sati, u Izložbenom paviljonu – *Padiglione delle Esposizioni* bila je otvorena još jedna izložba dvojice slikara,

Le Mostre d'Arte ad Abbazia. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 15. kolovoz 1933., str. 4.

Izloženo: *Punta di Medea, Lago Maggiore, Lago di San Vito, Strugnano, Punta San Virgilio, Isola Pescatori, S. Giovanni di Bellaggio, Lago d'Alleghe, Testa di vecchio*. / Mostra di pittura in avorio all' Albergo Quarnero. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 17. kolovoz 1933., str. 4. /

Neka od izloženih djela su bila *Arco Romano, Via N. Tommaseo, Torre Civica con piazza delle Erbe*. / Mostra di acqueforti di Cornelio Zustovich. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 17. kolovoz 1933., str. 4. /

Clemente Tafurija i Fabra de Santija.³⁹² Vijest o otvorenju ove izložbe se brzo proširila te pobudila neskriven interes građanstva i stručne publike. Ovom prigodom je zabilježeno kako je riječ o događaju od velikoga značaja za ukupno intelektualno ozračje Kvarnerske provincije. Ono zbog čega je već i pri najavi izložbe Clemente Tafuri izazvao pažnju šire zajednice, bili su izvrsni komentari njegovih prethodnih izlagačkih poduhvata diljem Italije koji su afirmirali ovoga umjetnika zbog hvaljenih portreta koji su nailazili na brojne naručitelje i obožavatelje. Prema dostupnim bilješkama radilo se o vrlo talentiranom umjetniku koji je uspješno izgradio vlastiti odnos slikarskih kvaliteta ispisa i riječi.³⁹³

Felice Fabro de Santi koji je ovom prigodom izlagao zajedno s Clemente Tafuri, bio je akvarelista koji se u likovnom izrazu mogao mjeriti s najvećim poznavateljima ove vrlo zahtjevne tehnike. Njegovi su akvareli od strane kritike bili redom ocjenjeni kao visoko kvalitetna ostvarenja iz kojih je izbijala izrazita intelektualna gordost. Ovo je, kako se navodilo, bio prvi put da je de Santi samostalno izlagao svoje radove izvan skupnih izložbi na kojima je redovito bivao hvaljen kako u apsolutnoj procjeni stvaralaštva tako i u komparativnom srazu s drugim autorima. Otvorenju ove izložbe prisustvovao je veliki broj uglednika i autoriteta iz političkoga i društvenog života Rijeke i Opatije. Broj posjetitelja se svakodnevno povećavao. U večernjim satima kada je Izložbeni paviljon postajao centrom društvenoga i intelektualnog života kozmopolitske Opatije ova je izložba živjela posebnim intenzivnim umjetničkim sjajem. Jednoglasno je bilo mišljenje publike i kritike kako se radilo o događaju od posebnoga umjetničkog značaja za grad Opatiju, ali i širu regiju. Riječi koje su se u opisu koristile nisu mogle izostaviti izraze slikarske genijalnosti, a osim ovakvih deklarativnih tragova, ukupno vrlo visok broj posjetitelja i fantastičan uspjeh otkupa radova, dodatno su potvrdili kako se radilo o doista iznimnom likovnom događaju.³⁹⁴

L'inaugurazione della Mostra d'Arte Tafuri e de Santi al Padiglione delle Esposizioni ad Abbazia. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 25. kolovoz 1933., str. 4.

Tafuri je ovom prilikom izložio serija portreta u kojima je hvaljen kao veliki majstor: portreti S.E. il Prefetto, sign. Bevilacqua, gr.uff. Icilio Bacci, signora Bacci, Orlando, Osoinack, Szemere, Vallencich, Mini, autoportret, portret *crnkinje* i nekoliko humorističnih skica, dok de Fabri izlaže vizije arhitektonskih ruševina, prazne trgove koje gore pod suncem, vecijanske vedute, mrtve prirode, cvijeće. Neki od radova: *Scala dei Giganti, Piazzetta, Ponte della Scuola di S.Marco* / Bianchi, N.L'arte di Clemente Tafuri e Fabro – De santi nel quadri esposti alla Mostra di Abbazia. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 27. kolovoz 1933., str. 5. /

Bianchi, N.L'arte di Clemente Tafuri e Fabro – De santi nel quadri esposti alla Mostra di Abbazia. *La Vedetta*

Novinski članci koji su pratili ovaj događaj, uz prenesene procjene visoke vrijednosti, svoje stavove dodatno ilustriraju činjenicom kako su brojni pozitivni kritički osvrti objavljeni ne samo u dnevnim glasilima Rijeke i Trsta, nego i u ostalim novinama Kraljevine kao što su bile *La Tribuna* iz Rima, *Il Regime Fascista* iz Cremona, *L'Ambrosianno* iz Milana, *Il lavoro Fascista* iz Rima, *Il Messaggero*, *Il Nuovo Giornale* iz Firenze, *Il Nuovo Cittadino* iz Genove, *Il Corriere Padano* iz Ferrare, *La Vedetta Fascista* iz Vicenze, te *Il Popolo del Friuli* iz Udina.³⁹⁵ Izložba je zatvorena 18. rujna nakon gotovo mjesec dana, a ni posljednjih dana održavanja se nije dao primijetiti trend smanjivanja broja posjetitelja.

Sedma Međuprovincijska izložba Umjetničkoga sindikata Venecije Giulie, Trst

Nastavno na poziv³⁹⁶ za uključivanje likovnih umjetnika Kvarnerske provincije na tršćansku *VII. Mostra Interprovinciale d'arte del Sindacato Belle Arti della Venezia Giulia* koji je objavljen u kolovozu, tijekom jeseni je javnost upoznata sa značajnom novošću – podatkom o tome da je S.A.R. Il Duca d'Aosta³⁹⁷ preuzeo visoko pokroviteljstvo nad cijelom manifestacijom. Mediji su ovoj informaciji pridavali veliki značaj uz objašnjenje kako se radi o „...*najboljem načinu nagrađivanja talijanskih umjetnika i truda koji su oni kontinuirano ulagali u vlastito likovno stvaralaštvo te time nesebično doprinijeli uspjehu prethodnih, ali i ove izložbe*“³⁹⁸ koja je u trenutku ovih objava bila praktički pred svojim svečanim otvorenjem.

U konkurenciji se ovom prilikom našlo ukupno sto i trideset umjetnika iz različitih dijelova Italije a među njima su bili i umjetnici iz Rijeke. Sudjelovati na ovako velikoj i značajnoj manifestaciji te pritom prezentirati svoja ostvarenja u sklopu međuprovincijske konkurencije,

d'Italia. Fiume, 27. kolovoz 1933., str. 5.

Al Padiglione delle Esposizioni. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 31. kolovoz 1933., str. 4.

Sindacato Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 6. kolovoz 1933., str. 3.

Princ Emanuele Filiberto, član kuće Savoy, krunjeni je princ od Španjolske od 1870. do 1873. godine i rođak talijanskoga kralja Vittoria Emauelle III. Rođen je 1869., a umire 1931. godine. Njegovu titulu nasljeđuje sin Amedeo kao Treći Duca da Aosta koji umire 1942. godine.

La partecipazione degli artisti fiumani alla Mostra Interprovinciale d'Arte a Trieste. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 7. rujna 1933., str. 2.

kolegama i ukupnoj javnosti za mnoge od riječkih umjetnika je bio pravi izazov, dio vokacije i temelj smisla vlastitoga stvaralaštva.

Nakon provedene procjene stručnoga žirija, u velikoj su konkurenciji priliku izlaganja dobili riječki autori Ladislao de Gauss, Maria Arnold i Miranda Raicich. Nakon brojnih priprema, najava i promotivnih aktivnosti, izložba je otvorena 24. rujna u 10 sati. Zanimljiv je podatak kako su dan prije službenoga otvorenja svi umjetnici koji su na izložbi imali priliku prezentirati svoje radove bili pozvani na zajedničko okupljanje, razgovor i druženje.³⁹⁹

L'inaugurazione della Mostra Interprovinciale del Sindacato Belle Arti a Trieste. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 23. rujan 1933., str.

1934. godina

Pripreme za obilježavanje Desete godišnjice aneksije Rijeke Kraljevini Italiji

Obzirom na obilježavanje Desete godišnjice aneksije grada Rijeke Kraljevini Italiji, već je početak 1934. godine bio u znaku različitih aktivnosti koje su se ticale proslave ovoga velikog događaja. Po uzoru na 1924. godinu kada je bila organizirana izložba koja je okupila veliki broj riječkih umjetnika u nadi da će je otvoriti i običi kralj Italije, povodom obilježavanja Desete godišnjice aneksije krenulo se s planovima organizacije *Mostra d'Arte* koju je pokrenuo *Sezione provinciale del Sindacato di Belle Arti*. U izložbu su se trebali uključiti svi provincijski umjetnici i načelno se trebala otvoriti 10. svibnja te ostati otvorenom do kraja mjeseca lipnja. Naznake o planiranju ove izložbe krenule su već krajem 1933. godine kada je sredinom prosinca održana svečana sjednica Umjetničkoga sindikata na kojoj je najviše bila problematizirana upravo tema obilježavanja Desete godišnjice aneksije i načina na koji bi članovi sindikata mogli dati očekivani obol.⁴⁰⁰ Kako je navedeno u dostupnim zapisima ta je izložba po zamisli organizatora trebala zadovoljiti najviše kriterije ljepote i izraziti povijesnu važnost ove riječke epopeje. Od likovnih djela koja su se trebala na izložbi prikazati očekivalo se da iskažu značaj novoga društvenog poretka koji se očitovao u velikom talijanskom jedinstvu i bratskom osjećaju razvijene kolektivne svijesti tadašnje fašističke Italije.

U sklopu aktivnosti obilježavanja aneksije, dana 16. ožujka gradonačelnik Rijeke, senator Riccardo Gigante upriličio je svečanu sjednicu posvećenu danu u kojem je izvršen „...sveti čin pripajanja Rijeke Bogu i Domovini“.⁴⁰¹

U istom je razdoblju pokrenut i natječaj za izradu skulpture legionara u čast D'Annunzijeve vojske i Pohoda iz Ronchi – događaja koji je prema tadašnjim interpretacijama donio spasenje gradu Rijeci i pomaknuo granice Italije do *Monte Nevosa* (Snježnika). Paralelno je bio raspisan i još jedan natječaj, onaj za skladanje simfonije *Fiumane*. Conte di San Martino je za ovaj pothvat slavadobitniku namijenio zlatnu medalju velike vrijednosti i dodatnu novčanu nagradu.

Una importante riunione del Sindacato Belle Arti per la Mostra dell'Annessione. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 10. prosinac 1933., str. 5.

Il programma del Decennale dell'Annessione di Fiume – Manifestazioni artistiche e musicali. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 28. ožujak 1934., str. 2.

No, načinima na koje se željelo ovjenčati trenutak pripojenja Rijeke Kraljevini Italiji ovdje nije bio kraj pa je pored simfonijskoga bio pokrenut i natječaj za najljepšu elegiju o gradu Rijeci.⁴⁰²

Samostalna izložba Anne Fanizza u *Sala maggiore della Delegazione dei Fasci*, Rijeka

Početak mjeseca travnja, u vrijeme kada se već krenulo s održavanjem raznih događanja kojima se obilježavalo pripojenje Italiji, u *Sala maggiore della Delegazione dei Fasci* u Via de Amicis u Rijeci inaugurirana je samostalna izložba mlade umjetnice Anne Fanizza. Trebali bi se podsjetiti kako je Anna Fanizza u veljači 1933. godine u izlozima *La Modernissime* izložila dva portreta i time se po prvi put predstavila riječkoj publici. Kritika je tom prilikom ove portrete ocijenila vrlo uspješnima, a ovoj mladoj i talentiranoj umjetnici predvidjela lijepu i nedvojbeno uzlaznu umjetničku karijeru. Organizatori ove nove izložbe nadali su se kako će manifestacija privući pažnju građana Rijeke i kritičara te da će je popratiti odobravanjem i pohvalama. Daljnji osvrti o ovoj izložbi u dostupnim se izvorima ne nalaze izuzev pohvale koja je bila upućena na adresu *Fascio Femminile*, a odnosila se na inicijativu te uspješnost realizacije predstavljanja umjetničkih radova ove i dalje vrlo mlade i očito uspješne riječke slikarice.⁴⁰³

Samostalna izložba Augusta de Stadlera u Izložbenom paviljonu, Opatija

Početak mjeseca travnja obilježila je vijest o završenim radovima na obnovi i restauraciji opatijskoga Izložbenog paviljona – *Padiglione delle Esposizioni* kojega je samostalnom izložbom trebao otvoriti opatijski gradonačelnik i vrsni slikar August de Stadler. Nadalje se navodi kako je predmetni paviljon obnovljen na vrlo elegantan način – formiran poput velikoga salona podijeljenoga u tri dijela. Oduševljenje obnovljenim paviljonom koje je zavládalo iskazuje i detaljan osvrt koji mu je bio posvećen u tisku. Tako se uvelike hvalilo njegovo

Il programma del Decennale dell'Annessione di Fiume – Manifestazioni artistiche e musicali. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 28. ožujak 1934., str. 2.

La Mostra d'arte di Anna Fanizza. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 6. travanj 1934., str. 2.

uređenje koje je sprovedeno s iznimnom pažnjom, a čiji je konačni efekt bio interijer osposobljen da na najbolji način podrži različite izložbe, ponudi izlagačima velike zidne površine te osigura mogućnost reguliranja dnevnoga svijetla u unutrašnjosti u ovisnosti o potrebama izlaganja.⁴⁰⁴ Osim navedenoga cijeli je prostor bio prilagođen i za potrebe povremenih održavanja koncerata. Dodatna je prednost uočena i u arhitektonskoj mogućnosti da za toplih ljetnih dana publika boravi na terasi prema kojoj se Izložbeni paviljon otvarao velikim vratnim otvorima. Možemo reći da je otvorenje obnovljenoga Izložbenog paviljona bilo upravo znakovito obzirom da je izlagačka aktivnost u njemu započela izložbom gradonačelnika Opatije Augusta de Stadlera. S druge strane, novinski su kritičari istakli kako je organiziranje izložbe velikim dijelom i počast samom autoru koji je zbog obavljanja zahtjevnih gradonačelničkih dužnosti privremeno morao zatomiti svoju umjetničku vrlinu i stvaralački nemir.

Šesta izložba Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije posvećena Desetoj obljetnici Aneksije, Casa Rotonda, Rijeka

Prema pisanim je tragovima vrlo razvidno da je već krajem mjeseca travnja Organizacijski odbor *VI. Mostre Provinciale del Sindacato di Belle Arti* nastavio sa svojim aktivnostima usmjerenim prema pripremi manifestacije kojom se obilježavala Deseta godišnjica Aneksije. Komentari ovim povodom ističu kako u Rijeci zasigurno neće biti umjetnika koji u žaru domoljublja neće poželjeti neki od svojih radova uključiti u selekciju izložbe. Nadalje čitamo izvješće⁴⁰⁵ kako umjetnički radovi pristižu u velikom broju, u različitim likovnim tehnikama kao i u formi arhitektonskih projekata. Po procjenama iznesenim prije otvorenja izložbe, u pregledu radova očekivala se zastupljenost različitih umjetničkih tendencija, a što je pak jamčilo zadovoljenje apetita praktički svih posjetitelja, bez obzira na njihove umjetničke afinitete. Očekivana raznovrsnost likovne usmjerenosti i izričaja, od tradicionalističkih ostvarenja do tadašnje avangarde, po mišljenju kritike je sažimalo i neke dodatne prednosti poput kontinuiteta evolucijskih likovnih tendencija prikazanih kroz radove ponajboljih predstavnika svakoga pojedinačnog razdoblja. Inzistiranje na evoluciji kao pojmu čija je refleksija već sada potvrđena

La Mostra d'Arte de Stadler al Padiglione delle Esposizioni. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 8. travanj 1934., str. 4.
La Mostra provinciale del Sindacato Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 25. travanj 1934., str. 2.

u očekivanom likovnom opusu iako izložba nije bila ni blizu otvaranju, može kao pojava biti predmetom šire interpretacije, ali je u dijelu nedvojbeno riječ o postupku korištenom za argumentaciju nekih tada promocijski vrlo aktualnih društveno – socijalnih i povijesnih paradigmi. Predsjednik Organizacijskoga odbora Icilio Bacci u pripremama je odista odradio veliki logistički i administrativni posao osiguravši manifestaciji izložbeni prostor u centru grada. Riječ je bila o prostorijama nekadašnje *Banca Commerciale Triestina* koja se nalazila u *Casa Rotonda* na Piazza Dante.⁴⁰⁶ (67. slika)

67. slika: *Casa Rotonda* – građevina s lijeve strane na povijesnoj fotografiji Rijeke s početka 20. stoljeća.

U jasno navedenim propozicijama izložbe koje su objavljene 29. travnja stajalo je kako bi svi radovi trebali biti dostavljeni u sjedište održavanja izložbe najkasnije do 5. svibnja te da bi svaki rad na svojoj poledini morao imati karton sa ispisom naziva djela i imenom autora. Ujedno je od autora zatraženo da se u zatvorenoj omotnici predaju imena dvaju umjetnika – članova sindikata koji bi po njihovom sudu trebali biti članovi prosudbenoga odbora kako bi se demokratskom procedurom isti mogao formirati.⁴⁰⁷

Početkom mjeseca svibnja radovi na prilagođavanju dvorana bivše *Banca Commerciale Triestina* već su bili u jeku, a istodobno su počeli pristizati i radovi koji su prethodno prošli selekciju

La Mostra provinciale del Sindacato Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 25. travanj 1934., str. 2.
Sindacato Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 29. travanj 1934., str. 5.

prosudbenoga stručnog žirija.⁴⁰⁸ Povjerenstvo se u odabiru izložaka vodio čistoćom koncepta radova koji su kao autorska, kreativna djela ujedno trebali na uvjerljiv način predstaviti osobnost svakoga pojedinačnog umjetnika. Žiri je eliminirao one radove koji su na određen način otkrivali nesigurnost ili iskazivali nedostatak autorove originalnosti. Oko izložbe se vodila briga do najmanjih detalja. Tako se u javnosti pojavila vijest da će biti izgrađen novi, vrlo originalan ulaz posebno kreiran za potrebe ove manifestacije. U pripremama za svečanim otvorenjem se dao tiskati i suvremeno strukturirani katalog⁴⁰⁹ koji je svakom posjetitelju trebao omogućiti lakše praćenje izložbe. Naslovnicu kataloga oblikovao je Ladislao de Gauss. (68. i 69. slika)

68. slika: Naslovnica kataloga izložbe *VI. Esposizione Sindacale d'Arte*, Rijeka

69. slika: Prva stranica kataloga izložbe *VI. Esposizione Sindacale d'Arte*, Rijeka

Za organizaciju prostora i formiranje optimalnoga rasporeda umjetničkih djela unutar dvorana bivše banke formirana je posebna komisija koju su činili slikari Oloferne Collavini, Felice Fabro de Santi i Ladislao de Gauss te kipar Edoardo Trevese. Pred njih je bio postavljen nimalo lak zadatak da organiziraju raspored umjetničkih djela i označe točna mjesta za njihovo postavljanje

Opere di venticinque artisti alla Mostra d'Arte del Decennale. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 2. svibanj 1934., str. 2. Slikovni prilog iz kataloga reproduciran je i priložen u prilogu doktorskoga rada od 93. do 106. priloga.

u predviđenim izložbenim prostorijama.⁴¹⁰ Izložba je svečanom ceremonijom, uz prisustvo brojnih autoriteta i predstavnika grada otvorena 10. svibnja u 11 sati te ostala otvorena sve do polovice mjeseca lipnja. Na izložbi su se predstavili slijedeći umjetnici, redom članovi riječkoga Umjetničkog sindikata: profesor Oloferne Collavini, Erminia Vigo, Odino Saftich, Augusto de Stadler, Arrigo Ricotti, Carlo Nigri, Mario de Hajnal, Marcello Ostrogovich, Cornelio Di Giusti – Zustovich, Luisa Luppis Frappart, Ugo De Rossi del Lion Nero, Federica Blanda, Carmino Butcovich – Visintini, Antonio Romanczuk, Felice Fabro De Santi, Maria Arnold, Miranda Raicich, Anna Fanizza, Pina Besson, Ladislao de Gauss, Romolo Wnoucek – Venucci, Maria Kandus, Edoardo Bianchi, Anita Antoniazio, Ugo Terzoli, de Carli kao i kipari Nino Marussi, Edoardo Trevese i Giacomo Pischiutti. Bilo je to ukupno 29 umjetnika sudionika.⁴¹¹

Na izložbi su bila predstavljena 174 umjetnička rada u ulju, pastelu, akvarelu, temperi, crtežu, grafici i skulpturi raspoređena u pet velikih dvorana. Raspored radova je pratio umjetničke tendencije u kronološkom redosljedju, od pasatista preko impresionista pa do novih umjetničkih pravaca 20. stoljeća. Ovo je bila izložba koja je u Rijeci okupila najopsežniju i najbolju produkciju umjetnika koji su djelovali unutar Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije. Njom se htjelo pokazati kako umjetnička djela provincije nedvojbeno mogu doprinijeti velikoj nacionalnoj talijanskoj umjetnosti. Svi odabrani izlagači su pokazali posjedovanje sposobnosti i znanja za odmak od osobnih egzibicijskih tendencija i hvatanje u koštac s *pravim* umjetničkim pravcima. Čak i oni koji su bili protiv istraživanja novih formi i koji su se čvrsto držali tradicije, na ovoj su izložbi pokazali kako su znali izoštriti svoje mogućnosti u konstantnom istraživanju umjetnosti, likovnoga izraza i vječnih dvojbi koje su se pred umjetnicima postavljale. Za ovakve vrijednosti koje su vidljivo izbijale iz pojedinačnih izloženih radova, ali i iz ukupnoga postava izložbe, bez dvojbe su bili zaslužni članovi stručnoga povjerenstva koji su znali selekcionirati umjetničke radove na temelju pozitivnih, objektivnih i prethodno jasno istaknutih kriterija.⁴¹²

Umjetnički radovi izloženi u pomno odabranom poretku imali su za cilj posjetiteljima omogućiti uvid u dinamiku razvojnoga slijeda umjetničkih tendencija. Izložbeni prostor je bio opremljen modernim i elegantnim namještajem na kojem su se posjetitelji mogli odmoriti i kojega je za ovu

I lavori per la Mostra d'Arte del Sindacato Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 4. svibanj 1934., str. 2.

L'inaugurazione della VI Mostra Sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 11. svibanj 1934., str. 2.

La prossima inaugurazione della Mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 6. svibanj 1934., str. 5.

izložbu donirala tvrtka *Stanflin*. Ulaz na izložbu prema dostupnim opisima bio je uređen s velikom vanjskom reklamom firme *Gellner* iz Opatije koja je ovim htjela dati svoj doprinos ovoj svečanoj umjetničkoj manifestaciji.⁴¹³ U kritički osvrt koji je bio objavljen neposredno nakon otvorenja izložbe, uklopljen je bio i apel posjetiteljima da izbjegavaju apriornu pristranost spram pojedine umjetničke struje, već da pokušaju s jednakim interesom sagledati različite umjetničke forme i tendencije u slikarstvu, posebice one koje su se posljednjih godina afirmirale u Kvarnerskoj provinciji.⁴¹⁴

U istoj se kritici pohvaljuju riječki umjetnici koji su svojim umjetničkim doprinosom osigurali da izložba bude na visini patriotskoga značaja koji joj je dodijeljen. U kratkoj šetnji izložbom kritika je u prvoj grupi izlagača izdvojila slike u ulju Uga Terzolja s pejzažnim Kvarnerskoga podneblja pohvalivši njihovu atmosferičnost. Naglasila je i visoke umjetničke dosege Augusta de Stadlera sa slikama morskoga pejzaža Kvarnerskoga zaljeva i prividom sivila koje se u autorovim uspješnim impresijama spuštalo nad zaljev u paleti ujednačenih boja. Pohvalili su Pinu Besson i njeno platno velikih dimenzija kao i male radove u tehnici pastela i crvene krede. Istaknuli su i Annu Fanizza sa slikama motiva liburnijskih lučica i pejzaža. Nisu pohvalama zaobišli ni autore Erminiju Vigo i Arriga Ricottija s radovima morskih pejzaža vrlo realističkoga izričaja.

Antonio Romanczuk je na ovoj umjetničkoj izložbi prikazao slike s motivom figura i pejzaža koje su bile obavijene nostalgijom, Anita Antoniazza je prikazala portrete i žanr scene vedre naravi u dojmljivoj ekspresiji svijetla i boje, Cornelio Zustovich se istakao bojanim bakropisima kojima je potvrdio svoje iznimno crtačko umijeće, dok su ga izložene slike u ulju prikazale i u dimenziji autora visokoga koloraturnog talenta.

U grupi pasatista po mišljenju kritike najbolji je bio Carmino Butcovich – Visintini koji je pored nekoliko slika koje su na gotovo nevjerojatan način potezom kista i bojama prenosile duboku autorovu osjećajnost izložio još i tri pastela. U ovoj je skupini kritika istakla još neka imena kao Edoarda Bianchija – minijaturistu na pergameni koji se uspješno predstavio portretima i pejzažima, dok je veliki broj različitih tehnika i motiva publici pokazao Oloferne Collavini na

La sesta Mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 12. svibanj 1934., str. 2.

Gli espositori alla VI Mostra Sindacale d'Arte – Il lusighiero successo della manifestazione. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 13. svibanj 1934., str. 6.

svojim vedutama Kvarnera, gradskim vizurama Rijeke i Opatije, ali i u portretima koji su bili majstorske izvedbe. Akvareli Felice Fabro de Santija pružali su dramatične uvide na more u nevremenu, kao i na portrete koji su bili ocjenjeni vrlo elegantnima i suzdržanima. Na akvarelima Federice Blande prevladavali su motivi otmjenih cvjetnih kompozicija i višebojnih pejzaža. Na samom kraju ovog pregleda kritika navodi još jednog tradicionalistu, Carla Nigrija koji je na izložbi sudjelovao s radovima na kojima su bili prikazani motivi životinja.

Među daljnjim izlagačima izdvajao se po mišljenju publike Ugo de Rossi del Lion Nero koji se pored nekoliko tempera predstavio i karikaturama, a bila je tu i Maria Kandus s akvarelima lijepoga rukopisa nadahnutim venecijanskim motivima.

Umjetnik Odino Saftich na ovoj se izložbi predstavio crtežima visoke preciznosti koji su prikazivali scene pariških ulica dok je Mario de Hajnal bio nazočan s djelima karakterističnim za nove umjetničke pravce, radovima za koje je kritika ustvrdila kako ga u ukupnom opusu čine potpunim umjetnikom iz čijih ostvarenja izvire nepokolebivo vjerovanje u vlastito stvaralaštvo. Slikar Ladislao de Gauss je izložio djela iznimne originalnosti motiva i vrlo specifičnoga načina tretmana boje, što ga je izdvajalo od ostalih i činilo definitivno jedinstvenim. Romulo Wnoucek

– Venucci koji je bio najistaknuti riječki modernista, izložio je slike koje su donosile dislokaciju *čudnih vizija* i prikaze pejzaža bogate motivima izmještenim u perspektivi. Na izložbi je uz niz iskreno pohvaljenih i po nekim specifičnostima argumentirano istaknutih autora, slikarica Maria Arnold bila odista posebno zapažena. Ona je usavršila portretiranje u maniri stila s početka 20. stoljeća, otmjeno i suzdržano u bojama, a ipak jasno u izražavanju fizionomije modela. U ovakvim postignućima joj se na izvjestan način priključila i Miranda Raicich s pejzažima izrazito jakih boja. Upravo su za potonju majstoricu kritičari objavili kako je to „...*slikarica sigurne budućnosti*“. Marcello Ostrogovich je na izložbi sudjelovao sa serijom izvrsnih akvarela naslikanih bez dvojbe sigurnom rukom, ovijenih tamom i misterijom. Luisa Luppis Frappart koja je oduvijek bila precizna u linijama svojih crteža ovom je prilikom prikazala novu seriju radova iznimne perspektive i ukupne kvalitete. Skulpturu je svojim snažnim i robusnim, a istodobno elegantnim radovima u bronci i terakoti zastupao mladi umjetnik Edoardo Trevese. Nino Marussi se predstavio u ovoj kategoriji humorističnim karikaturama u terakoti, a Giacomo Pischiutti s nekoliko skulptura u drvu.

Veliki interes za izložbu mogao se potvrditi svakoga dana njenoga održavanja pa se izračunalo da je u manje od tjedan dana postav vidjelo više od tisuću posjetitelja među kojima su bili i mnogi uglednici iz gradskoga i političkog života.⁴¹⁵ U ovoj masi zainteresiranih ljubitelja umjetnosti, bilo je i onih koji su spremno otkupili neke od radova, a što je prikazano u tablici broj 11. koja donosi popis svih izlagača, izloženih djela i učinjenih otkupa. Iako je u analizi međudjelovanja autora i izložbe kao njegovoga javnog umjetničkog događaja uobičajeno primarno razmatrati modulacijski kapacitet ovakvoga iskoraka na razvoj samoga umjetnika, u specifičnom vremenskom i prostornom trenutku održavanja ova nas manifestacija ipak usmjerava na obrnuti slijed vrijednosnih prioriteta.

Razlog zbog kojega u sustavu društveno definiranih događaja krećemo od analize događaja, a autore usprkos želji za osobnim sagledavanjem tretiramo tek kao dio širega konteksta, u pristupu je povijesno orijentiran kao i u specifičnostima vremena. Velika materijalna, socijalna i politička kriza pa i okosnica puna općih moralnih dvojbi i predefinirane osobne odgovornosti za događaje izvan realne mogućnosti pojedinačnoga utjecaja, ističe poziciju umjetnika koji pokušavaju stvarati pod ovakvim, teško savladivim pritiscima. Njihove refleksije dodatno su okupirale i pritiskale senzibilne umjetničke strukture pa se logičnim postavlja pitanje da li bi uz čvršću i jasniju ali neovisnu materijalnu potporu pozicija i djelovanje umjetnika predmetnoga vremena bilo drukčije? Kritičari ističu brojne želje za otkupom likovnih djela koje su iskazivali prijatelji i simpatizeri umjetnika koji se nisu mogli ostvariti zbog nedostatka financijskih sredstava.

U jednom se trenutku u novinama dalo naslutiti da će zbog velikoga interesa doći do odgađanja zatvaranja izložbe. Ovakve informacije pratio je gotovo izravan pritisak na sve one koji to još nisu učinili da bez odgađanja posjete izložbu. Kako bi se dostupnost postava građanstvu dodatno povećala, za zadnja dva dana bio je predviđen besplatan ulaz na izložbu.⁴¹⁶ U jednim od posljednjih osvrtu koji su o ovoj izložbi bili napisani u dnevnim novinama, polemiziralo se o nerazumijevanju riječkih umjetnika unutar gradske zajednice.

Kroz prikaz problema autori komentara su došli do zaključka kako bi upravo češće pisanje o ovom problemu moglo u dugoročnoj perspektivi značajno doprinijeti promjeni stavova publike,

Alla Mostra Sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 16. svibanj 1934., str. 2.

Alla Mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 14. lipanj 1934., str. 2.

približiti joj suvremene tokove umjetnosti i tako unaprijediti status likovnih umjetnika, njihovoga djelovanja i samih umjetničkih djela. Velika ekonomska i materijalna kriza kroz koju su kao i ostali slojevi društva prolazili i riječki likovni stvaraoci, upravo je na ovu skupinu kao jednu od najvulnerabilnijih bila ostavila najdublje tragove. Ovisni o prodaji uradaka koja je bila globalno niska zbog osjetnoga općeg siromaštva i besparice, umjetnici su u ovom razdoblju iz dana u dan doslovno strepili nad vlastitom egzistencijom. Okupljanjem likovnjaka, obranom njihovih interesa u opsegu koji je bio moguć te poticanjem realizacije predviđenih programa i novih događanja, *Sindacato* je prema novinskom osvrtu objavljenom nakon zatvaranja ove velike izložbe nastojao podržati umjetnike. Predmetni je članak⁴¹⁷ ipak završavao raspravu optimističnom notom uz iskaz nade u promjene općih okolnosti već kroz kratko vrijeme prateći boljitak statusa umjetnika na opće zadovoljstvo i korist šire zajednice.

Tablica 11.

Popis izlagača, izloženih djela i otkupnoga statusa s izložbe *VI. Esposizione Sindacale d'Arte (Fiume, decennale dell'Annessione)*⁴¹⁸, Rijeka, 1934. godina

Organizacijski odbor:

predsjednik: gr.uff.dott. Icilio Bacci, *Senatore del Regno*

podpredsjednici: dott. Giovanni Kauten, prof. Oloferne Collavini

organizator: prof. Edoardo Bianchi, *fiduciario provinciale*

poslovni tajnik: scultore Edoardo Trevese

Članovi: Felice Fabro de Santi, Ladislao de Gauss, Romolo Wnousek – Venucci, Ugo de Rossi del Lion Nero

predstavnik za tisak: Nereo Bianchi

Stručni žiri:

predsjednik: prof. Edoardo Bianchi

Domani si chiude la Mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 19. lipanj 1934., str. 2. ; Collavini, O. La 6. a Mostra Sindacale d'Arte si chiduerà fra qualche giorno. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 1. lipanj 1934., str. 3.

Popis izlagača i umjetničkih radova dobiven je iz kataloga koji je za tu priliku bio tiskan. Otkupni statusi su sastavljeni iz kritičkih osvrtâ o likovnim umjetnicima i njihovim umjetničkim radovima navedenih u dnevnim novinama. Ovaj spisak je podložen dopunama.

članovi: slikar prof. Oloferne Collavini, slikar Felice Fabro de Santi, slikar Ladisalo de Gauss,
kipar Edoardo Trevese

Izlagачi - autori	Naslov djela i tehnika	Otkup
Dvorana I.		
Ugo Terzoli	<i>Il Carnaro</i> – ulje <i>Fiori al sole</i> – ulje <i>La tavola che aspetta</i> – ulje <i>Primavera</i> – ulje	
August de Stadler	<i>Fiume nel Decennale</i> – ulje (103. prilog)	
Carlo Nigri	<i>Sapienza</i> – ulje	
Erminia Vigo	<i>Valscurigne</i> – ulje	
Pina Besson	<i>Natura morta</i> – ulje <i>Cristo ecce homo</i> – sangvinia <i>Madonna</i> – sangvinia (95. prilog) <i>Fiore di Zara</i> – ulje <i>Donna d'Atzara (Sardegna)</i> – pastel (94. prilog) <i>Madonna</i> – sangvinia	*6 *4
Anna Fanizza	<i>Lo scoglio</i> – ulje <i>Il libro giallo</i> – ulje <i>Volosca</i> – ulje	
Antonio Romanczuk	<i>La chiesa di Volosca</i> – ulje <i>La casetta del Melograno</i> – ulje <i>Lungomare</i> – ulje <i>Ragazza dalmata</i> – ulje <i>Calle dei pescatori (Volosca)</i> – ulje <i>Mattino d'estate</i> – ulje <i>Abbandono</i> – ulje	
Arrigo Ricotti	<i>All'orza</i> – ulje	
Cornelio di Giusti – Zustovich	<i>Paesaggio</i> – ulje <i>Il pittore</i> – ulje <i>Tramonto invernale</i> – ulje	
Anita Antoniazio	<i>Giardino a Pola</i> – ulje <i>Venezia</i> – ulje <i>Bambino</i> – ulje	
Nino Marussi	<i>Caricatura</i> – gips – 4 rada <i>Impressione</i> – gips – 2 rada	
Dvorana II.		

Cornelio di Giusti – Zustovich	<i>Via Tommaseo (Fiume)</i> – kolorirana akvatinta <i>Squero</i> – kolorirana akvatinta <i>Arco Romano</i> – kolorirana akvatinta <i>Via S. Bernardino</i> – kolorirana akvatinta <i>San Vito</i> – kolorirana akvatinta <i>Piazza delle Erbe</i> – kolorirana akvatinta (98. prilog) <i>Calle Marsecchia</i> – kolorirana akvatinta	*8 *9
Mario de Ha(y)nal	<i>Calle di notte</i> – ulje <i>Mattino</i> – ulje <i>Tramonto (Marina)</i> – ulje <i>Giorno festivo</i> – ulje <i>Studio per ritratto M.K.</i> – ulje (99. prilog) <i>Nel giardino</i> – ulje <i>La venderigola</i> – ulje <i>Lavoro nel porto</i> – ulje <i>La vecchia</i> – ulje	*1
Marcello Ostrogovich	<i>S. Sebastiano (cittavecchia)</i> – akvarel <i>Studio</i> – akvarel <i>Tramonto a Veglia</i> – akvarel <i>Tramonto sul Carnaro</i> – akvarel <i>Androna (Castel Jablanizza)</i> – akvarel <i>La Madonna della Salute (Venezia)</i> – akvarel	*1 *2 *7
Giacomo Pischiutti	<i>Dux</i> – drvo	*2
Edoardo Trevese	<i>Presa</i> – bronca	
Dvorana III.		
Odino Saftich	<i>Case sulla Senna</i> – ulje (102. prilog) <i>La Senna a Port Marly</i> – ulje <i>Sulla strada di Versailles</i> – ulje <i>Case di S. Germain</i> – ulje <i>Notre Dame</i> – ulje <i>Ile – de – la – Cite – Pont Neuf</i> – ulje <i>Abitazioni sulla Senna</i> – ulje	
Federica Blanda	<i>Catasta di legna</i> – akvarel <i>Fiori</i> – akvarel <i>Aspettando la redenzione</i> – akvarel <i>Al fiume</i> – akvarel	
Carmino Butcovich – Visintini	<i>Torre civica</i> – pastel <i>Teatro Verdi</i> – pastel <i>Catedrale di S. Vito</i> – pastel	

	<i>Ragazza di Mune</i> – ulje (106. prilog)	*5
Felice Fabro De Santi	<i>Ritratto</i> – akvarel <i>Scirocco</i> – akvarel <i>Ritratto</i> – akvarel <i>Mare grosso sul Carnaro</i> – akvarel	*10
Oloferne Collavini	<i>Abbazia (primavera)</i> – ulje <i>San Vito (Fiume)</i> – ulje <i>Fiume scomparsa</i> – ulje <i>Abbazia</i> – ulje <i>Tarsatica</i> – ulje <i>Fantasie veneziane</i> – ulje <i>Meditazione</i> – ulje <i>Marina</i> – ulje <i>Ritratto della sig.na L.de A.</i> – pastel	*2
Edoardo Bianchi	<i>Il Liberatore</i> – pastel <i>Neira</i> – pastel <i>Dalla finestra dopo la nevicata</i> – tempera (96. prilog) <i>Ricordi di Russia</i> – skica u olovci u boji <i>Ricordi di Russia</i> – skica u olovci u boji <i>Stallaggio</i> – skica u sangviniji	*2 *2
Miranda Raicich	<i>Apriano</i> – ulje (101. prilog) <i>Cima Uno (ultima luce)</i> – ulje <i>Armonie di prima sera</i> – ulje <i>Val di Sesto</i> – ulje <i>Paesaggio</i> – ulje <i>Serenita</i> – ulje <i>Fiume XXI Aprile</i> – ulje	
Ladislao de Gauss	<i>L'alzabandiera</i> – ulje <i>Paesaggio</i> – ulje <i>Bagnante</i> – ulje (97. prilog)	
Maria Arnold	<i>16 Marzo</i> – ulje <i>Ritratto di signora</i> – ulje (93. prilog) <i>Nudi</i> – ulje <i>Ritratto</i> – ulje <i>Porto</i> – ulje	
Romolo W. Venucci	<i>Paesaggio</i> – ulje <i>Nudo</i> – ulje <i>Faro del Decennale</i> – ulje	
Nino Marussi	<i>Caricatura</i> – gips – 2 rada	*3

	<i>Impressione</i> – gips (100. prilog)	*2
Edoardo Trevese	<i>Arcangelo</i> (scala 1:10) – gips <i>Arcangelo</i> (particolare) – gips (105. prilog) <i>Curio Dentato</i> – gips <i>Ritratto</i> – gips (104. prilog) <i>Zampognaro</i> – terakota	*2
Giacomo Pischiutti	<i>Cupido</i> – drvo <i>Riposo</i> – drvo	
Dvorana IV.		
Arrigo Ricotti	<i>Buon vento</i> – ulje	
Carlo Nigri	<i>Amicizia</i> – ulje <i>Cane Fox</i> – ulje <i>Gatto bruno</i> – ulje <i>Bull dog</i> – ulje <i>Madre e figlio</i> – ulje <i>Caccia</i> – ulje <i>Gatto bianco</i> – nero – ulje <i>Terrier</i> – ulje <i>Cane bianco</i> – ulje <i>Cane nero</i> – ulje <i>Terrier</i> – ulje	*11 *11 *11 *11
Ugo de Rossi del Lion Nero	<i>Illustrazione popolare</i> (Wilson) – tempera <i>Alla fonda</i> – ulje <i>Caricatura</i> – akvarel <i>Il farmacista</i> – tempera	
Luisa Luppis – Frappart	<i>S. Pietro del Carso</i> (strada) – crtež <i>S. Pietro di Laurana</i> – skica <i>Cima Dodici</i> – olovka u boji <i>Poliane</i> – olovka u boji <i>S. Vito</i> – olovka <i>Piazza del Duomo</i> – olovka <i>Comignoli di cittavecchia</i> – olovka <i>Monte Tabor</i> – olovka <i>S. Pietro del Carso</i> – olovka <i>Pavimentazione di Piazza Cambieri</i> – olovka <i>Vecchio Seminario</i> – olovka <i>Poliane verso mare</i> – olovka <i>Mulino d'Auronzio</i> – olovka u boji	*2
Maria Kandus	<i>Casetta</i> – akvarel	

	<i>Bragozzi</i> – akvarel <i>Sulle 'zattere'</i> – akvarel <i>Pensione Seguso</i> – akvarel <i>Chiesa del Redentore</i> – akvarel <i>Canale</i> – akvarel	
Dvorana V.		
Maria Arnold	<i>Disegno I.</i> <i>Disegno II.</i> <i>Disegno III.</i> <i>Disegno IV.</i>	
Ladislao de Gauss	<i>Acquarello I.</i> <i>Acquarello II.</i>	
Miranda Raicich	<i>Inverno I.</i> – crtež <i>Inverno II.</i> – crtež <i>Campagna I.</i> – crtež <i>Campagna II.</i> – crtež <i>Inverno III.</i> – crtež <i>Fiume (Via Carducci)</i> – crtež	*2
Luisa Luppis – Frappart	<i>All'ancora</i> – crtež <i>Trabaccolo</i> – crtež	

* otkup br. 1 – ing. Perugini *Segretario Federale amministrativo per Federazione dei Fasci di Combattimento*

otkup br. 2 – sen. Icilio Bacci

otkup br. 3 – privatna kupovina – 1 rad

otkup br. 4 – avvocato Ruggero Falchi, *giudice del Tribunale di Udine*

otkup br. 5 – S.E. il Capo del Governo (Duce)

otkup br. 6 – *il presidente della Giunta Diocesana di Fiume*

otkup br. 7 – Segretario Federale comm. Ruggero Gherbaz

otkup br. 8 – privatna kupovina N.N. iz Opatije

otkup br. 9 – ing. Rubinich

otkup br.10 – S.E. il Re (učinio otkup u ime kralja Augusto Sovrano)

otkup br.11 – signor Mario Rudan (navedena informacija o otkupu 4 rada ali ne i koja)

7.11.5. Začeci formiranja gradske kolekcije likovnih djela

Krajem mjeseca kolovoza u dnevnom je listu istaknuto pismeno izvješće sa sastanka gradskoga vijeća koje je održano 24. kolovoza, a na kojem se raspravljalo o umjetničkoj kolekciji grada Rijeke koja je u prethodnom razdoblju bila obogaćena vrijednim umjetničkim djelima. Ovom je prilikom također bilo istaknuto kako Rijeka može biti zahvalna sugrađaninu Guidu Asvero Bottussiju koji se nekoliko godina ranije preselio u Milano i ondje krenuo poduzimati različite inicijative usmjerene doniranju umjetničkih djela s ciljem formiranja fundusa i osnivanja Galerije moderne umjetnosti unutar Gradskoga muzeja grada Rijeke. Taj agilni Riječanin je od Njegovoga Visočanstva Kralja Vittoria Emanuela III. i dvojice akademskih slikara priskrbio na poklon nekoliko umjetničkih djela za budući gradski muzej.

Kralj je tako blagonaklono uslišio zamolbu i poklonio muzeju grada Rijeke skulpturu *Bagnante* Amleta Cataldija, kao i slike od najvećih talijanskih pejzažista prošloga stoljeća Filippa Carcana *Al pascolo*, Filiberta Petitija *La valle del Santo* i Pia Bottonija *Val d'Aosta*. Akademici Felice Carena i Ferruccio Ferrazzi također su poklonili svoje slike za plemenitu svrhu osnivanja Galerije moderne umjetnosti u Rijeci. Felice Carena poklonio je sliku *La terrazza*, dok Ferruccio Ferrazzi *Autoritratto* izveden u tehnici enkaustike. Poklonjena umjetnička djela se nalaze u Milanu, deponirana u *Castello Sforzesco* ne bi li tako postale nukleusom jedne buduće, mnogo veće kolekcije umjetničkih radova koja se namjeravala sakupiti u ovoj hvalevrijednoj inicijativi.⁴¹⁹

Samostalna izložba pulskoga slikara Romea Marsija u Maloj dvorani hotela *Quarnero*, Opatija

Početak mjeseca rujna, svečano je u Maloj dvorani hotela *Quarnero* otvorena umjetnička izložba mladoga i već dobro poznatoga slikara Romeo Marsija iz Pule. Na ovoj je izložbi bila predstavljena nekolicina umjetničkih djela različitih motiva, u rasponu od slika s motivom interijera do veduta Brijuna. Marsi je u svojim radovima u potpunosti razgolićivao vlastitu umjetničku dušu nepatvorenoga sanjara. Kritika je tvrdila kako se radilo o mladom slikaru koji

⁴¹⁹ I doni artistici di S.M. il Re. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 26. kolovoz, 1934., str. 2.

se na vrlo upečatljiv način isticao iznimno ugodnom slikarskom tehnikom i koloristički odmjerenom harmonijom koja je na najbolji način objedinjavala dvije teško pomirljive krajnosti: majstorstvo pasatizma i izravnost modernizma.⁴²⁰

7.11.7. Natječaj za spomenik Legionaru na Piazza Regina Elena, Rijeka

Na početku mjeseca listopada u dnevnim je novinama bila objavljena inicijativa pokrenuta u Rimu, a koja se odnosila na grad Rijeku. *Confederazione fascista dei Professionisti e degli Artisti* prepustila je gradu Rijeci provedbu natječaja koji je trebao pozvati kipare upisane u *Sindacato fascista di Belle Arti* kako bi osmislili idejno rješenje za izradu kipa legionara – *Monumento al legionario* koji se trebao, kako je zamišljeno, podignuti na Piazza Regina Elena⁴²¹ u Rijeci. (slika 70.)

Zadnji dan predviđen za prezentaciju idejnih rješenja spomenika bio je 16. ožujak 1935. godine. Pobjednik natječaja trebao je dobiti novčanu nagradu u iznosu od 10.000 lira koju je osigurala *Reale Accademia d'Italia*. Bio je to natječaj za spomenik koji je po inicijalnoj zamisli trebao obilježiti prvih deset godina od ujedinjenja Rijeke s Italijom. Spomenik Legionaru koji se planirao postaviti na jednom od novoobrazovanih najvećih i najljepših gradskih trgova, trebao je biti izrađen u mramoru i morao je nositi, kako je u natječaju bilo navedeno: „...*sva ona obilježja i riječi koje dolaze iz našega srca: ponos, zahvalnost i ljubav prema osloboditeljima Rijeke koji su Pohodom iz Rochija donijeli slobodu ovome gradu*“.⁴²²

Un pittore polese al Quarnero. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 5. rujan 1934., str. 4.

U parku na trgu koji je od 1850. godine nosio ime carice Elizabete, žene cara Franje Josipa, postavljeno je sidro, poklon pomoraca sa talijanske krstarice *Emanuele Filiberto*. Tada je i D'Annunzio održao govor pred oduševljenom masom ljudi. Godine 1920., Umberto Gnata je projektirao veliki spomenik na kojem je postavljeno to sidro. Park i trg dobili su ime *Regina Elena* po Kraljici Jeleni Petrović – Njegoš, ženi Vittoria Emanuela III. Park i spomenik su uklonjeni 1934. godine zbog nove regulacije prometa, a time se pojavila ideja za izradu novoga spomenika koji je trebao krasiti novo oblikovani gradski trg.

Fiume erigera il monumento al Legionario. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 9. lisopad 1934., str. 2.

70. slika: Piazza Regina Elena sa postojećim spomenikom (sidro sa krstarice *Emanuele Filiberto*)

Samostalna izložba Erminije Vigo u *Sala Maggiore Circolo Impiegati*, Rijeka

Krajem mjeseca listopada u *Sala Maggiore Circolo Impiegati* bila je svečano otvorena samostalna izložba slikarice Erminije Vigo na kojoj se ova istaknuta umjetnica predstavila riječkoj publici i kritičarima sa oko 30 umjetničkih ostvarenja u pastelu i ulju. Prema navodima kritike, ovom samostalnom izložbom su dominirali crteži u boji, u omiljenoj tehnici ove umjetnice koju je najrađe koristila u svom umjetničkom izražavanju. Među radovima su najviše prisutni radovi na kojima se nalaze prikazi raznih pejzaža koji su publici pružali gotovo nezamislive raspone užitka u umjetničkom doživljaju i rijetko istančanom likovnom izrazu. Umjetnica je kroz likovna djela iskazala visok stupanj osobnoga interesa, gotovo fiksacije prema kontinuiranoj promjeni boja u prirodi koju je željela zadržati na slikarskom platnu ili papiru u obliku koji je trebao biti što prirodniji, lišen bilo kakvih lažnih efekata. Kako bi potkrijepili ovakve tvrdnje, kritičari su u nastavku općih razmatranja detaljno opisali neke od radova ove uspješne umjetnice, a među njima se isticao crtež *Notte infernale*.

Na izložbi Erminije Vigo bile su zamijećene i izvrsne vedute grada Opatije koje su se isticale majstorskom perspektivom i neponovljivim odabirom boja, a pozornost su privlačili i razni pejzaži mađarskih stepa. Pored navedenoga, umjetnica se skupinom izloženih portreta iskazala

kako je u potpunosti ovladala majstorski tehniku crteža. Za najbolje djelo cijele izložbe istaknut je *Il ritratto del principe indiano* koji je posjetitelje i kritiku impresionirao snagom figure i opće ekspresije. Brojni ljubitelji umjetnosti nakon što su razgledali izložbu, prema kazivanju kroničara nisu žalili truda da u usmenoj predaji pohvale i izravno potaknu druge građane na posjet izložbi ukoliko to još nisu bili učinili. Kako je istaknuto činili su to svjesno, s ciljem da motiviraju umjetnicu i pruže joj podstrek u nastavku umjetničkoga rada i usavršavanja.⁴²³

Pred samo zatvaranje izložbe, umjetnica se zahvalila gradskim autoritetima i publici na pokazanom velikom interesu. U svom obraćanju našla je riječi da se posebno zahvali povjereniku *Provinciale del Sindacato di Belle Arti*, prof. Edoardu Bianchiju na pruženoj potpori te instituciji *Circolo Impiegati* na osiguranom izložbenom prostoru.⁴²⁴

La personale di Erminia Vigo. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 1. studeni 1934., str. 3.

La chiusura della Mostra della pittrice Vigo. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 9. studeni 1934., str. 2.

7.12. 1935. godina

7.12.1. Samostalna izložba Sigfrida Pfaua u *Circolo Impiegati*, Rijeka

Početak mjeseca srpnja, popraćen je nastavak izlagačke aktivnosti u sjedištu *Circolo Impiegati* u Via Mazzini na kućnom broju 1. Aktualna samostalna izložba slikara Sigfrida Pfaua bila je izvrsno posjećena. Likovna kritika je istaknula kako će bez dvojbe u dugom sjećanju posjetiteljima ove izložbe ostati vrijednosti izloženoga umjetničkog opusa u različitim likovnim tehnikama od akvarela, tempere, pastela, crteža i grafika.⁴²⁵

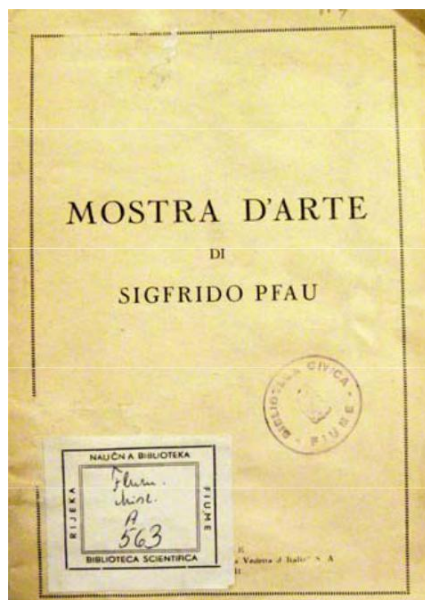
Sigfrido Pfau je pokazao visoka tehničkih znanja i ovom se prilikom potvrdio svojim velikim majstorstvom kao odličan portretista, pejzažist, autor zanimljive osobnosti i karizme koju je s velikim uspjehom pretakao u svako umjetničko djelo. Upravo ova umjetnikova osobnost da svakom prikazanom motivu podari obrise vlastite interpretacije po mišljenju kritike je bila ključ ljepote izloženih radova. Sigfrido Pfau se vratio u Rijeku nakon dugoga razdoblja kojeg je proveo putujući Europom, a ova je izložba bila rezultat njegovih impresija i sinteze iskustva. Pfaova se umjetnost mogla povezati s njemačkim stvaralaštvom koje je prethodilo pokretu nacizma, s umjetnosti Otta Dixea i Georga Grosza koji su emigrirali u Ameriku.

Na svojim je radovima Pfau želio kritički reproducirati tragičnu realnost svakodnevice bez pretjeranoga sentimentalizma pokušavajući pritom izraziti mističnu bol koju je donosila ljudska patnja i čovjekova nepatvorena priroda. Njegove slike ocjenjene su kao medij koji istodobno privlači i odbija publiku, dovlači je magnetizmom izražajnosti vlastite impresije i iskonske snage, a potom tjera brutalnom grubošću kojom se želi nametnuti u prikazu odabраниh motiva. Smatrali su kako se gledatelj ispred ovakvih radova nalazi zatečen i ne zna na koji način osvijestiti osjećaje koji ga u trenutku susreta s njima prožimaju uz iskrsavanje dvojbe *odbaciti ili prigrliti* Pfaova djela.

Iz ovakve interpretacije doživljaja publike pri susretu s radovima ovoga nedvojbeno posebnoga slikara, potaknuta su razmišljanja kritike kako se radilo o izložbi koja se jednostavno morala

⁴²⁵ Alla Mostra d'Arte di Sigfrido Pfau. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 3. srpanj 1935., str. 2.

utisnuti u sjećanje svakoga promatrača. Neka od izloženih umjetničkih djela na ovoj izložbi su bila *Il grisou, Volosca, Bar di notte* te *Ritratto di Ostrogovcih*.⁴²⁶

71. slika: Naslovnica kataloga samostalne izložbe Sigfrida Pfaua, Rijeka

Samostalna izložba Sigfrida Pfaua zatvorila je svoja vrata krajem istoga mjeseca. Povodom ove samostalne izložbe, otisnut je mali katalog (71. slika) koji je sadržavao samo popis radova. U njemu je bilo vidljivo da je Sigfrido Pfau ovom prilikom izložio sto i dva umjetnička rada uz napomenu kako samom popisu nisu bili priključeni crteži kojih je bilo još oko pedesetak. Nepotpuna sigurnost u podatak da se predmetni katalog odnosi upravo na ovu izložbu temeljen je na činjenici da je naslovnica jedinoga dostupnog primjerka prelijepljena knjižničnom oznakom upravo u dijelu koji donosi godinu objave i ime izdavača. No, obzirom da se u daljnjem pregledu izlagačkih aktivnosti sve do 1943. godine nije održala niti jedna samostalna izložba Sigfrida Pfaua, uvjereni smo kako je predmetni katalog tiskarska zaostavština upravo s ove izložbe.

⁴²⁶ La Mostra d'Arte di Sigfrido Pfau. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 23. srpanj 1935., str. 2.

Tablica 12.

Tablica izloženih djela *Mostra d'Arte di Sigfrido Pfau*⁴²⁷, Rijeka, 1935. godina

Izlagač - autor	Naslov djela i tehnika
Sigfrido Pfau	<i>Studio di vecchio</i> – ulje <i>Studio di nudo</i> – ulje <i>Testa all'aperto</i> – ulje <i>I due mendicanti</i> – ulje <i>Fiume, Piazza Oberdan</i> – ulje <i>Studio di testa d'uomo</i> – ulje <i>Maestro Mittner Zoltan</i> – ulje <i>Impressione istriana</i> – crtež <i>Studio di testa di donna</i> – ulja <i>Fiume, Valscurigne</i> – ulje <i>Signor Giovanni S. Weiller</i> – ulje <i>Studio di testa di donna</i> – ulje <i>Paesaggio tirolese</i> – ulje <i>Vienna, „Franzensbrücke“</i> – ulje <i>Crisantemi</i> – ulje <i>Vienna, Friedensbrücke</i> – ulje <i>Fiume, Tetti</i> – ulje <i>Vienna, canale del Danubio</i> – ulje <i>Vecchia</i> – ulje <i>Strada di notte</i> – ulje <i>Il pittore G. Richter</i> – ulje <i>Giardinetto alla periferia</i> – ulje <i>Facce notturne</i> – ulje <i>Fiume, Via Carducci</i> – ulje <i>Ragazza nel deserto</i> – tempera <i>Fiume, dalla via Ciotta</i> – ulje <i>Fiume, ponte del confine</i> – ulje <i>Ritratto del signor Babich</i> – ulje <i>Borgomarina</i> – ulje <i>Il pittore Marcello Osrogovich</i> – ulje <i>Porto di Fiume</i> – pastel <i>Disoccupato</i> – ulje

Popis umjetničkih radova dobiven je iz kataloga koji je za tu priliku bio tiskan. Ovaj spisak je podložan dopunama po pitanju mogućih otkupa.

	<p> <i>Vienna, Neve</i> – ulje <i>Borgomarina</i> – tempera <i>Ica</i> – tempera <i>Volosca</i> – pastel <i>Ica, porto</i> – tempera <i>Disoccupato</i> – ulje <i>Ica</i> – tempera <i>Valscurigne</i> – akvarel <i>Studio della signorina G. B.</i> – ulje <i>Ritratto della signora Ada Bier</i> – ulje <i>Ragazza milanese</i> – ulje <i>Vienna, giardinetto pubblico</i> – astel <i>La pattuglia</i> – ulje <i>Fiume, cortile della Via Pomerio</i> – pastel <i>Ragazza con fiori</i> – ulje <i>Valscurigne“</i> – pastel <i>Alto Danubio</i> – ulje <i>Testa di vecchio</i> – ulje <i>Studio del sig. Leonardo Culotti</i> – pastel <i>Vienna, Tetti</i> – ulje <i>Vienna, Canale del Danubio</i> – pastel <i>Milano, Piazza Vetrai</i> – ulje <i>Testa di donna</i> – ulje <i>Milano, Via Arbe</i> – tempera <i>Ragazza con velo azzurro</i> – ulje <i>Paesaggio tirolese</i> – ulje <i>Medea</i> – pastel <i>Milano, Via Zara</i> – tempera <i>Ritratto della signora dott. Anna Dalma</i> – ulje <i>Milano, Via Valtellina</i> – ulje <i>Vienna, Giardinetto</i> – ulje <i>Ritratto di Sergio Woloschin</i> – ulje <i>Ritratto del signor Bertotti</i> – ulje <i>I Miserabili</i> – ulje <i>Studio del Dott. Haft</i> – ulje <i>Valscurigne</i> – ulje <i>Studio di ragazzo</i> – ulje <i>Studio di Tullio Tomassich</i> – ulje <i>Uomini e fiori</i> – ulje </p>
--	--

	<p> <i>Ritratto del padre dell'artista – ulje</i> <i>Studio di Lia Dalma – ulje</i> <i>Piazza Regina Elena – tempera</i> <i>Molo lungo – pastello</i> <i>Ritratto della maestra O. M. – ulje</i> <i>Ritratto della signoria Bermann – ulje</i> <i>L'ospite. Composizione – ulje</i> <i>Fiori – ulje</i> <i>Ritratto della sig. ra Ada Tomassich – ulje</i> <i>Ritratto di Lucio Corenich – ulje</i> <i>Ritratto della signora Melina Dussich – ulje</i> <i>Studio di signora – sangvinia</i> <i>Ritratto del sig. Faltzollger – crtež</i> <i>Ragazza – sangvinia</i> <i>Studio di ragazza – kolorirani crtež</i> <i>Studio di testa – kolorirani crtež</i> <i>Studio di testa – crtež</i> <i>Testa di bambino – crno bijelo</i> <i>Studio di ragazza – crno bijelo</i> <i>Studio di signora – sangvinia</i> <i>Studio della signoria Tini Rizzo – crno bijelo</i> <i>Studio del sig. Stepamcich – sangvinia</i> <i>Piazza Verdi di notte – ugljen</i> <i>Signora – kolorirani crtež</i> <i>Studente – ugljen</i> <i>A. Borgomarina – crtež</i> <i>Sig. Mastrangelo – ugljen</i> <i>Sig. Landreani – pastel</i> <i>Sig. Locher – sangvinija</i> <i>50 – tak crteža koji nisu numerirani katalogom</i> </p>
--	--

Izložba idejnih rješenja za spomenik Riječkom legionaru održane u okviru Sedme izložbe Umjetničkoga sindikata u novoizgrađenoj školi Niccolo Tommaseo, Rijeka

Posvjedočeno produktivna sindikalna organizacija likovnih umjetnika – *La Sezione provinciale del Carnaro del Sindacato Interprovinciale di Belle Arti* najavila je početkom mjeseca srpnja⁴²⁸ 1935. godine kako će *VII. Mostra d'Arte* biti otvorena 1. kolovoza u novoj školskoj zgradi⁴²⁹ u Via Daniele Manin u Rijeci. (72. slika)

U ovom se slučaju zapravo radilo o organizaciji dvije istodobne, iznimno značajne izložbe: prezentaciji idejnih rješenja za spomenik Riječkom legionaru i Sedme izložbe Umjetničkoga sindikata. Obzirom na opseg i implikacije ovih dviju paralelnih izložbenih manifestacija, njihove prikaze donosimo odvojeno.

Izložba idejnih rješenja za spomenik Riječkom legionaru – *La Mostra del Bozzetto per il Monumento al Legionario* obuhvaćala je pristigle umjetničke skice za spomenik koji se, kako je ranije istaknuto, planirao podići na Piazza Regina Elena u Rijeci. *Confederazione fascista dei Professionisti e degli Artisti* ustupio je gradu Rijeci provedbu svetalijskoga natječaja za izradu idejnoga rješenja spomenika. On je trebao postati vječnim simbolom i sjećanjem na događaj koji je u tadašnjim medijima okarakteriziran kao „...herojski čin unošenja impulsa života i konačne slobode”.⁴³⁰ Uzevši u obzir ovakvu percepciju, potpuno jasnim postaje razina važnosti koja se pridavala ovom projektu kao i jaka želja za uključivanjem svih talijanskih kipara i arhitekata

La VII Mostra del Sindacato Provinciale di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 4. srpanj 1935., str. 2.

Rušenjem baroknoga Isusovačkog Seminara koji je zajedno s kolegijem i crkvom Sv. Vida činio cjelinu oformio se teren za izgradnju najveće i najmonumentalnije zgrade za potrebe obrazovanja u Rijeci. Rušenje staroga te na istom mjestu gradnjom novoga objekta bio je uobičajeni način modernizacije starih urbanih cjelina. Bruno Angheben je planirajući ovaj masivni korpus škole izgrađen 1934. godine slijedio obrazac reprezentativnih zgrada razdoblja koje je najviše obilježilo riječku arhitekturu – historicizma. Središnji dio pročelja naglasio je visinom s vertikalnim nizovima prozora i upotrebom kamenih oplata, dok bočna krila razvija jednoličnim ritmom identičnih prozora što će pridonijeti statičnom blokovskom izgledu cijele zgrade. Služba zaštite spomenika koja je bila velikim protivnikom gradnje ove građevine na tom mjestu uspjela se izboriti da se motivi arkadnih otvora srušenoga Seminara pojave na pročeljima južnoga i sjevernoga krila kao i u dvorištu. / Rotim – Malvić, J. Javna arhitektura međuratne Rijeke. *Moderna arhitektura Rijeke – arhitektura i urbanizam međuratne Rijeke 1918. – 1945*. Rijeka: Moderna galerija Rijeka, 1996. str. 48 – 52. /

La prossima inaugurazione delle due mostre d'arte nell'Edificio scolastico di Via Manin. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 28. srpanj 1935., str. 2.

kako bi se ostvario konačan uradak koji je osim sadržane simbolike već sam po sebi trebao zazivati divljenje i ponos Riječana. Kako se primicao kraj novoga roka za predaju idejnih rješenja⁴³¹ organizatori su primijetili da se neki od riječkih i drugih talijanskih umjetnika od kojih se to očekivalo uopće nisu odazvali na natječaj. Zbog toga je rok za predaju idejnih rješenja bio maksimalno produljen i trajao sve do nekoliko dana pred otvorenje izložbe.

72. slika: *Scuola elementare Niccolo Tommaseo*, Rijeka

Izložba idejnih rješenja za spomenik Riječkome legionaru svečano je otvorena zajedno sa Sedmom izložbom Umjetničkoga sindikata 1. kolovoza u velikim i tada još praznim dvoranama novoga zdanja osnovne škole – *Scuole Elementare Niccolo Tommaseo* koje se nalazilo u Via Daniele Manin i koje je ovom prilikom bilo maksimalno prilagođeno izložbenoj namjeni.

Za izložene skice budućega javnog spomenika vladao je iznimno veliki interes u redovima struke, likovne kritike i samih umjetnika – sudionika natječaja. No, najizraženiji je bio upravo kod građana grada Rijeke koji su svojim reakcijama na svakom koraku iskazivali veliku želju da u svom gradu imaju spomenik koji bi bio vrhunsko umjetničko djelo i istodobno nositelj ideje jednoga novog i boljeg vremena u kojem su željeli živjeti i žive.

Posjećamo kako je natječaj objavljen u protekloj 1934. godini i da je kao takav bio otvoren skoro više od godine dana. Rok za predaju skica, kako je to objavljeno u 1934. godini je bio 16. ožujak 1935. godine.

Velike dvorane (učionice) i prostrani hodnici zgrade nove škole bili su dodatno rasvijetljeni i opremljeni postamentima koji su posebno konstruirani po načelima gotovo idealnim za izlaganje brojnih skica uglavnom u gipsu koje su redom iskazivale duh protalijanske nacionalne i povijesne ponesenosti. Sva prikazana idejna rješenja za spomenik Riječkom legionaru ukazivala su bez iznimke na domoljublje te zazivala impresiju veličine i nepobjedivosti nove Italije. One su tako redom predstavljala sjećanje na legendarne D'Annunzijske dane, na snagu i „...vjeru sinova Rijeke koji su bez obzira na sve teškoće prošlosti izabrani da budu legionari u obrani majke zemlje“.⁴³²

Povodom otvorenja izložbe pristigao je i telegram što ga je uputio Gabriele D'Annunzio koji je odabranim riječima gorljivo podržao ovu inicijativu ističući veličanstveni karakter trenutaka njegove riječke epopeje.

Brojni su izložci zauzeli dvorane i hodnike prvoga kata pružajući na uvid idejna rješenja kao rezultate autorskih vizija uglednih umjetnika i arhitekata raznolikih likovnih tendencija, utjecaja različitih umjetničkih škola i likovnih pokreta. Izloženo je ukupno devedeset i sedam skica pod kojim su stajali potpisi osamdeset i četiri umjetnika, redom arhitekata i kipara. U ovom mnoštvu izloženih radova, pored niza talijanskih autora, našla su se i idejna rješenja nekolicine Riječana. Ugo Terzoli se tako u dvorani II. predstavio s tri različita idejna rješenja i po dvije varijante njihovih mogućih izvedbi. Nino Marussi je u istoj dvorani predstavio svoje dvije skice, a Edoardo Trevese je na natječaju bio prisutan s tri idejna rješenja koja su bila izložena u lijevom hodniku prvoga kata.⁴³³

Već pri prvom pregledu pristiglih radova, kod organizatora i kritike se javilo mišljenje kako neće biti nimalo lako učiniti selekciju najboljih radova. Navedeno je proizlazilo iz mnoštva redom umjetnički vrlo uspješnih zamisli koje su svaka za sebe mogle predstavljati primjereno idejno rješenje. Stvar se dodatno komplicirala kada se u obzir uzimala ambijentalna okosnica i procjena budućega izgleda trga na kojem je trebalo postaviti spomenik što je neminovno prostoru donosilo potpuno novi arhitektonski i opći estetski ustroj. Tako su sva idejna rješenja pristigla na natječaj trebala prema propozicijama natječaja proći prosudbu stručne nacionalne komisije koja bi potom

La prossima inaugurazione delle due mostre d'arte nell'Edificio scolastico di Via Manin. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 28. srpanj 1935., str. 2.

La Mostra dei bozzetti pel monumento al Legionario inaugurata ieri dalla autorità nella scuola di via Manin. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 2. kolovoz 1935., str. 2.

odabrala jedno umjetničko ostvarenje pod obvezom da se isto moralo izvesti u mramoru. Točan popis izlagača i pristiglih djela donosi tablica broj 13.

Kako se približavalo zatvaranje ove iznimno dobro posjećene izložbe koju je obilježio nezapamćen i u odnosu na druge izložbe teško usporediv interes publike, novinski su osvrti nastavljali biti krajnje suzdržani i niti u jednom osvrtu na nju nisu davali detaljnije opise eksponata, niti po bilo kojem kriteriju isticali pojedince i njihove radove. Dapače, kritičari koji su detaljno pregledali izložbu, u nekoliko su se navrata eksplicitno očitovali da neće iznositi svoja mišljenja kako ne bi utjecali na sud komisije prilikom donošenja tako bitne i od cijele javnosti žarko iščekivane odluke. Ipak u pisanim tragovima koji tretiraju odjeke ove izložbe možemo pronaći mišljenja riječke publike koja je našla za shodno istaći dojam širokoga raspona kvalitete i prikladnosti predloženih idejnih rješenja – od vrlo diskutabilnih do onih koji su se bez dvojbi činili izvrsnim i potpuno prikladnim za očekivanu namjenu.⁴³⁴

Iako nam svi detalji pristiglih likovnih ostvarenja nisu dostupni, temeljem poznatih elemenata se može pretpostaviti kako je među prijedlozima za spomenik najvjerojatnije bio veliki broj figurativnih rješenja. Iz kataloga koji je ovom prilikom tiskan i u kojemu se nalazi nekoliko fotografija s postava ove izložbe razvidno je da su mnoge umjetničke koncepcije dane u maniri grupnih kompozicija ili samostalnih figura većinom postavljenih na visokom podestu ili unutar neke arhitektonske tvorevine. Pored ovakvih vizija, bili su tu i prikazi mletačkih lavova smještenih na izrazito visokim podestima koji su kompozicijski bili potencirani obeliscima u pozadinskom dijelu, a jedna od slika potvrđuje očekivanja da natječajnim rješenjima nije nedostajalo ni konjaničkih skulptura. Izložene idejne koncepcije su svojom brojnošću i većinom prihvatljivim likovnim rješenjima stavile pred komisiju odista iznimno težak zadatak odabira najboljega rada što je možda najbolje ilustrirao detalj da je veliki broj posjetitelja u pokušaju odabira vlastitoga favorita bio prisiljen u nekoliko se navrata vraćati na izložbu.

Nakon mjesec dana od održavanja izložbe komisija se za odabir najboljega rada sastala s gradonačelnikom grada Rijeke na vijećanju koje je trajalo puna tri dana. U razdoblju od 28. do 30. kolovoza oni su ponovo pomno pregledali sve radove pristigle na natječaj *Concorso Bandito*

Interessamento per la Mostra d'Arte – La prossima attività della commissione per la scelta dei bozzetti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 22. kolovoz 1935., str. 2.

dalla *Confederazione Fascista dei Professionisti e degli Artisti* u operativnoj provedbi lokalne samouprave grada Rijeke – *Comune di Fiume*. U izvještaju kojega je prenio tisak stajalo je kako je komisija bila zadovoljna pristiglim idejnim rješenjima. Ovakvi novinski natpisi dodatno su raspirivali i ovako uzavrelu gradsku umjetničku atmosferu izravno nadahnutu povijesno – političkom potkom.

U zaključku koji je konačno javno objavljen, komisija je konstatirala kako niti jedan predložak za spomenik Riječkome legionaru ne odgovara u potpunosti idealima koje je prema očekivanjima kip trebao objediniti.⁴³⁵ Ovakva je odluka izazvala veliko iznenađenje kod umjetnika i posjetitelja izložbe, obzirom na razinu i opseg provedenih natječajnih aktivnosti i činjenice da je pred komisiju u konačnici bio stavljen respektabilan broj od gotovo sto idejnih rješenja. U skladu s ovakvim argumentima vrlo skoro se gradom proširilo mišljenje kako je donošenje ovakve odluke vrlo upitno.

Objašnjenje komisije koje je uslijedilo bilo je zaogruto velikim riječima o talijanskom fašističkom ujedinjenju i bratstvu što ga je tadašnja Mussolinijeva Italija željela promovirati. Povjerenje da će na primjeren način sublimirati ideje velikoga patriotizma i istodobno na pravi način predstaviti simbole epske i revolucionarne snage borbe protiv prethodnoga režima, očito nije bilo lako pokloniti jednom idejnom rješenju. Nažalost, kako je tada prenijela kritika, komisija je bila mišljenja kako mnoge skice koje su imale neupitne umjetničke kvalitete nisu sažimale dovoljno jednostavne simbole i iskazivale primjerenu jačinu ekspresije, jednostavnost poruke i značenja koji su se očekivali od spomenika čije bi mjesto bilo na riječkoj Piazzii Regina Elena, najvećem gradskom trgu anektiranoga grada – ponosa fašističke Italije.

Tako je komisija jednoglasno odlučila kako će se ovoj inicijativi i gradu Rijeci pružiti dodatna prilika i provesti novi natječaj, ali uz okolnosti promjene njegovoga karaktera. Tako je novi natječajni ciklus postao pozivni. Na sudjelovanje u drugom krugu bili su odabrani umjetnici: Brioschi Remo, Tomba Cleto, Stagliano Artro, Colla Ettore, Gregori Romeo, Vignoli Benzo, Zaniboni Silvio, Marini Adolfo, Drei Ercole, Guerrisi Michele, Campitelli Coriolano, Ortensi

Oggi si chiude la grande Mostra d'Arte – Le decisioni della Commissione nazionale per la scelta del monumento al Legionario. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 1. rujan 1935., str. 5.

Dagoberto, Mancini Italo, Morbiducci Publio, Feltrin Umberto te jedini Riječanin, mladi i agilan umjetnik već formirane respektabilne umjetničke karijere Edoardo Trevese.

Ovakvom konačnom odlukom postalo je vidljivo kako se komisija nakon relativnoga neuspjeha odlučila dodatno založiti za ostvarenje začetoga nauma. Pozvala je trinaesticu autora najboljih idejnih rješenja iz prvoga kruga da ulože dodatne napore kako bi ponovno sudjelovali oko izrade novoga idejnog rješenja za spomenik Riječkome legionaru kojega je s nestrpljenjem priželjkivala cijela nacija. Daljnjim praćenjem ove inicijative i s njom povezanih aktivnosti, razvidno je kako projekt nakon prvoga natječaja ipak nije nikada realiziran već je prešutno prepušten zaboravu.⁴³⁶

U dodatnom osvrtu, katalog⁴³⁷ predmetne izložbe će otvoriti interesantno, ali dijelom spekulativno tumačenje razloga nesudjelovanja jednoga od ponajboljih riječkih umjetnika mlade generacije Romola Wnoucek – Venuccia na ovom natječaju.

73. slika:

74. slika:

75. slika:

Naslovnica i unutrašnje stranice kataloga izložbe *Concorso Nazionale per il Monumento al Legionario Fiumano* i *VII. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia, Rijeka*

Oggi si chiude la grande Mostra d'Arte – Le decisioni della Commissione nazionale per la scelta del monumento al Legionario. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 1. rujan 1935., str. 5.

Slikovni prilog iz kataloga reproduciran je i priložen u prilogu doktorskoga rada od 107. do 119. priloga.

Prelistavanjem kataloga izložbe (73., 74. i 75. slika) i uvidom u fotografije pojedinih idejnih rješenja iz njegovoga likovnog priloga, uočava se uvjerljiv, općoj estetici prihvatljiv, veristički prikaz legionara u pozi snažnoga iskoraka, obučenoga u uniformu, s oružjem ili bez njega u ruci, stava prema naprijed kojim simbolički najavljuje pobjedu novoga poretka i nastupajuću svjetliju budućnost. Venuccijev mali model skulpture *Forza della volonta* nastao u vremenskom periodu od 1930. – 1935. godine, lišen je svih nepotrebnih detalja, pa i odjeće te se prikazuje u obliku male nage muške stojeće figure u iskoraku podignutih praznih ruku te bi po sličnoj pozi s ostalim izloženim idejnim rješenjima, mogao biti potvrda pretpostavke kojom se Romolo Wnoucek – Venucci upravo ovom skulpturom htio prijaviti na postojeći natječaj. No vjerojatno se autoru ova njegova vrlo dinamična, gotovo futuristička interpretacija ideje spomenika Riječkome legionaru učinila previše avangardnom i neprihvatljivom naspram drugih verističkih prikaza te je moguće odlučio odustati od prijave.⁴³⁸

Tablica 13.

Popis izlagača i broj izloženih radova na *Concorso Nazionale per il Monumento al Legionario Fiumano*⁴³⁹, Rijeka, 1935. godina

Izlagачi – autori	Naslov djela i tehnika
Hodnik mezanina na desnoj strani	(107., 108., 109. prilog)
Remo Brioschi	
Emilio Rodegher	
Gaetano di Lorenzo	
Almo Mercanti	
Cleto Tomba	2 rada
Carlo Hollan	
Enrico Caglianelli	2 rada
Ugo Libre	
Dvorana I	
arch. Mario Faggiuolo / Giulio Capezzuoli	2 rada
Giulio Ca pezzuoli	
Vincenzo Torre	

Glavočić, D. Riječka likovna situacija 1920. – 1940. *Fijumani – riječka situacija 1920. – 1940.* Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2007., str. 58..

Popis izlagača i broj umjetničkih radova skica dobiven je iz kataloga koji je za tu priliku bio tiskan.

Carmine Tripodi	
Umberto Raucher	2 rada
Tito Gressani	2 rada
Dvorana II	
Arturo Stagliano	
Franco Asco	2 rada
Piergabriele Vangelli	2 rada
Oscar Bernabeo	2 rada
Teodoro Russo	2 rada
Vico Consorti	
Giovanni Avogadri	
Hodnik na lijevoj strani	
Giuseppe Majoli	
arch. Guido Spellanzar / Angelo Franco	
Attilio Renzi	3 rada
Giovanni Agosti	2 rada
Bruno Arzilli	2 rada
Saro Leonardi	
Enrico Licari	
Ugo Terzoli	5 radova
Nino Marussi	2 rada
Dvorana III	
Antonio Palumbo	2 rada
Albino Manca	2 rada
Benedetto D'Amore	
Giovanni Formica	2 rada
Giuseppe Enrini	4 rada
Ettore Colla	
Dvorana IV	
Romolo Ventruini	
Giovanni Polizzi	
Enrico Martini	2 rada
Romeo Gregori	
Giandomenico Demarchis	
Valentino Turchetto	2 rada
Paolo Colnaghi	2 rada
Dvorana V	
Luigi Luparini	2 rada

Renato Arcangioli	
Tobia Vescovi	2 rada
Giovanni Rosone	2 rada
Giulio Passaglia	
Bruno Moz	2 rada
Ugo Bombognini	
Baldo Mariotti	
Dvorana VI	
Armando Rebagliati	
Benso Vignolini	
Giuseppe Martini	2 rada
Silvio Zaniboni	
Rodolfo D'Andrea	
Enzo Puchetti	
Albano Concesso Barca	2 rada
Davide Manetti	
Suteren	
Remo Brioschi	
I. kat – Dvorana VII	(110. prilog)
arch. Adolfo Marini Ercole Drei	
Ercole Drei	
Angelo Balzardi	
Michele Guerrisi	
arch. Dagoberto Ortensi/Coriolano Campitelli	
arch. Italo Mancini Publio Morbiducci	
Publio Morbiducci	
Pietro Cendali	
Hodnik na desnoj strani	
Goffredo Verginelli	2 rada
Michele di Pietro	
Umberto Feltrin	3 rada
Timo Bortolotti	
Salvatore li Rosi	2 rada
arch. A. Morbelli M. Vaccari	
arch. V. Mazzei / M. Tartarelli	

M. Tartarelli	
Geminiano Cibau	
arch. Domenico Filippone / Teofilo Raggio	
Hodnik na lijevoj strani	
Luigi Carrubba	3 rada
Mario Carlesi	
Edoardo Trevese	3 rada
Benedetto de Lisi	
Alessandro Monteleone	
Ugo Perres	2 rada
Battista Giovan Tedeschi	
Salvatore Amato	
Armando Rebagliati	
Riccardo Rossi	
ing. Roberto Mazza / Mazzotta Antonio	

7.12.3. Sedma izložba Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije, Rijeka

Kao i sve dosadašnje anualne likovne izložbe koje je organizirao Umjetnički sindikat Rijeke i Sedma je sindikalna umjetnička izložba još jednom omogućila sveobuhvatan uvid u umjetničku produkciju njegovih članova. Na prethodnoj izložbi koja je bila posvećena obilježavanju Desete godišnjice aneksije grada Rijeke Kraljevini Italiji, bilo je iskazano žaljenje što je manifestacija prošla bez sudjelovanja umjetnika koji nisu bili članovi sindikata te bez stvaralaca podrijetlom iz drugih provincija poput Venecije Giulie, ali i šire, a čija su djela mogla bez dvojbe dati značajan doprinos kvaliteti i ukupnom uspjehu ove riječke izložbe.⁴⁴⁰

Uzimajući u obzir ovakvu kritiku na ovoj je izložbi bila otvorena mogućnost da se izlože i radovi umjetnika koji nisu bili članovi sindikata, ali su imali prebivalište u Kvarnerskoj provinciji. Oni su u ovom slučaju morali platiti kotizaciju za sudjelovanje, a određen im je i 15% veći doprinos u odnosu na onaj koji su morali Sindikatu platiti članovi u slučaju prodaje vlastitoga umjetničkog

Manifestazioni d'Arte Cittadine – La mostra del bozzetto per il monumento al Legionario e la VII Sindacale d'Arte verranno inaugurate il 1 agosto. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 25. srpanj 1935., str. 2.

djela. Želja organizatora je bila da se radovi u izložbeni prostor dostave najkasnije do 20. srpnja i da pritom budu primjereno opremljeni, uz ime umjetnika i naslov rada istaknutoga na poledini, kako bi peteročlana prosudbena komisija mogla što jednostavnije i brže pristupiti njegovoj procjeni.

Izložba je ove godine prezentirana s velikom pažnjom jer se njome inaugurirao novi izložbeni prostor u osnovnoj školi *Niccolo Tommaseo* u Via Daniele Manin, u čijim je velikim dvoranama (učionicama) i prostranim svijetlim hodnicima Organizacijski odbor prepoznao odlične uvjete za realizaciju likovnih izložbi.

Umjetnici koji su se predstavili na Sedmoj umjetničkoj sindikalnoj izložbi prošli su vrlo zahtjevno i strogo žiriranje od strane prosudbenoga odbora koji po prvi put nije bio sastavljen samo od izabраниh članova lokalnoga riječkoga Umjetničkoga sindikata već i od međuprovincijskih imenovanih stručnjaka. Predsjednik je tako bio proslavljeni slikar Tršćanin Eligio Flori – Finazzer koji je u to vrijeme obnašao funkciju i tajnika *Interprovinciale del Sindacato fascista di Belle Arti*, dok su članstvo činili kipar Ugo Carra, tada na funkciji predsjednika *Interprovinciale di Trieste*, kipar Edoardo Trevese, slikari Ladislao de Gauss i Marcello Ostrogovich. U prvom krugu žiriranja pozitivnu ocjenu sa sudjelovanje na ovoj izložbi sa svojim su radovima osigurali: Maria Arnold, Ladislao de Gauss, Blasich, Loris Domines, Mario de Hajnal, Sigfrido Pfau, Cornelio di Guisti Zustovich, Giuseppe Stefancich, Oscar Knollseisen, Federica Blanda, Antonio Romanczuk, Ugo Terzoli, Edoardo Bianchi, Marcello Ostrogovich, Edoardo Trevese, Miranda Raicich, te Tausz.⁴⁴¹

Po ovom prvom odabiru moglo se zaključiti da su na izložbi i ovaj put bili prihvaćeni radovi gotovo svih umjetnika iz Kvarnerske provincije, među kojima i onih mlađih stvaralaca koji su se već bili nametnuli pažnji kritike zbog mladenačke i nepatvorene čistoće rada te istančanoga osobnog umjetničkoga izražaja. Pored ostalih umjetničkih radova koji su i dalje nastavljali pristizati, pokrenula se inicijativa da se slikarici Mirandi Raicich i njezinim radovima stavi na raspolaganje cijela jedna dvorana što se moglo smatrati velikim priznanjem. Nažalost neki od riječkih umjetnika čija se nazočnost očekivala u konačnici nisu sudjelovali na ovoj izložbi

La prossima inaugurazione delle due mostre d'arte nell'Edificio scolastico di Via Manin. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 28. srpanj 1935., str. 2.

budući da su neki od njih, a to se u prvom redu odnosilo na slikare Romola Wnoucek – Venuccija i Odina Safticha bili spriječeni studentskim obavezama u Budimpešti i Veneciji.⁴⁴²

Izložba je otvorena 1. kolovoza u prisustvu gradskih i provincijskih autoriteta te brojnih zainteresiranih građana, a istim činom svečano su otvorene i dvije umjetničke manifestacije s dva različita operativna i jednim globalnim ciljem. Dok je jedna imala natjecateljski karakter usmjeren kreiranju spomenika namijenjenoga veličanju herojske prošlosti grada Rijeke, druga je bila isključivo revijalnoga karaktera. Zajednički cilj koji je činio i glavnu poveznicu ovih paralelnih događanja bila je bez sumnje promocija riječke likovne produkcije u naručju talijanskoga umjetničkog univerzuma, isticanje nacionalnoga zajedništva i posredno naglašavanje ukupne neodvojivosti riječke regije od Italije. Ulazni atrij škole bio je ukrašen s dva velika panela izrađena od linoleuma koji su se tada po prvi puta mogli vidjeti u Rijeci, a na kojima se istaknula nadarenost Ladislau de Gaussa kao spretnoga dekoratera. Ispred ulaza u školu čije je pročelje bilo ukrašeno trobojnicama, svakodnevno se održavao koncert gradskoga ansambla s ciljem poticanja ulične živosti, privlačenja pozornosti potencijalne publike i isticanja ovoga umjetničkog događaja koji je istinski već bio duboko ukorijenjen u život grada.⁴⁴³

Sedma izložba Umjetničkoga sindikata zauzela je brojnim izlošcima devet velikih dvorana na prvom katu škole i kako su naveli kritičari svojim radovima poput svečane straže odala počast onim kolegama koji su svojim idejnim rješenjima spomenika Riječkome legionaru pokušali dati obol i pomoći produktivnosti druge izložbe.⁴⁴⁴

I ove je godina sindikalna izložba privlačila interes publike svojim bogatstvom, velikim brojem izlagača i još većim brojem umjetničkih ostvarenja. U kritičkim osvrtima napisanim odmah nakon otvorenja izložbe bilo je napomenuto kako dvoje mladih uzdanica riječkoga umjetničkog kruga Romolo Wnoucek – Venucci i Odino Saftich nažalost nisu bili u mogućnosti sudjelovati na istoj. Zbog njihovoga odsustva kritičari su izložbu smatrali nepotpunom navodeći kako bi se upravo uvidom u njihove radove stvorila cjelovitija slika o riječkoj likovnoj umjetnosti, a ona

Neri, B. La VII. Mostra Sindacale del Carnaro. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 3. kolovoz 1935., str. 5.

La Mostra dei bozzetti pel monumento al Legionario inaugurata ieri dalla autorita nella scuola di via Manin. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 2. kolovoz 1935., str. 2.

Domani s'inaugurera la Mostra del bozzetto al Legionario fiumano e la VII Sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 31. srpanj 1935., str. 2.

predstavila dosljednije sa svim svojim značajno različitim umjetničkim tendencijama i punom ilustracijom brzine razvoja likovne umjetnosti. Prema ovim kazivanjima možemo zaključiti kako je Rijeka onoga doba očito imala grupu umjetnika koji su se isticali svojom originalnošću i jakim osobnim umjetničkim izričajem koji im je jamčio istaknuto mjesto i u širem spektru aktualne talijanske nacionalne umjetnosti. Aktivnosti ovih riječkih umjetnika bile su hvalevrijedne iz još nekoliko razloga – zbog njihovoga kontinuiranog djelovanja u okolnostima velikih odricanja, ali i zbog teškoga puta kojeg su prolazili kako bi njihov rad postao uočljiv i dobio zasluženu poziciju u ukupnoj likovnoj produkciji. Veliku zapreku široj afirmaciji riječkih slikara u predmetnom razdoblju kritika nalazi i u specifičnoj riječkoj publici koja nije bila sklona lako pokloniti potreban podstrek, već je često kroz nezainteresiranost za djela svojih umjetnika njihov životni i stručni put činila mukotrpnijim. Ovo se pokazalo točnim uz tek nekoliko iznimnih slučajeva neuvjetnih i potpuno bezrezervnih ljubimaca riječke publike.⁴⁴⁵

U dnevnim novinama se tijekom izložbe mogao pratiti niz kritičkih osvrtâ koji su se bavili *'tradicionalistima'* i *'modernistima'*, a koji su uglavnom donosili detaljne opise umjetničkih radova što su ih izložili riječki umjetnici. Likovna je kritika u svojim tekstovima pojašnjavala, ali i u analitičkom pristupu isticala njihovu uspješnost ili nedostatke. Čitanjem ovih kritika stječe se dojam kako je riječ o uvodničarskim tekstovima koji su za cilj imali poticanje onih građana koji to još nisu učinili, da svakako posjete izložbu te da im pri tom posjetu budu priručnici, olakšaju razgled i poboljšaju razumijevanje izloženih djela.

U nedostatku mladih snaga riječke avangardne scene, Romola Wnoucek – Venuccija i Odina Safticha, učinjen je zaseban osvrt na drugo dvoje mladih umjetnika – Lorisa Domineza i Giuseppea Stefancicha za koje je zaključeno da iako nisu osobito velike nade ipak zaslužuju podršku starijih i iskusnijih kolega obzirom na dobre predispozicije za slikarstvo.⁴⁴⁶

Kako pišu dnevne novine izložba je bila izvrsno posjećena. Mnogi građani Rijeke i gosti Kvarnerske rivijere s velikim su interesom posjetili izložbu kao i brojni uglednici iz političkoga života grada i šire Kvarnerske provincije. Nadalje tu su bili i sami umjetnici i pisci iz cijele Kraljevine Italije, posebni izaslanici koji su na izložbu dolazili kako bi učinili neke otkupe

Neri, B. La VII. Mostra Sindacale del Carnaro. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 3. kolovoz 1935., str. 5.

Neri, B. La VII. Mostra Sindacale del Carnaro. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 3. kolovoz 1935., str. 5.

umjetničkih radova. U ovom kontekstu valja spomenuti i posjetu tada vrlo istaknutih kritičara umjetnosti: Raffaella Carvierija iz časopisa *Ambrosianna*⁴⁴⁷ i Guida Samba iz lista *Popolo di Trieste*⁴⁴⁸. Iako je njihova nazočnost pobudila dozu straha kod organizatora oni su u svojim vrlo čitanim osvrtima iskazali divljenje izložbi i uputili iskrene čestitke cijelom timu koji je predano radio na njegovoj organizaciji. Kritičari su istaknuli činjenicu da na izložbi nije bio zastupljen veliki broj umjetnika, ali da su zato nazočni umjetnici bili iznimno dobro predstavljeni brojnošću izloženih djela. Između svih umjetnika ovi su hvaljeni kritičari istaknuli Mariu Arnold i Ladislau de Gaussa, autore koji su odlukom organizatora na raspolaganju imali cijele dvije dvorane. Upravo je ova specifičnost oduševila kritičare Carvierija i Sambu koji su pohvalili ovakav pristup kojim je omogućeno bolje upoznavanje umjetnika i primjerenu prezentaciju njihovoga stvaralačkog opusa. U zaključku svojih kritika, oba su autora ovu manifestaciju smatrali daleko od banalne izložbe. Dojam kojega je na njih ostavila Sedma izložba Umjetničkoga sindikata može se parafrazirati u izjavi prema kojoj, suprotno očekivanjima, prezentirani radovi i izložbom promovirani likovni umjetnici nisu iskazali mediteranski štih, već su uspješno prezentirali vlastite, prepoznatljivije i jedinstvene izričaje koji su se na najpozitivniji način razlikovali od ostalih umjetnika mediteranskoga podneblja. U nastavku svojih tekstova oba su kritičara istakla kako su se na izložbi isticale jedna ili dvije dvorane s umjetničkim radovima koji su odavali duh autora – buntovnika i iznimne originalnosti, dok je veliki dio umjetnika bio nadahnut tendencijom ekspresioničkoga kolorizma, ponekad čak i prenaplašeno, a u nekim slučajevima i zastrašujuće. Ovakvu je tvrdnju Carvieri argumentirao usporedbom kako je boja najekspresivniji dio slikarstva, ali kako ispod nje treba postojati čvrsta podloga – kostur na koji se onda boja modelira jer u slučaju da on ne postoji, onda i boja nestaje kao što bi se izgubilo tkivo u mediju bez potpore. Ukoliko se želi dobronamjerno upozoriti slikare, navodi se dalje u kritici, a bez da se izigrava Boga i tutora, trebalo bi ih sustavno navoditi da budu savjesniji prema svom poslu i savjetovati ih da obogate teoretska znanja kako bi mogli bolje razumjeti fenomene i podariti bogatiji život stvarima. Ovakvim pristupom se izbjegava statičnost nedorečenoga stava, a ovakav put likovnoga uspjeha kreće sa stanice suzdržavanja od naglašenoga utjecaja boja.⁴⁴⁹

Alla Mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 6. kolovoz 1935., str. 2.

Critici d'arte alla Mostra fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 11. kolovoz 1935., str. 2.

La VII Mostra Sindacale del Caranro nel giudizio di un critico triestino. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 27. kolovoz

Popis izlagača VII. umjetničke sindikalne izložbe, izložena umjetnička djela čiji su nam naslovi dostupni iz primarnih izvora te podatci o učinjenim otkupima prikazani su u tablici broj 14.

Tablica 14.

Popis izlagača, izloženih djela i otkupnoga statusa s izložbe VII. *Esposizione Sindacale d'Arte* (*Fiume, decennale dell'Annessione*)⁴⁵⁰, Rijeka, 1935. godina

Organizacijski odbor:

predsjednik: prof. Edoardo Bianchi, *Fiduciario provinciale del Sindacato Belle Arti*

tajnik: scultore Edoardo Trevese

administrator: slikar Ladislao de Gauss

Članovi: slikar Felice Fabro de Santi, slikarica Miranda Raicich, prof. Odino Saftich, slikar

Zamjenici: Antonio Romanczuk, slikar Ugo Terzoli

Stručni žiri:

predsjednik: prof. Eligio Finazzer – *Flori Segretario Interprovinciale dei Sindacati Belle Arti con sede a Trieste*

članovi: kipar Ugo Cara di Trieste, slikar Marcello Ostrogovich, slikar Ladislao de Gauss, kipar Edoardo Trevese

predstavnik za tisak: Nereo Bianchi

Izlagачi - autori	Naslov djela i tehnika	Otkup
Dvorana I.		
Sigfrido Pfau	<i>Studio di vecchia</i> – pastel <i>Bar di notte</i> – pastel <i>Il grisou</i> – ulje <i>Volosca</i> – pastel	
Ugo Terzoli	<i>Il viandante</i> – crno – bijelo <i>Riva Cristoforo Colombo</i> – ulje	*4
Mario de Hajnal	<i>Sul confine</i> – ulje <i>Cava di Preluca</i> – ulje <i>Calle con la Madonnina</i> – ulje	

1935., str. 3.

Popis izlagača i umjetničkih radova dobiven je iz kataloga koji je za tu priliku bio tiskan. Otkupni statusi su sastavljeni iz kritičkih osvrti o likovnim umjetnicima i njihovim umjetničkim radovima navedenih u dnevnim novinama. Podatci u ovom tabličnom prikazu podložni su dopunama.

	<i>Concerto all'aperto</i> – ulje	
Antonio Romanczuk	<i>Nel porto di Abbazia</i> – ulje <i>Chiesa di S. Giacomo, Abbazia</i> – ulje <i>Tre alberi</i> – ulje <i>Magnolie, Abbazia</i> – ulje <i>Giorno di festa a Mune, Istria</i> – akvarel	*4
Edoardo Trevese	<i>Indecisione</i> – teracota	
Dvorana II.		
Oscarre Knollseisen	<i>Fruttivendole, Spalato</i> – ulje <i>Calle istriana, Bersezio</i> – ulje <i>Portico, Trau</i> – ulje <i>Il Canale di Fianona</i> – ulje (119. prilog) <i>Contadine, Sebenico</i> – ulje	
Loris Dominez	<i>Al campeggio di Primano</i> – ulje <i>Porta S. Vito</i> – akvarel <i>Giardino</i> – akvarel <i>Chiesa di S. Vito</i> – akvarel	*3
Mario Blasich, dott.	<i>Cortile del Castello di Portore</i> – pastel	
Federica Blanda	<i>Casa al sole</i> – akvarel	
Sigfrid Pfau	<i>Il pittore Ostrogovich</i> – sangvinija	
Edoardo Bianchi	<i>Case e baracche</i> – tempera (Case e tetti) ? <i>Via Segatini, notturno</i> – tempera (115. prilog) <i>La Casa del Balilla</i> – tempera	*9 *6 *4
Giuseppe Stepancich	<i>Calle di Volosca</i> – ulje <i>Tetti</i> – ulje	
Edoardo Trevese	<i>Zampogna</i> – terakota	
Dvorana III.		
Maria Arnold	<i>Fiore azzuro</i> – ulje <i>Modelline</i> – ulje <i>Dietro le quinte</i> – ulje <i>Venere nera</i> – ulje <i>Graziella</i> – ulje <i>Malinconia</i> – ulje <i>Creola</i> – ulje (113. prilog) <i>Nudo coricato</i> – ulje <i>La giacca scozzese</i> – ulje <i>Tronco nodoso</i> – ulje <i>Estate in Riviera</i> – ulje <i>Le tre grazie</i> – ulje	*1 *8

	<i>Paesaggio – akvarel</i> <i>Carico delle reti – akvarel</i> <i>Tre pescatori con le reti – akvarel</i> <i>Barca con tenda – akvarel</i> <i>Pulitura della barca – akvarel</i>	
Edoardo Trevese	<i>Trombone – terakota</i>	*6
Dvorana IX. (bianco – nero)		
Maria Arnold	<i>Disegno a penna I.</i> <i>Disegno a penna II.</i> <i>Disegno a penna III.</i> <i>Disegno a penna IV.</i> <i>Disegno a penna V.</i>	
Ugo Tausz	<i>Progetto per un Concorso – Tavola I., II., III.</i>	
Miranda Raicich	<i>Disegno a penna I. – ugljen</i> <i>Disegno a penna II. – ugljen</i> <i>Disegno a penna III. – ugljen</i> <i>Disegno a penna IV. – ugljen</i> <i>Disegno a penna V. – ugljen</i> <i>Disegno a penna VI. – ugljen</i> <i>Disegno a penna VII. – ugljen</i> <i>Disegno a penna VIII. – ugljen</i> <i>Disegno a penna IX. – ugljen</i> <i>Disegno a penna X. – ugljen</i>	
Cornelio Giusti, prof.	<i>Dvije mape sa 20 akvatinti</i>	
Ugo Tausz	<i>Il tavolo progetto per concorso</i>	
Edoardo Trevese	<i>Bozzetto per un pilo</i>	
Ugo Tausz	<i>Bozzetto per un pilo</i>	

otkup br. 1 – *Podesta per il Comune di Fiume*

otkup br. 2 – *Federazione del Fasci di Combatimento*

otkup br. 3 – dott. Arturo de Meichsner

otkup br. 4 – *Consiglio Provinciale dell'Economia*

otkup br. 5 – *Direzione della ROMSA*

otkup br. 6 – *privatna kupovina N. N.*

otkup br. 7 – *S.Assicurazioni Fiume*

otkup br. 8 – *Banca Commerciale Italiana*

otkup br. 9 – signor Carlo Chiopris

**Samostalna izložba Luciana Albertinija u *Sala Azzurra* hotela
Quarnero Majestic, Opatija**

U nizu brojnih izložbi koje su se tijekom kolovoza mogle razgledati u reprezentativnim dvoranama opatijskih hotela, u *Sala Azzurra* hotela *Quarnero Majestic*, održana je samostalna izložba slikara Luciana Albertinija iz Verone. Na ovoj je samostalnoj izložbi bilo izloženo tridesetak umjetničkih radova kojima se ovaj talijanski slikar predstavio opatijskoj i riječkoj publici. Izloženim radovima Luciano Albertini je ukazao na svoju visoku umjetničku izobrazbu, vrijednost i talent te istakao svježinu koju je uspješno unio svojim mladenačkim poletom u svijet talijanske umjetnosti. Kako su osvrta kritike napisali, radilo se o umjetniku dinamična tempa, iz dobre slikarske škole koji je predmete na svojim platnima reproducirao s velikim osjećajem verizma. Pozivao se na realnost viđenoga, uspješno prateći stope velikih majstora, njihovih paleta boja i virtuoznoga luminoziteta.

Albertini je bio snažan portretist na tragu velikih majstora i poznatoga rimskog slikara Giacoma Balle poznatoga i kao Dall'Oca Bianca, a što se očitovalo na izloženim portretima *Autoscorico*, *Dopo la cordata*, *Il vecchio*, *Ciocciara*, *Lo scarpoaro*, *Fiori rosso*, na autoportretu *Il corvo* i drugim izloženim radovima. Na platnima drukčije tematike autor je prenosio toplu atmosferu Veneta izraženu kroz vedute njezinih gradova, prikaze zvonika, trgova, spokojnih laguna, pitoresknh arhitektonskih pejzaža koji su se nerijetko rastakali u sumaglici poput onih prikazanih na djelima *Arco della costa* (Verona), *In darsena* (Livorno), *Ala dell'Arena* (Verona) te *Ponte della Pietra* (Verona). Među svim ovim djelima našla se i jedna vrlo uspješna skica Opatije dok su prema dostupnim podacima tu bile i dvije ili tri mrtve prirode. Izložba je bila vrlo dobro posjećena i iznimno pohvaljena od publike. Velika naklonost Riječana i Opatijaca bila je i ovoga puta u skladu s poznatim stavovima o njihovoj tradicionalnoj i još uvijek

aktualnoj sklonosti lirskim obradama motiva na način na koji su to činili '*tradicionalisti*' na čijim se osnovama temeljio i slikarski izraz Luciana Albertinija.⁴⁵¹

Druga samostalna izložba pulskoga slikara Romea Marsija u Velikoj dvorani hotela *Palace*, Opatija

Nakon velikoga prošlogodišnjeg uspjeha kojega je mladi pulski samouki slikar Romeo Marsi doživio sa svojom samostalnom izložbom priređenom u hotelu *Quarnero* u Opatiji, ove je godine u velikoj dvorani hotela *Palace* (76. slika) izložio dvadesetak slika koje su većim dijelom predstavljale pejzaže, iako su među njima bila i dva akta. Ova je smotra pobudila interes redom bogatih i elegantnih posjetitelja hotela *Palace* kao i ostalih stanovnika i gostiju Opatije.

76. slika: hotel *Palace*, Opatija

Na oko dvadesetak izloženih slika mogao se pratiti autorov evolucijski umjetnički put, svjedočiti njegovo opredjeljenje beskompromisnoga praćenja vlastite umjetničke vokacije te hrabroga izlaska pred nepredvidiv sud stručne javnosti i publike. S ove je izložbe kritika izdvojila

⁴⁵¹ Mostra d'Arte di Luciano Albertini al Quarnero. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 10. kolovoz 1935., str. 4.

nekoliko djela među kojima su bile slike *Duino*, *Duomo di Pola*, *Alba*, *Solitudine*, *Tranquillita* te *Nudo* koja su se smatrala najboljom. Prema dostupnim zapisima, stručni je sud iznio kako su djela izvedena u sigurnoj slikarskoj predispoziciji i naglašene senzibilnosti, otvorena promatranju prirode i pretvaranju viđenoga u zapis vlastitoga doživljaja koji je potom maestralno bivao uhvaćen na platnu. Izložbeni niz se završavao s nekoliko skica od kojih je kritika kao iznimne uspjeta izdvojiti *Sera in Istria*, *Tempo piovoso*, *Mattino domenicale*, *Casa di Fasana*, te *Crocefisso*.⁴⁵²

Samostalna izložba slikara Vicenza Coluccija u Sala Azzurra hotela *Quarnero Majestic*, Opatija

Legendarna *Sala Azzurra* hotela *Quarnero Majestic* pred kraj mjeseca kolovoza je ponovo otvorila svoja vrata još jednoj izložbi osvjedochenoga prijatelja Opatije koji je barem jednom godišnje u njoj održavao samostalnu izložbu ili je sudjelovao na grupnim smotrama Kvarnerske provincije. Nositelj brojnih nagrada i vrlo dobro poznat publici riječke regije, Vincenzo Colucci je ovoga puta svoje radove odlučio prezentirati u jednom od najljepših opatijskih interijera. Predstavio se s oko dvadesetak radova atmosfere natopljene radošću, mirnoćom i spokojem koje je na rijetko sugestibilan način uspijevao prenijeti prikazima venecijanskih veduta, njezinih kala, zlatnih palača, vizijama magličastih laguna i omiljenim motivima trgova.

Pored ovih motiva *Serenissime* na izložbi su prikazane i slike s lokalnim motivima koje su upravo zbog ovoga razloga kod publike pobudile i ovoga puta gotovo nevjerojatnu ushićenost. Riječ je bila o vedutama Rijeke, prikazima malih liburnijskih lučica, uspelim likovnim interpretacijama Mošćenica utonulih u romantičnu atmosferu Kvarnera. Uz ove dvije oštro tematski odijeljene skupine radova, Colucci je na izložbi prikazao i slike mrtve prirode i cvijeća koje je kritika definirala izvrsnima.⁴⁵³

La mostra di Romeo Marsi al Palace Hotel, *La Vedetta d'Italia*, Fiume, 24. kolovoz 1935., str. 4.

La Mostra di Vincenzo Colucci. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 28. rujan 1935., str. 4.

Značajan nastup riječkih slikara na Devetoj međuprovincijskoj izložbi Umjetničkoga sindikata Provincije Venecije Giulie u Trstu

Vijest da je završena stručna prosudba likovnih djela pristiglih na natječaj za Devetu Međuprovincijsku izložbu Umjetničkoga sindikata u Trstu – IX. *Mostra Interprovinciale del Sindacato Fascista di Belle Arti di Trieste* bila je vodeća novost iz područja likovnosti u dnevnom tisku tijekom mjeseca rujna tekuće godine. Kao i godinu dana ranije, izložba se trebala održati u Izložbenom paviljonu sindikata u Trstu. U velikoj selekciji od 260 radova odabrano je 58 umjetnika koji su trebali činiti program manifestacije. Konkurencija se ovoga puta sastojala od 120 umjetnika prijavljenih na natječaj, a u društvu pozitivno ocijenjenih i time odabranih za nastup, našli su se riječki slikari: Maria Arnold, Ladislao de Gauss, Marcello Ostrogovich, Miranda Raicich, Edoardo Trevese i Sigfrido Pfau.⁴⁵⁴ Prema prethodno iznesenom planu, izložba je svečano otvorena 1. listopada pred vodećim članovima političkoga i društvenog života Provincije Venecije Giulie i brojnom zainteresiranom publikom. Prilikom otvorenja je napomenuto kako se izložba održava u prostoru Izložbenoga paviljona koji je već postao pretijesan te je jedva mogao pružiti dovoljno prostora za umjetničke radove svih onih koji su prošli strogu i rigoroznu selekciju stručnoga žirija. Izabrana umjetnička ostvarenja bila su odabirana kriterijem njihovoga originalnog umjetničkog izričaja. Odabir vođen ovim kriterijem, po kazivanju organizatora u pozitivnom je smislu uspio okupiti najveća umjetnička imena šire regije bez obzira na njihovu pripadnost starim školama ili avangardnoj opredijeljenosti.

Posebna dvorana bila je posvećena izvrsnim radovima umjetnika iz Firenze koji su u ovom izdanju izložbe bili posebni gosti, dok je zid jedne od slijedećih dvorana bio u potpunosti ispunjen umjetničkim radovima riječkih slikara. Odabrani riječki sudionici redom su bili i više no dobro poznati tršćanskoj publici obzirom da su imali prilike sudjelovati na prethodnim izdanjima ove manifestacije. Upravo je ova skupina riječkih slikara predstavljala prve umjetnike koji su počeli prenositi glas o Rijeci i njejoj umjetnosti. Kako su ovom prilikom riječki umjetnici prisustvovali i otvorenju izložbe što je kod organizatora, političara i publike bilo primljeno s iznimnom blagonaklonošću, nakon svečanoga dijela programa pozvani su i na svečani banket koji je bio priređen u vrlo poznatom tršćanskom hotelu *Europa*, a na kojem su sudjelovali samo

⁴⁵⁴ Artisti fiumani all IX.a Internazionale d'Arte di Trieste. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 25. rujana 1935., str. 2.

najistaknutiji umjetnici, lokalni i državni dužnosnici te hvaljeni likovni kritičari i novinari. Sudjelovanje riječkih slikara nastavilo je i nakon inauguracijskih događaja izazivati veliki i vrlo živi interes kod publike i kritike. O tome koliko je on bio očit i vidljiv govori činjenica da je u tršćanskom dnevnom listu *Il Piccolo* objavljen poseban prilog o riječkim sudionicima izložbe, a kojega je u potpunosti prenijela riječka *La Vedetta d'Italia*. Iz osvrta vrijedi izdvojiti dio u kojem se isticalo da je Rijeka uvijek imala tendenciju prema novom ili kako se tada uobičavalo reći, prema *avangardnom*. U prenesenim navodima bez dvojbe su se mogli prepoznati neki riječki izlagači, među kojima se isticao Ladislao de Gauss kao vodeći predstavnik riječke avangarde koji se na izložbi predstavio slikom *Mia mamma* (111. prilog) u strukturi širokih planova i geometriziranih površina. Ovom je prilikom Ladislao de Gauss u istoj maniri slikom *Il molo* prikazao kritici iznimno interesantnu osobnu viziju mora.

Pored isticanja Ladislaa de Gausa, kritičari nisu izostavili ni druge riječke umjetnike pa smo tako upravo iz njihovih objava doznali da je Maria Arnold ovom prilikom izložila akvarel vrlo sugestivne snage, Marcello Ostrogovich akvarelnu skicu intezivnih boja naslova *Processione*, Miranda Raicich nekoliko pejzaža koji su odisali obojenošću i svježinom, dok je kipar Edoardo Trevese, prikazao glavu djevojke vrlo ekspresivne forme.⁴⁵⁵

Donacija skulpture Vittoria Edoarda Trevesea svojoj bivšoj pješadijskoj regimenti

U mjesecu studenom, kroničari su zabilježili kako je mladi riječki kipar Edoardo Trevese, koji je imao i čin pješadijskoga potporučnika odlučio pokloniti svojoj regimenti kao uspomenu na nekadašnju vojnu službu skulpturu visokoga umjetničkog dosega i iznimne simboličke vrijednosti. Skulptura je bila namijenjena spomeniku *l'Ara dei Caduti* (oltaru Domovine) s pretpostavkom da se radi o istom spomeniku u Rimu na Piazza Venezia. Riječ je bila o alegorijskoj skulpturi naziva Vittoria – *Pobjeda* koji je prikazivao Pobjedu koja je rukama sapletenim od grana lovora i hrasta prinostila grančice istovrsnoga bilja u spomen i na slavu herojskih smrti vojnika palih za domovinu. Kako bi se istakla ova iznimna gesta mladoga

⁴⁵⁵ Gli artisti fiumani all IX. a Mostra Internazionale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 1. listopad 1935., str. 2.

umjetnika, ali i promovirale umjetničke i domoljubne vrijednosti ova je skulptura bila neko vrijeme izložena u jednom od gradskih izloga.⁴⁵⁶

Predbožićna samostalna izložba Giovanne Kubelik u hotelu *Regina*, Opatija

Krajem 1935. godine, pred Božić u opatijskom je hotelu *Regina* otvorena samostalna izložba dobro poznate mlade slikarice Giovanne Kubelik koja je ovom prilikom izložila tridesetak umjetničkih slika s motivima primorskih i švicarskih pejzaža, cvijeća te portreta u kojima je ova mlada slikarica redom ostala vjerna svom specifičnom likovnom rukopisu. Uzevši u razmatranje ukupan izložen opus ove mlade slikarice, radovi su se mogli podijeliti u dvije temeljne skupine: slike pune ekspresije i slike koje su temeljene na racionalnom planu i preciznoj slikarskoj studiji. I ovom je izložbom, baš kao i prethodnima Giovanna Kubelik izazvala veliki interes posvjedočenih ljubitelja lijepih umjetnosti.

Una offerta dello scultore Trevese all'Ara del Caduti del 73.o Fanteria. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 7. studeni 1935., str. 3.

7.13. 1936. godina

7.13.1. Izložba talijanske moderne grafike u Izložbenom paviljonu, Opatija

Grad Opatija je početkom mjeseca veljače krenuo s organizacijom prihvata umjetničkih radova za Izložbu talijanske moderne grafike – *Mostra di Incisione Italiana Moderna*. Inicijativa za ovu izložbu pokrenuta je u Rimu, a nosilac cijeloga poduhvata bila je Crno – bijela sekcija Nacionalnoga fašističkog sindikata likovnih umjetnosti – *Sindacato Nazionale Fascista Belle Arti, Sezione Bianco e Nero*. Skup je bio organiziran u dva centra tako da se prikupljanje i stručno ocjenjivanje umjetničkih grafičkih radova održavalo u Rimu, dok se izložba na ovaj način pristiglih i probranih ostvarenja planirala održati u Opatiji. Inauguracija izložbe u opatijskom Izložbenom paviljonu – *Padiglione delle Esposizioni* bila je predviđena za 5. travnja. Ovaj je datum odabran s namjerom da se sa ovom izložbom poprate Uskrsna događanja koja su na Opatijskoj rivijeri po tradiciji trebala biti bogata, baš kao što je ova turistička destinacija trebala u navedenom razdoblju obilovati gostima. Bilo je planirano da izložba ostane otvorenom puna dva mjeseca. Pravo javljanja na natječaj ostvarivali su članovi *Sindacato Nazionale Fascista di Belle Arti* koji su trebali priložiti otiske dobivene raznim grafičkim tehnikama, s izuzećem crteža i monotipija. Već od faze planiranja manifestacije, postojala je ideja da se među prihvaćenim radovima provede dodatni, uži odabir i u takvoj strožoj selekciji istakne nekoliko najuspješnijih ostvarenja te ih se kao presjek izložbe otisne u formi knjižice. Osim u promocijske svrhe, ovakav se tiskani materijal planirao pohraniti i u zbirku modernoga talijanskog tiska koja je bila formirana pri Institutu krasopisa – *Instituto di Caligrafie* u Rimu.⁴⁵⁷ Povodom ove manifestacije tiskan je i katalog⁴⁵⁸ spomenute izložbe sa nekolicinom radova. Na naslovnici se nalazi grafika talijanskoga grafičara Gustava Rodella naslovljena *Il pane*. (77. i 78. slika)

Na kraju provedenoga postupka ocjenjivanja pristiglih radova, bila su odabrana 202 umjetnička ostvarenja 98 autora iz svih talijanskih pokrajina među kojima je ukupno bilo 78 drvoreza, 94 bakropisa, 22 litografije, 3 rada u tehnici suhe igle, 2 akvatinte i 3 *vernici molli*.⁴⁵⁹ U skladu s ranije donesenim planom aktivnosti, izložba je bila otvorena 5. travnja, a svečanosti je

Mostra d'incisione Italiana moderna in Abbazia. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 5. veljače 1936., str. 4.

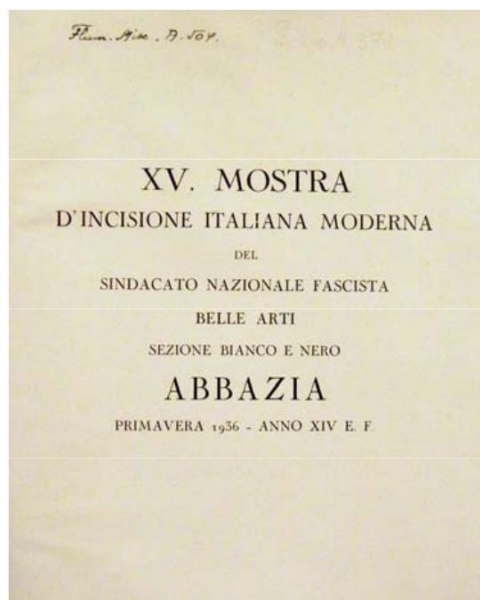
Slikovni prilog iz kataloga reproduciran je i priložen u prilogu doktorskoga rada od 120. do 129. priloga.

Cento artisti parteciperanno alla Mostra d'Incisione ad Abbazia. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 17. ožujak 1936., str. 4.

prisustvovao veliki broj uglednika iz političkoga i društvenog života Opatije, Rijeke i cijele Kvarnerske provincije. Inauguracijski program je obilovao prigodnim govorima i bio uveličan prigodnim koncertom koji se održao u parku ispred Izložbenoga paviljona.⁴⁶⁰

77. slika: Naslovnica kataloga izložbe XV. Mostra d'Incisione Italiana Moderna, Opatija

78. slika: Unutarnja stranica kataloga izložbe XV. Mostra d'Incisione Italiana Moderna, Opatija

Među umjetnicima – izlagačima koji su za svoje kreativno likovno stvaralaštvo odabrali tehnike grafičke umjetnosti poput drvoreza, bakropisa, litografije, suhe igle, pored već proslavljenih i etabliranih starijih umjetnika našli su se i neki mladi, talentirani i propulzivni stvaraoci puni umjetničke energije, životne snage i nevjerojatne kreativnosti. Nošeni ovakvim sukusom vlastitoga unutarnjeg ustroja, obzirom na umjetnička stremljenja i aktualnosti vremena u kojem su stvarali ne treba čuditi kako ih je prepuštanje slobodi kreiranja većinom nepogrešivo vodilo vrlo modernom, avangardnom izričaju. Kritički osvrti u dnevnom tisku povodom održavanja ove izložbe bili su uglavnom usmjereni prema regionalnim i provincijskim odrednicama umjetnika koji su u skladu s ovim kriterijem bili uvršteni u pojedinačne skupine, potom u novinama predstavljane kraćim ili dužim odrednicama grupe, kao i opisima pojedinačnih autora i djela.

⁴⁶⁰ L'inaugurazione della XV. Mostra d'Incisione Italiana Moderna. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 4. travanj 1936., str. 4.

Detalji koji se tiču zastupljenih umjetnika, izloženih umjetničkih ostvarenja i otkupa zabilježenih tijekom izložbe, prema dostupnim su podacima obrađeni i prikazani u tablici broj 15.

Na ovoj Međuprovincijskoj izložbi grafike koja je u svojoj biti sažela pun smisao definicije nacionalnoga karaktera događaja, nastupio je i riječki umjetnik Cornelio di Giusti Zustovich koji je s uspjehom prošao prethodnu procjenu stručnoga žirija u Rimu. On se na nekim od ranijih izložbi već bio predstavio uspješnim radovima u grafičkim tehnikama. Sada je izlagao dva bakropisa od kojih je grafika *La Piazza delle Erbe a Fiume* bila bogata chiaro – scuro efektima, dok je drugi rad bila kolorirana akvatinta koja je prikazivala karakterističan motiv iz riječkoga Starog grada i nosila naziv *Arco Romano*.⁴⁶¹ U osvrtu kritike, otvoreno je iskazano žaljenje što se na izložbi nisu mogli vidjeti neki od drvoreza Uga Terzolja, kao ni radovi drugih riječkih umjetnika poput Luise Luppis – Frappart. Riječ je bila o autorima koji su mnogobrojnim, ranije predstavjenim umjetničkim ostvarenjima nedvojbeno potvrdili svoj visok stupanj ovladanosti grafičkim tehnikama, baš kao i vlastitu sposobnost njihovoga korištenja u dojmljivom prikazu vlastitih impresija, prenošenju poruka i stvaranju fluida kojega je istančana publika znala osjetiti.

Prema dostupnim materijalima, ovi umjetnici zbog čijega je izostanka s izložbe kritika javno žalila, vjerojatno nisu prošli prosudbeni postupak. Novinski prikazi koji su se doticali teme izložbe nisu propustili uputiti im ohrabrujuće poruke i istaknuti kako ovakav sporadičan i po svom karakteru više administrativni propust ne bi smio potaknuti gubitak njihovoga samopouzdanja, već dapače potaknuti nove napore u prezentiranju radova izvan granica riječke provincije obzirom na očitu i očekivanu osobnu korist i zadovoljstvo te na dobrobit šire zajednice u kojoj su godinama živjeli i uspješno djelovali. Izložba je u konačnici bila ocjenjena kao vrlo uspješna i dobro posjećena. Pored mnogih uglednika koji su izložbu posjećivali ciljano, kako bi u svoje osobno ili u ime gradskih i političkih institucija otkupili neko od izloženih umjetničkih radova, organizirano su je posjećivale i školske grupe koje je velikim dijelom predvodio profesor Cornelio di Giusti – Zustovich. Zbog ovako dobrih ukupnih pokazatelja i razine interesa publike izložba je ostala otvorenom deset dana dulje od planiranoga te je svoja vrata zatvorila tek 15. lipnja. Tijekom zadnjih dana održavanja⁴⁶², točnije 10. lipnja, u sklopu

Gli artisti giuliani alla Mostra d'Incisione Italiana Moderna. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 10. travanj 1936., str. 3.

La conferenza del pittore Terzoli alla Mostra d'Incisione Italiana Moderna. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 9. lipanj 1936., str. 4.

manifestacije bilo je organizirano predavanje za javnost o tehnici drvoreza i njegovom povijesnom razvoju, a održao ga je umjetnik koji je bio majstor ove grafičke tehnike – Ugo Terzoli.

Tablica 15.

Popis izlagača, izloženih djela i otkupnog statusa s izložbe *XV. Mostra D'Incisione Italiana Moderna del Sindacato Nazionale Fascista Belle Arti – Sezione bianco e nero*⁴⁶³, Opatija, 1936. godina

Organizacijski odbor:

počasni predsjednik: Comm. dott. Aris Bevilacqua, *Vice Prefetto di Fiume, Commissario Prefetto del Comune di Abbazia*

predsjednik: On.Gr. Uff. prof. Antonio Maraini, *Commissario Ministeriale del Sindacato Nazionale Fascista Belle Arti*

članovi: dott. Gianni Fosco, *Segretario politico di Abbazia*; avv. Vittorino Barbieri, *Presidente dell'Azienda di Soggiorno di Abbazia*; prof. Carlo Alberto Petrucci, *Fiduciario Nazionale della Sezione Bianco e Nero del Sindacato Nazionale Fascista Belle Arti*; prof. Eligio Finazzer Flori, *Segretario Interprovinciale per Trieste del Sindacato Nazionale Fascista Belle Arti*; prof. Edoardo Bianchi, *Fiduciario per Fiume del Sindacato Nazionale Fascista Belle Arti*

tajnik izložbe: prof. Cornelio di Giusti

predsjednik: S. E. Ferruccio Ferrazzi, *dell'Accademia d'Italia*; Publio Morbiducci; Carlo Alberto Petrucci

Izlagači - autori	Naslov djela i tehnika	Otkup
Battista Cannas Ardau (Sassari)	<i>Al Sole – drvorez</i> <i>Vecchie Amicizie – drvorez</i>	*5
Mario Aldo Aroldi (Casalmaggiore)	<i>Maschere – drvorez</i> <i>Dalla Torre di S. Giovanni in Parma – drvorez</i>	
Aldo Baccinetti (Firenze)	<i>Il Convento di Montalcino – akvatinta</i>	

Popis izlagača i umjetničkih radova dobiven je iz kataloga koji je za tu priliku bio tiskan. Otkupni statusi su sastavljeni iz kritičkih osvrta o likovnim umjetnicima i njihovim umjetničkim radovima navedenih u dnevnim novinama. Podatci u ovom tabličnom prikazu podložni su dopunama.

Armando Baldinelli (Bologna)	<i>Il Martire Fascista</i> – drvorez <i>Il Sepolcro vuoto</i> – drvorez (120. prilog) <i>Un pescatore nella via</i> – drvorez <i>Profunghi</i> – drvorez	*3, *4, *7,
Adolfo Balduini (Barga)	<i>Paese</i> – drvorez <i>Il Mugnaio</i> – drvorez	
Augusto Baracchi (Modena)	<i>Il Foro di Augusto</i> – akvatinta (122. prilog) <i>Interno del Colosseo</i> – akvatinta	*13 *15, *16
Luigi Bartolini (Merano)	<i>I pesci e la Stella di mare</i> – akvatinta <i>Piante grasse</i> – akvatinta (121. prilog) <i>Ninfe, Ragazze, ecc</i> – akvatinta <i>La Finestra del solitario</i> – akvatinta	
Marina Battigelli (Firenze)	<i>Falciatrici apiline</i> – akvatinta	
Dina Bellotti (Alessandria)	<i>Pescatore di Noli</i> – akvatinta <i>Ritratto</i> – akvatinta	*12
Lino Barriviera Bianchi (Roma)	<i>Il Foro Auguste</i> – akvatinta <i>La Basilica di Massenzio</i> – akvatinta <i>Paese toscano</i> – akvatinta <i>Natura morta</i> – akvatinta	*14 *8, *9 *9
Giuseppe Biasi (Sassari)	<i>Il Fontanile</i> – drvorez <i>Sul Sagrato</i> – drvorez <i>Interno paesano</i> – drvorez <i>Canzone sarda</i> – drvorez	*11 *1
Benito Boccolari (Modena)	<i>Il Duomo di Modena</i>	
Marcello Boglione (Torino)	<i>Rive del Langone</i> – akvatinta <i>Via Nizza a Torino</i> – akvatinta <i>Quiete</i> – akvatinta <i>La strada nella Valle</i> – akvatinta	
Leonardo Borgese (Milano)	<i>Danzatrice</i> – litografija	
Dante Broglio (Lodi)	<i>Centrale di Crevole</i> – akvatinta	
Anselmo Bucci (Milano)	<i>Illustrazione per la Jungla</i> – akvatinta <i>Illustrazione per la Jungla</i> – akvatinta <i>Carro sardo</i> – akvatinta <i>Il Paradiso terrestre</i> – akvatinta	*18
Remo Branca (Iglesias)	<i>Solitudine</i> – drvorez <i>Luci di Oliena</i> – drvorez	
Duilio Cambellotti (Roma)	<i>Il Toro</i> – drvorez <i>L'Incendiario</i> – drvorez <i>Gli Auspici</i> – drvorez	

Caro Caratti (Asti)	<i>La Torre di Visone</i> – drvorez	
Giorgio Carta (Iglesias)	<i>Gli Orfani</i> – drvorez <i>La Bettola</i> – drvorez (123. prilog)	*3, *7
Antonio Carbonati (Roma)	<i>Panorama di Mantova</i> – akvatinta <i>Castel del Monte</i> – akvatinta <i>Panorama di Siena</i> – akvatinta <i>Il Duomo di Orvieto</i> – akvatinsta	*15
Carlo Casanova (Milano)	<i>L'Adigetto, Verona</i> – akvatinta	*6
Leonardo Castellani (Urbino)	<i>Le Querce</i> – akvatinta <i>Gl'Imbalsamati</i> – akvatinta <i>Paesaggio Urbinate</i> – akvatinta (124. prilog) <i>Galanteria</i> – akvatinta	
Arturo Cavicchini (Mantova)	<i>Natura morta</i> – akvatinta	
Hedda Celani (Urbino)	<i>Illustrazione</i> – litografija <i>Illustrazione</i> – litografija	
Celestino Celestini (Firenze)	<i>Piazza S. Pellegrino, Viterbo</i> – akvatinta <i>Pitigliano</i> – akvatinta <i>Tarquinia</i> – akvatinta	
Armando Cermignani (Pescara)	<i>Adorazione</i> – drvorez	
Arturo Checchi (Perugia)	<i>Siesta</i> – akvatinta	
Francesco Chiappelli (Firenze)	<i>Gl'Invidiosi</i> – akvatinta <i>L'Avaro</i> – akvatinta <i>Ulisse</i> – akvatinta	
Maria Ciccotti (Fabriano)	<i>Illustrazione</i> – drvorez <i>Illustrazione</i> – drvorez	
Giulio Cisari (Milano)	<i>Porto di Genova</i> – litografija	
Bruno Croatto (Roma)	<i>Acicastello</i> – akvatinta <i>Il Duomo di Cefalu</i> – akvatinta	
Arturo Cussigh (Toi Mezzo)	<i>Mia Madre</i> – akvatinta	
Carlo da Vasto D'Aloisio (Roma)	<i>La Rupe Tarpea</i> – litografija <i>Vendemmia</i> – drvorez	
Francesco dal'Pozzo (Milano)	<i>Architettura di ali</i> – litografija	
Lorenzo D'Ardia (Roma)	<i>La Rupe Tarpea</i> – suha igla <i>Vendemia</i> – drvorez	
Domenico de Bernardi (Besozzo)	<i>Il Conte Verde</i> – litografija <i>Pomeriggio</i> – litografija	
Mario Delitala (Urbino)	<i>La Tosatura</i> – drvorez <i>L'Aria</i> – drvorez <i>La Pigiatura</i> – drvorez	

	<i>La Capanna</i> – drvorez (125. prilog)	
Stanislao Dessy (Sassari)	<i>Pescatori</i> – drvorez <i>Testa di vecchio</i> – drvorez (126. prilog) <i>Le Madri</i> – drvorez <i>La Strada</i> – drvorez	*14 *9
Cornelio di Giusti – Zustovich (Fiume)	<i>La Piazza delle Erbe a Fiume</i> – akvatinta (127. prilog) <i>Arco romano</i> – akvatinta	 *19
Aurelio Marco Falorsi (Firenze)	<i>Vestone, Brescia</i> – akvatinta	
Nino Finamore (Bologna)	<i>L'Alta Valle del Sarto</i> – drvorez	
Giuseppina Fortini (Assisi)	<i>Angolo quieto</i> – drvorez <i>Pioggia vicina</i> – akvatinta	
Umberto Franci (Urbino)	<i>Costumi calabresi</i> – drvorez <i>La Tratta</i> – drvorez <i>Donne al mercato</i> – drvorez	
Valerio Fraschetti (Roma)	<i>illustrazione di „Gesù“ dal Pascoli</i> – akvatinta <i>illustrazione di „Alexandros“ del Pascoli</i> – akvatinta	
Alberto Helios Gagliardo (Genova)	<i>Vecchio falegname</i> – akvatinta <i>Mose morente</i> – akvatinta	*18
Nicola Galante (Torino)	<i>Paese</i> – drvorez	
Lilian Orsini Giordano (Firenze)	<i>S. Domenico a Fiesole</i> – drvorez	
Attilio Giuliani (Roma)	<i>Ansia</i> – drvorez	*2
Giovanni Giuliani (Venezia)	<i>S. Francesco predica agli uccelli</i> – drvorez <i>Annunciazione</i> – drvorez <i>Paesaggio</i> – akvatinta <i>Il Ponte</i> – akvatinta	 *18
Gorni di Nuvolato (Mantova)	<i>Potataura</i> – drvorez	
Giuseppe Graziosi (Firenze)	<i>Carrettiere</i> – akvatinta <i>Vecchio cavallo</i> – akvatinta <i>Paese</i> – litografija	
Giovanni Guerrini (Roma)	<i>Contemplazione</i> – litografija <i>Chiaro di luna</i> – litografija	
Sigismondo Lipinski (Roma)	<i>Ritratto del Principe di Hohenstein</i> – akvatinta	
Lino Lipinski (Roma)	<i>Il ponte dell'Ariccia</i> – akvatinta (128. prilog) <i>Veduta dell'Isola di Capri</i> – akvatinta	 *10
Vito Lombardi (Roma)	<i>Un Romeo</i> – litografija	

	<i>Via dell'Impero</i> – litografija <i>Erezione dell'obelisco al Foro Mussolini</i> – litografija	
Ugo Lucerini (Tunisi)	<i>Dolceacqua</i> – drvorez <i>Annunciazione</i> – drvorez	
Anna Maraviglia (Caldarola)	<i>Due illustrazioni</i> – drvorez <i>Due illustrazioni</i> – drvorez	
Giannino Marchig (Firenze)	<i>Arezzo</i> – drvorez <i>La Fiera</i> – akvatinta	
Antonio Marcon (Bassano)	<i>Il piccolo maglio</i> – drvorez <i>Villa Sturm sul Brenta</i> – drvorez	
Anna Marongiu (Cagliari)	<i>Il sentiero pietroso</i> – akvatinta <i>Cavalli</i> – akvatinta	
Marsili Bruno da Osimo (Ancona)	<i>Vecchia case a Pesaris</i> – drvorez <i>L'Arco Traiano ad Ancona</i> – drvorez	
Fabio Mauroner (Venezia)	<i>Fossacesia</i> – akvatinta <i>Venezia</i> – akvatinta <i>Ca' da Mosto</i> – akvatinta <i>Venezia: Piazza S. Marco</i> – akvatinta	
Emilio Mazzoni – Zarini (Firenze)	<i>Capraia</i> – akvatinta <i>La Trinita del Monti</i> – akvatinta <i>La Rocca di Predappio</i> – akvatinta	
Felice Marini Melis (Cagliari)	<i>La Tanca</i> – akvatinta	
Cecilia M. Monteverde (Firenze)	<i>Firenze</i> – drvorez	
Giorgio Morandi (Bologna)	<i>Natura morta</i> – akvatinta <i>Paesaggio</i> – akvatinta <i>Paesaggio</i> – akvatinta <i>Natura morta</i> – akvatinta	
Publio Morbiducci (Roma)	<i>Il Generale Cantone</i> – drvorez <i>La sui monti dove andremo</i> – drvorez <i>Il Macchinista</i> – drvorez <i>Il vecio e il bocio</i> – drvorez	
Dario Neri (Siena)	<i>Le Corti</i> – drvorez <i>Montegrifoni</i> – drvorez	
Roberto Pane (Napoli)	<i>Grotta a Posilipo</i> – akvatinta <i>La Senna a Parigi</i> – vernice molle	*17
Maria Teresa Parpagliolo (Roma)	<i>Annunciazione</i> – akvatinta	
Ferruccio Pasqui (Firenze)	<i>Bologna, nuove costruzioni</i> – akvatinta	

Diego Pettinelli (Roma)	<i>Spiaggia Picena</i> – drvorez <i>Monte Mario</i> – drvorez (129. prilog)	
Carlo Alberto Petrucci (Roma)	<i>Gli Erpici</i> – akvatinta <i>La Fiera della Quercia</i> – akvatinta <i>Il Quartetto di Roma</i> – akvatinta <i>Ritratto dell'avv. Gonzales</i> – akvatinta	*20 *1 *2
Giorgio P. Giorgio(Roma)	<i>Chiesa dei SS. Nereo e Achilleo</i> – drvorez	
Ottavia Pogliaghi (Firenze)	<i>S. Francesco di Fiesole</i> – akvatinta	
Umberto Principe (Roma)	<i>Il Castello dalle cento finestre</i> – akvatinta <i>La Caserma degli Svizzeri</i> – akvatinta <i>Mercato di notte</i> – akvatinta <i>L'Albergo di Posta</i> – akvatinta	
Mimi Quilici – Buzzacchi (Ferrara)	<i>La Rocca di Monselice</i> – drvorez <i>Il Duomo di Anagni</i> – drvorez	
Gustavo Rodella (Roma)	<i>Cavalli</i> – vernice molle <i>L'Aratro</i> – vernice molle <i>Presepe</i> – drvorez <i>Il Pane</i> – litografija	*2
Mino Rosi (Volterra)	<i>Il veditore di bruciate</i> – drvorez	
Edgardo Rota (Modena)	<i>I Cavalli di San Marco</i> – litografija	
Bruno Santi (Bologna)	<i>I Nanni sulla montagna</i> – akvatinta	
Antelma Santini (Roma)	<i>Il Tevere</i> – akvatinta <i>Nello studio</i> – suha igla	
Eugenia Saveri (Roma)	<i>S. Maria degli Angeli</i> – akvatinta	
Gino Carlo Sensani (Firenze)	<i>Il Palco</i> – drvorez <i>Saltimbanchi</i> – drvorez	
Luigi Servolini (Urbini)	<i>I Pesci</i> – drvorez	
Pino Stampini (Torino)	<i>Notturmo</i> – drvorez <i>La Chiesa di San Mauro Torinese</i> – drvorez	
Luigi Surdi (Roma)	<i>Il Teatro di San Carlino</i> – akvatinta	
Giuseppe Triverio Haas (Roma)	<i>Paese d'Abruzzo</i> – drvorez <i>Il Foro, verso il Campidoglio</i> – drvorez <i>Scilla in Calabria</i> – drvorez	
Arturo Tosi (Milano)	<i>La messe</i> – litografija <i>Valtournanche</i> – litografija	
Valeria Vecchia (Roma)	<i>Il peccato originale</i> – akvatinta <i>Processione</i> – akvatinta	
Mario Marchi Vellani (Milano)	<i>Illustrazione</i> – litografija <i>Illustrazione</i> – litografija	

	<i>Val di Velo veronese – litografija</i> <i>Filettino – litografija</i>	
Carlo Gino Veneziani (Milano)	<i>La Chiesa di San Satiro – akvatinta</i>	
Dino Villani (Milano)	<i>Piazza mantovana – drvorez</i>	
Carlo Vitale (Milano)	<i>La Senna a Parigi – akvatinta</i> <i>Cesto di frutta – akvatinta</i>	
Alberto Vitali (Bergamo)	<i>Piazza Bergamo – akvatinta</i>	
Giuseppe Viviani (Marina di Pisa)	<i>Sulla terrazza – suha igla</i>	
Giovanni Zannacchini (Livorno)	<i>Scena al porto – akvatinta</i>	

otkup br. 1 – *Azienda Autonoma di Soggiorno, Abbazia*

otkup br. 2 – privatna kupovina sig. Carlo Chiopris

otkup br. 3 – privatna kupovina A. B.

otkup br. 4 – privatna kupovina ing. Luigi Morini

otkup br. 5 – privatna kupovina avv. B.

otkup br. 6 – privatna kupovina Ugo Lado

otkup br. 7 – privatna kupovina signor C. R.

otkup br. 8 – privatna kupovina cav. Persich

otkup br. 9 – privatna kupovina signor P.O.

otkup br. 10 – privatna kupovina S.E. Nino Host Venturi

otkup br. 11 – privatna kupovina dott. Perini

otkup br. 12 – privatna kupovina dott. Finderle

otkup br. 13 – *Comune di Abbazia – Commissario Prefettizio Vice – Prefetto comm.*

Bevilacqua

otkup br. 14 – *Consiglio Provinciale dell'Economia di Fiume*

otkup br. 15 – *Ente Provinciale per il Turismo di Fiume*

otkup br. 16 – privatna kupovina avv. Ugo Andreicich *di Abbazia*

otkup br. 17 – *Servizi Pubblici Municipali della Citta di Fiume*

otkup br. 18 – *Comune di Fiume*

otkup br. 19 – *Comune di Laurana*

otkup br. 20 – *Podesta di Fiume*, comm. Carlo Colussi

**Poziv riječkim umjetnicima članovima Umjetničkoga sindikata
Kvarnerske provincije za sudjelovanje na izložbi u milanskoj galeriji
*Piccola mostra***

Na početku svoje četvrte godine obilježenih uspješnim galerijskih aktivnostima, nadaleko poznata milanska umjetnička *Galeria Piccola mostra* svečano je otvorila svoje novo sjedište koje se nalazilo u lijepim i velikim dvoranama jedne od reprezentativnih milanskih gradskih palača smještenih duž Via San Vincenzo na kućnom broju 28. U ovim novim prostorima, 1936. godine održalo se već nekoliko dobro posjećenih izložbi koje su bile posvećene umjetnicima Torina i Abruzza, pa Molisanima, Emilianima i Romagnolima. Direkcija galerije je u program aktivnosti za tekuću godinu uvrstila i jednu izložbu umjetnika iz Trsta i Rijeke. Kako bi realizirala ovaj dio programa, krajem mjeseca travnja u riječkim se dnevnim novinama oglasio poziv zainteresiranim lokalnim umjetnicima da kontaktiraju Organizacijski odbor *Galerie Piccola mostra* u Milanu kako bi pokušali postići dogovor oko izlaganja svojih radova. Nažalost, daljnjim iščitavanjem dnevnoga tiska više nismo pronašli niti jedan osvrt koji nam je mogao dati uvida u to je li ova inicijativa zaživjela i ako jest, tko je od riječkih umjetnika bio predstavljen u ovoj milanskoj galeriji. Svakako bi trebalo spomenuti da je milanska likovna publika već posjedovala neka saznanja o riječkim umjetnicima budući da je u Milanu od 1929. godine boravio i stvarao Carlo Ostrogovich, četiri godine stariji brat za likovnu scenu iznimno važnoga umjetnika – akvareliste Marcella Ostrogovicha.⁴⁶⁴

⁴⁶⁴ Esposizione di artisti fiumani a Milano. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 28. travanj 1936., str. 2.

7.13.3. Bečka samostalna izložba Giovanne Kubelik u Čehoslovačkoj ambasadi povodom održavanja manifestacije *Fascio giovanile* *Europeo di Vienna*

Sredinom mjeseca svibnja iz Beča je stigla vijest o otvorenju samostalne izložbe opatijske slikarice Giovanne Kubelik. Priredba je svečano otvorena pod pokroviteljstvom Čehoslovačke ambasade, a održana je u sklopu manifestacije *Fascio giovanile Europeo di Vienna* koja se održavala u Beču. U nizu ovom prigodom organiziranih događanja, bila je i konferencija o suvremenoj umjetnosti u Čehoslovačkoj. Prateći natpise kritike stječe se uvjerenje kako je mladoj opatijskoj umjetnici ovom prigodom ukazana velika čast da bude Čehoslovačka predstavnica fašističke mladeži na ovako značajnom skupu održanom u Beču kao jednom od najvećih političkih i ekonomskih središta Europe. Ovom je prilikom Giovanna Kubelik izložila pedesetak radova koji su u najvećem broju bili portreti, no među njima je bilo i pet veduta Opatije.⁴⁶⁵

Riječki slikar Ladislao de Gauss u selekciji talijanskih umjetnika izlaže na XX. *Biennale Internazionale d'Arte*, Venecija

Početkom lipnja, neposredno prije otvorenja dvadesetoga izdanja Međunarodnog umjetničkog bijenala u Veneciji – XX. *Biennale Internazionale d'Arte di Venezia*, Rijeku je obradovala vijest da je rad autora Ladislao de Gausa prihvaćen za sudjelovanje na ovoj prestižnoj izložbi. Tijekom niza godina uspješnoga rada, ova je manifestacija već bila nadrasla lokalno značenje i poprimila istinski međunarodni karakter. Umjetnici iz mnogih zemalja žudjeli su za sudjelovanjem na Venecijanskom bijenalu pa su organizatori svake godine bivali obasuti sve većim brojem kandidiranih radova iznimne kvalitete.

Umjetnički rad Ladislao de Gausa 1936. godine je tako postao dio grupne izložbe koja je bila predstavljena u palači na Piazza Venezia. Ovo se u širokim krugovima umjetnika, kritike i oduševljene publike smatralo odista velikim osobnim uspjehom riječkoga slikara i nepobitnim dokazom visoke valorizacije njegove umjetnosti. Službenu čestitku ovim je povodom autoru

⁴⁶⁵ Mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 13. svibanj 1936., str. 4.

uputio i grad Rijeka. Sudjelovanje na međunarodnoj manifestaciji ovakvoga ranga do tada je bilo uspjelo samo još jednom umjetniku iz riječkoga kruga pa je ovo bila prilika da Riječani usporede uspjeh de Gausa s onim Enrica Fonde ostvarenim sudjelovanjem na Jesenskom salonu u Parizu 1927. godine.⁴⁶⁶

Tršćanska samostalna izložba akvarela Marcella Ostrogovicha u *Salonu Michelazzi*

Tijekom mjeseca srpnja u *Salonu Michelazzi* u Trstu bila je priređena izložba akvarela i crteža Marcella Ostrogovicha. Laskavi sud o ovoj izložbi iznio je tom prilikom teoretičar likovne umjetnosti Umbro Appolonio u listu *Popolo di Trieste*. Uspjeh izložbe i pozitivni osvrti uglednih kritičara smatrani su najmjerodavnijim pokazateljem iznimnoga uspjeha pa je Marcello Ostrogovich uskoro bio obasut pohvalama i čestitkama kojima su se priključili i tadašnji čelnici grada Rijeke kao i mnogobrojni gradski uglednici.

Pored navedenoga kritičkog osvrta, uslijedila je još jedna vrlo pozitivna kritika koja je ovoga puta bila objavljena u listu *Piccolo*. Oba kritička osvrta definirala su Marcella Ostrogovicha kao izvrsnoga akvarelistu čiji su radovi bili slikani s rijetkom kromatskom paletom. Naizgled vrlo ležerni, njegovi su akvareli bili studiozno isplanirani i izvedeni u skladu s detaljno definiranom pozadinom koja se temeljila na prethodno formiranoj ekspertnoj autorovoj studiji – konstrukciji koja je u bazu donosila precizno napravljen likovni plan.

U nadgradnji ovoga promišljenog pozadinskog rastera, igrom svjetla i sjene, autor je izvrsno izražavao volumene, da bi potom detaljima unosio na prikaze jedinstvenu svježinu i gotovo čarobnu gipkost. Ova sinteza suprotnosti, planske konstrukcije i njoj jasno nadograđenoga slobodnijeg koloraturnog iskaza, postavljala je nevjerojatnom preciznošću ključnu autorovu impresiju u samo središte cjeline. Ostrogovichevi akvareli po opservacijama kritike, zadržavali su pogled promatrača na jedinstven, vrlo originalan i intenzivan način. Ova tršćanska izložba Marcella Ostrogovicha ostala je otvorenom do kraja mjeseca srpnja.⁴⁶⁷

Il pittore fiumano De Gauss alla Biennale di Venezia. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 17. lipnja 1936., str. 4.
L'arte di Marcello Ostrogovich giudicata da 'Popolo di Trieste'. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 4. srpanj 1936., str. 2.

Treća samostalna izložba pulskoga slikara Romea Marsija u *Sala Azzurra* hotela *Quarnero*, Opatija

Kako smo u dosadašnjem pregledu već istakli, opatijska je publika u sklopu tradicionalnih ljetnih izložbenih aktivnosti već imala priliku upoznati samoukoga pulskog slikara Romea Marsia. Ovo je bila treća godina za redom u kojoj je ovaj mladi autor izlagao svoje radove u Opatiji. Na ovogodišnjoj izložbi koja je bila otvorena u *Sala Azzurra* hotela *Quarnero* polovinom mjeseca srpnja, Romeo Marsi je prikazao pedesetak uradaka, a po kazivanju kritike, već je pri prvom, tek letimičnom susretu s postavom bilo moguće zamijetiti u kojoj je mjeri autor umjetnički sazrio od prethodne izložbe. Kako se u osvrtima navodi, tijekom posljednjih 12 mjeseci, Romeo Marsi je učinio vidljivi napredak i unaprijedio svoju tehniku, proširio paletu boja te definitivno postao rafiniranijim u svojoj slikarskoj tehnici. Njegove su slike sada vidljivo bile rezultatom prethodno formiranih solidnih platformi i provedenih planskih studija, odisale su napornim radom i bile očiti rezultat autorove upornosti, inteligencije i vjere.

Kritika ističe kako se u Marsijevim aktovima očitovala mekoća i plastičnost prikaza, dok je u pejzažima realističnom atmosferom krajobraza ispunjavao slike sentimentom i punom slikarskom poetikom. Od mnogobrojnih radova, po mišljenju suvremenika izdvajao se rad *Crocefisso* koji je bio obojen mistikom i odisao iznimno delikatnom izradom, a bilo je tu još i niz uspješnica u čijim su se pohvalama potpuno složili kritika i publika: godinu dana ranije već izložena *Casa di Fasana*, te novi radovi *Coline*, *Relitti del mare*, *Tranquillita*, *Soriso di sole*, *Piacciono*, *Pagliaci*, *Paesaggio di primavera*, *Tetti*, *Meriggio in Valle del Quiet*.⁴⁶⁸

Opatijska samostalna izložba Attilija Zanchellija u Izložbenom paviljonu

U opatijskom je Izložbenom paviljonu 18. kolovoza otvorena samostalna izložba slikara Attilija Zanchellija, umjetnika iz Benventa koji je ovom prilikom izložio oko šezdesetak radova. Ovaj je opus omogućavao jasan uvid u ukupno autorovo stvaralaštvo te primjereno prezentirao njegov jedinstven način likovnoga izražavanja. Izložba je bila otvorena dva tjedna tijekom kojih je u

⁴⁶⁸ La personale di Romeo Marsi al Quarnero. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 18. srpanj 1936., str. 4.

dnevnim novinama u nekoliko navrata bio objavljen niz javnih poziva za posjet ovoj umjetničkoj manifestaciji. Kritičkih osvrtâ na izložene radove i izložbu nije bilo.⁴⁶⁹

Osmâ izložba Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije u *Circolo Savoia, Palazzo Modello, Rijeka*

Provincijska fašistička sindikalna organizacija likovnih umjetnosti Kvarnera – *La Sezione Provinciale del Carnaro del Sindacato Interprovinciale Fascista delle Belle Arti* pokrenula je početkom mjeseca rujna natječaj za Osmu izložbu Umjetničkoga sindikata – *VIII. Mostra del Sindacato Provinciale delle Belle Arti* koju je trebalo svečano otvoriti 1. listopada u *Circolo Savoia* u *Palazzo Modello* u Rijeci. Na natječaju su mogli konkurirati svi članovi Umjetničkoga sindikata dostavljanjem radova u sjedište izložbe u razdoblju do 25. rujna, a detaljne informacije o uvjetima natječaja svi zainteresirani su mogli dobiti u sjedištu sindikata u Via Manin.⁴⁷⁰

Početkom mjeseca listopada formirano je stručno povjerenstvo za odabir radova po ovlaštenju dobivenom od Tajništva *Sindacata Interprovinciale delle Belle Arti* sa sjedištem u Trstu, a za čije su članove pozvani isključivo slikari i kipari članovi istoimenih sindikata. Od 137 zaprimljenih radova, izabrano je njih 120. Ujedno je odlučeno kako će *VIII. Mostra d'Arte* imati jednu izdvojenu sekciju pod nazivom *Mostra retrospettiva del pittore Enrico Fonda* –

Retrospektivna izložba slikara Enrica Fonde koja bi se postavila u čast uvaženoga fijumanskog slikara koji je preminuo u Parizu 7 godina ranije. Organizacijski odbor s predsjednikom Ugom Lado, jednoglasnom je odlukom odobrio ovaj prijedlog. Istom prigodom je odlučeno da se od ukupnih novčanih sredstava prikupljenih od ulaznica i prodaje umjetničkih djela namjenski izdvoji 10% u korist razmatrane inicijative o postavljanju skulpture Riječkoga Legionara koja bi veličala povijesno pripojenje Rijeke Kraljevini Italiji.⁴⁷¹

U ambijentu *Circolo Savoia* kojeg je kritika ocijenila raskošnim, u velikoj i bogato opremljenoj plesnoj dvorani koja je bila svečano dekorirana za ovu priliku, 13. listopada u 11.30 sati otvorena

La Mostra del pittore Zanchelli al Padiglione dalle Esposizioni. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 18. kolovoz 1936., str. 4.

L'ottava Mostra del Sindacato Provinciale delle Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 4.-6.-9. rujna 1936., str. 2.

L'VIII Mostra Sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 8. listopad 1936., str. 5.

je VIII. *Mostra d'Arte* i *Retrospetiva di Enrico Fonda*. U dnevnim je novinama učinjen osvrt na iznimno svečan karakter otvorenja izložbe kao i na njezinu ambijentalnost. Opći koncept izložbe bio je usmjeren ka veličanju umjetničkoga stvaralaštva u okvirima fašističke ideje veličine, snage i nacionalnoga jedinstva. *Hommage* velikom riječkom umjetniku Enricu Fondi koji je bio značajna sastavnica ovoga događaja, dodatno je istaknuo značajnost manifestacije i doprinio pobuđivanju duha patriotizma.

Otvorenje izložbe bilo je vrlo protokolarno. U prizemlju *Circolo Savoia* umjetnici – članovi Umjetničkoga sindikata dočekivali su uzvanike iz političkoga i društvenog života Rijeke i Kvarnerske provincije kako bih ih otpratili do prvoga kata gdje ih je dočekivao predsjednik Organizacijskoga odbora, Ugo Lado. Kada je došao i prefekt Kvarnerske provincije svečanost je mogla započeti. Svi su se uzvanici povukli u plesni salon u kojem je izložba otvorena nakon niza svečanih govora i javnih zahvala, a tom je prilikom inženjer Ugo Lado pri kraju svoga govora zaključio: „Više od mojih riječi, ovdje sada progovaraju djela umjetnika koji se probijaju kroz brojne poteškoće i prevode osobne osjećaje u umjetnost koju na taj način usavršavaju.“ da bi dodao: „Retrospektivom slikara Enrica Fonde željeli bismo pokazati kontinuitet u kojem riječki umjetnici izrastaju u umjetnike europskoga glasa.“⁴⁷²

Pored iznimno dobro prihvaćene i kasnije više puta javno pohvaljene svečane i dekorativne inauguracijske scenografije koju je za plesni salon *Circolo Savoia* osobno osmislio inženjer Ugo Lado, cijeli je izložbeni prostor bio pregrađen velikim panoima presvučenim jutom. Navedeni panoi osvijetljeni opremom sponzorskih tvrtki *Mann e Rosi* iz Trsta i *Lux e Frizzoli* iz Rijeke podignuti su unutar prostorija *Circola Savoia* kako bi se dobile dodatne plohe za izložke. Ove inovacije u prostoru, panoi i dodatna, vrlo primjerena rasvjeta, kao elementi kreativne i napredne galerijske opreme, oduševili su sve prisutne i u naknadnim osvrtima bili predmetom nepodijeljenih pohvala.

Na VIII. *Mostra d'arte* izložili su svoje radove slijedeći umjetnici: Anita Antoniazzo, Maria Arnold, prof. Federica Blanda, profesor Oloferne Collavini, Ladislao de Gauss, Mario de Hajnal, Felice Fabro de Santi, profesor Cornelio di Giusti Zustovich, Luisa Luppis – Frappart, Marcello

L'inaugurazione della VIII Mostra d'Arte e della Mostra retrospettiva di Enrico Fonda. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, listopad 1936., str. 2.

Ostrogovich, Miranda Raicich, Antonio Romanczuk, Ugo Terzoli, Edoardo Trevese, Romolo Venucci te Erminia Vigo.⁴⁷³

Već tijekom prvoga dana otvorenja izložbe učinjeni su veći otkupi umjetničkih djela što je vidljivo detaljnom popisu izlagača, izloženih djela i učinjenih otkupa na tablici broj 16.

Tablica 16.

Popis izlagača, djela i otkupnoga statusa s izložbe *VIII. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro*⁴⁷⁴, Fiume, 1936. godina

Organizacijski odbor:

predsjednik: Dott. ing. Ugo Lado, *Presidente dell'Unione facista dei Professionisti e degli Artisti della Provincia del Carnaro, Reggente della Sezione delle Belle Arti*

članovi: prof. Federica Blanda, prof. Oloferne Collavini, Felice Fabro de Santi, Ladislao de Gauss, Mario de Hajnal, Ugo de Rossi del Lyon Nero; Ugo Terzoli

predstavnik za štampu: Domenico Vaccari

Stručni žiri

predsjednik: Dott. ing Ugo Lado

članovi: slikari Federica Blanda, Oloferne Collavini, Ladislao de Gauss, Felice Fabro de Santi,

kipar Edoardo Trevese

Izlagачi - autori	Naslov djela i tehnika	Otkup
Dvorana I. Bianco e nero		
Anita Antoniazio	<i>Disegno – 3 rada</i> <i>Progetto di arredamento – 2 rada</i>	
Cornelio di Giusti – Zustovich	<i>Porto</i>	
Luisa Luppis Frappart	<i>Demolizione del vecchio Ginnasio</i> <i>Auronzo, Cimma Dodici</i> <i>Ica</i> <i>Auronzo</i>	*11 *3 *10 *3

L'inaugurazione della VIII Mostra d'Arte e della Mostra retrospettiva di Enrico Fonda. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, listopad 1936., str. 2

Popis izlagača i umjetničkih radova dobiven je iz kataloga koji je za tu priliku bio tiskan. Otkupni statusi su sastavljeni iz kritičkih osvrti o likovnim umjetnicima i njihovim umjetničkim radovima navedenih u dnevnim novinama. Podatci u ovom tabličnom prikazu podložni su dopunama.

	<i>Pavimentazione della Piazza Cambieri</i> <i>S. Rocco</i> <i>Laurana, Vecchio cortile</i> <i>Laurana</i> <i>Comignoli</i> <i>Auronzo, Lago</i> <i>Auronzo, S. Giustina</i>	*3
F. Oloferne Collavini	<i>Nudo di bambina</i> <i>Nudo di uomo</i> <i>Nudo di bambina</i> <i>Nudi di bambina</i> <i>Nudo di donna</i> <i>Nudi di bambina</i>	
Ladislao de Gauss	<i>Nudo</i>	
Maria Arnold	<i>Fiori</i>	
Dvorana II.		
Romolo Venucci	<i>Paesaggio di case – ulje</i>	
Miranda Raicich	<i>Sera – ulje</i> <i>Paesaggio di montagna – ulje</i> <i>Paese di Latemar – ulje</i> <i>Alberi – ulje</i> <i>Piccolo paese d'Oltralpe – ulje</i> <i>Case al sole – ulje</i> <i>L'albero sulla strada – ulje</i> <i>Cascine sul colle – ulje</i>	*4
Anita Antoniazio	<i>Paesaggio – 3 rada – ulje (130. prilog)</i> <i>Ritratto – 3 rada – ulje</i>	
Dvorana III.		
Maria Arnold	<i>Paesaggio mediterraneo – ulje</i> <i>La fattoria – ulje</i> <i>Natura morta – ulje</i> <i>Ulivi – ulje</i>	*4
Ladislao de Gauss	<i>Studio – tempera</i> <i>Natura morta – ulje</i> <i>Pescatori – ulje</i> <i>Natura morta – ulje</i>	*4
Federica Blanda	<i>Angolo fiorito – akvarel</i> <i>La fontanina di Piazza Verdi – akvarel</i> <i>Il pozzo – akvarel</i>	*5

	<i>Ricci di castagne</i> – akvarel <i>Rose e sopramobili</i> – akvarel <i>Papaveri</i> – akvarel	
Cornelio di Giusti – Zustovich	<i>Pomeriggio d'agosto</i> – ulje <i>Clana d'inverno</i> – ulje <i>Dal rifugio di Monte Maggiore</i> – ulje <i>Moschiena</i> – ulje <i>Fianona</i> – ulje <i>Abbazia, Armonia mattutina</i> – ulje (132. prilog) <i>Lieta serenita al Lungomare</i> – ulje	*8 *1
Mario de Ha(y)jnal	<i>Abbazia, Mare (trittico)</i> – ulje <i>Pioggia d'autunno</i> – ulje <i>Rammendando la rete</i> – ulje <i>Abbazia</i> – ulje <i>Abbazia, nel porto</i> – ulje <i>Abbazia, nel parco</i> – ulje <i>Paesaggio grigio</i> – ulje <i>Abbazia, lungomare</i> – ulje <i>Tramonto del porto</i> – ulje <i>Piazzetta S. Michele</i> – ulje <i>Il maestrale</i> – ulje <i>Abbazia, lungomare</i> – ulje <i>Il grigio nel porto</i> – ulje <i>Porto di sera</i> – ulje <i>Calle dei pescatori</i> – ulje <i>Via N. Tommaseo</i> – ulje <i>Minnje, ritratto</i> – ulje (131. prilog)	*1 *3 *6 *5
Marcello Ostrogovich	<i>Rovigno, poto</i> – akvarel <i>Rovigno, mercato</i> – akvarel <i>Rovigno, mercato</i> – akvarel <i>Caisole d'Istria</i> – akvarel <i>Pisino d'Istria</i> – akvarel <i>Vecchi casolari a Castelnuovo</i> – akvarel <i>Leme d'Istria</i> – akvarel <i>Rovigno, sottoportico</i> – akvarel <i>Caisole d'Istria</i> – akvarel <i>Lettura</i> – akvarel	*9 *4 *7
Dvorana IV.		
Erminia Vigo	<i>Sorger di luna</i> – ulje	

	<i>Il parco di Abbazia</i> – ulje <i>Martire '900', autoritratto</i> – crtež	
Ugo Terzoli	<i>Il grano</i> – pastel <i>Quiete</i> – pastel <i>Bufera</i> – pastel <i>Viale</i> – pastel <i>Ritratto</i> – akvarel – privatno vlasništvo prof. Attilio Depoli	
Antonio Romanczuk	<i>S.Vito</i> – akvarel <i>Il porto a Volosca</i> – ulje (133. prilog)	
Dvorana V.		
Felice Fabro de Santi	<i>Marina</i> – akvarel <i>Marina</i> – akvarel <i>Visione notturna</i> – akvarel <i>Riva a Venezia</i> – akvarel <i>Fondamenta a Venezia</i> – akvarel <i>Anno I dell'Impero, Sera di S. Elena</i> – akvarel	*2
F. Oloferne Collavini	<i>Ritratto di signorina</i> – pastel <i>Ritratto di bambina</i> – pastel <i>Porto di Fiume</i> – ulje <i>L'ora meridiana (Cattedrale di S. Vito)</i> – ulje <i>S.Vito</i> – ulje <i>Demolizioni a S. Vito</i> – ulje	*2
Edoardo Trevese	<i>Testa virile</i> – gips <i>Piccola furia</i> – gips <i>Torso di giovanetta</i> – gips <i>Ritratto del ten. av. Aldo Malusa</i> – gips <i>Il ferro</i> – gips (135. prilog) <i>Anita</i> – gips <i>Reggilibri</i> – gips	
Ugo Terzoli	<i>Allegoria per fontana (Indeficenter)</i> – gips (134. prilog) <i>Il pane</i> – gips	

otkup br. 1 – S. E. Gr. Uff. Francesco Turbacco – *Prefetto*

otkup br. 2 – dott. Arturo Gregorutti, *Direttore del Consiglio provinciale dell'econ.corporativa*

otkup br. 3 – privatna kupovina N. N.

otkup br. 4 – Podesta di Fiume, comm. Carlo Colussi – za *Comune*

otkup br. 5 – privatna kupovina comm. Salvatore Bellasich

otkup br. 6 – privatna kupovina dott. Giorgio Lado

otkup br. 7 – privatna kupovina N. N.

otkup br. 8 – *Municipio* di Clana

otkup br. 9 – *Societa di Navigazione „Adria“*

otkup br.10 – privatna kupovina comm. Guido Premuda

otkup br.11 – privatna kupovina Giuseppe Simcich

U dnevnom se tisku moglo pročitati koliko su posjetitelji i kritičari bili ponosni na ovu izložbu zbog njezinoga originalnog izlagačkog koncepta prema kojem su u pet svečanih dvorana *Circolo Savoia* bila izložena najbolja likovna dostignuća umjetnika Kvarnerske provincije – slikarska platna, akvareli, bakropisi, skulpture i crteži koji su po javno prenesenom sudu znalaca redom bili na *umjetničkoj razini stvaralaca talijanskoga poluotoka*. Osim toga, o zanimljivoj retrospektivi Enrica Fonde (tablica broj 17.) u medijima se kontinuirano izražavalo vrlo laskavim kritikama.

U dostupnim se osvrtima najviše pažnje posvećivalo modernom u riječkom slikarstvu pa su se avangardni elementi i interpretacije komentirali s oduševljenjem u djelima mladih umjetnika poput Anite Antoniazzo, Marie Arnold, Mirande Raicich, Ladislao de Gaussa i Romolo Venuccija, redom autora koji su do sada već izlagali i u Trstu, Veneciji, Firenzi i Genovi. Kritika tako navodi kako se Anita Antoniazzo gotovo nakon dvije godine izostanka s ove izložbe predstavila vrlo zanimljivim opusom i nizom slika koje su odisale istaknutim duhom modernizma. Pored njezinih su se slika nalazili radovi Romola Venuccija za kojega je bilo razvidno kako je u umjetničkom razvoju daleko odmakao od posljednjih sindikalnih izložbi na kojima je dobio jednoglasne pohvale za tadašnji umjetnički rukopis obilježen snažnim ekspresijama i grubim kromatizmom. Ladislao de Gauss se sada predstavio slikama fluidnije tehnike u odnosu na prethodne radove, a izložio je i četiri platna na kojima je u neočekivano energičnoj izvedbi prikazao motive mrtve prirode. Kritičari su s neskrivenim zadovoljstvom istaknuli činjenicu da Gaussova umjetnost postaje sve cjelovitija i zrelija te da je zbog iznimne

kvalitete ovaj autor već primijećen i priznat izvan grada Rijeke, a što je pokrepljeno prisjećanjem na XX. Bijenale u Veneciji kao i samostalnu izložbu u sklopu tršćanske Međuprovincijske smotre umjetnosti iz rujna tekuće godine.⁴⁷⁵

Za ovu izložbu bile su prihvaćene četiri slike Marie Arnold koje su izazvale veliki interes. Ovi su njeni radovi pokazali najveću evoluciju umjetničkoga razvoja u usporedbi s drugim prisutnim riječkim umjetnicima i predstavili autoričin suvremeni poetski izraz u najboljem svjetlu i najplemenitijem značenju te riječi. Tehnika kojom se služila je vrlo jednostavna i puna ženske suptilnosti – stilizirana, istančana do mjere koja je promatrača prenosila u svijet naracije i fantazije.

Miranda Raicich koju je Silvio Benco u tršćanskom listu *Il Piccolo* okarakterizirao kao *prekrasnu riječku pejzažisticu* izložila je osam slika kojima je zajednička crta bila umjetničko intenzivno proživljavanje stvarnosti protkano profinjenim instinktom i čistom, svježom paletom boja u senzualnim, gotovo fluidno mekim nanosima. Miranda Raicich je postala umjetnica koja je sve češće bila prisutna u javnosti i izvan granica Kvarnerske provincije. Publika i kritika na talijanskoj nacionalnoj razini počela je prepoznavati i cijeniti njezine radove zbog isticane

„...*spontane originalnosti*“.⁴⁷⁶

Krajem mjeseca listopada objavljena je vijest kako je u prilogu novina *La vedetta d'Italia* izašao katalog *VIII. Mostre d'Arte* – „...*elegantna knjižica na patiniranom papiru*“⁴⁷⁷ čiju je naslovnicu grafički oblikovao Ladislao de Gauss. Knjižica kataloga je bila podijeljena u dva dijela od kojih se drugi dio odnosio na retrospektivu Enrica Fonda. Osim tekstova, u katalogu⁴⁷⁸ su objavljene i mnoge reprodukcije izloženih djela s obiju izložbi. (79. i 80. slika)

U odnosu na prve dane nakon svečanoga otvorenja posjećenost izložbe se u narednim tjednima, kako prenosi dnevni tisak, utrostručila. Gradske dnevne novine su tijekom održavanja ove izložbe u više navrata isticale značaj izložbe za cijelu Kvarnersku provinciju uz obrazloženje

Interpretazioni della pittura moderna all'VIII Mostra Sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 18. listopad 1936., str. 5

Interpretazioni della pittura moderna all'VIII Mostra Sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 18. listopad 1936., str. 5.

Il Catalogo delle opere dell'VIII Mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 28. listopad 1936., str. 6
Slikovni prilog iz kataloga reproduciran je i priložen u prilogu doktorska rada od 130. do 140. priloga.

kako je ova manifestacija pružala sustavan uvid u likovnu produkciju lokalnih umjetnika te tako osigurala njihovu prezentaciju publici koja je poput kritike iskazala izvanredne reakcije. Da ovakve manifestacije nije bilo, većina bi sugrađana ostala zakinuta za vrhunski umjetnički doživljaj, a vjerojatno i za samu informaciju o aktivnostima i dosezima riječkih umjetnika.

Prikaz likovnoga stvaralaštva objedinjavao je više dimenzija koje su obuhvaćale opće informiranje pučanstva, umjetničku edukaciju i upoznavanje s tendencijama razvoja likovne umjetnosti tadašnjega vremena te bez dvojbe značajno pobuđivanje lokalpatriotskoga i istodobno svetalijskoga nacionalnog osjećaja pripadnosti. Upoznavanje s umjetnicima i njihovim stvaralaštvom u velikom je dijelu osiguravalo poistovjećivanje publike i time potaknulo aktivno uključivanje u dijelom suptilno dirigitane socijalne tokove, formiranje mišljenja, stavova i opredjeljenja. Posjetitelji koji su dolazili razgledati izložbu pristizali su iz cijele Kvarnerske provincije, a dolasci na izložbu bili su u dijelom i planski organizirani. U potonjem se, kao i ranijih godina isticala aktivnost profesora Cornelija di Giusti – Zustovicha koji je bio glavni promotor i organizator vođenja skupina školske djece. Deklarirani ciljevi ovakvih posjeta bili su širenje kulturnih i umjetničkih svjetonazora kao izravan doprinos stjecanju opće naobrazbe. Zbog navedenoga su se škole rado odazivale inicijativi, a osim osnovnih škola, među posjetiteljima izložbe su bili i razredi *Licea Dante Alighieri* kojima su se potom priključili i učenici *Scuole Commerciale Pareggiata*.

79. slika: Naslovnica kataloga *VIII. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro, Rijeka*

80. slika: Unutarnja stranica kataloga *VIII. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro, Rijeka*

Tablica 17.

Popis izloženih djela s *Mostra retrospettiva del pittore Enrico Fonda*⁴⁷⁹, Fiume, 1936. godina

Izlagачi - autori	Naslov djela i tehnika	Vlasništvo
Enrico Fonda	<i>Paesaggio</i> <i>Testa di vecchia</i> <i>Fiume, Citta vecchia (1924.)</i> <i>Fiume, Citta vecchia (1924.)</i> <i>Nanette</i> <i>Natura morta</i> <i>Parigi, La Madelaine</i> <i>Due ritratti l'artista e la moglie (Esposto alla 1a Mostra del 900“ italiano) (136. prilog)</i> <i>Parigi</i> <i>Studio di testa di vecchio (1920.)</i> <i>Paesaggio invernale parigino (1928.)</i> <i>Parigi, La Senna (1926.)</i> <i>Parigi, La Senna</i> <i>La madre dell'artista</i> <i>La Senna d'inverno (1927.) (137. prilog)</i> <i>Pont d'Archeveche (138. prilog)</i> <i>Peperoni</i> <i>Parigi, paesaggio autunnale (1929.)</i> <i>Interno (1928.)</i> <i>Portorose</i> <i>Sobborgo di Parigi (139. prilog)</i> <i>Nello studio dell'artista (140. prilog)</i> <i>Rue la Cretelle prolongee (Esposto al „Salon d'autonne“ 1927.)</i> <i>Testa di giovinetta</i> <i>Milano</i> <i>Milano</i> <i>Volosca</i>	U. Fonda U. Fonda privatno privatno G. Catesio F. Rauschel F. Rauschel U. Fonda G. Cartesio U. Fonda F. Rauschel F. Rauschel U. Fonda U. Fonda U. Fonda U. Fonda U. Fonda U. Fonda U. Fonda G. Cartesio U. Fonda U. Fonda U. Fonda G. Cartesio U. Fonda G. Cartesio privatno privatno privatno

⁴⁷⁹ Popis umjetničkih radova i njihovih vlasnika dobiven je iz kataloga koji je za tu priliku bio tiskan.

Deseta Međuprovincijska izložba Umjetničkoga sindikata Provincije Venecije Giulie u Trstu

Dok su trajale pripreme oko organizacije *VIII. Mostre d'Arte* u Rijeci, u Trstu je stručno povjerenstvo Desete Sindikalne izložbe likovne umjetnosti – *X. Mostre sindacale di Trieste* odabralo između sto i četrdeset konkurenata radove osamdeset i osam umjetnika iz Provincije Venecije Giulia. Pored njih, na popisu prihvaćenih izlagača, našla su se i neka riječka imena poput Marie Arnold, Ladislao de Gauss, Marcella Ostrogovicha, Mirande Raicich i kipara Edoarda Trevesea. Izložba je bila otvorena 26. rujna u *Padiglione delle Mostre* grada Trsta. Slikaru Ladislao de Gaussu, kao vodećem predstavniku ove male grupe riječkih slikara i uvelike hvaljenom umjetniku ukazana je velika čast i u skućenom izložbenom prostoru dodijeljen cijeli jedan zid za predstavljanje svojih radova. Bila je to mala samostalna izložba u grupnoj izložbi. Ostali Riječani bili su predstavljeni radovima koji su imali za cilj posjetiteljima pružiti presjek umjetnosti riječkoga kruga i na najbolji način ilustrirati tadašnju likovnu produkciju Kvarnerske provincije. Ovakve aktivnosti domaćih autora na izložbi u Trstu bile su u Rijeci prihvaćene s velikim oduševljenjem. Pobuđen informacijama koje su pristizale redovitim laskavim novinskim prikazima i prenošenje reakcija šire talijanske publike na radove riječkih umjetnika, u gradu se osjećao duh ponosa i zahvalnosti. Sustavnim aktualiziranjem teme, formirao se stav kako su upravo ovakvi iskoraci otvorili put Rijeci u svijet talijanske nacionalne umjetnosti i učinili grad dijelom ove „...kolijevke svijeta“.⁴⁸⁰

7.13.10. Samostalna izložba Nuzzi Chiaregho u Casa d'Artisti u Milanu

U milanskim dnevnim novinama *Popolo d'Italia* 14. listopada je objavljen osvrt na izložbu riječke slikarice Nuzzi Chiaregho koja se održavala u gradskoj galeriji *Casa d'Artisti* u Milanu. Nuzzi Chiaregho se ovom izložbom nakon dugoga studiranja i velikoga broja radova po prvi put javno predstavila milanskoj publici samostalnom izložbom. Dvadesetak radova izloženih ovom prilikom po mišljenju je kritike na primjeren način predstavilo opus i likovni senzibilitet ove

⁴⁸⁰ Artisti fiumani alla Mostra Sindacale di Trieste. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 23. rujna 1936., str. 2.

umjetnice uz tvrdnju kako „...bi bila prava šteta da su ove slike ostale još dugo zatvorene u atelijeru.“⁴⁸¹

U osvrtima su se nadalje redale pohvale i afirmativne analize Chiereghinih radova pa je tako konstatirano kako joj je slikarstvo očito prirođeno, a ostvareni portreti vrhunska djela koja donose iznimnu snagu ekspresivnosti i utiru siguran put autorici u društvo najistaknutijih talijanskih figurativnih slikara. Među prikazanim radovima, po mišljenju kritike posebno su se istaknuli portreti u tehnici tempere *Portret slikara Zueffa*, *Portret advokata Verge* te radovi naziva *Mia Madre*, *La Vecchia* i *Bambina*.⁴⁸²

Una fiumana che si fa onore. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 17. studeni 1936., str. 2.

Una fiumana che si fa onore. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 17. studeni 1936., str. 2.

7.14. 1937. godina

7.14.1. Izložba Sigfrida Pfaua, *La Modernissima*, Rijeka

U nizu izložbenih aktivnosti koje su se sada već tradicionalno i redovito održavale u fotografskom atelijeru i dućanu Emira Fantinija *La Modernissima*, početkom mjeseca ožujka izložene su dvije slike slikara Sigfrida Pfaua koji je zbog originalnosti koncepata svojih radova nastavljao pobuđivati veliki interes kod riječke likovne publike. Jedan od izloženih radova, kako navodi kritika, bio je vrlo ekspresivan i potvrdio drskost Pfaova stila slikanja te kroz snagu korištenih boja istakao britkost izraza kojega je bilo teško usporediti s nekim od tada poznatih autora.⁴⁸³ Drugi rad izložen ovom prilikom bio je bez zadržke hvaljen portret kolege Fantinija ostvaren s posebnim stilom i iznimno „...učinkovitom tehnikom.“⁴⁸⁴

Samostalna izložba Erminije Vigo u Velikoj dvorani hotela *Palazzo*, Opatija

U velikoj dvorani hotela *Palazzo* u Opatiji sredinom mjeseca ožujka otvorena je samostalna izložba slikarice Erminije Vigo na kojoj je umjetnica izložila dvadesetak slika. Bili su to radovi različitih motiva u rasponu od pejzaža i mrtve prirode pa do impresija na slikaričin boravak u Indiji. Kritika je izdvojila sliku *Pane e gloria* koja je izvedena u prikladno izabranoj, naglašeno simboličkoj Mussolinijevskoj koncepciji. Kritika je kao posebnost s izložbe još izdvojila djela *Sguardo su Trieste*, *Apriano*, *Monte Re*, *Tempesta* te dva portreta, onaj žene iz Orjenta glave pokrivene velom i izražajni prikaz lika jedne bezimene Indijke. U skladu s prethodnom praksom prema kojoj su opatijske manifestacije pratile ustaljeni raspored u kojem je grad pohodio veći broj gostiju ova je izložba ostala otvorena tijekom cijeloga razdoblja Uskrsa.⁴⁸⁵

Un quadro del pittore Pfau. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 9. ožujak 1937., str. 3.

Esposizione di un quadro del pittore Pfau. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 24. travanj 1937., str. 3.

L'inaugurazione della Mostra della pittrice Vigo. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 23. ožujak 1937., str. 3.

7.14.3. Samostalna izložba Roberta Locatellija na riječkom Korzu

Gotovo u isto vrijeme dok su izlozi *La Modernissime* bili zauzeti slikama Sigfrida Pfaa, u izlozima tvrtke *Singer* na Korzu, riječki slikar Roberto Locatelli je izložio nekoliko svojih slika izraženih u finoj kolorističkoj ekspresiji. Razni uporabni predmeti koji su bili slikarska inspiracija ovoga umjetnika, na njegovim su radovima uvijek bili iznimno estetski dotjerani baš kao i detalji veduta riječkoga Starog grada po kojima je ovaj slikar već bio dobro poznat riječkoj javnosti. Vrijedno je spomenuti kako se Locatellijev rad *L'Arco Romano* nalazio duže vrijeme izložen u jednom od izloga dućana namještaja *Herskovits* na riječkome Korzu, a što je zasigurno doprinijelo osjećaju zbližavanja koji su građani Rijeke gajili za ovoga produktivnog slikara.⁴⁸⁶

Samostalna izložba Giovanne Kubelik u opatijskom Izložbenom paviljonu

Krajem mjeseca travnja u dnevnom su tisku objavljene najave koju se se odnosile na buduće izložbene aktivnosti unutar opatijskoga Izložbenog paviljona. Kako se tek radilo o najavama izložbi, praćenje dostupnih izvora potvrdilo je u daljnjoj vremenskoj okosnici kako su sve planirane manifestacije uspješno i održane. Tako povezujući najave i događaje znamo da je od 2. do 18. svibnja održana samostalna izložba slikarice Giovanne Kubelik koja je unutar paviljona izložila pedesetak svojih radova koji su uključivali portrete, pejzaže, mrtve prirode i cvijeće nakon što se predstavila na samostalnim izložbama 1934. godine u Pragu, 1935. godine u hotelu *Regina* u Opatiji i 1936. godine u Beču. Izložba se otvorila u jutarnjim satima, a na otvorenje su došli brojni ljubitelji njezinoga rada. Kako su sve prethodne izlagačke aktivnosti ove mlade slikarice bile popraćene značajnim uspjesima i pozitivnim kritičkim osvrtima, ova je opatijska izložba izazivala vrlo živi interes publike već od same najave. Dio izloženih radova koji je privlačio najviše pažnje bili su portreti istančane izrade, nastali nakon dubokih psiholoških istraživanja kojima se Kubelik bavila. U ovom dijelu opusa kritika posebno ističe djela *Ritratto della signorina A.K.*, *Ritratto da J. Paderewsky*, *Ritratto di Ferencz Herczeg*, *Ritratto della Contessa B. R.*, *Contadina boema*, *Ala*, *Contadinello*, *Luciana Disperazione* te *Nudo con*

⁴⁸⁶ La Cittavecchia nei quadri di un pittore fiumano. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 31. ožujak 1937., str. 2.

mimose. Osim portreta i figura, Giovanna Kubelik je ovom prilikom u Opatiji izložila i pejzaže među kojima su se istaknuli *Laghetto mistico*, *Prima della pioggia*, *Laurana antica* te niz drugih slika koje su prikazivale vedute grada Opatije. Izložba se završavala nizom prikaza raznovrsnoga cvijeća koje je autorica iznimno uspješno dočarala koristeći delikatne tehničke obrade. Iz ovoga dijela prikazanoga opusa, publika i kritika je najviše isticala slike ljubičica, impresivne prikaze ruža te autoričine prozirne interpretacije mimoza, karanfila, potočnica i krizantema.⁴⁸⁷

Dvostruka samostalna izložba Carmela Abate u opatijskom Izložbenom paviljonu i riječkom sjedištu G. U. F. – a

Nakon izložbe Giovanne Kubelik, u Opatiji je 23. svibnja svečano otvorena samostalna izložba mladoga slikara iz Catanije Carmela Abate. Na izložbi su većim dijelom bile izložene skulpture i slike, kao i poneki crteži i grafike koji su već bili predstavljeni na značajnijim umjetničkim manifestacijama koje su se održale u Rimu, Palermu, Firenzi i Milanu. Carmelo Abata je bio poznat kritici kao jedan od vrsnih talijanskih kipara novije generacije pa se zbog ovakve reputacije, kao i popisa ranijih galerističkih aktivnosti, njegova izložba predstavila događajem od velike umjetničke važnosti. Svečano je otvorenje održano u prisustvu brojnih uglednika iz redova gradske vlasti i viđenih građana, a predsjednik Fašističkoga kulturnog instituta Sekcije Opatija – *Sezione di Abbazia dell'Istituto di Cultura Fascista*, cav. Bianchi, tom je prilikom održao uvodnu riječ. Okupljeni su nakon ceremonije svečanoga otvorenja imali prilike razgledati izložbu te čestitati osobno prisutnom mladom i talentiranome umjetniku.⁴⁸⁸

U osvrtima na izložbu moglo se pročitati kako su izložene skulpture i slike predstavljale široku dokumentaciju autorovoga umjetničkog temperamenta te vjerno svjedočile njegovoj britkoj i živahnoj tehnici kroz koju je pokušao ispričati povijest Italije ili (barem) ilustrirati njene najpoznatije dijelove. Kako nas ove činjenice ne bi zavele važno je spomenuti da je Abata to činio na način koji je bio u značajnom odmaku od čistoga dokumentarizma i uključivao značajnu komponentu vlastite interpretacije te osobno proživljenih impresija. Ovoga mladog slikara je javnost percipirala kao avangardistu koji je duboko promišljao o svojoj umjetnosti, a istodobno

La Mostra Kubelik al Padiglione delle Esposizioni. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 5. svibanj 1937., str. 4.
L'inagurazione della Mostra di Carmelo Abata. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 25. svibanj 1937., str. 4.

sebi nametao veliku disciplinu i stegu u religioznosti. Upravo iz ovih razloga, mogli bismo njegovo prezime (*abata* – tal. fratar, svećenik) uzeti i kao njegov pseudonim. U njegovoj umjetnosti nije bilo ničega profanog. Ona je odisala vjerskim motivima. Kada je htio prikazati grčkoga boga, prikazao bi ga kao kršćanskoga sveca. U izloženim se radovima mogla osjetiti umjetnikova profinjenost i promišljenost, specifična osobnost koja je bila u trajnom sukobu njegove osobne dvojine: s jedne strane umjetnika i poete, a s druge buntovnika u isto vrijeme.⁴⁸⁹

Iako je opatijska galeristička scena, već i prema navodima koje smo do sada istakli, nedvojbeno bila vrlo bogata, nije se baš često događalo da su se neke izložbe nakon zatvaranja u Opatiji selile u Rijeku ili obrnuto. No, po završetku opatijske izložbe Carmela Abate, Sveučilišna fašistička udruga – *G. U. F.* (*Gruppo Universitario Fascista*) pokrenula je inicijativu da se ona u nepromijenjenom postavu ponovo prikaže u njihovom riječkom sjedištu. Obzirom na društveno –političke okolnosti vremena suvišno bi bilo čak i pokušati obrazložiti činjenicu ili utvrditi razloge koji su utjecali na to da se identična izložba već 3. srpnja, a što je bilo oko tjedan dana nakon zatvaranja u Opatiji, otvorila u sjedištu *G. U. F.* – a u Rijeci. Nedvojbeno je kako je umjetnik Carmelo Abata svojim izlošcima izazivao divljenje i ostvarivao veliki uspjeh ma gdje god se pojavljivao (141., 142., 143. prilog). Poput opatijske publike i kritike, i riječka je izložba polučila pozitivan sud o stvaralaštvu ovoga mladog umjetnika, istinskoga miljenika kritike koji je do tada izlagao diljem Italije a nakon ove produžene kvarnerske epizode bio pozvan i na veliku međunarodnu turneju. Iznimna programska i izražajna prikladnost te visoka bliskost s krugovima fašističkih kulturnih i znanstvenih institucija, zasigurno nisu odmagali Carmelu Abati u promoviranju svoga likovnog opusa.

I na riječkoj je izložbi primijećeno koliko je Abata bio iskren u inspiraciji. Autor koji nije tražio nadahnuće u tuđim kulturama već se držao talijanskoga kruga i bio fasciniran majstorima 14. stoljeća, čovjek vrlo definirane osobnosti i moćan mladi umjetnik velike spiritualnosti sublimirao je u djelima svoj vlastiti unutarnji svijet. Zanimljiva je činjenica da detaljnim proučavanjem periodike možemo pronaći elemente za hipotezu kako sva likovna publika ipak nije dijelila oduševljenje ovim popularnim autorom. Ipak, službena je kritika bila pozitivno nastrojena te u komentarima isticala Abatin osjećaj za humanost koja je zračila iz svih djela ovoga mladog

⁴⁸⁹ La Mostra di Carmelo Abate al Padiglione delle Esposizioni. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 28. svibanj 1937., str. 4.

kipara. Nezadovoljni su mu zamjerali pretjeranu i gotovo isključivu usmjerenost vlastitom svijetu, nedostatak otvorenosti za diskusiju i sučeljavanje mišljenja, pa čak pripisivali i elemente shizotipije.⁴⁹⁰ Na riječkoj su izložbi zabilježena i dva otkupa Abatinih djela i to od strane *Federazione dei Fasci del Carnaro* koji je za *G. U. F.* otkupio medalju *Colono*, dok je gospodin Vladimiro Pusinich otkupio crtež *Creazione*. Ova je izložba bila otvorena punih pet mjeseci te je zatvorena krajem mjeseca studenoga.⁴⁹¹

7.14.6. Opatijska izložba Luigija Tolottija u hotelu *Cristallo*

Izložbene aktivnosti na Liburniji nastavile su se u prostranim i raskošno uređenim dvoranama brojnih opatijskih hotela. Tako je početkom mjeseca kolovoza u dvije dvorane hotela *Cristallo* (slika 81.) bila otvorena samostalna izložba slika venecijanskoga autora Luigi Tolottija koji je ovom prilikom izložio veliki broj pejzaža uz poneki lijepi portret. Izložba se učinila vrlo zanimljivom mnogim strancima koji su boravili u Opatiji kao i ljubiteljima umjetnosti iz Kvarnerske provincije, a što se potvrdilo i ostvarenom prodajom velikoga broja slika do koje je došlo vrlo rano, već nakon samoga otvaranja izložbe. Komentari o radovima Luigi Tolottija koji su uslijedili u lokalnom tisku donijeli su publici neka važna saznanja o stvaralaštvu ovoga mladog i talentiranog slikara te tako približili njegov ukupan rad i značaj. Njegova su djela redom bila ostvorena uz isticanje finoga senzibiliteta koji su na najbolji i najslikovitiji način oslikavale vedute venecijanskoga krajolika i urbanih detalja koje je često prikazivao u prepoznatljivoj, visokosugestivnoj magličastoj atmosferi lagune. Visoka razina tehničke izvedbe i daleko natprosječan stupanj akademski precizne strukturiranosti ukazivao je na vrijednost autorove naobrazbe stečene na venecijanskoj umjetničkoj Akademiji u klasi poznatoga profesora i slikara Carodina. Od izloženih radova kritika je prema vlastitim impresijama istaknula nekolicinu posebno upečatljivih radova među kojima su bili *Temporale a Mazzorbo*, *Tramontana in vale*, *San Pietro di Castello*, *Cavana alla Giudecca*, *Vecchia Burano* i *Casa rossa*. Pored slika s motivima Venecije, pejzaža i gradova venecijanske lagune, Luigi Tolotti je ovom prigodom izložio i niz skica inspiriranih sugestivnim dijelovima Kvarnerske rivijere *Il Campanile*, *L'albero*

Gerini, G. Una Visita alla Mostra di Carmelo Abate. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 11. srpanj 1937., str. 6.
Alla Mostra di Carmelo Abate. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 29. srpanj 1937., str. 2.

e la vela, Rio a San Stae, Temporale a Fusina, Bragozzo chioggiotto, kao i nekoliko vrlo dopadljivih mrtvih priroda koje su se isticale znalačkom tehnikom izvedbe. Izložbeni niz umjetničkih djela završavao je portretima koji su bili zadivljujući jasnih linija, sigurnih i elegantnih slikarskih poteza, visokoekspresivni, tehnički savršeni, uz jasno izraženu notu autorove osobnosti i vrhunske akademske slikarske tehnike.⁴⁹²

slika: hotel *Cristallo*, Opatija

Samostalna izložba Mimi Quilici Buzzacchi u hotelu *Cristallo*, Opatija

Po završetku izložbe Luigi Tolottija krajem mjeseca kolovoza, u Opatiji je otvorena je još jedna samostalna izložba slika i grafika. Ovoga puta izlagala je Mimi Quilici Buzzacchi, a njeno je ime već bilo poznato opatijskoj likovnoj publici budući da je ova talentirana umjetnica sudjelovala s nekoliko drvoreza na Izložbi grafike – *Mostra d'incisione italiana moderna* koja se 1936. godine održala u opatijskom Izložbenom paviljonu. Na ovoj samostalnoj izložbi umjetnica je izložila oko dvadesetak slika koje su tretirale motive prirode, okolicu Ferrare, morske pejzaže ili vedute Dolomita. Mima Quilici Buzzacchi je stvarala radove iznimnoga osjećaja i senzibilnosti, a slikala je snažnom i učinkovitom tehnikom. Uz istaknute slikarske radove, umjetnica je izložila i oko desetak grafika od kojih je kritika izdvojila *Bruntino – La chiesa, Mantova – Torri d'Asteste*,

⁴⁹² La Mostra di Luigi Tolotti al 'Cristallo'. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 10. kolovoz 1937., str. 4.

Anagni, La Ca'Nova i *Rocca di Monselice*. Na kraju novinskih osvrtâ posvećenih ovoj izložbi, uslijedio je i poziv ljubiteljima umjetnosti da bez premissljanja posjete izložbu i tako si osiguraju užitak razgleda ove jedinstvene kolekcije čiju su vodeću odrednicu činili prikazi talijanskih krajolika u maestralnoj i većini posjetitelja nezaboravnoj interpretaciji ove talentirane slikarice i grafičarke.⁴⁹³

Zajednička opatijska izložba Luciana Albertinija i Maria de Hajnala u atriju hotela *Palazzo*

Krajem mjeseca kolovoza u prostranom i raskošnom atriju hotela *Palazzo* svečano je otvorena samostalna izložba slikara Luciana Albertinija. Ovo nije bilo njegovo prvo predstavljanje u Opatiji budući da je autor u istome gradu održao samostalnu izložbu 1935. godine. Luciano Alberti je bio mladi slikar iz Verone koji je završio studij u Rimu i koji se sada u Opatiju vratio s još većim slikarskim kvalitetama koje su se vremenom nadogradile, a očitovale u radovima bogatijih namaza boje i refleksija svjetla, ostvarenjima visoke originalnosti u oblikovanju tema. Zahvaljujući dobro izučenoj slikarskoj tehnici, njegovi su se portreti, kako je to kritika naglasila, isticali sigurnim potezima, izraženom impresijom i uočljivim karakterom, odlično koloristički oblikovani te s jasnom osjetljivošću za plastičnost i svjetlo. U svojem je stvaralaštvu Albertini upotrebljavao špatulu tako da su se ponekad njegove slikarske impresije činile nedovršenima, al ipak uvijek dovoljno zaokruženim da se mogla slijediti autorova misao. Od izloženih radova, kritika je izdvojila *Donna in giallo*, *Testina di signora fulva*, *Testa d'uomo*, *Testa di bimbo*, *Autoritratto* i *Lavoratore*. Među ostalim su se radovima istakle još i neke prikazane mrtve prirode, pejzaži sa sugestivnim vizijama Rima, a očito očaran opatijskim krajem, za boravka na Liburniji učinio je i nekoliko vrlo uspješnih skica s impresijama Opatije koje je prikazao na ovoj izložbi.⁴⁹⁴

La mostra di Mimi Quilici al Cristallo. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 25. kolovoz 1937., str. 4.

La Mostra personale di Luciano Albertini all'Albergo Palazzo. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 27. kolovoz 1937., str. 2.

82. slika: atrij hotela *Palazzo*, Opatija

Početak mjeseca rujna slikama na izložbi Luciana Albertinija u atriju hotela *Palazzo* (82. slika) pridružena su i neke ulja na platnu autora Mario de Hajnala, dobroga znalca lokalne likovne publike koja je godinama s iznimnim interesom pratila njegov rad. Ovakav postupak organizatora dodatno je povećao i onako visoku razinu posjećenosti. Hvaljen od publike, de Hajnal je bio i miljenik kritike koja u osvrtima nije ni ovoga puta propustila spomenuti kako je njegovo stvaralaštvo visoke osjećajnosti koja počinje odabirom motiva, a završava u izvedbama harmoničnih tonova i boja. Obzirom na istaknut odnos publike ne čudi što su mnoga de Hajnalova djela otkupljena do zatvaranja manifestacije.⁴⁹⁵

Samostalna izložba Giuseppea Maldarellija u hotelu *Quarnero*, Opatija

Opatijski hotel *Quarnero* tijekom 1937. godine ugostio je još jednu značajnu opatijsku samostalnu izložbu. Bila je to izložba talijanskoga umjetnika Giuseppea Maldarellija kojega je kritika u osvrtima definirala kao slikara izraženoga i živahnog temperamenta. Maldarelli se

⁴⁹⁵ Mostre di pittori al Palazzo. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 8. rujna 1937., str. 5.

prema umjetnosti postavljao krajnje spontano i instinktivno, a izražavao se iznimnim entuzijazmom zbog čega je prevladavalo mišljenje kako su izložene slike izraz njegovoga dinamičnog temperamenta koji je tek nadograđen svladanom vještinom upravljanja svjetlom i bojom u njihovoj međusobnoj konstantnoj igri kontrasta i odsjaja. Izložbom su dominirali portreti, a upravo je njima slikar htio pridobiti pozitivno mišljenje opatijske publike koja je bila u pravilu međunarodnoga sastava. Slike su mu ocjenjene izvanrednima, a kritičari su ih definirali rezultatom autorovoga velikog poznavanja ženske psihologije što se ogledalo u odličnom predstavljanju fizičkih osobina i istodobno uspješnom oslikavanju njihovih karakternih specifičnosti.⁴⁹⁶

Vezano za ovu izložbu zanimljivo je navesti kako je početkom mjeseca prosinca u tisku osvanuo osvrt na izložbu koji je potpisala Lili Marton, mlada spisateljica iz Transilvanije i tadašnja gošća Opatije. Svoj je vrlo lirski komentar na izložbu i na Opatiju kao destinaciju objavila u listu *Az Ellenek*. Članak je bio napisan u obliku intervjua s autorom koji je vjerojatno i bio okosnica teksta, iako se po mišljenju nekih kritičara ne može isključiti ni to da je bila riječ tek o stilskoj formi. Iz teksta se tako doznaje kako je Giuseppe Maldarelli bio slikar vrlo inovativne tehnike budući da je u svom radu koristio soboslikarske kistove i četke koje je specijalno naručivao iz Njemačke. Po kazivanju autorice teksta, sam joj je slikar i demonstrirao navedene postupke:

*„...Kada se slikar zatvori u sebe i postigne određenu vrstu transa, sve slika s jednim kistom.“*⁴⁹⁷

Na pitanje kada je počeo stvarati na ovaj način, Maldarelli je odgovorio kako ta praksa potiče iz vremena dok je studirao u Milanu gdje je profesor stalno opominjao studente zbog malih kistova. Ukazivao im je kako za uspješan rad trebaju veće od postojećih i kako bi bilo najbolje da imaju samo jedan. Od tada je Maldarelli krenuo s upornim vježbanjem u želji realiziranja ove zamisli svoga profesora radeći danonoćno i pokušavajući bezbroj puta ponovo i ponovo raditi sa sve većim kistovima – širokim oko 10 cm. Na kraju je i sam zaključio, kako čitaocima u tekstu pojašnjava mlada spisateljica, da stvarajući velikim kistovima lakše miješa boje i pravilnije izvodi konture jer je ovakvim načinom slikanja boja bila podatnija. Intervju donosi i autorov opis situacije u kojoj je, nakon dugotrajne vježbe i učenja, konačno donio radove na ispit kod istoga profesora. Profesor je ostao začuđen usvojenom vještinom i gotovo zanijemio pred činjenicom

La Mostra di G.Maldarelli. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 9. rujan 1937., str. 3.

Marton, L. Ritratto d'un ritrattista. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 5. prosinac 1937., str. 3.

da su ispitne slike nastale samo jednim kistom. Iznimno mladi Maldarelli svom profesoru je kazao kako ga je upravo on tome naučio.

7.14.10. Izložba akvarela riječkoga Starog grada Amata Fumija, *La Modernissima*, Rijeka

Krajem mjeseca listopada nastavilo se s izložbenim aktivnostima u prostorima *La Modernissime*. U njezinim je izložbama slikar Amato Fumi priredio jednu malu, ali interesantnu izložbu akvarela. Da je riječka publika izvrsno reagirala na njegove radove zaključujemo po informacijama o brzini kojom su se otkupila izložena djela i komentaru kritike da bi se neka od njih prodala i po dva puta tijekom izložbe obzirom na iskazan interes. Obzirom da se Fumi odlučio okušati u ovoj vrlo zahtjevnoj tehnici kod koje do izražaja ponajviše dolazi umjetnička senzibilnost autora, a presudnima u stvaranju se nameću vrhunsko umijeće i sigurnost zamisli, ovaj je slikar pronašao svoj put do riječke likovne publike i kritike nepogrešivo pogodivši njihov ukus u spajanju minijature i boje. Kako je to istaknula kritika, Amato Fumi se nije kao umjetnik pridržavao impresionističkih manira slikanja i nije zanemarivao tehničku preciznost. Sasvim suprotno, poštujući navedene principe ove likovne tehnike, svojim radovima se okrenuo izazovnim motivima riječkoga Starog grada, vjerno i vješto ih reproducirajući u želji da spasi od zaborava dio arhitektonske baštine koja je već u ono vrijeme zbog oronulosti prilično precizno najavljivala svoj skori fizički kraj.⁴⁹⁸

Umjetničke grafike Cornelija di Giusti – Zustovicha na europskoj putujućoj izložbi talijanske moderne grafike

Krajem mjeseca listopada u dnevnom se tisku mogla pročitati vijest o uspjesima koje je postizala europska putujuća izložba talijanskih grafika pod pokroviteljstvom *Ministero della Cultura Popolare* – Ministarstva narodne kulture. Izložba je krenula iz Osla i proputovala je velikim dijelom Europe. Gostovala je u Litvi, Danskoj, Švedskoj, Norveškoj, Nizozemskoj i Švicarskoj.

⁴⁹⁸ Una pregevole mostra di Amato Fumi alla Modernissima. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 20. listopad 1937., str. 2.

Za Rijeku je ova vijest bila posebno zanimljiva jer je izložba sadržavala i radove riječkoga umjetnika profesora Cornelija di Giusti – Zustovicha. Neka od djela s kojima je ovaj autor participirao na izložbi kupili su ovom prilikom neki strani muzej te Zadarski nacionalni muzej za potrebe čijega je fundusa otkup učinilo *Ministero dell'Educazione Nazionale* – Ministarstvo nacionalnoga obrazovanja.

Opisani itinerer izložbe nije bio konačan. Naime, dvije godine kasnije, i dalje su se kroz dnevne novine mogle pratiti vijesti o ovoj jedinstvenoj putujućoj izložbi budući da je ona u 1939. godine nastavljena. Pristigla je i u Budimpeštu te pritom pobudila visok interes mađarske publike koja je u mnoštvu radova posebno istaknula upravo djela Cornelija di Giusti – Zustovicha. Njegove izložene radove, u pohvalnim osvrtima mađarskih kritičara posebno ističu zbog nedvojbenoga dokumentarističkog tona i plemenite namjere očuvanja sjećanja na dijelove rodnoga grada koji su neumitno i kontinuirano nestajali. Kritičari su posebno napomenuli kako se kod Giusti – Zustovicha ova figurativna nota i jasna arhivistička namjera radova nisu čak ni u najmanjem dijelu negativno reflektirali na ukupnu kvalitetu umjetničkoga prikaza. Poslije Budimpešte, izložba je nastavila putovati svijetom, a prethodno definiran itinerer ju je usmjeravao u pravcu zemalja Južne Amerike.⁴⁹⁹

7.14.12. Prva izložba umjetnosti vezane uz more u *Sala Bilanca Teatra Fenice*, Rijeka

Sredinom mjeseca svibnja, u Rijeci je pokrenuta inicijativa za organiziranje Prve izložbe pomorske umjetnosti – *I. Mostar d'Rate Carinara* pod predsjedništvom senatora, *gr. uff. Riccarda Gigante*, a u suradnji s Provincijskom zajednicom likovnih stručnjaka i umjetnika – *Unione Provinciale Professionisti ed Artisti* i uz odobrenje visokoga regionalnog upravnog tijela – *Dopolavoro Provinciale*. Manifestacija je bila zamišljena kao skromna izložba tematskih radova posvećena moru i pomorstvu, a na kojoj bi se izložili modeli brodova, fotografije i slike.⁵⁰⁰

Un pittore fiumano alla Mostra dell'incisione. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 21. listopad 1937., str. 2.

Una Mostra d'Arte Marinara. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 14. svibanj 1937., str. 2.

Inicijativa je imala za cilj poraditi na širenju ideje pomorstva i mora među stanovnicima Kvarnerske provincije, ukazati građanstvu na njihovu pomorsku orijentiranost, naglasiti ulogu mora u domaćoj egzistencijalnoj svakodnevnici te istaći poziciju Rijeke kao vrlo bitne talijanske luke. Za potrebe ove izložbe, po prvi se puta planirala koristiti *Sala Bianca* koja se nalazila u podrumskom dijelu *Teatra Fenice* i u kojoj su se održavale predstave kabaretskoga tipa kao i gradski plesnjaci.

Predsjednik *Unione del Professionisti e Artisti*, ing. Ugo Lado, raspisao je natječaj za sudjelovanje na ovoj izložbi pod organizacijskim okriljem *Sindacata di Belle Arti* kao nositelja manifestacije. Slikari Mario de Hajnal i profesor Oloferne Collavini su se prihvatili posla oko provedbe natječaja obzirom da je rok za prikupljanje radova bio vrlo kratak. Prilikom formiranja fundusa radova za izložbu zaključeno je kako se ona u skladu s inicijalnom odlukom ipak neće moći temeljiti samo na slikama, fotografijama i modelima, već da treba uvažiti i interes koji su pokazale mnogobrojne institucije i tvrtke koje su interesno bile vezane uz more i pomorstvo. U ovom se slučaju odabir *Sale Bianche* (83. i 84. slika) pokazao iznimno mudrim, jer je upravo ona svojim arhitektonskim rješenjem i primjerenom veličinom mogla podržati ove organizacijske promjene i po revidiranom modelu izlaganja očekivano veći broj aktivnih sudionika.⁵⁰¹

Izložba je svečano otvorena 15. lipnja 1937. godine, na dan Svetoga Vida, zaštitnika grada Rijeke. Otvorenju su prisustvovali svi uglednici iz gradske administracije i istaknuti pojedinci iz političkoga života regije. Ova je zanimljiva izložba uključila niz izložaka riječkih poslovnih subjekata vezanih za more, a među kojima je bila zastupljena i jedna od najstarijih riječkih industrija – Tvornica torpeda. Njen primjer su slijedile tvrtke *Azienda dei Magazzini Generali*, *Societa di Navigazione Tirenica e Fiumana*, *Direzione Maritima del Carnaro*, *Museo nautico*, *Istituti tecnici e nautici di Fiume e Lussino*. Tvornica torpeda se ovom prilikom predstavila s eksponatima koji su ilustrirali evoluciju torpeda od ideje i prototipa Giovannija Lupissa, brodića torpeda – tzv. *salva coste* pa do tada aktualnoga modela koji je bio prezentiran bez vanjskoga omota kako bi se mogla vidjeti njegova unutarnja struktura. Pored ovih ključnih izložaka, Tvornica torpeda je izložila i makete lansirnih rampi.

Nel trasformati e freschi locali della Sala Bianca la Mostra d'Arte Marinara fra breve si inaugurerà. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 6. srpanj 1937., str. 5.

83. slika: *Teatro Fenice*, Rijeka

84. slika: Varijete *Sala Bianca* – *Teatro Fenice*, Rijeka

Pored navedenih eksponata na ovoj je izložbi bio izložen i niz fotografija koje su dale dokumentaristički presjek aktivnosti lučkih magazina, a Ministarstvo za komunikacije – *Ministero delle Comunicazioni* je na izložbu poslalo fotografije koje su pokazivale aktivnosti talijanske nacionalne trgovačke flote – *Marina Mercantile* tijekom osvajanja Etiopije. Ovaj se materijal pokazao publici vrlo interesantnim. Pomorska direkcija Kvarnera – *Direzione Marittima del Carnaro* izložila je stare umjetničke slike koje su prikazivale vedute luke te makete brodova kojima su se u izložbenom postavu pridodale i makete brodova drugih izlagača, u prvom redu Plovidbenoga društva Tirenije i Rijeke – *Societa di Navigazione Tirenia e Fiumana*. Na izložbi je osim ovih maketa brodova bio prikazan i presjek modela tradicijskih plovila liburnijskoga kraja. (85. slika)

Pored dokumentarističkoga vrlo je bogat bio i umjetnički dio izložbe za koji su se pobrinuli istaknuti selektori profesor Oloferne Collavini i Mario de Hajnal. Prema njihovom prosudbenom mišljenju priliku da na izložbi sudjeluju sa slikama na kojima su bili motivi mora, luke dobili su Oloferne Collavini, Mario de Hajnal, Felice Fabro de Santi, Marcello Osrtogovich, L. Butti, Edoardo Trevese i Ladislao de Gauss. Slikarska ostvarenja ovih redom istaknutih i publici već dobro poznatih riječkih slikara, privukla su u skladu s očekivanjima, veliku pažnju posjetitelja.

Izvan svih kategorija, ali iznimno zanimljiv i posjećen je bio izložak inženjera Ferrucio Jelloushega koji je izložbu obogatio velikom maketom grada Rijeke.⁵⁰²

85. slika: Dio izložbenoga postava pomorske umjetnosti u *Sala Bianca* – *Teatro Fenice* u Rijeci

Zbog velikoga interesa manifestacija je produžena 15 dana pa je svoja vrata zatvorila tek 15. kolovoza. Na dan zatvaranja izložbe jedan od riječkih ogranaka *O. N. D.* (*Organizzazione Nazionale Dopolavoro* – Nacionalna služba za slobodno vrijeme) je u Gradskom parku – *Giardino Pubblico* organizirao veliku narodnu proslavu – *Festa Campreste* koja je obilovala različitim zabavnim atrakcijama, imala organizirane društvene i sportske igre, a po dostupnim bilješkama, posluživala su se jela i igrala lutrija, što znači da za veselje puka odista nije nedostajalo ničega, ni hrane ni igara na sreću.⁵⁰³

L'inaugurazione della Mostra di Arte Marinara. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 16. lipanj 1937., str. 2.

La Mostra d'Arte Marinara e la festa campestre del D.I.M.M.. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 29. srpanj 1937., str. 2.

1938. godina

Samostalna izložba Silvie Marni, talijanske portretistice britanskoga slikarskog kruga u opatijskom Izložbenom paviljonu

U nastavku opatijskih izložbenih aktivnosti, tijekom mjeseca travnja u Izložbenom paviljonu se održala vrlo uspješna samostalna izložba slikarice Silvie Marni. Slikarica je ovom prilikom izložila veliki broj radova, a kritika je već u prvim reakcijama pisala o *autorici velikih mogućnosti* u čijim se radovima mogao osjetiti značajan utjecaj engleske slikarske škole, budući da je umjetnica svoju edukaciju najvećim dijelom stekla upravo u Ujedinjenom Kraljevstvu. Vođena vlastitim umjetničkim instinktom, usmjerivši se prema novim umjetničkim tendencijama, Silvia Marni je nastavila stečena znanja kontinuirano samostalno razvijati. Kroz iskustvo, eksperiment i upornost izgrađivala je vlastiti umjetnički izraz. Na opatijskoj se izložbi ova intrigantna slikarica publici predstavila portretima članova svoje obitelji kojima je odmah pridobila naklonost posjetitelja. Zbog iznimno nježnoga pristupa u likovnom stvaranju, istančane tehnike i znalačkoga načina upotrebe boje, gotovo da nije bilo poklonika umjetnosti koji se nije oduševio njenim radovima. U osvrtu na ovu izložbu navodi se kako se na izvedenim portretima umjetnica voljela poigravati raznim detaljima, pa se tako na mnogim slikama mogao vidjeti i poneki predmet kojega bi slikarica vezala uz portretiranu osobu – knjiga je bila jedan od najučestalijih takvih dodataka. Osim portretnih ostvarenja, autorica je na izložbi predstavila i niz uspješnih prikaza cvijeća i mrtve prirode.⁵⁰⁴

7.15.2. Samostalna izložba Piera Lucana u hotelu *Palazzo*, Opatija

Samo nekoliko dana nakon otvorenja samostalne izložbe slikarice Silvie Marni u opatijskom Izložbenom paviljonu, u hotelu *Palazzo* otvorena je izložba slikara Piera Lucana koji je već bio poznat ljubiteljima umjetnosti s Kvarnera jer je tijekom svoje karijere gostovao na nekoliko skupnih izložbi koje su ranijih godina bile organizirane u Opatiji. Osim toga, kako su to u predstavljanju naveli kritičari, upravo je blizina grada Trsta u kom je Lucano živio i stvarao te dugogodišnja bliska suradnja tršćanskih institucija s onima iz Opatije i Rijeke već bila otvorila

⁵⁰⁴ Il successo della mostra della pittrice Silvia Marni. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 13. travanj 1938., str. 4.

put ovom autoru do publike u riječkoj regiji. Piero Lucano je bio jedan od velikih tršćanskih slikara koji su pripadali samom vrhu talijanske likovne umjetničke scene s početka 20. stoljeća. Njegovo je ime bilo nadaleko poznato, baš kao što su to bili i njegovi radovi. Kao sudionik mnogobrojnih umjetničkih manifestacija Lucano je osvojio niz laskavih nagrada i bezbroj puta doživio vrlo laskave ocjene kritike. Na ovoj opatijskoj izložbi, u raskošnom i bogato dekoriranom atriju hotela *Palazzo*, Piero Lucano se nametnuo svojom gospodskom i živahnom osobnošću podjednako spontano kao što su se kroz prikaze ljepote svijeta u delikatnijoj umjetničkoj ekspresiji nametala i njegova djela. Za Lucana su tvrdili da je slikar – mislilac koji voli istraživati mističnost stvari. Pedesetak izloženih slika uvjerljivo je ilustriralo punoću njegovoga sigurnog i iskusnog umjetničkog izraza te s publikom dijelilo snažnu slikarsku energiju. Djela s kojima je nedvojbeno bila oduševljena kritika, opisala su se spojem profinjene mirnoće nordijskih slikara i nježne zavodljivosti talijanske lirike.⁵⁰⁵

Paralelne samostalne izložbe Luciana Albertinija i Enia Tomiolija u sjedištu G. U. F. – a, Rijeka

U popodnevnom satima, 24. travnja u sjedištu riječkog G. U. F. – a, Sveučilišne fašističke udruge – *Gruppo Universitario Fascista*, otvorila se samostalna izložba Luciana Albertinija koji je publici bio poznat po svojoj samostalnoj izložbi koju je održao u Opatiji tijekom ljetnih mjeseci 1935. godine. Kako u novinskim člancima pratimo, u središnjoj dvorani sjedišta G. U. F. – a, Albertini je izložio seriju radova u rasponu motiva od pejzaža, preko portreta do mrtvih priroda. Za razliku od prethodne izložbe, na ovoj se Luciano Albertini predstavio novom serijom slika koje su rječito ilustrirale iskorak što ga je autor postigao u kontinuitetu osobnoga umjetničkog razvoja. Tako su sada do posebnoga izražaja dolazili njegovi rafinirani likovni maniri i sklonost izvođenju promišljenih studija koje su već razaznavanjem u likovnom predlošku navodile na jedinstvo snage i istančanoga senzibiliteta. Zabilježeno je kako je Albertini bio posebno poznat zbog svoje izuzetne osjetljivosti za boju i volumen u figurativnosti koju je bez puno formalnoga istraživanja temeljio na već prihvaćenim iskustvima najboljih talijanskih umjetnika. Pored portreta (144. prilog), posjetitelji su se na ovoj opatijskoj izložbi mogli diviti mrtvim prirodama

⁵⁰⁵ La Mostra di Piero Lucano al Palazzo. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 19. travanj 1938., str. 4.

koje su otkrivale autorov visok stupanj pedantnosti i točnosti, mogli su uživati u pejzažima šire tršćanske regije te u izvrsnim vedutama grada Trsta.⁵⁰⁶

Uz radove Luciana Albertinija, na izložbi je bilo prikazano i nekoliko djela mladoga umjetnika Enia Tomiolija u tehnici suhe igle. Za ove njegove uratke, u kritičkom osvrtu piše kako oni otkrivaju izmučenu, gorljivu prirodu umjetnika koji je očito žarko želio provoditi vrijeme uz crtež i njime pripovijedati svoju intimnu priču. Nadalje, analize njegovoga opusa ističu kako je umjetnik u svojim suhim iglama pronašao punu čistoću crteža u kojoj su mu radovi postali prave *male umjetničke delicije*. Između velikoga broja izloženih radova kritičari su kvalitetom izdvojili najsuggestibilnije radove kao što su *Questo e l'uomo*, *Domenica fuori porta* i *Oseria dei delusi*.

Ove su obje paralelne izložbe izazvale bez dvojbe veliki interes i polučile značajan uspjeh kod posjetitelja.⁵⁰⁷

Četvrta samostalna izložba Romea Marsija u hotelu *Quarnero*, Opatija

U nizu redovitih godišnjih manifestacija koje su se održavale u Opatiji, mladi samouki slikar iz Pule, Romeo Marsi, priredio je i ove godine još jednu svoju samostalnu izložbu koja je otvorena krajem mjeseca travnja u opatijskom hotelu *Quarnero*. Ovo je bilo autorovo četvrto uzastopno predstavljanje na Liburniji, a kako se u novinskom osvrtima navodilo, svaka je nova Marsijeva izložba predstavljala pravo zadovoljstvo zbog svježine koju je uvijek iznova donosio i kojom je već u prvom kontaktu uspijevao u većine posjetilaca pobuditi nježne i pozitivne osjećaje. Kao i na ranijim samostalnim izložbama, Romeo Marsi se i ovoga puta predstavio slikama koje su donosile prikaze ljudskih figura, aktove i velike kompozicije što ih je brojna publika lako i s oduševljenjem prihvaćala. Izložba je u cijelosti bila ocijenjena kao vrlo uspješna, a poseban interes kritike privukle su autorove slikarske vještine čiji se razvoj mogao vjerno pratiti od izložbe do izložbe. Upravo su one činile ključni element na kojem je počivala Marsijeva slikarska rafiniranost, otvarale su mu obzore i poticale ga na trajno učenje i napredovanje. Već

La Mostra d'Arte di Albertini al G. U. F.. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 22. travanj 1938., str. 3.

La mostra d'arte di Albertini e Tomioli al G. U. F.. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 24. travanj 1938., str. 5.

pri zatvaranju izložbe kritika se pitala što valja očekivati na autorovoj sljedećoj samostalnoj izložbi u čije održavanje više nitko nije sumnjao.⁵⁰⁸

Velika samostalna izložba slikara Uga Flumianija u Izložbenom paviljonu, Opatija

Bogata galeristička aktivnost koja je tijekom 1938. zabilježena u Opatiji prema najavama dnevnoga tiska trebala se nastaviti jednakom dinamikom uz izložbe autora iznimne reputacije. Velika očekivanja koja su u tom smislu bila upućena najavljenom samostalnoj izložbi renomiranoga tršćanskog slikara Uga Flumianija bila su opravdana i potpuno razumljiva. Nemir koji je vladao među ljubiteljima likovne umjetnosti naglo je zatihnuo kad je 7. svibnja izložba otvorila svoja vrata u opatijskom Izložbenom paviljonu. Zamijenilo ga je oduševljenje koje se prenijelo i u trajno sačuvane bilješke likovne kritike i društvenih kroničara. Zidovi Izložbenoga paviljona bili su do posljednjega raspoloživog dijela ispunjeni slikama ovoga poznatog autora. Ovom je prilikom Flumiani predstavio oko šezdesetak slika koje su najvećim dijelom bile vedute mora. Pokušamo li danas prizvati atmosferu koja je mogla vladati u unutrašnjosti i oko galerijskoga prostora, pa pritom zamislimo minijaturni poluotok ispred paviljona kojega more oplakuje sa tri strane, šum krošnji bjelogorice nad njim i atmosferu fantastičnih Flumianijevih morskih prikaza koji su se zasigurno mogli nazrijeti već s trijema, kroz otvorena široka vrata nepodijeljeno oduševljenje publike i kritike postaje i više no razumljivo.

Od dana otvorenja o izložbi se pisalo s dubokim poštovanjem i divljenjem kojega su pokazali i visoki lokalni dužnosnici, ali i sasvim obični ljubitelji umjetnosti koji su se na izložbi okupljali u velikom broju. Ukupno je umjetničko stvaralaštvo ovoga tršćanskog slikara bilo prepoznatljivo po pejzažima i po slikama morskih veduta koje su u konačnici i postale njegovim zaštitnim znakom. Ostvarenja navedene tematike zazivala su oduševljenje gdje god bi bila izložena – od Venecijanskoga bijenala do drugih brojnih i redom važnih izložbi u Kraljevini i inozemstvu. Kako se u osvrtima kritičara navodi, Ugo Flumiani je svojim radovima otvarao vizije prema čistoj umjetnosti koja je vibrirala u bogatstvu prirode i njegovoj savršenoj poeziji mora. Njegovo

⁵⁰⁸ La Mostra personale del pittore Romeo Marsi al 'Quarnero'. *La Vedetta d'Italia*. 24. travanj 1938., str. 4.

je more bilo modro, tamno i usnulo, tirkizno i prozračno, svježje i lepršavo, bilo je sivo i teško, blago valovito i neobuzdano uzburkano, treperilo je na povjetarcu ili snagom najdublje ljutnje odvaljivalo obale, a ponekad se čak i crvenilo u beskrajnoj mirnoći posljednjega dnevnog titraja sunca. Autorove široke vedute varirale su između bezbrojnih lica mora, u širokom rasponu ugođaja i boja, tamnih i teških, sve do gotovo prozirnih. Po dubokom uvjerenju kritike, nitko od poznatih umjetnika nije se do sada bio takvom predanošću posvetio proučavanju mora kao Flumiani i nitko do njega nije uspijevaao slikarskim platnom prenijeti toliko živih morskih impresija.

No, kako se autora ne bi u potpunosti izjednačilo s definicijom *slikara morske vode*, valja naglasiti da je u njegovim djelima bilo i vrlo hvaljenih prikaza tradicijskih plovila, ali i nebeskih svodova s nenadanim prolascima oblaka što ih je vjetar nosio nad nepreglednim morskim horizontima. Među izloženim radovima, prema interesu publike i mišljenju kritike posebno su se izdvojili *Mattino azzurro*, *Vento di tramonto*, *Nubi di vento*, *Riflessi*, *Mattino*, *Calma*, *Brazzere*, *Tra sole e luna*, *Uragano*, *Prime luci* i *In mare*.

Likovni prikazi morskih pejzaža, kod autora su zapravo predstavljali medij ravnopravne komunikacije s publikom koja se odvijala na nivou čitanja slikarske poezije. Bilješke u novinama ističu kako se rijetko susretao slikar koji je s toliko osjećaja i znanja te iznimnih tehničkih vještina odista znao prenijeti najljepše trenutke prirode, prikazati njenu snagu i ilustrirati ljepote bez obzira da li se radilo o moru, obalama ili kršu. No, bez obzira na autorovu opsjednutost morskim vedutama, umjetnik je ovom prilikom izložio i slike s urbanim motivima gradova Venecije i Trsta, prikaze dvorca *Miramare* te nekoliko mrtvih priroda koje su po redosljedju izložaka i zatvarale izložbeni niz.⁵⁰⁹

Želimo li objediniti i prenijeti zaključak kojega je kritičar u prikazima izložbe i pokušaju što objektivnije karakterizacije autora napisao, mogli bismo bez obzira na prethodnu analizu slikarskih motiva, zaključiti kako se radilo o umjetniku iznimne kvalitete koji je upravo kroz usavršavanje kromatskih i analitičko – temperamentnih mogućnosti pronašao svoju punu afirmaciju.

Il successo della Mostra personale di Ugo Flumiani al Padiglione delle Esposizioni. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 11. svibanj 1938., str. 4.

Opatijska samostalna izložba Nuzzi Chierego Ivancich u Izložbenom paviljonu

U kontinuitetu održavanja izložbenih manifestacija u opatijskom Izložbenom paviljonu, krajem mjeseca svibnja otvorena je još jedna samostalna izložba. Ovoga se puta radilo o slikarici Nuzzi Chierego Ivancich, a otvorenje izložbe je došlo pozdraviti mnoštvo u kojem su, uz lokalne dužnosnike i uzvanike, bili i mnogobrojni ljubitelji umjetnosti. Autorica se predstavila sa šezdesetak radova među kojima su dominirali portreti, onaj dio opusa koji je predstavljao njenu prepoznatljivost i bio razlogom obožavanja publike. Iz novinskih osvrti koji su tretirali događaj, doznaje se da je ova mlada umjetnica bila članica riječke Udruge žena akademskih umjetnica – *Associazione delle Donne Artiste e Laureate di Fiume*, organizacije koja je i bila organizatorom manifestacije u opatijskom Izložbenom paviljonu.⁵¹⁰

Slikarica Nuzzi Chieregi – Ivancich rođena je u Rijeci. Živjela je u Milanu gdje je i provodila većinu svojih umjetničkih aktivnosti. Po pisanju kritike, bila je u potpunosti posvećena umjetnosti te je s velikom strasti i osobnom srećom stvarala djela koja su svaki put iznova izazivala pozitivne osvrti kritike i oduševljenje publike.⁵¹¹ Najviše javnoga interesa izazvao je autoričin prvi javni nastup u Milanu tijekom prosinca 1936. godine u *Casa degli Artisti* za kojega je jedan od najuglednijih talijanskih likovnih kritičara, Ettore Cozzani napisao: „*To je odlučna žena koja zna što želi. Istražuje ljudski duh kao iskonsku vrijednost, no ne izolira ga od ljudskoga oblika tijela.... dok pejzaže postavlja na viši stupanj harmonije u želji stvaranja poezije bez straha da će zaći u apsurdnu analizu realnosti.*“⁵¹²

Komentari kritike na ovu opatijsku izložbu iskazali su mišljenje kojim prikazani radovi donose sveobuhvatan prikaz duže etape autoričinoga umjetničkog razvoja u kojem je počela dostizati svoju umjetničku zrelost izvrsnim poznavanjem slikarske tehnike korištene na svojstven i vrlo osobit način. Promatrajući njezina djela izvedena u različitim tehnikama, bez obzira da li se

La Mostra Nuzzi Chierego – Ivancich al Padiglione delle Esposizioni. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 1. lipanj 1938., str. 4.

La Mostra dell'artista fiumana Nuzzi Chierego – Ivancich al Padiglione delle Esposizioni. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 2. lipanj 1938., str. 4.

La Mostra dell'artista fiumana Nuzzi Chierego – Ivancich al Padiglione delle Esposizioni. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 2. lipanj 1938., str. 4.

radilo o crtežu ili kromatskom impastu, ova se mlada slikarica nametala kao umjetnica atmosfere koja je kroz različite motive primarno progovarala o osobnoj senzibilnosti.

U zaključku kritike možemo još pročitati kako se njezino stvaralaštvo teško može promatrati kroz utjecaj jedne slikarske škole već ga valja analizirati kao rezultat osobnoga angažmana s upornom samostalnom nadogradnjom, promatranjem i upijanjem raznih slikarskih studija i umjetničkih pravaca koje je umjetnica vješto objedinjavala. Izloženi portreti bili su promišljeno oslikani, sjedinjeni s okolinom i u elegantnim pozama.

Pored njih, na izložbi su bile prikazane i slike različitih tjelesnih figura i aktova, neki vjerski motivi te studije odnosa majke i djeteta. Po dostupnim mišljenjima kritike, posebno su se izdvajali radovi *Maternita, Lampada rossa, Soriso, Lettura, Donna pugliose, Argento – avorio, Vecchio, Hiberia, Renata, Madonna con bambino, Marie, Avvocato, Mio marito, Operato, Bambini d'Alto Adige, Margherita Camerini, Luisella, Risveglio, Piccina, Dorso* i rad *Nudo*. Osim navedenih slika, umjetnica se predstavila i skicom *Lago Maggiore*, potom vedutama planinskih masiva Gressoney i vrtova Atassia, vedutama jezera Lago de Garda, slikama cvijeća raznih vrsta i dojmljivim mrtvim prirodama.

Nuzzi Chieregi – Ivancich na ovoj se izložbi predstavila kao svestrana umjetnica koja je za sebe smatrala kako još uvijek traga za svojim konačnim jezikom likovnoga izražavanja zbog čega je uz spomenute radove odlučila prikazati i skulpturu u bronci *Nudo* – djelo koje je već u prvom kontaktu osvajalo anatomske preciznošću. Uvidom u njezinu svestranost, istaknula se kompetentnost u različitim likovnim tehnikama i naglasila opća sposobnost umjetnice u postizanju pune harmonije i plastičnosti forme. Izložba je u konačnici izazvala veliki interes kozmopolitski nastrojenih Opatijaca i njihovih međunarodnih gostiju čemu je dodatno posvjedočio veliki broj otkupa umjetničkih djela.

7.15.7. Improvizirana izložba Luciana Albertinija u studiju Litrow, Opatija

Iako se Opatija u predmetnom razdoblju etablirala kao iznimno dinamično likovno izlagačko središte koje je na optimalan način koristilo vlastite galerijske resurse, tijekom srpnja 1938. godine, suvremenici su svjedočili jednoj vrlo interesantnoj izložbi koja je bila postavljena u

inovativnom i vrlo začudnom prostoru. Naime, Luciano Albertini, slikar iz Verone i već dobro poznati gost Kvarnerske rivijere koji je tijekom prethodnih nekoliko godina već izlagao u Rijeci i Opatiji te pritom bilježio velike uspjehe, sada je, zastavši na ljetnom odmoru, u svom privremenom atelijeru u *Villi Litrow* priredio malu samostalnu izložbu. Ova opatijska vila – mala oaza umjetnosti i umjetnika, bila je mjestom poznatom kao atelijerom u kojem su osim njega uživali i stvarali mnogobrojni drugi umjetnici.⁵¹³

Radovi koje je Albertini ovom prilikom izložio, obilovali su igrom svjetla i boje te snažnim impresijama koje je postizao specifičnim postupkom slikanja u kojem se prvotno služio špatulom, da bi tek kasnije radove dorađivao kistom. Kritika se vrlo pohvalno osvrnula na ovu izložbu ne samo zbog kvalitete radova, već i zbog otvorene mogućnosti da posjetioци uđu i razgledaju jedan slikarski studio – atelijer, vide gdje, čime i na koji način umjetnik ovakve reputacije stvara te u konačnici razgledaju i kupe umjetnička djela koja su većim dijelom nastala upravo u tom prostoru.

Njegove su slike opisivane izrazima kao što su *umjetnička poezija* koja se iščitavala kroz različite motive – portrete gracioznih djevojaka u cvijetu adolescencije, mrtve prirode, vaze prepune cvijeća te u skicama Opatije, njezinih slikovitih krajobraza i lučica. Radovi su bili izloženi po zidovima studija, obzirom na prostor i okolnosti, vrlo dobro organizirani kako bi pružili što bolji uvid publici.⁵¹⁴

Druga opatijska samostalna izložba Piera Lucana u opatijskom Izložbenom paviljonu

Vjerno obećanju kojega je dao nakon što je 1937. godine održao malu izložbu u opatijskom hotelu *Palazzo*, slikar iz Trsta, Piero Lucano, početkom mjeseca kolovoza 1938. godine u

Objekt je izgrađen oko 1895. godine uz Villu Rusticana i prvotno je služio kao atelijer akademske slikarice Leontine von Littrow, kćerke pomorskoga kapetana, kartografa i pjesnika Heinricha von Littrowa. Atelijer je na razmeđu stoljeća pretvoren u vilu i od tada ona i susjedna vila se često nazivaju dvojnim imenom Villa Rusticana – Litrow. / Zakošek, B. *Opatijski album – Dugo stoljeće jednog svjetskog lječilišta*. Rijeka: Državni arhiv u Rijeci, Posebna izdanja 18, 2005., str. 234. /

Nello studio di Luciano Albertini – Una prossima Mostra personale del pittore vicentino. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 29. lipanj 1939., str. 4.

opatijskom je Izložbenom paviljonu otvorio svoju veliku samostalnu izložbu. Razlog zbog kojega je uopće obećao ponovno predstavljanje u Opatiji, bila je prostorna skučenost koja je odredila njegov prethodni istup i nemogućnost prezentacije željenoga broja radova. Stoga je sada umjetnik izložio oko šezdesetak umjetničkih radova koji su redom bili rezultat intimnih impresija – slikarski zapisi trenutaka promatranja prirode i stvari koje su ga intrigirale. U cjelini, riječ je bila o produkciji redom vrlo dojmljivih i emocijama ispunjenih umjetničkih djela istaknute osobnosti u kojima se osjećao treptaj autorove osobne poezije. I prije ove opatijske izložbe, kritičari su ga smatrali slikarom atmosfere umirućega svjetla, autorom kasnih popodneva i vječne nostalgije, pjesnikom tihih ulica, izoliranih i usnulih sela, govornikom tužnih očekivanja zabačenih sela koja kao da nikad ne izlaze iz magle i vječnoga predvečerja, zaljubljenikom u prozore obasjane skromnim svjetlom svijeća i misterioznih noći izgubljenih u mjesečinom okupanim krajolicima. Osjećaj misticizma koji se vezivao uz njegove radove na sada predstavljenim slikama bio je prisutan i jasno čitljiv, čak i nešto izraženiji nego na prethodnoj izložbi. Ipak vodeća razlika između aktualne i ranije manifestacije temeljila se na nekolicini radova novijega datuma koji su donijeli promišljanje svijeta iskazano i interpretirano iznimno izražajnim, gotovo junački hrabrim likovnim jezikom. Na ovim je slikama autor slikao koristeći se čistim bojama. Pored ovakvih, osobnim impresijama obojenih likovnih kritika, u dnevnom smo se tisku mogli upoznati i s konačnim odabirom najboljih od izloženih djela po mišljenju stručnjaka. Među njima su to bili *Cascata a S.Vito*, *Ultima ora*, *Primavera*, *Casetta rosa*, *Colonia primaveraile*, *Plenilunio*, *Ultimo sole*, *Tronchi* i *Fontane*. Pored slika koje su detaljnije obuhvaćene u dostupnim materijalima, vrijedno je spomenuti još i kako se izložba završavala nizom zanimljivih crteža i monotipija.

Novinama je bilo iznimno zanimljiva činjenica da je izložbu osobno posjetio *S. A. R. il Principe Umberto* koji je ovom prigodom i otkupio dva djela.⁵¹⁵ Ova se gesta očitovala kao dvostruka čast umjetniku. Dolazak uvaženoga gosta javnosti je podjednako, kao i učinjenom kupovinom prenesena jasna poruka o iznimnom značaju izložbenoga događaja i važnosti predstavljenoga autora. Pored već izdvojenih radova, kritika je pri zatvaranju izložbe istaknula još i *Temporale*, *Vicolo a Vipacco*, *Nidi*, *Due capanne*, *Idillio*, *Capanna a S.Obelisca*, *Bagno di luce*, te *Torrente*

⁵¹⁵ La Mostra di Piero Lucano al Padiglione dalle Esposizioni. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 10. kolovoz 1938., str. 4

in piena. Nakon ovako velikoga uspjeha i vrlo pozitivnih kritičkih osvrtâ, izložba se zatvorila dana 17. kolovoza.

Nova samostalna izložba Luciana Albertinija u hotelu *Cristallo*, Opatija

Odmah po završetku izložbe Piera Lucana u Opatiji je uslijedila još jedna nova izložba. Ovoga je puta bila riječ o samostalnoj izložbi Luciana Albertinija koja je u raskošnoj dvorani hotela *Cristallo* otvorena oko mjesec dana nakon što je isti autor zatvorio svoju malu izložbu koju je bio organizirao u improviziranom galerijskom prostoru – vlastitom privremenom atelijeru u *Villi Litrow*. Kao i na prethodnoj izložbi, brojna je publika i sada mogla uživati u autorovim impresijama Opatije koje su bile izražene skicama i gotovim slikama.

Pored Opatijskih impresija izloženi su bili i radovi s motivima cvijeća uklopljenoga u mekoću prikaza i toplu slikarsku poetiku. Mrtve prirode koje je autor također predstavio, obilježavale su duboke boje *njegovoga gorljivog temperamenta*. Po kazivanju kritike, najviše pažnje bila je privukla veduta *Riviera lungo la scogliera dalla Madonna*, iako su na publiku dubok dojam ostavile i druge slike načinjene na opatijskoj morskoj šetnici – *Lungomare*.

Ova velika opatijska izložba Luciana Albertinija imala je, uz visoke umjetničke domete i neke sasvim profane momente. Naime, brojne (pretežno) dame koje bi posjetile izložbu, bile su oduševljene mogućnošću da na licu mjesta poziraju umjetniku koji bi ih u nekoliko brzih poteza portretirao. Iako nije postojala nikakva obveza ovakve skice otkupiti, dame bi ih s oduševljenjem otkupljivale.

Iako predmetne događaje razmatramo metodologijom koja nameće utemeljenu interpretaciju dostupnih materijalnih dokaza pa smo stoga u obvezi vjerno prenijeti kritičke osvrte suvremenika, u slučaju Luciana Albertinija ne možemo se oteti dojmu da je pored visokih umjetničkih dometa kojima svjedoče dostupni zapisi, svakako bila riječ o vrlo posebnoj,

energičnoj i poduzetnoj osobi koja je s pozicije današnje turističke Opatije inaugurirala neke običaje i fenomene kojima se i nakon mnogo godina teško možemo othrvati.⁵¹⁶

Samostalna izložba opatijskih motiva njemačkoga slikara Edoarda Löfflera u opatijskom Izložbenom paviljonu

Krajem mjeseca kolovoza, dnevni je tisak objavio vijest da je slikar Edoardo Löffler iz Beča, učitelj s *Accademia d'Arte* iz Königsberga u Njemačkoj izložio vrlo zanimljivu zbirku umjetničkih ostvarenja u pastelu nakon ponovljenih uspjeha koje je imao na brojnim izložbama u Berlinu i Beču. Publika je ovoj izložbi pristupila s velikom znatiželjom budući da je upravo ona bila motiv mnogima da dođu i upoznaju radove nekoga tko nije bio pripadnik talijanskoga likovnog kruga. Posjetitelji su se nadali da će im umjetnička izložba Edoarda Löfflera dati uvid ili barem odgovoriti na pitanja o stremljenjima recentne likovne umjetnosti u Njemačkoj. Na ovoj je opatijskoj izložbi održanoj u Izložbenom paviljonu prezentirano pedesetak umjetničkih radova, pejzaža i portreta od kojih je najveći broj predstavljao impresije Kvarnerske rivijere, u prvom redu Opatije i Mošćenica.

Predmetnom manifestacijom je ovaj njemački umjetnik na iznimno interesantan i publici dopadljiv način prikazao atmosfersku moć svjetla, boje i tona u slikanju krajobraza. Svojom istančanom tehnikom, autor je ilustrirao trenutke topline i mekoće kromatskih transparentnosti nekih vremenskih okosnica u rasponu od sivih vizija nadolazećega nevremena nad Kvarnerom do vedrih i sunčanih aspekata rivijere u punom proljetnom cvatu. Okarakteriziran kao umjetnik sigurna poteza, s velikom umjetničkom senzibilnošću zbog koje ga je kritika uspoređivala s pjesnicima, jednostavno i sa određenom dinamikom, ulazio je Löffler u slikarska razmatranja o ljepoti prirode, jednostavnosti života i njegovom vječnom spokoju. Svojim svjetlom okupanim pastelima, autor je tako posjetiteljima omogućio uvid u sugestivne vizije Mošćenica uhvaćene u trenutku gotovo taktilno doživljene letargije, dao im je priliku da upoznaju njegove osobne doživljaje prirode, proljeća oslikanoga nizom minuciozno odabranih boja, gotovo da osjete miris drveća i biljaka u cvatu te da posvjedoče kako autor sve te motive uspješno smješta u koprenu

⁵¹⁶ Il pittore Albertini al Cristallo. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 20. kolovoz 1938., str. 4.

čarolije mora. U takvom je promišljanju kritike bilo posebno izdvojeno nekoliko radova među kojima su *Pendito florito a Flanona*, *Riva di Moschiena*, *Nido di pirati*, *Moschiena*, *Terra rossa*, *Casa abbandonata*, *Villa Noe*, *Vento di primavera*. Zanimljivim su bile i neke od veduta Opatije kao i posebno vrijedni prikazi gradskoga života koje je autor prenosio nošen velikim znanjem, vještinom i neprikrivenom osjećajnošću kao što su *Venerdi Santo*, *Processione di San Marco*, *Pasqua nel Corso*, *Cresima a Moschiena*, *Notte nel cortile*, *Piccola campagna a Ica*, *Medea*, *Isola di Cherso*, *Ora di cena*, *Scalinata* i *Salita*.⁵¹⁷

7.15.11. Samostalna izložba Marija Lominija u hotelu *Quarnero*, Opatija

Slikar iz Mantove, nekadašnji student Milanske Brere, Mario Lomini, krajem je mjeseca kolovoza u hotelu *Quarnero* otvorio svoju samostalnu izložbu. Do ove je izložbe Mario Lomini s velikim uspjehom izlagao na Bijenalu u Veneciji, na svim rimskim *Quadriennialima*, na *Esposizione di Brera* i bio sudionikom mnogih drugih nacionalnih izložbi u Italiji i inozemstvu. Neki od njegovih radova postali su dijelovi stalnih postava vodećih talijanskih galerija, a jedan od medijski vrlo eksponiranih otkupa bio je onaj za Galeriju moderne umjetnosti – *Galleria d'Arte Moderna* u Milanu. Neupitnoga talenta, umjetničke svestranosti i visokoga likovnog obrazovanja, Lomini je punu društvenu afirmaciju doživio nakon što su javno pohvaljene freske koje je izveo u *Capella della Scuola Infermiere* koja je priključena bolnici *Ospedale Principessa Jolanda* u Milanu. Kapela je nakon obnove inaugurirana uz veliku medijsku pažnju u veljači 1938. godine uz nazočnost članice kraljevske obitelji čije je ime nosila bolnica kojoj kapela i pripada. Na ovoj je opatijskoj izložbi, Mario Lomini izložio oko trideset radova izuzetnoga umjetničkog duktusa, baziranih na odnosima boje i linije koje je pokušavao maksimalno pojednostaviti koristeći nekoliko metoda i više razrađenih koraka, redom usmjerenih na što preciznije i jednostavnije izvlačenje odabrane forme uz korištenje što umjerenijih tonaliteta boja. Brojne slike koje su donosile prikaze morskih šetnica, bile su u svojoj biti impresije zaustavljene u mekoći prikaza, izražajne u krhkosti i gracilnosti pokreta koji su i više no jasno čitljivi u autorovom umjetničkom rukopisu i njegovoj teško savladivoj ekspresiji. Od izloženih je radova

Il pittore Edoardo Löffler al Padiglione delle Esposizioni – Una mostra del pastello. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, kolovoz 1938., str. 4.

kritika nekolicinu ipak istakla posebno uspelim, a među njima su se isticali portreti *Donna Giauna Landrani*, zatim *Clelia* prikazana prethodno na izložbi *Quadriennale di Roma*, *Mia moglie* i portret kolege, slikara Bresciani da Gazoldo.⁵¹⁸

7.15.12. Prva izložba riječke slikarice Mercedes Stella u izlozima dućana namještaja Herskovitz, Rijeka

U izlozima dućana namještaja *Herskovits* na riječkom *Corsu*, sredinom mjeseca rujna osvanuo je umjetnički rad slikarice Mercedes Stella koja je, kako se u osvrtu navodi, bila izuzetno uspješna učenica slikara Uga Terzolja. Autorica se građanstvu i likovnoj publici ovom prilikom predstavila vedutom riječke Rive Cristoforo Colombo. Na izloženoj je slici pažnju plijenila očita i vrlo visoka slikarska senzibilnost koja je bila glavni argument kritike za tvrdnje kako će nastavak rada mladu Mercedes Stela zasigurno odvesti put šire slikarske slave.⁵¹⁹

Stavovi koji su se ovom prilikom pojavili u javnosti, a koje želimo u potpunosti podržati, ukazali su na pozitivne učinke galerističke prakse javnoga izlaganja djela mladih riječkih umjetnika. Pored upoznavanja javnosti s njihovim radom, ovakav je način prezentacije imao iznimno pozitivne učinke na same stvaraocce jer im je omogućavao da učine prve javne izložbene korake, steknu samopouzdanje i testiraju sami sebe u očima profesionalne kritike.

Za svakoga mladog umjetnika koji se našao na početku karijere, na izlasku iz klase vlastitoga učitelja, ovakav podstrek i podrška javnosti mogli su biti dobrim pokretačem daljnjih osobnih aktivnosti, umjetničkoga sazrijevanja i jedinstven put u prikupljanju nužnoga umjetničkog iskustva.

Un'interessante Mostra del ritratto del pittore Lomini al Quarnero. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 27. kolovoz 1938., str. 4.

Un quadro di una giovane pittrice fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 22. rujan 1938., str. 2.

Dvanaesta Međuprovincijska izložba Umjetničkoga sindikata Provincije Venecije Giulie u Trstu

Ured za informiranje Fašističke provincijske zajednice likovnih umjetnika i stručnjaka – *Stampa dell'Unione Provinciale Fascista dei Professionisti e degli Artisti* uputio je tijekom rujna 1938. godine javnosti obavijest koju je prenio dnevni tisak, a koja se odnosila na održavanje Dvanaeste Međuprovincijske izložbe Fašističkoga sindikata likovnih umjetnosti – *XII. Mostra Interprovinciale del Sindacato Fascista Belle Arti* sa sjedištem u Trstu. Ovom je prilikom objavljeno kako je stručni prosudbeni odbor nakon višednevnoga napornog rada završio s ocjenjivanjem svih pristiglih radova te za izlaganje na ovoj izložbi koja se trebala otvoriti 1. listopada odabrao ukupno 49 umjetnika. U velikoj konkurenciji stvaraoca iz dviju provincija, *Venezie Giulia* i *Carnaro*, bila su i imena riječkih slikara Ladislao de Gausa i Mirande Raicich.⁵²⁰

Deveta izložba Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije u Velikoj dvorani sjedišta G.U.F. – a, Rijeka

Poziv koji je bio upućen dana 24. rujna 1938. svim članovima Sindikata likovnih umjetnosti Kvarnera – *Sindacato di Belle Arti del Carnaro* za sudjelovanjem u izboru stručnoga povjerenstva za selekciju radova koji su se trebali izložiti na Devetoj izložbi Umjetničkoga sindikata – *IX. Mostra Sindacale d'Arte* u formalnom je smislu označio pokretanje organizacije ove velike godišnje izložbe.⁵²¹

Uvjeti izlaganja u predmetnoj su godini bili određeni direktivom Konfederacije sindikata likovnih umjetnosti – *Confederazione del Sindacato Belle Arti* koja je ovoga puta tražila da se u manifestaciju uključe i umjetnici – amateri koji su bili upisani u *G. U. F.*, organizaciju koja je s neskrivenim zadovoljstvom prihvatila poziv na sudjelovanje. Ovogodišnja je izložba, za razliku od prethodnih bila usmjerena poticanju solidarnosti kao jedne od ideoloških okosnica fašizma. U skladu s navedenim, do izraza je došao njen sada filantropski karakter budući da je predsjednik

Gli espositori all IX Mostra d'Arte Interprovinc. di Trieste. *La Vedetta d'Italia*. 27. rujna 1938., str. 4.
IX. Mostra d'Arte sindacale. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 24. rujna 1938., str. 2.

sindikata uz isticanje potrebe za dobrotvornim djelovanjem, *G. I. L. – u*⁵²² (*Gioventu italiana del Littorio*) ponudio 50% od ukupnoga novčanog dobitka, tj. polovicu sredstava iz svih prihodovnih izvora, kako onih dobivenih od ulaznica, tako i onih prikupljenih otkupom umjetničkih djela tijekom izložbe.

Za sudionike na ovoj manifestaciji bilo je odabrano ukupno 19 umjetnika, od čega je 14 bilo članova sindikata: Anita Antoniazio, Maria Arnold, Federica Blanda, Oloferne Collavini, Cornelio Di Giusti – Zustovich, Felice Fabro de Santi, Mario de Hajnal, Oscar Knolseissen, Luisa Luppis – Frappart, Marcello Ostrogovich, Miranda Raicich, Antonio Romanczuk, Erminia Vigo, Giuseppe Rotonda i Romolo Venucci. Ovi su se autori trebali na izložbi predstaviti sa osamdesetak umjetničkih radova. S druge strane, odabrani izlagači *G. U. F. – a* su bili: Tausz Ugo, Viviani Alvisè, Lirussi Gianni i Susmel Lucio.

Izložba se otvorila 8. listopada, a već prije svečanoga otvorenja, prema informacijama dobivenim od prosudbenoga povjerenstva, kritika je istakla uvjerenje kako će se bez dvojbe raditi o iznimno zanimljivom umjetničkom događaju koji će slijedom kvalitete i atraktivnosti izložaka privući veliki broj posjetitelja.⁵²³

Izložba je svečano otvorena u velikoj dvorani sjedišta *G. U. F. – a* uz prisustvo autoriteta iz gradske administracije i političkoga života grada i cijele Kvarnerske provincije. U brojnim je svečarskim govorima bilo istaknuto kako izložba ove godine donosi cjelovit uvid u najbolja ostvarenja riječkih umjetnika – članova sindikata i mladih slikara koji nisu učlanjeni u ovu strukovnu organizaciju ali uspješno djeluju kroz studentsku udrugu.⁵²⁴ Svečano obraćanje na otvaranju izložbe bilo je ujedno idealna prilika da se javno istakne kako je ovakva smotra na čast i ponos gradu i regiji, ali da ona ujedno donosi i iznimnu šansu samim umjetnicima da upoznaju javnost sa svojim stvaralaštvom.⁵²⁵

Navodi iz dnevnoga tiska koji su se odnosili na izuzetno dobru posjećenost izložbe, ukazali su na veliku brigu što ju je Umjetnički sindikat – *Sindicato di Belle Arti* pokazivao prema svojim

G.I.L. – Gioventu italiana del littorio – organizacija mladih osnovana 29.listopada 1937. godine od 18 – 21 godine starosti sa namjerom da povećaju psihofizičku pripremu mladih u skladu sa ideologijom režima.

Gli espositori alla IX Mostra Sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 6. listopad 1938., str. 2.

Alla Mostra Sindacale d'Arte al G. U. F.. *La Vedetta d'Italia*. 13. listopad 1938., str. 2.

Il Federale e il Podesta visitano la Mostra Sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. 20. listopad 1938., str. 2.

članovima. U tim su se tekstovima analizirali i pokušali detaljno raspraviti razlozi za poduzimanje napora u organizaciji ovakve manifestacije uz zaključak kako su se oni nalazili isključivo u želji za osiguravanjem javne promocije radova, umjetničkih tendencija i samih umjetnika. Svaka druga moguća interpretacija uzročno – posljedičnih odnosa i navođenje istinskih ciljeva organizacije i provedbe ovakve izložbe, u tadašnjem društveno – političkom ozračju nije se činila realnom. Novinski tekstovi koji su gotovo na dnevnoj osnovi pratili izložbu, redom su završavali čestitkama na uspjehu izložbe koji se uz veliki broj posjetilaca ogledao i značajnim opsegom otkupljenih radova. Detaljan prikaz izlagača, izloženih radova i ostvarenih otkupa prikazan je u tablici broj 18.

Izloženi radovi koje je odabralo stručno povjerenstvo za ovu manifestaciju predstavljali su presjek aktivnosti i stvaralaštva članova sindikata u prethodnoj godini. Prema iznesenim načelima selekcije autora među izlagačima su ovoga puta bili i mladi slikari *G. U. F.* – a kojima je *IX. Mostra* omogućila javni nastup i priliku za afirmacijom. Povodom njihovoga nastupa, kritičari su zaključili kako je lijepo vidjeti kontrast i svjedočiti sukobu iskusnih i redom proslavljenih umjetnika s mladim neafirmiranim slikarima među kojima se možda krila nova umjetnička nada koja će u tek nadolazećem vremenu postići puno umjetničko sazrijevanje i biti možda novo veliko ime riječkoga i svetalijskoga slikarstva.

Tako je kritika u grupi mladih slikara *G. U. F.* – a izdvojila radove autora Lucia Susmela koje, usprkos izostanku iskustva već sada sažimlju jasne znakove umjetničke potpunosti. Iz izloženoga opusa ovoga slikara – početnika, kritičari su posebno izdvojili rad *Nebbia sul porto* te posebno pohvalili djela Gianne Lirussi koja se na ovoj izložbi bila predstavila skupinom slika s motivima pejzaža, jednom figurom ljudskoga tijela te jednom uspjelom mrtvom prirodom. U ovoj skupini umjetnika na početku stvaralačke karijere, još su se po mišljenju kritičara istakli Ugo Tausz koji je izlagao redom vrlo uspjele karikature i Alvis Viviani koja se predstavila jednim pastelom.

U ukupnim odjecima izložbe mladi su umjetnici u velikoj konkurenciji i srazu s već etabliranim slikarima prošli odista dobro. Iako se ne možemo oteti dojmu da je kritika prema njima bila blaga i na svakom koraku iskazivala bezrezervnu naklonost, pozitivni osvrti i pohvale

nedvojbeno su morali djelovati ohrabrujuće i poticajno, a što i jest bio jedan od vodećih ciljeva pri donošenju odluke o uključivanju članova *G. U. F.* – a u selekciju.⁵²⁶

U primjereno obuhvatnom prikazu izložbe svakako valja istaći još i neke javne refleksije te brojne diskusije koje su tijekom i nakon zatvaranja manifestacije u javnosti tretirale teme iz djelokruga zastupljenosti različitih likovnih tendencija. Tako su se vrlo živi razgovori vodili o pojedinim izloženim radovima a raspravi nisu izmakli ni osvrti na ukupno stvaralaštvo pojedinih istaknutih autora i njihovu poziciju u okvirima svetalijske likovne kao i šire europske scene.

Kritičari su kroz mnogobrojne primjere tako istaknuli visok stupanj osobnosti i originalnosti koji je izložba donijela, koji su se možda ponajbolje očitovali u karakterističnim umjetničkim duktusima viđenih kroz jedinstvene interpretacije nekih gotovo banalnih slikarskih objekata i motiva. Moderne tendencije koje su se očitovale u dijelu prikazanoga likovnog stvaralaštva, inovativno, gotovo eksperimentalno izražavanje bojama, iskazivanje ranije neuobičajenih tema koje su u širokoj paleti umjetničkih preokupacija zalazile čak i do propitivanja vlastitoga postojanja, bile su samo neke od okosnica vrlo argumentiranih i u konačnici krajnje afirmativnih postizložbenih odjeka.

Sama manifestacija je krajem mjeseca listopada zatvorila svoja vrata uz iznimno visoku ukupnu ocjenu, praćena zahvalnošću svih interesnih skupina, u rasponu od *starih* i *novih* slikara, sve do razdragane publike i angažirane kritike na prilici za uključivanjem u umjetničku smotru ovako visoke kvalitete, opsega i društvenog značaja.

⁵²⁶ Gli espositori della Mostra Sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 22. listopad 1938., str. 2.

Tablica 18.

Popis izlagača, izloženih djela i otkupnoga statusa s izložbe *IX. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro*⁵²⁷, Fiume, 1938. godina

Izlagači - autori	Naslov djela i tehnika	Otkup
Lucio Susmel	<i>Nebbia sul porto</i>	
Gianni Lirussi	grupa pejzaža jedna mrtva priroda	
Ugo Tausz	karikature	
Alvise Viviani	pasteli	
Marcello Ostrogovich	5 akvarela: veduta luke morski pejzaž 2 vedute lučice u Rovinju <i>Sotto portico</i>	
Felice Fabbro de Santi	5 akvarela	
Federica Blanda	3 portreta 2 pejzaža	
Maria Arnold	4 rada: <i>Fontana Liri</i> <i>Contadinella</i>	
Miranda Raicich	grupa pejzaža	
Anita Antoniazio	4 crteža	
Luisa Luppis – Frapart		
Romolo Venucci	4 rada u ulju: 2 pejzaža 1 mrtva priroda 1 portret	
Mario de Hajnal	<i>Al sole</i> <i>Scogli</i> <i>Monelli al mare</i> <i>Scirocco</i>	
Oscarre Knollseisen		
Oloferne Collavini	<i>Notturmo sinfonico</i> <i>Cicisbeo</i> <i>Sugli spalti</i>	
Cornelio di Giusti Zustovich	<i>Piazzetta di S. Andrea</i> 4 rada u ulju - pejzaži	

Popis izlagača, djela i otkupnoga statusa sa ove izložbe je sastavljen iz kritičkih osvrtâ o likovnim umjetnicima i njihovim umjetničkim radovima navedenih u dnevnim novinama. Podatci u ovom tabličnom prikazu podložni su dopunama.

Antonio Romanczuk		
Giuseppe Rotonde		
Erminia Vigo	jedna mrtva priroda	

7.15.15. Smrt riječkoga slikara i pedagoga Oloferne Collavinija

Ubrzo nakon zatvaranja *IX. Mostra Sindacale d'Arte*, dana 30. listopada 1938. godine, iznenada je u 50. godini života preminuo profesor Oloferne Collavini. Ova je tužna vijest odjeknula gradom poput neočekivanoga praska. Izazvala je duboko žaljenje u širokim krugovima ljubitelja Collavinijevoga djela i štovatelja njegove osobe, dok je u stručnim slikarskim krugovima potaknula još i dodatni osjećaj gubitka iznimno vrijednoga stvaraoca i pedagoga koji je na svom životnom putu trebao i mogao nastaviti davati doprinos riječkoj i ukupnoj talijanskoj likovnoj umjetnosti. Njegovu smrt su suvremenici okarakterizirali najvećim gubitkom riječke umjetničke scene nakon podjednako neočekivane i preuranjene smrti Enrica Fonde. Hvaljen kao veliki umjetnik koji je bio zaslužan za razvoj i priznavanje riječke umjetničke scene i izvan granica Kvarnerske provincije, Collavini je otišao u tišini i skromno, po obrascu kojega je njegovao u privatnom životu. Riječka mu se kritika zahvalila prikladnim nekrologom naglasivši pritom sve njegove osobne i umjetničke vrline uz posebno isticanje doprinosa kojega je imao u afirmaciji riječke likovne scene i njenom odmicanju od provincijskoga promišljanja i pozicioniranja.⁵²⁸

Riječka izložba milanskih slikara u prizemlju ex *Casa Steffula* na Piazzzi Scarpa, Rijeka

U kontinuitetu riječke galerijske produkcije, na tragu izrazite okrenutosti Italiji na Piazza Scarpa u Rijeci, 16. studenog 1938. godine u ex *Casa Steffula* bila je otvorena još jedna grupna izložba milanskih slikara. Ova je manifestacija bila potaknuta izvrsnim uspjehom i pozitivnim odjecima prethodne istovrsne izložbe koja se bila održala 1932. godine u suradnji s galerijom *Urbani* iz Milana. Nominalni razlozi za pokretanje ovoga značajnog umjetničkog događaja, bili su želja da

⁵²⁸ La morte del pittore Collavini. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 30. listopad 1938., str. 4.

se riječkoj publici predstave najbolji talijanski pejzažisti te omogućí povoljan otkup nekih od djela vodećih talijanskih slikara onoga doba. Na ovoj su se izložbi tako predstavili Francesco Mancini, Piero R(B)ossi, Paggiolo Norfini i drugi, a manifestacija je bila otvorena tri dana.⁵²⁹

Po pisanju kritike, izloženi su bili vrlo vrijedni umjetnički radovi koji su prikazivali pejzaže, vedute lučica i talijanskih gradova, redom visoke estetike i umjetničke kvalitete. Mogućnost povoljnoga otkupa radova koja se navodila već u najavi izložbe, odnosila se na istaknute početne cijene koje su bile i do 50 % niže od onih što su ih istovrsni radovi postizali u Milanu. Zbog iznimno velikoga zanimanja, brojnosti posjetitelja te velikoga broja otkupa učinjenih već prvoga dana manifestacije, odlučeno je da se izložba produži za još nekoliko dana uz obrazloženje kako se radi o djelima izvanredne umjetničke vrijednosti i prilici za razgledati rijedak umjetnički doživljaj.

Nakon ovoga prvog produljenja, naknadno se dogodilo i drugo produljenje trajanja manifestacije pa je ona umjesto inicijalno planirana tri ostala ukupno otvorena više od mjesec dana. U objašnjenjima na koja nailazimo u dnevnom tisku, isticalo se kako je i pri kraju prvoga produženja ostao značajan dio zainteresirane publike koji nije dospio posjetiti izložbu i ostvariti planiranu kupnju ponekoga umjetničkoga djela po skromnim cijenama.⁵³⁰ Nažalost, niti u jednom dostupnom zapisu nije precizno naveden točan broj izloženih umjetničkih radova, kao ni specifikacija ostvarenih otkupa. Izložba se zatvorila u zadnjim danima mjeseca studenoga.

Samostalna izložba Nuzzi Chierogo Ivancich u galeriji *Permanente d'arte Alessandro Gazzo*, Bergamo

U vrijeme održavanja Devete sindikalne umjetničke izložbe, kao dio bogatoga niza izlagačkih aktivnosti riječkih umjetnika u inozemstvu, stigla je vijest o otvorenju samostalne izložbe slikarice Nuzzi Chierogo Ivancich u *Galeria Permanente d'arte Alessandro Gazzo* u Bergamu. Ova hvaljena riječka slikarica predstavila se talijanskoj likovnoj publici izložbom od šezdesetak

Mostra collettiva dei pittori milanesi ha inizio quest'oggi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 16. studeni 1938., str. 2.
L'originale Mostra all'aperto dei pittori milanesi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 20. studeni 1938., str. 4.

radova u različitim tehnikama koji su donosili široki raspon motiva i inspiracija te svojom visokom izražajnošću privukle veliki broj posjetitelja.⁵³¹

7.15.18. Samostalna izložba Umberta Gnate, Anzi

Praktički istodobno, Rijeku je razgalila vijest i o samostalnoj izložbi Umberta Gnate koja je bila otvorena u Anziju, mjestu udaljenom šezdesetak kilometara od Rima. Ovaj istaknuti riječki autor već je ostvario jedan uspješan nastup u Rimu. Prigodom ove recentne izložbe kritika je istaknula kako je bila poznata i njegova suradnja s Društvom tehničko – kinematografske kulture – *Societa tecniche cinematografiche*. Ovakvo otkrivanje novoga područja djelovanja riječkoga slikarskog kruga nameće za potrebu detaljnije buduće istraživanje po pitanju istoga.

Na izložbi u Anziju, Umberto Gnata je izložio nekoliko svojih radova. Novinski osvrt koji je u lokalnom tisku bio prenijet iz *Giornale d'Italia* vjerno je ilustrirao pozitivan odjek publike i značajan uspjeh predstavljanja ovoga riječkog umjetnika te od izloženih radova kvalitetom izdvojio *Burrasca imminente* i *Il Monte Circeo* koje je otkupila marchesa Ferraiolo, *Una vela rosa a Nettuno* i *Nettuni nell'ombra della sera* koje je otkupio izvjesni gospodin Di Giacomo te djelo *Nettuno vista da Anzio* otkupljeno od S. E. il Principe Barberini.⁵³²

Dražba slikarske ostavštine Giorgia Conrädere u Villi Litrow, Opatija

Početak prosinca u opatijskoj *Villi Litrow* održana je jedna vrlo zanimljiva dražba. Atelijer jednoga od velikih njemačkih slikara s kraja 19. stoljeća Giorgia Conrädere nakon njegove je smrti naslijedila supruga. Po njezinoj smrti došlo je do diobe, a potom i prodaje nasljedstva u skladu s odredbama pronađene oporuke. Na dražbi koja je ovom prigodom organizirana, prodavao se ukupni pokretni inventar koji se nalazio u atelijeru sačinjen od dovršenih slika kao i nedovršenih platna i namještaja. Giorgio Conrädere je rođen 1833. u Minhenu. Studirao je likovnu

Mostra di Nuzzi Chiergo a Bergamo. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 13. listopada 1938., str. 2.

Affermazioni artistiche di Umberto Gnata – Una mostra personale ad Anzio. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 22. listopada 1938., str. 2.

umjetnost na Likovnoj akademiji u Minhenu s Wagnerom i Lenbachom. Utemeljio je slikarsku školu Piloty s Lenbachom i Bocklinom, dok je uz Genellija i druge umjetnike bio jedan od osnivača Akademije Weimar. Prestižna djela ovog istinski velikoga umjetnika, danas se nalaze u galerijama i muzejima diljem Europe i Amerike. Conröder je bio vrstan portretista i autor velikih povijesnih slika, umjetnik koji je imao priliku portretirati careve i pape, slikar čije je ime prisutno u svim enciklopedijama i knjigama koja tretiraju povijest umjetnosti navedenoga razdoblja. U Opatiji je živio nekoliko godina gdje je i preminuo. Njegov opatijski atelje bio je mjesto u kojem je slikao pred kraj života i gdje je izradio nekoliko velikih i važnih kompozicijskih djela među kojima se ističe zadnje u nizu – *Cesare e Cleopatra*, nedovršena slika koja je također ponuđena na prodaju tijekom navedene opatijske dražbe. Boravak i umjetničko djelovanje ovoga slikara svjetskoga glasa u gradu Opatiji, svakako spada u red značajnih povijesnih podataka.⁵³³

Lo studio di un grande pittore tedesco dell'800 messo all'incanto. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 5. prosinac 1938., str. 5

1939. godina

Riječka galerijska infrastruktura i obnova inicijative za osnivanjem gradske Galerije moderne umjetnosti

Prateći riječku likovnu scenu i galerističku aktivnost, još se tijekom 1938. godine u dnevnim pregledima iz ovoga područja moglo doznati kako je agilni riječki fotograf Emiro Fantini krenuo u obnovu svoga fotografskog atelijera i dućana fotografske opreme *La Modernissima* koja je nakon obnove dobila jednu posebnu dvoranu na dvije etaže u trajnoj funkciji likovne galerije. Obnova je trajala do početka 1939. godine kada je 15. siječnja svečano otvoren novouređeni prostor samostalnom izložbom riječkoga umjetnika Pina Stepancicha. Kritika je tom prilikom objavila kako je ovaj fotografski emporij renoviran s velikom odvažnošću i visokim stupnjem estetike te da je novi prostor – *Saletta delle Mostre di Pitturra* potpuno pripravan za prihvata prvih umjetnina. Izložbena je dvorana tako opisana kao vrlo ugodna, svijetla i moderno uređena, po procjeni iskusnih kritičara potpuno prilagođena predviđenoj namjeni.

Do ovoga trenutka, uspješne izlagačke aktivnosti u organizaciji, domaćinstvu i pokroviteljstvu kod Emira Fantinija održavale su se već cijeli niz godina. Po mišljenju kritičara, one su bile začete na tragu njegovoga osjećaja i ljubavi prema umjetnosti, lokalpatriotizmu i svijesti narodnoga jedinstva koje se najbolje iskazivalo kroz umjetnost.

Trajna preokupacija Emira Fantinija bila je potraga za načinom kako pomoći mladim riječkim umjetnicima i potaknuti njihov rad. Svojim aktivnostima, on je uspijevaos osigurati način da njihov rad na efikasan način bude prezentiran širokom krugu riječke javnosti koja je istodobno stjecala uvid u tokove likovne umjetnosti kod najmlađih stvaralaca i dobivala mogućnost kupovine njihovih uspješnih ostvarenja. Formiranjem i puštanjem u rad ovakvoga namjenskog izložbenog prostora, makar i male izlagačke površine, značajno je podignut broj raspoloživih galerijskih prostora u gradu Rijeci.

Problem umjetničke infrastrukture bio je vrlo aktualan u Rijeci duži niz godina pa se tako kroz brojne kritičke osvrte s različitih izložbi pratilo žaljenje i nerazumijevanje te postavljalo pitanje kada će se pronaći dobra volja i želja za rješavanjem gorućega problema nepostojanja primjerenoga i reprezentativnog gradskog namjenskog likovnog izlagačkog prostora.

Upravo je navedeno stanje bilo razlogom zbog kojega je veliki broj samostalnih umjetničkih izložbi usmjeren i održan u Opatiji i to pretežno u Izložbenom paviljonu koji je tada bio jedini u potpunosti prilagođen izlagački prostor u široj regiji. Alternativno, izložbe su se postavljale i u brojnim, raskošnim i bogato ukrašenim dvoranama brojnih historicističkih hotelskih zdanja Opatije, kao i drugih gradskih palača raznih namjera. Cilj Rijeke nikako nije bio da se centar umjetnosti Kvarnera prebaci u Opatiju, ali je nažalost svojom inertnošću ona otvorila vrata ovakvoj praksi. Kroz povijesni smotri slijed i mnogobrojne primjere mogli zabilježiti pravilnost u kojoj su se u Rijeci održavale tek neke veće izložbe i to pretežno u ljetnom razdoblju, za trajanja školskih blagdana. Jedina realna mogućnost da se u Rijeci izložbe održe, upravo je i bila izražena kroz korištenje školskih dvorana i hodnika.

Akcija koju je poduzeo fotograf Emiro Fantini ne bi li u svojem dućanu i fotografskom atelijeru vlastitim sredstvima oformio malu likovnu galeriju sa svrhom trajnoga održavanja likovnih izložbi, bila je i više nego pohvalna. Ova je Fantinijeva gesta bila veliki osobni obol koji je mogao utjecati na ukupnu situaciju u gradu, baš kao što su u ograničenom opsegu mogle to i mnoge druge inicijative riječkih lokalpatriota i agilnih pojedinaca koji su nesebičnim radom i zalaganjem željeli Rijeku učiniti prijestolnicom umjetničkih događanja pred vratima Podunavskih zemalja. Dodatna vrijednost novoformirane dvorane u okvirima *La Modernissime*, bila je i to što je njeno otvaranje ponovo aktualiziralo pitanje gradskih izložbenih prostora te inicijativu o formiranju Galerije moderne umjetnosti i Gradskega muzeja.

Izložba Pina Stepancicha u novoobnovljenom izložbenom prostoru *La Modernissime* – *Saletta delle Mostre di Pitturra*, Rijeka

Mladi slikar Pino Stepancich koji je dobio čast da prvi izlaže svoje radove u novoj izložbenoj dvorani *La Modernissime* prethodno istaknutoga imena – *Saletta delle Mostre di Pitturra* već je bio poznat riječkoj publici budući da je godinu dana ranije održao svoju malu samostalnu izložbu na kojoj se predstavio serijom pastela i s nekoliko slika u ulju. Već u prvom kontaktu s publikom ovaj je mladi slikar pokazao izuzetnu kvalitetu izloženih pastela malih dimenzija i po mišljenju kritike ostvarenih bez posebnoga prethodnog istraživanja tehnike čime su jasno ukazivali na urođenu umjetničku tankoćutnost i sretan odabir motiva. Kontinuitet radova na prvoj i sadašnjoj

izložbi bio je i više no očit. Po iznesenim je mišljenjima bilo teško odabrati najbolji rad jer su njihova kvaliteta i ekspresivnost bili vrlo ujednačeni te je svaki imao neke svoje, posebne kvalitete. Zaključak osvrtu bio je krajnje pozitivan ali i istodobno stilski prilično suzdržan: „*Bila je to lijepa izložba koju je vrijedilo posjetiti*“.⁵³⁴

Začetak prenamjene prostorija *Ville Margherite* za potrebe smještaja Gradskoga muzeja i pokretanje službene inicijative za osnivanjem Galerije moderne umjetnosti

Gradska rubrika u lokalnim novinama na početku mjeseca veljače je bez očite povezanosti s konkretnim umjetničkim ili drugim aktualnim događanjima u gradu Rijeci donijela vijest da se u maloj palači *Villi Margheriti* smještenoj u gradskom parku krenulo sa završnim radovima na prilagodbi dvorana. Razlog ovih arhitektonskih promjena bila je priprema za prihvrat obnovljene zbirke Gradskoga muzeja koja je prema planu trebala imati tri sekcije: arheološku, povijesnu i Galeriju moderne umjetnosti. Obnovi muzeja su osobit doprinos dali Ured za skrb o starinama i umjetničkim djelima iz Trsta – *Sovrintendenza alle Opere d'Antichità e d'Arte di Trieste* i osobno senator Riccardo Gigante. Uz navedene informacije, dodatno se pojašnjava kako će muzej prema aktualnim planovima sadržavati i značajan dokumentaristički materijal, posebno u povijesnom dijelu. Planirano je također da se u prizemlju *Ville Margherite* oforme prostori u kojem bi se smjestio postav lapidarija i dio arheološke zbirke, prvi kat vile bi svojim vrlo reprezentativnim prostorijama bio namijenjen protokolarnim potrebama grada Rijeke, a na drugom bi katu bile izložbene prostorije s artefaktima povijesti grada Rijeke vezanih uz Gabrielle D'Annunzija te uz njih i prostorije Galerije moderne umjetnosti. Novost koja je polučila veliki interes kod riječkih ljubitelja likovne umjetnosti, bila je upravo potonja – da se unutar muzeja formira Galerija moderne umjetnosti sa zadatkom da prikuplja i javnosti prezentira umjetnička djela talijanskih autora 19. i 20. stoljeća. Riječkoj je čitalačkoj publici ova inicijativa prezentirana kao ideja Ministarstva nacionalnoga obrazovanja – *S. E. Il Ministero dell'Educazione Nazionale* koje je iskazivanjem vlastite potpore ujedno osiguralo i bezrezervnu podršku Talijanske nacionalne akademije umjetnosti. Upravo je ova institucija kao najviša instanca trebala u narednom

⁵³⁴ La Mostra di Pino Stepancich nelle nuove salette di Fantini. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 15. siječanj 1939., str. 4

razdoblju pomoći riječkoj gradskoj umjetničkoj galeriji u prikupljanju temeljnoga fundusa – djela najpoznatijih talijanskih umjetnika. U sklopu planirane inicijative, očekivalo se da će talijanski akademici pomoći u njezinom osnivanju poklonima vlastitih umjetničkih djela ne bi li se na taj način oformio potrebiti fundus za formiranje ovakve Galerije. S istom je namjerom grad Rijeka na lokalnoj razini započeo postupno provoditi sustavne i planske otkupe odabranih likovnih ostvarenja. U ovom je smislu objavljena vijest kako je nedavno grad za potrebe formiranja fundusa Galerije moderne umjetnosti od akademika Ettore Tita na poklon dobilo umjetničko djelo koje je bilo privremeno izloženo u jednom od trgovačkih izloga na riječkom Korzu. S ovom je slikom bila izložena i slika poznatoga tršćanskog slikara Umberta Verude, prethodno otkupljena za fundus galerije u osnivanju.⁵³⁵

Iščitavanjem ovakvih informacija, možemo zaključiti kako je ideja osnivanja Galerije moderne umjetnosti u Rijeci koju smo popratili i ranije, tijekom 1939. godine aktualizirana na razinu prioriteta u razvoju regionalne likovne umjetnosti i galerijske djelatnosti. Sadašnja inicijativa pokrenuta od Ministarstva nacionalnoga obrazovanja predstavlja novi, iznimno značajan trenutak u razumijevanju osnivačkoga slijeda, budući da je 1934. godine objavljena vijest o pokretanju istovrsnoga projekta u osobnoj inicijativi poduzetnoga i agilnog Fijumana Guida Asveri Bottussija.

Razvoj događaja je pokazao da do osnivanja Galerije moderne umjetnosti u sklopu *Ville Margherite* nije nikada došlo iako je Gradski muzej u prostorima ove vile dočekaio kraj Drugoga svjetskog rata. Kako je navedeni ishod glede osnivanja Galerije bio očito posljedica spontanijih događanja, a odluka o odustajanju od namjere nije nikada donesena, u razdoblju koje je uslijedilo nastavilo se s otkupima umjetničkih djela sa izložbi priređenima u Kvarnerskoj provinciji s istaknutom namjerom formiranja fundusa Galerije moderne umjetnosti.

U jednom od novinskih priloga vezanih uz predmetnu temu, grad Rijeka je uputio zamolbu svekolikom građanstvu koji su posjedovali vrijedne povijesne dokumente iz razdoblja D'Annunzija da ih ustupe Gradskom muzeju i tako iskažu osobni doprinos u dokumentiranju riječke povijesti iskazujući poziciju i značaj koji je prema tada vladajućem političkom

I lavori per il riordinamento del Museo Civico – La formazione d'una galleria d'arte moderna. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 9. veljače 1939., str. 2.

svjetonazoru grad Rijeka imao za Italiju. Tim je povodom osnovan i gradski ekonomat koji je bio zadužen za sakupljanje darova građana i koji se nalazio u sjedištu gradske uprave.

Činjenice kao što su pridavanje pažnje ukupnoj muzejskoj djelatnosti Rijeke od strane državnih i regionalnih institucija, osiguravanje novih, primjerenih prostora za rad Gradskoga muzeja te inicijativa za osnivanje Galerije moderne umjetnosti, površnom se čitaocu kronoloških navoda dobivenih detaljnom obradom povijesne građe činiti posve slučajnima. No krenemo li u njihovu analizu vodeći računa o međusobnim uvjetovanostima te o širim društveno – političkim okolnostima i odnosima neminovno nailazimo na jasne kauzalne odnose i slijed događanja koji je visoke, logične i utemeljene dinamike.

Naime, Aneksijom Rijeke s pratećim sustavnim nastojanjima što čvršće integracije u talijanski korpus kojima smo u razdoblju od 1924. do 1939. godine svjedočili na svim razinama, u svim prilikama i područjima, sada se neminovno počelo postavljati pitanje nacionalnih muzejskih institucija i zbirki. Naime, održavati kontinuitet i poticati iznimno visoku dinamiku likovnih izložbenih aktivnosti s nacionalno – integracijskim elementima, prezentirati riječke likovne umjetnike kao dio talijanskoga umjetničkog kruga, poticati gostovanja slikara iz Italije u Kvarnerskoj provinciji, provoditi pravilnicima i kontroliranim nadzorom vođeno sindikalno organiziranje, promovirati međuregionalne likovne aktivnosti, poticati nacionalni osjećaj kroz likovna djela što su podržavala i veličala talijansku državotvornost na hrvatskim prostorima – sve su to bile partikularne akcije s ciljevima koji su bili načelni i opći, niske specifičnosti, sve redom praktički dijelovi jedne globalne težnje stvaranja atmosfere pripadanja Italiji. No, upravo činjenica da se u ovom pravcu krenulo ostvarivati uspjehe koji se ne mogu zanemariti i u potpunosti negirati, dovela je do novoga prioriteta. Kao što državu čini granica, carina, moneta ili jedinstveni sustav nacionalne pošte, tako državno i nacionalno obilježje neke regije neupitnim čini njegov muzej nacionalnoga predznaka, pripadajuća muzejska zbirka i bogatstvo fundusa. Ovo su svjedoci vremena i prostora koji nedvojbeno pokazuju povijesne korijene, donose dokaze i ilustriraju tradiciju čineći je neupitnom.

Povijest je bezbroj puta potvrdila kako je memorija mase nažalost prilično kratka. Ako je nacionalni muzej regije bio potreban u ilustraciji i potvrdi hipoteze o stoljetnoj pripadnosti Italiji onda je Galerija moderne umjetnosti imala svoje mjesto u ilustraciji bliže prošlosti,

argumentaciji bogatstva stvaranja u okvirima aktualne talijanske likovne umjetnosti i svjedočenju trenutku sadašnjosti, njegovom punom, integriranom talijanskom životu. Upravo stoga, talijansko pripajanje Istre i Rijeke sada je došlo do faze u kojoj je muzejska institucija nacionalnoga predznaka s Galerijom moderne umjetnosti jednostavno postala nužnost.

Mala izložba slika Arriga Riccottija u izlogu dućana šivaćega pribora na riječkom Korzu

Tradicija izlaganja likovnih ostvarenja u izlozima poslovnih prostora na najfrekventnijim gradskim lokacijama, a koja nas neminovno asocira na današnju praksu promocije plakatima i drugim uličnim instalacijama, početkom veljače 1939. godine nastavljena je u riječkim izlozima dućana *Singer* na Korzu. Ovom je prilikom bilo izloženo jedno platno s motivom morskoga pejzaža riječkoga slikara Arriga Riccottija naslovljeno *Brezza Mattut(l)una*. Iako o životu i djelu ovoga autora danas raspoložemo vrlo ograničenim informacijama, tadašnja je kritika pohvalila izloženi rad, istaknula njegovu visoku razinu ekspresivnosti i iskoristila priliku da istakne primjerenost ovakve izlagačke prakse u promociji umjetnosti i poticanju interesa za likovno stvaralaštvo u Rijeci.⁵³⁶

7.16.5. Samostalna izložba Giuseppea Rondelle, *La Modernissima*, Rijeka

Nakon samostalne izložbe riječkoga slikara Stepancicha kojom je bio svečano otvoren novi galerijski prostor već nadaleko poznatoga fotografskog atelijera *La Modernissima*, krajem veljače otvorena je izložba slikara Giuseppea Rondella. Autor je ovom prilikom izložio oko pedesetak radova, a kritika je požurila prenijeti pozitivan osvrt u kojem se u prvom redu ističe iznimno bogatstvo boja i njihova visoka ekspresivnost u prikazu umjetnikovoga doživljaja svakodnevnice. Broj posjetitelja i interes publike je bio velik, a ovom je prilikom zabilježena značajna prodaja slika te pozitivne kritike publike koja je bila jednoglasna u iskazivanju

⁵³⁶ Un quadro di un pittore concittadino. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 11. veljače 1939., str. 4.

zadovoljstva kvalitetom i bogatstvom izložbe te njenim smještajem u novom, elegantnom prostoru, primjerenom za ovakvu djelatnost. Izložba je ostala otvorenom dva tjedna.⁵³⁷

Postupnik i praksa izvoza umjetnina preko grada Rijeke kao pograničnoga talijanskog grada

U izvještajima o aktivnostima koje su se odvijale u gradu Rijeci kao središtu pograničnoga područja, velikoj luci i gradu s jakom špedicijskom aktivnosti, sredinom ožujka je izašao članak o sve češćoj praksi izvoza umjetnina i umjetničkih predmeta koji su s područja Italije odlazili prema drugim Europskim zemljama kroz Rijeku kao važan prometni koridor. Prikazujući ova kretanja članak osim načelnih konstatacija i otkrivanja očito nezanemarive prakse izvoza donosi i vrlo jasne i konkretne činjenice te u pojedinim dijelovima pojašnjava proceduru tada uobičajene prakse. Budući da smo tijekom arhivskoga istraživanja naišli na niz dokumenata koji prate špeditersku aktivnost umjetnina u vremenskom razdoblju od 1938. – 1944. godine ne čudi što je spomenuti novinski članak u doba izlaženja vjerojatno pobudio veliki interes građana. Spomenutu dokumentaciju smatramo izuzetno vrijednom i zanimljivom jer upravo ona ukazuje na broj i protok umjetničkih djela s područja šire Kvarnerske provincije prema novim destinacijama u zemljama Europe ili Amerike. Radi se o vrlo dragocjenoj građi čijom bi se detaljnom analizom moglo doći do vrijednih priloga poznavanju povijesnoga trenutka, dijelom utvrditi kretanje poznatih i vrijednih umjetničkih djela nekih od riječkih patricijskih obitelji i kolekcionara te definirati društveno – povijesne aspekte distribucije i otkupa umjetničkih djela unutar Kvarnerske provincije. Smatramo kako je u ovom slučaju riječ o tematskom području koje u širem opsegu nadilazi predmetno istraživanje, a trebalo bi biti predmetom budućih, ciljanih i sustavnijih istraživačkih aktivnosti.

Ured za izvoz umjetnina koji je ustanovljen 1931. godine od strane gradske uprave grada Rijeke obavijestio je početkom 1939. godine sve zainteresirane građane kako od sada pa nadalje neće biti u mogućnosti izdavati dozvole za izvoz umjetničkih djela, bez obzira bila ona moderna ili spadala u red umjetničkih starina. Ukoliko je netko to želio učiniti po ovom se napatku sada

⁵³⁷ Da Fantini al Corso la Mostra Rondello. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 26. veljače 1939., str. 4.

morao obratiti posebnom odjelu Konzervatorskoga zavoda u Trstu – *Soprintendenza alle Opere d'Antichità e d'Arte di Trieste* koji se nalazio u *Palazzo del Governo* i pritom voditi računa o tome da izdavanje dozvola nije bilo besplatno već je nosilo određene troškove. Umjetničko djelo ili drugi predmet – starina koja se namjeravala izvesti morala je u postupku izdavanja dozvole biti izložena pred članovima posebnoga povjerenstva koje je bilo zaduženo za procjenu umjetnine. U skladu s tada važećim propisima – Zakonu o lijepim umjetnostima, izvoz se mogao zabraniti ukoliko bi se procijenilo da djelo ili predmet ima posebnu umjetničku ili povijesnu vrijednost za Italiju. U ovim situacijama Ministarstvo kulturnih dobara – *Ministero di beni culturali*, moglo je iskoristiti pravo prvootkupa čije je utvrđivanje bilo dijelom ukupne procjene u postupku izdavanja izvozne dozvole. Djelom moderne umjetnosti se smatralo svako umjetničko djelo koje nije starije od pedeset godina, dok su se sve ostale umjetnine smatrale antiknim djelima za koja je bila predviđena izvozna taksa od 8 % ukupne utvrđene vrijednosti djela koju je određivala povjerenstvo.⁵³⁸

Izložba crteža i grafika talijanskih i riječkih autora, *La Modernissima*, Rijeka

Među umjetničkim aktivnostima koje su se na zadovoljstvo publike nastavile odvijati u kontinuitetu organizacijskih napora Emira Fantinija, sredinom ožujka, u prostoru nove dvorane otvorena je izložba crteža i grafika. Radilo se o vrlo interesantnoj grupnoj izložbi, „...*pravom malom dragulju*“⁵³⁹ kroz koju su bila predstavljena djela različitih motiva i tehnika mnogih talijanskih i riječkih umjetnika.

Radovi u tehnici olovke, bakropisa, drvoreza i koloriranih grafika, redom su oduševili likovnu publiku koja je pokazala veliki interes za razgled, ali i otkup. U nizu zastupljenih izlagača, kritika je s velikom naklonošću izdvojila crteže autora Carbonatija, bakropise Michele Cascella, di Giuliannija i Line Lipinsky. Posebno su se istaknuli i lijepi drvorezi te radovi riječkih umjetnika poput preminuloga Enrica Fonde, Cornelija de Giusti – Zustovicha, Mario de Hajnala,

Per l'esportazione di oggetti d'arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 18. ožujak 1939., str. 2.

Una gradita sopreso alla Bottega d'Arte Fantini - La Mostra delle incisioni. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 21. ožujak 1939., str. 2.

te Tafurrija. Izložbu je dnevno posjećivalo oko stotinjak posjetitelja, a ostala je otvorena dva tjedna.⁵⁴⁰

Velika samostalna izložba Carla Ostrogovicha u galeriji *del Corso*, Milano

Riječani su početkom mjeseca svibnja bili oduševljeni vijestima koje su donijeli novinski osvrti o samostalnoj izložbi Carla Ostrogovicha koju je ovaj umjetnik priredio u Milanu – gradu u kojem je živio već 11 godina. Među natpisima se isticao onaj iz novina *Popollo d'Italia* koji je bio gotovo u potpunosti prenesen u riječkom dnevnom tisku.⁵⁴¹

U njemu se spominjalo kako je slikar s Kvarnera Carlo Ostrogovich, riječki patriota, nakon dugogodišnjega samozatajnog stvaranja u ime umjetnosti, na nagovor prijatelja C. E. Accetti odlučio prirediti samostalnu izložbu u Milanu. Manifestacija je bila organizirana u *Galerii del Corso* u ulici Corso Vittorio Emanuele 22.

Carlo Ostrogovich je ovom prilikom izložio 118 djela koja su u skupnom prikazu donijela sveobuhvatan pregled stvaralaštva, uvjerljivo reflektirala autorova umjetnička stremljenja i ukazala njegovu dugogodišnju samozatajnost. Kritika ga je istaknula kao jednoga od ponajboljih talijanskih slikara ekspresionističkih tendencija čije je vodeće obilježje bila velika spontanost i nepatvorena iskrenost. Pored analize umjetničkih osobitosti, članci koji su donijeli prikaz Ostrogovichevoga života i djela nisu zaobišli ni činjenicu kako se radilo o umjetniku – velikom patrioti i pripadniku D'Annunzijeve vojske.

Obzirom na brojnost izloženih radova, ne čudi da su i motivi koji su ovom prilikom prikazani bili vrlo raznoliki pa je publika mogla uživati u prikazima pejzaža i veduta gradova, portretima i cvijeću. Od radova koji su ostavili poseban dojam na kritiku, istaknuti su bili *Lambrate*, *Piazza*

Il successo della Mostra delle incisioni alla bottega d'arte Fantini. *La Vedetta d'Italia*. fiume, 26. ožujak 1939., str. 2.

Carlo Ostrogovich si afferma a Milano. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 7. svibanj 1939., str. 3.

Duomo, Paesaggio Lombardo te mnoge vedute grada Venecije koje su išle u red ne samo kritici, već i publici omiljenoga dijela opusa.⁵⁴²

Samostalna izložba Giovanne Kubelik u opatijskom Izložbenom paviljonu

U opatijskom Izložbenom paviljonu 21. svibnja otvorena je samostalna izložba Giovanne Kubelik, umjetnice koju je publika širega riječkog područja već imala prilike dobro upoznati tijekom nekoliko ranije održanih, redom vrlo uspješnih izložbi. Ovom se prilikom slikarica predstavila s pedesetak recentnih umjetničkih radova i ponovo pokazala svoje veliko slikarsko umijeće. U objavljenim se kritičkim osvrtima moglo pročitati kako je autorica izložila nove radove kojima je nova iskazana snaga ostala umjetničkih radova u odnosu na njene ranije faze umjetničkoga stvaranja. Primijećeno je kako je Giovanna Kubelik ovom izložbom pokazala svoj daljnji osobni napredak i na najbolji način ilustrirala kontinuitet izgradnje vlastitoga umjetničkog izričaja, veliki entuzijizam i nedvojbenu potpunu predanost likovnom stvaralaštvu. Još se jednom potvrdilo kako je riječ o umjetnici s iznimno izraženim osjećajem za lijepo koja je na početku svakoga novog djela bila spremna krenuti u kompleksno promišljanje teme i istraživati u konstantnoj potrazi za novim i boljim bez obzira da li je kanila vlastitu impresiju izraziti kroz portret, figuru, pejzaž, cvijeće, interijere ili mrtve prirode. Varijacije u pristupu odabranim temama, stavovima i njihovoj argumentaciji kao i sama tehnika stvaranja bile su bez dvojbe na tragu njezinoga analitičkog temperamenta.

Rezultat slikaričinih istraživanja krio se u slikama velike radosti koje su dijelom nastajale kroz opiranje svakodnevnim duhovnim impulsima, a po kazivanju kritike jasno su vibrirale pulsom strasti. U osvrtima je pored općega pregleda izdvojeno i nekoliko njenih posebno uspješnih radova *Siesta – portret gospođice P.*, *Portret gospođice B.*, *Portret La Divorziata*, *Portret Contessa L.B.*, *Principessa Zina Hohenlohe – Wadenburg*, *Autoritratto*, *La Maddalena*, *Una Santa*, *Signor H.K.* te dupli portret *Signora con bambino*.

⁵⁴² Il pittore del Carnaro. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 11. svibanj 1939., str. 3.

Stručni osvrti na izložbu nisu mogli zaobići konstataciju da se autoričin osobni trijumf nad svijetom banalnosti na ovoj izložbi najbolje osjećao u slikama s motivima cvijeća. Ruže, ljiljani, margerite i ljubičice doslovno su ispunjavale dvoranu svojom višebojnošću i cijelom izložbenom prostoru davale osjećaj ispunjenosti poletom, veseljem i srećom. Izložba je završavala slikama pejzaža od kojih je kritika u svojoj izvrsnosti izdvojila *Albu, Lauranu, Autunno, Paesaggio istriano, Paesaggio swizzero, Cipressi di Ica* i *Prima della pioggia*.⁵⁴³

7.16.10. Izložba milanskih slikara na Piazza Scarpa, Rijeka

Poput 1938. godine na Piazza Scarpa bila je priređena izložba djela milanskih slikara koju je dnevni tisak predstavio tek kratkom najavom i obavijesti o mogućnosti otkupa slika po cijeni nižoj za 50 % od njihovih procijenjenih tržišnih vrijednosti.⁵⁴⁴ Izložba je ovaj put ostala otvorena tek tri dana, od 2. do 5. lipnja, a osim navedenih informacija u dostupnoj građi ne nalazimo materijale iz kojih bismo mogli dobiti detaljniji uvid u događaj.

Velika samostalna izložba Carla Ostrogovicha u *Circolo Savoia* – *Palazzo Modello*, Rijeka

Riječki slikar Carlo Ostrogovich, nakon višegodišnjega izbivanja iz rodnoga grada odlučio je u lipnju 1939. godine postaviti u Rijeci veliku samostalnu izložbu. Ovom je prilikom autor izložio stotnjak radova iz različitih faza svoga stvaralaštva. Bila su tu djela iz njegove recentne produkcije, ali i stariji radovi koje je talijanska publika već imala prilike vidjeti na ranijim izložbama i o njima čitati u objavljenim komentarima kritike. Ova se riječka izložba trebala otvoriti u *Circolo Savoia* u *Palazzo Modello*, a već nakon objave prvih najava grad je pulsirao znatiželjom i rijetko viđenim interesom. Publika je odista bila željna upoznati opus ovoga lokalnog umjetnika koji je više od deset godina izbivao s riječke likovne scene, a o čijoj su umjetničkoj vrijednosti, vrtoglavoj nacionalnoj karijeri i pripadnosti vrhu talijanske nacionalne

La Mostra d'arte di Giovanna Kubelik al Padiglione delle Esposizioni. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 25. svibanj 1939., str. 4.

Quadri di pittori Milanesi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 4. lipanj 1939., str. 4.

umjetnosti bili dobro informirani. Zanimljiva je činjenica da je prije samoga otvorenja izložbe u dnevnom tisku objavljivan cijeli niz novinskih članaka⁵⁴⁵ koji su prenosili osvrte likovnih kritičara na sve njegove dotadašnje umjetničke uspjehe, a koji su već ranije bili objavljeni u raznim nacionalnim i lokalnim talijanskim glasilima. Razvidno je kako je objava ovih priloga bila suptilna, smišljena i usmjerena kampanja s jasnom strukturom i konačnim ciljem dodatnoga poticanja i onako zainteresirane riječke publike da posjete izložbu.

U jednom od osvrtu objavljenom gotovo neposredno prije otvorenja manifestacije bilo je istaknuto kako se izložba postavlja s mnogo pozornosti, a da se iznimna briga posvećuje čak i najsitnijim detaljima. Komentar se nastavlja tvrdnjom o savršenosti izložbe slikara Carla Ostrogovicha u svim njenim segmentima uz napomenu da takvom događaju za pun uspjeh još jedino nedostaje pažnja riječke publike i kritike. Ovakvo podilaženje i suptilno zazivanje reakcije javnosti kao rezultatom pomno planirane promidžbene aktivnosti, jasno ilustrira razinu vještine koja je bitno kasnije dobila ime *odnosi s javnošću* i koja je bila razvijena već u predmetnom razdoblju naše prošlosti.

U danu prije otvorenja ove samostalne izložbe 19. srpnja riječke dnevne novine još jednom donose najrecentnije preglede iz nacionalnoga tiska koji su pratili rad Carla Ostrogovicha u uvjerenju kako će oni još jednom ukazali na umjetničku vrijednost jednoga od najboljih riječkih slikara. U navedenom se nizu posebno ističu neki preneseni osvrti. Tako je *Il Popolo d'Italia* – 29. travnja 1939. objavio: „...njegovim su slikarstvom izražene najbolje tendencije ekspresionističkoga slikarstva te spontanost i iskrenost koja se kroz djela bezuvjetno nameće“, list *La Sera* od dana 4. svibnja iste godine ističe: „...afirmacija cjelokupnoga Ostrogovichovog opusa je čistoća i čvrstina koja se posebno ističe među najvažnijim slikarskim manifestacijama ove umjetničke sezone u Milanu“. U *La Voce di Mantova* je 29. travnja izašao tekst: „Ostrogovich je maestralan kolorista koji u slikarstvu očekuje potpunu slobodu te nesputanom lirikom i predanošću ovjekovječuje pravila harmoničnosti slike“. ⁵⁴⁶

La prossima mostra di Carlo Ostrogovich. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 17. lipanj 1939., str. 2. ; Carlo Ostrogovich in un giudizio del 'Perseo'. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 14. srpanj 1939., str. 2. La Mostra di Carlo Ostrogovich – Alcuni giudizi della critica. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 19. srpanj 1939., str. 2.

La Mostra di Carlo Ostrogovich – Alcuni giudizi della critica. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 19. srpanj 1939., str. 2.

Velika samostalna izložba Carla Ostrogovicha otvorila se, kako je to bilo i planirano, u raskošnim i za ovu prigodu dodatno dekoriranim svečanim dvoranama *Circolo Savoia* dana 20. srpnja u jutarnjim satima. Obzirom na prethodne promotivne aktivnosti ne čudi što su riječki ljubitelji likovne umjetnosti u velikom broju nazočili svečanom otvorenju i uveličali događaj te na kraju aplauzom nagradili ovoga riječkog umjetnika na kojeg su bez dvojbe bili iznimno ponosni. Otvorenju su još nazočili brojni lokalni slikari, uglednici, poduzetnici i članovi gradske administracije i političkih institucija Kvarnerske provincije koje je Carlo Ostrogovich nakon svečanosti otvorenja osobno proveo izložbom.⁵⁴⁷

Uz nekoliko dodatnih produžetaka, izložba je ostala otvorena sve do kraja mjeseca kolovoza, a tijekom njenoga održavanja u dnevnom je tisku izašao niz dodatnih osvrti, kritika i komentara. Ipak ostaje činjenica da niti u jednom od ovih osvrti nije iznesena sustavna i utemeljena valorizacija vrijednosti ove izložbe ili pojedinačnih izloženih umjetničkih radova. Ovakav pristup izvještavanju nije bio zapreka ponavljanju pohvala interesu publike, niti je bio razlog da se u više navrata iznese činjenica kako je izložbu pohodio veliki broj ljubitelja izvan Rijeke te da dio publike nije žalio poduzeti putovanje iz različitih dijelova Kvarnerske provincije ne bi li iskoristio priliku pogledati radove Carla Ostrogovicha.

Razloge ovakve novinske uređivačke politike isticanja već višekratno utvrđenih činjenica i izostanak pravoga kritičkog osvrta koji je do sada redovito pratio svaku iole značajniju izlagačku manifestaciju mogli bismo interpretirati na slijedeći način. Mislimo da možemo ostati u uvjerenju kako su ondašnji riječki kritičari prosudbu ove izložbe prepustili velikom broju, ovom prilikom, prethodno objavljenih i navedenih likovnih kritika eminentnih likovnih kritičara Italije iz ostalih dnevnih novina.

Pozicija i uloga umjetničkih sindikalnih udruga – osvrti povodom velikih umjetničkih obljetnica

U drugoj polovici kolovoza *il Fiduciario* – povjerenik Fašističke sekcije likovnih umjetnosti – *Sezione Fascista Belle Arti* potpisao je i u tisku objavio obavijest kojom su se riječki umjetnici

⁵⁴⁷ Il successo della Mostra del pittore Carlo Ostrogovich. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 21. srpanj 1929., str. 2.

javno upozoravali na približavanje krajnjega roka za predaju umjetničkih radova na procjenu stručnoga povjerenstva i uključenje u selekciju Desete izložbe Umjetničkoga sindikata Kvarnera – *X. Mostra Sindacale d'Arte del Carnaro*. Radovi su trebali biti predani do 25. kolovoza u sjedište buduće izložbe – u zgradu tadašnje osnovne škole *Niccolo Tommaseo* u Via Daniele Manin.⁵⁴⁸

U 1939. godini se navršavala dvadesetogodišnjica Pohoda iz Ronchi. Za razliku od Desete obljetnice koja je bila iznimno medijski popraćena i obilježena provedbom natječaja za izradu monumentalne riječke skulpture koji je mobilizirao cijelu riječku javnost, ova je proticala gotovo u potpunoj tišini. No, to nije bila jedina značajna obljetnica koju je predmetne godine trebalo obilježiti. Kako se približno istodobno navršavala i Deseta godišnjica osnutka Umjetničkoga sindikata pristupilo se rekapitulaciji njegovoga djelovanja.

Natpisi koji su u tadašnjem tisku slijedili, a koji su velikim dijelom bili usmjereni sagledavanju pozicije, funkcije i postignutih rezultata sindikalnoga udruživanja, nedvojbeno zaslužuju osvrt.

Umjetnički sindikat Kvarnera osnovan 1928. godine je tada istaknuo kako se svi životni i stvaralački ciljevi umjetnika, u rasponu od kulture, domoljublja i politike pa do ekonomskoga napretka i sigurnosti mogu na najbolji način ostvariti upisom u tu fašističku stručnu organizaciju. U vrlo složenoj, strogo strukturiranoj i neupitno efikasnoj organizaciji tadašnje talijanske države, a koja se osim klasičnih upravljačkih struktura temeljila i na čitavom nizu pomno isplaniranih, usmjerenih i kontroliranih fašističkih korporacija, posebnim se isticala briga za punu integraciju anektiranih područja te sama djelatnost umjetnosti koja je bila simbol i stup kontinuiteta tadašnje države, fašizma i Rimskoga carstva.

Obzirom da su znali kako su u nekim prošlim vremenima umjetnici bili prepušteni sami sebi, ulaskom u *Sindacato di Belle Arti*, riječki su umjetnici pronašli način da se osjećaju sigurno, da osjete sebe dijelom visoke intelektualne kategorije, subjektom nacionalne kulture sa specifičnim dualnim zadatkom – da približe umjetnost narodu i istodobno održe talijanski umjetnički primat u svijetu. Umjetnici ujedinjeni u *Sindacatu* doživljavali su promjenu svoga položaja istinskom rehabilitacijom umjetnosti i umjetnika, a što je posebno dolazilo do izražaja nakon prethodnoga

⁵⁴⁸ X. Mostra Sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 23. kolovoz 1939., str. 2.

razdoblja u kojem su gotovo bili zaboravljeni od svih djelujući unutar *Circolo degli artisti e degli amatori* u kojem je vladala atmosfera stihije i besperspektivnosti.

Osnivanjem *Sindacato di Belle Arti*, svi njegovi članovi koji su djelovali na bilo kojem polju umjetnosti postali su međusobno i društveno izjednačeni. Ravnopravnost s drugim intelektualcima postala je osobna i cehovska čast za sve talijanske umjetnike koji su osjećali pripadnost umjetničkoj kategoriji usmjerenoj ka umjetničkoj vitalnosti nacije. Istodobno, umjetnici su postajali svjesni odgovornosti koja im je ovakvim postavljanjem odnosa između umjetnika i društva bila nametnuta. Uspješno okupljanje umjetnika u sindikate bilo je postignuto sitnim materijalnim povlasticama, priznavanjem društvene pozicije i nametanjem ideje da su upravo oni nosioci presudne uloge u povijesnom kontinuitetu Italije kao kolijevke svjetske umjetnosti. Poticanje osjećaja pripadnosti državi i naciji koja je u tada nametnutoj javnoj percepciji bila nedvojbeno hipertrofirana i grandomanska također je moralo imati dodatnih učinaka na uspjeh privlačenja umjetnika u sindikat. Tako organizirani, oni su postali korpusom koji se lako kontrolirao, čija su se djela mogla usmjeravati partikularnim interesima, a pojedinačni umjetnici ili cijeli umjetnički segmenti koristiti u promociji različitih, veličanju nacije usmjerenih javnih akcija.

Sindacato Fascista delle Belle Arti Italije, oformljen dvanaest godina ranije po osobnoj želji Ducea, preuzeo je zadaću da disciplinira nacionalne umjetnike, ali i da brani kategoriju stvaralaca koja se opredijelila za spiritualni i intelektualni rad i koja je često bivala prepuštena gruboj borbi sa svakodnevicom upravo zbog svoga profesionalnog opredjeljenja. Po viđenju državnih struktura koje su potakle njegovo osnivanje, zadatak sindikata je još bio da oformi natjecanja u različitim umjetničkim disciplinama, dodijeli nagrade, organizira regionalne, provincijske i međuprovincijske, nacionalne i međunacionalne izložbe te potiče kod umjetnika spremnost za sudjelovanjem i želju za osobnom afirmacijom kako bi postignutim dosezima zavrijedili članstvo u sindikatu.

U gradu Rijeci su umjetnici od osnivanja lokalne sekcije *Sindacato di Belle Arti* živo prihvatili dobivene zadatke. U usporedbi s ostalim dijelovima Italije, upravo je na području Rijeke njihova djelatnost imala niz dodatnih zadaća, a djela nisu samo predstavljala umjetnički doprinos zajednici i odraz dostignutih dometa kulturnoga stupnja razvoja. Ona su baš u Rijeci trebala

posebno naglasiti pripadnost Italiji, neodvojivost od matične zemlje i potaći nacionalni ponos. Na navedenom tragu, značajno je bilo što su najbolji od riječkih umjetnika ostvarivali svojim vrijednim radom mogućnost da izlažu i postižu uspjehe na međuprovincijskim izložbama, dok su se neki od njih afirmirali i na nacionalnoj, kao i međunarodnoj sceni, uvijek pod nacionalnim i regionalnim stijegom.

7.16.13. Deseta izložba Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije u školi *Niccolo Tomasseo, Rijeka*

Riječka sekcija je za potrebe održavanja njihove godišnje provincijske izložbe – *X. Mostre Sindacale d'Arte del Carnaro*, u 1939. godini krenula s marljivim pripremama. U želji kako bi manifestaciju učinili još atraktivnijom, na ovu su godišnju izložbu bili pozvani i umjetnici iz provincije Venecije Giulie koji su se s velikim entuzijazmom odazvali.

Stručno povjerenstvo za prosudbu i selekciju umjetničkih radova bio je u međuprovincijskom sastavu. Povjerenstvo se sastalo 27. kolovoza te je odmah po završetku prosudbenoga postupka u dnevnom tisku objavilo izvješće koje je u početnom dijelu isticalo kako je u deset godina ova sindikalna organizacija izgradila vrlo veliku umjetničku svijest i znanje. Povjerenstvo je sada imalo priliku da s ponosom i užitkom odradi prosudbu pristiglih radova. Po kazivanju, samo se žiriranje odvijalo unutar budućih izložbenih dvorana, a bilo je temeljeno na objektivnoj prosudbi pojedinačnih ostvarenja i tendencija u globalno zapanjujuće uspješnoj panorami umjetničkih radova riječkih članova Umjetničkoga sindikata. Uzimajući u obzir odredbe dane od *Segreteria Nazionale per le Mostre Sindacale Provinciali* svaki je umjetnik mogao konkurirati s više radova, odabranih kako bi na najbolji način mogao prikazati vlastiti osobni umjetnički pristup i opus. Namjera povjerenstva je bila odabrati što veći broj najboljih radova kako bi demonstrirali različitosti u umjetničkim pristupima, širinu interesa umjetnika i postignutu razinu kvalitete. Tako su za ovu Desetu izložbu Umjetničkoga sindikata od 115 radova koji su ušli u selekciju izabrali 86 slika i 2 skulpture. U zaključku izvješća, povjerenstvo iznosi mišljenje kako će na ovoj izložbi zasigurno biti vidljiv značajan napredak u odnosu na prethodnu izložbu koja je u osvrtima već bila ocjenjena vrlo uspješnom. Među izlagače su bili izabrani Maria Arnold, Anita Antoniazzo, Federica Blanda, Ladislao de Gauss, Luisa Luppis – Frapart, Ocare Knollseisen,

Miranda Raicich, Marcello Ostrogovich i Ugo Terzoli, a od novih izlagača koji su sada po prvi put participirali na izložbi, bili su Silvia Marni, Luigi Morini, Gustavo Poduje. U selekciju je ponovo ušla i Vera Scardino kao članica G. U. F. – a.⁵⁴⁹ Povodom ove sindikalne izložbe tiskan je prigodan katalog⁵⁵⁰ s naslovnicom vrlo jednostavnoga grafičkoga oblikovanja (86. i 87. slika).

86. slika: Naslovnica kataloga izložbe X. *Mostra Sindacale d'Arte del Carnaro*, Rijeka

87. slika: Unutarnja stranica kataloga izložbe X. *Mostra Sindacale d'Arte del Carnaro*, Rijeka

Umjetnički radovi bili su izloženi u šest dvorana, a već se njihovim letimičnim pregledom mogao steći dojam iznimno bogate i vrijedne panorame umjetničkih tendencija riječkih slikara. Jedna dvorana je bila posvećena umjetnicima iz Provincije Venecije Giulie koji su se, prema najjavama, rado odazvali pozivu i pridružili ovoj manifestaciji riječkoga *Sindacata*.

Povjerenstvo unutar *Sindacato di Belle Arte provincie Venezia Giulie* u duhu bratstva, za riječku je izložbu napravilo odabir najboljih i najznačajnijih umjetnika novije generacije koji su se tijekom prethodnih godina bili afirmirali na likovnim manifestacijama regionalnih, nacionalnih i međunarodnih manifestacija. Svi umjetnici iz ove skupine koji su sudjelovali na izložbi po prvi su put izlagali svoja umjetnička ostvarenja u Rijeci. Dogovoreno je kako će se svaki gostujući

L'accettazione delle opere per la X. Mostra Sindacale. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 29. kolovoz 1939., str. 2. Slikovni prilog iz kataloga reproduciran je i priložen u prilogu doktorskoga rada od 145. do 155. priloga.

umjetnik predstaviti s jednim umjetničkim radom koji bi trebao biti pomno odabran s ciljem umjetničke afirmacije pred riječkom publikom, uz pokušaj da preko njega ukaže na vlastiti stvaralački karakter, emotivne vizije i ostvarenu razinu likovne tehnike. Gostovanje umjetnika iz Provincije Venecije Giulie imalo je za cilj dodatno omogućiti umjetničku komparaciju trendova, likovne zastupljenosti i zaokupljenosti te potaći međusobno upoznavanje i zbližavanje umjetnika koji se do sada nisu mogli upoznati niti na jednoj manifestaciji sličnoga tipa.

Od umjetnika Venecije Giulie koji su se predstavili na ovoj izložbi, uz Eligio Finazzer Flori koji je bio i jedan od članova stručnoga povjerenstva, bili su Adolfo Levier kao jedan od poznatih i snažnih portretista, Carlo Sbisà čiji su radovi bili zastupljeni u mnogim galerijama u Milanu, Trstu i Moskvi, autor fresaka u novoj zgradi *Palazzo delle Assicurazioni Generali di Trieste*. Bio je tu nadalje Dyalma Stultus koji je također postao internacionalno ime, Goričanin Gino de Finetti poznat i izvan talijanskih granica po radovima s motivima konja kao svojom primarnom preokupacijom, Gianni Brumatti kao proslavljeni slikar krša, Federico Righi kao mlada umjetnička nada, Giuseppe Moro pa Ramiro Meng koji je već tada bio poznat tršćanski akvarelista. Tu je još i bila Jolanda Ballarin iz Pule koja je nedavno pobijedila na natječaju *Sodero* s temom franjevac, Gigi Vidris iz Pule poznata po svojim karakterističnim crtežima. Od kipara iz ove skupine zastupljeni su bili Marcello Mascherini, Ugo Cara te Alfonso Canciani, iznimno poznat i visoko cijenjen tršćanski autor.⁵⁵¹

Zbog tehničkih je razloga svečano otvorenje bilo odgođeno za deset dana. U prisustvu gradskih uglednika, predstavnika političkih institucija grada Rijeke i Kvarnerske provincije kao i Provincije Venecije Giulie *X. Mostra Sindacale d'Arte* svečano je otvorena 9. rujna 1939. godine. Neposredno nakon otvorenja i prigodnih govora, ugledni su uzvanici i gosti po kazivanju kritike proveli neočekivano puno vremena u šetnji dvoranama diveći se vrijednim radovima. Na kraju obilaska prefekt Kvarnerske provincije udijelio je komplimente prisutnim umjetnicima na izloženim radovima i čestitao organizatoru na izvrsnim postignutim rezultatima.

Riječka je publika s velikim iščekivanjem pozdravila ovo otvorenje jer se iz najava pred izložbu moglo čitati kako je predmetna manifestacija nešto najbolje što je grad do sada mogao vidjeti –

⁵⁵¹ Gli artisti Giuliani presenti alla X. Mostra Sindacale. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 30. kolovoz 1939., str. 2.

izložba koja ilustrira vrhunska ostvarenja riječkih umjetnika čiji je razvoj i napredak do neslućenih razmjera potaklo stimulatивно ozračje fašizma.⁵⁵²

U prvim osvrtima nakon izložbe prevladavala je zaokupljenost podsjećanjem na desetogodišnjicu djelovanja riječkoga Umjetničkog sindikata uz prisjećanje na skromne početke i neadekvatne uvjete u kojima su se ove prve sindikalne izložbe održavale. U okvirima ovakvih retrospektivnih preokupacija spomenuta je bila i riječka publika koja je po ocjenama kritičara prije osnutka sindikata bila potpuno needucirana. Prateći izrastanje likovne scene riječka je publika postala pravom umjetničkom savjesti, uzdanicom grada i ključni čimbenik koji je omogućio održavanje međunarodnih izložbi kao velikoga i značajnog sindikalnog zadatka u kojem ne bi bilo uspjeha da upravo vanjski autori nisu silno željeli vrhunaravnu prosudbu riječke publike. Osvrti nadalje ističu iznimne vrijednosti međudjelovanja likovnih izložbenih aktivnosti i same publike – ona je svojim interesom i aktivnim uključivanjem bila ključni čimbenik uspjeha likovnih manifestacija koje su u ovom idealiziranom dvosmjernom odnosu samoj publici donosile novi napredak, omogućavale daljnju izgradnju stavova, praćenje novih likovnih smjerova i upoznavanje sve većega broja umjetnika i njihovih najvrjednijih ostvarenja. Od skromnih početaka s kojima su ove godišnje izložbe krenule po daljnjim komentarima kritike, umjetnički je sindikat kroz ovih deset godina udahnuo nov život umjetničkoj Rijeci u kojoj su sada mladi umjetnici pokretali žustre diskusije i polemike te iz dana u dan poticali intenzivnije razgovore i opću zainteresiranost za umjetničke probleme koji tako cijelu zajednicu nisu ostavljali ravnodušnom. No, ističe se kako nije oduvijek bilo tako. Mladi riječki umjetnici, za razliku od pasatista, u počecima svoga djelovanja koji ih je samo zahvaljujući entuzijazmu i upornosti doveo kasnije do uspjeha nisu mogli biti promotori riječke umjetnosti jer su njihova djela tada bila ismijavana. Vremenom je riječka publika naučila razmišljati, shvaćati i razumijevati važnost suvremenoga likovnog izraza u okolnostima ukupnoga razvoja umjetnosti. To se moglo smatrati zaslugom riječkoga Umjetničkog sindikata koji je energično prionuo misiji edukacije i prezentacije i koji je svake godine podizao letvicu u selekciji radova marljivo i beskompromisno objektivno procjenjujući umjetnička postignuća svojih članova.

⁵⁵² L'inaugurazione odierna della X. Mostra Sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 9. rujan 1939., str. 2.

Umjetnički sindikat je, po isticanju kritike, u retrospektivi desetogodišnjih uspjeha intenzivirao djelovanje u pravcu poticanja gradskih institucija kako bi otkupom umjetničkih ostvarenja dale obol dodatnoj stimulaciji razvoja likovnosti. Navedeno se postiglo formiranjem javnoga mišljenja kako se u zdanjima od nacionalne važnosti trebaju nalaziti najbolja nacionalna umjetnička djela – ona članova lokalnoga Umjetničkog sindikata.

Gorući problem koji nažalost Umjetnički sindikat nije uspio riješiti tijekom ovih deset godina svoga djelovanja, bilo je utemeljenje izložbenoga umjetničkog paviljona ili srodne građevine. Upravo stoga, sindikalne izložbe su tijekom cijeloga njegovog djelovanja bile organizirane u formi gostujućih manifestacija koje su svoj dom pronalazile u prostorima škola, udruga i privatnih lica. Ove je prostore *Sindacato* svakoga puta bio prisiljen prenamijeniti i opremiti, a što je predstavljalo trajno visoke troškove i značajno utjecalo na ukupnu novčanu bilancu institucije. Nadalje, ovakva situacija neposjedovanja vlastitoga galerijskog prostora nije bila otegotna okolnost samo za sindikat kao instituciju, već je ona i umjetnicima kao pojedincima izrazito otežavala organiziranje vlastitih samostalnih izložbi i provedbu drugih osobnih inicijativa u promociji vlastitih aktivnosti. Kritike u komentaru predmetnoga područja nadalje ističu kako bi konačno rješavanje prostornoga pitanja zasigurno povećalo i samu frekvenciju umjetničkih izložbi. One bi potaknule niz pozitivnih učinaka među kojima bi doprinijele boljem ekonomskom statusu umjetnika, ali i širenju umjetničke edukacije građana. U tadašnjoj su situaciji riječki umjetnici dijelom još uvijek uvelike ovisili o dobroj volji privatnih poduzetnika i njihovoj želji da im se pomogne pružajući im mogućnost izlaganja u izlozima njihovih poslovnih prostora. Kako su u Umjetničkom sindikatu bili svjesni činjenice da je izostanak gradnje umjetničkoga paviljona bio uvjetovan okolnostima financijske prirode te neriješenim pitanjem lokacije građevine koja je svakako trebala biti u centru grada, uz iznošenje uvjerenja kako u fašističkom vokabularu ne postoji riječ *nemoguće*, oni su ovom prilikom istaknuli uvjerenje da će se ipak iznaći rješenje za realizaciju ove prioritetne želje i potrebe ukupne umjetničke zajednice i svih građana Rijeke.⁵⁵³

U pregledu dnevnoga tiska, zanimljiva je činjenica kako je prije objavljivanja kritičkih osvrti na izložbu, a koji su ove godine bili pisani na poseban i nov način, objavljen zanimljiv članak vrlo

Neri, B. La X. Mostra Sindacale d'Arte – Dieci anni di vita artistica. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 16. rujan 1939., str. 3.

simptomatičnoga i edukativnoga naslova: Kako promatrati sliku – *Come guardare un quadro*.⁵⁵⁴ U situaciji kada je deseta obljetnica rada Umjetničkoga sindikata bila povodom za obuhvatniji pregled njegovoga ukupnog značaja i rekapitulaciju dotadašnjega rada, već istaknut značaj edukacije publike kao vrlo značajan sastavni dio cjelovitoga sindikalnog djelovanja dobio je kroz ovaj novinski prilog svoj novi, značajan doprinos i vrlo uvjerljivu ilustraciju.

Sadržaj članka je bio vrlo zanimljiv. Na vrlo jednostavan i sažet način, on podučava neukoga promatrača na koji način bi trebalo gledati i kako pokušati razumjeti suvremeno umjetničko djelo. U članku se nadalje navodi kako kritičari lakoga pera ponekad u susretu s nečim novim negiraju u svojoj samouvjerenosti, površnosti i neinformiranosti svaku vrijednost umjetničkoga djela makar ono bilo i velike istinske vrijednosti. Ova samokritika kritičara imala je zadatak ukazati na nerazumijevanje koje moderni pravci često doživljavaju i od same stručne javnosti čiji primarni zadatak i jest pokušati proniknuti u duh umjetničkoga djela i pozicionirati ga u neprekinuti kontinuitet razvoja umjetničkoga senzibiliteta i evoluciju izraza.

Nastavak promišljanja koje ovaj članak donosi podsjeća na punu slobodu umjetničkoga stvaranja u kojoj autor izražava refleksiju vlastitoga duhovnog sadržaja i provodi jedinstvenu aktivnost u kojoj treba nadići svaku ograničenost. Svaka predefiniranost, vezanost i očekivanja koja autoru nameću drugi ili on sam, potencijalno vode u neiskrenost i po svom temeljenom karakteru negiraju opstojnost bitka umjetničkoga stvaranja. Zato kako naglašava ovaj članak, umjetnik treba imati slobodu potpuno neuvjetovanoga odabira forme kojom će iznijeti nesputani drhtaj vlastite inspiracije. Na kritici i ljubiteljima umjetnosti je da prouče i pokušaju bolje osjetiti umjetnost mlađih generacija koja je oslobođena od pretpostavki, nesputana predznanjem i zanatskim konceptima. Kritika i publika sada imaju zadatak da poput samih umjetnika, slobodni duhom i bez predrasuda budu spremni sagledati karakteristike aktualnoga umjetničkoga razdoblja i primijeniti ih pri usmjeravanju vlastitoga doživljaja te formiranju konačnoga suda o nekom autoru i djelu. Članak u zaključku iznosi kako se ne treba neugodno osjećati pred novom linijom i formom, već se treba premostiti osobna inercija duha u potrazi za razumijevanjem novih formi čiste umjetnosti, a poglavito gledati, gledati i uvijek iznova gledati nesputanim intelektom.

⁵⁵⁴ Berro, *Come guardare un quadro*. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 19. rujan 1939., str. 3.

Kako smo prethodno najavili, forme likovnih kritičkih osvrtu u dnevnim se novinama sada značajno promijenila. Komentari sa *X. Mostre* su bili podijeljeni u nekoliko skupina među kojima razlikujemo osvrtu umjetničkih radova umjetnika iz Provincije Venecije Giulie, posebno iznesene osvrtu na žene – umjetnice kao i zasebno zaokružene prikaze posvećene riječkim slikarima.⁵⁵⁵

Za radove umjetnika iz susjedne talijanske provincije se iznosi kako su ovi umjetnici samom gestom sudjelovanja na izložbi iskazali čin podrške i fašističkoga bratimljenja dviju provincija na umjetničkom planu te tako još jednom iskazali solidarnost koja je simbolički započela Pohodom iz Ronchia prije dvadeset godina. S druge strane, komentari iskazuju i druge vrlo bitne aspekte prema kojima je ova izlagačka suradnja omogućila da se riječka publika sada po prvi puta upozna s djelima nekih od vrhunskih talijanskih slikara, komparirati njihova ostvarenja s radovima riječkih umjetnika te tako steći plastičnu sliku o vrijednosti, stanju i stupnju razvoja vlastite društvene i umjetničke sredine. Upravo po ovim kriterijima, sudjelovanje umjetnika iz provincije Venecije Giulie na ovoj je izložbi ocjenjeno vrlo bitnim i značajnim u umjetničkom, ali i u širem društveno – političkom smislu. Tekstovi koji su pratili ovu gostujuću skupinu izlagača i reperkusije njihovoga riječkog gostovanja ističu kako se pod nazivom *umjetnici Giuliani* podrazumijevaju autori koji su imali prebivalište u Trstu.

Trst se oduvijek smatrao velikim kulturnim i umjetničkim centrom šire regije. Bio je gradom u kojem su se mogle vidjeti refleksije različitih umjetničkih dosega i odnosa što su se, uz manje ili veće razlike mogle pronaći u gotovo svim drugim regijama tadašnje Italije. Impresionizam, bez obzira da li je nastao na nacionalnoj likovnoj tradiciji ili bio usmjeren praćenju njemačkih likovnih dosega u ovom specifičnom području slikovnoga izražavanja nije bio zanimljiv novim generacijama tršćanskih umjetnika. Oni su u promišljanju različitih tematskih preokupacija i općih ideala iskazivali čak i izvjestan stupanj tjeskobe zbog osjećaja sputanosti i naznaka nametanja umjetničkih tendencija poniklih na drugim prostorima zbog vlastite želje za potpunim posvećivanjem slobodi promišljanja i sveprisutnim vrijednostima, stvarnosti i vizijama

Neri, B. Gli artisti Giuliani alla X. Mostra Sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 22. rujana 1939., str. 2. ; Neri, B. La partecipazione femminile alla X Mostra Sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 26. rujana 1939., str. 3. ; Neri, B. Gli artisti fiumani alla X Mostra Sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 28. rujana 1939., str. 3.

budućnosti talijanske nacije kojoj su se bez iznimke predavali. Na ovim je osnovama likovna zajednica Trsta u razdoblju koji je prethodio ovoj riječkoj *Mostri* prošla jedno drhtavo razdoblje borbe za potpunu slobodu umjetnika, donijela niz hrabrih umjetničkih istraživanja, živih i gorljivih diskusija i bitaka te u konačnici osigurala visok stupanj dosega koji su pratili zadovoljstvo stvaralaca, njihovu samouvjerenost i spremnost na daljnji nesputani rad. Ugostiti djela ovakvih umjetnika i osjetiti fluid njihovoga optimizma bila je po riječima kritike visoka vrijednost što je dalo neupitan doprinos riječkoj izložbi.

Umjetnici regije *Giulie* koji su izlagali ovom prilikom predstavljali su cijelu jednu generaciju koja se formirala tijekom kritike definiranoga teškog razdoblja. Među prezentiranim radovima, posebno su se izdvajali Adolfo Levier sa slikom *Il vecchio*, Dyalma Stultus sa *Bagnante* te Mario Lannes sa *Donna dal Kimono rosa*, slikom koja je ovjenčana Duceovom medaljom na izložbi što se održala u Trstu godinu dana ranije.

Jedan od iznimno interesantnih fenomena riječke umjetničke scene s kraja tridesetih godina bila je činjenica da su gotovo pola te iste scene predstavljale žene. Razloge ovakvoga trenda je obzirom na dostupne podatke prilično teško sa sigurnošću utvrditi, ali neupitnim ostaje kako se ovakva situacija isticala s velikim ponosom kao jedan od specifikuma i posebnih vrijednosti riječkoga umjetničkog kruga. Žene – umjetnice iskazivale su visok stupanj predanosti konstantnom učenju te isticale ozbiljnost i upornost nakana da u umjetničkom obrađivanju vrlo raznolikih motiva u ničemu ne zaostanu za slikarima muškarcima. U njihovim se izloženim radovima više nije susretao onaj laki dilatatizam koji je u ranijim razdobljima i u drugim umjetničkim sredinama po kazivanju kritike znao ponekad obilježavati djela često pretencioznih žena slikarica. Uz višegodišnji trud i ulaganje u razvoj vlastitoga likovnog sazrijevanja koji je neminovno rezultirao visokom razinom kvalitete u stvaralaštvu riječkih slikarica, pod fašističkim ozračjem strukturirane procjene i stroge selekcije izložbenih radova, više i nije bilo moguće na djela umjetnica primjenjivati niže kriterije od onih koji su vrijedili za njihove muške kolege. Ovdje svakako treba podsjetiti na prethodno ostvarenu punu nacionalnu i međunarodnu afirmaciju riječkih umjetnica koje su svojim djelovanjem osigurale promociju grada Rijeke i lokalne umjetničke zajednice. U navedenom su pogledu najistaknutija bila imena Marie Arnold i Mirande Raicich.

Na ovoj izložbi su s iznimnim uspjehom svojim radovima bile prisutne riječke slikarice: Anita Antoniazzi s dva pejzaža i mrtvom prirodom, Maria Arnold koja se predstavila serijom malih radova koji su veličali ljepote Kvarnerskoga kraja, Miranda Raicich je bila prisutna s desetak pejzaža, Federica Blanda s akvarelima, a Luisa Luppis Frappart s tri crteža. Uz njih su u ime *G. U. F.* – a izlagale Vera Scardino te Silva Marni kao nova članica riječkoga Umjetničkog sindikata.

U daljnjim se kritičkim osvrtima višekratno govorilo o velikoj posjećenosti izložbe. Građani Rijeke dolazili su po bilješkama kritike u velikom broju ne bi li se divili modernoj umjetnosti. Višemjesečna sustavno provođena promidžba manifestacije i ranije istaknuti tekstovi iz dnevnih novina koji su istodobnim podilaženjem i izazivanjem publike na akciju trebali pobuditi dodatni interes, očito su bili uspješni. No, za trajanja izložbe kritika ne staje na konstataciji o visokom odazivu zainteresiranih građana, već nastavlja širiti svoju interpretaciju međuodnosa predmetne umjetničke manifestacije i šire društvene zajednice kroz kritički sud u kojem na veličanje dosega riječkih umjetnika nadovezuje konstataciju kako oni *ipak zaslužuju nešto bolje*. U skladu s ovom tvrdnjom, iznosi se niz procjena po kojima su riječki umjetnici uvijek hvaljeni samo načelno, ali da usprkos navedenom još uvijek nisu istinski dovoljno valorizirani, ni prepoznati u njihovom vanserijskom umjetničkom izričaju kojim su se višekratno predstavljali u međunarodnim i nacionalnim umjetničkim krugovima i tako neizmjereno doprinijeli ugledu Rijeke. Iako se to u ovim člancima izriječkom ne navodi, razvidno je kako su ovakve tvrdnje usmjerene podsjećanju na neriješeno pitanje stalnoga galerijskog prostora i da je upravo ovo predmet istinske valorizacije koja se od lokalne zajednice očekivala. Kritički osvrti na izložbu u ovom njihovom dijelu, jasno će se nadovezati na buduće objave i akcije kojima će se ponovo aktualizirati ovo značajno gradsko pitanje.

U vrijeme dok smo pratili iznesene kritike, netom pred zatvaranje Desete riječke izložbe, u obližnjem je Trstu svečano otvorena Trinaesta Međuprovincijska izložba na kojoj su, uz brojne druge autore sudjelovali i umjetnici Fijumani koji su ovom prilikom brojnim izloženim radovima zauzeli cijeli jedan zid umjetničkoga paviljona.

Osvrt renomiranoga tršćanskog kritičara umjetnosti Silvia Benca objavljen u lokalnom dnevnom listu *Piccolo*, u dijelu komentara na riječke slikare je bio i više nego povoljan pa je između

ostaloga naglasio kako se u ovom slučaju radilo o ponovnoj pobjedi vrijednosti Fijumanske umjetnosti. Naknadno objavljen riječki osvrt⁵⁵⁶ na ovu kritiku koristi priliku iskazati nadu da će se navedeno prepoznati i znati cijeniti u budućnosti te da neće biti zaboravljeno pri valorizaciji financijskih interesa riječkoga Umjetničkog sindikata i samih umjetnika. U nastavku ovakvoga komentara ponavljaju se stavovi kako veličanje umjetnika ne smije ostati ograničeno na načelne pohvale, već da ukupna kategorija likovnih stvaralaca mora osjetiti podršku u svim, pa i u financijskim segmentima života koji su, nažalost, često ovisni isključivo o izložbenim otkupima čiji značaj nije dovoljno istaknut, niti na primjeren način potican.

Kritičari koriste priliku da ove tvrdnje dodatno argumentiraju postavkom prema kojoj upravo umjetnici predstavljaju temelj fašističkoga korporatizma zbog kojega ne smiju biti društveno zanemareni, a da moralna satisfakcija stotina oduševljenih obožavatelja nije dovoljna jer se od samoga obožavanja u svakodnevici ne može opstati i nastaviti stvarati. Potpuno očekivano, predmetni novinski članak završava usmjeravanjem pogleda u budućnost i iskazivanjem nade na skoro primjerenije postavljanje društvenih odnosa i ostvarivanje pravedne valorizacije umjetnika koji će osim divljenja biti obasuti i boljim materijalnim statusom.

Po uzoru na kritičke prikaze umjetničkih radova slikarica, u daljnjem praćenju predmetne izložbe nailazimo na osvrte o muškim slikarima koji su uz bok svojih kolegicama dali prepoznatljivi pečat riječkoj grupi umjetnika jedinstvene i vrlo osobne fizionomije koja je već bila prepoznata i pohvaljena od niza kritičara. Bez obzira na teške uvjete stvaranja, radeći u samozatajnosti i tišini, riječki su slikari od prethodne sindikalne izložbe iskazali izniman napredak i time priskrbili najveće pohvale. U kritičkim se osvrtima tako ističe visoka predanost ovih autora umjetničkom radu, njihova vezanost i spremnost na umjetničku žrtvu koju su trajno iskazivali nepokolebljivo radeći u vrlo teškim uvjetima gotovo na rubu egzistencije. Ova zajednička crta vezivala je riječke autore godinama i nije se isključivo odnosila samo na život u rodnom gradu, već je najčešće predstavljala njihovo obilježje i u onim slučajevima kada su se nošeni vokacijom stvaranja udaljavali iz Rijeke. Njihova zasluga je utoliko bila veća što su bez obzira na goruće probleme vlastite svakodnevice radom nastavili doprinositi različitim aspektima života onom umjetničkom, nacionalnom, ekonomskom i kulturnom. U skladu s navedenim, izraženo je

⁵⁵⁶ Benco, S. Silvio Benco e la critica sugli espositori. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 30. rujan 1939., str. 3.

uvjerenje kako će njihove egzistencijalne probleme biti moguće riješiti samo implementacijom modela fašističke korporativnosti.

Od riječkih slikara na ovoj su izložbi izlagali Marcello Ostrogovich s trinaest radova među kojima su istaknuti *Dopo la pioggia*, *Interno rustico*, *Chioggia*, *Fiume*, te *Sottoportico della Madonnina*; Ladislao de Gauss s radovima *Natura morta*, *Adunata*, *Donna sulla riva*, *Corpetto ce testa*, *Vele* i *Porto di Rovigno*, Romolo Venucci koji je izložio osam radova od kojih su posebnu pažnju kritike privukli *Campanile del Duomo*, *Paesaggio urbano*, *Veduta del Carnaro*, *Ritratto* te *I fuggoaschi*, Oscar Knollseisen koji je izložio grupu pejzaža. Luigi Morini se prvi put predstavio s grupom bakropisa među kojima su se isticali *Fiumara* i *Scoglio di S. Marco*, dok se već poznati Ugo Terzoli predstavio s dva pejzaža i dvije male skulpture od kojih je u kritičkim osvrtima iznimno uspjelom bila proglašena *Il vincitore*.

Nekoliko dana pred zatvaranje izložbe, u posjet je stigao kritičar Silvio Benco kojega je uputilo uredništvo tršćanskoga lista *Il Piccolo*. Uvaženi je gost u pratnji slikara Ladislao de Gaussa s velikom pažnjom pristupio razgledanju izložbe te po zapisima suvremenika vrlo sporo prolazio iz dvorane u dvoranu detaljno se zagledavajući u svaki izloženi rad. Na kraju svoje posjete Benco se zadržao u razgovoru s nekima od prisutnih umjetnika – izlagača. Tom je prilikom iznio svoje oduševljenje viđenim i u kratkom usmenom osvrtu uputio želje za nastavkom djelovanja na sadašnjem tragu te poželio buduće nove uspjehe za koje je bio siguran da će uslijediti.

U zaključku ove velike i nedvojbeno značajne riječke likovne manifestacije valjalo bi još prenijeti dio promišljanja koja je spomenuti tršćanski likovni kritičar, jedan od najcjenjenijih kritičara Italije onoga doba objavio samo nekoliko dana nakon posjete izložbi. Ovom je prilikom Silvio Benco utvrdio kako je Rijeka u prošlosti imala slikare, dok se sada može pohvaliti vrlo živim umjetničkim pokretom koji nije nastao naglo i ni iz čega, već je zahtijevao dugotrajan trud, silne napore i mnoge bitke koje su riječki umjetnici morali izvojevati. Smatrao je kako je postojanje riječkoga likovnog pokreta nesumnjiva realnost na kojoj se treba zahvaliti Umjetničkom sindikatu koji je godinama truda nametnuo disciplinu i potaknuo rad okupljanjem umjetnika u jedinstveni odred, a čiji je dodatni rezultat bio i evidentno pobuđivanje talijanskoga nacionalnog duha riječkoga naroda.

Silvio Benco je ovom prilikom zaključio kako je Deseta sindikalna umjetnička izložba koja je netom održana sukus briljantnih rezultata ostvarenih u umjetničkim djelima autora koji su najavili novu epohu Fijumanske umjetnosti zahvaljujući vlastitom radu te razumijevanju riječke publike i njihovoj moralnoj podršci koja će ih bez dvojbe nastaviti poticati i u budućnosti. Prisjetimo li se izložbenih osvrta riječkih kritičara, ovaj tekst priznatoga tršćanskog likovnog kritičara završava pitanjem o izgradnji izložbenoga paviljona kao stvarne potrebe grada Rijeke koji bi time osigurao dodatno poticanje izlagačke aktivnosti u gradu, a umjetnicima konačno donio ekonomsku sigurnost.

Generalna ocjena je bila kako je Deseta sindikalna izložba pobudila interes kojega nije bilo moguće pretpostaviti. Kao organizator, Umjetnički sindikat je donio odluku da izložbu zatvori jedan dan kasnije od početno predviđenoga roka ponajviše zbog iznimnoga interesa za otkup radova koji je najizraženiji bio upravo pri samom kraju manifestacije. U rekapitulaciji događaja nakon zatvaranja, s velikim se zadovoljstvom i ponosom istaknula ukupna bilanca prodaje slika u koju su bile uključene mnoge privatne osobe i institucije. Pregled izlagača, izloženih djela i učinjenih otkupa, prikazani su u tablici broj 19.

Kako su gradske i političke institucije imale vrlo važnu ulogu u otkupljivanju umjetničkih radova, ovom im je prilikom iskazana zahvala i upućen poziv da to nastave činiti i u budućnosti. Po porukama koje su u nastavku odaslali organizatori, u tadašnje vrijeme života i stvaranja teško da je moglo implementirati kategoriju mecena umjetnosti kao u nekim ranijim povijesnim razdobljima. No obzirom na ekonomski uzlet i stabilne financijske tokove, neke su tvrtke i institucije mogle pronaći interes da otkupom radova podrže razvoj umjetnosti, osiguraju primjereno uređenje vlastitih prostora te istaknu svoju brigu za pružanjem potpore i iskazivanje doprinosa društvenoj zajednici. Umjetnicima bi ovakva potpora koja je tada već bila uobičajena praksa prepoznata diljem razvijenoga svijeta omogućila da rade u egzistencijalnom miru i na taj način stvaraju još bolja i brojnija djela.

Tablica 19.

Popis izlagača, izloženih djela i otkupnog statusa s izložbe *X. Mostra Sindacale d'Arte del Carnaro*⁵⁵⁷ (*con la partipazione dei piu significativi artisti della Venezia Giulia*), Fiume, 1939.

godina

Organizacijski odbor:

predsjednik: slikar Eligio Finazzer – Flori, *Segretario Interprovinciale, Membro del Direttorio Nazionale*

tajnik: slikar Ladislao de Gauss, *Fiduciario della Sezione*

administrator: Dott. Luciano Angelucci

članovi: slikar – kipar Romolo Venucci, slikar Carmelo B. Visintini, slikarica Maria Arnold, slikarica Federica Blanda

Stručni žiri:

predsjednik: slikar Eligio Finazzer – Flori, *Segretario Interprovinciale, Membro del Direttorio Nazionale*

članovi: slikar Ladislao de Gauss, *Fiduciario della Sezione*, slikar Maria Arnold, slikar Ugo Terzoli, slikar Romolo Venucci

Izlagači – autori	Naslov djela i tehnika	Otkup
Dvorana I. Artisti Giuliani		
Jolanda Ballarin (Pola)	<i>Mia Madre</i> – ulje	
Gianni Brumatti (Trieste)	<i>Paesaggio</i> – ulje	
Alfonso Canciani (Trieste)	<i>Schermitore</i> – bronca	
Ugo Cara' (Trieste)	<i>Marina</i> – skulptura	
Eligio Finazzer – Flori (Trieste)	<i>Frutta e figura</i> – ulje (145. prilog)	
Gino de Finetti (Gorizia)	<i>Tuffi a Brioni</i> – ulje (146. prilog)	
Adolfo Lavier (Trieste)	<i>Meditazione</i> – ulje (147. prilog)	
Marcello Mascherini (Trieste)	<i>Nudino</i> – bronca <i>Busto</i> – bronca	
Giuseppe Moro (Trieste)	<i>Fiori</i> – ulje	
Ramiro Meng (Trieste)	<i>S. Elia del Faiano</i> – akvarel <i>Strada in Val Rosandra</i> – akvarel	

Popis izlagača i umjetničkih radova dobiven je iz kataloga koji je za tu priliku bio tiskan. Otkupni statusi su sastavljeni iz kritičkih osvrtâ o likovnim umjetnicima i njihovim umjetničkim radovima navedenih u dnevnim novinama. Ovaj spisak je podložen dopunama.

Federico Righi (Trieste)	<i>Ritratto d'uomo</i> – ulje (149. prilog)	
Carlo Sbisa (Trieste)	<i>Fanciulla che riposa</i> – sangvinia	
Dyalma Stultus (Trieste)	<i>Bagnante</i> – ulje	
Gigi Vidris (Pola)	<i>Riposo</i> – disegno	
G. U. F.		
Vera Scardino	<i>Autoritratto</i> – ulje (150. prilog) <i>Fratelli</i> – ulje	
Dvorana II.		
Marcello Ostrogovich	<i>Sottoportico della Madonnina (Rovigno)</i> – akvarel <i>Interno con figura</i> – akvarel <i>Mercato al Rialto (Venezia)</i> – akvarel <i>Dopo la pioggia</i> – akvarel <i>Interno rustico</i> – akvarel <i>Marina (Chioggia)</i> – akvarel <i>Paesaggio</i> – akvarel <i>Monastero (Udine)</i> – akvarel <i>Paesaggio istriano</i> – akvarel <i>Fiume (Cosala)</i> – akvarel <i>Chioggia</i> – akvarel <i>Laguna</i> – akvarel	
Dvorana III.		
Miranda Raicich	<i>Paesaggio istriano</i> – ulje <i>Montefalco (Umbria)</i> – ulje <i>Sera</i> – ulje <i>Paesaggio istriano</i> – 4 rada – ulje <i>Paese di montagna</i> – ulje <i>Casolare</i> – ulje <i>Case di montagna</i> – ulje	
Oscarre Knollseisen	<i>Valle del Pordoi</i> – ulje <i>Campagna fiumana</i> – ulje <i>Paesaggio trentino (Tione)</i> – ulje (153. prilog) <i>Valle (dalle alture di Fiume)</i> – ulje <i>Valle (dalle alture di Fiume)</i> – ulje	
Dvorana IV.		
Anita Antoniazio	<i>Paesaggio</i> – ulje <i>Natura morta</i> – ulje <i>Paesaggio</i> – ulje <i>Ragazza</i> – ulje	

Romolo Venucci	<i>Campanile del Duomo</i> – ulje <i>Ritratto</i> – ulje (154. prilog) <i>Paesaggio urbano</i> – ulje <i>Fuggiaschi</i> – ulje <i>Veduta del Carnaro</i> – ulje <i>Autoritratto</i> – ulje <i>Paesaggio lunare</i> – ulje	
Dvorana V.		
Maria Arnold	<i>Aranzi</i> – ulje <i>Testa di bambino</i> – ulje <i>Rose rosse</i> – ulje <i>Bimba</i> – ulje <i>Natura morta</i> – ulje <i>Nudo (studio)</i> – ulje (151. prilog) <i>Ritratto</i> – ulje <i>Fiume Liri</i> – ulje <i>Alvise</i> – ulje <i>Nudo (studio)</i> - ulje	
Ladislao de Gauss	<i>Natura morta</i> – ulje <i>Adunata</i> – ulje (152. prilog) <i>Donne sulla riva</i> – ulje <i>Vele (Rovigno)</i> – ulje <i>Corpetto celeste</i> – ulje	
Dvorana VI.		
Silvia Marni	<i>Colonia marina</i> - ulje	
Luisa Luppis – Frappart	<i>Piazza del Duomo</i> – olovka <i>Chiesa ortodosa</i> – olovka <i>S. Pietro del Carso</i> – olovka	
Federica Blanda	<i>Ritratto di bimba</i> – akvarel <i>Ritratto della signorina O. B.</i> – akvarel <i>Pineta</i> – akvarel	
Ugo Terzoli	<i>Carnaro</i> – ulje <i>Alba montona</i> – ulje	
Gustavo Poduje	<i>Pausa piacevole (studio)</i> – akvarel	
Luigi Morini	<i>Cortiletto a Bayswater (Londra)</i> – akvatinta <i>I motivi della Cittavecchia</i> – akvatinta <i>Parco di Richmond (Londra)</i> – akvatinta <i>Fiumara</i> – akvatinta <i>Ognissanti (Londra)</i> – akvatinta	

	<i>Scoglio di S. Marco</i> – akvatinta	
Maria Arnold	<i>Cavolo</i> – akvarelirani crtež <i>Ragazzo</i> – akvarelirani crtež <i>Anitrella</i> – akvarelirani crtež <i>Paesaggio</i> – akvarel <i>Paesaggio</i> – akvarel <i>Aranci</i> – akvarel <i>Paesaggio</i> – akvarel <i>Paesaggio</i> – akvarel	
Anita Antoniazzo	<i>Figura</i> – ugljen <i>Figura</i> – ugljen	
Ladislao de Gauss	<i>Canal di Leme</i> – akvarel <i>Porto di Rovigno</i> – akvarel <i>Isola S. Giovanni</i> – akvarel	
Ugo Terzoli	<i>Il vincitore</i> – skulptura – gips (155. prilog) <i>Il calcio decisivo</i> – skulptura – gips	

* u osvrtima na izložbu rečeno je kako je bilo kupovina umjetničkih djela no nažalost nigdje se ne navodi se o kojim je radovima riječ i tko je učinio otkupe

Trinaesta Međuprovincijska izložba Umjetničkoga sindikata Provincije Venecije Giulie u Trstu

Tijekom održavanja Desete izložbe Umjetničkoga sindikata, po prethodno objavljenim najavama i pozivima, na *XIII. Mostri Interprovinciale d'Arte* koja je bila svečanom ceremonijom otvorena u Trstu 23. rujna, uz ostale brojne talijanske autore, odabrani su bili i radovi riječkih umjetnika Anite Antoniazzo, Marie Arnold, Ladislao de Gaussa i Mirande Raicich. Žiri koji je odabirao radove bio je sastavljen od umjetnika Provincije Venecije Giulie, a činili su ga Marcello Mascherini, Ugo Cara, Gino de Finetti i Orlando Franco. Prosudbeno povjerenstvo se u radu pridržavalo visokih stručnih i umjetničkih načela te vlastitoga doživljaja o djelu, no moralo je pratiti i stroga, taksativno propisana pravila. Stoga je stjecanje prilike za sudjelovanjem na ovoj velikoj izložbi svakako predstavljalo veliki uspjeh za svakoga odabranog slikara, pa tako i riječke slikare.

U kasnijem osvrtu susreću se navodi koji ponešto odudaraju od ranijih izvora, a ističu kako je čast da izlaže na ovoj izložbi zaslužio šest riječkih umjetnika, no nažalost još dvoje autora koji su po ovoj inačici participirali na izložbi nismo uspjeli doznati. Osvrti koji su uslijedili prenose i žaljenje što nema među zastupljenima nekoga od riječkih kipara. Zanimljivo je kako se razlogom ovakvoga stanja više ne problematizira njihova umjetnička kvaliteta već jasno ističe problem pomanjkanja prostora obzirom da je Izložbeni paviljon u Trstu postao premalen za sve veći broj učesnika ove manifestacije.⁵⁵⁸

⁵⁵⁸ Berro, Pittori fiumani alla Interprovinciale di Trieste. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 12. studeni 1939., str. 5.

1940. godina

Izložba likovnih radova učenika japanskih škola u školi *Niccolo Tomasseo*, Rijeka

Početak siječnja u dnevnim je novinama objavljena vijest o otvorenju vrlo interesantne izložbe u prostorijama osnovne škole u Via Daniele Manin.⁵⁵⁹ Radilo se o umjetničkoj smotri učenika japanskih škola. Pretragom dostupnih baza podataka, nismo nažalost uspjeli ući u trag bilo kakvoj informaciji o inicijativi organizacije ove izložbe, no interesantno je da je ona od samoga početka izazvala iznimno veliki interes javnosti koja ju je od prvoga dana otvorenja, 6. siječnja pohodila u velikom broju.⁵⁶⁰

U kritičkom se osvrtu na ovu manifestaciju upozoravalo kako bi bilo pogrešno misliti da se radi o izložbi od djece za djecu. Do sada je riječki dnevni tisak u više navrata objavljivao priloge o likovnosti u dječjoj dobi, no u ovom se slučaju nikako nije htjelo navesti čitatelja da zaključi kako se na ovoj izložbi radilo isključivo o dječjim crtežima budući da su oni bili zastupljeni u jednoj šestini od ukupnoga broja izloženih radova.

Opus koji je ovom prilikom bio izložen, donosio je naraciju kroz boje u rasponu od sna do irealnoga (156. i 157. prilog). Pored takvih crteža koji su bili istinski vrlo infantilnoga karaktera, izloženi su bili i radovi mlađih kao i starijih učenika koji su uspjeli postići suptilan umjetnički izraz u punom smislu te riječi. Neka njihova djela imala su čisto ilustrativni, poludokumentaristički karakter i predstavljala su motive svakodnevnoga života u dalekom Japanu. Ona su redom bila izvedena s puno suptilnosti i živosti uz istaknut osjećaj za promatranje i uočavanje detalja te evidentne iskaze ljubavi za svoju zemlju.⁵⁶¹

Dio izloženoga opusa je bio vrlo dekorativnoga karaktera i iskazivao zanimljive prikaze koji su ilustrirali poznavanje arabeske sugestivnih boja. Oko promatrača, tako je imalo prilike na jednom mjestu upiti ljepotu djela koja su sličila tapiserijama i istovremeno nalikovala na umjetnine orijentalnih zanatlija. Uživanje u izloženim radovima bilo je ugodno na površnoj razini vizualne

Il segreto e il fascino della Mostra artistica delle scuole giapponesi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 5. siječanj 1940., str. 4

L'inaugurazione della Mostra Artistica delle Scuole Giapponesi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 7. siječanj 1940., str. 3
La Mostra artistica delle Scuole Giapponesi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 14. siječanj 1940., str. 5

percepcije, ali je po pisanju kritike, donosilo i posebnu dimenziju emocionalne estetike koja se mogla projicirati i s duhovne razine. Opći dojam je bila ugodna iznenađenost i nevjerica koju je ponajviše potakla činjenica kako su izloženi radovi proizašli od tako mladih umjetnika.⁵⁶²

Na izložbi je bilo i djela koja su se mogla nazvati i nadrealnim, a što je jasno proistjecalo iz specifičnoga izdvajanja i interpretacije detalja iz uobičajene životne okoline. Naime, u duhovnom razvoju djece dobro je opisana pojava specifične percepcije i doživljaja pojava iz okruženja te sklonost spontanom divljenju svemu što je izuzetno i novo, a što je često u konfliktu sa svijetom dubokoga iskustvenog pristupa razvijenoga u odraslih. U ovom se slučaju radilo o radovima djece i mladih na kojima su se ovi autori izražavali slobodom pa čak i smjelošću onih koji su nadišli realnu reprodukciju viđenoga. U njihovom se slučaju više nije moglo govoriti o prikazivanju istinitoga.⁵⁶³

Na inauguraciji izložbe, pored uglednika iz gradskih institucija i političkoga života grada Rijeke i Kvarnerske provincije, bilo je prisutno i oko tri stotine drugih posjetitelja, a što je bilo izvan bilo kakvoga očekivanja. Izložba je ostala otvorena mjesec dana.⁵⁶⁴

Što se tiče ostalih likovnih manifestacija tijekom 1940. godine, nismo uspjeli dokumentirati niti jednu drugu izložbu u Rijeci i Opatiji, što nas je, uzevši u obzir dinamiku događaja samo godinu dana ranije uvelike iznenadilo. Razlog ovakvom razvoju događaja nije nigdje u primarnim izvorima istican ni komentiran od strane suvremenika, a ovo područje prikaza galerijskih aktivnosti nije mjesto za širu raspravu i sučeljavanje argumenata u obranu bilo koje od više logičnih hipoteza koje su globalno usmjerene utjecajima ukupnih društveno – političkih okosnica predmetnoga vremena.

Realta vita espressione alla Mostra Giapponese. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 19. siječanj 1940., str. 2.

Luci ed ombre di vita giapponese alla Mostra di via Manin che domani verra chiusa. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, siječanj 1940., str. 2.

Ottomila giovani hanno visitato la Mostra giapponese. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 18. siječanj 1940., str. 2.

1941. godina

Tršćanska izložba Ladislao de Gaussa i Marie Arnold u dvoranama Umjetničkoga sindikata, Trst

Usprkos povijesnim događajima koji su neminovno utjecali na sve tijekom urbanoga života, u smanjenom opusu i bez očekivanoga nastavka dinamike kakvu su bile najavile godine prije početka rata, izlagačka likovna djelatnost u Rijeci izravno vezana za grad ipak se nastavljala. Početkom veljače 1941. godine, tako se u dnevnom riječkom tisku mogao pročitati osvrt na izložbu Ladislao de Gaussa i Marie Arnold koji su u Trstu otvorili zajedničku izložbu smještenu u dvjema dvoranama *Sindacato* u Trstu. Kako se iz priloga doznaje, nije bilo svečanoga otvorenja ove izložbe koja je kasnije proglašena jednom od najzanimljivijih tršćanskih izložbi posljednjih godina. Kritika je za ovo dvoje stvaralaca utvrdila kako se radi o jednim od najkvalitetnijih predstavnika moderne umjetnosti Provincija Venecije Giulie i Kvarnerske provincije koji su ovom prigodom nedvojbeno iskazali svoju dobru pripremljenost, sigurnu tehniku te svježinu poteza i kolorističku ekspresivnost.

Nacionalno poznat, etabliran i već više puta u Rijeci javno spominjan tršćanski likovni kritičar Silvio Benco ovom je prilikom iznio kako Rijeka nema veliki broj slikara no da svi oni imaju visoko izraženu osobnost.⁵⁶⁵ Ovo dvoje umjetnika koje se izložbom predstavilo u Trstu, po Bencovom je mišljenju predstavljalo najpotpunije umjetničke figure iz Fijumanske likovne grupe. Njihove su radove Tršćani već bili upoznali i zapamtili kroz upečatljive, živahne i profinjene note s kojima su se mogli susresti na nekoliko predstavljanja ovih umjetnika u sklopu tršćanskih međuprovincijskih sindikalnih izložbi. Bez obzira na to jesu li su je već bili vidjeli ili su o njoj tek čuli, posjetitelji su s neskrivenim interesom i zadovoljstvom pruženom prilikom, pohrlili u neočekivano velikom broju vidjeti i sliku Ladislao de Gaussa *Moletto* koja je 1939. godine bila nagrađena Trinaestoj Međuprovincijskoj umjetničkoj izložbi u Trstu. Kritika je iskoristila priliku da iznese mišljenje kako se ne može zaobići opservacija da novija djela ovoga autora više nemaju onu snagu i ekspresivnost kakvu su imali radovi nastali u razdoblju prije dodjele navedene nagrade. Istinsko divljenje izazvale su brojne slike s kojima se na ovoj izložbi

⁵⁶⁵ Il successo di due pittori fiumani a Trieste. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 20. veljače 1941., str. 3.

predstavila Maria Arnold, redom ostvarenja zahtjevnih impresija te žive, maštovite i dojmpljive ekspanzije boja.

Jedanaesta izložba Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije u Izložbenom paviljonu, Opatija

Sredinom mjeseca ožujka, građanstvo je najavom u dnevnom tisku obaviješteno o skorom održavanju Jedanaeste izložbe Umjetničkoga sindikata – *XI. Mostre Provinciale d'Arte* koja se trebala održati u Opatiji, u Izložbenom paviljonu u vrijeme Uskršnjih praznika.⁵⁶⁶ Bilo je predviđeno da se izložba otvori 6. travnja, a trajala bi do 15. travnja. Organizacija ove godišnje manifestacije naišla je na vrlo veliki interes kod turističkih organizacija Kvarnerske provincije koje su bile spremne iskazati podršku i operativnu pomoć u provedbi ove izložbe. Tako ova umjetnička manifestacija nije kao ranijih godina dobila samo potporu grada Opatije, već su iza nje stale turističke institucije Rijeke i Opatije koje su ovo događanje svakako željele uključiti u okvir lokalne turističke ponude u vrijeme Uskršnjih praznika. Po uzoru na ranije slične izložbe i ovom je prilikom bila istaknuta nada organizatora da će predstojeći događaj pobuditi umjetnički senzibilitet publike te kroz potrebu za trajnim samostalnim istraživanjem, pronalaženjem novih dimenzija estetike i davanjem potpore lijepome, zainteresirati građane na kupovinu barem dijela izloženih radova.

Organizatori ove godišnje izložbe uvijek su rado prihvaćali poziv grada Opatije da se manifestacija održi u njihovom Izložbenom paviljonu, prostoru koji je toliko nedostajao Rijeci. Oduševljeni ovakvom suradnjom i samim galerijskim rješenjem, članovi Organizacijskoga odbora već su u najavi izložbe javno istakli kako je izlaganje radova u paviljonu iznimno prikladno obzirom na više puta potvrđeno pozitivno međudjelovanje prostora i izloženih umjetnina. Slike su istinski oživljavale atmosferu i arhitektonici zdanja davale notu nezamjenjive čarolije, dok je prikladno osvijetljen ambijent pružao optimalne uvjete za prezentaciju samih umjetničkih djela i njihovoga uklapanja u elegantnu viziju zaokruženosti izložbenoga postava.

L'XI Mostra Provinciale d'Arte si terra ad Abbazia nella settimana pasquale. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 19. ožujak 1941., str. 3.

Krajem mjeseca ožujka, Opatijsko je poglavarstvo izdalo nalog za ubrzavanjem radova oko uređenja Izložbenoga paviljona i primjeni svih tehničkih inovacija kako bi se na što primjereniji način mogla prihvatiti umjetnička djela skore Jedanaeste izložbe Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije. Gradske su vlasti Opatije poticale ove radove ne samo zbog iskazane deklarativne podrške umjetnosti, već znajući da pomažući izložbi izravno potiču turističku atraktivnost i zadovoljstvo gostiju koji borave u Opatiji. Time bi se obogatila ponuda kulturnih događanja u vrijeme Uskrsa i dolazaka prvih gostiju na Kvarnersku rivijeru. U tada istaknutoj suradnji Rijeke i Opatije vrlo uvjerljivo se ističe sinergija umjetničkoga i turističkog djelovanja na razini Kvarnera. Navedeno je izravno poticalo i rad umjetnika koji su kvalitetom zaslužili izlagati u lijepom i primjereno opremljenom galerijskom prostoru poput ovoga opatijskog.

Od najave izložbe u dnevnom listu stekao se dojam da je definirani rok za prikupljanje likovnih radova vrlo kratak te se spontano nametnulo pitanje hoće li Umjetnički sindikat uspjeti u provedbi nakane.⁵⁶⁷ Naprotiv, pokazalo se upravo suprotno. Ovaj se put izložbi odazvao veliki broj umjetnika – članova sindikata i prijavio zavidan broj umjetničkih radova koji su redom bili iznimno visoke kvalitete, a što je već i prije same inauguracije izložbe garantiralo njen potpuni uspjeh. Organizatori su u najavi istakli plemenitost vlastite inicijative te podsjetili kako je događaj koji slijedi zapravo afirmacijska revija umjetničkih vrijednosti izlagača koji će se predstaviti u širokom rasponu različitih likovnih izraza i umjetničkih tendencija. Činjenica da će se svaki od autora koji su prošli selekciju predstaviti vlastitim uspješnicama, garantirala je po riječima istaknutim u najavi, živost i visoku raznolikost izložbenoga fundusa te obećavala doživljaj iskonske predanosti umjetničkom radu.

Kako je među riječkim umjetnicima predmetnoga vremena bila iznimno naglašena sklonost suvremenom likovnom izrazu, veliki je broj publike s nestrpljenjem iščekivao izložbu kako bi došao u poziciju utvrditi razvoj koji se kod vodećih lokalnih slikara dogodio unutar dvije godine tj. od posljednje sindikalne izložbe koja se u Rijeci održala 1939. godine. Bila je to i prilika za utvrđivanje i ocjenu ukupne umjetničke razine koju je likovna zajednica na Kvarneru dosegla.

Rassegna della pittura fiumana all'XI. Mostra Provinciale d'Arte di Abbazia. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 30. ožujak 1941., str. 4.

Ovi preneseni osvrti bili su posljednji koji su se doticali organizacije Jedanaeste izložbe Umjetničkoga sindikata. Daljnjih saznanja o njoj nemamo, kao niti jedinoga pisanog teksta kojim bismo mogli potvrditi njezino otvorenje, održavanje, tijek i odjeke.

Pokretanje inicijative za promjene u organizaciji Petnaeste međuprovincijske izložbe koja se prema novom planu trebala iz Trsta prebaciti u Rijeku otvaraju prostor za razmatranje određenih pretpostavki. Kako smo godinama do sada pratili paralelno ova dva događanja koja su se održavala za redom, prvo u Rijeci, a potom nekoliko mjeseci kasnije u Trstu, uvjerenja smo da je iz ovih razloga moglo biti obustavljeno pokretanje Jedanaeste izložbe Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije koja se u organizacijskom aspektu mogla stopiti s Petnaestom međuprovincijskom izložbom.

Petnaesta Međuprovincijska izložba Umjetničkoga sindikata Venecije Giulie u školi *Niccolo Tommaseo*, Rijeka

Likovni događaj koji je privukao najviše pažnje Riječana i u umjetničkom pogledu obilježio 1941. godinu, bila je Petnaesta Međuprovincijska izložba – *XV. Mostra d'Arte della Venezia – Giulia*. Pri samoj najavi događaja, nije se činilo da će to biti tako, niti da će se ova međuprovincijska izložba po bilo čemu razlikovati od istovrsnih prethodnih manifestacija koje su u godišnjem kontinuitetu pratile likovno stvaralaštvo provincije Venecije Giulie s redovitim aktivnim učešćem odabranih riječkih likovnih umjetnika.⁵⁶⁸

Izložbe koje su se u organizaciji regionalnoga Umjetničkog sindikata organizirale u Rijeci po istom modelu godišnjih manifestacija, do sada su lokalnoj publici osiguravale uglavnom upoznavanje domaćih umjetnika. Tek je na jednoj od prethodnih izložbi, onoj priređenoj 1939. godine građanima Rijeke omogućeno da se upoznaju s nekolicinom selekcioniranih slikara iz provincije Venecije Giulie koji su ovom prilikom gostovali sa po jednim likovnim djelom. U 1941. godini nakon što se prekinulo s organizacijom Jedanaeste izložbe Umjetničkoga sindikata Kvarnerske provincije koja se imala prirediti u opatijskom Izložbenom paviljonu, s velikim je zadovoljstvom prihvaćena vijest kojom je obznanjeno da će se Petnaesta Međuprovincijska

⁵⁶⁸ La XV Mostra d'Arte della Venezia Giulia a Fiume. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 31. srpanj 1941., str. 4.

izložba Venecije Giulie te godine održati u Rijeci, a ne u Trstu. Dostupni pisani izvori donose mišljenje da su ovakvoj radikalnoj odluci doprinijeli uspjesi vrlo agilne riječke umjetničke scene mladih slikara koji su svojim umjetničkim dostignućima postizali zavidne rezultate na regionalnim i međuprovincijskim izložbama. Među Riječanima se nije skrivalo zadovoljstvo donesenom odlukom, a oduševljenje je bilo podjednako bez obzira da li se radilo o članovima Umjetničkoga sindikata ili drugim, *običnim* građanima. Ovakvu je odluku donijelo Nacionalno vijeće za umjetnost na čelu kojeg je bio Antonio Maraini, kipar, tajnik Umjetničkoga sindikata na nacionalnoj razini i državni savjetnik za umjetnost, dakle najviši dužnosnik Italije unutar navedenoga područja u čijem je liku bila objedinjena vrhovna vlast tadašnje sindikalne i državne administracije.⁵⁶⁹

U ozračju oduševljenja koje je zahvatilo Rijeku zbog dobivanja organizacije jedne tako velike i značajne izložbe, morali bi se osvrnuti na dva velika prethodna iskustva koja je Rijeka priskrbila organiziranjem velikih, točnije međunarodnih izložbi. Bile su to izložbe održane 1925. i 1927. godine na kojima je bio izložen značajno veći broj umjetničkih radova nego što ih se trebalo prezentirati na ovoj izložbi. Ovom prilikom možemo podsjetiti da se na pojedinim od navedenih međunarodnih manifestacija – međunarodnim likovnim izložbama u Rijeci izlagalo i do 1200 umjetničkih radova koji su pristigli iz nekoliko europskih zemalja kao što su bile Kraljevina Jugoslavija, Mađarska, Bugarska, Poljska, Čehoslovačka, Rusija, Engleska, te Italija kao zemlja domaćin. Istražujući primarne izvore iz godina održavanja tih izložbi, ali i kasnijega razdoblja ne može se naići čak niti na navode nominalnih razloga kojima bi se moglo objasniti zašto su ove izložbe naprasno prekinute.

Sagledavanjem entuzijastičnih najava koje su u riječkom tisku uslijedile povodom organizacije Petnaeste Međuprovincijske izložbe nameće se dojam kako se radilo o iznimno propagandistički prezentiranim činjenicama koje su bile izravno usmjerene na javno iskazivanje nacionalnoga ponosa te poticanje emocija usmjerenih velikom svetalijskom bratimljenju koje je u svakom detalju donosilo duh fašističke ideologije. Zanimljivo prezentirana kroz izraz *međuprovincijske ljubavi* jednoga jedinstvenoga, velikoga i moćnoga naroda, izložba koja se tek trebala organizirati donosila je čitav niz popratnih aktivnosti koje su bile nedvojbeno i nepobitno

⁵⁶⁹ La XV Mostra d'Arte della Venezia Giulia a Fiume. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 31. srpanj 1941., str. 4.

političke te nisu imale nikakvih dodirnih točaka s likovnim stvaralaštvom. Ideja nacionalnoga jedinstva i snage te promocija uloge Rijeke kao nesumnjivo značajne talijanske metropole, duboko integrirane u narod koji je stvorio civilizaciju i svijet kakav je tada bio poznat, nametala se ovom prilikom kroz umjetnost kao iznimno prigodan medijator. Ovakva razmišljanja mogu se potkrijepiti i nizom novinskih osvrtâ koji su dodatno veličali snagu i moć Riječke umjetničke scene biranim riječima usmjerenim u prvom redu neupitnoj umjetničkoj kvaliteti lokalne avangardne grupe. Ime grada Rijeke u tadašnjoj se Italiji uzdizalo do simbola toliko žuđene pobjede u svakom iole prigodnom trenutku. Ne čudi stoga da je Petnaesta međuprovincijska izložba iz Trsta preseljena u Rijeku.

Ne krijući veliko zadovoljstvo koje je ovom prilikom ukazano Riječanima, prefekt Kvarnerske provincije je obećao da će s najvećim interesom podržati manifestaciju, dok je riječki gradonačelnik Arturo de Maineri također iskazao podršku izložbi dodijelivši joj na raspolaganje *Villu Margheritu* u gradskom parku Regina Margherita koja je po njegovom sudu bila najljepše sjedište za predstojeći događaj.⁵⁷⁰

Svečano otvorenje izložbe planirano je za prvu polovinu mjeseca rujna. Trebalo bi se održati uz predstavnike lokalnih vlasti i zastupnike nacionalne konfederacije likovnih stručnjaka i umjetnika iz Rima. Nestrpljenje je zavlдалo gradom zbog značaja samoga događaja, ali i zbog velikih očekivanja od izložbe za koju se pretpostavljalo da će u grad donijeti redom djela velikih talijanskih umjetnika. Prateći daljnji tijek priprema, krajem mjeseca kolovoza čitamo vijest kako će se izložba ipak morati izmjestiti u neki drugi gradski prostor uz objašnjenje kako je prostor *Ville Margherite* u navedeno vrijeme zauzet drugim, ranije dogovorenim događanjem. Kao zamjenski prostor bila je predložena zgrada osnovne škole u ulici Via Daniele Manin za koju su organizatori procijenili da je ipak najprikladniji prostor za održavanje ovako velike manifestacije.

Približavanjem rokova, Organizacijski odbor na čijem su čelu bili Arturo de Maineri kao tadašnji gradonačelnik grada Rijeke i kipar Marcello Mascherini kao tajnik Sindikata, uz tajnika izložbe, slikara Ladislao de Gausa i članove u sastavu Ugo Lado, Ugo Cara, Mario Lannes, Franco

La XV Mostra Interprovinciale d'Arte si aprira a Fiume il 15. settembre. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 30. kolovoz 1941., str. 3.

Orlando i Edgardo Sambo, iskazivao je nadu kako će se ovoj manifestaciji odazvati veliki broj umjetnika objih Provincija i pritom izložiti što veći broj umjetničkih radova. Očekivalo se da će na izložbi svoja ostvarenja prikazati i oni umjetnici koji su već *bili pod oružjem*. U komentarima izložbe koja se približavala, isticalo se kako će Rijeka dobiti priliku upoznavanja s najboljim umjetnicima objiju Provincija, biti u prilici komparirati umjetničke pravce i tako vrlo objektivno valorizirati umjetničke radove riječkih umjetnika i njihove braće iz Provincije Venecije Giulie. Prema informacijama u dnevnom tisku prosudbeno povjerenstvo je tijekom procesa recenzije radova i formiranja konačnoga izložbenog postava trajno imalo na umu umjetničku vrijednost djela koje je kao svako pojedinačno ostvarenje pokušavalo maksimalno objektivno valorizirati.⁵⁷¹

Nekoliko dana uoči otvorenja izložbe, zadatak postavljanja radova povjeren je kiparu Mascheriniju te slikarima Lannesu i de Gaussu.⁵⁷² U odgovoru na poziv za sudjelovanje na izložbi bila su prijavljena 302 umjetnička rada sa 125 različitih autorskih potpisa. Među odabranim ostvarenjima, po konačnoj je odluci bilo prihvaćeno 113 slika, 27 skulptura te 17 akvarela, crteža i grafika, radova 82 različita umjetnika iz objih Provincija. Uz objavu rezultata natječaja, navedena je i opaska kako se u ovom slučaju radilo o nepristranom sudu žirija bez obzira na vrlo zahtjevnu ratnu svakodnevicu u kojoj se živjelo.⁵⁷³ U kratkom osvrtu koji je kroz tisak iznesen neposredno prije otvorenja izložbe kaže se kako su slikarska i kiparska djela bila iznimno skladno izložena duž zidova mnogobrojnih dvorana na način koji je svakom pojedinačnom likovnom ostvarenju osiguravao njegovo pravo mjesto. Zanimljivo je kako je akvarelima i crtežima na ovoj izložbi dodijeljena posebna dvorana za razliku od dosadašnjega smještaja uglavnom u hodnicima. Jedna od posljednjih informacija koju je publika dobila u sklopu aktivnosti najave događaja, bila je ona o tiskanju kataloga⁵⁷⁴ izložbe koji je po najavama već bio bogato ilustriran i spreman za distribuciju. (88. i 89. slika)

Dana 14. rujna u osnovnoj školi *Niccolo Tommaseo* u Via Daniele Manin u 11.30 sati, svečanim je programom otvorena Petnaesta međuprovincijska izložba umjetničkih sindikata na kojoj su,

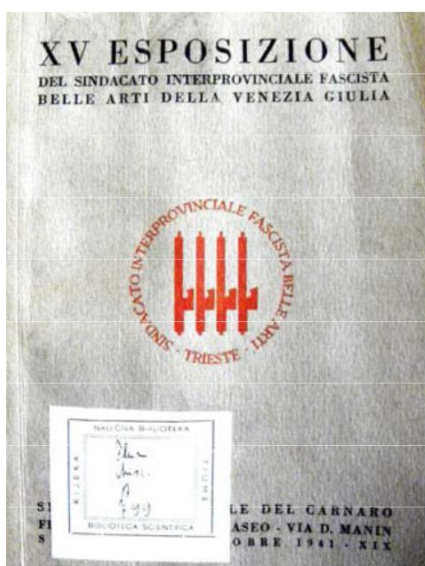
La XV Mostra d'Arte della Venezia Giulia a Fiume. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 31. srpanj 1941., str. 4.

La prossima apertura della XV.a Mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 12. rujna 1941., str. 3.

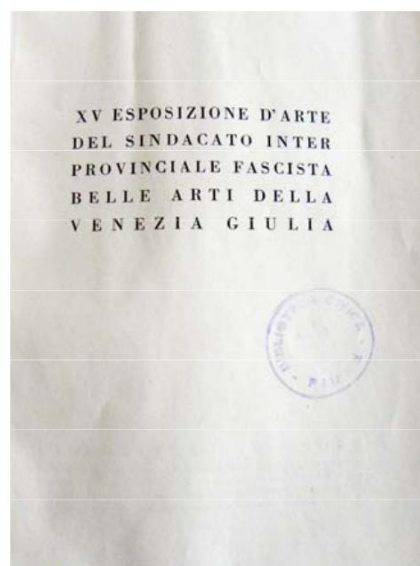
La XV. Interprovinciale d'Arte si inaugura oggi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 14. rujna 1941., str. 3.

Slikovni prilog iz kataloga reproduciran je i priložen u prilogu doktorskoga rada od 158. do 177. priloga.

kako je to i dolikovalo, prisustvovali mnogi uglednici iz gradskih institucija, političkoga miljea Kvarnerske provincije i uzvanici vrha talijanske države. Ne možemo se oteti dojmu da je organizacija ovakve izložbe u Rijeci doživljena kao nagrada zbog postignute razine umjetničkoga razvoja i umjetnika koji su godinama djelovali bez vlastitoga umjetničkog paviljona, a ipak uspijevali postići izvanredne rezultate na ponos vlastitoga grada, šire regije i cijele talijanske nacije.

88. slika: Naslovnica kataloga izložbe *XV. Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia Giulia*, Rijeka

89. slika: Unutarnja stranica kataloga izložbe *XV. Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia Giulia*, Rijeka

Nakon svečane ceremonije otvaranja izložbe, uvaženi gosti, redom političari, u pratnji Ladislava de Gaussa razgledali su izložbu zaustavljajući se ležerno pred pojedinim slikama i provodeći vrijeme u razgovoru s umjetnicima. Na kraju obilaska izložbe, uvaženi su gosti čestitali te izrazili nepodijeljenu i bezrezervnu podršku organizatorima i umjetnicima. U čast izložbe, oni su ovom prigodom učinili i nekoliko otkupa umjetničkih djela. Popis svih izlagača, izloženih radova i učinjenih otkupa prikazan je u tablici broj 20. Nakon što je bio dovršen obilazak izložbe od

strane lokalne i nacionalne vrhuške, ona je otvorila svoja vrata i za ostale posjetitelje koji su doslovno pohrlili razgledati izložena djela.⁵⁷⁵

Ako analiziramo brojeve koji su obilježili selekcijski postupak, prema već istaknutom valja podsjetiti kako je na ovoj međuprovincijskoj izložbi bilo izloženo 157 umjetničkih radova 82 različita autora i u različitim likovnim tehnikama. Kako je u selekciji bilo čak 125 umjetnika, vidljivo je kako je konkurencija bila očito vrlo jaka te kako su priliku izlagati dobili samo najbolji i najuspješniji autori. Ovakav veliki interes i stroga selekcija svrstavaju izložbu u skupove visoke kulturne i umjetničke razine. Ovakvoga je mišljenja bio i uvaženi talijanski likovni kritičar Silvio Benco koji je pažljivo razgledao izložbu ubrzo nakon njezinoga otvorenja i iznio svoj sud u dnevnom listu *Il Piccolo* iz Trsta.⁵⁷⁶ Iz predmetnoga osvrta doznalo se kako su slikari Fijumani bili objedinjeni u jednoj dvorani i odlično predstavljeni. Po kazivanju kritičara, *vrlo harmonično*, bez obzira na to što su individualne razlike između umjetnika bile vrlo velike i upadljive. Ladislao de Gauss, tajnik sindikata, predstavio se jednim otmjenim portretom i jednom mrtvom prirodom, Maria Arnold je participirala jednim pejzažom i dvjema mrtvim prirodama, Ana⁵⁷⁷ Antoniazzo s tri *jedinstvene* slike, Miranda Raicich s nekoliko atraktivnih pejzaža, Vera Scandino s jednim interesantnim pejzažom, Romolo Venucci s dvije slike iznimno živih boja i jednom skulpturom, dok je Marcello Ostrogovich sudjelovao s tri *prekrasna* akvarela. Među autorima je bio i Mario de Hajnal koji je izložio dvije male *snažne* slike, a bili su tu još i Cornelio di Giusti – Zustovich, Oscar Knollseisen, Ugo Terzoli svi redom zastupljeni izvrsnim radovima, baš kao i Butcovich – Visintini, Nuzzi Chierogo Ivancich te Gerardo Ianelli.⁵⁷⁸ Od tršćanskih su se umjetnika isticali slikari Marcello Mascherini, Adolfo Levier, Carlo Sbisà, Edgardo Sambo, Mario Lannes, Napoleone Fiumi, Vittorio Bergagna, Augusto Cernigoi, Franco Orlando, te akvarelisti Ramiro Meng i Tonci Fantoni. Među istaknutim talijanskim kiparima, ovom su prilikom izlagali Alfonsa Canciani, Ugo Cara i Alessandra Pscacaropulo, dok su iz udaljenijih gradova Provincije Venecije Giulie bili prisutni Gino de

Arte Giuliana e del Carnaro – La XV. Mostra Interprovinciale di e inaugurata ieri, *La Vedetta d'Italia*, Fiume, 15. rujan 1941., str. 3

Rassegna dell'arte giuliana alla XVa Esposizione intersindacale. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 27. rujan 1941., str. 3.

U dnevnom tisku njezino se ime zna navoditi raznoliko poput ana, anna, anita.

Neri, B. La Sala dei Fiumani alla Mostra Sindacale. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 30. rujan 1941., str. 3.

Finetti iz Cormonsa, Attilio Fonda iz Pirana, kipar Ferruccio Patuna iz Monfalconea, Mario Santori iz Gorizije i Gigi Vidris iz Pule.⁵⁷⁹

Ovaj pregled umjetnika koji su izlaganjem svojih najboljih djela dali nesebičan doprinos uspjehu manifestacije, naglašeni su samo najistaknutiji sudionici. Već je njihova nazočnost ukazivala na veličinu, značaj i uspješnost manifestacije, a izvrsnost ovih autora bila je tema o kojoj se govorilo i tijekom kasnijega razdoblja, dugo nakon zatvaranja izložbe. Detaljan popis umjetnika i izloženih radova donio je katalog kojega smo istakli u okviru prikaza pripremnih aktivnosti izložbe.

Kritički osvrti autora Bruna Nerija te fijumanskih pjesnika Osvalda Ramousa i Orestea Carpinaccija bili su preneseni u dnevnom tisku, a osim osobnih stavova i promišljanja, donosili su i iscrpne, dugačke i iznimno detaljne opise izloženih djela. Iz ovih izvora doznajemo da su provincijski umjetnici bili raspoređeni u nekoliko izložbenih dvorana te da je raspored bio formiran na temelju načela njihovih primarnih slikarskih preokupacija. Nažalost niti u jednom od ovih osvrtu nije iznesen generalan sud o izložbi, umjetnosti i valorizaciji izloženih radova, o zastupljenosti novih pravaca, učinjenim pozitivnim ili negativnim pomacima riječkih umjetnika. Pregledom dostupnih izvora mora se istaknuti ovaj nedostatak sveobuhvatnoga i kritičkog sagledavanja temeljnih umjetničkih vrijednosti i procjena očekivanoga značaja ove opsegom i nominalnim značajem neupitno velike manifestacije. Kroz osobne osvrtu ovih književnika koji su redom bili bazirani na njihovim slobodnim interpretacijama djela, teško nam je, ako ne i nemoguće formirati utemeljeno mišljenje o izložbi. U pokušaju stjecanja dojma o ovoj izložbi, preostaje nam stoga analizirati postojeće informacije vezane uz umjetnike i njihova djela onako kako su one zabilježene, prema izlagačkim skupinama.

U osvrtu na umjetnike Provincije Venecije Giulie pohvaljen je tako dio postava koji su činili umjetnici Mascherini, Gauss i Lannes. Kipar Marcello Mascherini na izložbi se tako predstavio hvaljenom skulpturom *Specchio d'acqua* (178. prilog) – malom, majstorski izvedenom broncom gologa ženskog tijela u neobičnoj pozi koja je ilustrirala ogledavanje u vodi. Pored ovog rada, isti je autor izložio još dvije skulpture u bronci *Uomo a cavallo* i *La testa di Renata*. Drugi kipar, Ugo Carra predstavio se skulpturama u drvu *Eroe dell'aria* i *La testa di Olivia* koje su obje bile

⁵⁷⁹ Neri, B. Nelle sale della Mostra degli artisti giuliani. *Le Vedette d'Italia*. Fiume, 23. rujan 1941., str. 3.

okarakterizirane kao izvrsna djela. Prva u nizu istaknutih slikara, bila je autorica Jolanda Meneghini sa svojim portretima žena u kostimima. Slijedila ju je Gianna Brumatti koja se predstavila čistim i prozračnim vedutama krša između kojih je djelo naslova *Paesaggio* ocjenjeno najboljim. Napoleone Fumi, ligurski umjetnik koji je živio i radio u Trstu, ovom se prilikom riječkoj publici predstavio s dva ženska portreta, koji su imali izvrsne crteže u bazi i još bolje kompozicije nadodanih prigušenih tonova. Među njima se najviše isticao rad naslova *Porto di Trieste*. Riccardo Bastianutto se ovom prigodom predstavio mrtvom prirodom s motivom riba. Upravo je ova slika bila povodom opaski kritike kako je na ovoj izložbi bilo moguće vidjeti mnogo mrtvih priroda s ribama koje su možda bile znakom vremena u kojem se živjelo. Odličan pejzaž naslova *Il porto*, izvrsne kompozicije i sugestivne palete boja izložio je Renato Daneo, koji je bio autor i još jedne prikazane slike, mrtve prirode s povrćem – balancanama koja je oduševila posjetitelje svojom izvrsnom kompozicijom i uspješnim poigravanjem komplementarnih žutih i plavih tonova. Mario Lannes istaknuo se slikom *Giardino* koju je otkupila *Galleria Revoltella* iz Trsta, a koja je bila bazirana na brojnim studijama zelenila nakon kiše. Osim nje, isti je autor izložio i djelo *La testa di bambina* i jedan uspješni morski pejzaž. Doživljaj dviju mrtvih priroda koje su u svom umjetničkom izrazu i slikarskoj poetici bile na tragu umjetnosti 1800 – tih, prikazala je slikarica Madalena Springer kroz vrlo uspjele kompozicije grožđa i povrća. Franco Orlando koji je po mišljenju kritike još uvijek bio u potrazi za vlastitim umjetničkim putem, izložio je sliku *Valle degli ulivi* na kojoj se vidio izrazito velik utjecaj futuriste Carla Carra. Carlo Sbisà je izložio dva akta od kojih je jedan bio otkupljen. Zanimljivo je kako su oba ova prikaza tijela nastala u maniri neoklasicizma, uz uspostavljenju visokosugestivnu osjetljivost koja se mogla uočiti i na slikaričinim pejzažima.⁵⁸⁰

Brojni akvareli, crteži i grafike, bili su okupljeni u jednoj dvorani koja je tako u potpunosti posvećena umjetnicima koji su se u svom umjetničkom radu najviše posvetili upravo ovim likovnim tehnikama. Tu su bili Giovanni Giordani koji se predstavio zimskim pejzažima upravo nevjerojatno uvjerljivoga prikaza planinskih masiva, Marcello Ostrogovich se u ovom dijelu selekcije također predstavio pejzažima među kojima su se isticali radovi *Via di Sarajevo*, vrlo sugestivna veduta *Cittanova*, dok je po prenesenim dojmovima najuvjerljivije iskazao svoje umijeće u djelu *Paesaggio invernale*. Tršćanin Ramiro Meng izložio je brojne pejzaže među

⁵⁸⁰ Neri, B. *Nelle sale della Mostra degli artisti giuliani*, *Le Vedette d'Italia*, Fiume, 23. rujan 1941., str. 3.

kojima se našlo i nekoliko velikih floralnih kompozicija, Maria Arnold je bila zastupljena s nekoliko svojih sjajnih akvarela, dok se Anna Antoniazzo predstavila uspješnim crtežom u tehnici pastela koji je donosio mističnu atmosferu i bio uvjerljiva ilustracija kvalitete rada ove izvrsne crtačice. Cornelio Di Giusti – Zustovich se predstavio monotipijama na kojima su bile prezentirane vedute Crikvenice. Izložba je istakla i rad Marie Kandus, Riječanke koja je živjela u Puli, a koja je na izniman način, nakon dugoga vremena izbivanja s izložbi iznenadila publiku s tri akvarela izvrsne kvalitete od kojih su se izdvajali *Natura morta* i *Mandorlo a Veruda*. Tonci Fantoni, definiran kao autor precizno definiranoga slikarskog puta, predstavio se s nekoliko akvarela razigrane i žive palete među kojima je kritika izdvojila djela *Bagnanti* i *Fiori*. U segmentu crteža i grafika tu su još bili Sauto Bidoli sa studijom portreta, Nino Perizzi s dvije kompozicije, Virgilio Pisebender sa studijom glave i Mario Gero s jednim drvorezom. Pored brojnih izloženih crteža i akvarela, u ovom dijelu izložbe, prisutan je bio i Mario Sartori, kipar iz Gorice koji se predstavio s tri rada *Bagnante* i dvjema studijama dječjih glava.⁵⁸¹

U nastavku pregleda istaknutih izlagača s ove velike i nedvojbeno značajne izložbe, valjalo bi spomenuti još nekoliko umjetnika koji su bili privukli pažnju publike te se po mišljenju kritike izdvojili kvalitetom predstavljenih uradaka. Arno Wetzel je bio zapamćen po vrlo preciznim crtežima izvrsne fature *Il barcone* i *Testa di donna*. Adelchi Concilia se bila predstavila s hvaljenom vedutom *Dalla mia finestra* koja je uvjerljivo prenosila doživljaj potpune utopljenosti u sivilo zimskoga dana te s mrtvom prirodom *Stella marina* koja je toplim i umirujućim tonovima predstavljala antipod prethodnom istaknutom radu. Po osvrtima koje su prenijele novine, dopadljivi su bili radovi Brune Beltrame i Marine Flaugnatti, dok su divljenje izazvale hladne plave boje kojima je bila okupana veduta *Costa istriana* autora Maria Rabeza. Slikar Pietro Lucano na izložbi je bio prisutan s jednim portretom i jednim morskim pejzažom, a Edgardo Sambo sa svoje dvije vedute lučica prikazanih u naglašeno romantičnoj maniri. Nekoliko estetski privlačnih uradaka među kojima se isticao *Primo sole* izložio je Cesare Cuccoli, dok se Goričanin Gino de Finetti predstavio s tri rada velikih formata koji su donosili motive cvijeća. Autorica Giovanna Reya izložila je mrtvu prirodu također cvjetnoga motiva, dok

⁵⁸¹ Neri, B. Gli acquarellisti alla Mostra degli artisti giuliani. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 25. rujan 1941., str. 5.

je autor iz Monfalconea, Ferruccio Patuna prezentirao svoj autorski opus radovima *I pesci i Testa di giovinetta*.⁵⁸²

Među zaključcima ove izložbe nailazimo na osvrt kojega su dali sami organizatori, a koji se odnosio na kriterije odabira umjetničkih djela. Ponosni uspjehom manifestacije, željeli su naglasiti kako se prosudbeno povjerenstvo tijekom odabira radova vodilo, uz ukupno poštivanje svih deklariranih i precizno navedenih kriterija za primjereno valoriziranje svakoga pojedinačnoga rada, ipak nešto fleksibilnijim, blagonaklonim stavovima koji su se primjenjivali na radove mladih umjetnika. Uzimajući u obzir razvojni put na kojem su ti mladi entuzijasti bili te procjenu da će sudjelovanje na ovakvoj izložbi za svakoga od njih bez dvojbe biti izniman podstrek i nenadoknativa prilika za učenje, članovi povjerenstva su tolerirali umjetničku nesavršenost u radovima mladih slikara – početnika.

Stav tršćanskih članova žirija bio je kako pri odabiru radova valja podstrek davati riječkim umjetnicima sa željom da se u prilici gostovanja ove međuprovincijske izložbe predstave ukupnoj talijanskoj javnosti u što većem broju i sa što značajnijim umjetničkim opusom. U ovom osvrtu objavljenom nakon same izložbe, organizatori nalaze potrebnim u nastavku istaći da izostanak nekih od poznatijih riječkih umjetnika ne znači da su njihovi radovi tijekom prosudbe odbijeni, već da upućuje na činjenicu kako se iz objektivnih razloga jednostavno nisu niti prijavili za sudjelovanje.

Prilika je iskorištena i za isticanje činjenice o vrlo dobroj posjećenosti izložbe. Broj ljubitelja umjetnosti koji je pristizao, bivao je iz dana u dan sve veći, a zadovoljstvo organizatora bilo je neizmjereno i zbog iznimno pozitivnih reakcija. Prema dostupnim zabilješkama, posjetitelji su se tijekom razgleda izložaka većinom kretali s osmjehom na licu, često u znak odobravanja klimajući glavama i zadovoljno izražavajući svoja mišljenja. Reakcija koja se opisuje i kroz objavljene natpise interpretira, pokazala je prema mišljenju autora teksta kako riječka publika sada više nije bila samo pasivan promatrač i u sebe zatvorena amorfn masa koja se nekoć nezainteresirano vukla od izložka do izložka već je postala aktivnim sudionikom manifestacije koja je živjela u gradu u svom punom smislu i zamahu. Ovo opažanje je u zaključku procijenjeno

⁵⁸² Neri, B. Continuando la visita alla Mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 26. rujan 1941., str. 3.

kao vrlo dobar znak za riječku umjetnost u cjelini jer je nedvojbeno pokazao da je podignuta ukupna razina senzibiliteta posjetitelja prema umjetnosti.

Posljednjih dana izložbe žiri za dodjeljivanje nagrade sastavljen od članova: kipar Marcello Mascherini u funkciji predsjednika te slikar Napoleone Fumi i Bruno Neri kao članovi, jednoglasno su dodijelili nekoliko nagrada. Otkupna nagrada koju je osigurala Kraljevska Kuća – *Case Reale* dodijeljena je autorima Giuseppe Moro za rad *Fiori* i Ramiro Meno za djelo istoga imena – *Fiori*. Nagradu koja se dodjeljivala pod imenom Ducea dobio je Ladislao de Gauss za sliku i Mario Sartori za skulpturu.⁵⁸³ Nagradu *Partito Nazionale Fascista (P. N. F.)* je dobio Federico Righi za sliku i Alessandro Psacaropulo za skulpturu. Nagrade koje je dodjeljivalo Ministarstvo korporacija – *Ministero delle Corporazioni*, dobili su akvarelista Tonci Fantoni i slikarica Anita Antoniazio, dok su otkupne nagrade Konfederacije likovnih stručnjaka i umjetnika – *Confederazione Professionisti e Artisti* dobili slikari Gianni Brumalli i Luciano Posa.

Tablica 20.

Popis izlagača, djela i otkupnoga statusa s izložbe *XV. Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia Giulia*⁵⁸⁴, Fiume, 1941. godina

Organizacijski odbor:

predsjednik: Dott. Comm. Arturo de Maineri – *Podesta di Fiume*

tajnik sindikata: kipar Marcello Mascherini

tajnik izložbe: slikar Ladislao de Gauss

članovi: ing. Dott. Ugo Lado, kipar Ugo Cara, slikar Mario Lannes, Franco Orlando, Edgardo

Sambo

Stručni žiri:

predsjednik: kipar Marcello Mascherini

članovi: kipar Ugo Cara, slikar Mario Lannes, Franco Orlando, Giuseppe Moro

nema naslova slika i skulpture

Popis izlagača i umjetničkih radova dobiven je iz kataloga koji je za tu priliku bio štampan. Otkupni statusi su sastavljeni iz kritičkih osvrta o likovnim umjetnicima i njihovim umjetničkim radovima navedenih u dnevnim novinama. Podatci u ovom tabličnom prikazu podložni su dopunama.

Izlagачi - autori	Naslov djela i tehnika	Otkup
Pittura		
Jolanda Ballarin (Pola)	<i>Natura morta</i> <i>Paesaggio</i> <i>Paesaggio</i>	
Fides Battigelli	<i>Manon</i>	
Riccardo Bastianutto	<i>Natura morta</i> <i>Paesaggio</i>	
Bruna Beltrame	<i>Figura</i> <i>Stella Marina</i>	
Margherita Bembina	<i>Natura morta</i> <i>Ritratto (177. prilog)</i>	
Vittorio Bergagna	<i>L'anfora infiorata</i>	*8
Santo Bidoli	<i>Cactus e conchiglia</i>	
Albino Brandolin	<i>Pesche</i>	
Gianni Brumatti	<i>Il granno del Carso</i> <i>Paesaggio (169. prilog)</i> <i>Laghetto a Vogliano</i>	
Augusto Cernigoi	<i>Suonatore di fisarmonica</i> <i>Anguille</i> <i>Frutta</i>	
Giuseppe Cesar	<i>Piccolo tirolese (173. prilog)</i> <i>Ritratto</i>	
Riccardo Colonna	<i>Paesaggio di Zaule</i>	*7
Adelchi Concilia	<i>Dalla mia finestra</i> <i>Testa di donna</i>	
Cesare Cucoli	<i>Prima sole</i>	
Renato Daneo	<i>Il porto</i> <i>Natura morta</i>	
Romeo Daneo	<i>Autoritratto</i>	
Oreste Dorbes	<i>Rustico</i>	
Gino de Finetti	<i>Marionette (162. prilog)</i> <i>Zinnie</i> <i>Fiori di carta</i>	*1
Napoleone Fiumi	<i>Lontananze (168. prilog)</i> <i>Pensierosa</i> <i>Porto di Trieste</i>	
Marina Flaugnatti	<i>Fiori</i>	
Attilio Fonda	<i>Natura morta</i>	

Frida Giordani	<i>Natura morta</i>	
Mario Girolimini	<i>I due amici</i>	*1
Amalia Glanzmann	<i>Ritratto</i>	
Lauro Laghi	<i>Ciliege</i>	
Mario Lannes	<i>Elsa (163. prilog)</i> <i>Giardino</i> <i>Paesaggio</i>	
Adolfo Levier	<i>Ritratto del Cav. G. Gianese (170. prilog)</i>	
Piero Lucano	<i>Marina</i> <i>Ritratto</i>	
Lauro Lucchesi	<i>Paesaggio</i> <i>Paesaggio</i>	
Giuseppe Martinello	<i>Casa del villaggio</i>	
Luigi Mazzaroli	<i>Lavoro</i>	
Ramiro Meng	<i>Fiori (167. prilog)</i>	
Iolanda Maneghini	<i>Ritratto</i>	
Giuseppe Moro	<i>Messe matura</i> <i>Gigli</i> <i>Rose</i>	*9
Luciano Posar	<i>Piazza della Liberta (172. prilog)</i> <i>Passeggiata</i> <i>Scampagnata</i>	
Franco Orlando	<i>Valle degli ulivi (165. prilog)</i> <i>Giubetto Rosso</i>	
Carlo Pacifico	<i>Studio per ritratto</i>	
Antonio Quaiatti	<i>Paesaggio</i>	
Mario Rebez	<i>Costa istriana</i>	
Federico Righi	<i>Arighe (171. prilog)</i> <i>Nudo di donna</i> <i>Frutta</i>	
Gianni Roma	<i>Isola d'Istria (controluce)</i> <i>Studio</i> <i>Strada solitaria</i>	
Romano Rossini	<i>Pioggia (159. prilog)</i>	*1
Carlo Sbisa	<i>Ninfa dormiente</i> <i>Circe (166. prilog)</i> <i>Canale gradese</i>	
Luigi Spacal	<i>Ingresso al parco</i> <i>Convienze</i>	

	<i>Casette in collina</i>	
Maddalena Springer	<i>Natura morta</i> <i>Uva</i>	
Duilo Svara	<i>Testa di bimba</i>	
Edgardo Sambo	<i>Littrice</i> <i>Marina</i> <i>Marina</i>	
Marino Spadavecchia	<i>Strada</i>	
Giuseppe Superina	<i>Ritratto</i>	
Orfeo Toppi	<i>Natura morta</i>	
Arno Wetzel	<i>Il barcone</i>	
Scultura		
Tristano Alberti	<i>Pugilatore</i>	
Alfonso Canciani	<i>Madonnina</i>	*1
Ugo Cara	<i>Olivia (164. prilog)</i> <i>Eroe dell'aria</i> <i>Figura di donna</i>	*1
Giulio Castagna	<i>Testa del Duce</i>	
Ermano Fonda	<i>Vecchi accordi</i>	*2
Marcello Mascherini	<i>Specchio d'acqua (178. prilog)</i> <i>Uomo a cavallo (161. prilog)</i> <i>Renata</i>	
Mariano Palmin	<i>Ritratto Sig.ra E. A.</i>	
Ferruccio Patuna	<i>I pesci</i> <i>Testa di giovinetta</i> <i>Bagnanti</i>	
Allesandro Psacaropulo	<i>Comm. Quarantotti</i> <i>Femminilita</i> <i>Seguendo il sole</i>	
Teodoro Russo	<i>Bruno Mussolini (158. prilog)</i>	
Battista Giovanni Sales	<i>Mussolini – Hitler</i>	
Mario Sartori	<i>Ritratto di mia figlia</i> <i>Ritratto di mia nipote</i> <i>Bagnante</i>	
Duilio Svara	<i>Rita</i>	
Oreste Totto	<i>Medaglie</i>	
Acquarelli e bianco e nero		
Santo Bidoli	<i>Studio per ritratto</i>	
Tonci Fantoni	<i>Porto di pescatori</i>	

	<i>Bagnanti</i> <i>Fiori</i>	
Giovanni Giordani	<i>Paesaggio invernale</i>	
Ramiro Meng	<i>Fiori</i> <i>Fiori</i> <i>Fiori</i>	*9
Nino Perizzi	<i>Composizione</i> <i>Composizione</i>	
Virgilio Pitscheider	<i>Testa</i>	
Gigi Vidris	<i>La trattoria</i>	
Artisti Fiumani		
Anna Antoniazio	<i>Natura morta</i> <i>Ritratto (175. prilog)</i>	
Maria Arnold	<i>Paesaggio alpestre (174. prilog)</i> <i>Sardelline</i> <i>Natura morta</i>	*3 *1
Ladislao de Gauss	<i>Pini marini</i> <i>Maglia rosa (160. prilog)</i> <i>Natura Morta</i>	*4
Mario de Hajnal	<i>Piazza S. Michele, Fiume</i> <i>Scoglietto (182. prilog)</i>	*1
Cornelio di Giusto – Zustovich	<i>Venezia canale ai giardini</i> <i>Cirkvenizze</i>	
Gerardo Ianelli	<i>Viale solitario</i>	
Oscarre Knollseisen	<i>Paesaggio</i>	*6
Marcello Ostrogovich	<i>Pace invernale</i> <i>Cittanova d'Istria</i> <i>Via di Saraievo</i>	*5
Miranda Raicich	<i>Nuvolone sulle Alpi</i> <i>Campagna istriana</i> <i>Volosca (176. prilog)</i>	*3 *4
Vera Scardino	<i>Paesaggio</i> <i>Natura morta (181. prilog)</i>	
Ugo Terzoli	<i>Rialto</i>	
Romolo Venucci	<i>Figura</i> <i>Paesaggio</i>	
Carmino Visintin	<i>Piazzetta</i> <i>S. Simone Profeta</i>	

Scultura		
Nuzzi Ivancich Chierogo	<i>Sonno – bassorilievo</i>	
Ugo Terzoli	<i>Figura</i>	
Romolo Venucci	<i>Vittoria</i>	
Acquarelli e bianco e nero		
Cornelio di Giusto	<i>Cirkvenizze</i>	
Luigi Morini	<i>Acquaforte – 2 rada</i>	
Vera Scardino	<i>Conigli</i>	

otkup br. 1 – Ministro Host Venturi za *Ministero delle Comunicazioni*

otkup br. 2 – privatna kupovina N.N.

otkup br. 3 – *Comune di Fiume*

otkup br. 4 – *Provincia del Carnaro*

otkup br. 5 – *Assicurazioni 'Fiume'*

otkup br. 6 – *Cantieri Nv. 'Quarnaro'*

otkup br. 7 – *Consiglio Provinciale dalle Corporazioni*

otkup br. 8 – prof. Fausto Franco – *Sovrintendente ai Monumenti e alle Gallerie*

otkup br. 9 – *Casa Reale*

Izložba Enza Ceccherinija u izlozima jednoga od dućana na riječkom Corsu

Sredinom mjeseca studenoga, u jednom od izloga riječkih dućana na gradskom *Corsu*, izložio je Enzo Ceccherini 13 radova koji su izazvali veliki interes, po bilješkama kritike čak divljenje riječke publike. Kako se u dostupnom tekstu navodi, radilo se o djelima izuzetne tankoćutnosti, izražajnih boja, iznimne čistoće i harmonije crteža. Ovaj firentinski slikar predstavio je nekoliko mrtvih priroda vrlo osobitoga stila, nekoliko upečatljivih urbanih pejzaža koji su prikazivali vedute uz rijeku *Eneo* – Rječinu. Obzirom da je autor bio i do 1930. godine vlasnik vrlo poznate talijanske manufakturne radionice keramike – *Manifattura Ceramica Alma* pored navedenih radova ovom prilikom izložio je i dvije oslikane terakote. Prema bilješkama suvremenika, ovaj nedvojbeno inspirativan i visokoproduktivan umjetnik, svoju je manufakturnu radionicu zatvorio

kako bi se mogao baviti i ostalim granama umjetnosti koje su ga osim keramike privlačile te kako bi sa svojim radovima mogao prisustvovati važnijim umjetničkim manifestacijama.⁵⁸⁵

7.19. 1942. godina

7.19.1. Izložba Arriga Ricottija u izlogu dućana *Lazzarini*, Rijeka

Kao i u brojnim drugim, ranijim prilikama, riječki je Korzo (*Corso Vittorio Emanuele III.*) početkom siječnja 1942. godine ponovo u izlozima svojih trgovina ugostio nova likovna djela. Ovoga je puta u trgovini *Lazzarini* riječki slikar Arrigo Ricotti izložio tri umjetnička rada iz svoje novije produkcije od kojih je jedan bio pejzaž, a ostala dva su prikazivala motive cvijeća. Ricotti je kao slikar bio vrlo poznat Riječanima, iako nije često izlagao. Na sindikalnim izložbama nije uopće sudjelovao pa se pretpostavlja da i nije bio član Umjetničkoga sindikata. Riječani su ovoga predanog umjetničkog stvaraoca dobro poznavali iz razdoblja Gabriella D'Annunzija obzirom da ga je ovaj general – umjetnik imenovao slikarom grada Rijeke.

Na izloženim radovima, prema prikazu kritike, pokazao je da još uvijek posjeduje izuzetno profinjenu i senzibilnu umjetničku sposobnost i savršeno vlada paletom boja prirode. Ova mala izložba polučila je značajan interes građana i visoku posjećenost.⁵⁸⁶

7.19.2. Izložba Carla Ostrogovicha u milanskoj galeriji *Mazzucchelli*

Riječki dnevni tisak uvijek je bio posebno agilan u praćenju umjetničkih događanja izvan granica Kvarnerske provincije na kojima su se prezentirali lokalni slikari. Tako je početkom mjeseca veljače objavljena vijest o još jednoj izložbi slikara Carla Ostrogovicha koju je održao u milanskoj galeriji *Mazzucchelli*. Nastavivši sa svojim likovnim aktivnostima bio je to gotovo jedini umjetnik riječkoga podrijetla koji je zahvaljujući svom upornom radu zadržao opstojnost umjetnika u samom vrhu talijanske nacionalne umjetnosti. Milanska izložba kojom je Carlo Ostrogovich predstavio svoje novije stvaralaštvo, kao i većina prethodnih javnih istupa doživjela

Esposizione del pittore Ceccherini. *La Vedetta d'Italia*, Fiume, 11. studeni 1941., str. 5

Una nuova mostra del pittore Arrigo Ricotti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 16. siječanj 1942., str. 2.

je velike pohvale ljubitelja umjetnosti i kritike. U dnevnim novinama diljem Italije pratili su se osvrti koji su o ovoj izložbi donosili vrlo laskave pohvale. Tako se u *Corriere della Sera* moglo pročitati: „*Slikar iz Rijeke, Carlo Ostrogovich ostao je vjeran svom naturalizmu. Kao pejzažista, on najbolje dijelove slike mijenja, najdraže motive nanovo interpretira i replicira. Njegova je boja i dalje snažna, iako suzdržanija u gami.*“ U dnevnim novinama *Sera* kritičar Dino Bonaedi navodi: „*Carlo Ostrogovich se u svojim pejzažima prepušta romantičnoj i lirskoj plastičnoj interpretaciji... posebno lijepima ističe pejzaže i lagune čije impresije izražava nevjerojatnim impastom boja.*“⁵⁸⁷

7.19.3. U nedostatku izložbenih aktivnosti izlazak mjesečnih osvrta o umjetnosti naslova *Arte e Artisti Umbra Apollonia* u dnevnom tisku

Analiza dostupnih izvora ukazuje nam kako tijekom 1942. kao i 1943. godine nije bilo drugih značajnih izlagačkih ili srodnih likovnih događanja u Rijeci i okolici. U nedostatku umjetničkih aktivnosti tako od sredine mjeseca travnja pa nadalje tijekom cijele godine, jednom mjesečno je u riječkim dnevnim novinama *La Vedetta d'Italia* izlazio po jedan veći osvrt iz područja umjetnosti, a sama je rubrika nosila naslov *Arte e Artisti*. Autor ovoga niza novinskih članaka bio je Umbro Apollonio, poznati futurist, autor manifesta, kurator Venecijanskoga Bijenala i ravnatelj Povijesnoga arhiva Moderne umjetnosti Venecijanskoga Bijenala.

Rodom Tršćanin, trajno je iskazivao svoju naklonost Rijeci i gajio s pozicije talijanskoga unitarizma vrlo prikladne i popularne ideološke poglede. Ovom je prilikom Apollonio očito dobio zadatak sudjelovanja u trajnoj likovnoj edukaciji građanstva i približavanju moderne umjetnosti riječkoj čitalačkoj publici. Kao vrsni poznavalac tadašnje suvremene umjetnosti, kroz nedvojbeno kvalitetne tekstove, s lakoćom i visokim stupnjem kreativnosti, donosio je značajne i zanimljive teme koje su obuhvaćale cijeli niz umjetničkih aktualnosti.

Članci su redom bili pisani u vrlo edukativnoj noti, a sadržavali su i elemente rasprave koja je poticana formom uklopljenih pitanja i pratećih, jednostavnih, uvjerljivih i sadržajnih odgovora. Kada ovaj opus pokušamo kritički sagledati iz današnje perspektive, zapravo se radilo o kratkom

⁵⁸⁷ Una mostra personale di Carlo Ostrogovich a Milano. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 6. veljače 1942., str. 2.

tečaju suvremene umjetnosti i umjetnosti uopće uz bogate osvrte na samostalne i grupne izložbe održane diljem Kraljevine Italije. U tekstovima je Apollonio donosio i kratke prikaze objavljenih knjiga iz područja umjetnosti, a njegovi su članci bili redovito vrlo bogato ilustrirani. Ovaj niz stručno – popularizacijskih članaka nedvojbeno je imao značajan utjecaj na opću edukaciju iz područja likovne umjetnosti, bio poticatelj daljnjih samostalnih aktivnosti čitalaca, otvarao nove horizonte, budio interese i na najbolji način usmjeravao zainteresiranu publiku.

7.20. 1944. godina

Zanimljivo je da su se bez obzira na okolnosti velikih ratnih neizvjesnosti i u ovoj godini nastavile priređivati samostalne umjetničke izložbe riječkih slikara koji nisu prekinuli s umjetničkim radom. To nam ukazuje da neki od njih nisu bili regrutirani u redove talijanske vojske već da su nastavili sa svojim radom i proživljavanjem ratnih godina u gradu Rijeci. Javnih događanja je bilo zamjetno manje, a aktivnosti likovnih stvaralaca sada su ipak bile u većoj mjeri ograničene na njihove slikarske radionice. Sva potencijalna umjetnička događanja su se smanjila na najmanju moguću mjeru, a izlagačke aktivnosti koje su se nastavile odvijati uglavnom su se priređivale u fotografskom atelijeru Emira Fantinija – *La Modernissimi*.

7.20.1. Samostalna izložba Umberta Gnata u *La Modernissimi*, Rijeka

Kako je navedeno u osvrtu kritičara, dana 7. siječnja 1944. u 11 sati, u dućanu Emira Fantinija otvorena je samostalna izložba na kojoj je Umberto Gnata izložio oko dvadesetak slika. Iako su sva djela redom bila vrlo karakteristična za njegovo stvaralaštvo, izloženi se dio ovoga umjetničkoga opusa isticao visokim stupnjem uočljive inspiracije bojom i glazbom. Izložba je nosila naslov *Musica dei colori e colori della musica*. Privukla je mnoštvo obožavatelja koji su se na posjet odlučili ponajviše zbog poznavanja slikarske osobnosti autora i njegovoga ranijeg umjetničkog rada. Naslov izložbe je proizašao iz već poznatoga istraživačkog pitanja kojim su se mnogi umjetnici bavili tijekom svojega umjetničkog stvaralaštva, a u kojem su iskazivali težnju otkrivanja i karakterizacije zajedništva boja i zvuka. Taj vlastiti istraživački proces kojega je autor sada materijalizirao kroz nekolicinu umjetničkih radova nazvao je *sincromofonia*.

Ova je djela Umberto Gnata izložio pred riječku publiku u nadi da će izražajnošću kromatskih kompozicija i s očitom nadahnućem glazbenim motivima među posjetiocima potaći daljnje promišljanje iznesenih impresija i donijeti širenje osobnoga interesa u istraživanju teme. Osim nekolicine ovakvih radova Umberto Gnata je izložio još nekoliko slika kojima je potvrdio svoj već dobro poznati koloristički senzibilitet i umjetničku osobnost predstavljen živahnim i iznimno harmoničnim vedutama mora. Osim takvih slika koja su bile nadahnute ljepotom Kvarnera i

mora, u *La Modernissimi* je sada bilo izloženo i nekoliko portreta te mala serija crteža životinja. Izložba je ostala otvorenom samo nekoliko dana.⁵⁸⁸

7.20.2. Prva samostalna izložba Romola Venuccia, *La Modernissima*, Rijeka

Polovinom mjeseca ožujka u nastavku izlagačkih aktivnosti kod Emira Fantinija, otvorila se samostalna izložba slikara i kipara Romolo Venuccija. Autor se ovom prilikom riječkoj publici predstavio s dvadesetak slika i jednom skulpturom prikazavši tako svoja novija ostvarenja. Kako se u osvrtu na ovu izložbu navodilo izloženo je nekoliko pejzaža, pokoja mrtva priroda i cvijeće te dvije slike sa figurama. Izložba je potvrdila autorovu umjetničku snagu i originalnost te još jednom ukazala na njegov neobuzdan temperament. Venucci je radovima ulazio u esenciju dubine prirode i ljudske duše kreirajući na prividno jednostavan ali uvijek sebi svojstven način slikarska djela koja su redom bila visoke ekspresivne snage.

Navedeno je kako je ova izložba iznimna prilika za susretom s vrijednim likovnim opusom obzirom da u proteklim ratnim godinama nije bilo moguće vidjeti mnogo djela Romola Venuccija. Godišnje izložbe Umjetničkoga sindikata Rijeke prestale su se održavati, a i ukupna je izložbena aktivnost bila značajno reducirana u okolnostima ratnih uvjeta i opasnosti. Do ovoga trenutka Romolo Venucci nije imao prilike održati veću samostalnu izložbu koju je, bez ikakve dvojbe, zaslužio. U razmatranju razloga zbog kojih slikar iznimnoga lokalnog značaja poput Venuccija nije bio u prilici ranije karijeru obilježiti ovakvim događajem, uključuje se i pitanje ograničenosti Rijeke u raspolaganju izložbenim prostorom te tako još jednom aktualizirati pitanje izgradnje umjetničkoga paviljona koji je ostao ključna pretpostavka da bi se umjetnost riječkih slikara mogla kontinuirano predstavljati na dostojan način.

Ova izložba Romolo Venuccija, iako s relativno malim brojem prezentiranih umjetničkih radova, posjetiteljima je omogućila vjerodostojan prikaz stila kojem je umjetnik ostao vjeran još od prvih likovnih ostvarenja. Ovi njegovi rani radovi, nastali su u duhu brutalne, nesmiljene i gotovo uvijek tragične ljudske realnosti. Kritičar Bruno Neri je nalazio značajne sličnosti ovoga autora s drugim slikarskim veličinama i po duhovnim težnjama bio sklon njegove radove pobratimiti s

⁵⁸⁸ Una interessante mostra del pittore Gnata. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 7. siječanj 1944., str. 2.

onima talijanskoga slikara Maria Sironija, francuskoga Georges Roualta i belgijskoga Constantina Permekea.⁵⁸⁹

U ovom inspirativnom kritičkom osvrtu na Venuccijev život i djelo navodi se kako su svi ovi spomenuti umjetnici, upravo suprotno od Venuccija, živjeli u velikim gradovima i zasluženo uživali veliki ugled, dok je on vegetirao u Rijeci i bio omljubljen tek od nekolicine ljubitelja umjetnosti koji su uspjeli prepoznati njegovu genijalnost. Ova izložba je ukazala i na još jedan značajan element – umjetnikovo prihvaćanje iskustva njemačkoga ekspresionizma i francuskoga fovizma koje je na vrlo suzdržan način uključio u osobnu slikarsku viziju oslonjenu na osnovama temeljenim talijanskim velikim majstorima prošlosti.

U skladu s navedenim, umjetnička djela predstavljena na ovoj izložbi bila su sukus ukupne autorove slikarske tehnike, specifičnoga doživljaja, izraza i odabranih motiva. Iz novinskoga se osvrta dalo zaključiti da se umjetnik u ovoj prilici predstavio s nekolicinom pejzaža, mrtvih priroda, cvijeća, dvije studije figura i jednom skulpturom na kojima se isticala monumentalna solidnost koja je posebno naglašena crtežom i jačinom boje što uvijek biva raspoređena znalačkom i reprezentativnom snagom⁵⁹⁰.

Ova snaga i kvaliteta likovnih djela, pokazala je i ovom prilikom visoke domete i potvrdila status umjetnika koji, kako to u kritici navode, do sada još uvijek nije do kraja razvio svoj potencijal slikara i kipara. Osvrt na ovu malu, ali nedvojbeno značajnu izložbu zaključuje se nadom kako će Venucci konačno postići uspjeh kojega je nedvojbeno i zaslužio.⁵⁹¹

Neri, B. Romolo Venucci. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 27. ožujak 1944., str. 3.

Sve što je navedeno u novinskom osvrtu potkrepljeno je i s vrlo detaljnim opisima pojedinih umjetničkih slika među kojima su s velikom pažnjom u interpretaciji izdvojeni: *Colle di Cosala*, *Veduta sul mare*, urbana veduta Sušaka, te portret Oreste Carpinacci koji je pokrenuo širu diskusiju zbog izrazito ekspresivnog prikaza u snažnoj harmoniji žutih, narančastih i sivih tonova.

Neri, B. Romolo Venucci. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 27. ožujak 1944., str. 3.

7.20.3. Samostalna izložba Oscara Knollseisena, *La Modernissima*, Rijeka

Po završetku Venuccijeve izložbe kod Emira Fantinija, ovaj agilni fotograf, otvorio je svoje izložbene prostore za još jednoga riječkog slikara. Ovoga je puta to bio Oscar Knollseisen koji izložio 24 rada iz vlastite recentne produkcije. Neki od njih, već su bili izloženi u galeriji *Michelazzi* u Trstu, a što je bio dobar razlog za posjetu ove izložbe. Sam autor je bio dobro poznat riječkoj publici zbog svojih gotovo redovitih sudjelovanja na godišnjim izložbama riječkoga Umjetničkog sindikata te interesantan zbog brojnih laskavih priznanja i pozitivnih kritika koje je redovito dobivao za svoja umjetnička ostvarenja.

Izloženi radovi obuhvatili su vrlo različite motive i slikarske tehnike u kojima je autor radio, pa se takvim ciljanim odabirom mogao steći potpun dojam njegovoga umjetničkog senzibiliteta, likovne svestranosti i estetskih dosega. U svim je radovima pritom bio čitljiv osobni pečat umjetnika koji se ogledao u vjernom prenošenju uznemirenost vlastite duše i istodobnoga snažnog osjećaja neodvojive povezanosti s prirodom. U navedenom su smislu vrlo upečatljive argumente donosili lirski i sugestivni prikazi morskih veduta poput *Scogliere dalmate* i *Canale di Obravozzo*, radovi usklađenoga kolorita i visoke harmonije tonova kojima je majstor uspijevao spretno ovladati velikim prostornim panoramama. Titraji umjetnikovoga duha i visoka iskazana poetičnost, dominirali su po mišljenju kritike na radovima *Palude venata*, *Ulici secolari* te na *Prime luci in montagna*. Na ovoj su se izložbi našle i slike malih formata koje su donijele rustične vizije oslikane u igri kontrastnih boja među kojima su se izdvajale slike *Fruttivendolo*, *Contadini dalmati* te nekoliko iznimno dojmljivih slika Lovrana, od kojih je najupečatljivija bila ona koja je prikazivala u svjetlu okupana vrata crkve Sv. Jurja.

Poseban su interes na ovoj izložbi pobudile i dvije planinske vedute od kojih je onu naziva *Contraforti del Velebit* kritika okarakterizirala čarobnom. Pored njih, izložena su bila i dva mala platna koja su kritiku pobudila na zaključak da kod Knollseina postoje još uvijek nedovoljno istraženi potencijali umjetničkoga stvaralaštva za koje se moglo tek pretpostaviti kako će se nastaviti razvijati i zauzimati sve jače mjesto na budućim umjetničkim ostvarenjima, u evoluciji njegovoga već tada iznimno bogatoga i vrijednog opusa.⁵⁹²

⁵⁹² Mostra d'Arte: La 'personale' del pittore Knollseisen. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 17. travanj 1944., str. 2.

7.20.4. Samostalna izložba Maria de Hajnala, *La Modernissima*, Rijeka

Polovicom mjeseca listopada, nakon relativno kratke ljetne pauze, u *La Modernissimi* je priređena izložba lokalnoga slikara Maria de Hajnala. Aktivnosti de Hajnala kao istaknutoga riječkog umjetnika već su dobro bile poznate gradskim krugovima ljubitelja umjetnosti zbog njegovoga bogatog i vrijednog opusa, ali i zbog niza nagrada koje je osvojio tijekom brojnih predstavljanja unutar Kvarnerske provincije i diljem Kraljevine Italije. Osim toga, autor je bio poznat i po svom vrlo nesebičnom radu na organizacijama godišnjih izložbi riječkoga Umjetničkog sindikata te u ukupnoj promociji umjetnosti slikara riječkoga Umjetničkog kruga. Jedno od zadnjih priznanja koje mu je kao istaknutom slikaru i kulturnom radniku dodijeljeno bila je organizacija samostalne izložbe u Trstu. Mario de Hajnal se na njoj predstavio s ograničenom serijom od 16 recentnih slika koje su pokazale raznolikost motiva u rasponu od portreta, pejzaža, mrtve prirode do veduta mora. Na svim se tada izloženim radovima jasno manifestirala njegova umjetnička osobnost i slikarski rukopis koji je bio podložan značajnim varijacijama, ali je uvijek ostajao dovoljno prepoznatljiv i redovito bio iznimno ekspresivan.

Mario de Hajnal se u posljednjim godinama stvaralaštva koje je prethodilo ovoj izložbi bavio istraživanjem efekata svjetla, a što je provodio na vrlo originalan način. Znalački je upotrebljavao boju kako bi postigao uvjerljive i dojmljive prikaze pojedinih dijelova Staroga grada Rijeke. Među ova njegova ostvarenja, ulazile su slike poput *Piazzes San Michele* ili prikaza jedne od kala okupane svjetlom mjeseca u kojem je ljudska figura oživjela ambijent idealiziran do bajkovitosti.

S druge strane, sasvim suprotni bajkovitim prikazima gradskih veduta Staroga grada, bili su lirski ekspresivni momenti puni melankoličnosti i nostalgije kojima se predstavio na ovoj izložbi u *La Modernissimi*, a među kojima su se isticali radovi *Barche nella Laguna* i oni koji su prikazivali morske vedute poput *Mareggiata* i *Scirocco*. Veliki uspjeh kod publike potakle su i slike karakterističnih vizura opatijske rivijere poput *Casette al mare* i *Scogli Lungomare*. Među izloženim slikama, u osvrtu na izložbu Mario de Hajnala, kritika je kao iznimno uspješna istaknula djela *Primavera nel giardino*, *Mattino nel Jelacic trg*, *Vapore di Curzola* te vrlo sugestivan rad *Cavalli*. Pored navedenih radova, interesantnom je slikom kritika karakterizirala i rad *Nell'angolo dello studio* – prikaz nage figure u skladnim i toplim tonovima koji su se stapali

s okolinom. Od portreta je istaknut bio još fino i studiozno izrađen *Portret gospode St.*, kao i nešto slika u maniri slikarstva 19. stoljeća koje su predstavljale jasan kontrast drugim izloženim djelima.

Nakon nedavno održane izložbe u Trstu na kojoj je izloženim radovima potaknuo pozitivne kritike te izazvao val oduševljenja ljubitelja umjetnosti, riječka je izložba bila tek potvrda nastavka plodonosnih aktivnosti ovoga velikog riječkog slikara, njegove trajne produktivnosti i neiscrpane umjetničke inspiracije. Kritika je smatrala kako će ova izložba održana u rodnom gradu pozitivnim reakcijama dodatno potaknuti njegovo daljnje stvaralaštvo.

Izložba je ostala otvorenom skoro mjesec dana, a interes za nju je bio izrazito velik. Ova visoka posjećenost nije nažalost pratio otkup umjetničkih radova, a što je bila uobičajena praksa već nekoliko godina. Teška ekonomska situacija, promjena vlasti, učestala bombardiranja, atmosfera straha i nesigurnosti, ostavili su duboke tragove na ekonomske aspekte izlagačkih poduhvata, ali nisu smanjili interes riječkoga građanstva za posjetom istinski vrijednim umjetničkim događanjima. Kritika je ovakvu tvrdokornu želju za umjetnošću poistovjetila s bijegom od svakodnevice sivilom okupanoga grada, njegove ratne svakodnevice i neimaštine.⁵⁹³

Tada nitko nije mogao niti znati da će ovo biti i posljednja samostalna izložba ovog plodnoga riječkog umjetnika. Dana 14. travnja 1945. godine, u riječkom dnevnom listu *La Vedetta d'Italia* osvanula je obavijest o iznenadnoj i neočekivanoj smrti koja je zadesila Maria de Hajnala u tragičnim i nerazjašnjenim okolnostima dobivenoga puščanog hitca u jednoj od riječkih ulica u 53. godini života. Ovaj istaknuti riječki likovni umjetnik sahranjen je nekoliko dana kasnije na mjesnom groblju Kozala nakon pogrebne mise koja se održala u Evangelističkoj crkvi Valdese.⁵⁹⁴

Una mostra personale del pittore Mario de Hajnal. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 3. studeni 1944., str. 2.
Osmrtnica objavljena u *La Vedetta d'Italia*, Fiume, 14. travanj 1945., str. 2.

7.20.5. Samostalna izložba Lucije Foretich, *La Modernissima*, Rijeka

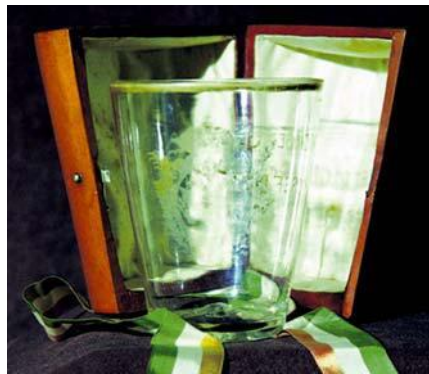
Na samom kraju godine, nešto malo prije Božića, u *La Modernissimi* je otvorena izložba mlade i još neafirmirane slikarice Lucie Foretich koja se riječkoj publici odlučila predstaviti serijom crteža u boji koji su donosili motive djece i odraslih osoba koji su na papir bili preneseni iz obične uspavane riječke svakodnevice i interpretirani na vrlo suptilan, dijelom i humorističan način. Razigrani mališani u vlastitom svijetu igračaka, graciozne životinje, portreti ljudi u pokretu – svi su ovi prikazi bili izvedeni vrlo tankom linijom olovke i istaknuti iznimno dobro pogođenim koloritom. Na velikom je broju crteža bio prisutan upravo motiv djece koja su prikazivana u realnim životnim situacijama, vrlo uspjelih kontura i poza. Pažljivo promišljenim odabirom radova za izložbu, Lucia Foretich se brojnim riječkim posjetiteljima predstavila kao stvaraoc predan umjetničkom radu koji upornošću i zalaganjem izgrađuje vlastiti talent visokom dinamikom do razine koja neupitno postaje vrijedna pažnje i poštovanja. Pored navedenih dosega u iskazanom likovnom izričaju, njeni su radovi izazvali dodatnu pažnju i zbog humorističnoga pristupa svakodnevnim motivima iz gradskoga života kojima je mogao svjedočiti svaki slučajni prolaznik, ali su ih samo malobrojni mogli zamijetiti, a tek vrlo rijetki duboko osjetiti i onda izražajno prenijeti kroz umjetničko djelo.⁵⁹⁵

⁵⁹⁵ Mostra di Lucia Foretich. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 22. prosinac 1944., str. 2.

8. Razvoj muzejske djelatnosti u gradu RIJECI

Po oslobođenju Rijeke 3. svibnja 1945. godine, nakon *prebrojavanja* zaostavštine od prethodne vlasti, u gradu je zatečen i *Museo Civico* sa solidnim inventarom od oko tisuću artefakata, od čega je bilo oko 155 slika, grafika i akvarela.

Razvoj muzejske djelatnosti u gradu Rijeci inicirano je posjetom Njegovoga veličanstva Josipa II. odanom podaniku generalu Nicolau de Lumage de Millekrona. Posjet se dogodio 13. svibnja 1775. godine i održao u domu generala de Millekrona u kojem je za tu priliku bila upriličena večera. Na večeri se Njegovo Veličanstvo služilo čašom (90. slika) koja će se kasnije unutar obitelji, iz generacije u generaciju⁵⁹⁶ prenositi kao obiteljsko blago u spomen na ovaj događaj.

90. slika: Čaša kojom se tijekom večere služio Njegovo veličanstvo Josip II prilikom posjete Rijeci 1775. godine.

Jedno stoljeće kasnije, na isti dan 13. svibnja 1875. godine u Rijeku je stiglo i Njegovo Carsko Veličanstvo Franjo Josip I. Od strane članova obitelji bivšega generala de Millekrona, Njegovom Carskom Veličanstvu Franjo Josipu I. prezentirana je čaša iz koje je pio Car Josip II prilikom njegove posjete Rijeci unazad točno sto godina. Tom je prilikom Franjo Josip I. zaželio da se ona pohrani u Gradskom muzeju, a što je potaknulo gradsku administraciju na razmišljanje oko osnivanja ovakve ustanove u kojoj bi se po želji cara čaša mogla prezentirati i sačuvati za buduća pokoljenja.

Nepokoj, D. Priča o čaši. *Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka*. Rijeka : Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, 2004., str. 14.

Povodom ovakve inicijative, a u želji formiranja početnoga fundusa budućega gradskog muzeja, vlasnik dnevnoga lista *La Bilancia* Emilio Mohovich⁵⁹⁷, pokrenuo je kod građana inicijativu grada Rijeke za darovanjem predmeta – eksponata. Kako se ne bi gubilo vrijeme oko realizacije ove ideje, pokazalo je i osnivanje Stručnoga povjerenstva kojega su činili uvaženi članovi riječke gradske zajednice povjesničar Giovanni Kobler, vitez de Thiery i liječnik Giovanni de Leard zaduženi za prihvata, selekciju i deponiranje donacija. Kako bi ih imali gdje pohraniti dodijeljena im je jedna prostorija unutar gradskoga municipata.

Ova inicijativa naišla je na veliki odaziv kod građana i prema nekim podacima već do kraja iste 1875. godine, sakupljeno je 869 predmeta od kojih je najveći dio bio iz područja numizmatike. Tko su sve bili donatori i koje su bile njihove donacije, javnost je redovito obavještavana kroz novinske članke koji su se na ovu temu objavljivali u dnevnim listovima grada Rijeke. Istim su putem građani bili podsjećani da mogu donirati i druge predmete relevantne sa povijesti grada Rijeke kao i one vezane za prirodoslovlje Kvarnerskoga podneblja. Broj darovanih predmeta 1880. godine popeo se na cca dvijetisuće komada od kojih su neki već bili izloženi u staklenim vitrinama u prizemlju Gradskoga municipija.⁵⁹⁸

Do 1883. godine se broj darovatelja popeo na 188, a broj upisanih predmeta u fundusu darova na preko 2860. Godinu dana kasnije, uslijedila je i oporučna donacija u iznosu od pet tisuća forinti koju je riječki kapetan Tommas Gelletich namijenio nakon svoje smrti potrebama za osnivanje Gradskoga muzeja⁵⁹⁹.

Emilio Mohovich bio je ljubitelj starina i vrlo obrazovan čovjek širokih kulturnih svjetonazora. Držao je svojom obavezom poticati i podupirati građane u zamisli da i Rijeka dobije svoj muzej. Tako zahvaljujući njegovom entuzijazmu imamo mogućnost da kroz dnevne novine koje je tiskao pratimo i podatke o razvoju muzeja u Rijeci koje nam u ovom slučaju služe kao jedan vjerodostojan izvor podataka / Nepokoj, D. Od čaše do muzeja. *Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka*. Rijeka: Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, 2004., str. 18. /

Nepokoj, D. Od čaše do muzeja. *Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka*. Rijeka: Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, 2004., str. 20. /

Tommaso Gelletich bio je kapetan trgovačke mornarice i donator velikog broja predmeta koje je poklonio za formiranje muzejskog fundusa. Nakon velikodušne donacije koju oporučno ostavlja nakon svoje smrti gradsko zastupstvo se obvezalo udovici Gelletich da će na zgradu budućeg muzeja postaviti mramornu ploču na koju će se uklesati ime donatora i darovan iznos, a kasnije i imena svih budućih darovatelja muzeja. Ostalo nam je nepoznato je li ovo obećanje i ispunjeno. / Nepokoj, D. Od čaše do muzeja. *Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka*. Rijeka: Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, 2004., str. 22. /

Usprkos darovanim artefaktima muzej je kao institucija i dalje ostao samo velika želja te se nastavilo iščekivati pogodan trenutak kada će se konačno oformiti i opremiti njegove prve prostorije. Rijeka je krajem 19. stoljeća bila veliko gradilište čije se gradsko središte oblikovalo u konture kakve i danas poznajemo. Giacomo Zammattija je bio jedan od najpropulzivnijih arhitekata toga razdoblja koji je svojom historicističkom arhitekturom uvelike doprinio urbanom izgledu grada Rijeke. U samom središtu grada, zapadno od nekadašnjih gradskih zidina, započelo se s formiranjem nove gradske ulice, današnje ulice Dolac gradnjom nekoliko reprezentativnih gradskih palača, između kojih se planirala i gradnja dviju škola – jedne za dječake i druge za djevojčice. Upravo su se u muškoj osnovnoj školi predvidjele prostorije za smještaj muzeja i gradske biblioteke. Gradnja muške osnovne škole privodila se kraju 1887. godine i već se počelo razmišljati o uređenju muzeja, muzejskoj opremi i smještaju formiranih muzejskih zbirki. Do tada je zbirka narasla na 3729 predmeta, a osim donacija, gradske su vlasti pokrenule i otkup.

U nazočnosti mnogih gradskih uglednika, dana 8. siječnja 1888. godine svečano su otvorene obje nove školske zgrade, no nažalost, muzej i biblioteka još su uvijek bili samo u planu. Iz novinskih članaka bilo je vidljivo kako su građani postali nestrpljivima i nezadovoljnima ovakvom situacijom te se započelo s pritiscima na gradsko vijeće kako bi se pitanje muzeja što prije riješilo. Po tom pitanju gradonačelnik Ciotta je u travnju 1889. godine imenovao komisiju⁶⁰⁰ koja je trebala iznijeti konkretne prijedloge i napraviti operativni plan osnivanja muzeja i biblioteke, no gradonačelnik je već u općim naputcima dao do znanja da muzej ne smije izazvati stvaranje prevelikih izdataka.⁶⁰¹

Čini se da je ova konkretna inicijativa gradskih vlasti ipak imala za osnovni cilj da tek pred građanstvom stvori dojam kako se po navedenom pitanju odista nešto i radi. Tek je 1890. godine pokrenut cijeli niz aktivnosti koje su imale zadatak provesti sve potrebne pripreme kako bi se

Dvanaest članova komisije sazvani od strane tadašnjeg gradonačelnika Rijeke Giovanni Ciotte koja je trebala formulirati prijedloge za aktiviranje muzeja i biblioteke bili su: grof Vincenzo de Domini, profesori Arturo Dalmartello, Pietro Zambra, Giorgio Viezzoli, Santo Pilepich, Aldar Fest, Giovanni Matisz, dr. Giorgio Catti, Pietro Geresky, P. Matcovich i kao predstavnici Magistrata odbornik Ernesto Brelich i inženjer Isidor Wauchnig.

/ Nepokoj, D. Od čaše do muzeja. *Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka*. Rijeka: Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, 2004., str. 24. /

Nepokoj, D. Od čaše do muzeja. *Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka*. Rijeka: Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, 2004., str. 24.

trenutak otvaranja muzeja učinio što izvjesnijim. Tako se započelo sa sređivanjem muzejske građe, odobrena su nova novčana sredstva za nabavku namještaja za muzej i biblioteku, a prikupljeni predmeti su se iz Municipata počeli prenositi u školsku zgradu *Scuola maschille – Liceo Scientifico*. Inženjer Isidor Wauchnig obišao je Trst, Ljubljanu i Udine kako bi posjetio tamošnje muzeje i napravio skice njihovoga namještaja po kojima su se trebale izraditi vitrine za riječki muzej. Početkom 1893. godine muzejski fundus sačinjavalo je skoro šest tisuća predmeta, od čega je još uvijek većina (oko njih pet tisuća) bila iz područja numizmatike.

Nakon dugoga iščekivanja, planiran prostor u *Scuola maschille* opremljen je vitrinama u koje je potom i postavljena donirana i otkupljena građa Riječkoga gradskog muzeja – *Museo Civico Fiume* koji je konačno započeo s radom 1893. godine. Zadovoljstvo građana je bilo očito, a svoje oduševljenje nisu krili ni gradski oci ističući cilj muzejske građe da podučava građanstvo o povijesti i kulturnom nasljeđu grada. Ipak, valja napomenuti da muzej nije djelovao kao samostalna ustanova već u sklopu biblioteke. Po postavljanju muzejskih vitrina, komisiji su se prostorije činile prevelikima i praznima pa je uslijedila odluka da se, uz muzejske eksponate koji su pretežno bili smješteni u središnjim dijelovima, na zidove dvorana naslone police za knjige i tako formira hibridni muzejsko – bibliotečni sadržaj.

Iskazi oduševljenja otvorenim muzejom i bibliotekom⁶⁰² kod građana grada Rijeke ubrzo su se vrlo brzo transformirali u dodatnu, snažnu želju za nastavkom doniranja muzejskih eksponata ne bi li se tako još više obogatio postojeći postav. Na ovom je tragu muzej već oko 1905. godine bio prisiljen početi odbijati donacije i ponude za otkup predmeta jer ih nije imao gdje smjestiti. Jedan od članova Komisije zadužene za prikupljanje, vrednovanje i prezentaciju artefakata muzeja, gospodin Meichner, 1906. godine predlaže da se u Muzeju, zbog obimnosti građe, formiraju dvije zbirke i to: kulturno – povijesna i prirodoslovna, od čega bi se po njegovoj zamisli, potonja mogla darovati nekoj od gradskih škola. Na taj bi se način dobilo više mjesta za kulturno – povijesnu zbirku u već doista zatrpanom muzeju u kojem se građa počela odlagati i na tavanu

Kada su članovi komisije za muzej i biblioteku predvođeni gradonačelnikom Ciottom, potkraj prosinca 1890. godine posjetili prostorije namijenjene biblioteci i muzeju, zaključili su da je dvorana namjenjena muzeju prostrana, a broj predmeta relativno mali te da će na zidove postaviti police za knjige. / Nepokoj, D. Od čaše do muzeja. *Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka*. Rijeka : Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, 2004., str. 24. /

škole. Ovaj je prijedlog bio odbijen od strane Gradskoga vijeća, a borba s nedostatkom prostora u muzeju se samo nastavila. Potpuno očekivano, s daljnjim odmicanjem vremena, muzej je sve teže zadovoljavao i minimalne uvjete za svoje funkcioniranje te je u pitanje bila dovedena osnovna namjena zbog koje i jest osnovan. Svim je relevantnim subjektima postalo jasno kako ovakvo stanje više nije bilo održivo te je na kraju predloženo da se muzej zatvori i preseli u novi prostor.

Ovakav razvoj događaja vrlo je brzo ponovo temu muzeja postavio u središte općega interesa, a problem njegovoga preseljenja postavio jednim od gorućih pitanja u gradu. Zbog brojnih polemika oko iznalaženja novoga prostora, promjene vlasti te mnogih naglih i turbulentnih povijesnih događanja koji su zadesili Rijeku nakon 1918. godine, problemi vezani za gradski muzej nisu se mogli linearno i neometano rješavati. Kako bi se što prije potaknule aktivnosti oko uređenja novoga muzeja i izradili planovi njegove sistematizacije, na sjednici Komisije za uređenje muzeja i biblioteke održane 21. prosinca 1926. godine, za počasnoga je konzervatora muzeja izabran povjesničar i bivši gradonačelnik grada Rijeke Riccardo Gigante.

Kao novo sjedište Gradskoga muzeja predložena je bivša vila nadvojvode Josipa – *Villa Margherita*. Navedeno je konačno i prihvaćeno pa se muzej 1927. godine preselio u dvije prizemne prostorije koje su mu dodijeljene unutar vile. Nažalost, iznimno vlažno prizemlje se nakon nekoga vremena pokazalo potpuno neadekvatnim prostorom za postojeću muzejsku zbirku. U kratko vrijeme boravka u *Villi Margheriti* zbog vlage je uništen dio muzejskih eksponata – nekoliko portreta i nešto arheološke građe te dio muzejskih vitrina. Riccardo Gigante je zaključio kako je ovakvo stanje neodrživo. Predložio je hitnu sanaciju prostora smatrajući i dalje da ne treba mijenjati njegovu lokaciju te da je to najidealniji smještaj u kojem bi Gradski muzej mogao nastaviti funkcionirati. Do završetka adaptacije *Ville Margherite*, muzejske zbirke su se razdijelile po drugim institucijama i gradskim palačama.⁶⁰³ Konzervator nadležnoga Konzervatorskog zavoda u Trstu, 1930. godine je zatražio da se proces oko

Portreti iz muzejske zbirke portreti bili su smješteni u hodnik biblioteke, Koblerova baština se premjestila u druge prostore u vlasništvu grada, a vitrine s Povijesne izložbe su se maknule kako bi se oslobodio prostor za potrebe budućeg muzeja arheološko – umjetničkog karaktera. / Nepokoj, D. Od čaše do muzeja. *Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka*. Rijeka : Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, 2004., str. 28. /

sređivanja prostora Gradskoga muzeja ubrza. On je čak u jednom trenutku najavio da bi Rijeka mogla ostati bez dijela svoje zbirke i novijih artefakata dobivenih najnovijim arheološkim istraživanjem u Starom gradu koji bi mogli biti predani Kraljevskom muzeju u Puli.⁶⁰⁴

Societa di studi fiumani – Društvo za riječke studije, osnovano 1923. godine, istaknulo se zalaganjem za vraćanje biblioteke i Gradskoga muzeja u zgradu škole na Dolcu.⁶⁰⁵ Ova ideja se nije realizirala već je sva pažnja i dalje bila usmjerena prema prostoru *Ville Margherite* oko koje će i biti pokrenut proces njezine obnove. Točnim podacima o tijeku obnove i ponovnom ulasku muzeja u obnovljene prostorije *Ville Margherite* ne raspolažemo, no znamo da je muzej u istim prostorijama dočekaao kraj Drugoga svjetskog rata.

HR – DARI , JU 2, D – 10 / 1928., spis: *Dopis Konzervatorskog zavoda, Trst od 30.1.1928.*

HR – DARI , JU 2, D – 10 / 1929. spis: *Dopis Societa di studi fiumani od 30.12.1929.*

8.1. Muzejsko – galerijsko pitanje u Rijeci nakon kraja Drugoga svjetskog rata

Rijeka je nakon kraja Drugoga svjetskog rata doživjela veliku demografsku transformaciju – postala je radničkim gradom koji je velikim ratnim i poslijeratnim egzodusom izgubio većinski građanski sloj društva. U navedenom je razdoblju, temeljem bilateralnoga ugovora između Republike Italije i tadašnje Jugoslavije dogovoreno da se Jugoslaviji prepušta da namiri dio ratne odštete kroz imovinu talijanskih građana na području na kojem je u međuratnom razdoblju došlo do planskoga naseljavanja talijanskoga stanovništva, kao što je to bio slučaj s Rijekom. Onaj građanski sloj koji je netom bio izbjegao – službenički, bankarski, trgovački i pomorski, u ovom je ranom razdoblju uspostavljenoga mira nadomješten pretežno slabo školovanom radnom snagom pristiglom iz raznih krajeva tadašnje nove države koja je u Rijeku bila privučena poslovima u luci, brodogradnji te ostacima nekada moćne riječke industrije.

Izgubivši u tih nekoliko ratnih i poratnih godina sloj društva koji je bio nositeljem kulture grada, aktivnu likovnu publiku koja je iščezla u dragovoljnom ili prisilnom iseljavanju, predano građana i nekada vrlo aktivna gradska galerijska i muzejska praksa, započela je svoje djelovanje praktički od nule. Velikim osobnim zalaganjem ondašnjih riječkih entuzijasta i povjesničara umjetnosti koji su poput mnogih i sami došli u Rijeku ne bi li gradili njezinu svjetlu i bolju budućnost poput Vande Ekl (rodnom iz Ljubljane), Branka Fučića (rodnom iz Malinske), Radmile Matejčić (rodnom iz Banja Luke) i Borisa Vižintina (rodnom iz Plasa kod Crikvenice), polako se počela formirati stručna baza za nastavak sustavnoga razvoja muzejske prakse u gradu Rijeci. Rezultati njihovih bogatih interesnih preokupacija vremenom će dati neprocjenjiv doprinos promociji riječke likovne kulture i valorizaciji njezine baštine.

Poslijeratnim ujedinjavanjem dvaju umjetno razdvojenih gradova, Rijeke i Sušaka, dolazi i do ujedinjavanja njihovih dvaju Gradskih muzeja u muzej Hrvatskoga primorja koji će se 1953. godine preimenovati u Narodni muzej. Muzej se smjestio u jednom od najljepših arhitektonskih ostvarenja s kraja 19. stoljeća u gradu Rijeci, u Guvernerovoj palači koju je za potrebe mađarskoga guvernera podigao mađarski arhitekt Alajos Hauszmann.⁶⁰⁶ Valja napomenuti kako

Rezidencija mađarskog guvernera, kraljevog namjesnika u Rijeci, najznačajnija je od svih riječkih historicističkih palača za potrebe državne i gradske reprezentacije, poslovanje te boravak riječkog najvažnijeg stanovnika koji nakon 1870. godine obavlja nadzor nad javnom upravom grada i okolnog kotara. Građevina je podignuta u

se i sama zgrada Guvernerove palače može tretirati svojevrsnim muzejskim izložkom koji na poseban način sažima dio bogate povijesti grada, njene političke, kulturne i gospodarske baštine. Ovo monumentalno zdanje stoga je i bilo logičnim odabirom za smještaj ovoga muzeja. U većem dijelu zgrade koja je u ranom poslijeratnom razdoblju dobila i ime Dom kulture „Vladimir Švalba Vid“ smjestio se tako skroman Muzej hrvatskoga primorja, kasnije Narodni muzej koji je uglavnom baštinio povijesnu i arheološku zbirku.

Od trenutka osnivanja Narodnoga muzeja 1947. godine, određeno je troje muzejskih djelatnika koji su unutar novoosnovanoga muzeja započeli s intenzivnim radom inventarizacije i prikupljanja slika. Ovakvim selektivnim radom na muzejskoj baštini grada Rijeke htio se oformiti fundus za otvaranje posebne muzejske sekcije koja je trebala djelovati kao galerija slika. U muzeju se tada zateklo 155 umjetničkih djela. Unutar tadašnjega Doma kulture u kojem je djelovao i Muzej hrvatskoga primorja, na gornjim katovima uredile su se prostorije buduće Galerije likovne umjetnosti koja je otvorena 2. svibnja 1949. godine izložbom na kojoj je bila predstavljena jezgra prve, netom formirane galerijske zbirke u čijoj je realizaciji bio presudan rad Vilima Svečnjaka proveden po partijskom nalogu.

O inicijativi i pokrenutim predradnjama za osnivanje riječke Galerije moderne umjetnosti tijekom međuratnoga razdoblja pretpostavljamo da se znalo malo i k tome raspolagalo sa skromnim podacima. Tek kroz kasnije pojedine znanstvene radove koji su se doticali teme osnivanja Galerije likovnih umjetnosti će se spomenuti njezino osnivanje, no obično s krivim vremenskim odrednicama.

Ipak, u vrijeme Aneksije grada Rijeke Kraljevini Italiji, prema pronađenoj i obrađenoj arhivskoj građi Državnoga arhiva grada Rijeke, doznajemo da se 1932. godine krenulo s inicijativom osnivanja slične galerije u Rijeci, Galerije moderne umjetnosti.

visokorenesansnom stilu prevladavajućih horizontala i odmjerene dekoracije pridonoseći smirenoj otmjenosti zgrade. Zamisljena u renesansnom konceptu u kojem unutrašnje dvorište zgrade zamjenjuje staklom natkriveni atrij prema kojem su upućeni svi obodni prostori palače. U unutrašnjosti je posebno naglašena kružna kompozicija prostora raznorodnih namjena razvrstanih oko velikog kvadratnog atrija koji se u visini proteže iznad dva unutrašnja kata / Glavočić, D. Poslovne palače. *Arhitektura historicizma u Rijeci*. Rijeka: Moderna galerija Rijeka – muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2001., str. 222. /

Ona je trebala obuhvatiti i prezentirati umjetnička djela talijanskih slikara i kipara 19. i 20. stoljeća. Kako bi se osnovao fond buduće Galerije, krenulo se s animiranjem javnosti i talijanskih umjetnika spremih na donaciju svojih umjetničkih djela u svrhu ostvarivanja ovoga plemenitog cilja. Od početne ideje, pa sve do ostvarivanja konačnoga cilja, proći će cijeli niz godina, a on se, u predmetnoj viziji i kontinuitetu napora talijanske vlasti prekinutih povijesnim događajima, nikada i nije ostvario.

Kako bismo mogli dati utemeljene odgovore na pitanja koja se dotiču osnivanja Galerije likovnih umjetnosti kao posljedice kontinuiteta izlagačkoga i galerijskog djelovanja u međuratnoj Rijeci ili barem postaviti argumentiranu hipotezu o tom pitanju, trebali smo pregledati, obraditi i sistematizirati obimnu arhivsku dokumentaciju koja se, pored drugih materijala odnosila i na prepisku mnogih tadašnjih istaknutih političkih i kulturnih ličnosti Rijeke, Kvarnerske provincije i Italije. U prepiskama su bila uključena mnoga imena poput Gabriela D'Annunzija, Mussolinija, talijanskoga kralja Vittoria Emanuela III., različiti ministri, dojavljivači, tajnici, pripadnici plemstva, prefekti, gradonačelnici i arhitekti koji su redom bili prvo nositelji, zagovarači i promotori ove ideje, a kasnije i poticatelji njezine propasti.

Otkriće ove arhivske građe smatramo vrlo bitnim i važnim novim momentom iz riječke međuratne povijesti koji nas upućuje u postojanje kontinuiteta ideje stvaranja Galerije moderne umjetnosti u gradu Rijeci kao posljedice društvene i političke situacije ondašnjega vremenskog razdoblja i težnji talijanske asimilacije. Da je do formiranja ovakve institucije u vrijeme talijanske vlasti u gradu Rijeci i došlo, predstavljalo bi to logičan kontinuum nadogradnje na već vrlo jaku izložbenu djelatnost koja je uvelike zaživjela u gradu tijekom razdoblja Aneksije. Stoga formiranje Galerije likovnih umjetnosti 1949. godine možemo smatrati i kontinuitetom neostvarene ideje iz razdoblja talijanske vlasti u Rijeci koja se realizirana na djelomično već sakupljenoj ili otkupljenoj građi za potrebe iste galerije desetljećima ranije.

Pokušaji osnivanja Galerije moderne umjetnosti u Rijeci od 1932. do 1941. godine

Začetak inicijative osnivanja Galerije moderne umjetnosti u Rijeci

Kako bismo se najbolje upoznali s razvojem situacije oko stvaranja uvjeta za formiranje Galerije moderne umjetnosti u Rijeci, morali smo detaljno proučiti svu dostupnu arhivsku dokumentaciju Državnoga arhiva u Rijeci, Riječke prefektore uvrštene pod ulošcima naslovljenim *'Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovrintendenza'*, 1930. – 1944. godina kao i Kabinetske spise iz spomenutoga razdoblja. Ona se odnosila na pismenu korespondenciju između različitih državnih institucija poput Ministarstava, prefektura i osoba na političkim i društvenim funkcijama koji su iz bilo kojeg razloga participirali svojim doprinosom u ovim aktivnostima.

Inicijator formiranja Galerije moderne umjetnosti u Rijeci i njezin glavni akter bio je Riječanin Guido Asveri Bottussi sa stalnom adresom boravka u Milanu, Via St. Cecilia 4. Nažalost detaljnijih podataka o njemu nemamo obzirom da ne postoji biografija ili drugi prikaz Bottussijevoga života i djela pa iz njegovih brojnih pisama, osim o aktivnostima doznajemo ponešto i o samoj osobi. Tako o stručnom statusu sam ističe da je *critico e restauratore di professione, conoscendo molto bene arte e artisti* – kritičar i profesionalni restaurator, vrlo dobar poznavatelj umjetnosti i umjetnika.⁶⁰⁷

Pismena korespondencija u vremenskom nizu vrlo duge, na kraju čak i naporene, mučne prepiske oko osnivanja Galerije moderne umjetnosti započeta je pismom⁶⁰⁸ koje je A. G. Bottussi uputio Ministru Kraljevske Kuće – *Ministro della Real Casa*, Mattioli Pasqualinu u Rimu. Obračanje je bilo datirano 16. svibnja 1934. godine i u njemu se spominje ideja o formiranju Galerije moderne umjetnosti u Rijeci kao i način na koji bi se ova ideja mogla realizirati. Ova inicijativa u svojoj je prezentaciji ministru M. Pasqualinu bila pisana *velikim* riječima o novoj renesansi riječke

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovrintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Guido Asvero Bottussi – Il Ministro Conte Mattioli Pasqualini, Milano, 16.5.1934.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovrintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Guido Asvero Bottussi – Il Ministro Conte Mattioli Pasqualini, Milano, 16.5.1934.

umjetnosti i pokretanju novoga umjetničkog života za kojim se osjećala velika potreba u gradu i Kvarnerskoj provinciji. U pismu je bilo vidljivo da se radi o odlučnoj gesti i samoinicijativnom zalaganju jednoga lokalpatriote s ciljem poklanjanja osobnoga angažmana bez vlastitoga interesa za ostvarenje ovoga cilja koji bi trebao biti na ponos Italije i talijanske Rijeke. Nadalje, u pismu G. A. Bottussi upućuje ministra M. Pasqualinija kako je ova njegova ideja naišla na podršku gradonačelnika Milana – vojvode Marcela Viscontija di Modrone koji je obećao da će obezbijediti gradu Rijeci znatan broj umjetničkih djela u cilju formiranja fundusa Galerije. Ova, kao i druga umjetnička djela koja bi poklonile različite galerije i državne institucije, bila bi sakupljena u Milanu i dana na pohranu u *Castello Sforzesco*, pod skrb uvaženoga profesora Giorgia Nicodemija, ravnatelja arhiva i muzeja u Milanu dok se za njih ne bi riješio trajan smještaj u Rijeci.

Kako bi ova akcija imala što uspješniji odaziv, G. A. Bottussi je smatrao da bi među prvim poklonjenim umjetničkim djelima za buduću riječku Galeriju, simbolički, barem jedno trebalo biti poklonjeno od kralja Vittoria Emanuela III.. Iz toga je razloga i bilo upućeno ovo pismo ministru Pasqualinu, osobi koja je u državnoj hijerarhiji bila najbliža Kralju i kraljevskoj kući Savoya. Želja Bottussija je bila da ministar Pasqualino lobira kod kralja kako bi se on osobno založio po tom pitanju i poduzeo potrebne korake koji bi i podupirali Bottussijeva patriotska nastojanja iskazana inicijativom formiranja Galerije moderne umjetnosti Rijeke. Uključivanjem kralja Italije i njegove pretpostavljene donacije, Bottussi vidi gestu kojom bi se ostalim potencijalnim donatorima ukazalo na moralne vrijednosti koje će ih potaknuti u činu darivanja, a time projekt usmjeriti njegovom konačnom uspjehu. Uvidom u originale navedene prepiske, očito je kako je G. A. Bottussi točno znao kako zainteresirati ključne osobe i potaknuti događanja koja će voditi postizanju njegovoga primarnog cilja – osnivanja Galerije moderne umjetnosti u Rijeci.

O tom naumu, ministar M. Pasqualino će već drugoga dana po dobivanju Bottussijevoga pisma kontaktirati prefekta Kvarnerske provincije Francesca Turbacca ne bi li od njega dobio informacije po pitanju ove inicijative budući da se ista odnosila na područje njegove prefekture.⁶⁰⁹ Ovom je prilikom ministar također tražio i mišljenje prefekta o važnosti formiranja

⁶⁰⁹ HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944.,

Galerije moderne umjetnosti za regiju, kao i o uspjehu kojega bi takva inicijativa mogla imati. No najvažnije od svega, bila je ministrova zamolba da prefekt F. Turbacca osobno prosudi koliko je ova Bottussijeva inicijativa dostojna pažnje kralja Italije.

Postupajući prema ministrovom upitu, prefekt Kvarnerske provincije je zatražio mišljenje od tadašnjega gradonačelnika grada Rijeke Riccarda Gigantea koji ga je pismeno izvijestio o svom pozitivnom stavu o tom pitanju i dao do znanja kako je upoznat s ovom inicijativom agilnoga G. A. Bottussija u Milanu.⁶¹⁰

Riccardo Gigante nadalje navodi kako je G. A. Bottussi uvjeren u uspjeh vlastite inicijative te da je već započeo prikupljati umjetnička djela u cilju formiranja fundusa buduće Galerije moderne umjetnosti. Po saznanjima gradonačelnika do ovoga je trenutka već bio sakupljen značajan broj umjetničkih djela. Na kraju istoga pisma gradonačelnik je zaključio kako će morati otići u Milano ne bi li se osobno uvjerio u ozbiljnost predmetne inicijative, vidjeti umjetničke radove i na licu mjesta provjeriti karakter i smjer događanja koja su, očito, zaobilazila riječke lokalne vlasti. Ono na što bismo svakako trebali skrenuti pažnju činjenica je da je inicijativa koja je pokrenuta od strane Bottussija očito pokrenuta bez ikakvoga saznanja grada. Bottussi je bez povratne informacije, samoinicijativno i na vlastitu ruku, u nadi da će ova inicijativa naići na pozitivan odjek kod riječkoga gradonačelnika krenuo i sa prikupljanjem umjetničkih radova u svrsi stvaranja fundusa buduće Galerije moderne umjetnosti u osnivanju u gradu Rijeci. Pitanja koja se nameću su upravo ona o legitimnosti poduzetih aktivnosti G. A. Bottussija da se samostalno i suvereno u ime Rijeke obraća potencijalnim donatorima slika iako još nije dobio nikakvu privolu, potvrdu od aktualnoga riječkog gradonačelnika, što će se kasnije pokazati dosta spornim.

Da je bio planiran susret između R. Gigantea i G. A. Bottussija u Milanu 31. svibnja 1934. godine, mogli bismo pretpostaviti temeljem telegrama⁶¹¹ u kojem je R. Gigante tijekom svoga

kut.331, spis: pismo Ministero della Casa di S. M. il Re – Prefetto del Carnaro Francesco Turbacco, Roma, 17. svibanj 1934.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo R. Gigante – Prefetto del Carnaro, Fiume, 29. svibanj 1934.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: telegram – 30. svibanj 1934.

boravka u Rimu tražio od gradske uprave da mu dojavu Bottussijevu adresu kako bi u istom danu kada bude u posjeti senatoru Ferdinandu Quartieriju u Milanu mogao posjetiti i G. A. Bottussija. Po daljnjoj dostupnoj korespondenciji da se naslutiti kako do njihovoga susreta nije došlo.

Kasniji zapisi upućuju nas na podatak da se gradonačelnik Rijeke uskoro još jednom spremao na odlazak u Milano nakon što se zdravstveno oporavio. U pripremi za put, zamolio je prefekta da mu se uplate troškovi putovanja i smještaja iz kase za administrativne troškove. Novi sastanak sa Bottussijem je ugovorio 7. lipnja 1934. godine, kao i susret s profesorom Giorgom Nicodemijem ne bi li dokučio kakve su im namjere vezane uz darovana umjetnička djela i njihovu pohranu u *Castello Sforzesco*⁶¹².

Da je do njihovoga susreta ovom prilikom zaista i došlo doznali smo iz vrlo entuzijastičnoga pisma⁶¹³ kojega je u formi izvještaja gradonačelnik, 9. lipnja 1934. godine uputio prefektu. U njemu stoji da su se u Milanu 7. lipnja sastali prof. Giorgio Nicodemi, G. A. Bottussi i riječki gradonačelnik R. Gigante po pitanju formiranja Galerije moderne umjetnosti u Rijeci. Uslijedio je vrlo detaljan opis njihovoga susreta i razgovora iz kojega je bilo razvidno da je G. A. Bottussi samoinicijativno, bez konzultacija s gradskom upravom grada Rijeke pokrenuo ovu inicijativu pred nekoliko godina (1932. godine) ne bi li priskrbio svome gradu Rijeci vrijednu kolekciju slika najcjenjenijih talijanskih umjetnika 19. i 20. stoljeća. Nadalje se spominje Bottussijeva zamisao koja je bila zasnovana na poznavanju situacije kako grad Rijeka nema novaca koji bi se mogli investirati u otkupe umjetničkih djela, pa je jedini put bio da se ona sakupe donacijama. Po tom pitanju prefektu je dano na znanje, kako je grad Milano kao „...*lombardijski grad koji je oduvijek znao podijeliti i podržati patriotski duh Fijumana*“⁶¹⁴, odlučio u znak bratske podrške pokloniti gradu Rijeci neka od umjetničkih djela 19. i 20. stoljeća u svom vlasništvu, za buduću riječku Galeriju. Po mišljenju gradonačelnika grada Milana, koji je po tom pitanju pokazao svoje veliko zalaganje, poklonjena umjetnička djela morala su biti visoke umjetničke vrijednosti, a ne

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo R. Gigante – Prefetto del Carnaro, Fiume, 6. lipanj 1934.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo R. Gigante – Prefetto del Carnaro, Fiume, 9. lipanj 1934.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo R. Gigante – Prefetto del Carnaro, Fiume, 9. lipanj 1934.

neželjeni dijelovi niske kvalitete iz fundusa milanske pinakoteke, što se po njegovim riječima htjelo učiniti na samom početku ove inicijative.

Ovakva razmišljanja koja su se s ciljem temeljila na formiranju Galerije moderne umjetnosti opravdana su činjenicom velikoga broja posjetitelja iz inozemstva koji dolaze na Kvarnersku rivijeru i koji bi se tijekom svoga boravka u Rijeci ili Opatiji, po formiranju Galerije mogli upoznati s djelima visokoga umjetničkog dometa talijanskih autora 19. i 20. stoljeća. Formiranjem takve Galerije, Rijeka bi po mišljenju gradonačelnika Milana postala

„...umjetničkim središtem provincije na vratima Italije“. ⁶¹⁵ Zasluge koje su se pripisivale ovoj donaciji išle su izravno profesoru G. Nicodemiju koji je po tom pitanju lobirao kod gradonačelnika Milana.

U zaključku ovoga pisma po prvi se put spominje i odabir moguće lokacije za formiranje Galerije moderne umjetnosti koju je gradonačelnik Rijeke, u konzultacijama sa profesorom G. Nicodemijem i G. A. Bottussijem vidio u djelomično napuštenoj *Villi Margheriti*. Riccardo Gigante dodatno je podržao ovu lokaciju definiravši je dobrim i logičnim odabirom, budući da se u Rijeci toga razdoblja odvijao proces izmještanja i formiranja novoga sjedišta Gradskog muzeja. Kako je Gradski muzej posjedovao vrlo malu kolekciju slika u kojoj su dominirala uglavnom djela lokalnih slikara ne baš velike umjetničke vrijednosti i kvalitete, Riccardo Gigante, ujedno i počasni konzervator Gradskoga muzeja, u ovoj je situaciji vidio mogućnost objedinjavanja Galerije moderne umjetnosti i Gradskoga muzeja u jednu instituciju. Navedeno se kasnije pokazalo nepremostivom preprekom.

Iz spomenutoga se pisma, na njegovom samome kraju doznalo kako profesor G. Nicodemi ima namjeru uskoro posjetiti Rijeku ne bi li se mogao osobno uvjeriti u adekvatnost predviđenoga prostora i mogućnost prenamjene gradske *Ville Margherite* kao mogućega zdanja u čijim bi se prostorijama trebala formirati riječka Galerija.⁶¹⁶

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo R. Gigante – Prefetto del Carnaro, Fiume, 9. lipanj 1934.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo R. Gigante – Prefetto del Carnaro, Fiume, 9. lipanj 1934.

Nakon dobivenoga izvješća gradonačelnika Rijeke i njegovoga pozitivnog, čak i vrlo entuzijastičnoga mišljenja po pitanju formiranja Galerije moderne umjetnosti u Rijeci, prefekt Turbacco je 16. lipnja iste godine odaslao pismo ministru Mattioli Pasqualinu. Ono je bilo vrlo službenoga karaktera, a bila mu je priložena i kopija pisma gradonačelnika Rijeke, R. Gigantea s njegovim osobnim promišljanjem o potrebitosti i važnosti osnivanja predmetne institucije u gradu Rijeci s posebnim osvrtom na cilj promicanja talijanske umjetnosti i kulture prema podunavskim zemljama.⁶¹⁷ Iz ovoga pisma nismo mogli zaključiti koje je bilo prefektovo osobno mišljenje po tom pitanju, budući da ga je vrlo spretno izbjegao usmjerivši ga na kopiju pisma riječkoga gradonačelnika.

Bez ikakve dvojbe, nakon ovih se epizoda krenulo s daljnjim aktivnostima oko formiranja riječke Galerije, a koje su se nastavile odvijati paralelno u Rijeci i Milanu. Korespondencija vezana na predmetnu temu, postajala je sve obimnijom.

Talijanska Kraljevska Akademija iz Rima, javila se G. A. Bottussiju s informacijom kako je apel kojega je uputio talijanskim akademikima sa zamolbom da doniraju neko od svojih umjetničkih djela za Galeriju moderne umjetnosti Rijeke u formiranju naišao na njihovo puno razumijevanje. Po tom je pitanju u Milanu profesor Arturo Marpicati, pridruživši se inicijativi uspio za riječku Galeriju dobiti dva umjetnička djela koja su poklonili talijanski akademici. Felice Carena donirao je sliku *Il terrazzo*, a Ferruccio Ferrazzi *Autoritratto*. Oba je djela preuzeo G. A. Bottussi i privremeno ih deponirao u *Castello Sforzesco*.⁶¹⁸

U daljnjoj korespondenciji⁶¹⁹ gradonačelnika Rijeke prema prefektu Kvarnerske provincije prenosi se vijest kako je profesor Nicodemi najavio gradonačelniku Rijeke svoj dolazak u Rijeku polovinom mjeseca srpnja u pratnji arhitekta Giulia Ulisse Arate i G. A. Bottussija s namjerom razgledavanja *Ville Margherite* i postizanja dogovora o daljnjim koracima oko njezine moguće

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo 16.lipanj 1934. (rukopis)

O ovim umjetničkim darovima talijanskih akademika doznaje se iz spisa kojeg je riječki gradonačelnik uputio prefektu u formi izvještaja. / HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Podesta di Fiume – Prefetto del Carnaro, Fiume, 1. srpanj 1934. /

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo R. Gigante – Prefetto del Carnaro, Fiume, 28.lipanj 1934.

adaptacije za potrebe formiranja Galerije moderne umjetnosti. Kako bi se ovo najavljeno putovanje i ostvarilo, profesor G. Nicodemi je zatražio od gradonačelnika Rijeke, uz argument da se u ovom slučaju radi o dolasku izravno vezanim za pitanje osnivanja vrlo važne institucije za Rijeku, pokrivanje putnih troškova i troškova njihovoga smještaja u Rijeci iz gradskoga proračuna. Gradonačelniku grada Rijeke odobren je zahtjev za podmirivanjem traženih troškova iz gradskoga proračuna⁶²⁰.

U prvoj polovini mjeseca srpnja, ministar M. Pasqualino je s velikim zadovoljstvom pismom obavijestio prefekta F. Turbacca da se Kralj Italije odazvao inicijativi potaknutoj od strane gospodina Bottussija. Po tom je pitanju kralj Vittorio Emanuele III. odlučio pokloniti četiri umjetnička djela talijanskih akademika iz vlastite umjetničke kolekcije i to sliku Carcano Filippa *Al pascolo* (ulje na platnu), Petiti Filiberta *La valle del santo* (ulje na platnu), Bottonia Pie *Valle d'Aosta* (ulje na platnu) i Cataldi Amleta *Bagnante* (skulptura u bronci). Nadalje je napisao kako je o ovim poklonima obaviješten i inicijator akcije G. A. Bottussi od kojega se očekivalo da dostavi adresu na koju su se trebala poslati ova umjetnička djela.⁶²¹

Prefekt F. Turbacco je o ovoj donaciji obavijestio gradonačelnika Rijeke⁶²² koji mu je 25. srpnja uputio uzvratno pismo sa zamolbom da prenese Kralju riječi najdubljih zahvala cjelokupnoga riječkoga građanstva za poklone koje im je namijenio i koji bi se trebali izložiti u budućoj Galeriji moderne umjetnosti.⁶²³ Ovom prilikom gradonačelnik Gigante zaključuje kako je s ovim doniranim kraljevim umjetničkim djelima, uz ona akademika Felice Carene i Ferruccia Ferrazze

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: br. 2141 rukopis pisma upućenog gradonačelniku, 4. srpanj 1934.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Ministero della Case di S.M. Il Re – Prefetto, Roma, 9. srpanj 1934.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Regia Prefettura per la Provincia del Carnaro – Podesta, Fiume, 17. srpanj 1934.

Turbacco 30. srpnja upućuje pismo Ministru della Casa Reale u kojem je izrazio dubolu zahvalnost

građana grada Rijeke na iznimnim poklonima koje je njegova visost kralj Vittorio Emanuele III, iz svoje zbirke velikodušno poklonio za osnivački fond buduću Galeriju moderne umjetnosti u Rijeci / HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Prefetto del Carnaro – Sua Eccellenza il Ministro della Casa di S.M. Il Re, Fiume, 30. srpanj 1934. /

osnovan nucleus jedne institucije koja će ovdje, na margini talijanskoga kraljevstva biti ponos ne samo grada nego i cijele Italije.⁶²⁴

Uvaženi stručnjaci iz Milana, profesor G. Nicodemi, arhitekt G. U. Arata i G. A. Bottussi došli su u Rijeku 27. srpnja 1934. godine što se doznaje iz povratnoga pisma kojega je profesor G. Nicodemi uputio riječkom gradonačelniku R. Giganteu po povratku u Milano.⁶²⁵ Ovim se pismom profesor Nicodemi osvrnuo na posjet Rijeci poduzet s ciljem razgledavanja *Ville Margherite* kao potencijalne građevine u kojoj se imala smjestiti buduća Galerija moderne umjetnosti. U pismu je elaborirano razmišljanje, kako njegovo osobno, tako i ono arhitekta G. U. Arate, inženjera Pietra Baccija i G. A. Bottussija. Svi su oni zaključili kako bi *Villa Margherita* u potpunosti bila prihvatljivim rješenjem za smještaj Galerije. Ovakav stav potvrdili su primjerom *Ville Floriadne* u Napulju u kojoj je otvoren Muzej europske i orijentalne keramike, ističući kako se gospodske urbane vile manjih dimenzija daju odlično prilagoditi "...u muzeje koji nisu samo didaktični već i prihvatljivo lijepi i ugodni". Osim toga, konstatirali su kako "...gradske vile svojim interijerom pozivaju posjetitelje da postanu svjedocima jedne umjetničke kulture i tradicije vremenske epohe u kojoj je zdanje sagrađeno".⁶²⁶

Pozivajući se na svoju vokaciju i dugogodišnje muzeološko iskustvo, profesor G. Nicodemi je predložio i način na koji bi se *Villa Margherita* mogla uspješno prenamijeniti u Gradski muzej i Galeriju moderne umjetnosti. Tako je smatrao da se prizemlje vile treba prilagoditi arheološkim i prethistorijskim materijalima, prvi kat povijesnim svjedočanstvima grada, a da drugi kat u cijelosti postane Galerijom moderne umjetnosti. Nadalje je detaljno elaborirao kako i na koji način urediti prizemlje za arheologiju te iskoristiti unutarnje stepenište prema prvom katu za lapidarij. Predlagao je da se prostorije na prvom katu uredi originalnim namještajem, predmetima i slikama od klasicizma do 19. stoljeća kako bi se preko originalnih ambijenata određenih stilskih razdoblja predstavila svakodnevica riječkoga građanskog života kroz razna

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Comune di Fiume, Podesta – Prefetto del Carnaro, Fiume, 25. srpanj 1934.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Comune di Fiume, Podesta – Prefetto del Carnaro, Fiume, 3. kolovoz 1934.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo nedatiranog karaktera o prilagodbi Ville Margherite za potrebe buduće Gallerie d'Arte - pridodano spisu Comune di Fiume, Podesta – Prefetto del Carnaro, Fiume, 3. kolovoz 1934.

stilski vremenska razdoblja. Bio je mišljenja kako bi se tako uređene dvorane mogle koristiti i u protokolarnu svrhu kao i za prijeme organizirane od strane gradonačelnikovoga kabineta. Za Galeriju moderne umjetnosti predložio je posljednji kat vile. U tom smislu smatrao je da bi se rušenjem pregradnih zidova formirali veći prostori u kojima bi se moglo povezati umjetničko stvaralaštvo riječkih živućih umjetnika s njihovim suvremenicima iz Italije. Prostorije bi trebale biti namještene vrlo decentno, s malo predmeta koji bi bili profinjeni i dekorativni. U dvoranama na zapadnoj strani vile trebala bi po njegovom mišljenju biti izložena djela riječkih slikara, dok bi se u ostalima izložila djela slikara iz drugih dijelova Italije iz razdoblja 19. i 20. stoljeća. Nadalje je smatrao kako se nipošto ne bi išlo na purifikaciju interijera vile, već bi

"...zadržavanjem unutrašnje dekorativne plastike ostala lijepim primjerom otmjenoga i profinjenog ukusa kojega je Austrija proširila u desetljećima prije rata u mnogim dijelovima Europe i time ostala svjedočanstvom prvoklasnoga aristokratskog ukusa".⁶²⁷

No ipak, na kraju pisma otvoreno se čita sumnja profesora G. Nicodemija o konačnom ishodu ovoga prijedloga i njegovoj realizaciji, budući da u vili ostaje problem arhiva koji zauzima jedan njezini dio i kojega bi se u potpunosti trebalo izmjestiti u neku drugu zgradu. Iako u *Villi Margheriti* profesor Nicodemi vidi najbolje rješenje za formiranjem riječke Galerije, zabrinut je zbog njezinoga već i ovako ograničenoga prostora. Rješenje po tom pitanju vidi u kasnijoj nadogradnji dodatne dvorane prema dvorišnoj strani. Također je predložio da se sa zgrade skine krov te da se umjesto njega planira terasa. Ovakvu je ideju profesor Nicodemi opravdao potrebom za dobivanjem izuzetne lokacije sa koje bi budući posjetitelji Galerije i Muzeja mogli uživati u pogledu na more i grad Rijeku. U zaključku ovoga pisma iznosi kako bi ova vila, ukoliko se pretvori u Muzej i Galeriju moderne umjetnosti mogla prezentirati predmete

"...ističući njihovu finoću što će biti u skladu sa karakterom grada koji je istovremeno ponosan i gord, fin i otmjen".⁶²⁸

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo nedatiranog karaktera o prilagodbi Ville Margherite za potrebe buduće Gallerie d'Arte - pridodano spisu Comune di Fiume, Podesta – Prefetto del Carnaro, Fiume, 3. kolovoz 1934.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo nedatiranog karaktera o prilagodbi Ville Margherite za potrebe buduće Gallerie d'Arte - pridodano spisu Comune di Fiume, Podesta – Prefetto del Carnaro, Fiume, 3. kolovoz 1934.

Sve preinake koje su se trebale izvesti u prostoru svojim nacrtom je trebao doznačiti arhitekt G. U. Arata uz napomenu kako će se one moći vrlo jednostavno realizirati. Navodi kako će njegov rad na ovom projektu biti volonterskoga karaktera iz želje da i on participira svojim doprinosom kao i mnoge druge istaknute osobe, a sve kako bi se što prije osnovala ovako hvale vrijedna institucija.⁶²⁹

Daljnijim sustavnim istraživanjem arhivske građe u Državnom arhivu grada Rijeke nije se ušlo u trag idejnim rješenjima kao niti nacrtu G. U. Arate po pitanju obnove i prenamjene *Ville Margherite* pa nam stoga ostaje i dalje nepoznatim o kakvom se građevinskom i tehničkom opsegu obnove i prilagodbe u ovom slučaju radilo, a otvorenim ostaje i pitanje da li su ovi obećani nacrti ikada pristigli u Rijeku.

Ukoliko bismo se zadržali na ovom pismu i prijedlozima koje je iznio profesor G. Nicodemi, ipak moramo napomenuti da se u povijesnom kontekstu osnivanja Gradskoga muzeja vrlo često spominju građevinski zahvati obnove *Ville Margherite* za potrebe smještaja Gradskoga muzeja. Ukoliko bismo uspoređivali radove koji su se planirali izvesti, kao i način na koji bi sa svojim zbirkama muzej imao predstaviti u obnovljenoj *Villi Margheriti*, primijetili bismo da se svaka buduća predložena preinaka i organizacija prostora unutar vile odvijala upravo po iznesenim naputcima i mišljenju profesora Nicodemija. Mogli bismo zaključiti da je navedeno pismo profesora G. Nicodemija kasnije poslužilo kao okosnica unutrašnjega uređenja vile za potrebe Gradskoga muzeja i organiziranje postava zbirki muzeja koje je bilo prihvaćeno od gradskih vijećnika i koje se kanilo primijeniti u naravi.

O formiranju Galerije moderne umjetnosti obavijestilo se i riječko građanstvo, budući da je riječki dnevni list *La Vedetta d'Italia* 26. kolovoza 1934. godine objavilo članak kojim se iznose činjenice o vrijednim poklonima Kralja gradu Rijeci u svrsi osnivanja Galerije. Vijest je bila prenesena kao izvješće s redovite sjednice gradskoga vijeća koja se održala 24. kolovoza 1934. godine na kojoj su se gradski vijećnici detaljno upoznali s inicijativom poduzetom od G. A.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Comune di Fiume, Podesta – Prefetto del Carnaro (rukopis), Fiume, 3. kolovoz 1934.

Bottussija i činjenicom da je on uvelike krenuo sa sakupljanjem umjetničkih djela u Milanu ne bi li oformio fundus buduće umjetničke galerije u Rijeci.⁶³⁰

Proučavajući predmetnu dokumentaciju⁶³¹ vezanu uz prijedloge formiranja Galerije moderne umjetnosti i Gradskega muzeja u *Villi Margheriti* stječe se dojam kako nije bilo nikakvih prepreka da se ova ideja realizira. No nažalost, pokazati će se da to baš i neće biti tako.

Korespondencija koja je odlazila sa kabinetskoga stola tadašnjega riječkog prefekta F. Turbacca nije pokazivala njegovo preveliko oduševljenje idejom osnivanja Galerije moderne umjetnosti iniciranom agilnim građaninom Rijeke s adresom boravka u Milanu. Riječki se prefekt niti u jednom pismom kojim se obraćao nadređenim instancama nije izjasnio po tom pitanju niti iznio svoje osobno promišljanje o ovoj inicijativi. Držao se rezerviranim i službeno hladnim, neentuzijastičnim, prenoseći samo druga mišljenja iskazana u pismima koja je znao priložiti uz svoja. Riccardo Gigante je s takvim prefektovim stavom bio dobro upoznat.

Osjetivši prefektovu indolentnost, a benevolentnost riječkoga gradonačelnika Gigantea, dovitljivi G. A. Bottussi u jednom od svojih pisama ohrabruje riječkoga gradonačelnika kako bi se po pitanju formiranja Galerije trebao direktno obraćati Rimu, zaobilazeći prefekta F. Turbacca, budući da se znalo kako je S. E. Mussolini gajio posebnu sklonost prema Rijeci. Nadalje, u istom pismu Bottussi iznosi gradonačelniku Giganteu svoju osobnu podršku ideji da se Galerija oformi u *Villi Margheriti* kako je ranije istaknulo milansko povjerenstvo te smatra kako bi se ona mogla realizirati po uzoru na *Museo Poldi Pezzoli* u Milanu u čijem su ambijentalnom postavu zajedno izloženi namještaj i slike. Na kraju ovoga pisma G. A. Bottussi ipak zamjera gradonačelniku Rijeke što nije dovoljno odlučan te u izvjesno uvrijeđenoj i dijelom ljutitoj gesti patetično mu prigovara kako "*...njih oboje moraju raditi za slavu Rijeke prerastajući pitanje lokalne taštine*

I doni artistici di S. M., La Vedetta d'Italia, Fiume, 26. kolovoz 1934., str. 2.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichità – Sovrintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Comune di Fiume, Podesta – Prefetto del Carnaro, Fiume, 3. kolovoz 1934., spis: Prefettura del Carnaro, Prefetto – Comune di Fiume, Podesta, (rukopis) Fiume, 21. rujan 1934., spis: rukopis pisma za Ministro del Rel Casa, Roma, Fiume, 30. rujan 1934.

koja u ovom slučaju uzima moć nad inicijativom formiranja Galerije koja bi gradu Rijeci podarila ponajbolja umjetnička djela Italije".⁶³²

Bez obzira na početne poteškoće koje su zadesile planove G. A. Bottussija, osobno nije odustao od svoje inicijative, već je počeo biti još aktivniji u provođenju vlastita nauma. No, u gradu Rijeci i dalje je tinjala dvojba oko podržavanja ove inicijative. Kako bi izazvao veće zanimanje po ovom pitanju, G. A. Bottussi koristi svoja poznanstva u želji da stupi u kontakt sa Gabrielom D'Annunzijem ne bi li mu uputio zamolbu da mu pomogne. Izašavši mu u susret, D'Annunzio je poslao gradonačelniku R. Giganteu telegram s iskazom želje da s njim razgovara po pitanju *Museo Fiumano*. Da li je do toga razgovora i došlo, ne možemo tvrditi sa sigurnošću, no sigurno je kako je ova inicijativa ipak potaknula izvjestan pomak u naporima za osnivanje Galerije u Rijeci, a što valja pripisati mogućoj D'Annunzijevoj intervenciji.⁶³³

Riccardo Gigante pismeno je obavijestio Felice Perronea, ravnatelja Državnoga arhiva u Trstu u čijoj je nadležnosti bio riječki arhiv, o planovima da se riječki Gradski muzej i Galerija moderne umjetnosti smjeste u *Villi Margheriti*. Kako bi se realizirao ovaj prijedlog trebalo je iseliti arhiv koji je bio u djelomičnom posjedu vile od 1926. godine, s čime se F. Perrone nije složio. Takvim stavom ravnatelja arhiva u Trstu, započelo se komplicirati već zakompliciralo pitanje o obnovi *Ville Margherite*, kao i odnosi između R. Gigantea i G. A. Bottussija.⁶³⁴

Gradonačelnik R. Gigante postaje sve hladnijim i rezerviranijim prema G. A. Bottussiju, čime on biva sve uporniji i agresivniji. Dokaz tome su i njegova četiri zaredala pisma na koje gradonačelnik nije odgovorio kao što nije potvrdio ni primitak biste Gabriella D'Annunzija koju mu je poslao G. A. Bottussi i koju je trebalo svečano otkriti na nepoznatoj lokaciji u gradu Rijeci. Uvrijeđen i iritiran, G. A. Bottussi se u jednom trenutku prestao obraćati gradonačelniku te je započeo komunikaciju s Kautenom koji je radio kao službenik u kabinetu gradonačelnika

Vižintin, B. Igre oko jedne galerije. *Dometi*. Rijeka: Matica Hrvatska, 4/1975., str. 99.

Vižintin, B. Igre oko jedne galerije. *Dometi*. Rijeka: Matica Hrvatska, 4/1975., str. 99.

Vižintin, B. Igre oko jedne galerije. *Dometi*. Rijeka: Matica Hrvatska, 4/1975., str. 99.

pišući mu „...kako se kod gradonačelnika Milana osjeća više entuzijazma po pitanju formiranja Galerije negoli kod samih Riječana“.⁶³⁵

9.2. Opstruiranje ideje

Početak siječnja 1935. godine primjećuje se da stvari po pitanju formiranja Galerije moderne umjetnosti ne idu onako kako je G. A. Bottussi zamišljao ili priželjkivao. Kako bi potaknuo njihovo napredovanje obratio se gradonačelniku R. Giganteu izuzetno dugim pismom, na devet gusto tipkanih stranica u kojem traži pojašnjenje razloga koji su sa strane grada Rijeke kočili realizaciju njegove inicijative. Po iznesenom, bio je iznimno neugodno iznenađen činjenicom da je na sjednici gradskoga vijeća koja se održala krajem prosinca 1934. godine, a za koju je doznao iz novina, donesena odluka da se odbija obnova *Ville Margherite*. G. A. Bottussi je smatrao da je takva odluka prihvaćena zato što gradski vijećnici nisu bili primjereno informirani o svim poduzetim aktivnostima i mjerama po pitanju osnivanja Galerije, a za što je okrivio osobno gradonačelnika.⁶³⁶

No, da je sve otišlo u potpuno neželjenom pravcu pokazuje i Bottussijeva ljutnja zbog prezentiranoga budžeta za adaptaciju *Ville Margherite* koji je na spomenutoj sjednici pred gradskim vijećem prikazan značajno višim od planiranoga. G. A. Bottussi je smatrao kako je cifra od 400.000 lira predočena gradskom vijeću za adaptaciju vile bila previsoka te kako bi i pola od toga iznosa bilo dovoljno za realizaciju svega što je bilo zamišljeno po idejnom rješenju arhitekta G. U. Arate i G. Nicodemija. Tvrdio je kako se uz previsok osnovni trošak, predračunu nadodao i još jedan u istom iznosu namijenjen izgradnji nove zgrade arhiva koja se trebala podignuti uz školu u Starom gradu čime bi se osigurao novi smještaj za arhivsku građu iz *Ville Margherite*. Vijeće je izrazilo mišljenje kako je neprimjereno podržati tako velike troškove, pogotovo za adaptaciju *jedne stare zgrade* koja bi po njihovom mišljenju mogla samo

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Comune di Fiume, Podesta – Prefetto del Carnaro, Fiume, 3. kolovoz 1934., spis: Prefettura del Carnaro, Prefetto – Comune di Fiume, Podesta, (rukopis) Fiume, 21. rujan 1934., spis: rukopis pisma za Ministro del Rel Casa, Roma, Fiume, 30. rujan 1934.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi - Comune di Fiume, Podesta, Milano 14. siječanj 1935.

privremeno i parcijalno udovoljiti namjeni Galerije. G. A. Bottussi se u ovom slučaju zapitao zašto gradski vijećnici misle da je ono samo *parcijalno*? Smatrao je kako je donesena kriva procjena budući da je po pitanju vile i njezine adaptacije predana detaljno stručna elaborirana studija. Njome je evaluirana vila po pitanjima statike, čvrstoće gradnje, kapaciteta, troška održavanja postojećega stanja, troškova adaptacije građevine, kao i kasnijega proširenja, a izradili su je meritorni i pouzdani stručnjaci za predmetno područje. Donošenje spomenute odluke gradskih vijećnika bilo je potaknuto preispitivanjem vjerodostojnosti troškovnika obnove *Ville Margherite* ponukano gotovo identičnim iznosom koji je predviđen za izgradnju nove zgrade arhiva u Starom gradu. Gradonačelnik R. Gigante odlučio je povući nacrt zaključka i ograničiti se na mogućnost da se Gradski muzej ipak smjesti u zgradu koja će se sagraditi kao jedna zasebna cjelina. O Galeriji nije bilo niti spomena. Obzirom da se odbio prijedlog smještaja Gradskega muzeja i Galerije u *Villi Margheriti*, iznos od 100.000 lira iz gradskoga proračuna namijenjenih toj potrebi preraspodijeljen je prema drugim gradskim potrebama. G. A. Bottussi je smatrao, kako je upravo ovaj iznos mogao biti dovoljnim da se njime osposobe prostorije drugoga kata vile koje su tako mogle postati izložbenim prostorom Galerije moderne umjetnosti u formiranju u prihvaćanju doniranih umjetničkih djela. Ljuto je negodovao zbog ovakve situacije smatrajući da je inicijativa sada jasno opstruirana od gradonačelnika koji nije dovoljno dobro informirao vijećnike pa je vijeće ideju prenamjene vile prihvatilo kao negativno. Smatrao je nadalje da se po pitanju reduciranja troškova Galerija mogla smjestiti i u *Liceo scientifico*, ali da je vila kao lokacija odabrana zbog svoje pozicije, velikoga okolnog terena i moguće nadogradnje. Nadalje, u ovom svom dugačkom protestnom pismu, G. A. Bottussi je napisao kako je unazad samo mjesec dana ista građevina bila prepoznata u svojoj budućoj ulozi, dok je sada postala "*...jednom starom zgradom koja nije bila vrijedna ulaganja*".⁶³⁷

Da se radilo samo o pitanju smještaja Gradskega muzeja, on bi već i pronašao neko logično objašnjenje za ovakvu odbijenicu no budući da su se o istoj zgradi nakon prošlogodišnje posjete pozitivno očitovali vrhunski stručnjaci po tom pitanju, profesor G. Nicodemi i jedan od najvećih stručnjaka po pitanju arhitekture u Italiji koji je za istu zgradu nakon detaljne i studiozne

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi - Comune di Fiume, Podesta, Milano 14. siječanj 1935.

procjene napravio i okvirni projekt G. U. Arata, G. A. Bottussi je nastalu situaciju smatrao potpuno besmislenom i smiješnom. Kako se u konačnici pitanje smještaja Galerije nije u gradskim odlukama niti spominjalo, već se predmetu pridavala važnost samo kroz pitanje smještaja Gradskoga muzeja, uvjerenja smo da je G. A. Bottussi u činu donošenja navedenih odluka vidio želju gradonačelnika da se iskoristi postojeći trenutak kako bi grad konačno dobio novi prostor za muzej, a Galeriju provukao kao jednu od njegovih budućih sekcija, na što G. A. Bottussi nije htio pristati.

Iz ovoga pisma po prvi put je vidljivo razilaženje u mišljenjima gradskih vijećnika i gradonačelnika grada Rijeke s jedne te G. A. Bottussija s druge strane po pitanju načina i mogućnosti formiranja Galerije moderne umjetnosti u Rijeci. Upoznati s činjenicom da je muzej prerastao postojeći prostor u *Liceo Scientifico* i da se tražilo njegovo izmještanje u drugi, veći i primjereniji prostor, pitanje osnivanja Galerije unijelo je samo dodatni nemir u već i tako napetu situaciju rješavanja problema Gradskoga muzeja.

Razumljivo je kako je u tadašnjoj situaciji primarni cilj gradskih vijećnika bilo rješavanje pitanja smještaja muzeja zbog kojega su se, nažalost, ideja i entuzijazam osnivanja Galerije moderne umjetnosti uvelike umanjile. Shvativši navedene odnose G. A. Bottussi je zauzeo stav da su se u potpunosti trebale odvojiti ove dvije institucije te da je u razmatranju i rješavanju njihovih problema valjalo djelovati potpuno odvojeno. Osjetivši dodatnu zanemarenost zbog tretmana svoje inicijative i zbog aspekta usporedbe s Gradskim muzejom po čijem se pitanju već niz godina nije ništa radilo, uviđa kako se kroz njegovu inicijativu koristi prilika da se okrenu prioriteta i riješe nagomilani gradski problemi u sektoru likovne umjetnosti. G. A. Bottussi je dao jasno do znanja koliko se protivi reosnivanju Gradskoga muzeja kao institucije smatrajući kako je ono pitanje lokalne sredine „...*koji svojim zbirkama može zainteresirati samo lokalno stanovništvo koje je već ionako pokazalo da ih muzej i njegov sadržaj ne interesira*“.⁶³⁸

No, ukoliko bi se situacija sagledala iz drugoga aspekta i prioritete postavilo na način da se od Rijeke učini regionalni umjetnički centar u iščekivanju ekonomskoga procvata grada, Rijeka bi po mišljenju G. A. Bottussija, upravo s Galerijom moderne umjetnosti postala lučonošom

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Comune di Fiume, Podesta, Milano 14. siječanj 1935.

prodora talijanske umjetnosti prema podunavskim zemljama. Ovakvo je razmišljanje bilo razlogom dobivanja široke podrške talijanskih gradova, u prvom redu Milana, zatim državnih institucija i umjetnika te različitih uvažanih javnih ličnosti, koji su redom smatrali da se u ovom slučaju radi o pitanju od nacionalne važnosti. Iskazujući žaljenje što nije osobno prisustvovao spomenutoj sjednici na kojoj je gradskim vijećnicima mogao predočiti cijeli projekt, G. A. Bottussi u pismu žali i za činjenicom da je gradskim vijećnicima mogao predočiti i popis od nekoliko desetina već dobivenih umjetničkih djela iznimne umjetničke kvalitete i vrijednosti koja su bila namijenjena riječkoj Galeriji, a koje je za tu priliku mogao i pojedinačno fotografirati.

Zbog neupućenosti gradskoga vijeća koje je ovom prilikom inicijator riječke Galerije okarakterizirao kao "*...tijelo bez prevelikoga entuzijazma i dobre volje koje je sklono samo plakanju*"⁶³⁹, dodjeljivanjem negativnoga mišljenja o obnovi *Ville Margherite*, zapravo je odbijena i vrijedna kolekcija slika G. A. Bottussija. Uvjeren da je gradskim vijećnicima inicijativa predočena kao nešto od nevelikoga značaja i bez ikakvoga nacionalnog interesa, G. A. Botussi u pismu zaključuje kako je došlo vrijeme da se i ova epizoda zaključi, a akcija prekine. U skladu sa iznesenim zaključkom, nastavlja da će bez odgode obavijestiti arhitektu Aratu i druge ugledne osobe koje su bile uključene u ovu inicijativu, detaljno dokumentirati sve što je do tada bilo napravljeno kako nitko ne bi posumnjao u njegove namjere te za kraj ponuditi i samom Kralju povrat njegovih umjetničkih djela uz objašnjenje da inicijativa kojoj su se svi tako toplo odazvali nije naišla na razumijevanje u gradu u kojem se trebala realizirati. G. A. Botussi je bio mišljenja kako nitko nema pravo zadržati kraljeve poklone i donacije cijenjenih talijanskih akademika za bilo koju drugu svrhu osim one zbog koje su ta djela i bila darovana.

Ipak nakon prespavane noći, bistrinja uma, G. A. Bottussi sutradan upućuje jedno vrlo emotivno pismo⁶⁴⁰ prefektu u čijem privitku prilaže i presliku pisma kojega je dan ranije poslao riječkom gradonačelniku R. Giganteu. Ovom je prilikom G. A. Bottussi otvoreno zamolio za pomoć prefekta F. Turbacca kako bi svojim utjecajem zatražio ponovno preispitivanje odluke gradskih

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi - Comune di Fiume, Podesta, Milano 14. siječanj 1935.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Prefetto del Carnaro, Milano 15. siječanj 1935.

vijećnika. Nadalje, u obraćanju navodi kako smatra da nije etično da u zadnjih četiri mjeseca, ne samo on, već nitko od uključenih u ovu inicijativu (profesor Nicodemi, arhitekt Arata, gradonačelnik Modrone) nije dobio nikakvo pismo ili obavijest o namjerama odgovornih osoba u gradu Rijeci i Kvarnerskoj provinciji po pitanju iznesenih prijedloga oko osnivanja Galerije moderne umjetnosti. Saopćava kako će biti primoran podastrijeti talijanskoj Kraljevskoj akademiji i Kraljevskoj Kući Savoy odluku riječkoga gradskog vijeća da se Galerija neće osnovati. Nadalje navodi kako ne razumije ovakav razvoj situacije posebno nakon što mu je dano do znanja kako ima punu podršku grada po pitanju ove inicijative. Stoga ne vidi razlog zbog čega bi ovako vrijedna inicijativa trebala biti uništena.

G. A. Bottussi u zaključku ovoga pisma moli prefekta, ukoliko nije niti on siguran u vrijednost pokretanja ovakve institucije u Rijeci, da se po tom pitanju konzultira sa senatorom Icillio Baccijem koji je među prvim gradskim vijećnicima s velikim entuzijazmom prihvatio ovu inicijativu. Smatrao je kako bi spomenuti senator, da je imao moć sam odlučivati, već prije godine dana omogućio Rijeci svečano otvaranje ove Galerije. Pismo je zaključio isticanjem svojih zasluga i uspjeha koji su se očitovali u rezultatu vidljivom u brojnosti darovanih umjetničkih djela i doživljenom uspjehu njegove inicijative izvan granica nezainteresirane i nenaklonjene riječke sredine. Zbog svega navedenoga, G. A. Bottussi se nadao da će prefekt Kvarnerske provincije ipak moći pomoći kako njegova inicijativa ne bi bila zauvijek uništena.

Prefekt, ponukanim ovim pismom, samo dan nakon njegovoga primitka, upućuje pismo gradonačelniku u kojem mu napominje kako smatra da bi još jednom hitno valjalo prosuditi pitanje osnivanja Galerije unutar gradskoga vijeća "*...i riješiti ga u skladu s neraskidivim obvezama koje smo već preuzeli*".⁶⁴¹

G. A. Bottussi mu je, ohrabren zbog njegovoga zauzimanja kod vijećnika gradskoga vijeća Rijeke, mjesec dana kasnije uputio još jedno pismo⁶⁴² s izrazima zahvale na poduzetoj intervenciji koju je učinio kako bi se ponovno aktualiziralo pitanje Galerije pri gradskom vijeću.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Prefetto del Carnaro – Comune di Fiume, Podesta, Fiume, 18. siječanj 1935.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Prefetto del Carnaro, Milano 19. veljače 1935.

Uz pismo G. A. Bottussi prilaže i kopiju nacрта studije obnove *Ville Margherite* zajedno s novim troškovnikom. U osvrtu na njega, napomenuo je kako je očito da se radi o troškovniku koji nije bio elaboriran na gradskom vijeću kada je i bio odbijen. Ohrabren prefektovim odobravanjem, smatrajući da je samo pitanje trenutka kada će se pokrenuti pitanje obnove *Ville Margherite*, G. A. Bottussi još navodi kako će se bilo koja riječka građevinska firma s veseljem odmah prihvatiti ovoga zadatka. Pismo zaključuje nadom kako će uskoro moći Kralju odaslati fotografije obnovljene *Ville Margherite* kao dokument i potvrdu onoga što se u Rijeci učinilo po pitanju smještaja Galerije moderne umjetnosti.

Iz priloženoga troškovnika kojega je dao na uvid prefektu, po prvi nam je put vidljiva precizna specifikacija potrebnih građevinskih radova koji su se imali izvesti unutar vile ne bi li se predviđenim preuređenjem ona prilagodila novoj muzejskoj i izložbenoj namjeni. Radilo se o izradi novoga portika, obnovi dvorana na drugom katu, saniranju krovišta, rušenju i gradnji novih međukatnih konstrukcija, izvedbi staklenih krovnih pokrova, saniranju vlage što je po troškovniku ukupno iznosilo 222.000 lira te sa stavkom dodatnih nepredvidivih troškova procijenjenih u iznosu od 10% - ukupno iznosilo 244.000 lira. Nadalje, ukoliko bi se isključila gradnja novoga portika za lapidarij i izrada novih dvorana, troškovi su se mogli svesti na 150.000 lira. Kako je troškovnik uzeo u obzir sve nepredviđene okolnosti i bio formuliran na jasan, transparentan i precizan način, ocijenjen je takvim da bi ga „...svaka dobra građevinska firma s lakoćom mogla realizirati”.⁶⁴³ Ukoliko bismo se na trenutak osvrnuli na procijenjenu vrijednost umjetničkih djela koja su se do tada skupila za buduću Galeriju moderne umjetnosti, a koja je u jednom trenutku bila prešla iznos od 1.000.000,00 lira⁶⁴⁴, ovaj izdatak za osiguravanje smještaja kolekcije, doista se čini minornim te gotovo da i opravdava Bottussijevo razmišljanje da opstruiranje inicijative i nije istinski bilo uzrokovano ekonomskim razlozima. Kao da se radilo o nečem sasvim drugom.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: troškovnik u privitku pisma G. A. Bottussi – ecelenza (nejasno kome – pretpostavljamo Prefektu) Comune di Fiume, Podesta, Milano 19. veljače 1935.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo u rukopisu namjenjeno Ministro del Real Casa, 30. rujana 1934.

Nadolazeće razdoblje koje je uslijedilo obilježeno je izborom novoga riječkog gradonačelnika budući da je mandat koji je R. Giganteu započeo 1930. godine netom isticao. Na ovu vodeću gradsku funkciju izabran je Carlo Colussi. Ohrabren novonastalom situacijom i prefektovom podrškom, Bottussi odašilje pismo⁶⁴⁵ novom gradonačelniku kojemu odmah prilaže i troškovnik za obnovu *Ville Margherite* kao i natuknice za pismo koje bi novi gradonačelnik po njegovoj zamisli trebao uputiti gradonačelniku Milana. Ovakav pritisak na novoga gradonačelnika je smatrao opravdanim budući da se u Milanu već duže vrijeme čekalo na pozitivan ishod događanja u Rijeci i odobrenje inicijative kako bi se prepustila obećana umjetnička djela. Ujedno je novom gradonačelniku dano na znanje kako je još troje talijanskih akademika: Cesare Vinzio, Pietro Gaudenzi i Angelo dall'Oca Bianca pripremlilo po jedan umjetnički rad kojega namjeravaju pokloniti Galeriji po njezinom osnivanju u Rijeci.

Kako je u međuvremenu Italija stabilizirala svoje kulturne odnose s Austrijom i Mađarskom, G. A. Bottussi je u formiranju Galerije moderne umjetnosti vidio šansu kojom bi se „...*Rijeka učinila novim umjetničkim centrom Italije preko kojega bi talijanska umjetnost prodirala prema središnjoj Europi*“.⁶⁴⁶ Uz potpunu slobodu koju si je uzeo u obraćanju novom gradonačelniku, jasno mu upućuje poruku kako gradskom vijeću mora pozorno objasniti da je „...*Villa Margherita jedina primjerena građevina za sjedište buduće Galerije moderne umjetnosti kojoj će biti pripojen Gradski muzej s čime će se Rijeka uzdignuti u pravi umjetnički centar talijanske umjetnosti*“.⁶⁴⁷

Isto tako mu napominje da se u slučaju obnove *Ville Margherite* „...*ne radi o jednostavnoj sistematizaciji gradskoga muzeja, već o kreaciji prave umjetničke moderne galerije*“.⁶⁴⁸

Nadalje spominje, što uvelike objašnjava i njegovu ulogu u svemu tome kako očekuje da ga gradonačelnik imenuje glavnim izvršiteljem nadzora oko uređenja buduće Galerije koju je on

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Podesta C. Colussi-Comune di Fiume, Podesta, Milano 19. veljače 1935.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Podesta C. Colussi-Comune di Fiume, Podesta, Milano 19. veljače 1935.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Podesta C. Colussi-Comune di Fiume, Podesta, Milano 19. veljače 1935.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Podesta C. Colussi-Comune di Fiume, Podesta, Milano 19. veljače 1935.

inicirao te bi tako svaka slika ili zbirka slika koja bi trebala postati sastavnim dijelom izložbenoga postava Galerije morala proći njegovu stručnu ekspertizu umjetničke vrijednosti i privolu. Samo na takav način bi se po Bottussijevom dodatnom objašnjenju mogli ostvariti preduvjeti po kojima bi grad Rijeka dobio umjetnička djela najpoznatijih talijanskih autora. Na kraju pisma on ponosno najavljuje kako uskoro završava popis umjetničkih djela koja su predviđena za riječku Galeriju i koji će dati odraz pravoga stanja ove inicijative, njene financijske, moralne i estetske vrijednosti koju Rijeka ne može odbiti.

Dok je čekao na odgovor novoga gradonačelnika, G. A. Bottussi nije gubio vrijeme, pa je u mjesecu svibnju⁶⁴⁹ izvijestio prefekta kako će mu slijedećih dana predati i zvaničan popis umjetničkih djela koja su prikupljena za riječku Galeriju modernu umjetnosti. U obraćanju su uslijedile isprike zbog kašnjenja sastavljanja predmetnoga spiska zbog situacije u kojoj su meritorne osobe zadužene u Milanu za pitanje umjetnosti i preraspodjele umjetničkih djela riječke Galerije bile zauzete angažmanom na Pariškoj izložbi. Istim pismom, G. A. Bottussi navodi da će osobno donijeti spisak umjetnina gradonačelniku Rijeke te još jednom razjasniti gradskim vijećnicima, ukoliko mu to bude dozvoljeno, važnost i dugoročne učinke njihove očekivane potvrdne odluke. Svoj dolazak G. A. Bottussi najavljuje za nekoliko tjedana te ujedno traži da mu se nadoknade troškovi puta, kao i onih koja je poduzeo odlazeći tijekom prethodna tri mjeseca u Veneciju, Torino, Firencu, Rim i Napulj. Zatražio je simbolički iznos od 10% ukupne svote svih putnih troškova koji su učinjeni samo radi nabavke novih umjetničkih djela – poklona ovih gradova za potrebe ostvarenja njegove riječke inicijative. Osim toga, u pismu se ističe vijest kako je talijanski kipar Antonio Maraini također pokazao interes za ovu inicijativu te dao čvrsto obećanje da će riječka Galerija po osnivanju dobiti na poklon jedno od njegovih umjetničkih djela.

Istovremeno, sada već duboko uvjeren u pozitivan ishod njegove do sada odgađane inicijative, G. A. Bottussi je otkrio i svoj osobni interes koji do sada nije iskazao. On se odnosio na ulazak u odbor Galerije u kojem je očekivao biti jedan od njegovih članova, osoba zadužena za brigu o radu, aktivnostima i budućoj izlagačkoj djelatnosti riječke Galerije moderne umjetnosti. Za

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi - Comune di Fiume, Podesta, Milano, 12. svibanj 1935.

članove ovoga odbora bili su predviđeni profesor Nicodemi, arhitekt Arata i bivši gradonačelnik Riccardo Gigante. Ovime je očito da namjere G. A. Bottussija i nisu bile isključivo filantropskoga karaktera. U formiranju Galerije moderne umjetnosti te ulaskom u njezin umjetnički odbor G. A. Bottussi je vidio svoju šansu za sigurnim povratkom u rodni grad i garantirano radno mjesto koje mu je moglo pružiti solidnu egzistenciju, ugled i moć u gradu Rijeci.⁶⁵⁰

No, čini se da iz Rijeke nije stizao nikakav odgovor na njegove zahtjeve. Pismom 14. travnja 1935. godine ponovno je zatražio da mu se uplate novci za potencijalne troškove sada novo planiranoga odlaska na najmanje dva mjeseca u Genovu i Palermo zbog nabave novih umjetničkih djela za riječku Galeriju.⁶⁵¹

9.3. Promjena gradske vlasti – promjena stava po pitanju osnivanja Galerije moderne umjetnosti

Novi gradonačelnik Rijeke, C. Colussi energičniji i odlučniji od svojega prethodnika R. Gigantea zauzeo je stav po pitanju Galerije koji se bitno razlikovao od onoga kojega je G. A. Bottussi očekivao. Na to ukazuje Colussijevo prvo poznato pismo upućeno G. A. Bottussiju krajem mjeseca svibnja. Ono je bilo vrlo kratka sadržaja i dosta hladno intonirano. Njime je gradonačelnik obavijestio G. A. Bottussija kako mu nije mogao odgovoriti na pismo koje mu je uputio 14. travnja jer je htio, kako je rekao „...*bez ometanja, proučiti obimnu korespondenciju ostvarenu između njega i svojega prethodnika*“.⁶⁵²

Ono što je našao pozitivno u toj korespondenciji su pokloni njegove eminencije Kralja, talijanskih akademika te izrađen projekt obnove *Ville Margherite*. No isto tako, novi je riječki gradonačelnik naveo da se obzirom na regularnu administrativnu proceduru želi osobno

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi - Comune di Fiume, Podesta, Milano, 14. travanj 1935.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi - Comune di Fiume, Podesta, Milano, 12. svibanj 1935.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo podesta C. Colussi, Comune di Fiume – G. A. Bottussi, Fiume, 23. svibanj 1935.

*„...upoznati s programom i projektom tako zahtjevnoga poduhvata kako bi se isti mogao prilagoditi financijskim mogućnostima grada“.*⁶⁵³ Nadalje, napominje da bez njegovoga osobnog odobrenja G. A. Bottussi nema *„...nikakva prava poduzimati bilo kakve daljnje korake po pitanju predmetne inicijative, a koje bi bilo čime obvezivale grad Rijeku“.*⁶⁵⁴

Time mu je dao do znanja da trenutno obustavlja sve njegove akcije po pitanju nabavljanja umjetničkih djela, a koje bi na bilo kakav način vodile dogovorima koji su uključivali grad Rijeku bez da se itko od odgovornih u gradu za to pitao i bio primjereno obaviješten. Iz ovakvoga završetka gradonačelnikova pisma bilo je vidljivo da se razmatranje ove inicijative od strane Rijeke vratilo na sam početak i da novi gradonačelnik nije bio sklon da G. A. Bottussi samoinicijativno nastavi zastupati interese grada Rijeke.⁶⁵⁵

Ovako zauzeti stav može biti objašnjen činjenicom dobre informiranosti gradonačelnika o svim poduzetim koracima koji su ostvareni po pitanju Bottussijeve inicijative. Vjerujemo kako se dobro informirao kod svoga prethodnika R. Gigantea o već svim poduzetim koracima i događanjima po pitanju osnivanja Galerije moderne umjetnosti u Rijeci te o poziciji, djelovanju i ulozi G. A. Bottussija u tome. Vjerojatno potaknut Giganteom, a u skladu sa svojim energičnim karakterom, Colussijeva je odluka bila da što prije postavi u prave okvire tijekom događaja vezanih za osnivanje Galerije. Iz ovakvoga odnosa možemo zaključiti kako gradonačelnici Rijeke načelno nisu bili protiv osnivanja Galerije moderne umjetnosti u njihovom gradu, već da su bili skeptični prema inicijativama koje je u njihovo ime poduzimao G. A. Bottussi bez da ih se o tome pitalo. Smatralo se kako se u ovom slučaju, radilo o pothvatima koji su dijelom nadilazili materijalne mogućnosti njihovoga grada. Kako je vrijeme odmicalo, a Bottussijeva upornost postojala sve agresivnijom, počelo se sumnjati i u njegovu filantropsku ulogu vjerujući kako se iza svega krila njegova osobna ambicija ulaska u umjetnički odbor buduće riječke Galerije sa svim svojim potencijalno unosnim implikacijama. Novi gradonačelnik je također bio obaviješten i o tome kako očito postoji netko među dužnosnicima grada Rijeke tko G. A. Bottussija

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo podesta C. Colussi, Comune di Fiume – G. A. Bottussi, Fiume, 23. svibanj 1935.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo podesta C. Colussi, Comune di Fiume – G. A. Bottussi, Fiume, 23. svibanj 1935.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo podesta C. Colussi, Comune di Fiume – G. A. Bottussi, Fiume, 23. svibanj 1935.

kontinuirano, pravovaljano i detaljno obavještava o svim poduzetim ili nepoduzetim akcijama vezanim za pitanje osnivanja Galerije moderne umjetnosti.⁶⁵⁶

U ovakvom raspletu događaja, G. A. Bottussi prekida komunikaciju sa riječkim gradonačelnikom C. Colussijem i u daljnjoj komunikaciji se obraća isključivo prefektu Turbaccu kojega obavještava kako je nakon gotovo mjesec dana intenzivnih aktivnosti uspio za fontanu u vrtu buduće riječke Galerije pribaviti figuru djevojke koja sjedi izvedene u poznatom mramoru iz Cadoglie karakterističnom zbog svoje bijelo – roza i sive boje nespecificiranoga i nama danas nepoznatoga autora.⁶⁵⁷

S druge strane pismo koje riječki gradonačelnik 23. prosinca 1935. godine upućuje Robertu Papiniju, ravnatelju Moderne galerije u Rimu ukazuje na novi pravac kojim se krenulo u smislu prikupljanja umjetničkih djela za Galeriju moderne umjetnosti u Rijeci. Ono pokazuje da se primat oko ove inicijative polako oduzima G. A. Bottussiju i da daljnje aktivnosti na projektu postaju riječkim pitanjem. Gradonačelnik Rijeke je ovom prilikom zamolio ravnatelja Moderne galerije u Rimu da im za buduću riječku Galeriju, po njezinom osnivanju, posudi djela talijanskih umjetnika 19. i 20. stoljeća koja nisu bila izložena u njihovom stalnom postavu već pohranjena u spremištima.⁶⁵⁸

Ulaskom u 1936. godinu situacija oko osnivanja Galerije moderne umjetnosti ulazi u fazu mirovanja. Tek na kraju iste godine nalazimo nekoliko dokumenata koji se dotiču predmetnih pitanja vezanih za osnivanje Galerije moderne umjetnosti, odnosno Gradskoga muzeja. Među njima najvažnije je ono u formi izvješća koje dolazi iz *Ministero dell'Educazione nazionale – Direzione Generale Antchita e Belle Arti* iz Rima u kojem ministar Molajoli u potpunosti podržava ideju osnivanja Gradskoga muzeja u Rijeci kao logičnoga nastavaka i rezultata bogato

To je znao i prethodni gradonačelnik Riccardo Gigante, budući da je u arhivskom pretraživanju građe pronađeno nedatirano pismo sa memorandumom 'Senato del regno' u kojem upozorava novog gradonačelnika da između njih postoji 'corrispondente fiumano' dotični gospodin Rusich zaposlen u Trgovačkoj komori koji o svemu obavještava Bottussija. / Vižintin, B. Igre oko jedne galerije. *Dometi*. Rijeka: Matica Hrvatska, 4/1975., str. 100. /

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Prefetto, Milano, 12. svibanj 1935.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo R.Gigante, Comune di Fiume – R. Papini, 23. prosinac 1935.

prikupljene arheološke i povijesne građe u čijem bi se sastavu našla i Galerija moderne umjetnosti.

Po njemu je inicijativa senatora Riccarda Gigantea, podržana od gradonačelnika C. Colussija započeta s planom prikupljanja građe te njegovoga izlaganja u lokalnom gradskom muzeju koji bi se trebao nalaziti u jednom od najljepših zdanja grada Rijeke, *Villi Margheriti*, hvale vrijedna. Takva institucija za grad Rijeku bi trebala postati rasadnikom kulture i nacionalne svijesti o povezanosti s maticom zemljom Italijom, a odražavala bi najviše kulturne domete mlade Rijeke. Podrška ovakve inicijative svakako je bila u interesu tadašnje Italije, jer je ona u njoj, pa tako i u Rijeci prepoznala mjesto iz kojega bi se vršilo širenje utjecaja talijanske kulture na zemlje Balkana i Podunavlja. Osim toga Rijeka je kao grad dio i Kvarnerske rivijere na koje dolazi na tisuće posjetitelja koji imaju osim mondenih interesa i interese po pitanju kulture, koja je osjetljiva i zainteresirana za ovakvu vrstu sadržaja. Kako bi Ministarstvo doprinijelo ovoj inicijativi smatra kako bi se i ono trebalo uključiti u nju pregovorima sa ostalim državnim institucijama, kao i galerijama koje posjeduju zbirke slika ili umjetnina pohranjene u depoima, o pitanjima posudbe istih djela koja bi činila nukleus formiranja muzeja od nacionalne važnosti.⁶⁵⁹

Povezano s ovakvim promišljanjem ministra Ministarstva Nacionalnoga obrazovanja, na kraju godine iz kabineta *Presidenza del Consiglio dei Ministri* upućuje se pismo prefektu u kojem se obznanjuje da je po istom pitanju osnivanja Galerije pokrenuta i inicijativa građanina G. A. Bottussija koji preko njihovoga kabineta moli za pomoć oko podrške apelirajući i na podršku samoga Ducea.⁶⁶⁰

Ova dva dokumenta nam jasno ukazuju na nove smjernice koje su krenule o pitanju osnivanja Galerije moderne umjetnosti: one od G. A. Bottussija koji svojom inicijativom kani osnovati instituciju neovisnu od Gradskoga muzeja, dok gradska uprava osnivanje Galerije promatra zajedno sa rješavanjem pitanja formiranja Gradskoga muzeja u novom gradskom prostoru budući da se već godinama po tom pitanju ne iznalaze rješenja.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo S.E. Il Ministro dell'Educazione Nazionale, Roma, 23. studeni 1936.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Capo di Gabinetto Presidenza del Consiglio dei Ministri – Prefetto di Fiume, Roma, 29. prosinac 1936.

Da će po pitanju ovakve inicijative, Rijeka, od strane Italije imati podršku, jasno je pokazalo pismo Ministra Bottaija koji je u vladi Kraljevine Italije bio velikim zagovornikom rješavanja ovoga pitanja. U pismu upućenom glavnom Konzervatoru u Trstu, a po pitanju prijedloga o posudbama deponiranih umjetničkih djela od nekih državnih institucija i galerija, ministar Bottai smatra takav prijedlog ne primjerenim. Nadalje pojašnjava ukoliko bi muzej u gradu Rijeci trebao biti centar pažnje brojnim posjetiteljima Kvarnerske rivijere, pa tako i širitelj talijanske kulture na pogranične zemlje, onda bi Rijeka u prostorima svojega muzeja trebala izložiti i prezentirati djela koja su smatrana djelima od nacionalne važnosti vrijedna izlaganja u takvim ustanovama, a ne manje važnim djelima dobivenima iz depoa državnih institucija i galerija.⁶⁶¹

Na intenzivniju prepisku po pitanju formiranja Galerije moderne umjetnosti nailazimo godinu dana kasnije i to odmah početkom 1937. godine. Predmetni dokumenti se odnose na razmjenu mišljenja i informacija između prefekta F. Turbacca i gradonačelnika Rijeke C. Colussija. U pismu⁶⁶² napisanom početkom godine prefekt otvoreno izražava svoje nezadovoljstvo prema G. A. Bottussiju i svim njegovim koracima koje je radio u ime Rijeke. Ovakvo razmišljanje je vjerojatno potaknuto informacijom da se G. A. Bottussi osobno potužio ministru Kraljevske Kuće – *Ministro della Real Casa*, M. Pasqualiniju kako je naišao na nepremostive poteškoće u riječkoj administraciji u rješavanju pitanja osnivanja Galerije moderne umjetnosti.

Riječki gradonačelnik gotovo u istom tonu odgovara prefektu kako je upoznat s ovim aktivnostima G. A. Bottussija. Smatra da ga je obuzela *goruća mašta* te da je „...obuzet žarom svoje inicijative učinio velike korake za grad Rijeku donoseći odluke u njezino ime bez da se konzultirao s gradonačelnikom i gradskim vijećem”.⁶⁶³ Nakon što je detaljno proučio svu dokumentaciju vezanu uz G. A. Bottussija i prethodna događanja po pitanju Galerije, C. Colussi je zaključio kako gradsko vijeće nije pogriješilo u donošenju odluke o odbijanju obnove *Ville Margherite* za potrebe osnivanja Galerije moderne umjetnosti te da će još jednom razmotriti

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Ministar Bottai – Soprintendente alle opere di Antichita e d'Arte-Trieste, Roma, 21. prosinac 1936.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Prefetto del Carnaro – Podesta di Fiume, Fiume, 10. siječanj 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo podesta C. Colussi, Comune di Fiume – Prefetto del Carnaro, Fiume, 4. veljače 1937.

mogućnost smještaja Gradskoga muzeja s priključenom Galerijom u neko drugo, podesnije zdanje. Gradonačelnik je bio mišljenja kako se na početku pregovora s G. A. Bottussijem nisu proučila sva gledišta mogućih problema oko osnivanja ovakve Galerije, a niti shvatila kolika je odgovornost posredno preuzeta kroz pregovore koje je gospodin G. A. Bottussi vodio u ime grada Rijeke, bez da je imao ikakvo, a kamoli službeno odobrenje i suglasnost riječkih gradonačelnika.

Carlo Colussi je preuzimanjem dužnosti gradonačelnika odlučio o pitanju Galerije govoriti što manje dok ne iznađe, po njemu, najbolje rješenje za grad Rijeku. Proučavanjem Bottussijevih prijedloga, C. Colussi je uočio nerazmjer u troškovnicima za obnovu vile koja je trebala riješiti pitanje smještaja Galerije i Gradskoga muzeja. Kako bi bio siguran u svoju procjenu, gradonačelnik je potražio dodatno mišljenje i od profesora Giovanni Brusinija, glavnoga konzervatora pri Konzervatorskom zavodu sa sjedištem u Trstu. U konzultacijama s Ricardom Giganteom i izvidom na licu mjesta, G. Brusini je bio mišljenja da bi se *Villa Margherita* mogla adaptirati na jednostavniji, prikladniji i jeftiniji način od onoga prvotno zamišljenoga i iniciranog od strane G. A. Bottussija i arhitekta Arate. Smatrao je da takvo uređenje ne bi došlo skuplje od 80.000 lira koje bi bilo moguće odvojiti iz riječkoga gradskog proračuna.⁶⁶⁴

Nakon ovih događaja, C. Colussi je ustvrdio kako ne spori Bottussijevu umjetničku kompetenciju, ali da se nažalost on osobno i grad ne obvezuju da ga prate na tom *opasnom putu*. Gradonačelnik u cijeloj ovoj inicijativi jasno vidi samo osobni benefit koji G. A. Bottussi izvlači za sebe pokušavajući iznaći pogodno radno mjesto i funkciju. Ovakvo razmišljanje potkrepljuje Bottussijevim pismom i citatom iz njega u kojem stoji kako se „...*nada da će mu gradonačelnik dodijeliti uređenje buduće Galerije koju je on inicirao jer nitko drugi ne bi smio biti njezinim moderatorom, kao i što niti jedno djelo za nju neće biti prihvaćeno ukoliko ga on osobno ne pogleda i odobri*“.⁶⁶⁵

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo podesta C. Colussi, Comune di Fiume – Prefetto del Carnaro, Fiume, 4. veljače 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi - Comune di Fiume, Podesta, Milano, 12. svibanj 1935.

Gradonačelnik C. Colussi u istom pismu navodi kako je dao nalog Konzervatorskom zavodu u Trstu da do rujna učini sve potrebne stručne i tehničke pripreme kojima bi se racionalizirala obnova prostora za potrebe Gradskoga muzeja i s njim vezane Galerije kao muzejske sekcije. Smatrao je kako će i na ovakav način umjetnička djela koja su poklonjena gradu Rijeci imati dostojan i odgovarajući smještaj u novouređenom Gradskom muzeju. Takvom odlukom, C. Colussi je, po vlastitim riječima, zatvorio pitanje institucije „...koja je nastala u mašti onoga koji nije mogao shvatiti da se njegova mašta ne podudara s očiglednom riječkom svakodnevicom”.⁶⁶⁶

Iz ova dva pisma vrlo je razvidno kako su riječki gradonačelnik i prefekt odlučili sami riješiti pitanje osnivanja Galerije i pritom minorizirati ulogu G. A. Bottussija. Kako bi u tome bili što učinkovitiji, svjesni činjenice da se G. A. Bottussi potužio ne samo Ministarstvu Kraljevske Kuće, već i ministru Nacionalnoga obrazovanja, prefekt je uputio niz pisama⁶⁶⁷ članovima Savjeta ministara u Rimu te izravno Ministarstvu nacionalnoga obrazovanja u kojima je tražio dozvolu i potporu za osnivanje Galerije u gradu Rijeci po tehničkim kriterijima koji će biti predloženi od strane Konzervatorskoga zavoda iz Trsta uz istaknutu podršku senatora Riccarda Gigantea koji će biti nadležan za uređenje Gradskoga muzeja s pridruženom Galerijom moderne umjetnosti kao muzejskom sekcijom.

Po pitanju razvoja daljnjih odnosa između riječkoga gradonačelnika C. Colussija i G. A. Bottussija uslijedilo je pismo⁶⁶⁸ koje je gradonačelnik uputio G. A. Bottussiju obavještavajući ga o tome da su donesene zaključne odluke po pitanju formiranja Galerije moderne umjetnosti. Ovom prilikom ga je upoznao s činjenicom da je po tom pitanju zatražio mišljenje od G. Brusinija – glavnoga konzervatora Konzervatorskoga zavoda u Trstu te nakon izvršenih konzultacija s njim i s prethodnim gradonačelnikom, istaknutim stručnjakom R. Giganteom dogovorio skromnije rješenje kojega je bilo moguće odmah realizirati i koje je obuhvaćalo

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo podesta C. Colussi, Comune di Fiume – Prefetto del Carnaro, Fiume, 4. veljače 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Prefetto del Carnaro – Presidenza del Consiglio dei Ministri, Fiume, 9. veljač 1937., pismo Prefetto del Carnaro – Presidenza del Consiglio dei Ministri, Fiume 17. veljače 1937., pismo Prefetto del Carnaro – E. Soprintendenza alle Opere d'Antichita e d'Arte, Trieste, Fiume, 22. veljače 1937., pismo Prefetto del Carnaro – Ministero dell'Educazione Nazionale, Fiume, 23. veljače 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Podesta di Fiume, C. Colussi – G. A. Bottussi, Fiume, 3. ožujak 1937.

korigiran plan obnove *Ville Margherite*. Gradonačelnik je obavijestio G. A. Bottussija i o činjenici da je procijenjen iznos od 80.000 lira potreban za obnovu već odobren od strane gradskoga vijeća. U zaključku pisma C. Colussi ističe da će po završetku građevinskih radova poklonjena umjetnička djela imati nedvojbeno adekvatan smještaj u sklopu novouređenoga Gradskog muzeja.

Iz predmetne dokumentacije moglo se zaključiti da je G. A. Bottussi na ovo pismo gradonačelniku odgovorio 12. ožujka 1937. godine budući da mu je C. Colussi 24. ožujka uputio vrlo oštro intonirano uzvratno pismo. U njemu je gradonačelnik još jednom iznio kako grad Rijeka nije sklon opremiti Galeriju moderne umjetnosti po njegovoj ideji, već da će se u novouređenom Gradskom muzeju oformiti sekcija namijenjena za prihvat doniranih umjetničkih djela koja će tako dobiti svoj dostojan smještaj. U ovom pismu C. Colussi moli G. A. Bottussija da poklonjene umjetnine koje drži u depozitu u Milanu pošalje u Rijeku, na njihovu krajnju destinaciju.⁶⁶⁹

Na ovo je pismo G. A. Bottussi reagirao izuzetno oštro. Upućuje protestno pismo Savjetu ministara tražeći od njih intervenciju po pitanju zaštite ideje formiranja Galerije moderne umjetnosti u Rijeci.⁶⁷⁰ Nadalje se G. A. Bottussi obratio i Prvom ministru Savjeta ministara 14. svibnja 1937. godine, u kojem navodi kako je gradsko vijeće odobrilo 80.000 lira za obnovu *Ville Margherite* „...kako bi se njezine prostorije adekvatno prilagodile za smještaj bezvrijednoga kupa artefakata koje Riječani nazivaju Gradskim muzejom i to nakon desetogodišnjega čekanja, ne želeći zgradu urediti za prvotno zamišljenu Galeriju moderne umjetnosti”.⁶⁷¹

G. A. Bottussi se teško mirio s činjenicom da se *njegova* kolekcija slika planirana za Galeriju moderne umjetnosti našla u sekciji slikarstva lokalnoga Gradskog muzeja, bok uz bok s nekoliko „...u potpunosti bezvrijednih slika koje Rijeka posjeduje pored zbirki običnih novčića, grobnih

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo podesta C. Colussi, Comune di Fiume – G. A. Bottussi, Fiume, 24. ožujak 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Consiglio dei Ministri, Milano, 14. travanj 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – A Sua Eccellenza il Capo del Governo, Milano, 14. svibanj 1937.

amfora i poneke preparirane životinje".⁶⁷² Smatrao je kako je likovna scena Rijeke po pitanju umjetničkih i estetskih tendencija „...doživjela nazadovanje od dana pripojenja Kraljevini Italiji zato što riječki likovni stvaraoci kao i ljubitelji umjetnosti nisu imali prilike vidjeti umjetnička djela umjetnika od svjetskoga glasa jer ona nikada nisu bila izlagana u Rijeci, na margini talijanske Kraljevine".⁶⁷³

S ovakvom tvrdnjom teško da bismo se mogli složiti. Trebali bismo naime postaviti pitanje na koje je to umjetnike od svjetskoga glasa G. A. Bottussi mislio. Upravo suprotno, u iznesenom detaljnom pregledu izložbenih i galerijskih aktivnosti tijekom međuratnoga razdoblja u gradu Rijeci i Kvarnerskoj provinciji, prikazali smo u kojoj je mjeri ona bila vrlo živa i aktivna te da su na riječkim brojnim manifestacijama sudjelovali umjetnici ne samo iz talijanskoga umjetničkog miljea, već i onoga srednjeeuropskog koji su svojim izloženim radovima i te kako mogli riječkim umjetnicima dati uvid u nova umjetnička kretanja i tendencije unutar Europske likovne scene. Takvi utjecaji upravo su i razvili specifikum u likovnosti grupe riječkih umjetnika, koji su zbog njega postali prepoznatljivom vrijednošću Rijeke, geostrateškim položajem definirane enklave na margini talijanske Kraljevine okrenute podunavskim zemljama.

G. A. Bottussi ocjenjuje situaciju nastalu po pitanju formiranja riječke Galerije bez presedana za cijelu Kraljevinu Italiju. Bio je mišljenja kako je upravo ova posebna, vrhunaska muzejska ustanova trebala biti predmetom od nacionalnoga interesa koji bi osiguravao umjetnički doprinos cijeloj Provinciji i široj regiji. G. A. Bottussi je apelirao na ministra za Nacionalno obrazovanje da lobira kod ostalih državnih institucija kako bi pokazali interes i podršku njegovom projektu te potvrdili kako Rijeka uz njihovu pomoć neće u ostvarivanju inicijative *morati potrošiti niti lire*.

U prostorima *Ville Margherite* koja je već 20 godina uglavnom stajala prazna po Bottussijevim sadašnjim tvrdnjama, svoj bi volonterski doprinos i punu tehničku podršku dali arhitekt Arata te profesor G. Nicodemi, baš kao što su to već do sada učinili talijanski akademici poklonjenim umjetničkim djelima. Pojasnio je nadalje kako bi zauzvrat za vrlo malo ili gotovo ništa Rijeka

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi –A Sua Eccellenza il Capo del Governo, Milano, 14. svibanj 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi –A Sua Eccellenza il Capo del Governo, Milano, 14. svibanj 1937.

postala vlasnikom velikoga umjetničkog naslijeđa. „Umjesto da je Galerija otvorena već tri godine, cijela ova inicijativa je u propasti zbog zavisti, ljubomore i opstrukcije tri ili četiri osobe nenaklonjene njezinoj realizaciji budući da ova ideja nije bila njihova što se kosi s mentalitetom bratstva i bratske pomoći, a što nije u skladu sa atmosferom Kraljevine Italije”.⁶⁷⁴

Kako je gradonačelnik Rijeke definitivno odbio ideju formiranja Galerije moderne umjetnosti kao zasebne institucije, G. A. Bottussi je bio mišljenja da osobno nema nikakve obaveze da Rijeci prepusti obećana joj umjetnička djela dobivena za njezino osnivanje. U pismu kojim se G. A. Bottussi obratio prefektu⁶⁷⁵ nakon što se savjetovao sa svojim odvjetnicima, pojasnio je kako za svako donirano umjetničko djelo posjeduje dokument kojim se potvrđuje da ono pripada isključivo Galeriji moderne umjetnosti koja se trebala formirati po njegovoj inicijativi. Dobio je pravni savjet kako je njegovo nepobitno pravo da djela može zadržati u depozitu do ispunjenja ovakve kauzalnosti. Kako je tada napisao, „...pokazalo se dobrim što je tražio da sva djela budu predana na njegovo ime i adresu”.⁶⁷⁶

G. A. Bottussi se nikako nije mogao pomiriti s činjenicom da je Rijeka odustala od njegove osobne inicijative u korist „...najmizernijega muzeja cijele Italije”.⁶⁷⁷ Na razmatranje i usporedbu, on je stavio jednu slikovitu epizodu koja se desila s gradom Litorijom⁶⁷⁸. Po dolasku fašista na vlast, 1928. godine pokrenuo se program planske izgradnje novih gradova tzv. *citta difundazioni*. Njihovom gradnjom Benito Mussolini je htio dokazati moć i polet novoga fašističkog režima. U okviru ovoga programa bila je planirana izgradnja dvanaest novih gradova

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi –A Sua Eccellenza il Capo del Governo, Milano, 14. svibanj 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Prefetto del Carnaro, Milano, 15. svibanj 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Prefetto del Carnaro, Milano, 15. svibanj 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Prefetto del Carnaro, Milano, 15. svibanj 1937.

Latinu je osnovao Benito Mussolini 30. lipnja 1932. godine kao Littoria. Grad je inauguriran 18. prosinca iste godine.

Naseljena je stanovništvom sa područja Friuli – Venezia. 1934. godine postaje glavnim gradom Provincije, Littorie, a da bi 1946. godine ime grada preimenovano u Latinu. U tom smislu je došlo i do novog vala naseljavanja stanovnika u Latinu sa područja Lazia, kada je lokalni dijalekt Veneta zamijenjen Rimskim. <http://sh.wikipedia.org/wiki/Latina> 12.8.2014. - danas je to grad poznat pod imenom Latina

poput Aprilije, Litorije, Pontinije i drugih, a među kojima je planirana bila i Arsia (Raša), te Pozzo Littorio (Podlabin 1940. – 1942. godine).⁶⁷⁹

Litorija je kao grad nastala 1932. godine na području močvare nedaleko od Rima i bila jedan od velikih projekata javnih radova i obnove Italije koju je provodio B. Mussolini. Novi grad Litorija 1934. godine postaje administrativnim centrom istoimene Provincije izdvojena iz dotadašnje Rimske provincije. Po svom osnutku, Litorija nije posjedovala niti muzej niti galeriju sve do državnoga nacionalnog natječaja iz 1937. godine. G. A. Bottussi tako navodi da se u toj Galeriji nalazi i „...umjetničko djelo jednoga od najvećih umjetnika koje je bilo izloženo na Bienalnoj izložbi u Veneciji i koje je bilo namijenjeno Galeriji moderne umjetnosti grada Rijeke”.⁶⁸⁰

Budući da se po tom pitanju nije ništa događalo, nastavio je Bottussi, talijanski je akademik odlučio svoje već donirano umjetničko djelo dati Litoriji, a ne Rijeci. Zbog ovakve situacije u kojoj je Rijeka ostala bez vrlo vrijednoga likovnog ostvarenja, on navodi kako građani grada Rijeke mogu biti zahvalni svom gradskom vodstvu.

Zanimljivo je da su po pitanju Litorije i osnivanja njihove Galerije zanimljivi dokumenti pronađeni i u arhivi kabineta riječkoga gradonačelnika. Tako je evidentirano pismo kojim se gradonačelnik grada Litorije, Guido Palmardita obratio riječkom gradonačelnku C. Colussiju u želji da mu pomogne donacijom nekoga umjetničkog djela iz gradske zbirke slika ne bi li se mogao osnovati fond za formiranje Galerije moderne umjetnosti u njegovome gradu. Izgradnjom novoga grada iz močvarnoga tla rimske suburbije, kao i u osnivanju ovakve institucije, građani Litorije s gradonačelnikom na čelu, vidjeli su značaj jednoga novog početka, ostvarenje poduhvata u kojem su sudjelovala sva talijanska braća, dok su najbolji talijanski umjetnici dali doprinos formiranju gradske Galerije donirajući svoja umjetnička ostvarenja. Stoga je gradonačelnik Litorije u pismu riječkom gradonačelniku iznio mišljenje da će svako djelo pristiglo iz talijanskih provincija dodatno uveličati takav nacionalni uspjeh.⁶⁸¹

Galović, K. Grad za 547 dana. *Vijenac*. Zagreb, br. 226, listopad 2002. / internetsko izdanje / <http://www.matica.hr/vijenac/226/Grad%20za%20547%20dana/14.8.2014>

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Prefetto del Carnaro, Milano, 15. svibanj 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Kabinetski spisi, kut.331, spis: pismo Podesta Guido Palmardita, Citta di Littoria – Podesta di Fiume, Littoria, 30. travanj 1936.

Riječki je gradonačelnik odbio poziv svoga kolege iz Litorije uz obrazloženje da grad Rijeka nije imao u posjedu niti jedno djelo koje je moglo rangom zadovoljiti kriterije umjetničke vrijednosti predviđene za osnivanje Galerije moderne umjetnosti u Litoriji te vrijednošću doseći pretpostavljeni značaj inicijative.⁶⁸² Rijeka je ipak, nesvjesno, po Bottussijevim tvrdnjama, ipak donirala jedno svoje donirano vrijedno umjetničko djelo čiji naslov i autora iz dostupnih arhivskih izvora nismo uspjeli identificirati.

Oko pitanja procjene pravnoga aspekta polaganja prava na umjetnička djela, a koje se aktualiziralo temeljem stava G. A. Bottussija, prefekt F. Turbacco se obratio Savjetu ministara⁶⁸³ s prijedlogom da se osnuje stručno povjerenstvo za procjenu i rješenje ovoga slučaja. Uslijedila je vrlo intenzivna prepiska u kojoj su se, uz ostalo, s obje strane izmjenjivale i brojne kopije ranijih pisama G. A. Bottussija. Ovakvi su događaji očito bili nužni na putu iznalaženja rješenja za izlazak iz situacije u kojoj je G. A. Bottussi odbio predati prikupljena umjetnička djela gradu Rijeci.⁶⁸⁴

S druge strane, nezadovoljstvo G. A. Bottussija konstantno je raslo, a što možemo procijeniti po pismu upućenom Šefu vlade – *Capo del Governo* s početka mjeseca listopada 1937. godine. Njime je on i dalje nastavio optuživati grad za opstrukciju njegovih planova, bavio se pitanjem moralnosti odluke o potraživanju nečega što gradu Rijeci ne pripada zbog uvjeta koji nisu bili ispunjeni. *Capo del Governo* dao je tijekom ovih događaja do znanja da više ne želi biti sudionikom ove misije. Predmetnu situaciju odnosa gradskih vlasti i G. A. Bottussija je opisao

„...kao igru slijepoga miša u kojoj nitko ništa ne zna i nitko nema veze sa svojim prethodnicima”.⁶⁸⁵

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Kabinetski spisi, kut.331, spis: pismo Podesta, Citta di Fiume – Podesta di Littoria, 5. svibanj 1936.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Prefetto del Carnaro – Presidenza del Consiglio dei Ministri - Gabinetto, Fiume, 19. svibanj 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Prefetto del Carnaro – Presidenza del Consiglio dei Ministri-Gabinetto, Fiume, 19. svibanj 1937., pismo Presidenza del Consiglio dei ministri-Gabinetto – Prefetto di Fiume, Roma, 29. svibanj 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Capo del Governo, Milano, 6.listopad 1937.

Da u optužbama prema gradu Rijeci G. A. Bottussi nije kanio stati, vidjelo se i po pismu⁶⁸⁶ koje je ponovo adresirao na Šefa vlade i to samo dan nakon prethodnoga. Na devet stranica gusto tipkanoga teksta, G. A. Bottussi ovaj put još žešće polemizira svoj odnos s gradom Rijekom proširujući razmišljanja i na događaje unutar grada koji se nisu izravno ticali osnivanja Galerije moderne umjetnosti. Smatramo kako ovo pismo ne bismo trebali ignorirati, ali niti jednoznačno tumačiti zbog toga što je pisano od osobe koja je u tom trenutku bila revoltirana i povrijeđena pa je ono neminovno vrlo subjektivno i stoga upitne vjerodostojnosti. No ipak, ono nam daje uvid u dio do sada nepoznatih događanja u gradu tijekom 1937. godine, a koja se nisu ticala samo pitanja formiranja Galerije moderne umjetnosti.

Pismo je vrlo kritički aspektirano i njime G. A. Bottussi izvještava Šefa vlade s događajima u gradu uvodeći ga u stanje opisom nekadašnje Rijeke. Tako iznosi kako je građanska Rijeka u prijeratnim vremenima s 50000 stanovnika kao jedan od elegantnijih gradova Europe bila na ponos Fijumanima budući da se radilo o gradu u kojem je bila primjenjivana svaka inovacija prije nego u Beču ili Budimpešti. Po njegovom mišljenju, Rijeka je nakon aneksije Kraljevini Italiji krenula s vandaliziranjem riječkih povijesnih vrijednosti zbog inkompetencije i nerazumijevanja gradskoga habitata, a što je izazivalo ljutnju kod građana Rijeke. Najgorim od svega G. A. Bottussi smatra devastaciju povijesne dvorane Gradskoga vijeća koja je bila ukrašena djelima najboljih riječkih umjetnika i draga svim Riječanima. Ovo uništenje likovnoga nasljeđa, dogodilo se prilikom obnove postojeće zgrade, kada se zdanje pretvorilo u neoklasicističko postavljanjem umjetnih kolona i kasetona, dajući tek vanjski utisak vremenosti, a što je sve koštalo čak pola milijuna lira. Po riječkoj rivi su nadalje bili postavljeni mastodontni cementni lampioni, za koje G. A. Bottussi kaže kako ih nekoć ne bi tolerirali niti u magazinima luke pitajući se tko je dozvolio njihovo postavljanje? Nadalje, ističe da je prema istoku, na granici s Jugoslavijom pitoreskni kanal Fiumare opkoljen zidovima i bodljikavom žicom koji su gradu davali izgled zatvora. Zid je po njegovoj interpretaciji podignut kao rješenje kojim se

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Capo del Governo, Milano, 7.listopad 1937.

trebalo onemogućiti „...ono malo šverca između Italije i Jugoslavije zbog čega su se mogle poduzeti i neke druge lakše i jednostavnije mjere od zida čiji je vrh opleten u bodljikavu žicu“.⁶⁸⁷

Pismom ističe pretpostavku po kojoj Rijeka ne bi, da je riječka vlast bila konstituirana od energičnijih osoba koje su bile u stanju rasuđivati bolje o vlastitom gradu, postala „...gradom holokaustom“.⁶⁸⁸ Maćehinski odnos gradskoga poglavarstva prema vlastitom gradu se odvijao, po Bottussijevom mišljenju i prema Starom gradu kojega se krenulo obnavljati na način da su se unutar njega rušile zgrade. „Umjesto da se sačuva primorska ambijentalnost Staroga grada i njegova jedinstvenost izražena kroz nizove zgrada i uskih ulica kala tipičnoga venecijanskog izgleda, riječke vlasti upravo rade sve kako bi to izbrisale.“⁶⁸⁹

Uređivanje Staroga grada se započelo, kako G. A. Bottussi to vidi, bez jasnih planova i sa stihijskom retorikom, što je počinjalo biti problemom kojega bi nova Italija trebala riješiti kao jedan od najvažnijih pitanja na margini kraljevstva. Da bi to dokazao, on navodi tri primjera od kojih je jedan stari augustinski samostan koji je u procesu uređivanja Staroga grada porušen bez da je itko, po njegovom saznanju, proučio i izradio studiju o ambijentalnoj vrijednosti cijeloga kompleksa u gradskom tkivu Staroga grada. Za drugi primjer navodi novu školu *Niccolo Tommaseo* koja je izgrađena u blizini Duoma kao velika soliterna građevina – zgrada pravokutna oblika s jednom otvorenom stranom i unutrašnjim kortilom okrenutim prema katedrali Sv.Vida. Ovu izgradnju popratio je komentaram „...kako u analima talijanske moderne arhitekture ne postoji manje savjesnija zgrada od ove koju se jedino može promatrati kao naplavinu koju je izbacila rijeka ili kao neki davno ostavljeni relik“.⁶⁹⁰ Za treći primjer iznio je devastaciju

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Capo del Governo, Milano, 7.listopad 1937.

Sinonim za Rijeku – grad holokaust bio je jedan od vrlo često spominjanog izraza kojeg je G. A. Bottussi pridjevao gradu Rijeci. Upoznavši se s činjenicom da se G. A. Bottussi u nekoliko navrata poziva na svoje prijateljstvo s Gabrielom D'Annunzijem, upotreba ovakve terminologije za grad Rijeku nam se čini logičnom. Izraz „olocausta“ ušao je u talijanske riječnike s posebnom natuknicom zahvaljujući D'Annunziju koji ga je upotrijebio kako bi označio grad Rijeku kao grad predestiniran na najveću, krajnju žrtvu. Mislio je o krajnjoj žrtvi koju je Fiume podnijela za Italiju pateći stoljećima odvojena od nje pod stranom (okupatorskom) vlasti. Stoga možemo reći da se u ovom slučaju radilo o riječi kkao želji za pregnatnosti i dojmlljivosti, a ujedno pretjerivanju i bombastičnosti, čemu je D'Annunzio bio sklon / Labus, N. O zamjeni dvoglavog orla jednoglavim. *Fiume za radoznale – fijumanologija I*. Rijeka: Hrvatsko književno društvo Osvit, 2008., str. 29. /

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Capo del Governo, Milano, 7.listopad 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944.,

prostora istočno od katedrale Sv. Vida. Ovdje se radilo o terenu koji je mogao biti iskorišten za stvaranje jednoga od najmonumentalnijih trgova u Rijeci i biti dostatan za zadovoljenje namjene izgradnje novoga fašističkog sjedišta grada Rijeke ili nekoga drugog važnijeg zdanja. Umjesto toga, kaže da se na najvrjednijem terenu grada sagradila stambena zgrada najamne funkcije kao djelo privatne spekulacije. Ovo argumentira činjenicom da je Rijeka jedini grad u Kraljevini Italiji u čijem je najužem centru moguće graditi najamne zgrade za prodaju stanova bez plana, točnih dispozicija, kriterija i natječaja, dok se periferija grada ostavlja polupraznom. Estetiku grada smatrao je potpuno zanemarenim pitanjem budući da su se riječki gradonačelnici po njegovom mišljenju savjetovali s ljudima koji nisu bili adekvatne struke već čisti propagatori nekih drugih znanja, ideja i interesa. U nastavku ovih tvrdnji, nadodaje konstataciju da, kada se ipak osoba s likovnim, urbanističkim i arhitektonskim znanjem uključi u gradske radnje, onda ti isti gradski dužnosnici odlučuju potražiti mišljenje Konzervatorskoga zavoda u Trstu i to sve u trenutku kada je šteta za grad i građane već počinjena, a gradski oci nemaju ideje na koji bi se način uništeno moglo vratiti ili barem prikriti. G. A. Bottussi je u ovom obraćanju bio čvrstoga stava u kojem je deklarativno tvrdio kako je postojeća gradska vlast radila više na štetu nego u korist grada Rijeke. Gotovo zasljepljen svojim uvjerenjima isto pismo upućuje i prefektu obavještavajući ga kako je Šef vlade u posjedu identičnoga obraćanja.⁶⁹¹

Iz arhiva kabinetskih spisa koji su datirani krajem prosinca, doznaje se kako je gradonačelniku C. Colussiju upućeno povjerljivo pismo od strane nadglednih osoba iz Konzervatorskoga zavoda u Trstu.⁶⁹² Njime su ga u potpuno privatnom i povjerljivom duhu obavijestili o direktivama iz Rima koje su se ticale događaja vezanih za osnivanje Gradskoga muzeja u Rijeci i prateće obnove *Ville Margherite*. Saznali su naime kako je ministar Nacionalnoga obrazovanja Giuseppe Bottai bio u potpunosti spreman podržati prijedloge koji su mu u vezi navedene teme bili predstavljeni u pismu konzervatora iz Trsta. Ovakva naklonost nadmašivala je svako njihovo i najbolje očekivanje.

kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Capo del Governo, Milano, 7.listopad 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Prefetto di Fiume, Milano, 12 .listopad 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Kabinetski spisi, kut.331, spis: pismo R. Soprintendenza alle opere d'Antichita e d'Arte-Trieste – Podesta di Fiume, Trieste, 24. listopad 1937.

U pismu koje je prethodilo upravo spomenutoj korespondenciji⁶⁹³, Bruno Molajoli, konzervator Konzervatorskoga zavoda iz Trsta, obratio se Ministarstvu nacionalnoga obrazovanja – ministru Giuseppe Bottai u slijedom podrške koja je po njegovom mišljenju trebala biti usklađena s političkim i kulturnim ciljevima grada Rijeke. Pozvao ga je na ispunjenje obećanih aktivnosti najavljenih pismom od 27. listopada 1937. godine, a koje su se odnosile na pregovore što ih je ministar trebao potaknuti prema Banca D'Italia i njezinoj ex zbirci umjetnina *Gualino*.⁶⁹⁴ Upravo u Banci D'Italia i njezinoj bivšoj zbirci umjetnina, B. Molajoli je vidio izvrsnu mogućnost za formiranje fundusa buduće riječke Galerije. Osim toga radilo se i na ideji da se kratkoročnim posudbama dobiju na korištenje neka od neizloženih djela koja su se nalazila u depoima drugih državnih institucija, a koja bi nakon nekoga vremena bila vraćena vlasnicima. Po tom je pitanju B. Molajoli već bio pokrenuo pregovore i s Galerijom moderne umjetnosti iz Rima tražeći od njih nekoliko neizloženih djela iz njihovoga depoa, a koja mu je ravnatelj te institucije i obećao pripremiti. Pismo zaključuje konstatacijom kako je ovo odlučujući trenutak u podržavanju inicijative za formiranjem Galerije moderne umjetnosti koju su pokrenule i vode riječke lokalne vlasti. „*Ovdje se ne radi o stvaranju jedne od mnogih gradskih galerija s namjerom njihova postojanja kratkoga vijeka i provincijskoga interesa. Ovdje se radi o pokretanju institucije koja obećaje svoju vlastitu dugovječnost i vitalnost na krajnjem istočnom dijelu Italije koja će pokazivati i živo predstavljati talijansku modernu i umjetničku tradiciju.*”⁶⁹⁵ navodi Molajoli na kraju pismenoga obraćanja ministru G. Bottai.

Ministar nacionalnoga obrazovanja G. Bottai u pismu konzervatoru B. Molajoliju izjavljuje kako se nakon proučavanja činjenica po pitanju osnivanja Gradskoga muzeja u Rijeci, iznimno zainteresirao za slučaj i kako bi u daljnjem razvoju događaja G. A. Bottussi neupitno trebao biti zamoljen da preda sva dobivena umjetnička djela. Obzirom na vrlo ograničenu kvalitetu

⁶⁹³ HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Kabinetski spisi, kut.331, spis: pismo R. Soprintendenza alle opere d'Antichità e d'Arte-Trieste – Ministero educazione Nazionale (nedatirani prijepis originalnog pisma zaveden pod brojem 3959 bez datacije)

Dio zbirke bogatoga talijanskoga industrijalca Riccarda Gualina koja sadrži djela različitih umjetničkih tehnika: slikarstvo, skulptura kao i arheološki artefakti. Najveći dio ove privatne zbirke doniran je po njegovoj smrti Gallerii Sabauda u Torinu. Manji dio zbirke nalazi se u posjedu Bance di Roma / http://it.wikipedia.org/wiki/Collezione_Riccardo_Gualino 30.8.2014./

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Kabinetski spisi, kut.331, spis: pismo R. Soprintendenza alle opere d'Antichità e d'Arte-Trieste – Ministero educazione Nazionale (nedatirani prijepis originalnog pisma zaveden pod brojem 3959)

umjetničkih djela koja su do tada bila u fundusu grada Rijeke namijenjenoga osnivanju Galerije, smatra kako bi glavna jezgra muzeja, pored ostalih sekcija posvećenih povijesti grada i djelima suvremenih riječkih autora, trebala postati zbirkom slika doniranih umjetničkih djela talijanskih autora 19. i 20. stoljeća. Ističe da bi obnovljena *Villa Margherita* bila dostatna za smještaj Gradskoga muzeja i pridružene mu Galerije te da bi iznos od 80.000 lira svakako trebao biti dovoljan za prve adaptacijske radove. Nadalje, ministar je bio mišljenja kako nije nužno da Galerija u sklopu Gradskoga muzeja sadrži i poseban direkcijski ured, obzirom da bi se išlo na racionalizaciju upravljanja ovakvom institucijom, čime bi se omogućilo gradu da po tom pitanju maksimalno limitira troškove funkcioniranja osiguravši time što više novčanih sredstava za kupovinu novih umjetničkih djela. U angažiranju jednoga od već postojećih djelatnika Konzervatorskoga ureda u Trstu, on vidi najbolju opciju za primjerenim vođenjem i nadzorom ovakve jedne zbirke i ustanove. Pismo je zaključeno zadatkom kojega je ministar G. Bottai dodijelio nadležnim osobama u Konzervatorskom zavodu u Trstu, koje su po njegovom mišljenju trebale krenuti u direktne dogovore s vlastima grada Rijeke. Nadalje su ga trebale sustavno obavještavati o daljnjim konkretnim akcijama koje su spremni poduzeti u odnosu na zbirku slika u posjedu G. A. Bottussija u Milanu, kao i formirati planove djelovanja oko same organizacije budućega Gradskog muzeja s Galerijom moderne umjetnosti.⁶⁹⁶

Nadalje, u pregledu korespondencije koja prati značajnija događanja oko osnivanja riječke Galerije moderne umjetnosti, zanimljiva su pisma⁶⁹⁷ koja je prefekt F. Turbacco uputio Ministarstvu nacionalne kulture i to njegovoj Direkciji propagande, Generalnoj direkciji za turizam kao i predsjedništvu Savjeta ministara u Rimu.⁶⁹⁸ Ovim ih putem prefekt obavještava o tijeku obnove *Ville Margerite* koja se poduzela s ciljem smještaja Gradskoga muzeja uz istodobno upućenu zamolbu za financijskom pomoći u pokrivanju dijela troškova usmjerenih smještaju zbirke te za kupovinu daljnjih umjetničkih djela moderne talijanske umjetnosti. Istovremeno se i obratio pismom predsjedništvu Savjeta ministara sa zamolbom za dodjeljivanje

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Kabinetski spisi, kut.331, spis: pismo Ministero dell'Educazione Nazionale, Direzione Generale Antichita e Belle Arti – Soprintendente all'Arte Medioevale e Moderna-Trieste, Roma, 26. kolovoz 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Prefetto del Carnaro – Ministero della Cultura Popolare, Fiume, 26. studeni 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Prefetto del Carnaro – Presidenza del Consiglio dei Ministri, Fiume, 26. studeni 1937.

prava na posudbu i izlaganje bivše zbirke *Gualino* koja je bila u posjedu nacionalne *Banca D'Italia*, a koja bi svakako značajno pridonijela osiguravanju reprezentativnoga postava za samu svečanost otvaranja Gradskoga muzeja Rijeke.

S istim datumom koji nose navedena pisma, označeno je i očitovanje Konzervatorskoga zavoda iz Trsta prefektu F. Turbaccu po pitanju počinjenih devastacija u Starom gradu u Rijeci, a koje je Šefu države prijavio G. A. Bottussi.⁶⁹⁹ Po ovom pismu, očito je da je do očitovanja prema višim državnim instancama po tom pitanju moralo doći. Prefektu se još jednom pojašnjavaju činjenice kojima se utvrđuje da su svi izvedeni radovi na području Staroga grada u Rijeci učinjeni u skladu s Regulacijskim planom koji je odobren od višega savjeta Ministarstva Nacionalnoga obrazovanja – sekcije lijepih umjetnosti i starina dopisom od 7. siječnja 1935. godine. Tom su pismu bile priložene i sve bilješke arhitekta Enrico Del Debbia zaduženim za to pitanje. Preispitujući navode G. A. Bottussija o devastiranju Staroga grada, isti je Zavod ustanovio da se u ovom slučaju radilo o neutemeljenim navodima koji su proizlazili iz Bottussijevoga nezadovoljstva prema gradskoj upravi zbog čega primjedbe nisu bile pisane u dobroj namjeri. Ujedno se prefektu dalo na znanje da je pokrenut i postupak protiv G. A. Bottussija da gradu Rijeci vrati slike koje su Kralj Italije i druge uvažene ličnosti donirali u ime inicijative osnivanja Galerije moderne umjetnosti.

Dok se s jedne strane prati daljnji razvoj događaja i naponi koje su relevantne gradske institucije poduzimale u procesu osnivanja riječke Galerije moderne umjetnosti, s druge strane G. A. Bottussi revoltiran akcijama i pismima upućenim višim instancama izvan Rijeke i Trsta u kojima su se potraživala sredstva za izvođenje radova u *Villi Margheriti*, kupovinu novih umjetničkih djela, na deset stranica gusto tipkanoga teksta uputio je još jedno pismo Šefu vlade u Rimu.⁷⁰⁰ Predmetno Bottussijevo pismo, poput kakvoga stručnog ili opsežnijega literarnog djela, podijeljeno je u više dijelova označenih podnaslovima. U tim poglavljima kronološki G. A. Bottussi minuciozno rastače događanja i uplive raznih ličnosti po pitanju formiranja Galerije moderne umjetnosti. Iz ovoga se pisma doznaje kako je inicijativa formiranja Galerije moderne

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Kabinetski spisi, kut.331, spis: pismo R. Soprintendenza alle opere d'Antichita e d'Arte-Trieste – Prefettura del Carnaro, Trieste, 26. studeni 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Sua Eccellenza Il Capo del Governo, Milano, 22. prosinac 1937.

umjetnosti u Rijeci pokrenuta 1932. godine, a ne 1934. godine kako smo temeljem dosadašnjih izvora to i smatrali. To prvo razdoblje od 1932. do 1934. godine je bilo razdoblje priprema u kojem je G. A. Bottussi tražio, ali nije dobivao nikakve odgovore, pozive na audijencije ili sastanke po pitanju inicijative koju je kanio začeti. U nizu poglavlja, među interesantnim čini se ono naslovljeno *Suradnje* u kojem autor pisma navodi imena umjetnika koja su se priključila njegovoj inicijativi. Osim ranije poznatih umjetnika, sada se tako navode i neka nova imena autora, pa valja istaći da su po ovom izvoru i Piero Gaudenzi, te Ettore Tito obećali svoje umjetničke radove pokloniti kada se formira buduća institucija smatrajući svoj čin moralnom obavezom, a samu Galeriju institucijom od nacionalnoga interesa. Rekapituliralo se i oduševljenje bivšega gradonačelnika Rijeke R. Gigantea koje je prema postojećoj inicijativi iskazivao tijekom svoga mandata te njegova jasno izrečena želja da se Rijeka što prije organizira ne bi li omogućila uvjete za formiranja ove institucije. U poglavlju naslovljenom *Čudno vijeće* G. A. Bottussi je pisao o Gradskom vijeću koje nije odobrilo obnovu *Ville Margherite* smatrajući je neprikladnom za navedenu namjenu, a o čemu ga nitko nije obavijestio, već je sve saznao slučajnim čitanjem *La Vedette d'Italia* u kojoj je ova odluka bila objavljena.

U pismu slijedi poglavlje naslova *Sustav koji se ne mijenja* u kojem navodi kako je od njega zatraženo da se predaju umjetnička djela koja ima u depozitu. Napominje kako je 12. lipnja 1935. godine bio na sastanku u Rijeci kako bi novoga gradonačelnika C. Colussija upoznao s inicijativom te mu priložio popis umjetničkih djela⁷⁰¹ koja su dana na depozitno čuvanje u *Castel Sforzesco* u Milanu. Na tom je sastanku predložio i novi način financiranja ove institucije koja grad Rijeku ne bi koštala *niti lire*. Novi gradonačelnik mu je nakon ovoga susreta, po njegovim riječima zabranio bilo kakvo daljnje djelovanje po tom pitanju bez da se grad Rijeka službeno obavijesti i očituje. Zadnji susret koji je imao s predstavnicima grada, bio je po njegovom kazivanju 9. rujna 1936. godine i to s prefektom koji mu je, po njegovom mišljenju, bio naklonjeniji od gradonačelnika Colussija. U međuvremenu je Gradsko vijeće donijelo odluku da se više nitko sa strane ne uključuje u ovaj projekt smatrajući kako je involviranje Konzervatorskoga zavoda u Trstu po tom pitanju za Rijeku dovoljno. U zaključku ovoga pisma, G. A. Bottussi je izrazio želju da prije nego što u potpunosti odustane od svoga poduhvata vrati

U ovom pismu je spomenuto kako je G. A. Bottussi uz popis doniranih slika gradonačelniku dostavio i fotografije istih koje se u arhivskoj građi nisu pronašle kao i predmetni spisak.

djela onima kojima pripadaju. No, prije nego što na to bude prisiljen, G. A. Bottussi ističe kako upravo ovim pismom polaže zadnje nade prema Šefu vlade s očekivanjem da se on osobno uključi u formiranje ove institucije koja bi trebala trajati stoljećima i dati prvi pravi impuls umjetničkoj obnovi cijele regije Kvarnera.

U osjećaju izoliranosti od svih događanja koja ga zaobilaze ušlo se u 1938. godinu, u kojoj sredinom svibnja G. A. Bottussi ponovo oštro reagira, no ovoga puta ostaje nejasnim kome se pismom obraća. Pismo je ponovo iznimno dugo, toliko da ga čak i sam autor ponovno dijeli u nekoliko poglavlja kroz koja po još jednom detaljno rekapitulira svoju inicijativu, od njenoga samog početka pa do trenutka *opstrukcije*. Na kraju pisma autor zaključuje kako „...je Rijeka pozivajući Konzervatorski zavod iz Trsta na suradnju sebi oduzela mogućnost da stvori instituciju od stvarnoga nacionalnog interesa budući da se ona svela na izlaganje fundusa muzeja i djela koja su sakupljena na kojekakav način do strane grada i koja će biti izložena bez stvarnoga kriterija”.⁷⁰²

U pismu G. A. Bottussi otvoreno optužuje čelnike grada Rijeke koji su po njegovom viđenju postali preprekom u ostvarivanju interesa građana grada i to samo zato jer u formiranju Galerije nisu vidjeli vlastiti interes.

Krajem 1938. godine iz arhive Kabinetskih spisa doznajemo da je nadležni konzervator Konzervatorskoga ureda iz Trsta poslao gradonačelniku Rijeke pismo u kojem ga izvješćuje o svom nedavnom putovanju u Rim i razgovoru što ga je vodio s ravnateljem Talijanske Kraljevske Akademije po pitanju sada već hitnoga prikupljanja umjetničkih djela za Gradski muzej te sa zadovoljstvom zaključuje kako je dobio obećanja *dobrih izgleda*.⁷⁰³

U nastavku predmetnoga pisma, upućuje gradonačelniku C. Colussiju prijedlog da pismeno obavijesti ministra G. Bottaija i ravnatelja Galerije Moderne umjetnosti u Rimu, Roberta Papinija o tome da su prostorije za budući muzej gotovo dovršene i da bi mogli učiniti popis umjetničkih djela koja im mogu dati. U pregovorima oko umjetnina, smatra kako bi bilo primjerenije da se

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Eccelenza..., Milano, 20. svibanj 1938.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Kabinetski spisi, kut.331, spis: pismo Il Soprintendente alle Antichita e all'Arte per la Venezia Giulia- Trieste – Commendatore, Trieste, 14. prosinac 1938.

zaobiđe Konzervatorski zavod i da se dogovor postigne u osobnim kontaktima. U zaključku svoga obraćanja gradonačelniku Rijeke, ovaj tršćanski konzervator iznosi mišljenje kako je nastupio pravi trenutak da se napravi konačan pritisak na sve strane kako bi se izvukao maksimalni benefit za riječku Galeriju te upozorava da će Rijeka, ukoliko ovaj povoljan trenutak ne iskoristi, teško dobiti novu priliku u kojoj će moći ponovo pokrenuti ovaj postupak. Pismo završava podsjećanjem kako im konzervatori iz Trsta stoje na raspolaganju da zajedničkim koordiniranim akcijama postignu cilj koji se već nazirao u otvaranju Gradskoga muzeja s pridruženom Galerijom moderne umjetnosti u *Villi Margheriti*.

9.4. Rješavanje pitanja doniranih likovnih djela

Početkom veljače 1939. godine, nevezano za ranije iznošena događanja oko Galerije moderne umjetnosti, u riječkim je dnevnim novinama objavljena vijest kako su u tijeku završni radovi na uređenju novih dvorana male gradske palače *Ville Margherite* koje su uskoro trebale udomiti Gradski muzej obnovljenoga postava sa proširenom sekcijom Galerije moderne umjetnosti.⁷⁰⁴

Obnovi muzeja su doprinijeli Konzervatorski ured u Trstu (Visoki ured za nadzor antikviteta i umjetničkih djela iz Trsta) – *Sovrintendenza alle Opere d'Antichità e d'Arte di Trieste* i senator R. Gigante. Osim toga, u novinskom je tekstu pojašnjeno kako će muzej sadržavati i dokumentaristički materijal koji se trebao nalaziti u arheološkom i povijesnom dijelu. Planirano je da se u prizemlju *Ville Margherite* oforme prostori u kojima bi bio lapidarij i arheološki eksponati, prvi kat vile sa svojim reprezentativnim prostorijama bio bi namijenjen protokolarnim potrebama grada Rijeke, a na drugom bi katu trebale biti izložbene prostorije s artefaktima iz povijesti grada vezanih uz Gabrielle D'Annunzija te Galerija moderne umjetnosti.

Prezentirana kao velika novost za koju vjerujemo da je polučila i značajan interes kod ljubitelja likovne umjetnosti u Rijeci, bila je plasirana ideja o stvaranju Galerije moderne umjetnosti unutar muzeja. Po ovim navodima, Galerija bi imala zadatak da sakuplja i prezentira javnosti umjetnička djela talijanskih umjetnika 19. i 20. stoljeća. Riječkoj je čitalačkoj publici, ovom

I lavori per il riordinamento del Museo Civico – La formazione d'una galleria d'arte moderna – Appello del Comune per la raccolta d' cimeli storici e ricordi dannunziani, *La Vedetta d'Italia*, Fiume, 9. veljače 1939.

prilikom inicijativa prezentirana kao ideja ministra Nacionalnoga obrazovanja – *S. E. Il Ministro dell'Educazione Nazionale*. U tekstu se navodi kako je osobno ministar svojim naporima obezbijedio naklonost Talijanske umjetničke akademije koja je tako pristala riječkoj gradskoj galeriji obezbijediti djela najpoznatijih talijanskih umjetnika. Talijanski akademici su prema ovoj interpretaciji događaja trebali poklanjanjem svojih djela doprinijeti stvaranju fundusa riječke galerije i tako ih pridodati otkupima koje je grad Rijeka već počeo provoditi. U tom je smislu objavljena i vijest kako je nedavno grad Rijeka za potrebe formiranja fundusa galerije na poklon dobio sliku akademika Etora Tita koja je bila izložena u jednom od gradskih izloga na gradskom Korzu zajedno s djelom *Quartet* poznatoga tršćanskog slikara Umberta Verude kupljenoga s istom namjenom.

Iščitavanjem ovakvih informacija, možemo zaključiti kako je očito došlo do konačnoga dogovora između lokalnih i nacionalnih vlasti oko ideje osnivanja Galerije moderne umjetnosti u Rijeci. Iznošenje inicijative koja je sada došla iz pravca Ministarstva nacionalnoga obrazovanja predstavlja novi moment u razumijevanju osnivačkoga slijeda, budući da se više ne spominje 1934. godine objavljena inicijativa poduzetnoga i agilnoga Fijumana G. A. Bottussija, kao niti bilo koji detalj iz daljnijega slijeda događaja u kojima je on bio akter.

Usprkos svim najavama, daljnji je tijek događaja pokazao da do osnivanja Galerije moderne umjetnosti u sklopu Gradskoga muzeja u *Villi Margheriti* nije nikada došlo, iako je Gradski muzej u ovim prostorima dočekao kraj Drugoga svjetskog rata. Bez obzira na izostanak konačnoga formiranja Galerije, otkupi umjetničkih djela s ciljem pripreme galerijskoga fundusa, redovito su se provodili na različitim izložbama koje su se održavale u Kvarnerskoj provinciji, a što je detaljno prikazano u dijelovima ovoga rada koji obrađuju izlagačku aktivnost te donose sve dostupne popise izlagača, izloženih radova i učinjenih otkupa specificirane za svaku značajniju likovnu manifestaciju riječke regije između dva svjetska rata. Neke od njih donosi i tablica broj 21. Pri dnu iste tablice nalaze se umjetnička djela koje je grad iz svoga posjeda predodredio za Gradski muzej.⁷⁰⁵

HR – DARI, JU 6, Predmet D-10-28, Museo Civico, atti : Acquisti diversi, spis: Dipinti moderni di proprietà del comune destinati al Museo Civico, br. 11442

Tablica 21.

Tablica otkupa umjetničkih djela učinjenih od strane grade za potrebu formiranja fundusa Galerije moderne umjetnosti

Izlagači - autori	Naslov djela i tehnika	Otkup
1933. godina		
Francesco Pavacich	<i>Interno di una chiesa romana</i>	otkup od Luigi Ossoinack – 22. siječanj 1933. godine
Napuljska škola	<i>Il martirio di Santo Stefano</i> 17. st.	otkup od antikvara Nicolo Barkany – 29. siječnja 1933. godine
Cipriano Mannucci	<i>Baci di Sole</i>	otkup 9. rujna 1933. godine
Palma Vecchio Francesco Albani	<i>Ritratto di donna</i> <i>Fuga in Egitto</i>	otkup od Giuliana Romanczuk 20. ožujka 1933. godine
Ladislao de Gauss Romolo Wnoucek-Venucci Miranda Raicich	<i>Ritratto</i> – ulje <i>Modelli</i> – ulje <i>Albero</i> – crtež <i>Bosco</i> – crtež	otkupi od Umjetničkog sindikata 24. ožujka. 1933. godine
Felice Fabro de Santi Oloferne Collavini	<i>Neverin</i> <i>Mattina</i> <i>Nel cortile del convento</i>	otkupi sa izložbe u Izložbenom paviljonu u Opatiji 2. listopada 1933. godine
1934. godina		
Odino Saftich Luisa Lupiss Frappart Mario de Hajnal Marcello Ostrogovich Miranda Raicich Edoardo Trevese	<i>Abitazioni sulla Senna</i> – ulje <i>S. Vito</i> – crtež <i>Piazza del Duomo</i> – crtež <i>Saminario</i> – crtež <i>La venederigola</i> – ulje <i>S. Sebastiano</i> – akvarel <i>Apriano</i> – ulje <i>Zampognaro</i> – terakota <i>Fanciulla inginocchiata</i> – crtež	otkupi od Umjetničkoga sindikata 16. i 20. lipnja lipnja 1934. godine
Giovanni Simonetti	<i>Riposo</i> <i>Languore</i>	otkup od Guida Cartesija 25. kolovoza 1934. godine
1935.		
Maria Arnold	<i>Malinconia</i> – ulje	

Marcello Ostrogovich Ladislao de Gauss Edoardo Trevese	<i>Calle dei pescatori</i> – akvarel <i>Piazzetta istriana</i> – ulje <i>Studio di testa</i> – bronca	otkup od Umjetničkoga sindikata 7. rujna 1935. godine
1936.		
Anselmo Bucci Giovanni Giuliani A. Helios Gagliardo	<i>Carro Sardo</i> – bakropis <i>Il ponte</i> – bakropis <i>Il vecchio falegname</i> – bakropis	otkup nakon Mostre d'incisione Italiana održane u Opatiji – 28. lipanj 1936. godine
Miranda Raicich Marcello Ostrogovich Ladislao de Gauss Maria Arnold	<i>Alberi</i> – ulje <i>Paesaggio di Casiole</i> – tempera <i>Natura morta</i> – ulje <i>Paesaggio mediterraneo</i> – ulje	otkup sa Mostre d'arte per destinarle a lotterie di beneficenza consimili iniziative – 30. listopad 1936.
1937.		
Giovanni Simonetti	portret Johna Leard portret barunice Anne de Zenci de Leard	posljednja nasljednica u obitelji Leard, Anna Leard ponudila je otkup portreta svojih predaka – 4. veljače 1939. godine
1939.		
Umberto Veruda	<i>Quarteto</i>	otkup od Gallerie d'Arte „Trieste“ – 4. veljače 1939. godine
Carlo Ostrogovich	<i>Paesaggio lombardo</i>	otkup sa samostalne izložbe u Circolo Savoia – 19. kolovoza 1939. godine
Giovanni Simonetti	<i>Autoritratto</i>	otkup 17. kolovoza 1939. godine
Miranda Raicich Luisa Luppis Frappart	<i>Sera</i> <i>Piazza del Duomo</i>	otkup sa X. Mostre Sindacale d'Arte del Carnaro – 13. listopada 1939. godine
1941.		
Maria Arnold Miranda Raicich	<i>Paesaggio alpestre</i> <i>Nuovolone sulle alpi</i>	otkup s XV. Mostre Interprovinciale fascista di Belle arti – 15. listopada 1941. godine
Radovi u vlasništvu grada Rijeke predodređeni za dodjelu Museo Civico		
Angelovich	<i>Due studi du nudo</i>	

Barabas N.	<i>Ritratto della statista ungherese Francesco Deak, 1889.</i> – ulje	otkup sa 8. Venecijanskoga Bijenala
Beda F.co	<i>Ritratto del conte Erdody, 1873.</i> – ulje	
Benczur Giulio	<i>Ritratto del conte Szapary, 1884.</i> – ulje (7. prilog)	
Bruck Lodovico	<i>Monaco in biblioteca, 1890.</i> – ulje	
Ciardi Guglielmo	<i>In Val di Scalve</i> – 1909	
Dery Bela	<i>L'ora d'oro – Paesaggio della pianura ungherese</i>	
Dudits	<i>Proclamazione dell'annessione di Fiume all'Ungheria 1779 – 1895.</i> – ulje	
Fonda Enrico	<i>Boulevard parigino</i> – ulje <i>Paesaggio istriano</i> – ulje	
Fumi Giovanni	<i>L'alta valle dell'Eneo</i> – ulje <i>Tramonto (Paesaggio lagunare)</i> – ulje <i>Scogli del Carnaro</i> – ulje	
Ignoto	<i>Ritratto del barone Fischer</i> – ulje	
Manucci	<i>Baci di sole</i> – ulje	otkup sa 7. Venecijanskoga Bijenala
Nono Luigi	<i>Il Curato</i> – ulje	
Pataky	<i>Ussari del tempo di Rakoczy</i> – ulje	
Pavacich F.co	<i>Marmi (interno di chiesa)</i> – ulje	
Simonetti Giovanni	<i>Ritratto d'ignota (ottimo)</i> – ulje <i>Ritratto del Commodoro John de Leard</i> – ulje <i>Ritratto della B;ssa Zanchi</i> – ulje <i>Riposo – ritratto dell'amante</i> – ulje <i>Ritratto d'ignota</i> – akvarel <i>Ritratto della N.D.Maria Giustini</i> – akvarel <i>Dona al bagno</i> – ulje <i>Nudo femminile</i> – ulje	
Someda Domenico	<i>Ospedaletto da campo – Scena</i>	

Stetka Giulio	<i>grande guerra – ulje Tres faciunt collegium</i>	otkup sa Mostra d'arte moderna Ungherese – Fiume 1890.
Falcone F.	<i>Testa di fanciullo – skulptura u drvu – 1928.</i>	

Na kraju netom spomenutoga novinskog članka, grad Rijeka upućuje poziv i zamolbu svima koji posjeduju vrijedne povijesne dokumente iz razdoblja D'Annunzija, a da su ih voljni ustupiti, da to i učine jer bi „...*grad sa zadovoljstvom prihvatio njihove poklone koji bi doprinijeli dokumentarističkoj povijesnoj važnosti značaja grada Rijeke za Italiju*“.⁷⁰⁶ Ovim je povodom grad osnovao i ekonomat zadužen za sakupljanje darova građana, a koji se nalazio u sklopu Gradske vijećnice.

Godinu 1939. mogli bismo smatrati razdobljem u kojem su se odnosi G. A. Bottussija i gradske uprave Rijeke maksimalno zaoštrili. Eskalacija sukoba započela je pismom kojega je 15. veljače G. A. Bottussi uputio riječkom prefektu, a nakon što je čuo vijest da će se u sklopu Gradskoga muzeja zaključno oformiti sekcija koja bi trebala postati Galerijom moderne umjetnosti. Ovom prigodom G. A. Bottussi započinje obraćanje novom prefektu, Temistocle Testi koji je zamijenio Francesca Turbacca konstatacijom da se ovdje radi o „...*najvećoj prevari za umjetnost i umjetnički razvoj Kvarnerske provincije*“.⁷⁰⁷

Neumoran, upoznaje novoga prefekta s postojećom situacijom prilažući mu kopije brojnih pisama i naglašavajući kako je njegov prethodnik u nekoliko navrata pokušavao privoliti riječku upravu za konačno ostvarenje projekta osnivanja Galerije. Pismom ne prestaje optuživati gradsku administraciju kako je uspjela uništiti jednu toliko plemenitu i jasnu inicijativu zbog pogodovanja privatnim interesima te napominje kako umjetnička djela koja su u ime inicijative stvaranja Galerije darovana neće biti niti u jednom trenutku izložena uz neke druge,

I lavori per il riordinamento del Museo Civico – La formazione d'una galleria d'arte moderna – Appello del Comune per la raccolta d' cimeli storici e ricordi dannunziani, La Vedetta d'Italia, Fiume, 9. veljače 1939.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Prefetto di Fiume, Milano, 15. veljače 1939.

mediokritetne i osrednje radove koji su bili kupljeni ili na drugi način selekcionirani bez da ih je on osobno vidio i odobrio.

Po onome što navodi novom prefektu, osjećao se u potpunosti izigranim budući da je talijanskim akademikima odaslano pismo u ime gradonačelnika Rijeke od kojih su se zatražila obećana umjetnička djela, a da im nitko nije spomenuo promjene koje su se u organizaciji dogodile. Kako ih je G. A. Bottussi na vrijeme informirao o događajima u Rijeci po pitanju formiranja Galerije moderne umjetnosti, ovo potraživanje umjetničkih djela inicirano nedavnim pismom gradonačelnika Rijeke, izazvalo je veliko negodovanje donatora te povlačenje većega broja umjetničkih djela iz zbirke slika koje su samo Bottussijevim posredovanjem mogle biti donirane gradu Rijeci. Zaključuje kako ova borba traje već sedam godina u kojoj je Rijeka krenula putem da *„...izgubi veliku umjetničku zbirku slika koja se je još uvijek mogla spasiti da su igrači te igre igrali pošteno, a ne na nemoralan način pokušavajući obmanuti talijanske akademike da dođu do umjetničkih djela i poklona kralja pazeći da nitko ne sazna pravu istinu“*.⁷⁰⁸

Nekoliko dana kasnije⁷⁰⁹ G. A. Bottussi izvještava prefekta T. Testu kako je primio oštru notu od akademika Etorra Tita koji se osjećao izigranim i prevarenim, tražeći natrag svoju donaciju koju je na poziv grada već bio dostavio u Rijeku. Akademik je upravo preko G. A. Bottussija odlučio iznijeti svoje negodovanje zbog proceduralne pogreške koja je napravljena od strane riječke uprave. Osim što se G. A. Bottussi obratio prefektu, on je negodovanje akademika Tita prenio i riječkom gradonačelniku zahtijevajući pritom hitan povratak slike koja je bila izložena u jednom od izloga glavne riječke šetnice.

Po iznesenim navodima, G. A. Bottussi je smatrao da je izlaganje slike Etorra Tita u potpuno profanim uvjetima, u izlogu dućana upravo suprotno od njegove prvotne ideje prema kojoj su se djela tako velikih talijanskih umjetnika u znak poštivanja i s ciljem čuvanja digniteta umjetnosti, umjetnika i nacije trebala izložiti u za to primjerenijim uvjetima – galerijskom prostoru. Prema njegovim riječima, postupak u kojem je grad izravno zatražio doniranje umjetničkih djela od

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Prefetto di Fiume, Milano, 15. veljače 1939.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Prefetto di Fiume, Milano, 20. veljače 1939.

umjetnika iz redova akademika, izazvao je veliki skandal i vrlo nezgodan nesporazum među donatorima jer je bio u izravnoj koliziji s njegovim dugogodišnjim naporima i kontaktima. Svoje pismo, završava naglašavajući kako se predmetna slika Etoro Tita treba što *hitnije* „...izvaditi iz izloga toga dućana”⁷¹⁰ i vratiti umjetniku, jer ona nije vlasništvo grada već je i dalje vlasništvo umjetnika čiju su naklonost i dobru vjeru zloupotrijebili korištenjem slike na način suprotan od onoga koji je bio predmet plemenitoga darivanja.

Ubrzo nakon ovoga pisma, gradonačelnik Rijeke je morao reagirati pa se pismeno obratio prefektu T. Testi i iznio opširnu rekapitulaciju ne bi li ga upoznao sa svim relevantnim događajima vezanim uz pitanje Galerije. U pismu je ujedno od prefekta tražio da se angažira u Ministarstvu Kraljevske Kuće – *Ministero della Real Casa* ne bi li ministar naredio G. A. Bottussiju da odmah preda poklone koje je kralj osobno namijenio Galeriji moderne umjetnosti, kao i da mu zabrani bilo kakvo daljnje uplitanje u osnivanje ove gradske institucije jer ga u gradu Rijeci po tom pitanju smatraju nepoželjnim. U ovom pismu G. A. Bottussija naziva *osobom loših namjera* koja je naišla na povjerenje određenih osoba i nažalost ga iskoristila na štetu grada Rijeke, zbog čega bi mu trebalo zabraniti bilo kakvo daljnje uplitanje u pregovore i sam proces formiranja nove gradske galerijske institucije.⁷¹¹

Međutim, po dokumentaciji koju pratimo G. A. Bottussi ne miruje⁷¹² te se uskoro ponovo obraća Šefu vlade šaljući mu vrlo emotivno pismo⁷¹³ iz kojega je razvidno kako uviđa da će po pitanju formiranja Galerije ipak morati odustati. Iako je cijela priča postala već vrlo mučna i naporna za sve sudionike, on nastavlja tražiti pomoć i podršku za ispunjenje svoje inicijative. Pat pozicija u kojoj nitko nije želio odustati od svojih stavova i odluka onemogućila je bilo kakav značajniji pomak. U ovom pismu upućenom tadašnjem premijeru Kraljevine Italije, G. A. Bottussi ispunjen gorčinom navodi kako već sedam godina traje ova borba s privatnim interesima riječkih pojedinaca koji sprječavaju realizaciju njegove inicijative. Smatra kako bi još jednom trebao

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Podesta di Fiume, Milano, 20. veljače 1939.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Podesta di Fiume C.Colussi – Prefetto, Fiume, 27. veljače 1939.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Prefetto di Fiume, Milano, 6. ožujak 1939.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Capo del Governo, Milano, 14. travanj 1939.

dignuti glas ne bi li obranio grad Rijeku od vandala Svetoga Vida te istodobno pokušao zaštititi vlastiti ugled. U nastavku ističe kako je „...*grad Rijeka grad holokaust na margini kraljevstva zakinut za značajnu umjetničku baštinu*“, te potom zaključuje kako će on osobno ipak morati „...*odustati od suradnje s najvećim imenima talijanske umjetnosti zbog loših manevara nesavjesne riječke administracije i privatnih spekulacijskih interesa nekolicine pojedinaca*“.⁷¹⁴

Dok su trajale ove beskonačno duge prepiske između različitih institucija i G. A. Bottussija te pojedinih institucija, prefekta i gradonačelnika međusobno, uslijedio je još jedan izbor novoga gradonačelnika grada Rijeka. Dotadašnjega C. Colussija naslijedio je Arturo de Maineri. Kako G. A. Bottussi kod prethodne dvojice riječkih gradonačelnika nije uspio dobiti potporu za realizaciju svoje inicijative, jedva je dočekaio novu figuru na čelu grada i po već razrađenom modelu kojem smo svjedočili u slučaju Colussijevoga imenovanja, odmah upućuje novom gradonačelniku pismo⁷¹⁵. U ovom svom pismu on sasvim očekivano optužuje njegove prethodnike i iznosi već mnogo puta isticane navode o namjernom prešućivanju bitnih informacija pred Gradskim vijećem. U pismu moli novoga gradonačelnika za osobnu audijenciju u nadi da će mu tada moći detaljno objasniti probleme i poteškoće vezane za osnutak Galerije. Iz daljnje korespondencije doznajemo kako se G. A. Bottussi obratio i novom prefektu T. Testi sa željom da mu se osobno predstavi i izloži cijelu inicijativu. Na ove svoje upite nije dobio nikakve odgovore što znači niti traženu audijenciju kod novoga riječkog gradonačelnika de Mainerija.

Ne dobivajući više gotovo uopće ikakve odgovore na brojna pisma koja već vidno ogorčen G. A. Bottussi šalje na sve strane odlučuje se još jednom pisati Šefu vlade.⁷¹⁶ Ovom prilikom, još jednom rekapitulira cijelu situaciju oko formiranja Galerije moderne umjetnosti u Rijeci, navodeći kako je Ministarstvo nacionalnoga obrazovanja na čelu s G. Bottai donijelo pogrešnu odluku podržavajući preporuku Konzervatorskoga zavoda u Trstu o obnovi zdanja u kojem će se formirati Gradski muzej s pridodanom sekcijom Galerije moderne umjetnosti. U komentaru koji

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Capo del Governo, Milano, 14. travanj 1939.

Vižintin, B. Igre oko jedne galerije. *Dometi*. Rijeka: Matica Hrvatska, 4/1975., Rijeka, str. 101.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Capo del Governo, Milano, 15. lipanj 1939.

u dodatku ovih svojih višekratno ponavljanih teza napominje da se ovakvim činom integracije Gradskoga muzeja i Galerije devalorizirala gesta Kralja i svih talijanskih akademika te značajno umanjila njihova podrška koja je bila usmjerena osnivanju nečega većeg i boljeg od sekcije jednog „...maloga i primitivnoga gradskog muzeja”.⁷¹⁷

Da grad Rijeka nije olako želio odustati od umjetničkih djela za koja je smatrao da mu pripadaju i da ih mora imati u svojem posjedu dalo se zaključiti i po angažiranju policije. Iz pisma pisanoga u mjesecu listopadu 1939. godine doznajemo kako je riječka ekspozitura Ministarstva unutarnjih poslova zatražila pomoć od Policije grada Milana sa zahtjevom za punim angažmanom po tom pitanju. U pismu koje je pristiglo, nadležna osoba u Policiji Milana obavještava riječke kolege kako je tijekom njihove intervencije G. A. Bottussi odbio predati tražena djela.⁷¹⁸

Nakon dugih mjeseci čekanja i izostanka bilo kakvoga odgovora od gradonačelnika Rijeke A. de Mainerija, ogorčeni G. A. Bottussi obratio se još jednom prefektu T. Testi nudeći mu rješenje za izlazak iz situacije u kojoj su se našli svi sudionici uključeni u formiranje Galerije moderne umjetnosti. Ponudio mu je dogovor s ciljem „...da zaključe pitanje koje na kraju izgleda nejasno i posljedica je nepotrebnih prepiski i polemika”⁷¹⁹ te tako redefiniraju pogled na umjetnička djela koja su bila deponirana u Milanu.

Predložio je da se grad Rijeka obrati svakom umjetniku koji je dao donaciju ponaosob i pritom zatraži da se on G. A. Bottussi, oslobodi obveze čuvanja umjetničkih djela koja su mu povjerena još 1934. godine s istaknutom specifičnom namjenom osnivanja Galerije moderne umjetnosti koja još nije formirana. Prema ovom prijedlogu, ukoliko mu se predoči takav *oslobađajući* dokument, proslijediti će *oslobodena* umjetnička djela u Rijeku. Kako bi ostao dosljedan sebi, on u ovom prijedlogu dodaje kako bi svaki pojedinačni zahtjev usmjeren iz Rijeke donatorima trebao počivati na istinitim činjenicama i okolnostima koje bi se tako trebale potkrijepiti

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Capo del Governo, Milano, 15. lipanj 1939.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Questura Milano – Questura Fiume, Milano, 21. listopad 1939.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: G. A. Bottussi – Prefetto, Milano, 20. listopad 1939.

priloženim dokumentima, a što će, ne propušta u pismu napomenuti, biti teško učiniti. Na kraju ovoga obraćanja prefektu, dodaje kako je s ciljem punoga poštivanja zakonitosti smatrao potrebnim pismeno utvrditi postojanje umjetničkih djela ovjerama kod javnoga bilježnika budući da su sve pravne predradnje već bile učinjene tijekom njihovoga samog preuzimanja – deponiranja koje je u svim slučajevima bilo praćeno pismenim odobrenjem donatora.

Nakon ovoga pisma, pokrenule su se brojne konzultacije riječke gradske uprave u potrazi za konačnom odlukom o tome što bi trebalo poduzeti po pitanjima načina na koji bi se trebala dobiti umjetnička djela iz Bottussijevoga posjeda i kako okončati razmirice s njim u miru i na najbolji mogući način. No isto tako, Konzervatorski zavod iz Trsta pritisnut Ministarstvom nacionalnoga obrazovanja od riječkoga prefekta je tražio očitovanje o tome što se učinilo po pitanju dobivanja umjetničkih djela iz Bottussijevoga posjeda. Budući da je Konzervatorski ured iz Trsta morao predočiti Ministarstvu izvješće o predmetnom muzeju i Galeriji tražili su hitno izvješće na temu *„...tog vrlo dosadnoga i gnjavatorskog problema, kako bi mu se pristupilo s potrebnom energijom koja bi potom poprimila tijek prema zadovoljavajućem rješenju“*.⁷²⁰

Tršćanski Konzervatorski zavod dobio je uskoro odgovor od prefekta T. Teste kojim ih obavještava kako je zamolio za suradnju Policiju u Milanu nadajući se da će njihovim posredovanjem G. A. Bottussi predati bez daljnjega odgađanja umjetnička djela koja drži u depozitu. Kako su svi dogovori s njim do tada bili kontraproduktivni te kako je i nadalje nastavio odbijati predaju umjetnina, prefekt u izvješću dodaje da je osobno zamolio Ministarstvo nacionalnoga obrazovanja i senatora G. Bottaia da oni predlože najbolji, legalan i hitan način koji bi osigurao da se umjetnine konačno presele u Rijeku.⁷²¹

Ulaskom u 1940. godinu situacija oko predaje umjetničkih djela gradu Rijeci još se više zakomplicirala. Obzirom na Bottussijevu tvrdoglavost i upornost te neuspjeh bilo kakvih pregovora, jedini konkretniji pokušaj je bila opisana, neuspješna intervencija milanske policije.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo R. Soprintendenza alle opere d'Antichita e d'Arte-Trieste – Prefetto, Trieste, 13. prosinac 1939.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: kopija pisma učinjena 21. prosinca 1939. pod pretpostavkom da se odnosila između Prefetto - R. Soprintendenza alle opere d'Antichita e d'Arte-Trieste, Fiume, 18. prosinac 1939.

Kako bi se pronašlo neko drugo rješenje nizali su se susreti i širila prepiska između vodeće trojice koji su trebali riješiti problem: glavnoga konzervatora Konzervatorskoga zavoda u Trstu Fausta Franca, te riječkoga prefekta i gradonačelnika grada Rijeke. Nakon međusobnih konzultacija, Franco je zauzeo stav da se umjetnička djela moraju dobiti „...*bez prevelikih akcija i priča*“.⁷²² Po tom pitanju zamoljen je prefekt T. Testa da za ovaj slučaj još jednom zainteresira milanskoga prefekta i policiju kako bi im pokušali pomoći. Konstatirano je kako G. A. Bottusi ne uviđa da bi trebao odustati od svoje odluke i da su u ovom slučaju primorani i zbog pitanja teritorijalne kompetencije potražiti pomoć od legitimnih službi reda.

Zanimljivo je da se u ovako delikatnoj situaciji oglasila i Talijanska kraljevska akademija i to pismom upućenom prefektu T. Testi.⁷²³ U njemu je, a nepoznavajući situaciju s neuspjehom intervencijom Policije, prefekt zamoljen da upotrijebi svoj autoritet kako bi *predstavnik grada Rijeke* gospodin G. A. Bottussi predao Konzervatorskom zavodu u Trstu djela koja su mu svojevremeno dana u depozit.

Detaljem u kojem akademici tituliraju G. A. Bottussija *predstavnikom grada Rijeke* te stavom iz kojega je očito da Akademija suprotno njegovim navodima želi da djela iz milanskoga depozita krenu put Rijeke, ovaj dokument otkriva Bottussijevu dvostruku igru i nevjerojatno široko ispletenu mrežu neistina. No, pored navedenoga, ovaj je dopis važan i iz segmenta obogaćivanja liste donatora riječke Galerije jer u njemu po prvi puta susrećemo imena još dvoje akademika, donatora slika Luciana Zanellija i Ardenga Sofficija.

Nažalost, stanje po pitanju umjetnina se i dalje nije micalo s mrtve točke. Riječki gradonačelnik koji očito više nije znao što bi činio, uputio je novo pismo prefekturi Kvarnerske provincije sa zamolbom da se s njezinoga institucionalnog nivoa pošalje daljnjim državnim instancama pismo s priložima u kojima se mogla očitovati duga, naporna i nerazumna prepiska sa G. A. Bottussijem po pitanju formiranja Galerije moderne umjetnosti u Rijeci.⁷²⁴ Uz četiri priložena

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: Fausto Franco – Prefetto di Fiume – Podesta di Fiume, Trieste, 7. veljače 1940.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: Reale Accademia Italia – Prefetto di Fiume, Roma, 6. lipanj 1940.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: Podesta – Prefettura del Carnaro, Fiume, 1. srpanj 1940.

pisma u kopijama, u dopisu koji je uslijedio, bio je sažet i ukupan sadržaj spora te kronologija događanja. U ovom pismu naglašeno je da su riječkoj upravi, od obećanih joj umjetničkih radova za Galeriju bila direktno predana dva umjetnička rada talijanskih akademika: jedno akademika Ettore Tita i drugo akademika Ardenga Sofficija. U ovom dopisu nadalje doznajemo da su obje donirane slike, primjereno zaštićene, zajedno s odabranim umjetničkim predmetima iz Gradskoga muzeja poslana u umjetnički deponij Codroipo – Passariano pod nadležnost Konzervatorskoga zavoda iz Trstu, u Provinciji Udine.⁷²⁵

Upravo je ovaj dokument u povijesnom razmatranju događaja vrlo bitan jer nam potvrđuje činjenicu da su dva umjetnička djela iz predviđene, velike donatorske kolekcije ipak kratkotrajno boravila u Rijeci. No isti nam dokument stavlja na razmatranje razloge zbog kojih su ona, kada su već došla do svoga konačnog odredišta, bila nakon kratkotrajne prezentacije zamotana i vraćena na pohranu Konzervatorskom zavodu u Trstu. Ovo pismo budi znatiželju po pitanju drugih umjetničkih predmeta koja su odvojena iz Gradskoga muzeja i odata istom pošiljkom prema Codroipo – Passarianu. U kasnijoj prepisci upućenoj Talijanskoj Kraljevskoj Akademiji u Rimu doznajemo da su umjetnička djela poslana na skrb Konzervatorskom zavodu u Trstu bila pohranjena u *Villi Manin* u Passarianu, a pod opaskom zaštite od mogućih zračnih napada na Rijeku.⁷²⁶

S ciljem konačnoga rješavanja pitanja preostalih djela koja su se i dalje nalazila u depozitu kod G. A. Bottussija, državni podtajnik je uputio pismo prefektima u Trstu, Milanu i Rijeci sada već s naredbom da se poduzmu sve raspoložive radnje kako bi četiri djela koja je Ministarstvo Kraljevske Kuće poklonilo s ciljem osnivanja Galerije moderne umjetnosti u Rijeci došla do Konzervatorskoga zavoda u Trstu.⁷²⁷ Po prispjeću ovih umjetničkih djela, Konzervatorski zavod ih je trebao preuzeti u ime Ministarstva nacionalnoga obrazovanja te ih zadržati u svom depozitu dok god se u Rijeci ne osnuje spomenuta Galerija. Po sadržaju pisma zaključuje se kako je ovaj

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Podesta – Prefetto del Carnaro, Fiume 1. srpanj 1940.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: kopija pisma (rukopis) između nepoznatog pošiljatelja - Presidente Real Accademia d'Italia-Roma, Fiume, ?2. srpanj 1940.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Presidenza del Consiglio dei Ministri – Prefetto di Milano – Prefetto di Trieste – Prefetto di Fiume, Roma, 16. listopad 1940.

naputak bio u skladu s izričitom željom *Ministera della Real Casa*, a što je bilo potkrijepljeno priloženom kopijom dopisa od 29. srpnja 1940. godine.⁷²⁸

S druge strane, administracija Kraljevske Kuće, očitovala se G. A. Bottussiju pismom od 1. srpnja 1940. godine u kojem ga upućuje da preda Ministarstvu nacionalnoga obrazovanja tražena umjetnička djela obzirom da je dobio oslobađajući mandat od strane Ministarstva *Real Case* i samim time više nema razloga da se protivi njihovoj predaji Konzervatorskom zavodu iz Trsta.

Ovo je pismo ujedno označilo i kraj jednoga dugog razdoblja u kojem Rijeka nije nikada dobila ono što joj je bilo dodijeljeno, a ako je i dobila, zapakirano vratila na pohranu u Codroipo iz kojeg umjetnine nikada nisu krenule na svoj konačni put prema Rijeci.

Što se kasnije događalo s G. A. Bottussijem teško je utvrditi iz dostupnih izvora jer se prekidom pismene prepiske koju je dugo i uporno ostvarivao na svim državnim razinama gubi i nit njegovoga osobnog djelovanja. Tragom arhivskoga istraživanja koje po pitanju Galerije praktički završava dopisom državnoga podtajnika prefektima Trsta, Milana i Rijeke datiranim danom 16. listopada 1940. godine, tek se nakon tri godine pojavljuje još jedno pismo G. A. Bottussija s privremene adrese Corso V. Emanuelle 37 u Opatiji u kojem se obraća tadašnjem prefektu Kvarnerske provincije, doktoru Pietru Chiarottiju uz zahtjev za hitnim sastankom po pitanju „...ozbiljnih i teških razloga koji nisu od osobnoga interesa, već su opravdani hitnoćom njegovoga povratka u Milano gdje je ostao zatečen nedavnim prilikama“. Na pismu je rukom dopisano kako „...mu se treba odgovoriti da može doći na audijenciju uz predočenje ovoga pisma kao propusnice“.⁷²⁹

Što je trebao značiti taj njihov susret i razgovor i što se dalje dešavalo sa slikama koje su bile kraljevski poklon samo možemo nagađati. Pri završetku proučavanja ove cijele epizode koja je kao aktere uključila veliki broj državnih službenika, ministara, prefekata, administrativnih lica, pa i Kralja Italije, možemo zaključiti da tadašnjim riječkim vlastima vjerojatno nije bilo po volji što G. A. Bottussi nije uvažavao njihove prijedloge i mišljenja i što je mnoge stvari radio na

Nismo u stanju potvrditi ovakvu tvrdnju zbog toga što u arhivskom fondu isti dopis nedostaje.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Prefetto Dottor Pietro Chiarotti, Abbazia, 23. kolovoz 1943.

svoju ruku bez znanja i u ime grada Rijeke. U nekoliko je navrata rečeno kako su Riječani bili voljni smjestiti donirane slike kao sastavni dio Gradskoga muzeja, no Bottussiju to nije odgovaralo jer je njegova krajnja ideja bila da u formiranju Galerije moderne umjetnosti vidi svoju povratnu kartu za Rijeku i osiguranu životnu egzistenciju u rodnom gradu.

Tijekom pregledavanja arhivske građe Pomorsko – povijesnoga muzeja Hrvatskoga primorja u Rijeci naišlo se na nekoliko pisama koja su nam pomogla da uđemo u trag nekolicini umjetničkih djela koja su bila u depozitu G. A. Bottussija u Milanu, ali ne i njihova današnjega fizičkog posjeda. U pismu Konzervatorskoga ureda iz Trsta koje je odaslano riječkom gradonačelniku 17. siječnja 1941. godine razvidno je da je nakon ponovljenoga nadzora što ga je u Milanu provela policija nad G. A. Bottussijem, on ipak predao umjetnička djela koja su bila pokloni Kralja za fundus riječke Galerije moderne umjetnosti.⁷³⁰

Slike Filippa Carcana *Al pascolo* (veličine 250 x 140 cm), Filiberta Pettiti *La Valle del Santo* (veličine 196 x 130 cm), Pia Bottoni *Valle d'Aosta* (veličine 85 x 40 cm) i skulptura u bronci Amleta Cataldi *Bagnante* (visine 46 cm) bile su povučene iz Milana i poslane preko Trsta u Codroipo – Passariano uz prethodno odobrenje Konzervatorskoga ureda. Tadašnje je mišljenje konzervatora bilo da bi slanje ovih umjetnina u Rijeku bilo previše riskantno zbog ratnih opasnosti te je odlučeno kako bi ih trebalo skloniti u navedeni depozit u regiji Udine ne bi li bile zaštićene u slučaju avionskoga bombardiranja Rijeke.

Na kraju ovoga pisma, gradonačelnik grada Rijeke, A. de Manieri zamoljen je da se ova umjetnička djela pridodaju listi od 18 umjetničkih djela koja su po odabiru Konzervatorskoga zavoda iz Trsta već ranije, iz razloga mogućega ratnog stradavanja, bila popisana, zapakirana i odnesena u sanduku broj 6, uz nekolicinu ostalih sanduka sa arheologijom i drugim odabranim artefaktima iz muzeja, u pravcu Trsta te kasnije u Codroipo – Passariano, vjerojatno u *Villa Manin*.⁷³¹ (91. slika)

HR – DARI, JU 6, Predmet D-10-28, Museo Civico, atti : Acquisti diversi, spis: Soprintendenza al Monumenti e alle Gallerie della Venezia Giulia e del Friuli – Podesta di Fiume, Trieste, 17. siječanj 1941.

HR – DARI, JU 6, Predmet D-10-28, Museo Civico, atti : Acquisti diversi, spis: Elenco degli ogetti d'Arte e Quadri inviati, per disposizioni superiori a Codroipo (Villa Manin) Prov. di Udine

91. slika: *Villa Manin*, Codroipo

Nadalje, u pismu iz veljače 1941. godine, Konzervatorski zavod iz Trsta obavještava gradonačelnika Rijeke da su se ranije navedenim djelima namijenjenim riječkoj Galeriji modernih umjetnosti pridružila i djela Felice Carena *Il Terrazzo* i Ferruccia Ferrazia *Autoritratto*. Prema ovom dopisu, i ona su bila povučena iz depozita u Milanu i preko Trsta usmjerena prema Codroipo – Passarianu te vjerojatno također smještena u *Villu Manin*.⁷³² Popis umjetničkih djela koje je Konzervatorski ured iz Trsta odvojio iz posjeda Gradskoga muzeja Rijeke dat je u tablici broj 22.

Tablica 22.

Popis autora i umjetničkih djela koja su odnesena iz Gradskoga muzeja zbog ratnih opasnosti

Autor	Naslov djela
Benezur Gyula	<i>Ritratto</i>
Guglielmo Ciardi	<i>Paesaggio</i>
Giovanni Simonetti	<i>Nudo</i> <i>Nudo di donna</i>
Enrico Fonda	<i>Paesaggio</i>
Albrecht Durer /privatno vlasništvo/	<i>S. Giovanni Decollato</i>
Luigi Nono	<i>Piovano</i>
Ettore Tito	<i>Ritratto di donna</i>
Mario Poggiati	<i>Consegna di medaglie</i>

⁷³² HR – DARI, JU, 2-19-67, spis: Il Soprintendente – Al podesta di Fiume, Trieste, 10. veljače 1941.

Augusto Colombo	<i>Paesaggio</i> <i>Autoritratto</i>
Ignoto / nepoznati autor /	<i>Ritratto di donna</i> <i>Giuramento</i> <i>Madonna con Angeli</i> <i>Frate in biblioteca</i> <i>Madonna</i> <i>Paesaggio</i>
Filippo Carcano	<i>Al pascolo</i>
Filiberto Petiti	<i>La Valle del Santo</i>
Pio Bottoni	<i>Valle d'Aosta</i>
Amleto Cataldi	<i>Bagnante</i>
Felice Carena	<i>Il Terrazzo</i>
Ferruccio Ferraza	<i>Autoritratto</i>

Prema dostupnim izvorima, danas nemamo nikakvih sigurnih spoznaja o tome što se s tim umjetničkim djelima dogodilo. Nakon Drugoga svjetskog rata ne pronalazimo ih niti na jednoj inventurnoj listi umjetnina i umjetničkih djela koje su se napravile u razdoblju nakon oslobođenja Rijeke. Iz navedenoga se daje zaključiti kako se nakon Drugoga svjetskog rata ova umjetnička djela koja su uz nekoliko dodatnih sanduka arheologije bila spakirana i odnesena u pravcu Italije po prestanku ratnih opasnosti nisu vratila u Rijeku. Uzrok tome je očigledno bila promjena vlasti u Rijeci. Talijani nakon Drugoga svjetskog rata više nisu imali nikakvu jurisdikciju nad nekada Aneksijom prigrabljenim teritorijem koji je po završetku Drugoga svjetskog rata ušao u sastav Federativne narodne republike Jugoslavije i tako bio vraćen Hrvatskoj. Uspostavom novih odnosa, očito je da se Talijani nisu osjećali obveznim vratiti umjetnička djela koja su nekoć pripadala gradu Rijeci pod njihovom privremenom jurisdikcijom, kao ni one umjetnine koje su Rijeci bile poklonjene od strane njihovog kralja Vittoria Emanuele III.

Usprkos poduzimanju svih raspoloživih metoda s ciljem ulaska u trag umjetničkim djelima iz fundusa Gradskoga muzeja grada Rijeke i onima namijenjenim riječkoj Galeriji moderne umjetnosti, nismo imali velikoga uspjeha. Uspjelo se ući u trag dvoma umjetničkim djelima od

kojih za jedno sa sigurnošću možemo tvrditi da je bilo namijenjeno za formiranje Galerije moderne umjetnosti. Za drugo djelo nismo u potpunosti sigurni.

U ovom se slučaju radi o skulpturi *Bagnante* Amleta Cataldija (92. slika). Skulptura je bila izložena u *Nuova Galleria Campo dei Fiori* u Rimu na izložbi naslova „Talijanski kipari između Simbolizma i Arte Decoa“ koju je priredila kustosica Lela Djokic. Izložba se održala u razdoblju od 26. listopada do 30. prosinca 2011. godine. Ukoliko bismo se osvrnuli na ovu manifestaciju, zanimljivo je primijetiti da su shodno naslovu, pored talijanskih kipara⁷³³ na njoj bila izložena i kiparska ostvarenja Ivana Meštrovića. U pismenoj korespondenciji s kustosicom izložbe, u pokušaju da dobijemo detaljnije informacije o ovom djelu Amleta Cataldija nismo imali sreće. Kustosica Lela Djokic na naš je upit odgovorila vrlo kratkim informativnim pismom u kojem nam je tek iznijela podatak da je spomenuta skulptura u privatnom vlasništvu i da se nalazi u Rimu. Istim dopisom, dostavila nam je i dimenzije skulpture koje su: baza 10 x 6,5 cm i visina 27,5 cm (potpis u bazi A. Cataldi).

92. slika: *Bagnante*, Amleto Cataldi

Giovanni Battista Amendola, Libero Andreotti, Leonardo Bazzaro, Alfredo Biagini, Leonardo Bistolfi, Amleto Cataldi, Filippo Cifariello, Nicola D'Antino, Ercole Drei, Alberto Gerardi, Edoardo Gioja, Camillo Innocenti, Arturo Martini, Ivan Mestrovic, Publio Morbiducci, Giovanni Prini, Attilio Selva, Giovanni Battista Tedeschi, Thayaht, Attilio Torresini, Paolo Troubetzkoy, Angelo Zanelli, Ettore Ximenes. <http://inarteblog.blogspot.com/2011/10/scultori-italiani-tra-simbolismo-e-deco.html> 01.09.2014.

Upravo na temelju ovih dimenzija predmetnoga umjetničkoga djela koje nam je kustosica izložbe prosljedila te usprkos punoj podudarnosti autora i naziva djela, dozvoljavamo reći da se ipak u ovom slučaju možda i ne radi o traženoj skulpturi, već teoretski o drugom djelu istoga autora i naziva izvedeno u drugoj dimenziji. Iako je ovo vrlo malo vjerojatno, više je vjerojatno da je nepodudarnost u dimenzijama generirana omaškom u njihovom prepisivanju, bez obzira o kojem se od dva uspoređena izvora radi.

Drugo umjetničko djelo kojem smo ušli u trag je slika Felice Carene *Il terrazzo*. Prema raspoloživim informacijama koje smo dobili elektroničkim mrežnim pretraživanjem, ova je slika bila izložena u Udinama na izložbi *Omaggio a Felice Carena – La donazione Michelazzi in memoria di Wanda Leskovic*. Izložba je bila otvorena od 11. travnja do 30. svibnja 2011. godine u GAMUD Udine (La Galleria d'arte moderna di Udine). Na ovoj su izložbi pored slika iz donacije Michelazzi bili izloženi i drugi radovi Felice Carene koji se nalaze u posjedu *Casa Cavazzini – Museo d'Arte Moderna e Contemporanea iz Udina*. Među njima je i izložena slika *Il terrazzo* (93. slika) naslikana 1929. godine, a koja je bila predviđena za Galeriju moderne umjetnosti u Rijeci.

93. slika: *Il terrazzo*, Felice Carena

Kako u ova dva iznesena slučaja možemo govoriti o djelomičnom identificiranju djela iz fundusa namijenjenoga osnivanju riječke Galerije moderne umjetnosti, mogli bismo pretpostaviti da je sanduk broj 6 s umjetninama kojima su bila pridružena i djela iz kraljeve donacije te ona talijanskih akademika, sva redom deponirana u Codroipo – Passarianu, nakon završetka rata razdvojena tj. da je ovaj riječki fundus čije smo mukotrпно i dugo nastajanje detaljno pratili, a koji se u doba završnih ratnih operacija nalazio na "privremenom" čuvanju u regiji Udina, kasnije rasformiran – u nepoznatom vremenu i na nepoznat način.

Kako bismo mogli potvrditi naše pretpostavke obratili smo se Konzervatorskom zavodu u Trstu oko pomoći u arhivskom istraživanju potvrđivanja ispravnosti ove hipoteze. No nažalost, usprkos brojnim pokušajima i višestrukim kontaktima nismo uspjeli doći do detaljnijih informacija po pitanju od našega interesa. Očito je u ovom slučaju izostala kooperativnost nadređenih osoba iz Konzervatorskoga zavoda u Trstu zaduženih za arhivsku građu, a koji nisu bile spremne pružiti bilo kakvu pomoć, informaciju ili uvid u materijal vezan uz naše područje istraživanja.

10. ZAKLJUČAK

Provedeno istraživanje obuhvatilo je 1287 dokumenata iz primarnih povijesnih izvora koji u razmatranju kontinuiteta likovnoga i galerijskog života Rijeke za razdoblje od 1924. do 1944. godine do sada nisu sustavno prikupljeni i obrađeni. Ovakav opsežan pregled donio je brojne uvjerljive dokaze o iznimno dinamičnom likovnom izlagačkom životu u gradu Rijeci te osigurao bogatu argumentaciju tvrdnje kako je upravo ispitivano razdoblje odista predstavljalo progresivno buđenje i razvoj likovnosti cijele regije. Također, poštujući potrebu sagledavanja organizacijskih napora za osnivanje Galerije moderne umjetnosti koji su prema dostupnim zapisima formalno započeli 1932. godine, usprkos izostanku konačnoga cilja u okvirima talijanske države i prekidu višegodišnjih napora koje je označila kapitulacija Italije 1943. godine, pri razmatranju osnivačkoga akta iz 1948. godine moramo uvažiti kontinuitet projekta. Prostorna i populacijska definiranost te minimalni formalni prekid aktivnosti u osnivanju Galerije moderne umjetnosti tijekom njemačke okupacije Rijeke i kasnijega vrlo kratkoga poslijeratnog razdoblja, usprkos gubitku ukupnoga prikupljenoga umjetničkog fundusa i odljevu dijela riječkih slikara talijanske nacionalne opredijeljenosti, ne mogu se ignorirati već se trebaju tretirati kao kontinuitet i preteča Svečnjakovoga formalnog čina osnivanja riječke Galerije likovnih umjetnosti.

U Sušačkoj reviji Daina Glavočić je napisala: „ *Kao dokazano angažiranom, lijevo orijentiranom umjetniku, ali i indoktriniranom aktivistu Komunističke partije (Vilim Svečnjak op. a.), dodijeljena mu je važna uloga organizatora i poticatelja kulturno – umjetničkog života Rijeke, toga 'problematičnog' nekad talijanskog, a sada egzodusom ispražnjenoga grada koji je duhovno trebalo uzdignuti i oplemeniti umjetničkim stvaralaštvom pod odlučnom rukom umjetnika, a prema planskim političkim, programskim zadatcima Partije.*“⁷³⁴ Ovakve konstatacije, temeljem iznesenih podataka možemo smatrati tek dijelom točnim. Ovom se prilikom još jednom ističe politička uvjetovanost kao jedina odrednica osnivanja Galerije likovnih umjetnosti. No, poštujući ovakav aspekt koji je u dijelu neosporan, ipak ne možemo zanemariti nasljeđe likovno iznimno bogatoga života prethodnih desetljeća u

⁷³⁴ Glavočić, D. Riječki opus Vilima Svečnjaka. *Sušačka revija*. Rijeka: Klub Sušačana, br. 54/55., (14) 2006., str. 814

Rijeci, kao niti sve aktivnosti koje su bile poduzete na samom projektu osnivanja Galerije u prethodnih dvanaest godina. Istina, sada je čin osnivanja bio u potpuno drugim okolnostima i s načelno drukčijim konotacijama, no podjednako društveno poželjan, baš kao što je trebao biti onaj tijekom talijanske vladavine. Tekovine prethodnih događaja koje smo detaljno argumentirali istraživanjem djelovale su na formiranje likovne scene grada Rijeke. Visokorazvijena umjetnička sredina, riječki likovni krug koji se brojnošću, razinom ostvarenja, zastupljenim likovnim izrazima i poimanjem umjetničkoga rada mogao svrstati uz bok vodećim europskim metropolama onoga doba, baš kao i iznimno produktivna izlagačka aktivnost riječkih autora u lokalnoj sredini i na međunarodnoj sceni, iako je u svom višegodišnjem produktivnom likovnom životu bila velikim dijelom potaknuta režimskim stavovima talijanske okupatorske vlasti, ne može se zanemariti. Osnivanje Galerije likovnih umjetnosti, osim političkih odluka značajnih za provedbu, ipak se treba promatrati kao iskaz postignutoga razvoja i tretirati kao izravni izdanak stupnja do kojega je umjetnička sredina izrasla tijekom prethodnoga razdoblja. Pored okružja kojega definira stručna likovna javnost i umjetnička produkcija urbane sredine, u navedene tekovine proistekle iz više desetljeća intenzivnoga umjetničkog rasta, svakako valja svrstati i razvoj riječke likovne publike koja je bila odnjegovana do stupnja istančanoga korpusa poznavatelja i ljubitelja likovnosti.

Uzevši u obzir dostupne populacijske podatke, tako se ne možemo u potpunosti složiti s izrazom *ispražnjenoga grada*, kao niti s idejom potrebe za *duhovnim uzdizanjem i oplemenjivanjem umjetničkim stvaralaštvom*. Pored egzodusa koji je zadesio Rijeku nakon njezinoga oslobođenja do otvaranja Galerije likovnih umjetnosti 1949. godine, dio riječke populacije i dalje je aktivno živio svoje plemenite i umjetnošću prožete živote u gradu na Rječini. Stoga istaknute izraze autorice po našim saznanjima i rezultatima treba interpretirati u prvom redu u smislu potrebe za promjenom karaktera duhovnoga ustroja, preispitivanja i usvajanja novoga vrijednosnoga sustava što ga je zahtijevao društveno – politički ustroj koji je započeo svoj život nakon oslobođenja.

Ovakav programski preodgoj i isticanje novih ideala, nedvojbeno su bili dio razloga koji je doveo do osnivanja Galerije likovnih umjetnosti, no da iznimno bogate likovne baštine u gradu nije bilo, do ovakvoga pokušaja ne bi vjerojatno došlo ili bi on bio osuđen na neuspjeh. Iako u

predmetom istraživanju nismo obuhvatili produkciju likovnih umjetnika – stvaraoca u partizanskim snagama obzirom da je tema rada fokusirana na riječku regiju u definiranom vremenu, iz dostupne pregledne literature raspoložemo informacijama kako su slikari iz navedenoga likovnog kruga, pa i sam Svečnjak imali visoke umjetničke dosege i bogatu produkciju koja je sada, u novim društvenim okolnostima, u likovno visokorazvijenoj sredini grada Rijeke naišla na plodno tlo.

Kako tretirati činjenicu da je fundus namijenjen osnivanju Galerije moderne umjetnosti u Rijeci koji su poklonili talijanski kralj Vittorio Emanuele III. i Talijanska akademija znanosti i umjetnosti nestao 1941. godine te da se onom dijelu fundusa formiranom gradskim otkupima na lokalnim izložbama zbog kasnijih prijevoda izvornih imena na hrvatski jezik i nepostojanja zapisa dimenzija djela u otkupnim listama teško ulazi u trag? Iako je ovaj *domaći* dio zbirke nedvojbeno većim dijelom sačuvan, za onaj glavni – podrijetla iz Italije treba reći da je od samoga početka bio imaginaran. On je trebao biti kruna cijeloga projekta i pečat vodećih talijanskih simbola državnosti – Kralja i Akademije. Navedena su djela pod patronatom Konzervatorskoga zavoda u Trstu čuvana u Provinciji Veneciji Giulii uz sigurnosna objašnjenja i zapravo ih riječka publika nikada nije ni vidjela. Ona su praktički bila fikcija obojena političkim tonovima, a prave su vrijednosti Galerije u nastajanju bili riječki slikari, njihova djela, naponi gradskih i pokrajinskih vlasti te žar građana Rijeke koji su živjeli život istinske likovne publike kao korpusa neodvojivoga od punoga, plastičnoga i plodonosnoga života samih stvaralaca.

Sudjelovanje Romola Venuccija u poslijeratnim aktivnostima organiziranja likovnoga života grada te aktivnostima oko osnivanja Udruženja likovnih umjetnika Hrvatske u Rijeci kojem je od njegovoga osnivanja 1946. godine pa do 1951. predsjedao Vilim Svečnjak, dodatni su argument koji iskazuje kontinuitet s prijeratnim likovnim životom grada. Kako je Venucci bio orijentiran u stvaralačkom i pedagoškom radu talijanskoga entiteta u Rijeci iza 1945. godine, ova činjenica dodatno potkrepljuje tvrdnju o populacijskom i sadržajnom likovnom nastavku tekovina iz ranijih razdoblja.

Vratimo li se na razdoblje međuratne likovne scene Rijeke, utjecaji talijanskih imperijalističkih nastojanja bili su u dijelu militantni, a u dijelu – upravo kroz umjetnost ipak značajno suptilniji premda usmjereni istom konačnom cilju: asimilaciji. Iako krajnje negativnoga predznaka, oni su

ipak iskazali određene pozitivne utjecaje. Naime, širina i naponi u poticanju likovnoga stvaralaštva i izlagačkih aktivnosti, ne mogu se bez obzira na veću ili manju režimsku definiranost odrediti negativnim predznakom. Prema iznesenim sadržajnim odrednicama pojedinih izložbi kojih je zaista bilo mnogo, brojnim smo primjerima ilustrirali pretežno neangažirano slikarstvo, otvorene i slobodne motive te potpunu predominaciju autorske neograničenosti i nesputanosti. Briga o promociji autora koji su u Rijeci živjeli i stvarali, njihovo gotovo redovito pojavljivanje na lokalnim manifestacijama, velika medijska pažnja, nepodijeljena podrška i lokalpatriotsko doživljavanje svakoga međunarodnog iskoraka koji se u gradu tretirao uspjehom ravnim današnjim sportskim lovorikama, rječito govore o poziciji i društvenom doživljaju likovne umjetnosti onoga doba u gradu Rijeci. Talijanski sustavni naponi u razvoju i podržavanju ovakvoga stanja, bez obzira na istaknute, temeljno negativne namjere i konačne ciljeve, ipak su urodili pozitivnim pomacima.

Jedan od fenomena koji se u međuratnoj Rijeci susreće, a koji predstavlja regionalni i širi specifikum, svakako je praksa izlaganja u gradskim izložima. Iako su se ovakve aktivnosti u ono doba mogle susresti i u drugim velikim gradovima Europe, prvenstveno metropolama i nacionalnim prijestolnicama, omjer ukupne izlagačke djelatnosti i izložbi priređenih u gradskim trgovačkim i drugim poslovnim prostorima u Rijeci je bio iznimno visok. Navedeno posebno ilustrira praktički trajna izmjena djela u izložima Emira Fantinija (*La Modernissima*) koji je tako u povijesti riječke likovne umjetnosti postao sinonimom inovativne promocije umjetnosti i njezinoga približavanja širokoj publici. Pored ove galerije, aktivni su po likovnom izlagačkom opusu bili i drugi gradski izlozi, a na tragu ovakvih napora, bili su preuređeni i trgovački izlozi u pješačkom prolazu ispod *Casa del Fascio* (današnja zgrada Radio Rijeke) koji su postali *Galleria del Litorio*.

U svim ovim aktivnostima možemo tražiti začetke suvremene propagandistike koja je upravo svojom upornošću, kontinuitetom, odabirom autora i djela istodobne nedvojbene likovne vrijednosti te prikladnosti inicijalnoj namjeni – prilagođenosti ciljanoj, općoj publici u nezanemarivoj vremenskoj opstojnosti ostavila duboka traga na gradsko javno mnijenje i uključivanje likovnoga stvaralaštva među priznate i življene vrijednosti urbane sredine. O

ovakvoj ulozi, visokom interesu publike i širokoj prihvaćenosti govori i dinamika te brojnost novinskih osvrtâ posvećenih upravo izložbama, pojedinim autorima i likovnim ostvarenjima.

U propitivanju likovne izložbene aktivnosti u Rijeci između dva rata može se postaviti pitanje kakva bi ona bila da nije bilo aneksije, već da je u nekoj sretnijoj inačici hrvatska nacionalna opstojnost bila na Kvarneru idilična, baš kao i da se dogodio izostanak Drugoga svjetskog rata? Da li bi izložbi bilo više ili manje? Da li ih je i u realnim povijesnim okolnostima moglo biti još i više? Prema iznesenim detaljima državnih talijanskih utjecaja koji su u globalnim okvirima postupnoga jačanja fašističke ideološke obojenosti postajali sve krući, usmjereniji cilju te režimski definirani i u likovnosti, nedvojbeno je da bi teško bez nesretnoga imperijalističkog prisvajanja Rijeke likovna produkcija doživjela navedene raspone.

Velike međunarodne izložbe kojima je Rijeka bila domaćin svakako zauzimaju u galerijskoj aktivnosti između dva rata iznimno mjesto. Izložbe koje su se održale 1925. i 1927. godine bile su bez sumnje veliki umjetnički događaji koji su značajem nadilazili regionalni karakter. Prva od njih, kao repriza Rimskoga bijenala, organizirana u Rijeci s puno entuzijazma, napora i uz široku društvenu podršku, nije zabilježila značajniji odaziv publike. Ovi podatci do kojih smo došli istraživanjem predmetne građe, ukoliko se usporede s dostupnim procjenama likovnih manifestacija u Rijeci tijekom narednih godina, jasno ilustriraju uspješnost napora u buđenju interesa, ukupnoj promociji likovne umjetnosti te senzibilizaciji i edukaciji riječke publike. Oni predstavljaju uvjerljiv dokaz za ranije iznesenu hipotezu o utjecajima višegodišnjih upornih i predanih likovnih aktivnosti ne samo na užu, stručnu likovnu publiku, već i na ukupnu društvenu klimu grada te istaknuti riječki urbani specifikum – visoku opću razinu likovne osviještenosti kao dijela socijalnoga okružja. Već ova istaknuta, prva značajna izložba koja se nakon aneksije organizirala u Rijeci, donijela je do tada likovno zatvorenoj i globalno skromnoj sredini susret s vodećim majstorima Italije onoga doba, omogućila upoznavanje novih likovnih pristupa, izraza i tehnika, otvorila vrata u svijet novoga, prosperitetnoga i nepoznatoga, sve kroz osamsto probranih likovnih izložaka. Druga velika međunarodna izložba, ona koja je u Rijeci organizirana 1927. godine, prema dostupnim je podacima uvjerljivo najveća likovna smotra ikada održana u gradu do današnjih dana. Ona je obuhvatila tisuću i dvjesto djela iz međunarodne selekcije koja su bila izložena na današnjoj adresi Dolac 1, u sadašnjim prostorima

Sveučilišne biblioteke, Glagoljaške zbirke i Muzeja moderne i suvremene umjetnosti koji su, kako smo istakli u razmatranjima aktivnosti provedenih na osnivanju Galerije moderne umjetnosti između dva svjetska rata, tada bili prostori ženske osnovne škole. Predmetna je izložba bila odista *velika* i to ne samo po broju izložaka, već i po zastupljenosti međunarodnih priznatih autora, kao i prema iznimno naprednim kriterijima korištenim u selekciji radova koji su onda osigurali najvišu razinu kvalitete same manifestacije. Izložba je bila *velika* i po uloženom trudu. Potaknuti od vlasti i uz nepodijeljenu opću podršku, organizatori su tako imali mogućnost u djelo sprovesti ideju da se cijela školska zgrada doslovno isprazni, da se svi zidovi presvuku tkaninom neutralne boje i da se nabavi nova galerijska oprema, kao i namještaj, sve kako bi se postigli što bolji tehnički uvjeti za izlaganje radova, a manifestaciji osigurali svi potrebni preduvjeti za uspjeh.

Zašto se nije nastavila praksa velikih riječkih izložbi nakon 1927. godine pitanje je na koje nije jednostavno dati utemeljen odgovor. S jedne strane, upravo u godinama nakon 1924. je aneksija bila značajan politički, a onda i financijski poticaj, dok se s druge Bijenale u Rimu naprasno prestao održavati, pa se nije mogla niti nastaviti praksa njegovoga planiranog repriziranja u Rijeci. No, bez obzira na uvjetovanosti i nemogućnost pretpostavke kakav bi tijek ovih velikih izložbi u Rijeci bio da se rimski Bijenale i dalje održavao, polet koji se nakon 1924. godine u likovnom životu grada osjetio, kojega su inaugurirale izložbe 1925. i 1927. godine, nedvojbeno je bio potaknut aneksijom, a nastavio se kroz druge oblike i manifestacije u visokoj i iznimno produktivnoj praksi sve do okončanja talijanske vlasti. Vjerojatno, nakon svih iznesenih činjenica i argumenata, ne bi bilo neutemeljeno zaključiti kako su plodovi talijanske vlasti u Rijeci, ako na nijednom drugom polju, barem u likovnosti bili pozitivni, poticajni i iznimno vrijedni, uz dugoročne i neizbrisive povoljne utjecaje.

Jedan od dodatnih specifikuma likovne scene riječke regije između dva svjetska rata, izložbene su aktivnosti u Opatiji i širem liburnijskom području. Zanimljivo je kako je Opatija u ovom razdoblju, za razliku od Rijeke, raspolagala primjerenim, namjenskim galerijskim prostorom, uz mnogobrojne druge lokacije, u prvom redu bogate zajedničke hotelske prostore koje je redom koristila za likovne manifestacije. Dodatna specifičnost opatijske izložbene aktivnosti u istraživanom razdoblju, bila je jasna simbiotska povezanost s turizmom. Naime, gotovo svaka

organizacija likovne manifestacije u Opatiji, bila je, između ostaloga vođena kriterijem funkcije turističke ponude. Tako su se izložbe redovito održavale u doba Uskrsa te tijekom glavne ljetne turističke sezone, iako su mnoge od njih bile čak i jasno deklarirane funkcijom produžetka turističke sezone i ponude sadržaja gostima u razdoblju ranoga proljeća ili kasne jeseni. Pored ovih specifičnosti, iako su Riječani redovito posjećivali manifestacije u Opatiji, ona je riječkoj regiji osiguravala međunarodnu likovnu publiku i takvom integracijom zasigurno značajno doprinosila ukupnom razvoju likovne scene i ukupnoga regionalnog umjetničkog ozračja. Opatijska likovna izlagačka scena u razdoblju između dva svjetska rata bila je, u odnosu na riječku, dodatno specifična po velikom broju individualnih izložbi, dok su u Rijeci one bile sporadične, a prevladavale su skupne manifestacije. Područje uloge i funkcije likovne umjetnosti u planskom razvoju turizma, poseban je aspekt čija se detaljna razrada i sagledavanje u okvirima društveno – ekonomskih okolnosti tek valja provesti.

Istraživanje koje smo proveli u navedenom smislu nudi mogućnosti dodatne obrade i interpretacije podataka u multidisciplinarnom pristupu te svakako predstavlja budući izazov u nastavku znanstveno – istraživačkoga rada unutar predmetnoga područja. Njegovo širenje neminovno zahtijeva stvaranje poveznice s današnjim vremenom i upravo u ovom aspektu donosi obećanja značajnih komparativnih zaključaka. Samo opservacija prema kojoj je Opatija danas svedena na jedan izložbeni prostor – isti onaj koji je bio aktivan u razdoblju našega istraživanja, dok su ostali privredni subjekti grada likovne izložbene aktivnosti napustili usprkos postojanju mnoštva primjerenih prostora, donosi platformu za daljnji tematski rad.

Naime, valja imati na umu da se ideološki i simbolički fašizam naslanjao na tradiciju Rimskoga carstva i koristio svaku priliku da globalne imperijalističke težnje opravda širenjem Italije kao *svjetske kolijevke umjetnosti* na ostale narode. Osvajačku su politiku ovakvim tendencioznim objašnjenjem nastojali opravdati i čak paradoksalno prikazati plemenitim činom. Poznata izjava Benita Mussolinija *Italia o morte* izrečena na 20. prosinca 1919. godine na kraju obraćanja u zgradi današnjega HNK Ivana pl. Zajca u Rijeci iz centralne lože upravo je u navedenom duhu istakla usporedbu talijanskoga naroda koji je kao slijednik najviše kulturne tradicije *imao La divina comedia dok su Slaveni još jeli rukama*.

Ovakva ideološka definiranost prema kojoj je fašistička vlast programski promovirala i poticala umjetnost ne samo kao medij za prenošenje poruka i ideologije, već i zbog umjetnosti same, u svom najužem, odista samo kreativnom dijelu može se definirati zrcem prednosti u tom velikom valu lave zla koje se kotrljalo. Rijeka kao anektirano područje koje je valjalo vremenom što učinkovitije asimilirati i zatrti hrvatske, ali i druge nacionalne manjine, u prvom redu mađarske tragove, bila je područje od dodatnoga interesa za što intenzivniji razvoj i poticanje svekolike, pa tako i likovne umjetnosti.

Talijanska je vlast poticala u Rijeci umjetnost na sve raspoložive načine – u početku pretežno permissivnim stavom prema spontanim djelovanjima umjetnika i njihovih malih, neplanski stvaranih udruga, dok se kasnije uključivala sve aktivnije: izravnim poticanjem umjetnika, organizacijom izložbi u rasponu od mali gradskih manifestacija, do velikih međunarodnih smotri koje su u Rijeku dovodile djela i same autore visoke međunarodne reputacije. Ova je vlast pokušavala voditi brigu i o materijalnom stanju likovnih umjetnika, poticala je na različite načine otkupe izloženih umjetničkih radova od privatnih lica do različitih nacionalnih institucija. Briga o socijalnom statusu očitovala se dijelom i kroz osnivanje Sindikata likovnih umjetnika. Iako nije bila riječ o *sindikatu* kao pojmu koji bismo mogli povezati s doslovnim značenjem riječi u hrvatskom jeziku – organizaciji zaposlenika usmjerenoj osiguranja boljih radnih uvjeta i plaća, ona nije niti imala nikakve veze s radnim statusom umjetnika u užem smislu. Ovaj Umjetnički sindikat je u osnovi predstavljao strukovnu udruhu koja je brigu o materijalnom statusu likovnih stvaralaca tretirala kroz ukupno unaprjeđenje njihovoga položaja u društvu te primarno skrbila o likovnim aktivnostima. Ona je bila pokretač izlagačkih događaja, skrbila o zastupljenosti svih članova na njima te im osiguravala povoljnije uvjete u provedbi otkupa umjetničkih djela na izložbama. Kasnije se funkcija Umjetničkoga sindikata značajno širila i to prvenstveno u pravcu promocije novih likovnih tendencija čime je ova strukovna organizacija na sebe preuzela značajan obol u širenju suvremenoga likovnog izraza na širem području Rijeke. Tako upravo uz Umjetnički sindikat vezujemo potporu u prihvaćanju modernoga likovnog izraza onoga doba – poticanje avangardnih likovnih stvaralaca i škola, a koje su ovakvu podršku uspjele zaživjeti među riječkim slikarima te postati na primjeren način prihvaćene i valorizirane i od strane lokalne publike.

Za pretpostaviti je kako bi bez ovakvoga angažmana Umjetničkoga sindikata primjena novih stilova i tehnika u umjetnosti značajno teže i vjerojatno bitno kasnije zauzela svoje mjesto u srcima Riječana koji su tako odista potvrdili svoj status jedne od visoko emancipirane, educirane te otvorene publike Europe onoga doba. Upravo analizom ovoga aspekta sindikalnoga rada zalazimo u poveznicu koja nas vodi prema političkoj potki Umjetničkoga sindikata. Naime, jasno podržan od fašističkoga režima, organizacijski i personalno integriran u druge talijanske državne institucije i organizacije Kvarnera, sindikat je kroz djelovanje na području likovnosti provodio istodobno i promociju fašističke ideologije. Medij kojim se to činilo, bila je upravo avangardna likovna produkcija s futurizmom kao ključnom strujom fašističkoga likovnog izraza i programski obojenih ostvarenja. Snaga, stamenost, nadnaravna moć, veličina, brzina i monumentalnost, kroz ovaj likovni izraz donosile su ideje tadašnjega, fašističkoga nacionalnog duha nepobjedivosti *nadnaroda* koji se promovirao idejom potomaka i nasljednika Staroga Rima, kolijevke svijeta u umjetnosti, kulturi i znanosti, naroda predodređenoga za vladanje nad drugima i osvajanje, onoga koji širenjem i pokoravanjem slabijih, *zaostalih* čini dobro djelo, ispravlja vjekovnu nepravdu i izvodi druge na *pravi put*. Upravo ovakav aspekt promoviranja umjetnosti u funkciji ideologije baca sjenu na promociju avangardnih likovnih stremljenja jer ona u okrilju fašizma nisu bila neutralna i potaknuta isključivo stručnim razlozima te visokom likovnom sviješću. Nedvojbeno je da je Umjetnički sindikat bio pod izravnim utjecajem ovakvih tendencija i strogoga političkog upravljanja koje je, prema iznesenim rezultatima našega istraživanja bio sve izraženiji u protoku vremena između dva svjetska rata.

Argumenti u ovakvim razmatranjima pozicije i funkcije sindikata nalaze se i u nekim organizacijskim specifičnostima. Naime, sindikalno organiziranje likovnih umjetnika nije bio riječki specifikum, dapače – ovaj je lokalni Sindikat bio tek dio sindikalne mreže koja je postojala na cijelom području tadašnje Italije, a koja je, uz neformalno i prigodno transverzalno povezivanje pojedinih lokalnih organizacija, u osnovi bila vrlo strogo i kontrolirano organizirana u vertikalnom pogledu, s upravom koja je išla direktno iz Rima. Pripadnost riječkoga Umjetničkoga sindikata ovakvoj nacionalnoj mreži bila je osnova stroge programske i personalne kontrole koja se provodila, a donijela je tek neke pozitivne efekte, u prvom redu na razini poticanja suradnje s likovnim udrugama prostorno bliskih regija Veneta i Friulije Venecije Giulie. U ovom je kontekstu sindikalna mreža bila zaslužna za višekratno sudjelovanje riječkih

slikara u prvom redu na izložbama u tršćanskoj regiji, dok je njen utjecaj na gostovanje u većim i udaljenijim talijanskim gradovima bio značajno manje izražen. Podatci koje smo u radu naveli, otkrivaju višegodišnji kontinuitet u kojem su se riječki slikari prezentirali tršćanskoj publici te donose podatke za sagledavanje postignutoga statusa izvan grada Rijeke. Kao i kod riječkih međunarodnih izložbi koje su u organizaciji talijanskih vlasti dovodile u Rijeku velika slikarska imena, i ovdje valja u kritičkoj procjeni istaći ipak značajnu prostornu ograničenost te dominantnu talijansku nacionalnu potku. Ipak je fašistička Italija, bez obzira na pozitivne ideje širenja likovnoga rada i poticanja međuregionalne suradnje, tada ostajala zatvorena u zidinama svog militantnoga, agresivnoga i dijelom neupitno ksenofobičnoga nacionalnog korpusa što nije moglo dovesti do punoga ostvarivanja deklariranih umjetničkih vrijednosti i istinske likovne međunarodne i međuregionalne integracije na slobodarskim načelima umjetnosti.

Talijanski utjecaji na likovnu scenu Rijeke i okolice, očitovali su se i otvaranjem europske likovne scene riječkim autorima od kojih su neki postigli iznimnu inozemnu karijeru. Tako je Ladislao de Gauss imao zapažen nastup na Bijenalu u Veneciji 1936. godine, baš kao i Enrico Fonda u Parizu 1927. godine na Jesenskom salonu. Potonji je autor, prepoznat od strane europskih likovnih stručnjaka, nastavio život i rad u Parizu te se svrstao u red vodećih europskih slikara čija su djela danas prisutna u stalnom postavu umjetničke kolekcije slika Centra Pompidou u Parizu. Riječanin Carlo Ostrogovich je nakon uspjeha u Rijeci nastavio izgrađivati karijeru u Milanu te se uključio u red vodećih talijanskih slikara svoga vremena. Značaj ovih individualnih uspjeha Riječana nije izolirana zanimljivost obzirom da se nedvojbeno reflektirao i na samo stanje likovne scene u Rijeci. Praćenje karijera i stvaralaštva svojih sugrađana, potaknuto jakim osjećajem lokalpatriotizma, dalo je značajan obol promociji likovne umjetnosti u gradu te dodatno promoviralo vrijednosti globalne likovne scene, modernih tendencija i istinskih umjetničkih vrijednosti.

Rijeka u promatranom razdoblju nije talijanskoj i europskoj umjetnosti podarila samo nekoliko umjetničkih imena. U bogatom i plodonosnom međudjelovanju s talijanskom likovnom scenom istaknula se mala grupa riječkih mladih umjetnika inovativnoga pristupa i umjetničkoga iskaza koji su bili okupljeni unutar Umjetničkoga sindikata i koji su ostvarili značajan uspjeh izvan granica riječke regije. Naime, oni su bili nosioci prepoznatljivoga i originalnoga likovnog izraza

koji se bitno razlikovao od umjetničkih ostvarenja u drugim talijanskim provincijama onoga doba, a koja su bila podlegla uniformiranosti i ujednačavanju likovnoga izražaja pod utjecajem fašističke demagogije. Baš kao što je to činila u dijelu društvenih odnosa, tako se u pogledu ovih mladih likovnih umjetnika Rijeka izdvojila od prevladavajućih tendencija koje su dominirale likovnim stvaralaštvom fašističke Italije te formirala svoj vlastiti stil. On je nastao na tekovinama davne, njegovane i ponosne riječke multikulturalnosti koja joj je omogućila upijanje najboljih elemenata iz različitih nematerijalnih baština kojima je Rijeka obilovala. Takav način razmišljanja koji je već postao matricom ponašanja i karakterna crta tipičnoga Fijumana, zadržavali su mladi slikari na svojim studijima u inozemstvu i onda kada su imali kontakt s najnovijim umjetničkim dosezima Europe. Ova interakcija naslijeđene baštine vlastitoga kraja koja je modificirala ono s čime je dolazila u dodir, baš kao što se sama mijenjala i izrastala u unutarnjim transformacijama ovih mladih stvaralaca, vodila je razvoju jedinstvenoga likovnog izraza po kojem su, kada su se konačno okupili u rodnom gradu i počeli zaneseno stvarati, ovi umjetnici postali prepoznati u okvirima talijanske likovne produkcije ondašnjega razdoblja. Uloga ove *avangardne* riječke grupe koju smo istraživanjem obuhvatili u okvirima tadašnje Italije postala je značajna, ovi su umjetnici bili glorificirani sudionici međuprovincijskih izložbi, a smatramo da je upravo zahvaljujući njima Rijeka postala i domaćinski grad Petnaeste međuprovincijske izložbe. Za puno razumijevanje značaja riječkih *avangardista* valja još dodati kako je njihova produkcija, nedvojbeno iznimna inovativnošću izraza, zasjala na nebu talijanske likovne produkcije u trenutku kada je kratka futuristička epizoda bila iscrpljena i naprasno napuštena, baš kao što je i naprasno ovladala umjetničkim prostorom. Kako se tada umjetnost vratila neinventivnom i u načelu reaktivnom romantičarskom duhu te posvetila veličanju ideje talijanske državotvornosti, snage i jedinstva, otvorio se izravni prostor u kojem riječki *avangardisti* nisu mogli ostati nezamijećeni, baš kao što njihova produkcija nije mogla ostati bez snažnih, širokih i dugoročnih refleksija.

Valja stoga napomenuti kako je riječka *avangarda* i cjelokupna likovna scena između dva svjetska rata jedan od vrlo bitnih trenutaka u valorizaciji vrijednosti regionalnoga slikarstva u predmetnom razdoblju čiji primjer iskazuje rječite argumente za obostrane, a ne samo talijanske utjecaje na likovnost grada Rijeke.

Kako smo u razmatranje Umjetničkoga sindikata krenuli od njegove inicijalne usmjerenosti skrbi o materijalnom i profesionalnom statusu likovnih umjetnika, a što je bila inicijalna ideja, funkcija i aktivnost, provedenim smo istraživanjem i utvrđenim nizom uvjerljivih dokaza proširili sagledavanje njegovoga rada do razina ključne uloge u širenju i promociji fašističke ideologije s nacionalnom simbolikom i vrijednostima. Uz ovakve zadatke, sindikat je svakako imao i značajnu ulogu u objedinjavanju, usmjeravanju, a to znači i učinkovitoj kontroli te nadzoru likovnih umjetnika. U Rijeci tadašnjega vremena, onome tko nije bio član sindikata bilo je vrlo teško živjeti kao slikar, raditi, izlagati i prodavati umjetnička djela. Iako su ovakvi slučajevi bili odista sporadični, ti su likovni umjetnici bili isključeni iz tokova, apstrahirani s izložbi, a ukoliko su se i javljali na pozive za pojedine manifestacije morali su sami financirati svoje sudjelovanje te u slučaju otkupa radova davati visoke dijelove postignute cijene kao ugovornu proviziju Umjetničkom sindikatu.

Politička uvjetovanost pozicije slikara možda se najbolje reflektira na primjeru autora Umberta Gnate. Iako nam nikako nije namjera relativizirati njegov opus ili dovoditi u pitanje umjetničke dosege, likovni izraz i visoku razinu postignutoga slikarskog rada, ukupno je njegovo djelovanje umnogome bilo definirano već jednim djelom izrazite nacionalne obojenosti. Naime, nakon što je izradio formatom iznimno veliku sliku koja je veličala talijanski nacionalni duh prikazom dolaska talijanskoga kralja u Rijeku povodom Aneksije, ovaj je slikar kroz iznesenu faktografiju postao miljenikom vlasti s nedvojbenom protekcijom u svim situacijama u kojima je to bilo moguće. Gnata je tako bio redoviti sudionik svih velikih nacionalnih i međunarodnih izložbi, izlagao u Rimu i drugim velikim talijanskim gradovima, bivao imenovan u različita povjerenstva i druge formalne stručne strukture koje su određivale likovni život u Rijeci i regiji. Ova Gnatina slika, uz još neka djela, zapravo je predstavljala izravnu glorifikaciju talijanskoga imperijalizma, veličala je pripojenje hrvatskih krajeva Italiji te uz samo isticanje događaja služila i kao promotivni kanal kojim je poruka *konačno u zagrljaju majke Italije* nalazila svoj put ne samo do stručne likovne, već i do široke publike. S današnje pozicije proučavanja predmetnoga područja, zanimljivo je nepoznavanje činjenice gdje je konačno završila ova Gnatova slikarska inauguracija Aneksije. Djelo iznimno velikoga formata, po dostupnim je informacijama nakon prezentacije u Rimu bilo vraćeno u Rijeku, a kasnije mu se gubi svaki trag.

Sa stajališta razvoja likovnog stvaralaštva riječke regije u razdoblju od 1924. do 1944. godine koje smo detaljno analizirali, iznimno je značajan upravo kontinuitet brojnih aktivnosti. Izneseni podatci uvjerljivo potkrepljuju tvrdnju da su se u Rijeci toga vremena nizale izložbe za izložbom te da je ovako visoka produkcija nedvojbeno djelovala poticajno na same autore i na publiku. Brojni su primjeri koji nas na različitim poljima upućuju na ovisnost pojedinačnoga stvaraoca o sredini u kojoj djeluje, argumentiraju i elaboriraju dvosmjerne utjecaje. Poticajna slikarska sredina, puna događanja, prilika za izlaganje, verbaliziranu ili prešutnu kompeticiju, prožimanje dosega i iskustava, čisti i nepatvoreni poticaj, osjećaji su koji su pokretali riječke umjetnike u izrastanju i stvaranju. Takvih je događaja u Rijeci tijekom navedenoga razdoblja bilo zaista mnogo, u širokom rasponu od izlaganja u izlozima gradskih trgovina, preko pojedinačnih i skupnih regionalnih izložbi, do bogate opatijske galerističke aktivnosti dijelom oslonjene na potrebe i prioritete turizma, pa sve do velikih međunarodnih izložbi u Rijeci i prilike za sudjelovanje na međunarodnim izložbama diljem tadašnje Italije.

Riječki su slikari odrastali u dinamičnoj i produktivnoj sredini kakvu na širim prostorima onoga doba, a nedvojbeno i u vremenskom razdoblju prije te poslije ovoga razdoblja, ne možemo susresti. Raznolike izložbe su se redale u visokoj dinamici i svojom brojnošću obilježile ukupan kulturni prostor, pa i dale specifičan pečat samom životu u gradu. Ovakvo je stanje, pored istaknutih učinaka, omogućavalo autorima i publici izravan uvid u nove pravce i tendencije koje su, pretežno preko ostvarenja s područja Italije, reflektirale suvremene tokove ukupnoga europskog i svjetskog slikarstva.

Prateći dostupne izvore, do prodora talijanskih utjecaja u grad Rijeku, likovna izlagačka djelatnost bila je skromna, a same izložbe sporadične. Kako se ne bi stekao pogrešan dojam u interpretaciji, navedeno je daleko od podrške ili glorifikacije talijanskih geostrateških pozicija i imperijalističkih težnji. Također, u sumiranju podataka kojima raspolažemo i do kojih smo istraživanjem došli, vrlo se razvidnim čini kako primarna namjera ovako poticajnoga utjecaja Italije na likovnost Rijeke nije bila altruistička, već se ona primarno nalazi u namjeri što potpunije i brže funkcionalne integracije naših krajeva Italiji, asimilaciji riječkoga hrvatskoga kulturnog prostora, a rastom utjecaja fašističkoga pokreta i u promociji ideja ove zloglasne ideologije. Upravo je ona u svijetu likovnosti donijela suptilno isticanje nasljeđa stare rimske

civilizacije te poticanje ponosa pripadnosti Rijeke *velikom talijanskom narodu*, a koje se iskazivalo upravo integracijom lokalnih likovnih stvaralaca u širi talijanski likovni krug. Forsiranje avangardnih tendencija u kojima je futurizam kao dijelom fašistički specifikum zauzimao posebno mjesto, obilježilo je kasnije faze analiziranoga razdoblja. Usprkos progresivnosti same namjere promocije inovativnoga likovnog izričaja i napora da se prati razvoj globalnih trendova u slikarstvu, njegova režimska obojenost i pridjenuta deklarativna funkcija u okružju ideologije koju je za državu valjalo promovirati, baca sjenu na ovakve razvojne pravce i produktivne napore, te samu želju za razvojem definira pojavom ambivalentnog predznaka.

Vrlo brojna i kontinuirana izlagačka aktivnost u gradu Rijeci tijekom navedenoga razdoblja, imala je osim istaknutih stručnih, kulturnih i političkih utjecaja, svakako još i dodatne učinke na razvoj galerijske infrastrukture. Naime, kroz izvore koje smo obradili, učestalo se provlači javno iznošeno pitanje galerijskoga prostora i problematizira potreba dugoročnoga primjerenog rješenja. Sve veće izložbe koje su se u Rijeci odvijale tijekom analiziranoga razdoblja, bile su pretežno smještene u školske zgrade i druge gradske palače (*Pallazzo Modello*, *Sala Bianca* u sklopu *Teatro Fenice*). Ovakva je praksa za sobom povlačila i brojna ograničenja: termini izložbi su morali biti u razdobljima školskih blagdana, a što nije uvijek bilo prikladno te nije postojala mogućnost produžavanja manifestacija, a za što se u nekoliko navrata iskazala potreba. Ovakvim su ograničenjima sami uloženi naponi, financijska sredstva i trud bivali nerijetko ograničeni u željenoj eksploataciji te je u pitanje dolazila sama inicijativa, njena održivost i isplativost investicije u materijalnom, ali i organizacijskom smislu. Upravo ovakvi razlozi, javno artikulirani kroz medije u više navrata, doveli su do nepodijeljene podrške namjeri da se u gradu formira primjeren prostor kao trajno galerijsko rješenje. Razvojem događaja koje smo detaljno argumentirali i sustavno prikazanim podacima iz povijesnih izvora dokumentirali, ideja se sa strane gradskih vlasti usmjerila u izmještanje Gradskoga muzeja iz postojećega u novi prostor, a u kojem bi se onda osiguralo mjesto i za novoosnovanu Galeriju moderne umjetnosti.

Projekt osnivanja ove Galerije u Rijeci bio je neupitno opredjeljenje te smo ga u prikazu rezultata rada opsežno argumentirali. On je istodobno bio i iznimno kompleksan te dugotrajan, u prvom redu zbog mnogobrojnih uključenih aktera, objedinjavanja višestrukih utjecaja i namjera, a koje nisu bile isključivo altruističke. Naime, kroz prikazane podatke, iskazali smo tri ključna

smjera u kojima su osnivačke aktivnosti išle: neovisna djelovanja G. A. Bottussija u Milanu, djelovanja što su iz poduzimale riječke lokalne vlasti te ona koja su provodile talijanske državne institucije i njima srodne organizacije (državni zavodi, ured kralja, ministarstva, Akademija znanosti i umjetnosti). Događaji koji su se u vrlo bogatom slijedu, ali slabo koordiniranom međudjelovanju ovih aktera odvijali, zbog niza komunikacijskih propusta te izostanka jasnoga plana i dogovora, značajno su usporili ostvarivanje samoga cilja. Ovakvi odnosi jasno su se reflektirali i na područje prikupljanja umjetničke građe, temu koja je prethodno već problematizirana. Potražimo li ipak ključne razloge zbog kojih nije u planiranom vremenu došlo do osnivanja Galerije, oni su s jedne strane svakako osobne prirode i odnose se na nedvojbeno problematične elemente ponašanja i zahtjeva G. A. Bottussija te njegove upornosti u nastojanju da Galeriju prigri osobnim projektom. U drugom aspektu, sigurno je značajnu ulogu odigrala i odlučnost vlasti da osnivanje Galerije ne bude odvojen čin od proširenja Gradskoga muzeja koji je trebao prezentirati građu usmjerenu isticanju talijanskoga podrijetla i pripadnosti Rijeke Italiji. U prilog navedenom govori i velika serija Riječkih povijesnih eksponata koja je u sklopu Pomorske izložbe prikazana u Rimu 1928. godine. Ona je obuhvatila izložke u rasponu od arheoloških eksponata do pisanih dokumenata te je predstavljala za tadašnju vlast prioritetnu građu koju je valjalo na primjeren način udomiti.

Provedenim smo istraživanjem obuhvatili sve dostupne izvore iz regionalnih arhiva i periodike te bogatom faktografijom poduprli tezu o likovnoj aktivnosti u Rijeci između dva rata, kao i onu o događajima vezanim za osnivanje Galerije moderne umjetnosti koja prema predočenim dokazima nije 1948. godine iznikla isključivo političkim diktatom, već je bila riječ o činu formalnoga osnivanja temeljenom na rezultatima bogatih aktivnosti unazad nekoliko desetljeća, na pripremljenoj osnovi likovne tradicije najvišeg ranga. Ovdje valja iskazati dodatno, manje ograničenje koje se odnosi na nepostojanje prikladne periodičke građe za 1937. godinu obzirom na fizički značajno oštećen veći dio materijala, kao i nedostupnost većeg dijela građe iz 1943. godine.

Uz brojne odgovore, naše istraživanje donosi i neka nova, sada otvorena pitanja. Ona su usmjerena u područje potrebe dodatnih istraživanja drugih, sada nedostupnih međunarodnih, u prvom redu talijanskih arhivskih izvora u kojima bi se mogli pronaći relevantni dokumenti koji

bi vjerojatno obogatili, ali ne i značajno promijenili mozaik činjenica koji smo istraživanjem postavili. Dodatna otvorena pitanja, velikim se dijelom tiču samih likovnih radova. Elaborirali smo onaj dio baštine koja je bila od strane talijanskih institucija namijenjena osnivanju Galerije, ali pored toga ostaju otvorena pitanja fundusa koji su s istim ciljem stvarale institucije regionalne uprave. Upravo po pitanju slika koje su bile otkupljene sa sindikalnih i samostalnih izložbi u Rijeci tijekom razdoblja od 1924. do 1943. godine, trebalo bi provesti detaljnije istraživanje, te ući u inventurne liste nekoliko muzeja u Rijeci koji su podijelili zaostavštinu nekadašnjega Gradskoga muzeja koji je funkcionirao pod talijanskom vlašću, a bio spojen sa sušačkim Gradskim muzejom nakon Drugoga svjetskog rata. Iz ove fuzije, kasnije su nastale institucije Galerija likovne umjetnosti (današnji MMSU), Pomorski i povijesni muzej hrvatskoga primorja te Muzej grada Rijeke, a što buduće istraživanje čini dodatno kompleksnim i pred buduće istraživače postavlja opsežan izvedbeni program.

Područje Rijeke i okolice, kako smo prethodno istakli, kao sredina iznimne likovne svijesti i opće umjetničke educiranosti, obilovala je i privatnim likovnim zbirkama o kojima imamo malo podataka te koje će se u budućnosti neminovno nametnuti kao teme nastavka istraživačkih napora u predmetnom području. Malobrojne informacije koje u ovom području nalazimo u arhivskoj građi, odnose se u prvom redu na eksportne liste – dokumentaciju koju je od 1931. godine valjalo ispuniti kako bi se dobila dozvola za izvoz umjetnina, a koju je trebao odobriti gradonačelnik Rijeke i glavni konzervator Gradskoga muzeja Riccardo Gigante. Iako je izvozna aktivnost umjetnina iz riječkoga prstena rasla značajno tek u razdoblju razvidnih ratnih opasnosti te pratila opća emigracijska kretanja, zanimljivo je da su destinacije na koje su se umjetnički predmeti upućivali bile London, San Francisco, Budimpešta, Sušak, Pariz, Sao Paolo, Ezer (Poljska), Melburne, Zagreb, Beč, Beograd, Rio de Janeiro i drugi. Po izvoznim listama do kojih smo u istraživanju došli, tako se ističe da su iz Rijeke nepovratno otišle slike autora: Cornelija Zustovicha, Oscara Knollseisena, Enrica Fonde, Fabro de Santija, Romaczuka, Anne Fanizza, Romolo Venuccija, Ladislao de Gaussa, Carla Ostrogovicha i drugih riječkih umjetnika. Iznimno je zanimljiv odljev radova Sigfrida Pfaa za New York koji se dogodio 1940. godine. Riječ je o kontingentu u kojem je Marti Bayer u tri sanduka odaslao sedamdeset i osam slika i sto crteža. Uz ime gospođe Ottilie Katzenellenbogen iz Opatije vezujemo također jedan od najvećih pojedinačnih izvoza umjetnina. Ona je u Berkeley – California na vlastitu adresu uputila slike

među kojima su bili autori: Paul Klee, Moise Kislina, četiri Chagallova akvarela, Ernst Barlach, te Georg Kolbe, redom iznimno cijenjenih pripadnika novih likovnih tendencija europske umjetnosti između dva rata. Ovaj segment izvoza umjetnina iz Rijeke na koji smo provedbom uže usmjerenoga istraživačkog plana naišli donosi nove aspekte likovnosti i njenoga življenja među stanovnicima regije te uključuje jasne povijesne implikacije koje bi, u sklopu budućih istraživanja, svakako valjalo sustavno proučiti.

Izvozne liste, uz svoja višestruka značenja i interpretacijske izazove, nedvojbeno još jednom naglašavaju razinu likovne osviještenosti i interesa koji su u Rijeci bili razvijeni temeljem opisane, iznimno bogate likovne aktivnosti u razdoblju između dva rata. Značaj kontinuiteta na kojem je izrasla riječka Galerija likovnih umjetnosti, iako je ona već u ranom djelovanju integrirala i ličnosti izvan Rijeke, ogledao se i u njenim iznimnim rezultatima koji su uslijedili vrlo rano nakon samoga osnivanja.

Izlagačka djelatnost u vremenskom razdoblju nakon osnivanja Galerije likovnih umjetnosti u Rijeci, bila je određena ideološkim stavovima i iz njih izvedenim propisima kojima se nešto određivalo primjerenim, lijepim i podobnim, a kojim su upravljala politička tijela. Ona su to činila preko svojih stručnih službi, u suštini osmišljenih da provode cenzuru nastojeći da se umjetnička djela prikupljaju u funduse i izlažu samo ona koja odgovaraju ukusu toga režimski uobličena vremena. Međutim, riječka je Galerija vrlo brzo prerasla zadatke lokalnoga socrealističkog poslušnika i primatelja, pa tako još uvijek odzvanjaju polemike oko slavnoga Salona 54, izložbe koja je pomaknula granice muzejske prakse u tadašnjoj Jugoslaviji. Iz razloga izloženoga i promoviranog: odbačeni, zaobidjeni, izostavljeni, negirani radovi koji su tvorili osnovu likovna napretka i dokaz kontinuiteta kretanja u suvremenoj umjetnosti, onoga što se kosilo s doktrinama tadašnje ideologije, promišljanja o zadatku umjetnosti i muzeologije, Salon 54 nije doživio daljnja predviđena gostovanja u glavnim gradovima bivših jugoslavenskih republika. Bez obzira na utjecaj koji je izazvao Salon 54, njime bismo mogli problematizirati i način na koji je bio organiziran. On pokazuje vrlo suvremen pristup u galerijskoj (muzejskoj) praksi koja je bila rezultat individualne strategije uskoga tima stručnjaka. Tom se izložbom, nakon manje od 6 godina postojanja, Galerija intuitivno okrenula načinu rada svojstvenom modernim muzejima suvremene umjetnosti, onome po kojem će u kontekstu vremena izlagati

djela jasnih atribucija i nedvojbenih poruka, bez ikakva certifikata i atesta, što će predstavljati i potencijalnu opasnost za nadzirani estetski poredak u umjetnosti tadašnjega državnog režima. S današnje pozicije, te na osnovama činjenica koje smo u istraživanju elaborirali, legendarni Salon 54 valja sagledati s jednog novoga, do sada nedeklariranoga stajališta – kao izdanak duge, ponosne i s drugim sredinama šire regije neusporedivo naprednom i bogatom likovnom baštinom.

Opsežan istraživački rad na primarnim povijesnim izvorima, kroz provedenu je studiju donio brojne konkretne argumente, sustavni pregled i integraciju spoznaja u potkrjepljivanju hipoteze o iznimno bogatom likovnom životu Rijeke u razdoblju između dva rata te istakao niz uvjerljivih dokaza o osnivanju Galerije moderne umjetnosti kao dugotrajnom, događajima bogatom procesu čiji je tek konačni čin, u kontekstu povijesnih događanja, izveden na nasadima prethodnih dosegâ. Obrâdeni materijali predstavljaju doprinos poznavanju razvoja regionalne i nacionalne likovnosti, a značajan obol daju i općim saznanjima obzirom na jedinstvenu povijesnu poziciju Rijeke koja je bila poligon preklapanja država, nacija i utjecaja do razine koja se može poistovjetiti s eksperimentalnim modelom u kojem su opće promjene testirane u iznimnim okolnostima nepobitnih utjecaja. Materijali koje smo obradili donose odgovore na niz do sada otvorenih pitanja te istodobno postavljaju platformu za buduća istraživanja usmjerena definiranju odgovora na dvojbe koje proizlaze iz iznesenih rezultata. Vrijednost znanstvenoga promišljanja i jest u neprestanom vlastitom poticanju, u kružnom kretanju pri kojem svaka nova informacija otvara vidike i tako donosi obrise novih koprena koje tek valja razmaknuti. Stoga veseli perspektiva u kojoj će informacije do kojih smo u istraživanju došli potencijalno biti dio budućih, nedvojbeno potrebnih znanstvenih poduhvata u predmetnom području.

POPIS LITERATURE:

Arte miracolosa: stoljeće fotografije u Rijeci. Rijeka: Izdavački centar, 1995.

Arh, B.; Glavočić, D. *Vilim Svečnjak.* Zagreb: Galerija Mona Lisa, 2006.

Čulinović, F. *Riječka država.* Zagreb: Školska knjiga, 1953.

Cerovac B.; Glavočić, D. *Hrvatska moderna: izložba djela iz fundusa, 1881. -1943.).* Rijeka:
Moderna galerija Rijeka, 1992.

Dubrović, E. *Na kraju stoljeća.* Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 1996.

Dubrović, E. *Francesco Drenig – Fotografije / fotografie.* Rijeka: Muzej grada Rijeke – Rim:
Societa di studi fiumani, 2013.

Fried, I. *Fiume citta della memoria: 1868. – 1945.* Udine: Del Bianco editore, 2005.

Glavočić, D. *Romolo Wnoucsek Venucci.* Rijeka: Moderna galerija Rijeka, 1996.

Glavočić, D. *Stari izlozi riječkih trgovina.* Rijeka: Državni arhiv u Rijeci, 1999.

Glavočić, D. *Ladislao de Gauss: riječki međuratni slikar – pittore fiumano tra le due guerre.*
Rijeka: Moderna galerija, 1999.

Glavočić, D. *Carlo Ostrogovich 1884. – 1962.* Rijeka: Moderna galerija Rijeka – Muzej
moderne i suvremene umjetnosti, 2002.

Glavočić, D. *Romolo Venucci: crteži, studije i plakati iz zbirke – disegni, studi e manifesti
provenienti della collezione: 1920. – 1950.* Rijeka: Moderna galerija – Muzej
moderne i suvremene umjetnosti, 2002.

Glavočić, D. *Marcello Ostrogovich: (Rijeka, 1888. – Trst, 1953.) – (Fiume 1888. – Trieste
1953.).* Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2003.

Glavočić, D. *Romolo Venucci: kubokonstruktivistički i futuristički crteži ugljenom, 1927. – 1935.*

Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti – Zajednica Talijana, 2003.

Glavočić, D. *Boris Vižintin.* Rijeka: Društvo povjesničara umjetnosti Rijeke, Istre i

Hrvatskog primorja, 2009.

Glavočić, D. *Ladislao de Gauss.* Rijeka: Društvo povjesničara umjetnosti Rijeke, Istre i

Hrvatskog primorja, 2010.

I Croati a Trieste. Trst: Edizioni Comunita Croata di Trieste, 2007.

Krizman, B.; Sirotković, H.; Engelsfeld, N.; Čepulo D. *Hrestomatija povijesti hrvatskog prava i*

država. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, svezak II., 1998.

Lukežić, I. *Riječke glose – opaske o davnim danima.* Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 2004.

Lukežić, I. *Fijumanske priče.* Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 1991.

Matejčić, R. *Izleti u prošlost.* Rijeka: Adamić, 2000.

Matejčić, R. *Kako čitati grad: Rijeka jučer, danas.* Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 1989.

Moravček, G. *Rijeka: prešućena povijest.* Rijeka: Nezavisno izdanje, 1990.

Moravček, G. *Rijeka – između mita i povijesti.* Rijeka: Adamić, 2006.

Povijest Rijeke. Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 1988.

Riječka luka – povijest, izgradnja, promet. Rijeka: Muzej grada, 2001.

Smokvina, M. *Rijeka na povijesnim fotografijama & riječka fotografska kronologija.* Rijeka:

Dušević & Kršovnik, 1997.

Smokvina M. *Rijeka na povijesnim fotografijama.* Rijeka: Dušević & Kršovnik – Padova:

Papergraf, 2003.

- Toševa – Karpowicz, Lj. *Riječki corpus separatum 1868. – 1924.* Doktorska disertacija.
Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, 1986.
- Toševa – Karpowicz, Lj. *Tajne Opatije – tajna diplomacija u Opatiji 1890. – 1945.* Rijeka:
Državni arhiv u Rijeci, 2012.
- Toševa – Karpowicz, Lj. *D'Annunzio u Rijeci - mitovi, politika i uloga masonerije.* Rijeka:
Izdavački centar Rijeka, 2007.
- Toncinich, E.; Molesl S. *Romolo Venucci*, Rijeka: Unione italiana; Trieste: Università popolare,
2008.
- Samani, S. *Dizionario biografico fiumano.* Venezia: Dolo, 1975.
- Valušek, B. *Opatija – povijest, kultura, umjetnost, prirodne ljepote, turizam.* Zagreb: Turistička
naklada, 2001.
- Vižintin, B. *Umjetnička Rijeka XIX. stoljeća.* Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 1993.
- Zakošek, B. *Opatijski album – Dugo stoljeće jednog svjetskog lječilišta.* Rijeka: Državni arhiv u
Rijeci, 2005.
- Žic, I. *Rijeka, grad Sv. Vida.* Rijeka: Dušević & Kršovnik, 1996.
- Žic, I. *Kratka povijest grada Rijeke.* Rijeka: Adamić, 1999.
- Žic, I. *Riječka gostoljubivost – hoteli, restorani, gostionice, kavana, kupališta.* Rijeka: Adamić,
2000.
- Žic, I. *Turizam grada Rijeke.* Rijeka: Hrvatski turizam – Turistička zajednica grada Rijeke, 2002.
- Žic, I. *Riječki orao, venecijanski lav i rimska vučica.* Rijeka: Adamić, 2003.

- Antić, V., Bratulić, V., Jeličić, M., Pavlinić, V., Rošić, Dj. Kulturni život Rijeke i njegovi prikazivači. *Riječka revija*. Rijeka: god. IX, br. 5-6, 1960. str. 287. – 291.
- Ballarini, A. Profilo storico – Povijesni pregled događaja. *Le vittime di nazionalita italiana a Fiume e dintorni (1939-1947) – Žrtve talijanske nacionalnosti u Rijeci i okolici (1939.-1947.)*. Rim: Ministero per i beni e le attivita culturali, Direzione generale per gli Archivi, 2002. str. 43. – 146.
- Bartulović, Ž. O, mili grade – 90. rođendan grada Sušaka (1919. – 2009.). *Sušačka revija*. Rijeka: 17 (2009.), br. 68, Klub Sušačana, str. 99. – 103.
- Berghoffer, J. Prinosi proučavanju fijumanskog dijalekta. *Fluminensia*. Rijeka: 4 (1992.) 1, str. 1. – 22.
- Časopis za suvremenu povijest*. Zagreb: Institut za historiju radničkog pokreta. VII/1, 1975.
- Dubrović, E. O talijansko – hrvatskim kulturnim dodirima u riječkim međuratnim časopisima (1921. – 1943.). *Fluminensia*. Rijeka: 5 (1993) br. 1 – 2, str. 13. – 22.
- Dubrović, E. Umjetnost opterećena ideologijom. *Sušačka revija*. Rijeka: 15 (2007.) br. 57, Klub Sušačana, str. 19. – 26.
- Dubrović, E. Zaboravljene slikarice Kvarnera. *Sušačka revija*. Rijeka: 19 (2011.) br. 74 / 75, Klub Sušačana, str. 91. – 96.
- Đurić, D. Državnopravni položaj Rijeke u D'Annunzijevom vremenu 1918.-1920. *Pravnik*. br. 42, Zagreb: 2008., str. 35. – 50.
- Galović, K. Grad za 547 dana. *Vijenac*. Zagreb: br. 226, listopad 2002.

- Glavočić, D. Romolo Wnoucek Venucci: (1903. – 1976.): stvaralaštvo tokom prvih trideset godina. *Zbornik Pedagoškog fakulteta*, Rijeka: 1993., str. 305 – 310
- Glavočić, D. Budućnost Moderne galerije Rijeka. *Sušačka revija*. Rijeka: 8 (2000.) br. 32, Klub Sušačana, str. 59. – 62.
- Glavočić, D. Poslovne palače. *Arhitektura historicizma u Rijeci*. Rijeka: Moderna galerija Rijeka – muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2001., str. 196. – 240. Glavočić, D. Riječke bitve: more. *Sušačka revija*. Rijeka: 12 (2004.) br. 46 / 47, Klub Sušačana, str. 73. – 75.
- Glavočić, D. Riječki opus Vilima Svečnjaka. *Sušačka revija*. Rijeka: 14 (2006.) br. 54 / 55, Klub Sušačana, str. 79. – 84.
- Glavočić, D. Riječka likovna situacija 1920. – 1940. *Fijumani – riječka situacija 1920. – 1940*. Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2007., str. 50. – 71.
- Glavočić, D. Dosadašnje predstavljanje fijumanske scene. *Fijumani – riječka situacija 1920. – 1940*. Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2007., str. 4. – 7.
- Glavočić, D. Svečnjak na zidu: djelić riječke povijesti zabilježen na zidovima osnovnih škola Nikola Tesla i Turnić. *Sušačka revija*. Rijeka: 17 (2009.) br. 66 / 67, Klub Sušačana, str. 103. – 105.
- Glavočić, D. Carmino Butcovich - Visintini. *Sušačka revija*. Rijeka: 18 (2010.) br. 69, Klub Sušačana, str. 49. – 54.
- Glavočić, D. Enrico Fonda: 1892. – 1929. *Sušačka revija*. Rijeka: 19 (2011.) br. 73, Klub Sušačana, str. 45. – 48.

- Grbac, Ž. Mogućnosti kulturnog središta. *Dometi*. Rijeka: Izdavački centar Matice Hrvatske, god. IV, br. 8, 1971., str. 49. – 59.
- Hlača, N. Razvod braka u Rijeci početkom 20. stoljeća. Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci. Rijeka: Pravni fakultet, 8/1987., str. 93. – 107.
- Il progetto, le fonti e il territorio – Projekt, izvori i teritorij. *Le vittime di nazionalita italiana a Fiume e dintorni (1939. – 1947.) – Žrtve talijanske nacionalnosti u Rijeci i okolici (1939.-1947.)*. Rim: Ministero per i beni e le attivita culturali, Direzione generale per gli Archivi, 2002., str. 17. – 37.
- Klinger, W. Danuncijsvo poimanje države i Karte talijanskog namjesništva Kvarnera. *Povijesno društvo Rijeka*. Rijeka: VIII. /2., 2003. str. 69. – 85.
- Labus, N. O zamjeni dvoglavog orla jednoglavim, *Fiume za radoznale – fijumanologija I.*, Rijeka: Hrvatsko književno društvo *Osvit*, 2008., str. 21. – 31.
- Lukežić, I. Krvavi Božić. *Sušačka revija*. Rijeka: 1 (1993.), br. 2/3, Klub Sušačana, str. 95. – 97.
- Lukežić, I. Ars Historica terrae Fluminis ili Riječki Gründerzeit. *Arhitektura historicizma u Rijeci*. Rijeka: Moderna galerija – Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2001., str. 48. – 60.
- Lukežić, I. Kultura i duh međuratne Rijeke. *Fijumani – riječka situacija 1920. – 1940*. Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2007., str. 14. – 20.
- Lukežić, I. Riječka humanistička tradicija. *Knjižničar, knjižničarka*. Rijeka. 1 (2009.) br. 1, str. 14. – 19.

- Lukežić, I. Nezaboravna Opatija. *Sušaćka revija*. Rijeka: 17 (2009.) br. 65, Klub Sušaćana, str. 77. – 101.
- Lukežić, I. Riječka kapitalistička oaza. *Sušaćka revija*. Rijeka: 18 (2010.) br. 72, Klub Sušaćana, str. 79. – 86.
- Moravček, G. Pohod na Rijeku. *Sušaćka revija*. Rijeka: 17 (2009.) br. 68, Klub Sušaćana, str. 17. – 23.
- Moravček, G. Nestale riječke crkve. *Sušaćka revija*. Rijeka: 18 (2010.) br. 70 / 71, Klub Sušaćana, str. 55. – 62.
- Moravček, G. Riječka enciklopedija Fluminensia. *Sušaćka revija*. Rijeka: 19 (2011.) br. 76, Klub Sušaćana, str. 23. – 26.
- Nepokoj, D. Priča o čaši. *Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka*. Rijeka : Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, 2004., str. 14. – 17.
- Nepokoj, D. Od čaše do muzeja. *Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka*. Rijeka : Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, 2004., str. 18. – 43.
- Ogurlić, D. Susret s gradom uspomena. *Sušaćka revija*. Rijeka: 8 (2000.), br. 32, Klub Sušaćana str. 23. – 27.
- Rotim – Malvić, J. Javna arhitektura međuratne Rijeke. *Moderna arhitektura Rijeke – arhitektura i urbanizam međuratne Rijeke 1918. – 1945*. Rijeka: Moderna galerija Rijeka, 1996., str. 48. – 52.
- Sobolevski, M. Fiume: una storia complessa – Zamršena povijest Rijeke. *Le vittime di nazionalita italiana a Fiume e dintorni (1939-1947) – Žrtve talijanske*

- nacionalnosti u Rijeci i okolici (1939.-1947.)*. Rim: Ministero per i beni e le attività culturali, Direzione generale per gli Archivi, 2002, str. 147. – 194.
- Šišić, F. Jadransko pitanje na konferenciji mira u Parizu. Zagreb: Matica Hrvatska, 1920., str. 29. – 32.
- Toman, B. Zaboravljeni riječki slikar: izložba Ladislava de Gausa, Moderna galerija Rijeka. *Sušačka revija*. Rijeka: 7 (1999.), br. 26/27, Klub Sušačana, str. 69. – 71.
- Vižintin, B. Igre oko jedne galerije. *Dometi*. Rijeka: Matica Hrvatske, god. 8, br. 4, 1975., str. 97. – 103.
- Zoltan, E. Talijansko – mađarska jezična i kulturna simbioza u Rijeci. *Fluminensia*. Rijeka: 4 (1992.), br. 1, str. 23. – 37.
- Žic, I. O nekim problemima riječkih spomenika. *Sušačka revija*. Rijeka: 1 (1993.), br. 1, Klub Sušačana, str. 43. – 45.
- Žic, I. O riječkim muzejima: Museum Nugent – Museo Civico – Gradski muzej Sušak – Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja. *Sušačka revija*. Rijeka: 2 (1994.), br. 6 / 7, str. 39. – 45.
- Žic, I. Kvartet: jedna slika Umberta Verude u Pomorskom i povijesnom muzeju u Rijeci. *Sušačka revija*. Rijeka: 7 (1993.), br. 28., Klub Sušačana, str. 83. – 85.
- Žic, I. Riječki hoteli od 1918. do 1945. (II.). *Sušačka revija*. Rijeka: 8 (2000.), br. 30 / 31, Klub Sušačana, str. 113. – 120.
- Žic, I. Fiume e il Carnaro. *Sušačka revija*. Rijeka: 13 (2005.), br. 50 / 51, Klub Sušačana, str. 59. – 70.

Žic, I. Između iredentizma, fašizma, umjetnosti i holokausta – Riccardo Gigante gradonačelnik

Rijeke. *Sušačka revija*. Rijeka: 13 (2005), br. 49, Klub Sušačana, str. 111. – 120.

Žic, I. Otmjeni Dolac. *Sušačka revija*. Rijeka: 15 (2007.), br. 57, Klub Sušačana, str. 85. – 91.

Žic, I. Rijeka i Mađarska. *Sušačka revija*. Rijeka: 19 (2011.), br. 76, Klub Sušačana,

str. 139. – 149..

KATALOZI:

Prima Esposizione Fiumana Internazionale di Belle Arti, Fiume. Fiume: Stabilimento

Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.1925

Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume. Fiume: Stabilimento

Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927.

V.Mostra Regionale d'Arte. Udine: Edizioni d'arte de la tip. Fiorini,1931.

Mostra d'Arte a beneficio del Comitato di patronato dell'Opera Nazionale Maternita e Infanzia – August de Stadler, Abbazia. Fiume: Tipografia Commerciale, 1933.

VI.Esposizione Sindacale d'Arte – Decennale dell'Annessione, Fiume. Fiume: Stabilimento

Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A., 1934.

Concorso Nazionale per il Monumento al Legionario Fiumano – VII. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro, Fiume. Fiume: Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A., 1935.

XV. Mostra d'Incisione Italiana Moderna del Sindacato Nazionale Fascista Belle Arti – Sezione bianco e nero, Abbazia. Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1936.

VIII. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro – Mostra Retrospettiva del pittore Enrico Fonda, Fiume. Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1936.

X. Mostra Sindacale d'Arte del Carnaro con la partecipazione dei piu significativi artisti della Venezia Giulia, Fiume. Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1939.

XV. Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia Giulia, Fiume. Trieste: La Modernografica, 1941.

Omaggio a Felice Carena – La donazione Michelazzi in memoria di Wanda Leskovic. Udine:

Galleria d'Arte Moderna. Comune di Udine, 2011.

NOVINSKI ČLANCI:

La Vedetta d'Italia – 1924. godina

Artisti italiani oltr'Alpe' Conf. di E. Morpurgo all'Universita Popolare. *La Vedetta d'Italia*.

Fiume: 8. siječanj 1923.

Fiume e il Carnaro – illustrati da Ugo Terzoli. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 10. veljače 1924.

La Mostra d'Arte del Circolo Artistico. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 17. veljače 1924.

La mostra d'arte fiumana, *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 19. veljače 1924.

La mostra d'arte fiumana, *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 21. veljače 1924.

La mostra d'arte fiumana, La Vedetta d'Italia. Fiume: 23. veljače 1924.

Il decreto d'annessione e la sistemazione amministrativa: Fiume ccapoluogo della nuova provincia del Carnaro. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 24. veljače 1924.

Mostra d'Arte fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 26. veljače 1924.

L'arrivo del Maestro Mascagni. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 6. ožujak 1924.

La mostra d'arte fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 11. ožujak 1924.

Inaugurazione della Mostra d'Arte fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 15. ožujak 1924.

Apertura della Mostra d'Arte fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 16. ožujak 1924. T.S.

Mostra d'Arte Fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 19. ožujak 1924.

Mostra d'Arte Fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 20. ožujak 1924.

Mostra d'Arte Fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 21. ožujak 1924.

Mostra d'Arte Fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 22. ožujak 1924.

Mostra d'Arte Fiumana, *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 23. ožujak 1924.

Mostra d'Arte fiumana, *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 26. ožujak 1924.

Mostra d'Arte fiumana, *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 27. ožujak 1924.

Mostra d'Arte Fiumana, *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 29. ožujak 1924.

Mostra d'Arte Fiumana, *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 30. ožujak 1924.

Mostra personale d'arte, *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 3. lipanj 1924.

Mostra d'arte Ugo Terzoli, *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 6. lipanj 1924.

Mostra d'arte Ugo Terzoli, *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 11. srpanj 1924.

A.O. Mostra d'arte napoletana al 'Quarnero' d'Abbazia, *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 28. kolovoz 1924.

Mostra d'arte napoletana al 'Quarnero' d'Abbazia, *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 30. kolovoz 1924.

La mostra di pittura napoletana, *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 11. rujan 1924.

Natrella – Leitz, M. Un pittore napoletano Vincenzo Colucci, *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 16. rujan 1924.

L'Ass. Turistica Artisti Italiani, *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 2. prosinac 1924.

La Vedetta d'Italia – 1925. godina

Mostra permanente di arte, *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 14. siječanj 1925.

E.C. Nella Provincia del Carnaro – Esposizione d'arte – Mostra personale di Ugo Fiumani, *La Vedetta d'Italia*, Fiume: 16. travanj 1925.

Per la tutela artistica nel territorio di Fiume: *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 17. svibanj 1925.

L'Esposizione d'Arte, *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 17. lipanj 1925.

L'Esposizione di Belle Arti della citta di Fiume: *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 21. lipanj 1925.

Collavini, O. La Prima Esposizione d'Arte sotto l'Alto Patronato del Comune di Fiume: *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 2. srpanj 1925.

Prima Esposizione Fiumana di Belle Arti, *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 24. srpanj 1925.

Prima Esposizione Fiumana Internazionale di Belle Arti, *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 19. kolovoz 1925.

Sotto il patronato del Municipio di Fiume viene inaugurata la prima Esposizione di Belle Arti, *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 25. kolovoz 1925.

Chioggia, A., Raimondi, G. All'Esposizione internazionale di Belle Arti – La mostra dei pittori fiumani e di Carlo Carra. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 28. kolovoz 1925.

Chioggia, A. All'Esposizione internazionale di Belle Arti – Pittori italiani, jugoslavi e ungheresi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 30. kolovoz 1925.

Esposizione di Belle Arti – La visita di S. E. Carusi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 15. rujan 1925.

Esposizione di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 27. rujan 1925.

Esposizione di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 30. rujan 1925.

Ciubelli, E. Mostra personale di Gilda e Glauco Cambon. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 24. srpanj 1925.

Mostra d'Arte Napoletana in Viale Mussolini. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 4. listopad 1925

La Vedetta d'Italia – 1926. godina

Brunelesco. Notte di pittura – Il paesaggio nell'arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 5. veljače 1926.

Una mostra d'arte personale al R. Liceo Scientifico. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 19. veljače 1926.

Vucsko, B. Alla mostra Villani. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 25. veljače 1926.

Esposizione Ugo Terzoli. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 15. travanj 1926.

Susmel, E. Il valore e l'arte di Carlo Ostrogovich nella sessanta tele esposte alla Mostra odierna.

La Vedetta d'Italia. Fiume: 4. srpanj 1926.

Fatovich, N. Alla mostra d'arte di Carlo Ostrogovich. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 11. srpanj 1926.

Gigante, R. Carlo Ostrogovich e la sua arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 18. srpanj 1926.

La chiusura della mostra Ostrogovich. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 20. srpanj 1926.

Gigante. R. Ancora della mostra dei dipinti di Carlo Ostrogovich. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 21. srpanj 1926.

La mostra d'arte di Federica Blanda. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 16. prosinac 1926.

La Vedetta d'Italia – 1927. godina

2a Esposizione internazionale di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 27. svibanj 1927. La

nostra II.a Esposizione di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 4. lipanj 1927. Esposizione

Internazionale di Belle Arti della Citta di Fiume. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 19. lipanj 1927.

La seconda esposizione internazionale d'arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 14. srpanj 1927.

Gli artisti italiani alla 2.a Esposizione Internaz. di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 2.

kolovoz 1927.

L'Esposizione di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 4. kolovoz 1927.

L'inaugurazione dell'Esposizione – Un importante discorso di S. E. Martelli. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 6. kolovoz 1927.

L'Esposizione di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 7. kolovoz 1927.

L'esposizione di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 8. kolovoz 1927.

Alla Biennale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 27. kolovoz 1927.

Alla Biennale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 30. kolovoz 1927.

La minifestazioni artistiche di Fiume – S. E. Bodrero e S. E. Herceg alla Biennale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. 31. kolovoz 1927.

Alla Biennale di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. 4. rujan 1927.

Domani si chiude la Biennale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 7. rujan 1927.

La chiusura della Biennale – Un quadro di artista fiumano acquistato dalla Casa Reale. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 8. rujan 1927.

La cerimonia della chiusura della Biennale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 9. rujan 1927.

La premiazione degli artisti alla Biennale. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 10. rujan 1927. Ancora della Biennale. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 11. rujan 1927.

Alla Biennale di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 13. rujan 1927.

Miclavio. Echi della Biennale d'Arte – Interessamento della stampa jugoslava. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 21. rujan 1927.

Mostre d'arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 22. rujan 1927. Interessante mostra d'arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 9. listopad 1927.

Un lavoro pregevole del pittore Pavacich. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 21. listopad 1927.

Mostre artistiche. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 23. listopad 1927.

Un pittore fiumano a Parigi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 25. listopad 1927.

Esposizione di quadri. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 30. studeni 1927.

Vita artistica fiumana – Una Mostra d'artisti fiumani a Roma e un'Esposizione Internazionale d'Arte a Fiume. *La Vedetta d'Italia*. 8. ožujak 1927.

Esposizione d'arte fiumana a Roma. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 5. travanj 1927.

Mostra d'arte fiumana e mostra d'arte marinara a Roma. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 6. listopad 1927.

Mostra d'arte fiumana e mostra d'arte marinara a Roma. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 7. listopad 1927.

La mostra storica fiumana a Roma. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 11. studeni 1927.

Mostra storica fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 12. studeni 1927.

La Mostra storica fiumana a Roma. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 27. studeni 1927.

Un grande quadro di Umberto Gnata alla Mostra di Roma. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 2. prosinac 1927.

L'inaugurazione della Mostra d'Arte fiumana a Roma – Il compiacimento del Sovrano per i nostri artisti – La soddisfazione del Re pel quadro di U. Gnata. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 29. prosinac 1927.

La Vedetta d'Italia – 1928. godina

Il successo della Mostra d'arte fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 11. siječanj 1928.

Il successo della Mostra Fiumana a Roma – L'interessamento di S. E. Fedele – Nuovi autorevoli plausi – Il quadro di U. Gnata. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 19. siječanj 1928.

Visitatori illustri alle Mostre fiumane a Roma – Il successo di due artisti concittadini. *La Vedetta*

d'Italia. Fiume: 5. veljače 1928.

Alla Mostra fiumana a Roma – Da quadro di Ostrogovich acquistato dal Re. *La Vedetta d'Italia*.

Fiume: 9. veljače 1928.

Intorno alla Mostra fiumana a Roma. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 11. veljače 1928. Gli

acquisti del Re alla Mostra fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 17. veljače 1928.

Nuovi successi di Mario de Hajnal a Roma. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 10. ožujak 1928. Un

quadro di un fiumano acquistato dal Duce. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 14. ožujak 1928.

Echi della Mostra fiumana a Roma – Gli acquisti del Duce. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 16.

ožujak 1928.

I successi di Enrico Fonda pittore fiumano a Parigi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 7. travanj 1928.

La Mostra del Bozzetto. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 10. travanj 1928.

La Mostra del Bozzetto. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 16. svibanj 1928.

La costituzione del Sindacato artisti, pittori – scultori. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 18. svibanj

1928.

Il quadro dell'Annessione. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 20. svibanj 1928.

La terza mostra d'arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 15. srpanj 1928.

Mostra d'Arte paesistica del Carnaro. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 21. srpanj 1928.

La prima esposizione d'arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 4. kolovoz 1928.

La prima esposizione del Sindacato Artisti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 11. kolovoz 1928.

L'inaugurazione della 1.a Mostra del paesaggio del Carnaro. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 17.

kolovoz 1928.

Gigante, R. La Mostra del Bozzetto. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 19. kolovoz 1928.

A.W. La Mostra del paesaggio del Carnaro: Romolo Wnoucek. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 20. kolovoz 1928.

Gigante, R. La Mostra del Sindacato degli Artisti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 25. kolovoz 1929.

A.W. Mostra del paesaggio: Ladislao de Gauss. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 29. kolovoz 1928.

Sindacato di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 8. rujan 1928.

La II. Esposizione d'Arte regionale della Venezia Giulia. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 2. listopad 1928.

La Vedetta d'Italia – 1929. godina

A.V. Carnaro luminoso. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 11. siječanj 1929.

La morte di Enrico Fonda pittore fiumano a Parigi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 6. veljače 1929.

La mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 8. kolovoz 1929.

Si e inaugurata ieri la 2.a Mostra d'Arte del Sindacato Prov. degli Artisti del Carnaro. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 18. kolovoz 1929.

Alla Mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 24. kolovoz 1929.

Gigante, R. La Mostra del Sindacato degli Artisti. Fiume: *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 25. kolovoz 1929.

Alla Mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 4. rujan 1929.

Libero accesso alla Mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 18. rujan 1929.

La Terza Mostra del Sindacato regionale degli Artisti della Venezia Giulia. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 20. rujan 1929.

Gigante, R. La 2.a Mostra del Sindacato degli Artisti Fiumani. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 25. rujan 1929.

La statua della nostra Provincia al Foro Mussolini. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 7. studeni 1929.

Per la statua al Foro Mussolini offerta della Prov. del Carnaro. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 12. studeni 1929.

Per la statua della Provincia al Foro Mussolini. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 27. studeni 1929.

La statua per Foro Mussolini sara oggi esposta al pubblico. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 29. prosinac 1929.

Una Mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 13. prosinac 1929.

La Vedetta d'Italia – 1930. godina

La nuova Casa del Fascio. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 1. siječanj 1930.

R.G. Mostra di disegni e acquarelli di M. Ostrogovich. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 12. veljače 1930.

Mostra personale d'arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 18. travanj 1930.

La mostra d'arte di Gilde Moise. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 23. travanj 1930.

Esposizione di artisti fiumani alla Case d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 20. travanj 1930.

Note d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 20. svibanj 1930.

IV Esposizione del Sind. di Belle Arti della Venezia Giulia. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 11. srpanj 1930.

V. La Mostra personale del pittore Umberto Gnata. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 30. rujan 1930.

Carlo Ostrogovich alla Galleria Pesaro di Milano, *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 25. studeni 1930.

La Vedetta d'Italia – 1931. godina

Una Mostra permanente d'Arte in Via Garibaldi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 1. siječanj 1931.

Gli artisti accettati alla Prima Quadriennale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 1. siječanj 1931.

L'Esposizione coloniale di Dante Balsamo. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 4. siječanj 1931. Mostra Coloniale. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 6. travanj 1931.

L'apertura della Mostra del disegno alla Permanente. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 7. travanj 1931.

Benne. La Mostra del disegno alla Permanente, *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 10. travanj 1931.

Un pittore fiumano a Nizza. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 9. svibanj 1931.

R.G. La mostra personale di Oscarre Knollseisen. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 28. svibanj 1931.

Chiusura della mostra del pittore Oscar Knollseisen. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 31. svibanj 1931.

La Mostra di Luigi Schingo ad Abbazia. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 11. srpanj 1931.

L'apertura della Mostra Luigi Schingo. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 12. srpanj 1931.

Gerini, G. L'Arte di Luigi Schingo. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 17. srpanj 1931.

Alla mostra di Luigi Schingo ad Abbazia. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 29. kolovoz 1931.

Mostra della pittrice Minucci nella „Sala d'Arte“ Fantini. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 27. kolovoz 1931.

Visioni di terre toscane nelle mostra personale di Bianca Minnucci. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 8. rujan 1931.

Esposizione annuale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 2. lipanj 1931.

Mostra d'Arte – Sindacato Reg. Fascista Belle Arti della Venezia Giulia Sez. del Carnaro. *La Vedetta d'Italia*, Fiume: 20. srpanj 1931.

Alla Terza Mostra del Sindacato delle Belle Arti – Visite ed acquisti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 28. kolovoz 1931.

Gli ultimi avvenimenti della Terza Mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 9. rujan 1931

La V Mostra del Sindacato Regionale Belle Arti a Udine. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 18. kolovoz 1931.

Artisti fiumani a Udine alla mostra sindacale di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 15. listopad 1931.

Gli artisti fiumani alla Sindacale di Belle Arti a Udine. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 16. listopad 1931.

La Vedetta d'Italia – 1932. godina

La mostra di una pittrice undicenne Augusta Balsamo. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 20. siječanj 1932.

La mostra della giovane pittrice Balsamo. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 29. travanj 1932.

A.V. Alla Mostra di visioni libiche di una pittrice undicenne. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 1. svibanj 1932.

Una mostra d'arte in Via Garibaldi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 23. siječanj 1932.

La mostra del pittore Giuliani al Salone Fantini di Via Garibaldi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 26. siječanj 1932.

Zustovich, C. Terza Mostra del Sindacato Belle Arti della Liguria. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 10. svibanj 1932.

La nostra Sezione delle Belle Arti alla Mostra d'Arte della Liguria. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 9. lipanj 1932.

Pittori fiumani. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 14. lipanj 1932.

Ricca Mostra di quadri sei migliori artisti italiani moderni alla Permanente di Via Garibaldi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 10. kolovoz 1932.

La 4.a Mostra Sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 4. rujan 1932.

La 4.a annuale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 22. rujan 1932.

Mostra Sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 25. rujan 1932.

L'inaugurazione della 4. a Mostra d'Arte ad Abbazia. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 30. rujan 1932.

Alla quarta Mostra annuale d'Arte di Abbazia. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 1. listopad 1932. Folle di visitatori alla 4.a Mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 2. listopad 1932.

Lotteria d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 5. listopad 1932.

La lotteria del Sindacato Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 22. listopad 1932.

I vincitori della lotteria artistica. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 1. studeni 1932.

La mostra personale di Ugo Terzoli al Liceo Scientifico. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 11. studeni 1932.

Ram. La mostra di Ugo Terzoli. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 14. prosinac 1932.

Per la quinta Mostra del Sindacato delle Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 16. prosinac 1932.

Regolamento della quinta Mostra Sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 23. prosinac 1932.

La Quinta Mostra d'Arte verra inaugurata il 2 gennaio. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 25. prosinac 1932.

La Vedetta d'Italia – 1933. godina

L'inaugurazione delle 5.a Mostra Sindacale di Belle – Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 3. siječanj 1933.

Alla 5.a Mostra d'Arte Recentissime... *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 21. siječanj 1933.

Il costante interessamento per la V.a Mostra sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 18. siječanj 1933.

de Hajnal, M. La Mostra Sindacale d'Arte – L'arte moderna vista da un pittore passatista. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 22. siječanj 1933.

D.V. A zonzo per le sale della Quinta Mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 30. siječanj 1933.

U.A.R., Alla V Mostra Sindacale d'Arte – Mentre la data di chiusura si approssima. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 25. siječanj 1933.

Una giovane e valente artista. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 24. veljače 1933.

Una Mostra d'Arte del pittore Collavini. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 31. svibanj 1933.

L'inaugurazione della Mostra personale del pittore prof. O. Collavini. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 4. lipanj 1933.

La Mostra personale del prof. Oloferne Collavini al Bellevue. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 7.

lipanj 1933.

Italo Pata, A. La mostra personale di Oloferne Collavini all'Hotel Palace – Bellevue di Abbazia:

L'artista e l'uomo. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 2. srpanj 1933.

La chiusura della Mostra de Stadler. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 29. lipanj 1933.

Alla Mostra postuma di Osvaldo Moro. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 21. srpanj 1933.

Sindacato Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 6. kolovoz 1933.

Le Mostre d'Arte ad Abbazia. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 15. kolovoz 1933.

Mostra di pittura in avorio all' Albergo Quarnero. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 17. kolovoz 1933.

Mostra di acqueforti di Cornelio Zustovich. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 17. kolovoz 1933.

L'inaugurazione della Mostra d'Arte Tafuri e de Santi al Padiglione delle Esposizioni ad Abbazia.

La Vedetta d'Italia. Fiume: 25. kolovoz 1933.

Bianchi, N. L'arte di Clemente Tafuri e Fabro – De santi nei quadri esposti alla Mostra di Abbazia. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 27. kolovoz 1933.

Al Padiglione delle Esposizioni. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 31. kolovoz 1933.

Sindacato Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 6. kolovoz 1933.

La partecipazione degli artisti fiumani alla Mostra Interprovinciale d'Arte a Trieste. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 7. rujan 1933.

La Vedetta d'Italia – 1934. godina

Una importante riunione del Sindacato Belle Arti per la Mostra dell'Annessione. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 10. prosinac 1933.

Il programma del Decennale dell'Annessione di Fiume – Manifestazioni artistiche e musicali. *La*

Vedetta d'Italia. Fiume: 28. ožujak 1934.

La Mostra d'arte di Anna Fanizza. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 6. travanj 1934.

La Mostra d'Arte de Stadler al Padiglione delle Esposizioni. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 8. travanj 1934.

La Mostra provinciale del Sindacato Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 25. travanj 1934.

Sindacato Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 29. travanj 1934.

Opere di venticinque artisti alla Mostra d'Arte del Decennale. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 2. svibanj 1934.

I lavori per la Mostra d'Arte del Sindacato Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 4. svibanj 1934.

La prossima inaugurazione della Mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 6. svibanj 1934

L'inaugurazione della VI Mostra Sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 11. svibanj 1934.

La sesta Mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 12. svibanj 1934.

Gli espositori alla VI Mostra Sindacale d'Arte – Il lusighiero successo della manifestazione. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 13. svibanj 1934.

Alla Mostra Sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 16. svibanj 1934.

Alla Mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 14. lipanj 1934.

Domani si chiude la Mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 19. lipanj 1934.

Collavini, O. La 6.a Mostra Sindacale d'Arte si chiduera fra qualche giorno. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 1. lipanj 1934.

I doni artistici di S.M. il Re. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 26. kolovoz, 1934.

Un pittore polese al Quarnero. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 5. rujan 1934.

Fiume erigera il monumento al Legionario. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 9. lisopad 1934.

La personale di Erminia Vigo. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 1. studeni 1934.

La chiusura della Mostra della pittrice Vigo. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 9. studeni 1934.

La Vedetta d'Italia – 1935. godina

Alla Mostra d'Arte di Sigfrido Pfau. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 3. srpanj 1935.

La Mostra d'Arte di Sigfrido Pfau. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 23. srpanj 1935.

La VII Mostra del Sindacato Provinciale di Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 4. srpanj 1935.

La prossima inaugurazione delle due mostre d'arte nell'Edificio scolastico di Via Manin. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 28. srpanj 1935.

La Mostra dei bozzetti pel monumento al Legionario inaugurata ieri dalla autorità nella scuola di via Manin. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 2. kolovoz 1935.

Interessamento per la Mostra d'Arte – La prossima attività della commissione per la scelta dei bozzetti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 22. kolovoz 1935.

Oggi si chiude la grande Mostra d'Arte – Le decisioni della Commissione nazionale per la scelta del monumento al Legionario. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 1. rujan 1935.

Manifestazioni d'Arte Cittadine – La mostra del bozzetto per il monumento al Legionario e la VII Sindacale d'Arte verranno inaugurate il 1 agosto. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 25. srpanj 1935.

La prossima inaugurazione delle due mostre d'arte nell'Edificio scolastico di Via Manin. *La*

Vedetta d'Italia. Fiume: 28. srpanj 1935.

Domani s'inaugurerà la Mostra del bozzetto al Legionario fiumano e la VII Sindacale d'Arte. *La*

Vedetta d'Italia. Fiume: 31. srpanj 1935.

Neri, B. La VII. Mostra Sindacale del Carnaro. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 3. kolovoz 1935.

Alla Mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 6. kolovoz 1935.

Critici d'arte alla Mostra fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 11. kolovoz 1935.

La VII Mostra Sindacale del Carnaro nel giudizio di un critico triestino. *La Vedetta d'Italia*.

Fiume: 27. kolovoz 1935.

Mostra d'Arte di Luciano Albertini al Quarnero. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 10. kolovoz 1935.

La mostra di Romeo Marsi al Palace Hotel. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 24. kolovoz 1935.

Artisti fiumani all IX.a Internazionale d'Arte di Trieste. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 25. rujan
1935.

La Mostra di Vincenzo Colucci. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 28. rujan 1935.

Gli artisti fiumani all IX. a Mostra Internazionale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 1. listopad
1935.

Una offerta dello scultore Trevese all'Ara dei Caduti del 73.o Fanteria. *La Vedetta d'Italia*.

Fiume: 7. studeni 1935.

La mostra personale di Giovanna Kubelik al Regina. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 31. prosinac
1935.

La Vedetta d'Italia – 1936. godina

Mostra d'incisione Italiana moderna in Abbazia. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 5. veljače 1936.

Cento artisti parteciperanno alla Mostra d'Incisione ad Abbazia. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 17. ožujak 1936.

L'inaugurazione della XV Mostra d'Incisione Italiana Moderna. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 4. travanj 1936.

Gli artisti giuliani alla Mostra d'Incisione Italiana Moderna. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 10. travanj 1936.

Esposizione di artisti fiumani a Milano. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 28. travanj 1936.

Mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 13. svibanj 1936.

La conferenza del pittore Terzoli alla Mostra d'Incisione Italiana Moderna. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 9. lipanj 1936.

Il pittore fiumano De Gauss alla Biennale di Venezia. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 17. lipnja 1936.

L'arte di Marcello Ostrogovich giudicata da „Popolo di Trieste“. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 4. srpanj 1936.

La personale di Romeo Marsi al Quarnero. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 18. srpanj 1936.

La Mostra del pittore Zanchelli al Padiglione dalle Esposizioni. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 18. kolovoz 1936.

L'ottava Mostra del Sindacato Provinciale delle Belle Arti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 4. – 6. – 9. rujan 1936.

Artisti fiumani alla Mostra Sindacale di Trieste. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 23. rujan 1936.

L'VIII Mostra Sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 8. listopad 1936.

L'inaugurazione della VIII Mostra d'Arte e della Mostra retrospettiva di Enrico Fonda. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 13. listopad 1936.

Interpretazioni della pittura moderna all'VIII Mostra Sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 18. listopad 1936.

Il Catalogo delle opere dell'VIII Mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 28. listopad 1936.

Una fiumana che si fa onore. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 17. studeni 1936.

La Vedetta d'Italia – 1937. godina

Un quadro del pittore Pfau. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 9. ožujak 1937.

L'inaugurazione della Mostra della pittrice Vigo. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 23. ožujak 1937.

La Cittavecchia nei quadri di un pittore fiumano. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 31. ožujak 1937.

Esposizione di un quadro del pittore Pfau. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 24. travanj 1937.

La Mostra Kubelik al Padiglione delle Esposizioni. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 5. svibanj 1937.

Una Mostra d'Arte Marinara. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 14. svibanj 1937.

L'inaugurazione della Mostra di Carmelo Abata. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 25. svibanj 1937.

La Mostra di Carmelo Abate al Padiglione delle Esposizioni. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 28. svibanj 1937.

L'inaugurazione della Mostra di Arte Marinara. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 16. lipanj 1937.

Nel trasformati e freschi locali della Sala Bianca la Mostra d'Arte Marinara fra breve si inaugurerà. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 6. srpanj 1937.

Gerini, G. Una Visita alla Mostra di Carmelo Abate. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 11. srpanj 1937.

La Mostra d'Arte Marinara e la festa campestre del D.I.M.M. . *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 29. srpanj 1937.

Alla Mostra di Carmelo Abate. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 29. srpanj 1937.

La Mostra di Luigi Tolotti al „Cristallo“. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 10. kolovoz 1937.

La mostra di Mimi Quilici al Cristallo. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 25. kolovoz 1937.

La Mostra personale di Luciano Albertini all'Albergo Palazzo. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 27. kolovoz 1937.

Mostre di pittori al Palazzo. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 8. rujan 1937.

La Mostra di G.Maldarelli. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 9. rujan 1937.

Marton, L. Ritratto d'un ritrattista. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 5. prosinac 1937.

Una pregevole mostra di Amato Fumi alla Modernissima. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 20. listopad 1937.

Un pittore fiumano alla Mostra dell'incisione. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 21. listopad 1937.

La Vedetta d'Italia – 1938. godina

Il successo della mostra della pittrice Silvia Marni. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 13. travanj 1938.

La Mostra di Piero Lucano al Palazzo. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 19. travanj 1938.

La Mostra d'Arte di Albertini al G. U. F. . *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 22. travanj 1938.

La mostra d'arte di Albertini e Tomioli al G. U. F. . *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 24. travanj 1938.

La Mostra personale del pitore Romeo Marsi al 'Quarnero'. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 24. travanj 1938.

Il successo della Mostra personale di Ugo Flumiani al Padiglione delle Esposizioni. *La Vedetta*

d'Italia. Fiume: 11. svibanj 1938.

La Mostra Nuzzi Chierogo – Ivancich al Padiglione delle Esposizioni. *La Vedetta d'Italia*.

Fiume: 1. lipanj 1938.

La Mostra dell'artista fiumana Nuzzi Chierogo – Ivancich al Padiglione delle Esposizioni. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 2. lipanj 1938.

Nello studio di Luciano Albertini – Una prossima Mostra personale del pittore vicentino. *La Vedetta d'Italia*, Fiume: 29. lipanj 1939.

La Mostra di Piero Lucano al Padiglione dalle Esposizioni. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 10. kolovoz 1938.

Il pittore Albertini al Cristallo. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 20. kolovoz 1938.

Un'interessante Mostra del ritratto del pittore Lomini al Quarnero. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 27. kolovoz 1938.

Il pittore Edoardo Löffler al Padiglione delle Esposizioni – Una mostra del pastello. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 31. kolovoz 1938.

Un quadro di una giovane pittrice fiumana. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 22. rujan 1938.

IX. Mostra d'Arte sindacale. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 24. rujan 1938.

Gli espositori all IX Mostra d'Arte Interprovinc. di Trieste. Fiume: *La Vedetta d'Italia*. 27. rujan 1938.

Gli espositori alla IX Mostra Sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 6. listopad 1938.

Alla Mostra Sindacale d'Arte al G. U. F. . *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 13. listopad 1938.

Mostra di Nuzzi Chierogo a Bergamo. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 13. listopad 1938.

Il Federale e il Podesta visitano la Mostra Sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 20. listopad 1938.

Gli espositori della Mostra Sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 22. listopad 1938.

Affermazioni artistiche di Umberto Gnata – Una mostra personale ad Anzio. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 22. listopad 1938.

La morte del pittore Collavini. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 30. listopad 1938.

Mostra collettiva dei pittori milanesi ha inizio quest'oggi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 16. studeni 1938.

L'originale Mostra all'aperto dei pittori milanesi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 20. studeni 1938. Lo studio di un grande pittore tedesco dell'800 messo all'incanto. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 5. prosinac 1938.

La Vedetta d'Italia – 1939. godina

La Mostra di Pino Stepancich nelle nuove salette di Fantini. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 15. siječanj 1939.

I lavori per il riordinamento del Museo Civico – La formazione d'una galleria d'arte moderna. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 9. veljače 1939.

Un quadro di un pittore concittadino. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 11. veljače 1939. Da

Fantini al Corso la Mostra Rondello. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 26. veljače 1939. Per l'esportazione di oggetti d'arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 18. ožujak 1939.

Una gradita sorpresa alla Bottega d'Arte Fantini – La Mostra delle incisioni. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 21. ožujak 1939.

Il successo della Mostra delle incisioni alla bottega d'arte Fantini. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 26. ožujak 1939.

Carlo Ostrogovich si afferma a Milano. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 7. svibanj 1939.

Il pittore del Carnaro. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 11. svibanj 1939.

La Mostra d'arte di Giovanna Kubelik al Padiglione delle Esposizioni. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 25. svibanj 1939.

Quadri di pittori Milanesi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 4. lipanj 1939.

La prossima mostra di Carlo Ostrogovich. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 17. lipanj 1939. Carlo

Ostrogovich in un giudizio del 'Perseo'. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 14. srpanj 1939. La

Mostra di Carlo Ostrogovich – Alcuni giudizi della critica. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 19. srpanj 1939.

X. Mostra Sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 23. kolovoz 1939.

L'accettazione delle opere per la X. Mostra Sindacale. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 29. kolovoz 1939.

Gli artisti Giuliani presenti alla X. Mostra Sindacale. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 30. kolovoz 1939.

L'inaugurazione odierna della X. Mostra Sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 9. rujan 1939.

Neri, B. La X. Mostra Sindacale d'Arte – Dieci anni di vita artistica. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 16. rujan 1939.

Berro, Come guardare un quadro. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 19. rujan 1939.

Neri, B. Gli artisti Giuliani alla X. Mostra Sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 22. rujan 1939.

Neri, B. La partecipazione femminile alla X Mostra Sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 26. rujan 1939.

Neri, B. Gli artisti fiumani alla X Mostra Sindacale d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 28. rujan 1939.

Benco, S. Silvio Benco e la critica sugli espositori. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 30. rujan 1939.

Berro, Pittori fiumani alla Interprovinciale di Trieste. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 12. studeni 1939.

La Vedetta d'Italia – 1940. godina

Il segreto e il fascino della Mostra artistica delle scuole giapponesi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 5. siječanj 1940.

L'inaugurazione della Mostra Artistica delle Scuole Giapponesi. *La Vedetta d'Italia*, Fiume: 7. siječanj 1940.

La Mostra artistica delle Scuole Giapponesi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume, 14. siječanj 1940.

Realtà vita espressione alla Mostra Giapponese. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 19. siječanj 1940.

Luci ed ombre di vita giapponese alla Mostra di via Manin che domani verrà chiusa. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 20. siječanj 1940.

Ottomila giovani hanno visitato la Mostra giapponese. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 18. siječanj 1940.

La Vedetta d'Italia – 1941. godina

Il successo di due pittori fiumani a Trieste. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 20. veljače 1941.

L'XI Mostra Provinciale d'Arte si terra ad Abbazia nella settimana pasquale. *La Vedetta d'Italia*.

Fiume: 19. ožujak 1941.

Rassegna della pittura fiumana all'XI. Mostra Provinciale d'Arte di Abbazia. *La Vedetta d'Italia*.

Fiume: 30. ožujak 1941.

La XV Mostra d'Arte della Venezia Giulia a Fiume. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 31. srpanj 1941.

La XV Mostra Interprovinciale d'Arte si aprira a Fiume il 15. settembre. *La Vedetta d'Italia*.

Fiume: 30. kolovoz 1941.

La prossima apertura della XV.a Mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 12. rujan 1941. La

XV. Interprovinciale d'Arte si inaugura oggi. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 14. rujan 1941. Arte

Giuliana e del Carnaro – La XV. Mostra Interprovinciale di e inaugurata ieri. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 15. rujan 1941.

Neri, B. Nelle sale della Mostra degli artisti giuliani. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 23. rujan 1941.

Neri, B. Gli acquarellisti alla Mostra degli artisti giuliani. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 25. rujan 1941.

Neri, B. Continuando la visita alla Mostra d'Arte. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 26. rujan 1941.

Rassegna dell'arte giuliana alla XVa Esposizione intersindacale. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 27. rujan 1941.

Neri, B. La Sala dei Fiumani alla Mostra Sindacale. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 30. rujan 1941.

Esposizione del pittore Ceccherini. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 11. studeni 1941.

La Vedetta d'Italia – 1942. godina

Una interessante mostra del pittore Gnata. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 7. siječanj 1944. Una nuova mostra del pittore Arrigo Ricotti. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 16. siječanj 1942.

Una mostra personale di Carlo Ostrogovich a Milano. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 6. veljače 1942.

La Vedetta d'Italia – 1944. godina

Neri, B. Romolo Venucci. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 27. ožujak 1944.

Mostra d'Arte: La 'personale' del pittore Knollseisen. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 17. travanj 1944.

Una mostra personale del pittore Mario de Hajnal. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 3. studeni 1944.

Mostra di Lucia Foretich. *La Vedetta d'Italia*. Fiume: 22. prosinac 1944.

POPIS KORIŠTENE ARHIVSKE DOKUMENTACIJE:

HR – DARI , JU 2, D – 10 / 1928., spis: *Dopis Konzervatorskog zavoda, Trst od 30.1.1928.*

HR – DARI , JU 2, D – 10 / 1929. spis: *Dopis Societa di studi fiumani od 30.12.1929.*

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Guido Asvero Bottussi – Il Ministro Conte Mattioli Pasqualini , Milano, 16.5.1934.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Ministero della Casa di S. M. il Re – Prefetto del Carnaro Francesco Turbacco, Roma, 17. svibanj 1934.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo R. Gigante – Prefetto del Carnaro, Fiume: 29. svibanj 1934.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: telegram – 30. svibanj 1934.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo R.Gigante – Prefetto del Carnaro, Fiume: 6. lipanj 1934.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo R. Gigante – Prefetto del Carnaro, Fiume: 9. lipanj 1934.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo 16.lipanj 1934. (rukopis)

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Podesta di Fiume – Prefetto del Carnaro, Fiume: 1. srpanj 1934.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo R. Gigante – Prefetto del Carnaro, Fiume: 28.lipanj 1934.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: br. 2141 rukopis pisma upućenog gradonačelniku, 4. srpanj 1934.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Ministero della Case di S.M. Il Re – Prefetto, Roma, 9. srpanj 1934.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Regia Prefettura per la Provincia del Carnaro – Podesta, Fiume: 17. srpanj 1934.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Prefetto del Carnaro – Sua Eccellenza il Ministro della Casa di S.M. Il Re, Fiume: 30. srpanj 1934.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Comune di Fiume: Podesta – Prefetto del Carnaro, Fiume: 25. srpanj 1934.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Comune di Fiume: Podesta – Prefetto del Carnaro, Fiume: 3. kolovoz 1934.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo nedatiranog karaktera o prilagodbi Ville Margherrite za potrebe buduće Gallerie d'Arte - pridodano spisu Comune di Fiume: Podesta – Prefetto del Carnaro, Fiume: 3. kolovoz 1934.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Comune di Fiume: Podesta – Prefetto del Carnaro (rukopis), Fiume: 3. kolovoz 1934.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Comune di Fiume: Podesta – Prefetto del Carnaro, Fiume: 3. kolovoz 1934., spis: Prefettura del Carnaro, Prefetto – Comune di Fiume: Podesta, (rukopis) Fiume: 21. rujan 1934., spis: rukopis pisma za Ministro del Rel Casa, Roma, Fiume: 30. rujan 1934.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi - Comune di Fiume: Podesta, Milano 14. siječanj 1935.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Prefetto del Carnaro, Milano 15. siječanj 1935.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Prefetto del Carnaro – Comune di Fiume: Podesta, Fiume: 18. siječanj 1935.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Prefetto del Carnaro, Milano 19. veljače 1935.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: troškovnik u privitku pisma G. A. Bottussi – ecelenza (nejasno kome – pretpostavka Prefektu) Comune di Fiume: Podesta, Milano 19. veljače 1935.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo u rukopisu namjenjeno Ministro del Real Casa, 30. rujan 1935.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Podesta C. Colussi- Comune di Fiume: Podesta, Milano 19. veljače 1935.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi - Comune di Fiume: Podesta, Milano, 12. svibanj 1935.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi - Comune di Fiume: Podesta, Milano, 14. travanj 1935.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo podesta C. Colussi, Comune di Fiume – G. A. Bottussi, Fiume: 23. svibanj 1935.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Prefetto , Milano, 12. svibanj 1935.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi - Comune di Fiume: Podesta, Milano, 12. svibanj 1935.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo S.E. Il Ministro dell'Educazione Nazionale, Roma, 23. studeni 1936.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Capo di Gabinetto Presidenza del Consiglio dei Ministri – Prefetto di Fiume: Roma, 29. prosinac 1936.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo ministar Bottai – Soprintendente alle opere di Antichita e d'Arte-Trieste, Roma, 21. prosinac 1936.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Prefetto del Carnaro – Podesta di Fiume: Fiume: 10. siječanj 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo podesta C. Colussi, Comune di Fiume – Prefetto del Carnaro, Fiume: 4. veljače 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi - Comune di Fiume: Podesta, Milano, 12. svibanj 1935.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Prefetto del Carnaro – Presidenza del Consiglio dei Ministri, Fiume: 9. veljače 1937., pismo Prefetto del Carnaro – Presidenza del Consiglio dei Ministri, Fiume: 17. veljače 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Prefetto del Carnaro – E. Soprintendenza alle Opere d'Antichita e d'Arte, Trieste, Fiume: 22. veljače 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Prefetto del Carnaro – Ministero dell'Educazione Nazionale, Fiume: 23. veljače 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Podesta di Fiume: C. Colussi – G. A. Bottussi, Fiume: 3. ožujak 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo podesta C. Colussi, Comune di Fiume – G. A. Bottussi ,Fiume: 24. ožujak 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Consiglio dei Ministri, Milano, 14. travanj 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – A Sua Eccellenza il Capo del Governo, Milano, 14. svibanj 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Prefetto del Carnaro, Milano, 15. svibanj 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Kabinetski spisi, kut.331, spis: pismo Podesta Guido Palmardita , Citta di Littoria – Podesta di Fiume: Littoria, 30. travanj 1936.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Kabinetski spisi, kut.331, spis: pismo Podesta, Citta di Fiume – Podesta di Littoria, 5. svibanj 1936.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Prefetto del Carnaro – Presidenza del Consiglio dei Ministri - Gabinetto, Fiume: 19. svibanj 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Presidenza del Consiglio dei ministri- Gabinetto – Prefetto di Fiume: Roma, 29. svibanj 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Capo del Governo, Milano, 6.listopad 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Capo del Governo, Milano, 7.listopad 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Prefetto di Fiume: Milano, 12 .listopad 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Kabinetski spisi, kut.331, spis: pismo R. Soprintendenza alle opere d'Antichita e d'Arte-Trieste – Podesta di Fiume: Trieste, 24. listopad 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Kabinetski spisi, kut.331, spis: pismo R. Soprintendenza alle opere d'Antichita e d'Arte-Trieste – Ministero educazione Nazionale (nedatirani prijepis originalnog pisma zaveden pod brojem 3959 bez datacije)

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Kabinetski spisi, kut.331, spis: pismo Ministero dell'Educazione Nazionale, Direzione Generale Antichita e Belle Arti – Soprintendente all'Arte Medioevale e Moderna-Trieste, Roma, 26. kolovoz 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Prefetto del Carnaro – Ministero della Cultura Popolare, Fiume: 26. studeni 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Prefetto del Carnaro – Presidenza del Consiglio dei Ministri, Fiume: 26. studeni 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Kabinetski spisi, kut.331, spis: pismo R. Soprintendenza alle opere d'Antichita e d'Arte-Trieste – Prefettura del Carnaro, Trieste, 26. studeni 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Sua Eccellenza Il Capo del Governo, Milano, 22. prosinac 1937.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Eccellenza..., Milano, 20. svibanj 1938.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Kabinetski spisi, kut.331, spis: pismo Il Soprintendente alle Antichita e all'Arte per la Venezia Giulia- Trieste – Commendatore, Trieste, 14. prosinac 1938.

HR – DARI, JU 6, Predmet D-10-28, Museo Civico, atti : Acquisti diversi, spis: Dipinti moderni di proprieta del comune destinati al Museo Civico, br. 11442

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Prefetto di Fiume: Milano, 15. veljače 1939.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Podesta di Fiume C.Colussi – Prefetto, Fiume: 27. veljače 1939.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Prefetto di Fiume: Milano, 6. ožujak 1939.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Capo del Governo, Milano, 14. travanj 1939.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Capo del Governo, Milano, 15. lipanj 1939.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Questura Milano – Questura Fiume: Milano, 21. listopad 1939.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: G. A. Bottussi – Prefetto, Milano, 20. listopad 1939.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo R. Sovraintendenza alle opere d'Antichita e d'Arte-Trieste – Prefetto, Trieste, 13. prosinac 1939.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: kopija pisma učinjena 21.prosinca 1939. pod pretpostavkom da se odnosila između Prefetto - R.Sovraintendenza alle opere d'Antichita e d'Arte-Trieste, Fiume: 18. prosinac 1939.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: Fausto Franco – Prefetto di Fiume – Podesta di Fiume , Trieste, 7. veljače 1940.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: Reale Accademia Italia – Prefetto di Fiume: Roma, 6. lipanj 1940.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: Podesta – Prefettura del Carnaro, Fiume: 1. srpanj 1940.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: kopija pisma (rukopis) između nepoznatog pošiljatelja - Presidente Real Accademia d'Italia-Roma, Fiume: ?2. srpanj 1940.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo Presidenza del Consiglio dei Ministri – Prefetto di Milano – Prefetto di Trieste – Prefetto di Fiume: Roma, 16. listopad 1940.

HR – DARI, JU 6, Predmet I – 8 – 8, Belle arti – Gallerie – Musei – Antichita – Sovraintendenza, 1930. – 1944., kut.331, spis: pismo G. A. Bottussi – Prefetto Dottor Pietro Chiarotti, Abbazia, 23. kolovoz 1943.

HR – DARI, JU 6, Predmet D-10-28, Museo Civico, atti : Acquisti diversi, spis: Soprintendenza al Monumenti e alle Gallerie della Venezia Giulia e del Friuli – Podesta di Fiume: Trieste, 17. siječanj 1941.

HR – DARI, JU 6, Predmet D-10-28, Museo Civico, atti : Acquisti diversi, spis: Elenco degli oggetti d'Arte e Quadri inviati, per disposizioni superiori a Codroipo (Villa Manin) Prov. di Udine

HR – DARI, JU, 2-19-67, spis: Il Soprintendente – Al podesta di Fiume: Trieste, 10. veljače 1941.

INTERNETSKI IZVORI

<http://www.alai.it/>

<http://www.akpool.fr/>

<http://www.associazione-venus.it/>

<http://www.bopitalia.org/>

<http://box.plotcad.it/>

<http://croatia.hr/>

<http://www.croinfo.net/>

<http://www.ebay.it/>

<http://en.wikipedia.org/> <http://ephila->

[stamps.com](http://www.fiume-<u>stamps.com</u>) [rijeka.it/](http://www.fiume-<u>rijeka.it/</u>) [dictionary.net/](http://www.formula1-<u>dictionary.net/</u>)

[dictionary.net/](http://www.formula1-<u>dictionary.net/</u>)

[dictionary.net/](http://www.formula1-<u>dictionary.net/</u>)

<https://www.google.hr/>

<http://imageshack.us/>

<http://inarteblog.blogspot.com/>

<http://www.klub-susacana.hr>

<http://www.lokalpatrioti-rijeka.com/>

<http://www.matica.hr/vijenac/>

<http://www.mmsu.hr/>

<http://www.mojarijeka.hr/>

<http://muzej-rijeka.hr/>

<http://www.nondimentighemo.it/>

<http://www.opatija.net/>

<http://www.postaesocieta.it/>

<http://ppmhp.hr/hr/>

<http://radio.hrt.hr/>

<http://www.rijecani.com/>

<http://www.rijekadanas.com/>

<http://romanarmytalk.yuku.com/>

<http://www.salon-automne.com/>

<http://www.skyscrapercity.com>

<http://www.ss-talijanska-ri.skole.hr>

<http://sturgiswesthistory.weebly.com/>

<http://www.umbertoprencipe.it/>

<http://wojna-mussoliniego.pl/>

POPIS ILUSTRACIJA

1. slika: *Corpus separatum* prije 1918. godine

http://en.wikipedia.org/wiki/Corpus_separatum_%28Fiume%29 27.09.2014.

2. slika: Zoltan Jekelfalussy de Jekel

<http://www.croinfo.net/vijesti-regija/5766-rijeki-kapetani-guverneri-efovi-drave-i-gradonaelnici-kroz-povijest.html>
29.09. 2014.

3. slika: Antonio Grossich

http://en.wikipedia.org/wiki/Antonio_Grossich#mediaviewer/File:Grossich.jpg 29.09.2014.

4. slika: Fotografija talijanskoga razarača Re Emmanuelle Filiberto na suhom doku u La Speziji
1946. godine

http://www.associazione-venus.it/galleriafotografica/index.php/Giuseppe-Celeste/01-Italia-Italy-Regia-Marina/E-FILIBERTO/1946_07_16-bacino-6-a-secco-con-incrociatore-DUCA-D-AOSTA-r 29.09.2014.

5. slika: *Corpus Separatum* od 1919. do 1923. godine

http://www.formula1-dictionary.net/rijeka_6.html 27.09.2014.

6. slika: Euforično gradsko mnoštvo na ulicama Rijeke prilikom ulaska Gabriela D'Annunzija u
grad 1919. godine

http://wojna-mussoliniego.pl/?page_id=1098 29.09.2014.

7. slika: Gabriele D'Annunzio, Piazza Dante, Rijeka

http://wojna-mussoliniego.pl/?page_id=1098 29.09.2014.

8. slika: Proglašenje pripojenja Rijeke Italiji s balkona Guvernerove palače

<http://www.bopitalia.org/portal/viewtopic.php?f=34&t=6562> 29.09.2014.

9. slika: Zastava Talijanske Regencije Kvarnera

<http://croinfo.net/forum/index.php?topic=1960.300> 03.10.2014.

10. slika: Okupljeno riječko mnoštvo na gradskim ulicama prilikom proglašenja Talijanske

Regencije Kvarnera

https://www.google.hr/search?q=reggenza+italiana+del+carnaro&biw=1366&bih=631&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ei=e5EpVNLHNI3B7Aby3ICIBg&sqi=2&ved=0CAYQAUoAQ#facrc=&imgdii=&imgrc=yU0BRS5mAibISM%253A%3BR7qniWz8uPB0M%3Bhttp%253A%252F%252Fwww.acs.beniculturali.it%252Fcache%252Fcache_194d8721736f745d388d69d112de08bc_548c03c10b96f36b0995696efb2b70ec.jpg%3Bhttp%253A%252F%252Fwww.acs.beniculturali.it%252Findex.php%253Fit%252F273%252Ffoto-e-documenti-della-storia-dellitalia-post-unitaria%252Fit-acs-f107003727-07-05037%3B500%3B378 29.09.2014.

11. slika: Nacrt državno – pravna dokumenta uređenja Talijanske Regencije Kvarnera

http://www.alai.it/ita/big_classic/355-una_costituzione_utopico-rivoluzionaria_-_1920.html 29.09.2014.

12. slika: Bombardirana Guvernerova palača

<http://www.lokalpatrioti-rijeka.com/forum/viewtopic.php?f=98&t=44&start=210> 29.09.2014.

13. slika: Uništeni Bijeli salon D'Annunzijeve riječke rezidencije

<http://www.lokalpatrioti-rijeka.com/forum/viewtopic.php?f=98&t=44&start=210> 29.09.2014.

14. slika: *Corpus Separatum* od 1923. do 1941. godine

http://www.formula1-dictionary.net/rijeka_6.html 29.09.2014.

15. slika: Fotografija s prikazom državne granice između Kraljevine Italije i Kraljevine SHS duž riječke luke

<http://www.lokalpatrioti-rijeka.com/forum/viewtopic.php?f=76&t=999&start=45> 09.09.2014.

16. slika: Fotografija s prikazom državne granice između Kraljevine Italije i Kraljevine SHS na području Fiumare

<http://www.lokalpatrioti-rijeka.com/forum/viewtopic.php?f=28&t=1171&start=45> 09.09.2014.

17. slika: Svečanost proslave Aneksije Rijeke Kraljevini Italiji pred Trijumfalnim lukom na Molo Adamich

<http://img89.imageshack.us/img89/1108/na2s.jpg> 09.09. 2014.

18. slika: Predaja ključeva grada Rijeke kralju Italije Vittorio Emanuele III. na Molo Adamich
16. ožujka 1924. godine

http://www.formula1dictionary.net/Big/rijeka_predaja_kljuceva_rjeke_kralju_vittoriu_emanuelu_%20III_big.jpg
09.09.2014.

19. slika: Karta Kvarnerske provincije

http://www.fiume-rijeka.it/foto_arles/05_Fiume_all%27Italia/imagepages/image9.htm 09.09.2014.

20. slika: Plakat međugradskoga natjecanja u aktivnostima *Dopolavora*

<http://sturgiswesthistory.weebly.com/benito-mussolini-1922-1945.html> 29.09.2014.

21. slika: Plakat izložbe radova poniklih iz aktivnosti *Dopolavora*

http://www.postaesocieta.it/magazzino_totale/pagine_miscellanea/il_ventennio.htm 29.09.2014.

22. slika: Fotografija pograničnoga zida podignutoga na Fiumari

<http://www.croinfo.net/vijesti-regija/4982-stari-nazivi-i-kuni-brojevi-u-rijeci-dah-prolosti.html> 30.09.2014.

23. slika: Ostatak ograde pograničnoga zida u Ulici Račkoga

<http://www.croinfo.net/vijesti-regija/4982-stari-nazivi-i-kuni-brojevi-u-rijeci-dah-prolosti.html> 30.09.2014.

24. slika: Fotografija bombardiranja Rijeke

<http://www.rijecani.com/rijeka-nekada.html> 30.09.2014.

25. slika: Fotografija bombardiranja Rijeke od strane savezničke avijacije

<http://muzej-rijeka.hr/rijeka-nakon-3-svibnja-1945/fotografije.html> 30.09.2014.

26. slika: Ruševina škole Niccolo Tommaseo nakon savezničkoga bombardiranja koju su

sagradili Talijani 1934. godine povodom obilježavanja Desete godišnjice Aneksije grada Rijeke Kraljevini Italiji. Po ulasku Nijemaca u grad postaje sjedištem njemačkoga zapovjedništva.

<http://muzej-rijeka.hr/rijeka-nakon-3-svibnja-1945/fotografije.html> 30.09.2014.

27. slika: Navodno jedina fotografija riječkoga egzodusa snimljena iza 1946. godine ispred željezničkoga kolodvora

Ogurlić, D. Susret s gradom uspomena. *Sušačka revija*. Rijeka: 8 (2000.), Klub Sušačana, 32, str. 25.

28. slika: Fotografije odlazaka stanovnika iz Pule nakon kraja Drugoga svjetskog rata

<http://www.nondimentighemo.it/progetto.html> 30.09.2014.

29. slika: Fotografija Romola Venuccia

<http://www.mojarijeka.hr/kolumne/venucci-covjek-koji-je-postao-grad/> 03.10.2014.

30. slika: Maria Arnold – Portret Ladislava de Gausa, ulje 1930 – ih

<http://www.klub-susacana.hr/revija/clanak.asp?Num=57&C=5> 03.10.2014.

31. slika: Fotografija Francesca Dreniga

<http://www.klub-susacana.hr/revija/clanak.asp?Num=84&C=14> 03.10.2014.

32. slika: Ladislao de Gauss: *Portret Francesca Dreniga*

<http://www.muzej-rijeka.hr/program.asp> 03.10.2014.

33. slika: Fotografija dijela postava izložbe *Fijumani – Riječka situacija 1920. – 1940.* održane u Muzeju moderne i suvremen umjetnosti u Rijeci od 14. prosinca 2006. do 10. veljače 2007. godine

<http://www.klub-susacana.hr/revija/clanak.asp?Num=57&C=4> 03.10.2014.

34. slika: Fotografija dijela postava izložbe *Fijumani – Riječka situacija 1920. – 1940.* održane u

Muzeju moderne i suvremen umjetnosti u Rijeci od 14. prosinca 2006. do 10. veljače
2007. godine

<http://www.klub-susacana.hr/revija/clanak.asp?Num=57&C=4> 03.10.2014.

35. slika: Grand hotel Excelsior, Rijeka

<http://www.lokalpatrioti-rijeka.com/forum/viewtopic.php?f=28&t=692> 04.10.2014.

36. slika: Palazzo Modello, Rijeka

http://www.formula1-dictionary.net/rijeka_5_a.html 04.10.2014.

37. slika: hotel Quarnero, Opatija

<http://www.lokalpatrioti-rijeka.com/forum/viewtopic.php?f=187&t=1123&start=210> 04.10.2014.

38. slika: Villa Margherita, Rijeka

<http://www.lokalpatrioti-rijeka.com/forum/viewtopic.php?f=49&t=948&start=20> 13.09. 2014.

39. slika: Poštanska marka izdana povodom održavanja *I. Esposizione Industriale, Agricola e
Commerciale*

http://ephila-stamps.com/index.php?option=com_content&view=article&id=175:1-esposizione-industriale-agricola-commerciale&catid=64:reklamne-marke-istre-trsta-i-primorja&Itemid=79 04.10.2014.

40. slika: Zgrada Scuola maschile i Liceo scientifico, današnja Scuola Elementare i Media
Superiore Italiana Rijeka

<http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=1304289&page=12> 04.10.2014.

41. slika: Naslovnica kataloga izložbe *Prima Esposizione Fiumana Internazionale di Belle Arti*

Katalog *Prima Esposizione Fiumana Internazionale di Belle Arti*. Fiume: Stabilimento Tipografico de La Vedetta
d'Italia, S.A., Fiume, 1925.

42. slika: Prva stranica kataloga izložbe *Prima Esposizione Fiumana Internazionale di Belle Arti*

Katalog *Prima Esposizione Fiumana Internazionale di Belle Arti*. Fiume: Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A., Fiume, 1925.

43. slika: hotel Regina Elena, Opatija

<http://www.lokalpatrioti-rijeka.com/forum/viewtopic.php?f=187&t=1123&start=15> 04.10.2014.

44. slika: Aula Magna Licea Scientifico u Rijeci

<http://www.ss-talijanska-ri.skole.hr/scuola/storia/storia3> 04.10.2014.

45. slika: Palazzo delle Scuole Municipali Emma Brentari, Rijeka

<http://www.klub-susacana.hr/revija/clanak.asp?Num=57&C=17> 04.10.2014.

46. slika: Naslovnica kataloga *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume: Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A., Fiume, 1927.

47. slika: Prva stranica kataloga *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume: Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A., Fiume, 1927.

48. slika: Plakat za *Salon d'Automne*, Pariz, 1927. godina

<http://www.salon-automne.com/a-propos/quelques-affiches-historiques-du-salon-dautomne/> 05.10.2014.

49. slika: Plakat za izložbu u Rimu 1927. godine

<http://www.ebay.it/itm/A5369-I-MOSTRA-DARTE-FIUMANA-II-DARTE-MARINARA-ROMA-1927-1928-/400495093283> 05.10.2014.

50. slika: Palazzo dell'Eposizione, Rim

<http://box.plotcad.it/dblog/cerca.asp?cosa=aut&Cerca.x=28&Cerca.y=15> 05.10. 2014.

51. slika: Villa Angiolina, Opatija

<http://www.klub-susacana.hr/revija/clanak.asp?Num=65&C=13> 05.10.2014.

52. slika: hotel Imperial sa Caffe Imperial u prizemlju, Rijeka

<http://www.lokalpatrioti-rijeka.com/forum/viewtopic.php?f=28&t=692> 05.10.2014.

slika: Padiglione municipale del Sindacato delle Belle Arti u Giardino pubblico Muzio
Tommasini, 1928. godina, Trst; privatna fotografija

slika: Dio skulptura talijanskih provincija na Foro Mussolini, Rim

<http://romanarmytalk.yuku.com/topic/1842/De-Architectura#.VCwbERZyGdk> 05.10.2014.

55. slika: Foro Mussolini, Rim

<http://www.akpool.fr/cartes-postales/213404-carte-postale-roma-lazio-foro-mussolini-lo-stadio-dei-marmi>
05.10.2014.

56. slika: Zgrada *Casa di Fascio* na Corso Vittorio Emanuele III na desnoj strani sa altanom

ispod koje se nalazi prolazi koji spaja Corso sa Piazom Dante

<http://www.lokalpatriotirijeka.com/forum/viewtopic.php?f=76&t=205&p=80719&hilit=Danas+se+na+tom+uglu+na+lazi+zgrada+prodavaonice+Kra%C5%A1> 05.10.2014.

57. slika: Unutrašnjost Galerije Pesaro, Milano

<http://www.umbertopreincipe.it/2014-04-15-10-21-44/umberto-preincipe-esposizioni.html>) 05.10.2014.

58. slika: Ex caffè Glacier kasnije *Padiglione delle Esposizione* – Izložbeni paviljon

<https://www.google.hr/search?q=glacier+opatija&biw=1366&bih=631&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ei=n1AxVNfFJZTsaJiHgdgM&ved=0CAYQAUoAQ#tbm=isch&q=paviljon+juraj+%C5%A1porer+opatija&facrc=&imgdi i=&imgrc=QHAgnGTo0-226M%253A%3BBEPD-tvoIDWIXM%3Bhttp%253A%252F%252Fwww.vjencanja->

[opatija.com%252FContent%252Fimages%252Flokacija%252Fsporer.jpg%3Bhttp%253A%252F%252Fwww.vjencanija-opatija.com%252Fdestinacija%3B852%3B639](http://www.vjencanija-opatija.com%252FContent%252Fimages%252Flokacija%252Fsporer.jpg%3Bhttp%253A%252F%252Fwww.vjencanija-opatija.com%252Fdestinacija%3B852%3B639) 05.10.2014.

59. slika: Naslovnica kataloga izložbe *V. Esposizione d'Arte del Sindacato Regionale della Venezia Giulia*, Udine

Katalog *V.Mostra Regionale d'Arte*. Udine: Edizioni d'arte de la tip. Fiorini, Udine, 1931.

60. slika: Prva stranica kataloga izložbe *V. Esposizione d'Arte del Sindacato Regionale della Venezia Giulia*, Udine

Katalog *V.Mostra Regionale d'Arte*. Udine: Edizioni d'arte de la tip. Fiorini, Udine, 1931.

61. slika: Fotografija iz vremena izgradnje tadašnjega (lijevo) Palazzo dell'Istituto Federale delle Casse di Risparmio delle Venezie kasnije preimenovanoga u Banco di Roma

<http://croinfo.net/forum/index.php?topic=18.135> 05.10. 2014.

62. slika: Naslovnica kataloga izložbe *V. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro*, Rijeka

Katalog *V.Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro*. Fiume: Stabilimento Tipografico de *La Vedetta d'Italia* S.A., 1933.

63. slika: Prva stranica kataloga izložbe *V. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro*, Rijeka

Katalog *V.Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro*. Fiume: Stabilimento Tipografico de *La Vedetta d'Italia* S.A., 1933.

64. slika: hotel Bellevue, Opatija

<http://www.lokalpatrioti-rijeka.com/forum/viewtopic.php?f=187&t=1123&start=180> 05.10.2014.

65. slika: Naslovnica kataloga samostalne izložbe Augusta Stadlera

Katalog *Mostra d'Arte a beneficio del Comitato di patronato dell'Opera Nazionale Maternita e Infanzia - August de Stadler*. Abbazia: Tipografia Commerciale, Fiume, 1933.

66. slika: Prva stranica kataloga samostalne izložbe Augusta Stadlera

Katalog *Mostra d'Arte a beneficio del Comitato di patronato dell'Opera Nazionale Maternita e Infanzia - August de Stadler*. Abbazia: Tipografia Commerciale, Fiume, 1933.

67. slika: Casa Rotonda – građevina s lijeve strane na povijesnoj fotografije Rijeke s početka 20. stoljeća

<http://www.lokalpatrioti-rijeka.com/forum/viewtopic.php?f=76&t=205&start=105> 24.9.2014.

68. slika: Naslovnica kataloga izložbe *VI. Esposizione Sindacale d'Arte*, Rijeka

Katalog *VI. Esposizione Sindacale d'Arte – Decennale dell'Anessione*. Fiume: Stabilimento Tipogr. de *La Vedetta d'Italia*, S.A., 1934.

69. slika: Prva stranica kataloga izložbe *VI. Esposizione Sindacale d'Arte*, Rijeka

Katalog *VI. Esposizione Sindacale d'Arte – Decennale dell'Anessione*. Fiume: Stabilimento Tipogr. de *La Vedetta d'Italia*, S.A., 1934.

70. slika: Piazza Regina Elena sa postojećim spomenikom (sidro sa krstarice *Emanuele Filiberto*)

<http://www.croinfo.net/vijesti-regija/2653-povijesne-razglednice-stare-slike-rijeka-.html> 15.10.

71. slika: Naslovnica kataloga samostalne izložbe Sigrfrido Pfaua, Rijeka

Katalog *VI. Esposizione Sindacale d'Arte – Decennale dell'Anessione*. Fiume: Stabilimento Tipografico de *La Vedetta d'Italia*, S.A., Fiume, 1934.

72. slika: Scuola elementare Niccolo Tommaseo, Rijeka

<http://img842.imageshack.us/img842/1489/elementaryschoolinviama.jpg> 06.10.2014.

73. slika: Naslovnica kataloga izložbe *Concorso Nazionale per il Monumento al Legionario*

Fiumano i VII. *Mostra Sindacale d'Arte della Provincia*, Rijeka

Katalog *Concorso Nazionale per il Monumento al Legionario Fiumano – VII. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro*. Fiume: Stabilim. Tipogr. de *La Vedetta d'Italia*, S.A., 1935.

74. slika: Unutarnja stranica kataloga izložbe *Concorso Nazionale per il Monumento al*

Legionario Fiumano i VII. *Mostra Sindacale d'Arte della Provincia*, Rijeka

Katalog *Concorso Nazionale per il Monumento al Legionario Fiumano – VII. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro*. Fiume: Stabilim. Tipogr. de *La Vedetta d'Italia*, S.A., 1935.

75. slika: Unutarnja stranice kataloga izložbe *Concorso Nazionale per il Monumento al*

Legionario Fiumano i VII. *Mostra Sindacale d'Arte della Provincia*, Rijeka

Katalog *Concorso Nazionale per il Monumento al Legionario Fiumano – VII. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro*. Fiume: Stabilim. Tipogr. de *La Vedetta d'Italia*, S.A., 1935.

76. slika: hotel Palace, Opatija

<http://www.lokalpatrioti-rjeka.com/forum/viewtopic.php?f=187&t=1123&start=120> 06.10 2014.

77. slika: Naslovnica kataloga izložbe XV. *Mostra d'Incisione Italiana Moderna*, Opatija

Katalog XV. *Mostra d'Incisione Italiana Moderna del Sindacato Nazionale Fascista Belle Arti – Sezione bianco e nero, Abbazia*. Fiume: Stabilimento Tipografico de *La Vedetta d'Italia*, S.A., 1936.

78. slika: Unutarnja stranica kataloga izložbe XV. *Mostra d'Incisione Italiana Moderna*, Opatija

Katalog XV. *Mostra d'Incisione Italiana Moderna del Sindacato Nazionale Fascista Belle Arti – Sezione bianco e nero, Abbazia*. Fiume: Stabilimento Tipografico de *La Vedetta d'Italia*, S.A., 1936.

79. slika: Naslovnica kataloga *VIII. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro*, Rijeka

Katalog *VIII. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro – Mostra Retrospettiva del pittore Enrico*

Fonda. Fiume: Stabilimento Tipografico de *La Vedetta d'Italia*, S.A., 1936.

80. slika: Unutarnja stranica kataloga *VIII. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro*,
Rijeka

Katalog *VIII. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro – Mostra Retrospettiva del pittore Enrico*

Fonda. Fiume: Stabilimento Tipografico de *La Vedetta d'Italia*, S.A., 1936.

81. slika: hotel Cristallo, Opatija

<http://www.opatija.net/hr/najave/opatija-grad-muzej-srednje-europe-misterij-kristala-01525> 06.10.2014.

82. slika: atrij hotela Palazzo, Opatija

<http://croatia.hr/it-IT/Ricerca-alloggi/Centro-Congressi/Luogo/Opatija/Albergo/Centro-Congressi/Hotel-Palace-Bellevue?bGNcMzczOSxwXDE4MQ%3D%3D> 06.10.2014.

83. slika: Teatro Fenice, Rijeka

<http://www.lokalpatrioti-rijeka.com/forum/najnovije-slike.php?start=8820> 06.10.2014.

84. slika: Varijete Sala Bianca u Teatru Fenice, Rijeka

<http://www.lokalpatrioti-rijeka.com/forum/viewtopic.php?f=76&t=859&start=10> 06.10.2014.

85. slika: Dio izložbenoga postava pomorske umjetnosti u Sali Bianca Teatra Fenice u Rijeci

La Vedetta d'Italia. Fiume, 11. srpanj 1937., str. 5

86. slika: Naslovnica kataloga izložbe *X. Mostra Sindacale d'Arte del Carnaro*, Rijeka

Katalog *X. Mostra Sindacale d'Arte del Carnaro con la partecipazione dei piu significativi artisti della Venezia*

Giulia, Fiume, Stabilimento Tipografico de *La Vedetta d'Italia*, S.A., Fiume, 1939.

87. slika: Unutarnja stranica kataloga izložbe *X. Mostra Sindacale d'Arte del Carnaro*, Rijeka

Katalog *X. Mostra Sindacale d'Arte del Carnaro con la partecipazione dei piu significativi artisti della Venezia*

Giulia, Fiume, Stabilimento Tipografico de *La Vedetta d'Italia*, S.A., Fiume, 1939.

88. slika: Naslovnica kataloga izložbe *XV. Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale*

Fascista Belle Arti delle Venezia Giulia, Rijeka

Katalog *XV. Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia Giulia, Fiume*, La

Modernografica, Trieste, 1941.

89. slika: Unutarnja stranica kataloga izložbe *XV. Esposizione d'Arte del Sindacato*

Interprovinciale Fascista Belle Arti delle Venezia Giulia, Rijeka

Katalog *XV. Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia Giulia, Fiume*, La

Modernografica, Trieste, 1941.

90. slika: Čaša kojom se tijekom večere služio Njegovo veličanstvo Josip II prilikom posjete

Rijeci 1775. godine.

<http://radio.hrt.hr/radio-rijeka/clanak/muzeji-zajedno-sto-nude-1-tjedan/64143/> 06.10.2014.

91. slika: Villa Manin, Codroipo

<http://www.tafter.it/2012/05/15/restauro-necessario-quello-di-villa-manin-di-passariano/> 06.10.2014.

slika: *Bagnante*, Amleto Cataldi

privatna fotografija s izložbe u Rimu

slika: *Il terrazzo*, Felice Carena

Omaggio a Felice Carena – La donazione Michelazzi in memoria di Wanda Leskovic. Udine:

Galleria d'Arte Moderna. Comune di Udine, 2011. str. 23.

POPIS TABLICA

1. Popis izlagača, izloženih djela i otkupnoga statusa s izložbe *Mostra arte fiumana*,
Rijeka, 1924. godina 91. – 92.
2. Popis izlagača, izloženih djela i otkupnoga statusa s izložbe *Mostra d'arte Napoletana*,
Opatija, kolovoz – rujan 1924. godina 95. – 96.
3. Popis izlagača, izloženih djela i otkupnoga statusa s izložbe *Prima Esposizione Fiumana
Internazionale di Belle Arti*, Rijeka, 1925. godina 112. – 126.
4. Popis izlagača, izloženih djela i otkupnoga statusa s izložbe *Seconda Esposizione
Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*, Rijeka, 1927. godina 144. – 172.
5. Popis izlagača, izloženih djela i otkupnoga statusa s izložbe *Mostra del Bozzetto Illustrativo
della Regione del Carnaro / Mostra d'Arte paesitica / I. Esposizione di Belle Arti del
Sindacato Artisti*, Rijeka 1928. godina 196. – 197.
6. Popis izlagača, izloženih djela i otkupnoga statusa s izložbe *II. Esposizione d'Arte*,
Rijeka, 1929. godina 205. – 207.
7. Popis izlagača, izloženih djela i otkupnoga statusa s izložbe *Mostra del disegno*,
Rijeka, 1931. godina (djelomičan) 224.
8. Popis izlagača, izloženih djela i otkupnoga statusa s izložbe *IV. Mostra d'Arte*,
Opatija, 1932. godina 243. – 245.
9. Popis izlagača, izloženih djela i otkupnoga statusa s izložbe *V. Mostra d'Arte*,
Rijeka, 1933. godina 254. – 259.

10. Tablica izloženih djela *Mostra d'Arte di Augusto de Stadler a beneficio del Comitato di patronato dell'Opera Nazionale Maternita e Infanzia* – Opatija, 1933. godina263. – 264.
11. Popis izlagača, izloženih djela i otkupnoga statusa s izložbe *VI. Esposizione Sindacale d'Arte (Fiume, decennale dell'Annessione)*, Rijeka, 1934. godina 279. – 284.
12. Tablica izloženih djela *Mostra d'Arte di Sigfrido Pfau*, Rijeka, 1935. godina 291. – 293.
13. Popis izlagača i broj izloženih radova na *Concorso Nazionale per il Monumento al Legionario Fiumano*, Rijeka, 1935. godina 300. – 303.
14. Popis izlagača, izloženih djela i otkupnoga statusa s izložbe *VII. Esposizione Sindacale d'Arte (Fiume, decennale dell'Annessione)*, Rijeka, 1935. godina 308. – 313.
- Popis izlagača, izloženih djela i otkupnoga statusa s izložbe *XV. Mostra D'Incisione Italiana Moderna del Sindacato Nazionale Fascista Belle Arti – Sezione bianco e nero*, Opatija, 1936. godina 322. – 329.
16. Popis izlagača, djela i otkupnoga statusa s izložbe *VIII. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro*, Fiume, 1936. godina 335. – 339.
17. Popis izloženih djela s *Mostra retrospettiva del pittore Enrico Fonda*, Rijeka, 1936. godina 342.
18. Popis izlagača, izloženih djela i otkupnoga statusa s izložbe *IX. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro*, Fiume, 1938. godina 376. – 377.
19. Popis izlagača, izloženih djela i otkupnoga statusa s izložbe *X. Mostra Sindacale d'Arte del Carnaro (con la partipazione dei piu significativi artisti della Venezia Giulia)*, Fiume, 1939. godina 408. – 411.

20. Popis izlagača, djela i otkupnoga statusa s izložbe XV. *Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia Giulia*, Rijeka, 1941. godina428. – 433.
21. Tablica otkupa umjetničkih djela učinjenih od strane grade za potrebu formiranja fundusa
- Galerije moderne umjetnosti 495. – 498.
- Popis autora i umjetničkih djela koja su odnešena iz Gradskog muzeja
zbog ratnih opasnosti508. – 509.

Sažetak

Osnivanje riječke Galerije likovnih umjetnosti u dostupnoj se literaturi tretira kao izolirani politički čin poslijeratne narodne vlasti. Propitivanje regionalnoga likovnog života u desetljećima i godinama koje su prethodile kao i postojanje drugih povijesnih preduvjeta na čijim je zasadima izrasla ova značajna regionalna i nacionalna galerijska ustanova do sada je bilo potpuno apstrahirano i izvan interesa sustavnih proučavanja. Službeni stavovi mlade narodne vlasti s ignoriranjem su zanemarili bilo kakvu likovnu tradiciju i umjetničko stvaralaštvo u doba tuđinske vladavine. Kasniji radovi koji u bilo kojem obliku dolaze u doticaj s navedenom temom tek inercijom prenose čak i jezično istovjetne, paušalne stavove o stvaranju Galerije likovnih umjetnosti kao političkom diktatu navodeći Vilima Svečnjaka kao efektora ove političke odluke.

Predmetni rad postavlja tezu o bogatoj likovnoj izlagačkoj aktivnosti koja je u gradu Rijeci između dva Svjetska rata mogla izrasti na bogatoj urbanoj i umjetničkoj tradiciji te u nastojanjima fašističke vlasti da organizira, kontrolira i potiče takvo stvaralaštvo. Usprkos negativno obojenim namjerama i primarno političkim, a ne umjetničkim ciljevima nove talijanske vlasti, teza se proširuje na njene aktivnosti usmjerene u pravcu osnivanja muzejsko – galerijske institucije grada Rijeke kao lokalnoga nositelja nacionalnoga identiteta, simbola Aneksije i manifesta pune integracije u talijansku društvenu zajednicu.

Provedenim istraživanjem, klasifikacijom, atribucijom, sustavnim prikazom, analizom i diskusijom podataka iz svih dostupnih primarnih povijesnih izvora, rad donosi iscrpan prikaz likovnih izložbenih aktivnosti u gradu Rijeci i široj regiji tijekom razdoblja od 1924. do 1944. godine. On tako ističe detaljne odrednice više od 150 izložbenih događaja koji su karakterom bili regionalni, međuregionalni i međunarodni, a od kojih su pojedini objedinili više od 1200 izložaka vodećih lokalnih i europskih umjetnika predmetnoga vremena. Informacije koje istraživanje donosi, pored kronografskoga pregleda riječkoga likovnog kruga predstavljaju i značajan doprinos poznavanju života, aktivnosti i djela pojedinaca među brojnim riječkim likovnim umjetnicima o kojima se do sada znalo vrlo malo ili koji su bili gotovo nepoznati. Radom se ukazalo na njihovu brojnost, iznimno plodno stvaralaštvo i podatke o izgradnji osobnih karijera koje su ilustrirane ostvarenim individualnim i skupnim izložbama te osvojenim regionalnim i međunarodnim nagradama, kao i njihov doprinos u izgradnji do sada nedovoljno

poznate, iznimno jake regionalne likovne zajednice tijekom istraživana razdoblja. Prikupljenom i obrađenom građom, radom se ukazuje na brojnost i visok stupanj strukovne organizacije te plansko poticanje likovnih umjetnika u gradu Rijeci tijekom istraživana perioda. Pored isticanja dokaza za navedenu tvrdnju, u sučeljavanju s društveno – političkim okolnostima, kroz materijal se provodi i argumentirana diskusija karaktera i širega značaja umjetničkih tokova s posebnim osvrtom na detaljno opisane aktivnosti i vertikalne odnose integrirane u instituciju osnovanoga Umjetničkoga sindikata 1928. godine. Pored ove institucije čiji povijesni razvoj i pregled aktivnosti donosi presliku i paralelnu kroniku riječkoga likovnog života između dva Svjetska rata, rad ističe i druga značajna otkrića o njegovanju lokalne likovne umjetnosti i poticanju umjetničkoga stvaralaštva. Tako je posebno interesantna i ilustrativna činjenica koja se odnosi na službeni akt talijanskih vlasti o posebnoj zaštiti Kvarnerskoga krajobraza kao prirodnoga unikuma od osobite vrijednosti za umjetničku inspiraciju i neodvojivi temelj likovnoga stvaralaštva.

Kroz obrađene materijale i otkrivene dokaze, doktorska disertacija sustavno prikazuje napore koji su se u višegodišnjem kronološkom slijedu provodili pod patronatom talijanske vlasti, a suprotno dosadašnjim općim uvjerenjima, jasno usmjereni osnivanju riječke galerijske institucije talijanskoga nacionalnog predznaka. U navedenom je smislu detaljno obrađena građa koja donosi do sada nepoznate detalje o djelovanju pojedinaca poput Guida Asveri Bottussija i riječkih lokalnih moćnika, riječkih institucija, subjekata s područja pokrajine Friuli Venecija Giulia, gradova Rima i Milana, te talijanskih nacionalnih figura u rasponu od nekoliko involviranih ministarstva do talijanske kraljevske obitelji. Obrađena povijesna građa obuhvaća sve dostupne tiskovine iz navedenoga razdoblja, službene zapisnike, popise fundusa, kao i bogatu korespondenciju iz koje se saznaje o jasnoj namjeri osnivanja Galerije moderne umjetnosti u međuratnoj Rijeci te o rezultatima provedenih aktivnosti u kojoj su umjetničkim djelima iznimne vrijednosti sudjelovali brojni donatori, od talijanskoga Kralja pa sve do članova talijanske Akademije znanosti i umjetnosti. Pored navedenoga rad ističe otkrivene podatke o otkupnim aktivnostima umjetničkih dijela koje su za cijelo predmetno razdoblje klasificirane prema pojedinim likovnim izložbama. Nadalje, istraživanje ističe utvrđene činjenice o daljnjoj sudbini umjetničkih djela prikupljenih za potrebe osnivanja Galerije moderne umjetnosti i čuvanih u Milanu, usmjerenih pred rat u Codroipo, Udine pod izlikom čuvanja umjetnina od

ratnih opasnosti kojima su pridodana i ostala djela iz fundusa riječkoga Gradskog muzeja konfiskacijskoga podrijetla.

Podatci koje doktorska disertacija donosi sustavnom obradom dostupnih povijesnih izvora, jasno potvrđuju postavljenu hipotezu o postojanju kontinuiteta regionalnoga likovnog života i njihovoga evoluiranja u pravcu osnivanja galerijske institucije likovne umjetnosti. Brojnost do sada nepoznatih detalja metodološki obrađenih i prikazanih na pregledan način u svojoj ukupnosti nedvojbeno predstavljaju značajan doprinos poznavanju razvoja likovne umjetnosti i razvoja galerijske institucije Rijeke, a obzirom na njihovu neodvojivost od hrvatskoga nacionalnog korpusa i doprinos nacionalnoj povijesti likovne umjetnosti.

Ključne riječi: Kvarnerska provincija, riječki likovni krug, osnivanje Galerije moderne umjetnosti u Rijeci, osnivanje Galerije likovnih umjetnosti, izlagačke i galerijske aktivnosti međuratnoga razdoblja u Rijeci

Abstract

It is as an isolated political act of the post-war Yugoslav people's authorities that the literature treats the establishment of the Rijeka Fine Arts Gallery. What was completely disregarded and not in the focus of systematic studies was the research of the regional visual arts life of the foregoing decades, as well as the existence of other historical requirements. The official views of the young Yugoslav people's authorities ignored and disregarded any visual arts tradition and work in the time of Italian rule. Later writings referring to this topic report the views on the founding of the Fine Arts Gallery as a form of political dictate, mentioning Vilim Svečnjak as the executor of this political decision.

Our thesis presents a review of rich visual arts exhibition activities in Rijeka between the two world wars, developed on a prosperous urban and artistic tradition. This review extends to the activities of Italian authorities and individuals aimed at the founding of the city of Rijeka museum or gallery institution, as a local holder of the national identity, symbol of Annexation and the manifestation of the full integration into the Italian social community.

Through our research, classification, attribution, systematic review, analysis and discussion of the data from the available primary historical sources, we present a detailed review of fine arts exhibition activities in the city of Rijeka and its wider region in the period from 1924 to 1944. Thus, we point out details on more than 150 exhibition events, the character of which was regional, inter – regional and international, while some of them joined the exhibits of leading local and European artists of that time. Besides the chronographic review of the Rijeka visual arts circle, we also provide a significant contribution to the knowledge of life, activities and art works of individuals among numerous Rijeka visual artists, about whom little has been known or who are almost unknown. We point to their great number, their exceptionally rich artistic creativity and details of their individual careers that are exemplified by their solo or joint exhibitions. What is also presented is their contribution to the building of the so far insufficiently known, yet exceptionally strong regional visual arts community in the researched period.

With the help of the sources collected and analysed, we point to the great number of artists and a high level of their professional organisation as well as the planned encouragement given to them

in the city of Rijeka during the researched period. The character and a wider scope of artistic developments are discussed with close reasoning, especially with regard to the details of the mentioned activities and vertical relations integrated in the institution of the Visual Artists Trade Union founded in the year 1928. Besides this institution, whose historical development and review of activities provides a parallel chronicle of Rijeka visual arts life between the two world wars, we also underline other significant discoveries regarding its care of local visual arts and encouragement it provided to prompt artistic work. What we find especially interesting and illustrative is the fact that regards the official document issued by Italian authorities on the special protection of the Kvarner landscape as a unique natural value of a great significance in inspiring artistic creation, thus presenting its inseparable basis.

Through the analysed documents, we systematically present efforts made under the patronage of Italian authorities in a year-long chronological order, all of which were clearly directed to the founding of a Rijeka gallery institution with the Italian national identity. The gathered documents have been analysed in detail, revealing some unknown facts on the activities of individuals and Rijeka local members of the power structure, Rijeka institutions, subjects from the Friuli-Venezia – Giulia region, cities as Rome and Milan, Italian national figures ranging from some ministries to the Italian royal family. The researched historical material covers all the available publications from this period, official protocols, lists of holdings, as well as the rich correspondence, all of which enable us to learn of the clear intention to have a gallery of modern art established in Rijeka in the inter-war period. We also present results of the undertaken activities, which recorded the participation of numerous donors of works of art of exceptional value, from the Italian King to the members of the Italian Academy of Sciences and Arts. Next to this, we point out the revealed data on purchasing activities regarding works of art, classified according to specific arts exhibitions during the entire researched period. Furthermore, we underline established facts on the further future of the works of art collected for the purpose of founding the Gallery of Modern Art, which were kept in Milan to be directed to Codroipo, Udine, just before the war, under the pretence of safeguarding them from the dangers of war. They were soon joined by other works of art from the holdings of the Rijeka City Museum, being of confiscated origin.

The information we provide obtained by the systematic analysis of available historical sources clearly confirm the hypothesis of the existence of continuity of regional visual arts life and their evolving in the direction of founding a gallery visual arts institution. A great number of the so far unknown details that have been methodologically analysed and presented in a clear manner, undeniably represent a significant contribution to the knowledge of the visual arts development as well as that of the gallery institution of Rijeka, while regarding their inseparability from the Croatian national corpus, they also contribute to the national history of visual arts.

Key words: the Kvarner province, Rijeka visual arts circle, founding of Gallery of Modern Art in Rijeka, founding of Visual Arts Gallery, exhibition and gallery activities of the inter-wars period in Rijeka

Slikovni prilozi

GIOVINEZZA - *Mario de Hajnal*

1. prilog: *Giovinezza* – Mario de Hajnal

Slika koja je bila izložena u sekciji *Pittori fiumani* u jednoj od III., IV. ili V. dvorane na *Prima esposizione Fiumana Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1925. godine

RIPOSO (Porto di Fiume) - *Carlo Ostrogovich*

2. prilog: *Riposo (Porto di Fiume)* – Carlo Ostrogovich

Slika koja je bila izložena u sekciji *Pittori fiumani* u jednoj od III., IV. ili V. dvorane na *Prima esposizione Fiumana Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1925. godine

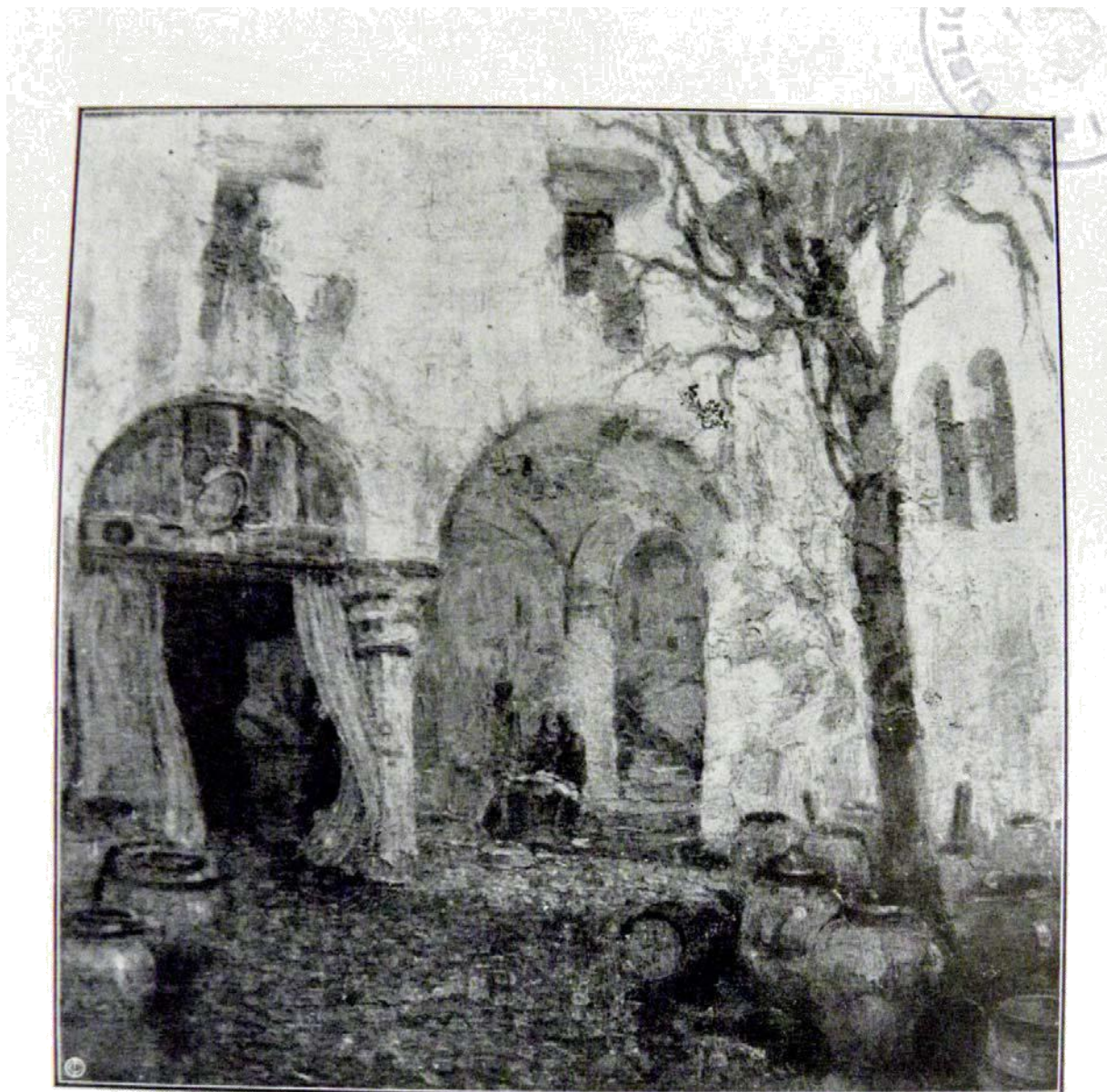

PROCESSIONE IN MONTAGNA - *Gaetano Bocchetti*

3. prilog: *Processione in montagna* – Gaetano Bocchetti

Slika koja je bila izložena u sekciji *Pittori Napoletani* u XIII. dvorani na *Prima esposizione*

Fiumana Internazionale di Belle Arti održane u Rijeci 1925. godine

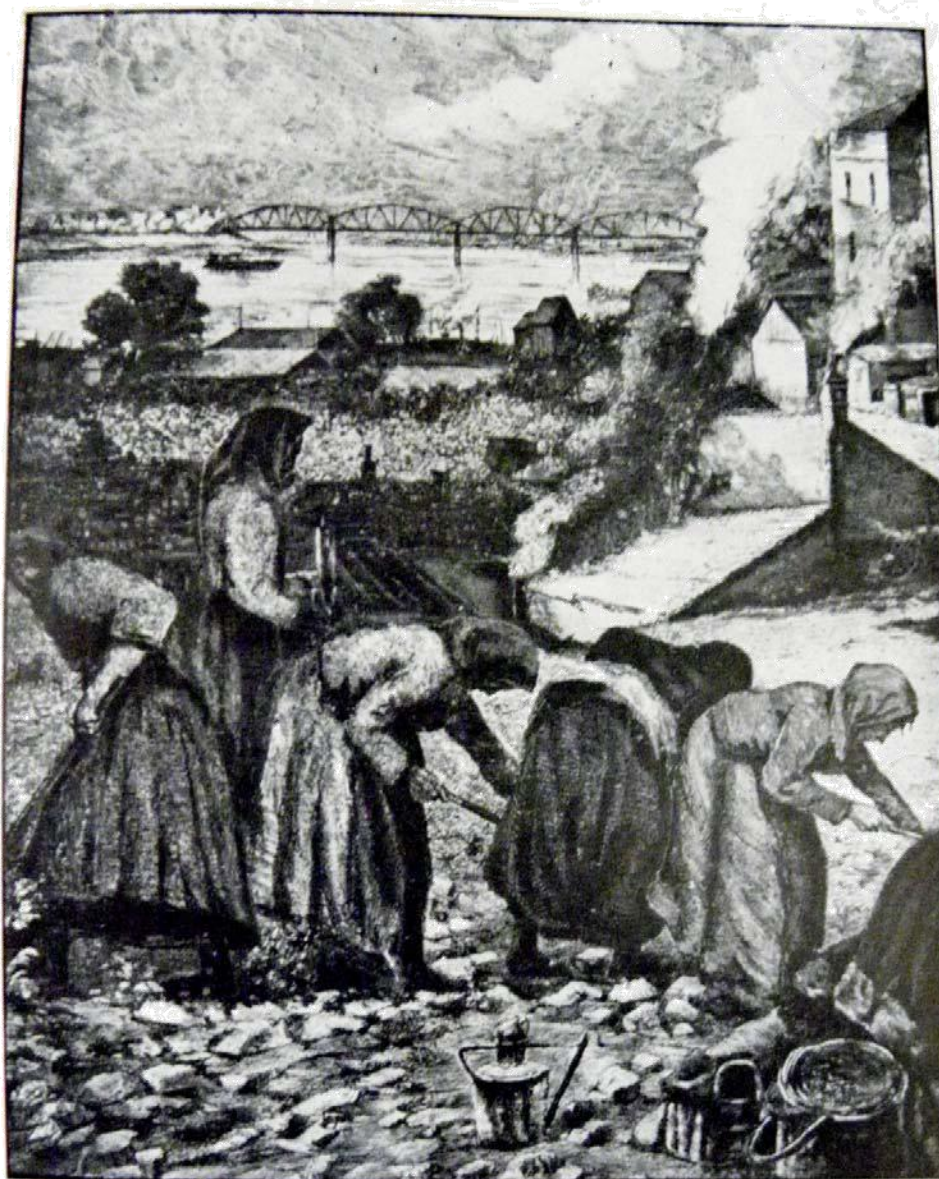

L' ALBERO MORTO (Sicilia) - *Vettore Zanetti Zilla*

4. prilog: *L'albero morto (Sicilia)* – Vettore Zanetti Zilla

Slika koja je bila izložena u sekciji *Pittori Napoletani* u XIII. dvorani na *Prima esposizione*

Fiumana Internazionale di Belle Arti održane u Rijeci 1925. godine

LAVORO - Milenko Gjurić

5. prilog: *Lavoro* – Milenko Gjurić

Slika koja je bila izložena u sekciji *Jugoslavi* u XIV. dvorani na *Prima esposizione Fiumana*

Internazionale di Belle Arti održane u Rijeci 1925. godine

RE ALESSANDRO IL I E REGINA MARIA - Rodolfo Valdec

6. prilog: *Re Alessandro I. e Refina Maria* (bronca) – Rudolf Valdec

Reljef koji je bio izložen u sekciji *Jugoslavi* u XIV. dvorani na *Prima esposizione Fiumana Internazionale di Belle Arti* u Rijeci 1925. godine

RITRATTO DEL CONTE SZAPARY - *Gyula Benczur*

7. prilog: *Ritratti del Conte Szapary* – Gyula Benczur

Slika koja je bila izložena u sekciji *Ungheria* u IX. dvorani na *Prima esposizione Fiumana*

Internazionale di Belle Arti održane u Rijeci 1925. godine

HO CINQUE • Joso Bužan

8.prilog: *Ho Cinque* – Joso Bužan

Slika koja je bila izložena u sekciji *Jugoslavi* u XIV.dvorani na *Prima esposizione Fiumana Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1925. godine

9. prilog: *Ai Caduti di Fiume* (Umjetnička skica u gipsu) – Ugo Terzoli

Skica u gipsu koja je bila izložena u II. dvorani na *Prima esposizione Fiumana Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1925. godine

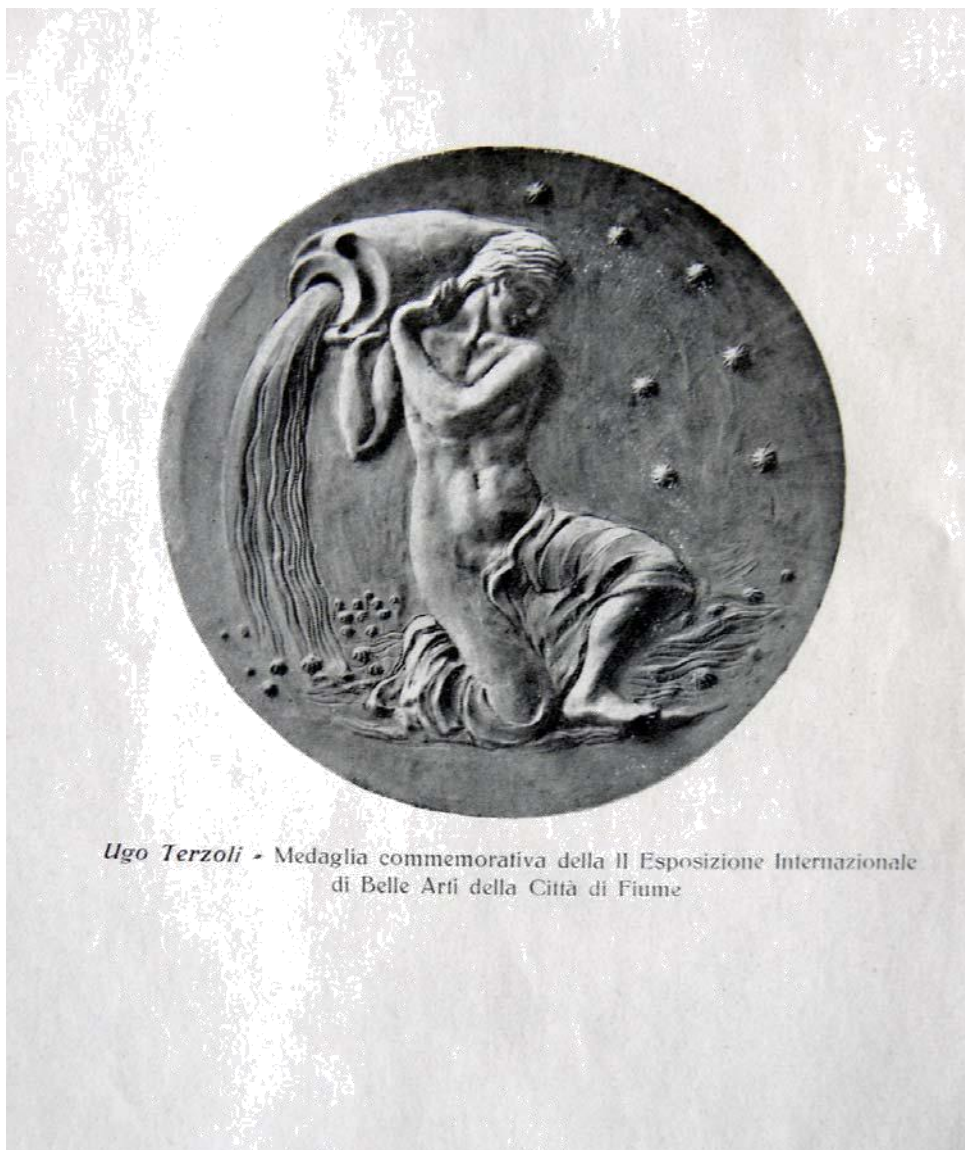

LA MATASSA - Vincenzo Irolli

10. prilog: *La Matassa* – Vincenzo Irolli

Slika koja je bila izložena u sekciji *Pittori Napoletani* u XIII.dvorani na *Prima esposizione*

Fiumana Internazionale di Belle Arti održane u Rijeci 1925. godine

11. prilog: Komemorativna medalja *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* – Ugo Terzoli izložena na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

NOTE TRISTI - *Vincenzo Irolli*

12. prilog: *Note Tristi* – Vincenzo Irolli

Slika koja je bila izložena u sekciji *Gruppo Flegreo – Artisti Campani* u XVIII. dvorani na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

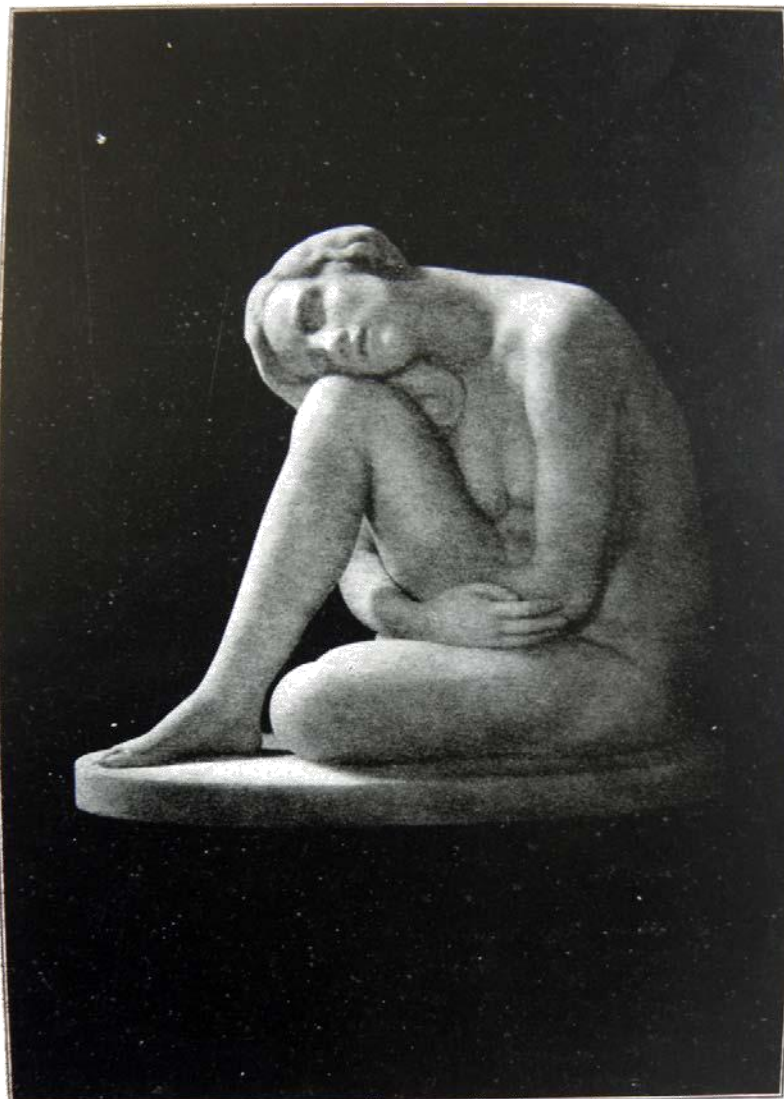

LA MIA BAMBINA • Cesare Peruzzi

13. prilog: *Ritratto della mia bambina* – Cesare Peruzzi

Slika koja je bila izložena u sekciji *Gruppo de Corde Latii e gli artisti Marchigiani* u

XX.dvorani na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

LA DONNA DORMENTE - Amleto Cataldi

14. prilog: *La donna dormente* – Amleto Cataldi

Slika koja je bila izložena u sekciji *Piemontesi* u VI. dvorani na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

CONTADINA - Ugo Ortona

15. prilog: *Contadina* – Ugo Ortona

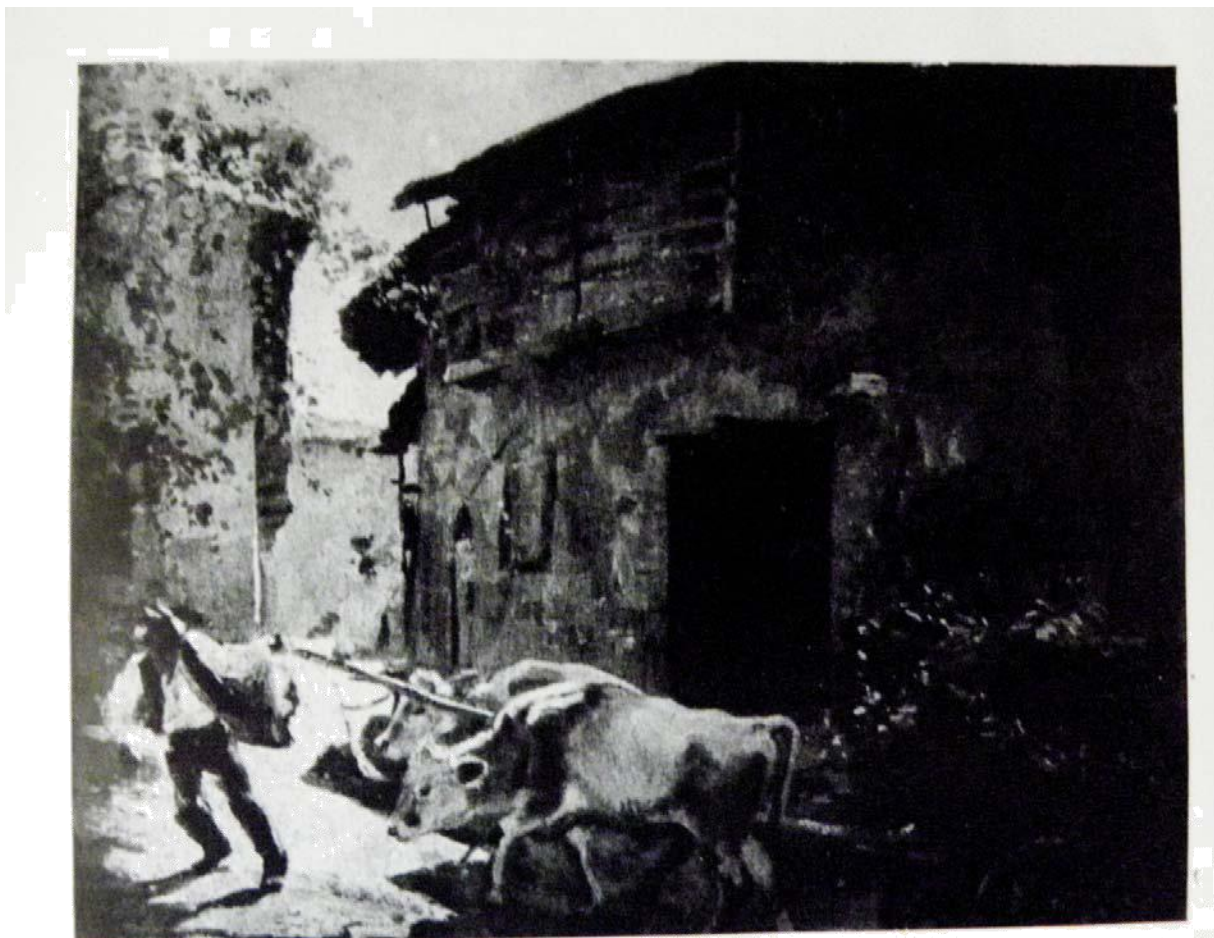
Slika koja je bila izložena u prolazu mezanina na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

PRIMI RAGGI - *Giovanni Lomi*

16. prilog: *Primi raggi* – Giovanni Lomi

Slika koja je bila izložena u sekciji *Internazionale* u IV. dvorani na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

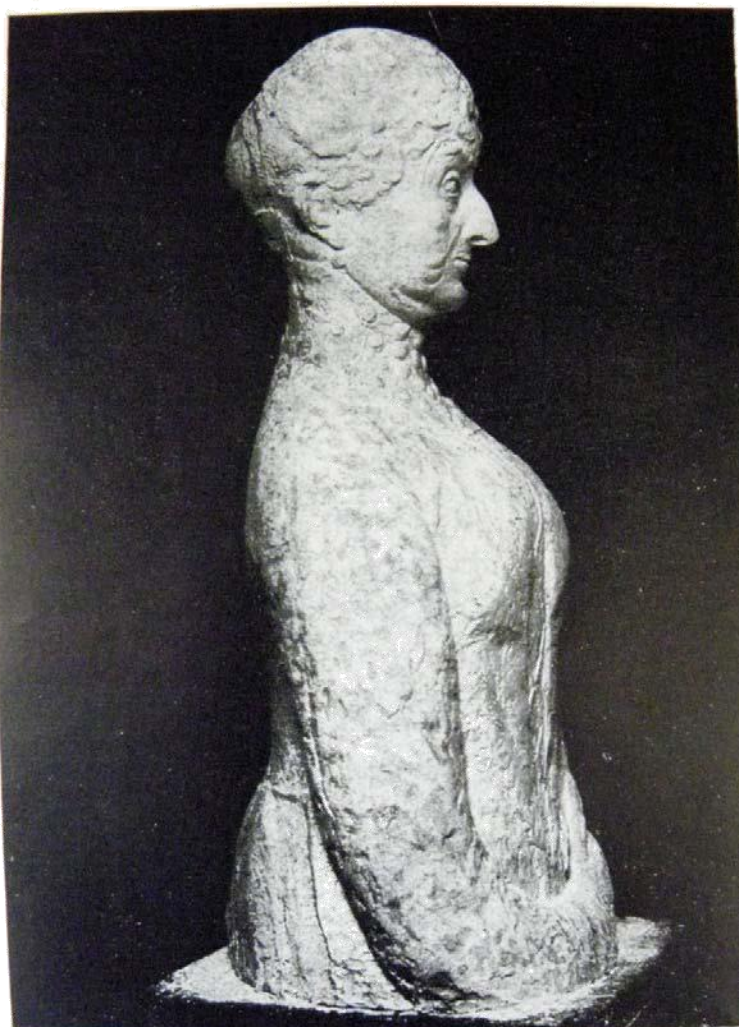

IL CARRO PESANTE - Umberto Coromaldi

17. prilog: *Il carro pesante* – Umberto Coromaldi

Slika koja je bila izložena u sekciji *Gruppo de Corde Latii e gli artisti Marchigiani* u

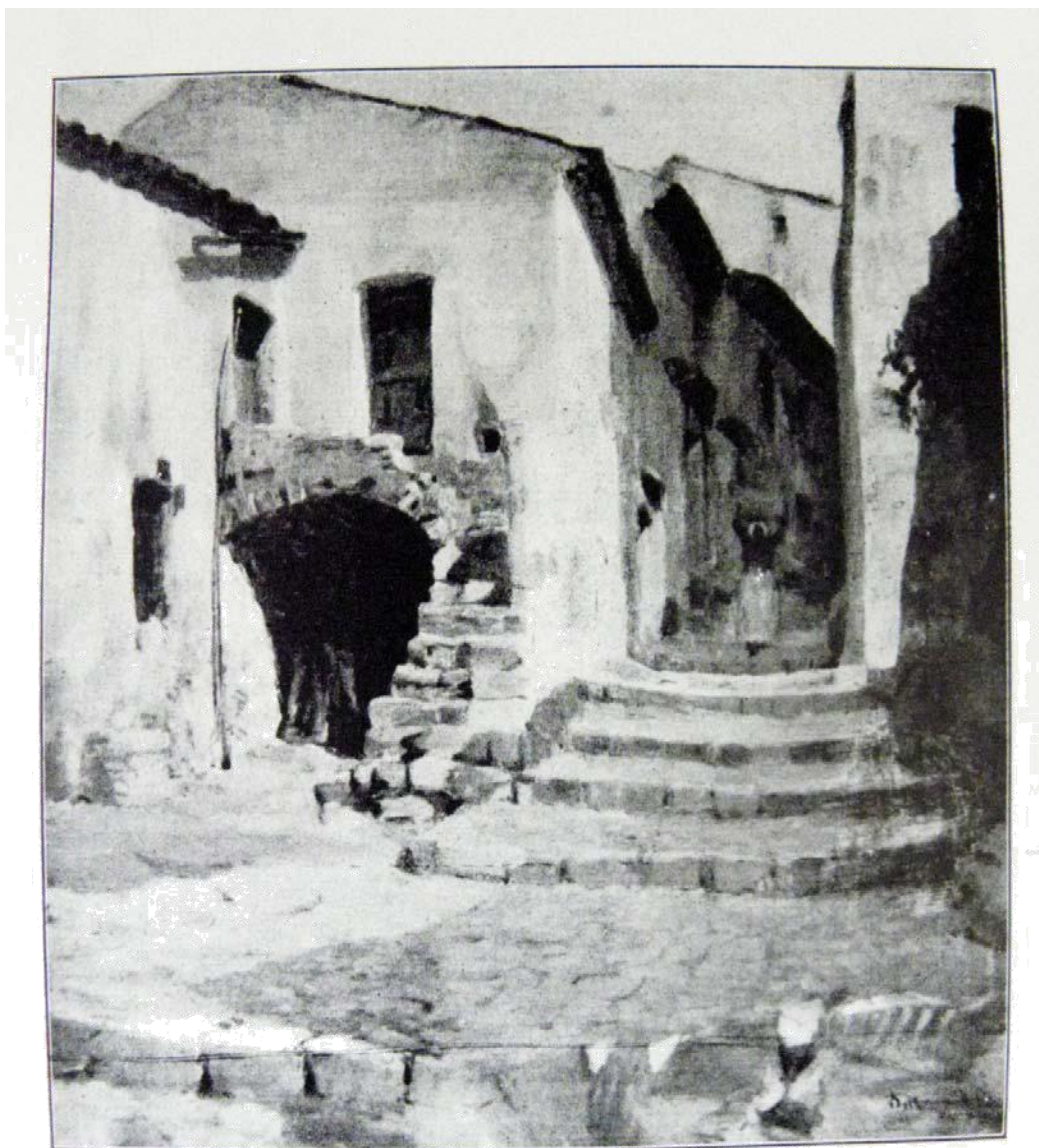
XX. dvorani na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

RITRATTO DELLA SIGNORA P. - *Romano Romanelli*

18. prilog: *Ritratto della signora P.* – Romano Romanelli

Skulptura koja je bila izložena u sekciji *Gruppo Veneto* u jednoj od XXIV. ili XXV. dvorane na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

PAESE DEL CILENTO - *Biagio Mercadante*

19. prilog: *Paese del Cilento* – Biagio Mercandante

Slika koja je bila izložena u sekciji *Gruppo Flegreo – Artisti Campani* u XVIII. dvorani na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

TESTA DI BAMBINA - *Adolfo Baldini*

20. prilog: *Testa di bambina* – Adolfo Baldini

Reljef koji je bio izložen u prolazu I. kata na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

RIALTO - *Carlo Ostrogovich*

21. prilog: *Rialto* – Carlo Ostrogovich

Slika koja je bila izložena u sekciji *Fiumani* u XXI. dvorani na *Seconda Esposizione*

Internazionale di Belle Arti održane u Rijeci 1927. godine

SPAVENTO - *Mario de Hajnal*

22. prilog: *Spavento* – Mario de Hajnal

Slika koja je bila izložena u sekciji *Fiumani* u XXI. dvorani na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

IN LAGUNA - *Alessandro Pomi*

23. prilog: *In laguna* – Alessandro Pomi

Slika koja je bila izložena u sekciji *Gruppo Veneto* u jednoj od XXIV. ili XXV. dvorane na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

24. prilog: *Il mare di Capri* – Giuseppe Casciaro

Slika koja je bila izložena u sekciji *Gruppo Flegreo – Artisti Campani* u XIX. dvorani na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

AUTORITRATTO - *Antonio Mancini*

25. prilog: *Autoritratto* – Antonio Mancini

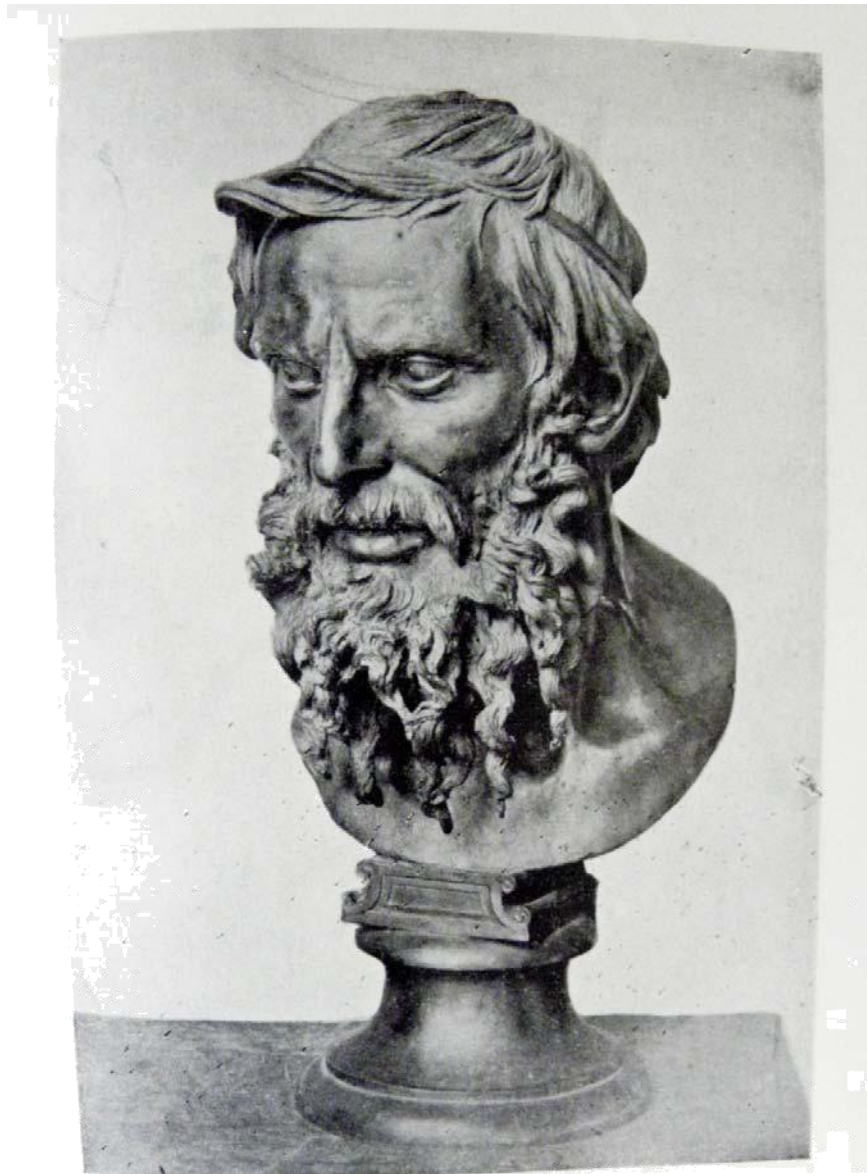
Slika koja je bila izložena u sekciji *Gruppo Flegreo – Artisti Campani* u XIX. dvorani na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

BIMBO DELL'ASILO - *Giuseppe de Martino*

26. prilog: *Bimbo dell'Asilo* – Giuseppe de Martino

Skulptura koja je bila izložena u sekciji *Gruppo Flegreo – Artisti Campani* u XVIII. dvorani na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

IL FILOSOFO - Vincenzo Gemito

27. prilog: *Il filosofo* – Vincenzo Gemito

Skulptura koja je bila izložena u sekciji *Gruppo Flegreo – Artisti Campani* u XIX. dvorani na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

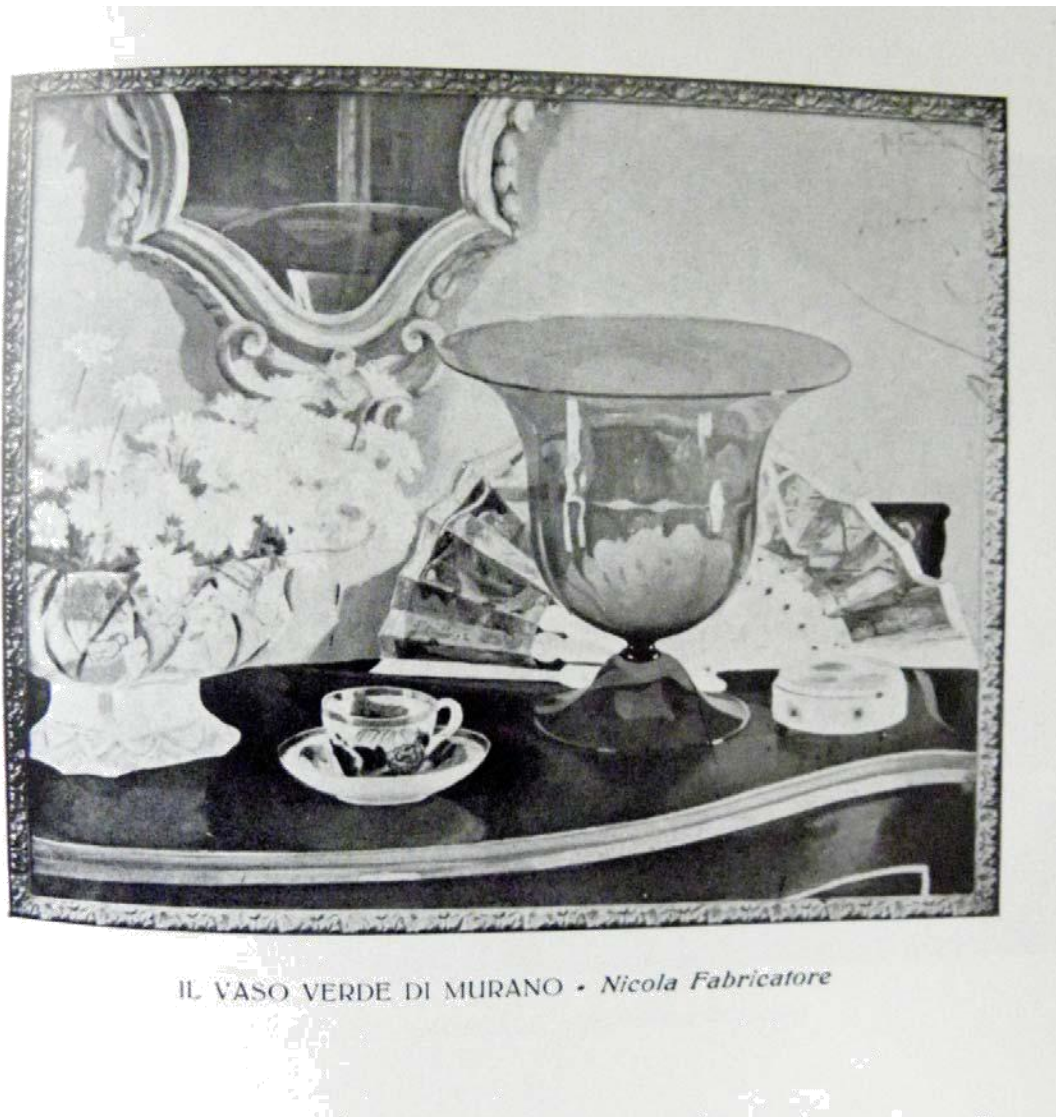

MATTINO DI PRIMAVERA - DRENOVA - *Cornelio Zustovich*

28. prilog: *Mattino di Primavera – Drenova – Cornelio di Giusti – Zustovich*

Slika koja je bila izložena u sekciji *Fiumani* u XXI. dvorani na *Seconda Esposizione*

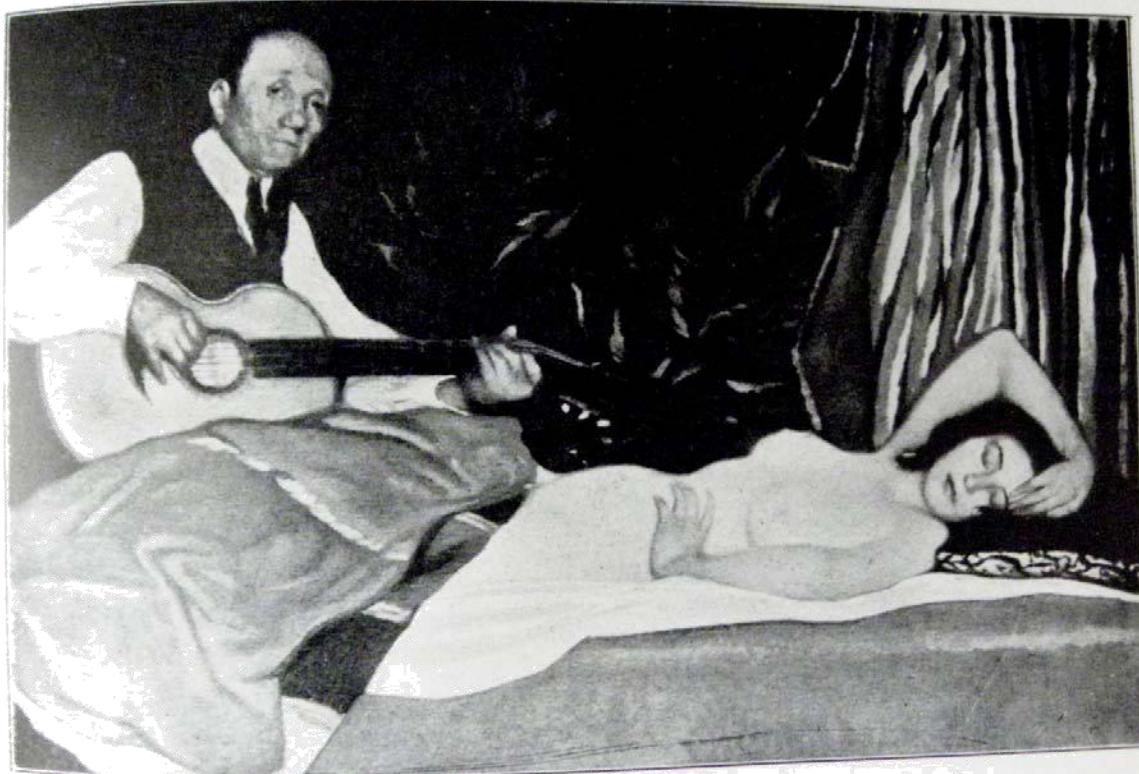
Internazionale di Belle Arti održane u Rijeci 1927. godine

IL VASO VERDE DI MURANO • *Nicola Fabricatore*

29. prilog: *Il vaso verde di Murano* – Nicola Fabricatore

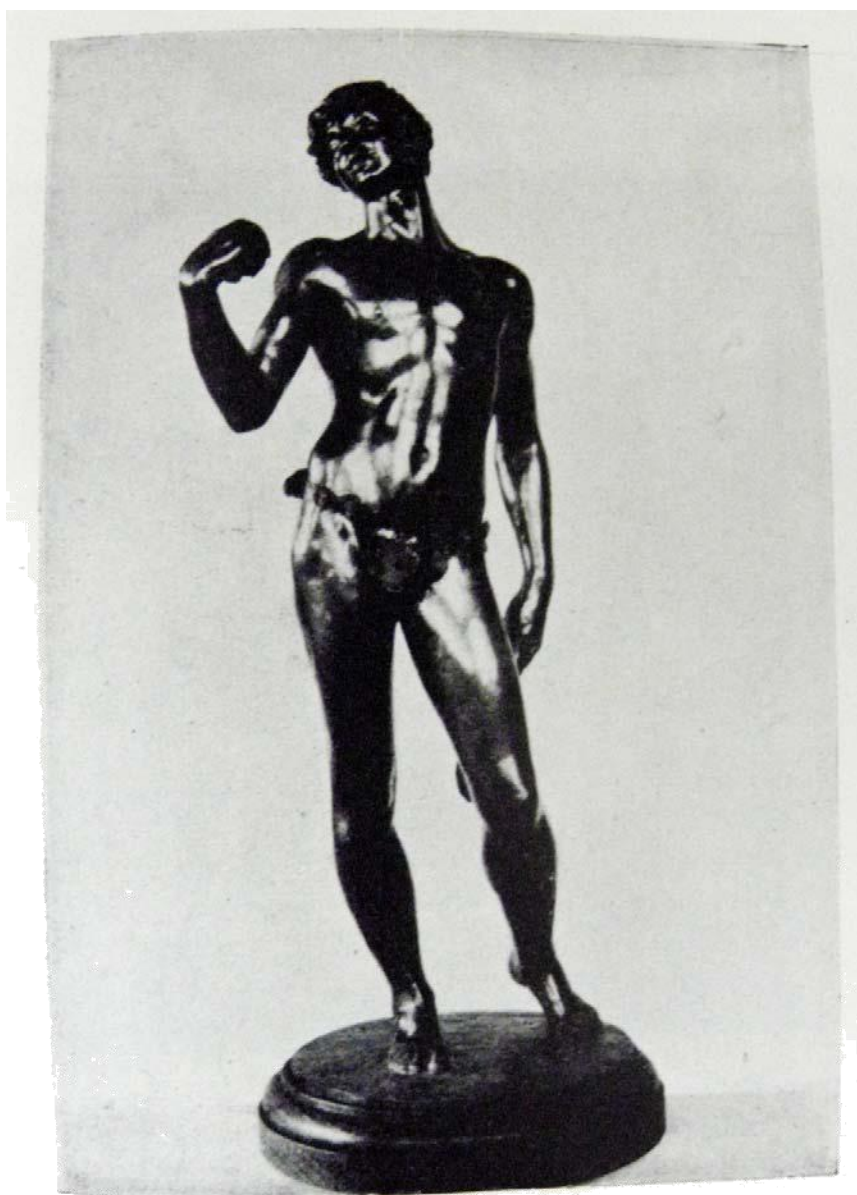
Slika koja je bila izložena u sekciji *Gruppo Flegreo – Artisti Campani* u XIX. dvorani na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

MOMENTO MUSICALE • Giannina Marchig

30. prilog: *Momento musicale* – Giannino Marchig

Slika koja je bila izložena u sekciji *Gruppo Labronico e Gruppo dell'Eroica* u I. dvorani na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

EBBRO * Bernardo Balestrieri

31. prilog: *Ebbro* – Bernardo Balestrieri

Skulptura koja je bila izložena u sekciji *Fiumani* u XXI. dvorani na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

LA VECCHIA USINA DEL GAS (Budapest) - Czencz Giovanni

32. prilog: *La vecchia Usina del gas (Budapest)* – Giovanni Czencz

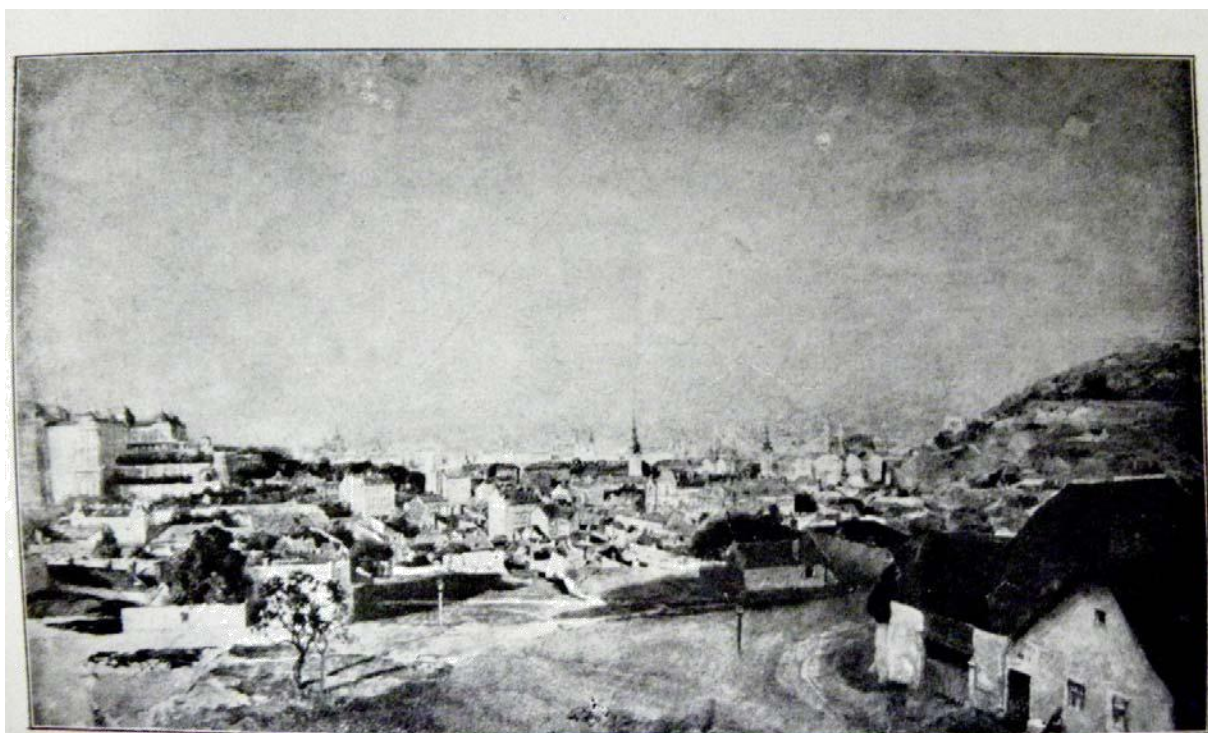
Slika koja je bila izložena u sekciji *Gli Ungheresi – Opere comcesse dal Museo della Citta di Budapest* u jednoj od IX. – XVI. dvorane na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

SOLE E POLVERE • *Iványi-Grünwald Béla*

33. prilog: *Sole e polvere* – Bela Ivanyi–Grunwald

Slika koja je bila izložena u sekciji *Gli Ungheresi – Opere comcesse dal Museo della Citta di Budapest* u jednoj od IX. – XVI. dvorane na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

PAESAGGIO DEL TABÁN (Budapest) - *Háry Giulio*

34. prilog: *Paesaggio del Taban (Budapest)* – Giulio Hary

Slika koja je bila izložena u sekciji *Gli Ungheresi – Opere comcesse dal Museo della Citta di Budapest* u jednoj od IX. – XVI. dvorane na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

LUSTRA SCARPE • Glatz Oscar

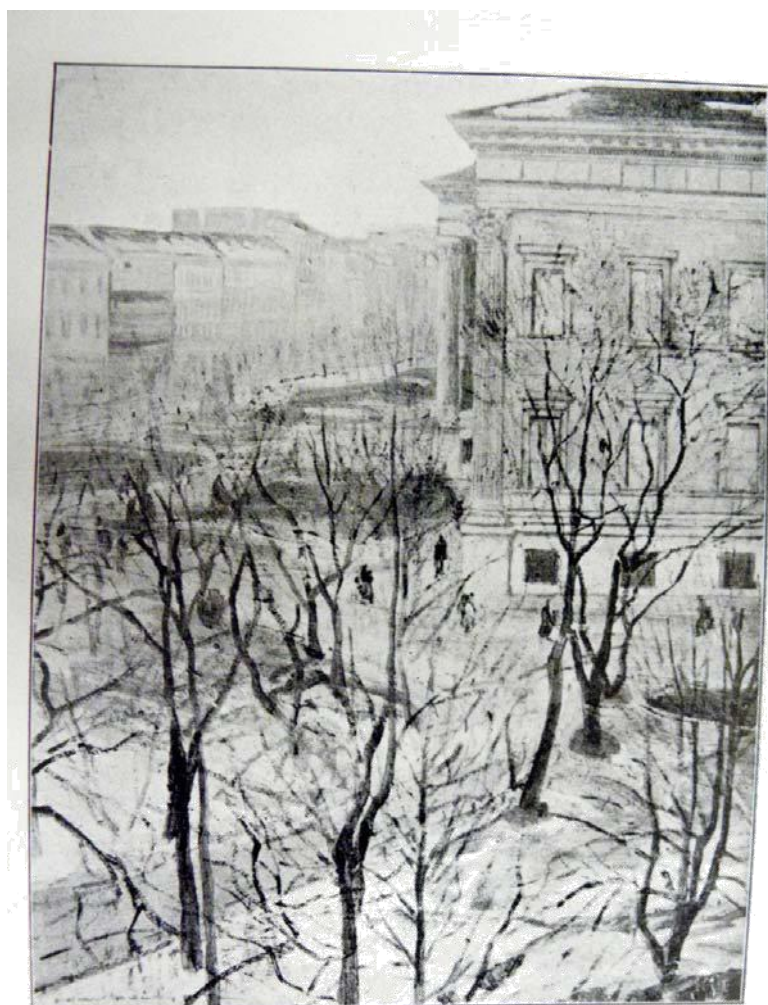
35. prilog: *Lustra scarpe* – Oscar Glatz

Slika koja je bila izložena u sekciji *Gli Ungheresi – Opere comcesse dal Museo della Citta di Budapest* u jednoj od IX. – XVI. dvorane na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

36. prilog: *Campi* – Dionigi Csanky

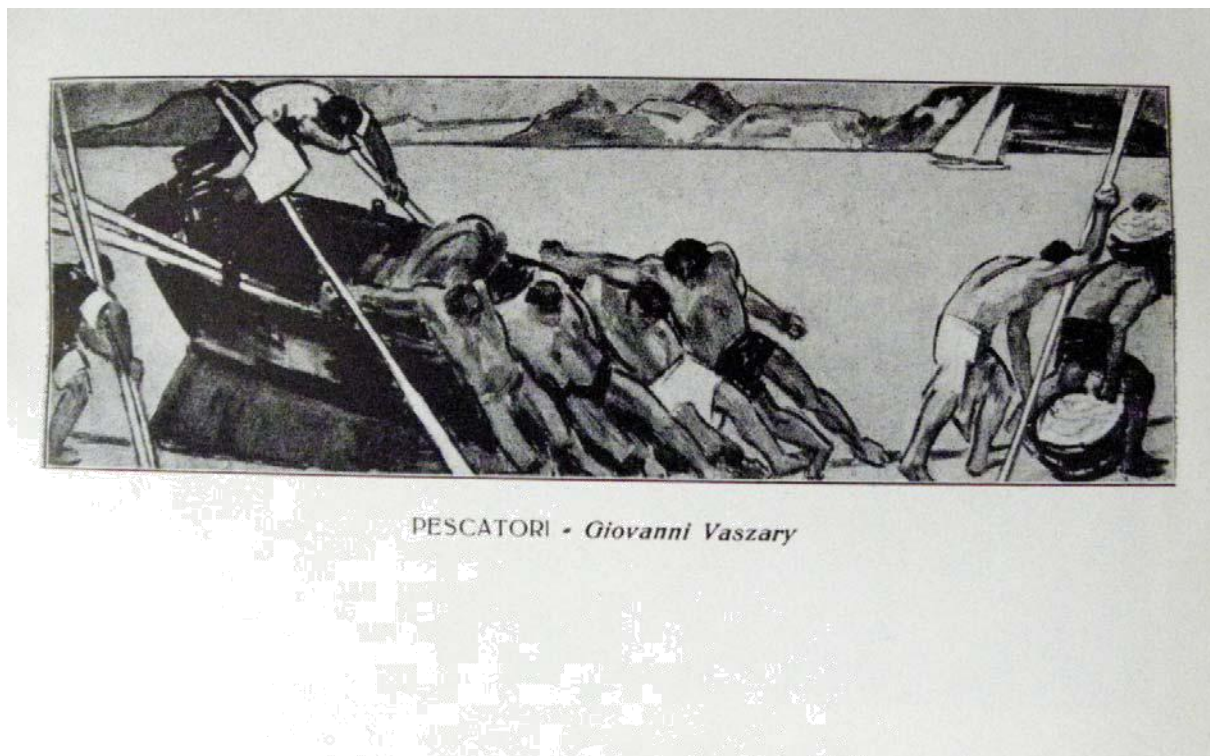
Slika koja je bila izložena u sekciji *Gli Ungheresi – Opere comcesse dal Museo della Citta di Budapest* u jednoj od IX. – XVI. dvorane na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

GIARDINO DEL MUSEO (Budapest) - Dery Béla

37. prilog: *Gardino del Museo (Budapest)* – Bela Dery

Slika koja je bila izložena u sekciji *Gli Ungheresi – Opere comesse dal Museo della Citta di Budapest* u jednoj od IX. – XVI. dvorane na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

38. prilog: *Pescatori* – Giovanni Vaszary

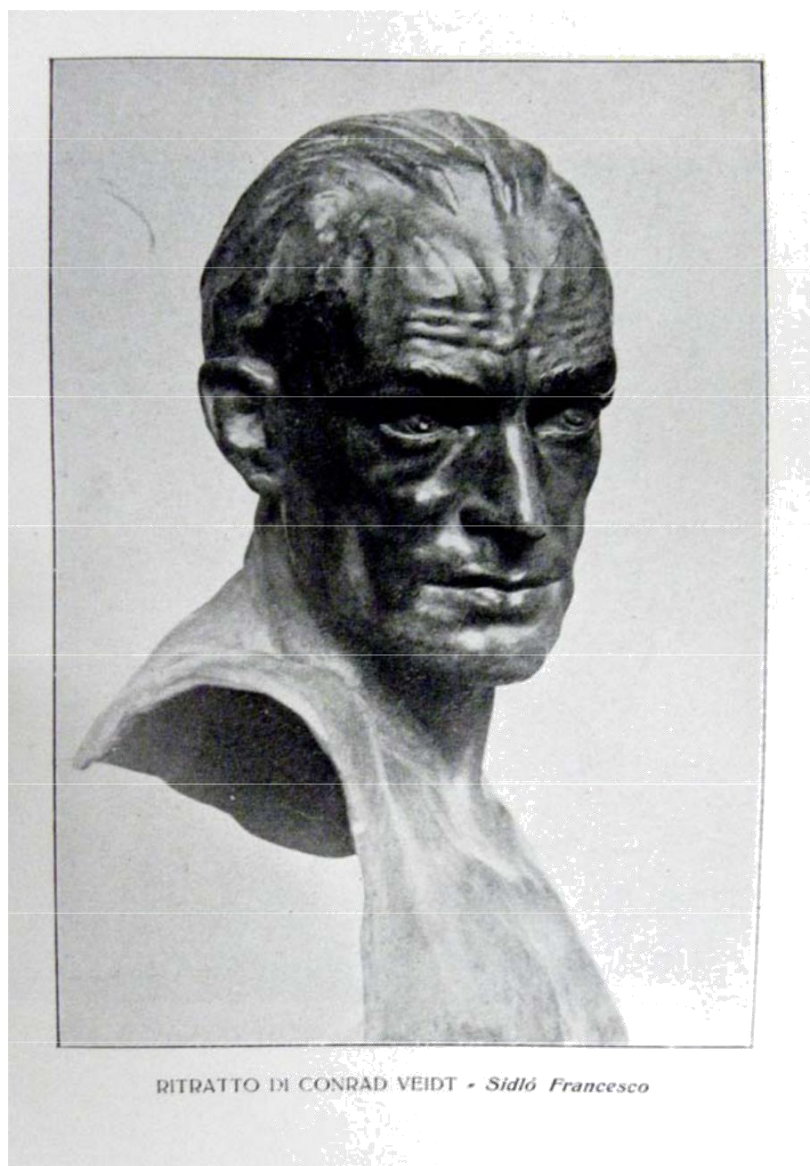
Slika koja je bila izložena u sekciji *Gli Ungheresi – Opere comcesse dal Museo della Citta di Budapest* u jednoj od IX. – XVI. dvorane na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

PIAZZA FEHER SAS (Budapest) - Fényes Adolfo

39. prilog: *Piazza Feher Sas (Budapest)* – Adolfo Fényes

Slika koja je bila izložena u sekciji *Gli Ungheresi – Opere comcesse dal Museo della Citta di Budapest* u jednoj od IX. – XVI. dvorane na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

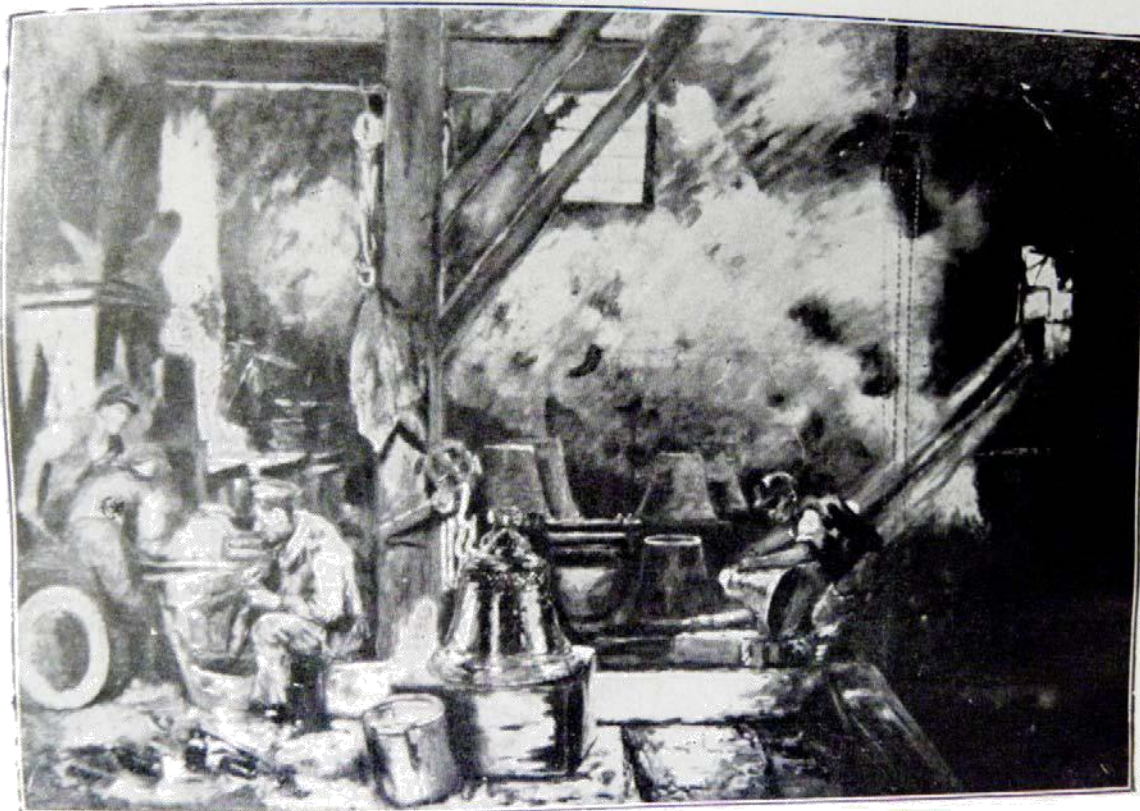
40. prilog: *Ritratto di Conrad Veidt* – Francesco Sidlo

Skulptura koja je bila izložena u sekciji *Gli Ungheresi – Opere comcesse dal Museo della Citta di Budapest* u jednoj od IX. – XVI. dvorane na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

41. prilog: *Alla sagra* – Joso Bužan

Slika koja je bila izložena u sekciji *Internazionale* (*Pittori e sezione ufficiale dell'Associazione Jugoslava artisti incisori*) – Jugoslavi u jednoj od VII. – VIII. dvorane na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

FONDERIA DI CAMPANE - *Milenko D. Gjurić*

42. prilog: *Fonderia de Campane* – Milenko D. Gjurić

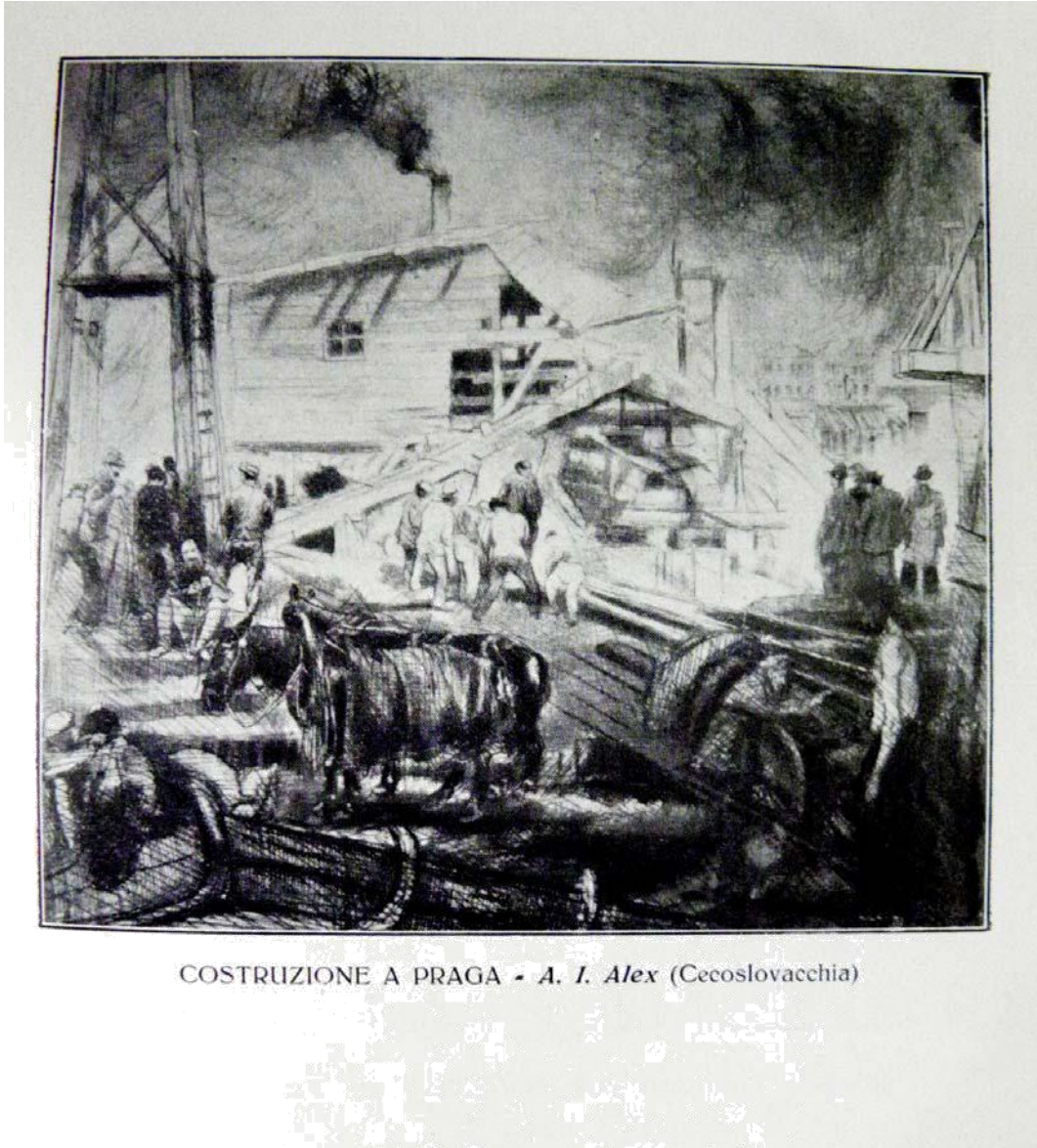
Slika koja je bila izložena u sekciji *Internazionale* (*Pittori e sezione ufficiale dell'Associazione Jugoslava artisti incisori*) – Jugoslavi u jednoj od VII. – VIII. dvorane na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

MOTIVO DEL LITORALE • *Vlaho Pečenac*

43. prilog: *Motivo del Litorale* – Vlaho Pečenac

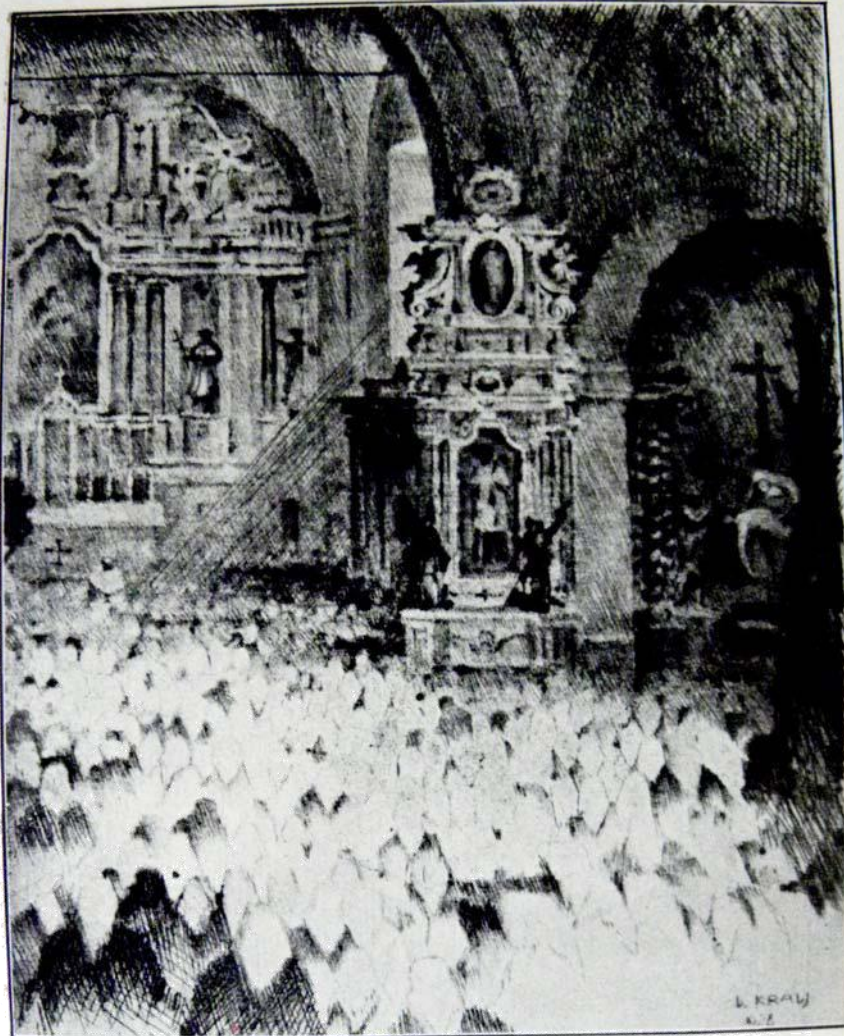
Slika koja je bila izložena u sekciji *Internazionale* (*Pittori e sezione ufficiale dell'Associazione Jugoslava artisti incisori*) – Jugoslavi u jednoj od VII. – VIII. dvorane na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

COSTRUZIONE A PRAGA - A. I. Alex (Cecoslovacchia)

44. prilog: *Costruzione a Praga* – A. J. Alex

Slika koja je bila izložena u sekciji *Internazionale* (*Pittori e sezione ufficiale dell'Associazione Jugoslava artisti incisori*) – *Cecoslovacchi* u jednoj od VII. – VIII. dvorane na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

INTERNO DI CHIESA - V. Kralj Megimurec (Čakovec)

45. prilog: *Interno di chiesa* – V. Kralj Megimurec

Slika koja je bila izložena u sekciji *Internazionale* (*Pittori e sezione ufficiale dell'Associazione Jugoslava artisti incisori*) – Jugoslavi u jednoj od VII. – VIII. dvorane na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

46. prilog: *Paesaggio* – Karel Vik

Slika koja je bila izložena u sekciji *Internazionale (Pittori e sezione ufficiale dell'Associazione Jugoslava artisti incisori)* – *Cecoslovacchi* u jednoj od VII. – VIII. dvorane na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

47. prilog: *Vecchi* – Elko Justin

Slika koja je bila izložena u sekciji *Internazionale* (*Pittori e sezione ufficiale dell'Associazione Jugoslava artisti incisori*) – Jugoslavi u jednoj od VII. – VIII. dvorane na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

MONACI DEL CONVENTO • Vasili Zakariev (Bulgaria)

48. prilog: *Monaci del convento* – Vasilije Zahariev

Slika koja je bila izložena u sekciji *Internazionale (Pittori e sezione ufficiale dell'Associazione Jugoslava artisti incisori)* – *Bulgari* u jednoj od VII. – VIII. dvorane na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

49. prilog: *Rovine di Reims* – T. F. Šimon

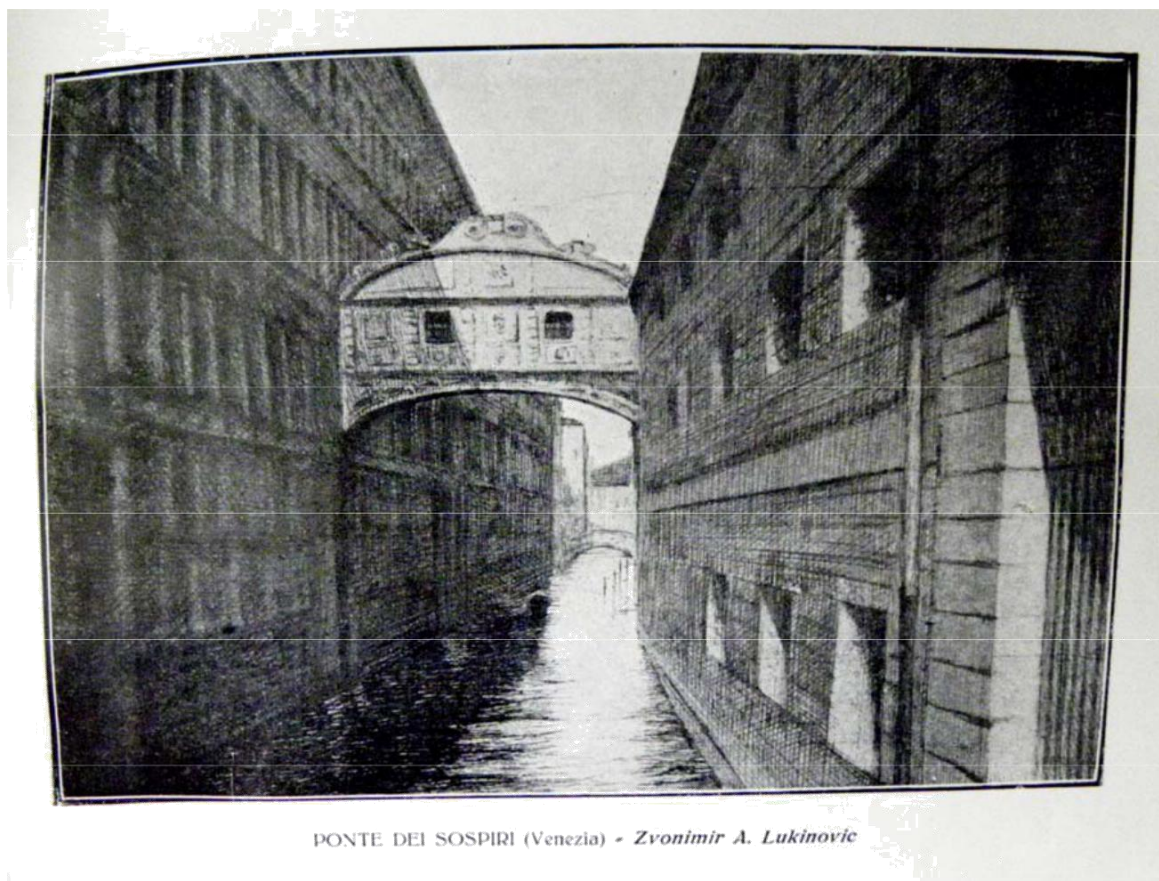
Slika koja je bila izložena u sekciji *Internazionale* (*Pittori e sezione ufficiale dell'Associazione Jugoslava artisti incisori*) – *Cecoslovacchi* u jednoj od VII. – VIII. dvorane na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

MADONNA - Hinko Imrekar

50. prilog: *Madonna* – Hinko Smrekar

Slika koja je bila izložena u sekciji *Internazionale (Pittori e sezione ufficiale dell'Associazione Jugoslava artisti incisori)* – Jugoslavi u u jednoj od VII. – VIII. dvorane na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

PONTE DEI SOSPIRI (Venezia) - Zvonimir A. Lukinovic

51. prilog: *Ponte dei Sospiri (Venezia)* – Zvonimir A. Lukinovic

Slika koja je bila izložena u sekciji *Internazionale (Pittori e sezione ufficiale dell'Associazione Jugoslava artisti incisori)* – *Cecoslovacchi* u jednoj od VII. – VIII. dvorane na *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* održane u Rijeci 1927. godine

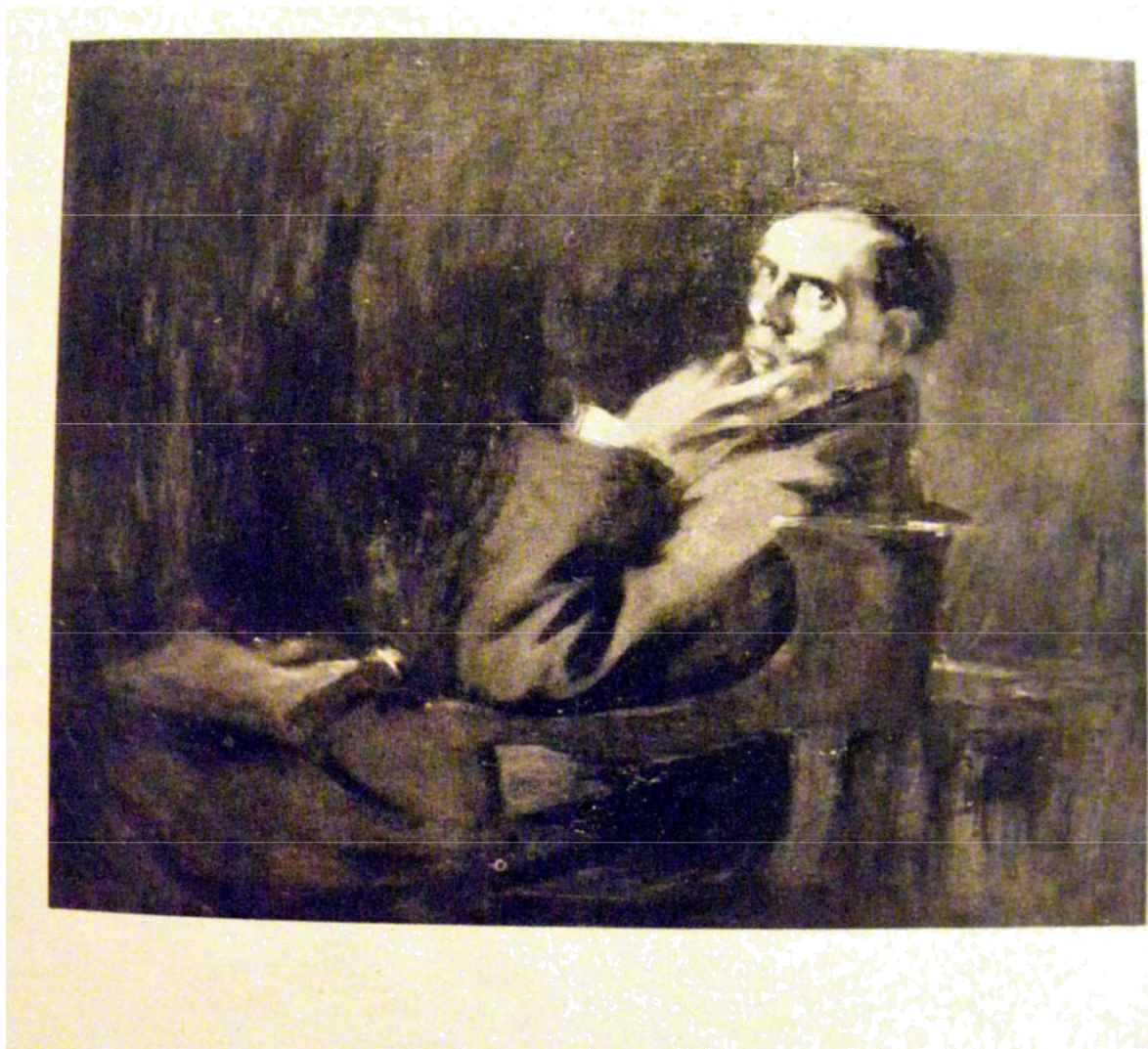
52. prilog: *La Corona di S. Giovanni* – Djalma Stultus

Slika koja je bila izložena u dvorani H na V. *Esposizione d'Arte del Sindacato Regionale della Venezia Giulia* koja se održala u Udinama 1931. godine

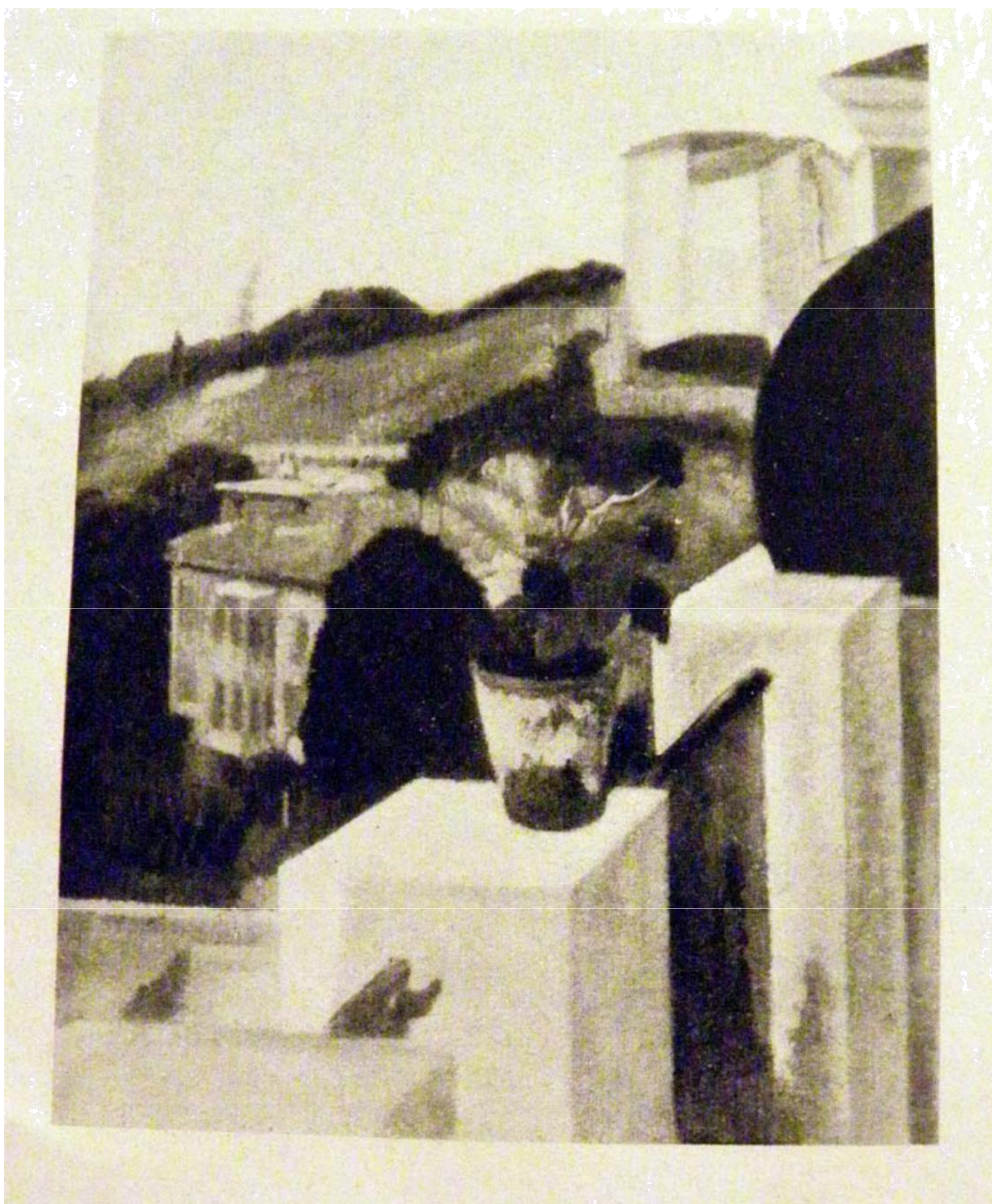
53. prilog: *Autoritratto* – Livio Bondi

Slika koja je bila izložena u dvorani G na *V. Esposizione d'Arte del Sindacato Regionale della Venezia Giulia* koja se održala u Udinama 1931. godine

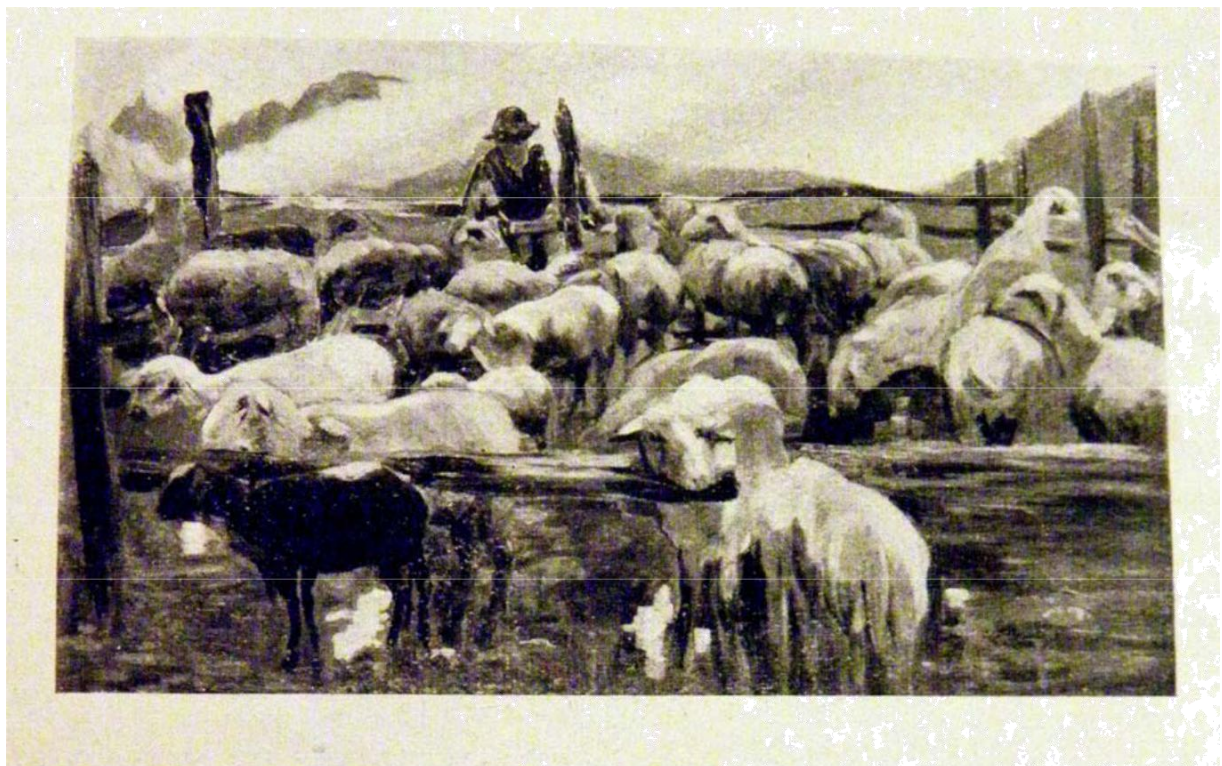
54. prilog: *Ritratto del Sig. Scattola* – Livio Bondi

Slika koja je bila izložena u dvorani G na *V. Esposizione d'Arte del Sindacato Regionale della Venezia Giulia* koja se održala u Udinama 1931. godine

55. prilog: *Dal mio poggiolo* – Eligio Finazzer-Flori

Slika koja je bila izložena u dvorani H na V. *Esposizione d'Arte del Sindacato Regionale della Venezia Giulia* koja se održala u Udinama 1931. godine

56. prilog: *Gregge allo stagno* – Marco Davanzo

Slika koja je bila izložena u dvorani H na *V. Esposizione d'Arte del Sindacato Regionale della Venezia Giulia* koja se održala u Udinama 1931. godine

57. prilog: *Primavera* – Marcello Masherini

Skulptura koja je bila izložena u dvorani H na *V. Esposizione d'Arte del Sindacato Regionale della Venezia Giulia* koja se održala u Udinama 1931. godine

58. prilog: *Nello studio* – Bruno Ferrario

Slika koja je bila izložena u dvorani A na *V. Esposizione d'Arte del Sindacato Regionale della Venezia Giulia* koja se održala u Udinama 1931. godine

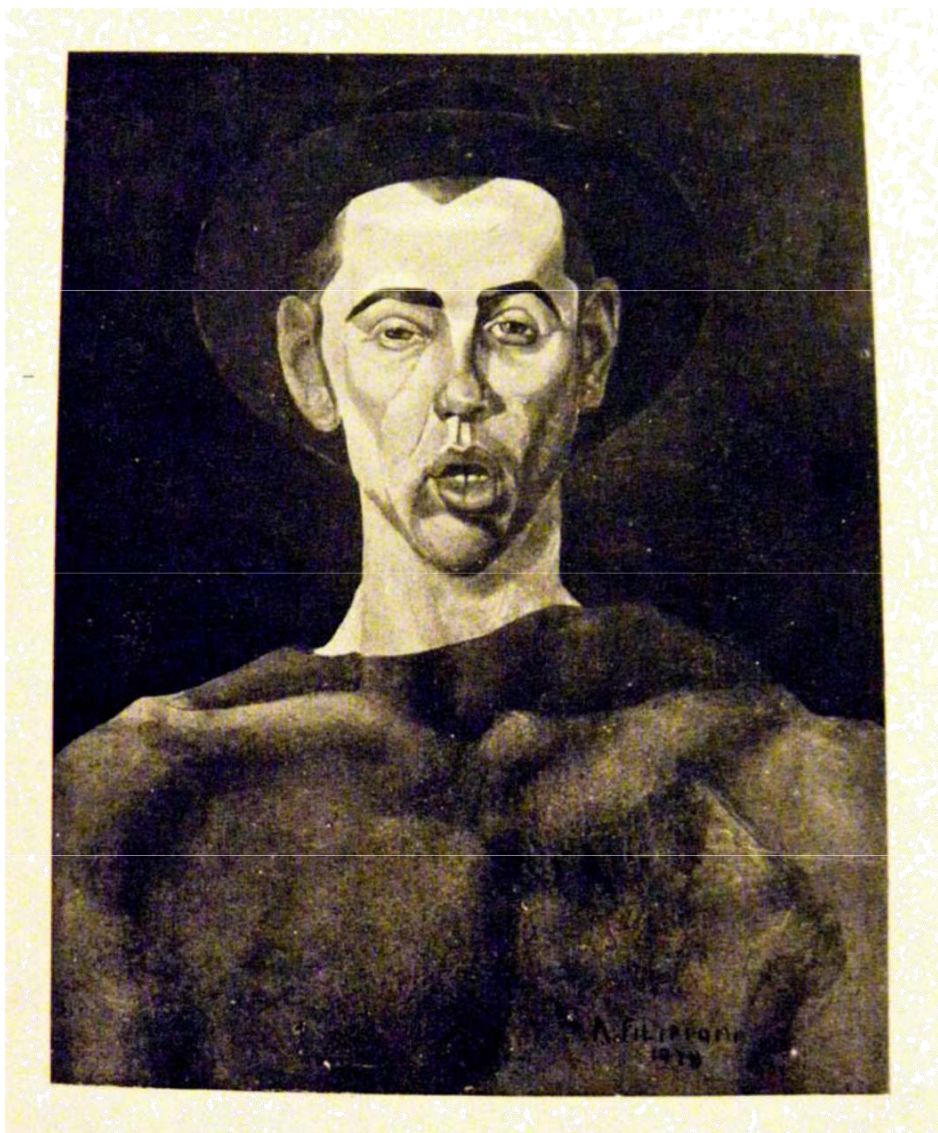
59. prilog: *Serenita* – Alessandro del Torso

Slika koja je bila izložena u dvorani H na *V. Esposizione d'Arte del Sindacato Regionale della Venezia Giulia* koja se održala u Udinama 1931. godine

60. prilog: *La Venere della Scaletta* – Carlo Sbisà

Slika koja je bila izložena u dvorani A na *V. Esposizione d'Arte del Sindacato Regionale della Venezia Giulia* koja se održala u Udinama 1931. godine

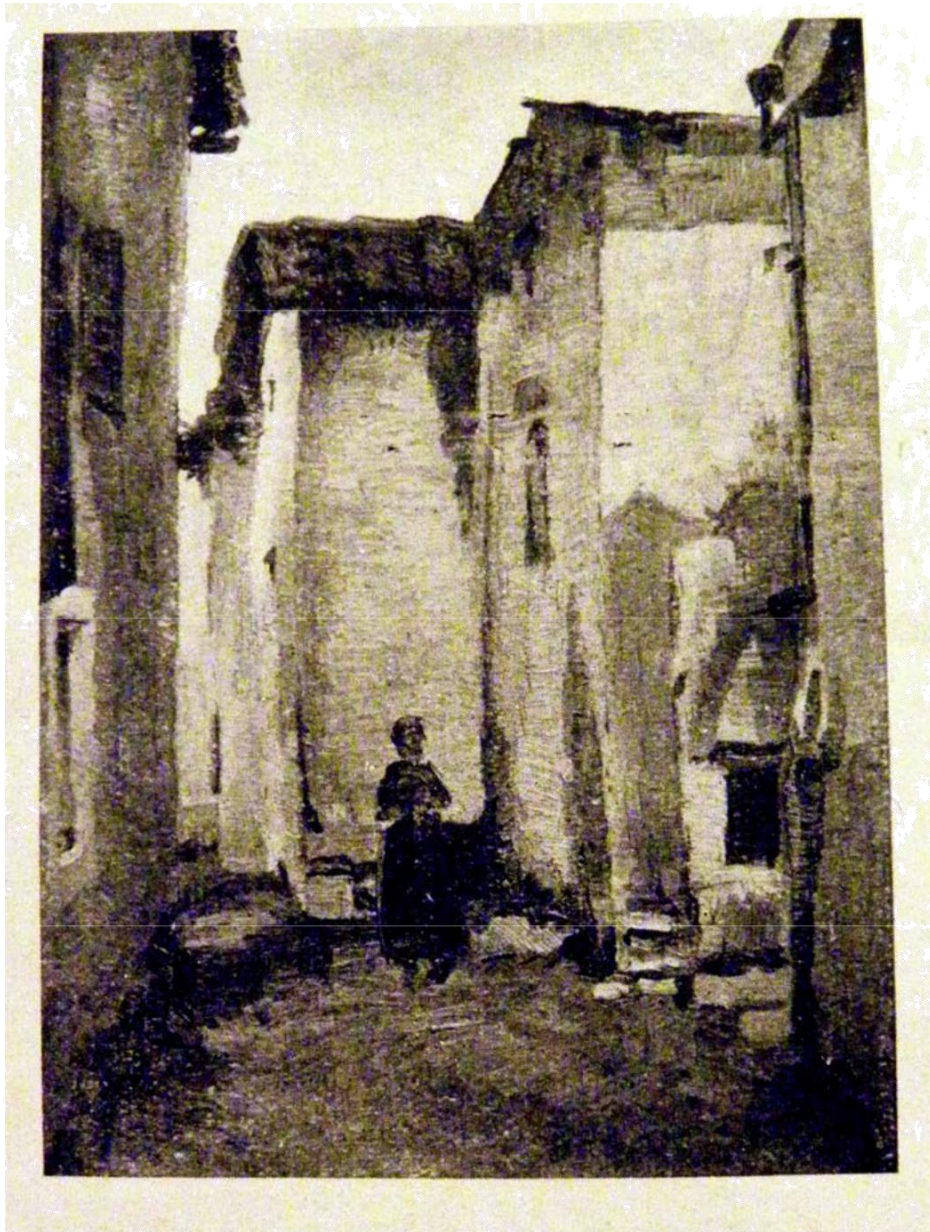
61. prilog: *Autoritratto* – Alessandro Filipponi

Slika koja je bila izložena u dvorani C na *V. Esposizione d'Arte del Sindacato Regionale della Venezia Giulia* koja se održala u Udinama 1931. godine

62. prilog: *Paese* – Adolfo Levier

Slika koja je bila izložena u dvorani B na *V. Esposizione d'Arte del Sindacato Regionale della Venezia Giulia* koja se održala u Udinama 1931. godine

63. prilog: *Studio di ambiente* – Giuseppe Barazzutti

Slika koja je bila izložena u dvorani H na V. *Esposizione d'Arte del Sindacato Regionale della Venezia Giulia* koja se održala u Udinama 1931. godine

64. prilog: *Bimbo con mela* – Mario di Montecceconi

Skulptura koja je bila izložena u dvorani A na *V. Esposizione d'Arte del Sindacato Regionale della Venezia Giulia* koja se održala u Udinama 1931. godine

65. prilog: *Statua naufragata* – Arturo Nathan

Slika koja je bila izložena u dvorani A na *V. Esposizione d'Arte del Sindacato Regionale della Venezia Giulia* koja se održala u Udinama 1931. godine

66. prilog: *Il mattino sul lago* – Antonio Cargnel Vittore

Slika koja je bila izložena u dvorani F na V. *Esposizione d'Arte del Sindacato Regionale della Venezia Giulia* koja se održala u Udinama 1931. godine

67. prilog: *Girono di Cresima a Biadene* – Antonio Cargnel Vittore

Slika koja je bila izložena u dvorani F na *V. Esposizione d'Arte del Sindacato Regionale della Venezia Giulia* koja se održala u Udinama 1931. godine

68. prilog: *Fecunditas* – Joannes Pellis

Slika koja je bila izložena u dvorani H na *V. Esposizione d'Arte del Sindacato Regionale della Venezia Giulia* koja se održala u Udinama 1931. godine

69. prilog: *Ragazzo italiano* – Giannino Marchig

Slika koja je bila izložena u dvorani A na V. *Esposizione d'Arte del Sindacato Regionale della Venezia Giulia* koja se održala u Udinama 1931. godine

70. prilog: *Villa a Pallanza* – Fred Pittino

Slika koja je bila izložena u dvorani B na *V. Esposizione d'Arte del Sindacato Regionale della Venezia Giulia* koja se održala u Udinama 1931. godine

71. prilog: *Figura in verde* – Giovanni Saccomani

Slika koja je bila izložena u dvorani B na *V. Esposizione d'Arte del Sindacato Regionale della Venezia Giulia* koja se održala u Udinama 1931. godine

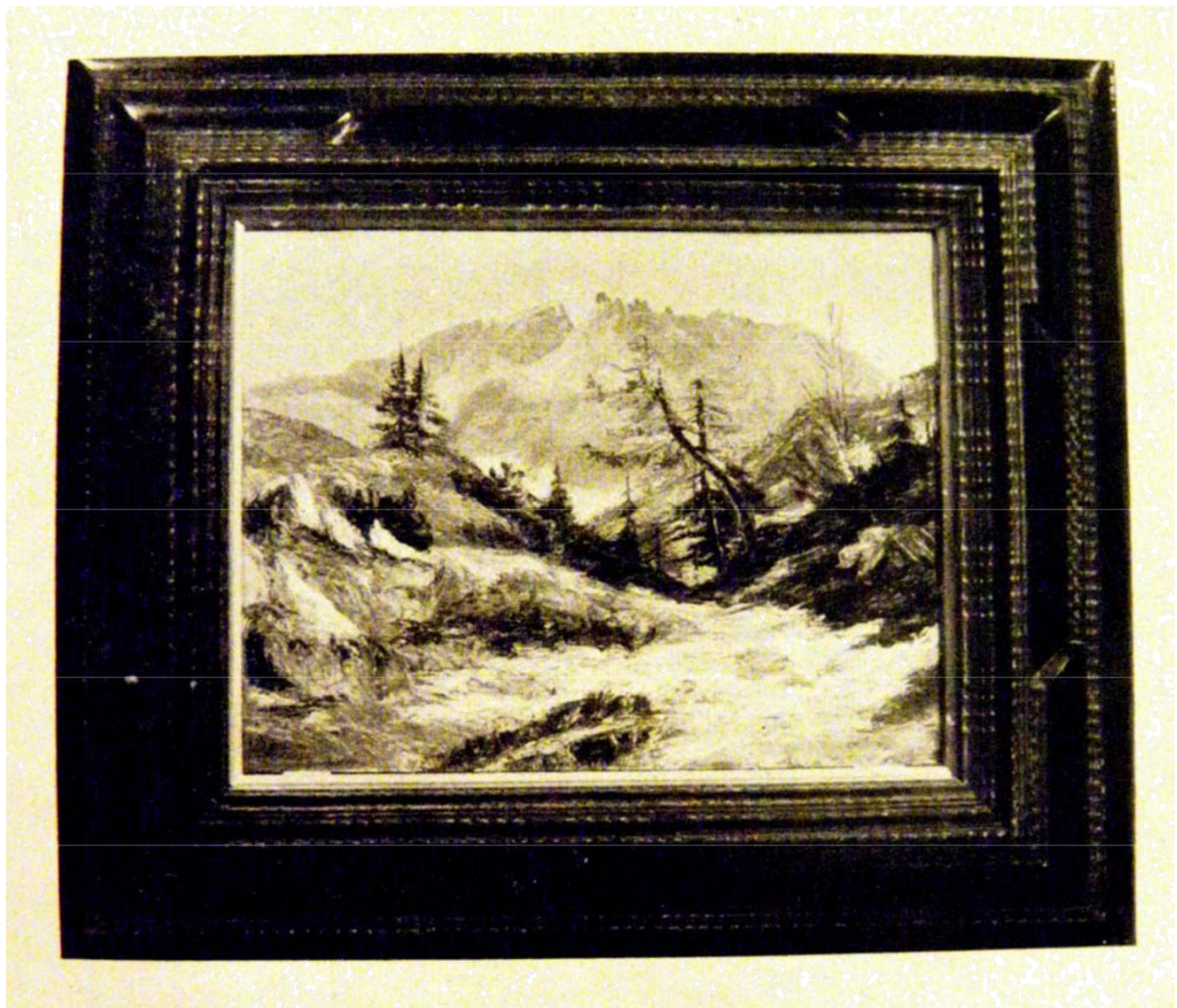
72. prilog: *Ritratto di Sandro Filipponi* – Dino Basaldella

Skulptura koja je bila izložena u dvorani C na *V. Esposizione d'Arte del Sindacato Regionale della Venezia Giulia* koja se održala u Udinama 1931. godine

73. prilog: *Amiche* – Ernesto Mitri

Slika koja je bila izložena u dvorani H na V. *Esposizione d'Arte del Sindacato Regionale della Venezia Giulia* koja se održala u Udinama 1931. godine

74. prilog: *Forcella Digola* – Marcelliano Canciani

Slika koja je bila izložena u dvorani E na *V. Esposizione d'Arte del Sindacato Regionale della Venezia Giulia* koja se održala u Udinama 1931. godine

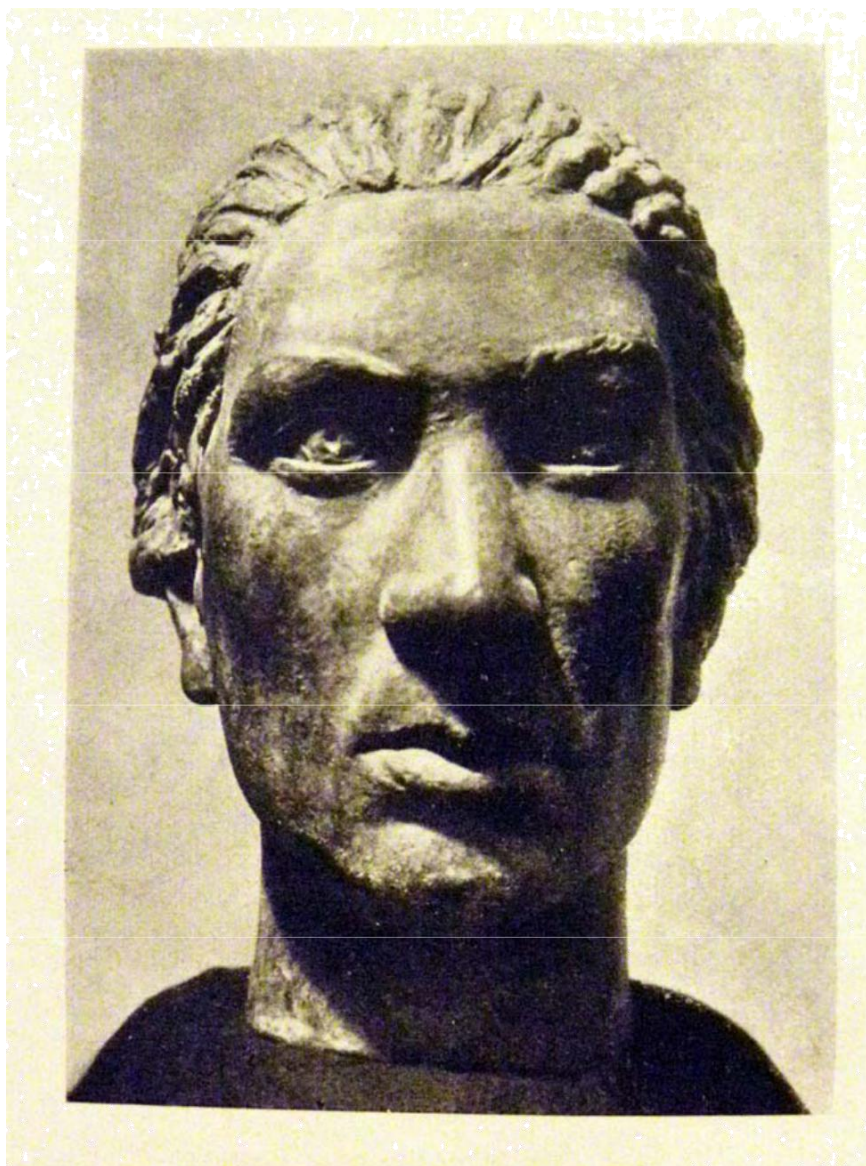
75. prilog: *Medaglia per la Motonave „Saturnia“* – Aurelio Mistruzzi

Reljef koja je bila izložena u dvorani E na *V. Esposizione d'Arte del Sindacato Regionale della Venezia Giulia* koja se održala u Udinama 1931. godine

76. prilog: *Il Ballo del Villaggio* – Fernando Noulhan

Slika koja je bila izložena u dvorani A na V. *Esposizione d'Arte del Sindacato Regionale della Venezia Giulia* koja se održala u Udinama 1931. godine

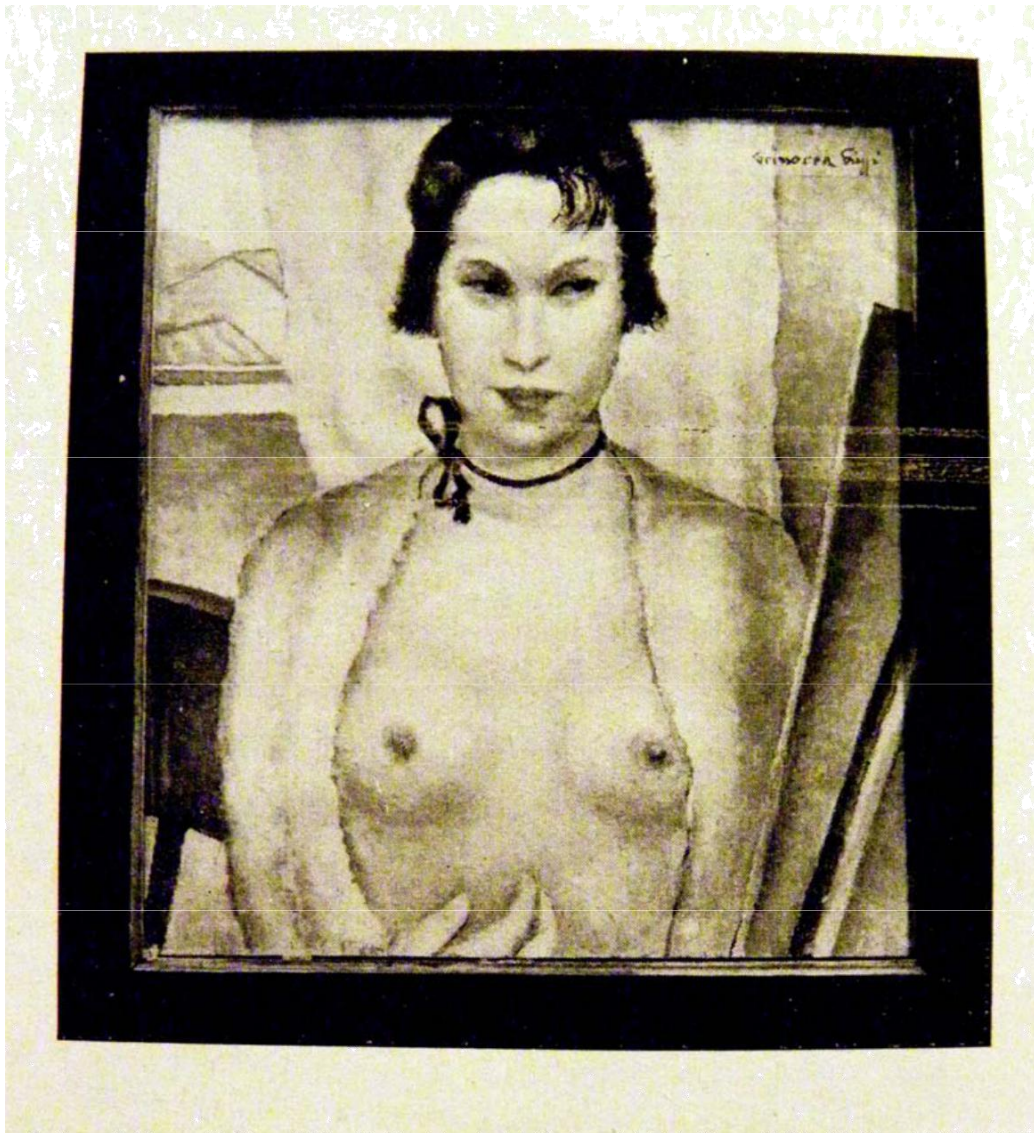
77. prilog: *Testa* – Ugo Cara

Skulptura koja je bila izložena u dvorani H na *V. Esposizione d'Arte del Sindacato Regionale della Venezia Giulia* koja se održala u Udinama 1931. godine

78. prilog: *Seminatrice* – Candido Grassi

Slika koja je bila izložena u dvorani A na *V. Esposizione d'Arte del Sindacato Regionale della Venezia Giulia* koja se održala u Udinama 1931. godine

79. prilog: *La Modella* – Giippi Grinover

Slika koja je bila izložena u dvorani A na *V. Esposizione d'Arte del Sindacato Regionale della Venezia Giulia* koja se održala u Udinama 1931. godine

80. prilog: *La canzone di Natale* – Vittorio Bergagna

Slika koja je bila izložena u dvorani B na *V. Esposizione d'Arte del Sindacato Regionale della Venezia Giulia* koja se održala u Udinama 1931. godine

81. prilog: *Tra due luci* – August de Stadler

Slika koja je bila izložena na samostalnoj izložbi August de Stadlera priređenoj pod patronatom *Comitato di Patronato dell'Opera Nazionale Maternita e Infanza* u *Padiglione delle Esposizione*, Opatija, 1933. godine

82. prilog: *Alle sorgenti del Piave–Il peralba* – August de Stadler

Slika koja je bila izložena na samostalnoj izložbi August de Stadlera priređenoj pod patronatom *Comitato di Patronato dell'Opera Nazionale Maternita e Infanza* u *Padiglione delle Esposizione*, Opatija, 1933. godine

83. prilog: *Al Castello di Conegliano* – August de Stadler

Slika koja je bila izložena na samostalnoj izložbi August de Stadlera priređenoj pod patronatom *Comitato di Patronato dell'Opera Nazionale Maternita e Infanza* u *Padiglione delle Esposizione*, Opatija, 1933. godine

84. prilog: *Sul Carnaro* – August de Stadler

Slika koja je bila izložena na samostalnoj izložbi August de Stadlera priređenoj pod patronatom *Comitato di Patronato dell'Opera Nazionale Maternita e Infanza* u *Padiglione delle Esposizione*, Opatija, 1933. godine

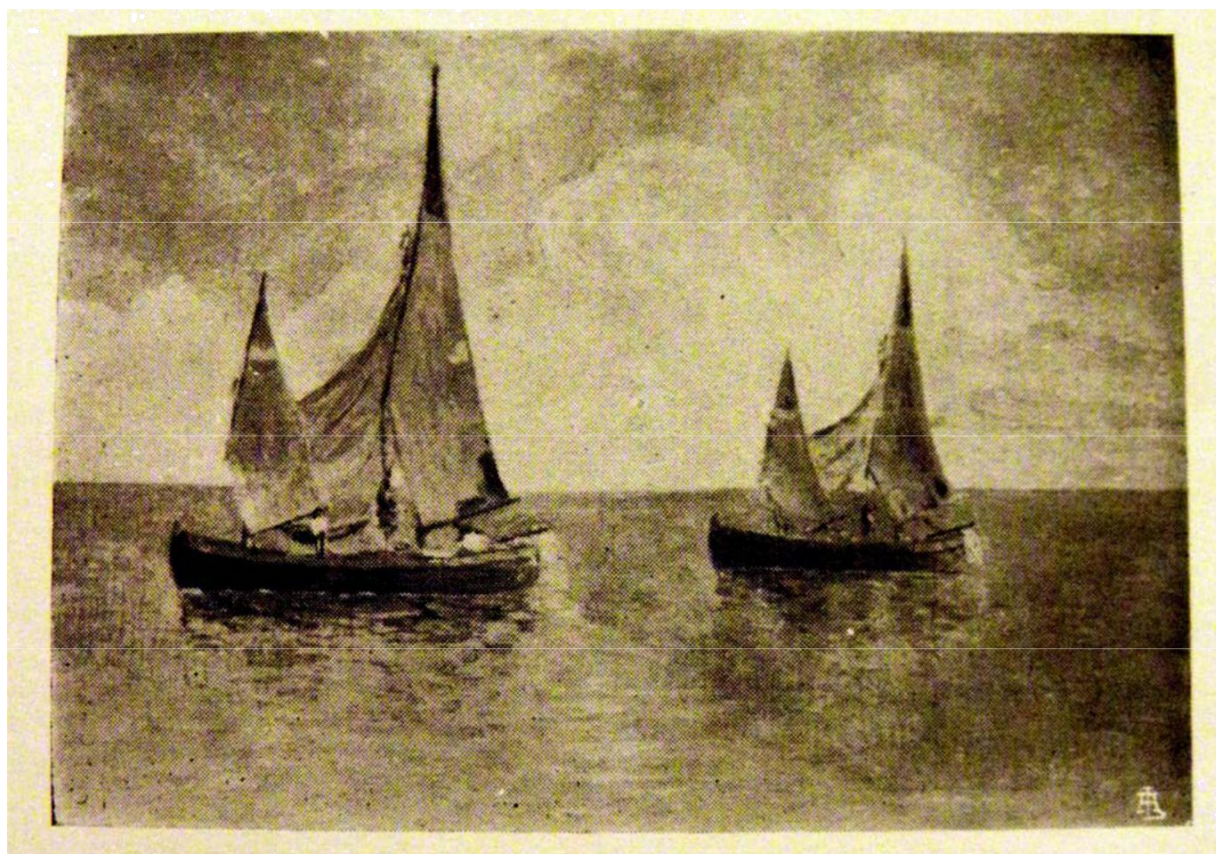
85. prilog: *Sulle rive del Carnaro* – August de Stadler

Slika koja je bila izložena na samostalnoj izložbi August de Stadlera priređenoj pod patronatom *Comitato di Patronato dell'Opera Nazionale Maternita e Infanza* u *Padiglione delle Esposizione*, Opatija, 1933. godine

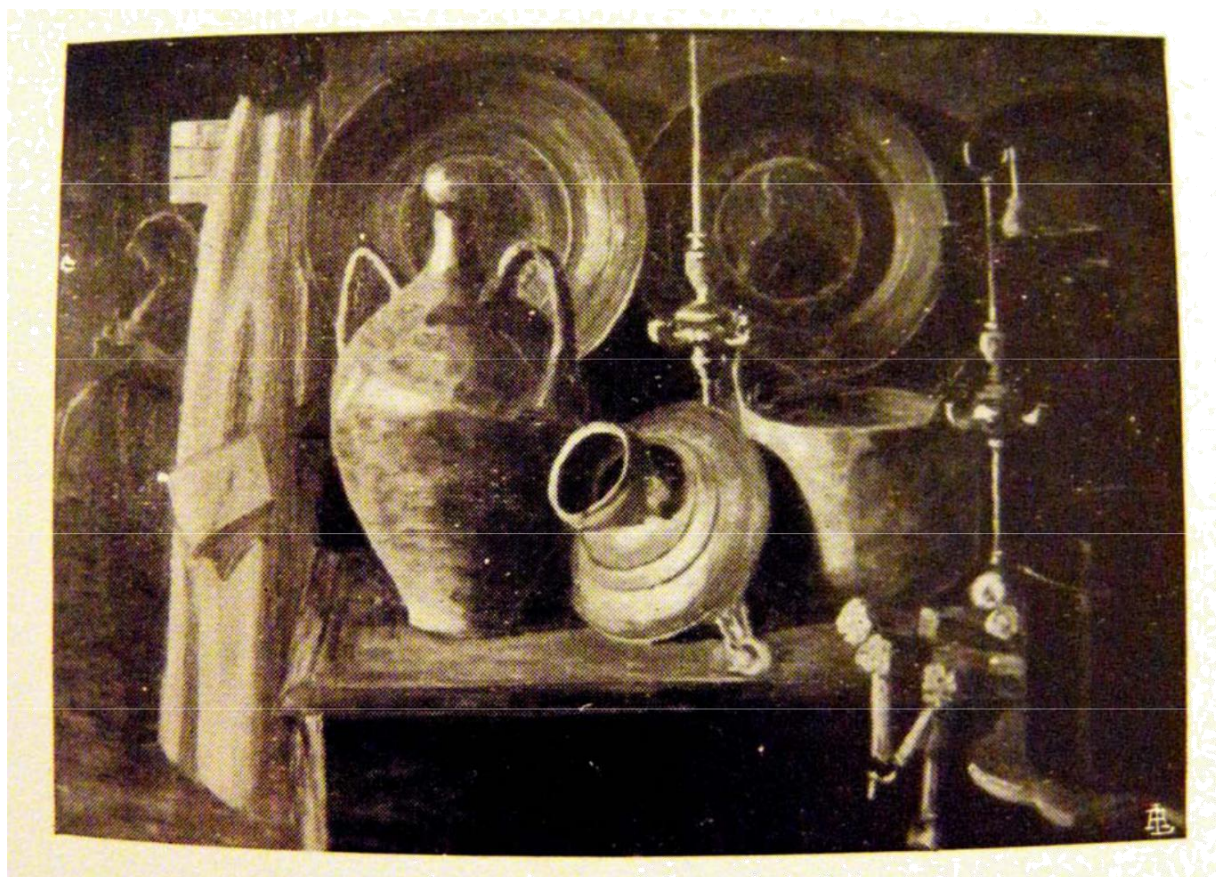
86. prilog: *Il Sile-aquinto di Treviso* – August de Stadler

Slika koja je bila izložena na samostalnoj izložbi August de Stadlera priređenoj pod patronatom *Comitato di Patronato dell'Opera Nazionale Maternita e Infanza* u *Padiglione delle Esposizione*, Opatija, 1933. godine

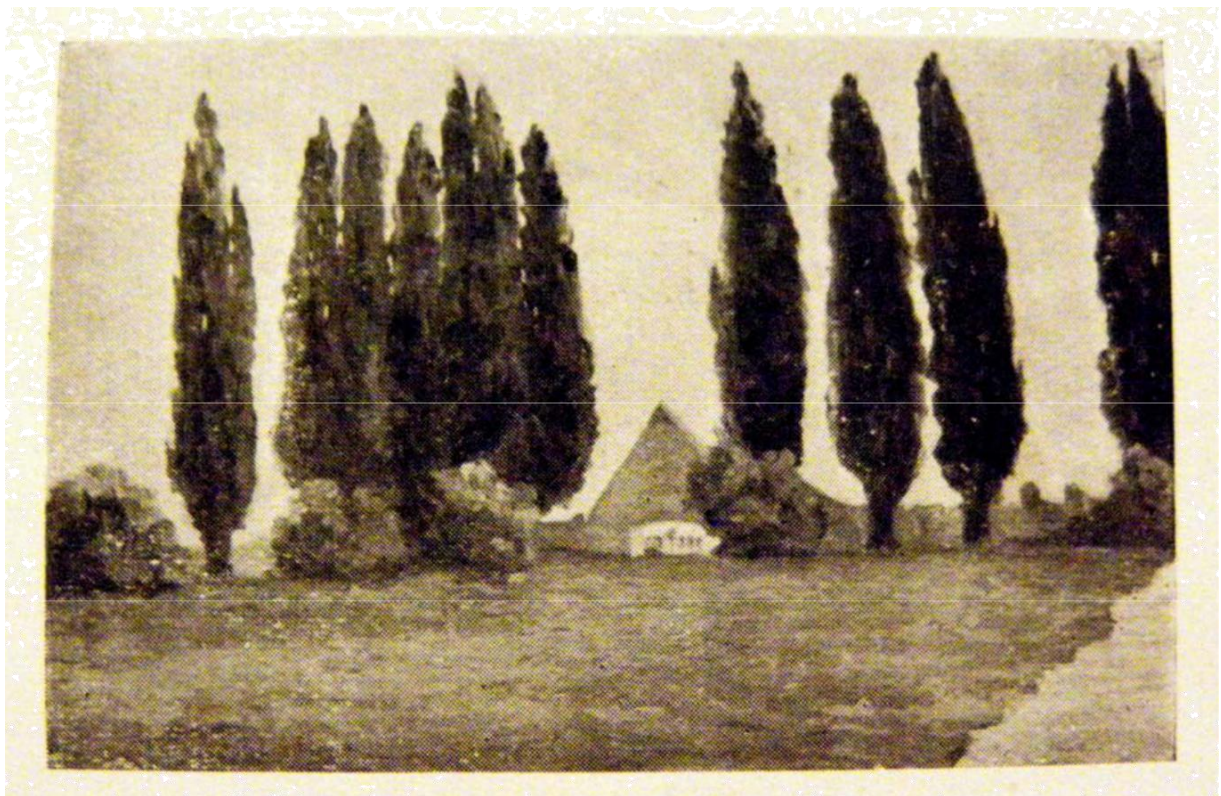
87. prilog: *Vele chiogiotte* – August de Stadler

Slika koja je bila izložena na samostalnoj izložbi August de Stadlera priređenoj pod patronatom *Comitato di Patronato dell'Opera Nazionale Maternita e Infanza* u *Padiglione delle Esposizione*, Opatija, 1933. godine

88. prilog: *La Bottega del Rigattiere* – August de Stadler

Slika koja je bila izložena na samostalnoj izložbi August de Stadlera priređenoj pod patronatom *Comitato di Patronato dell'Opera Nazionale Maternita e Infanza* u *Padiglione delle Esposizione*, Opatija, 1933. godine

89. prilog: *Ingresso al Castello di Conegliano* – August de Stadler

Slika koja je bila izložena na samostalnoj izložbi August de Stadlera priređenoj pod patronatom *Comitato di Patronato dell'Opera Nazionale Maternita e Infanza* u *Padiglione delle Esposizione*, Opatija, 1933. godine

90. prilog: *Paesaggio montano* – August de Stadler

Slika koja je bila izložena na samostalnoj izložbi August de Stadlera priređenoj pod patronatom *Comitato di Patronato dell'Opera Nazionale Maternita e Infanza* u *Padiglione delle Esposizione*, Opatija, 1933. godine

91. prilog: *Lo Stagno* – August de Stadler

Slika koja je bila izložena na samostalnoj izložbi August de Stadlera priređenoj pod patronatom *Comitato di Patronato dell'Opera Nazionale Maternita e Infanza* u *Padiglione delle Esposizione*, Opatija, 1933. godine

92. prilog: *Interno* – August de Stadler

Slika koja je bila izložena na samostalnoj izložbi August de Stadlera priređenoj pod patronatom *Comitato di Patronato dell'Opera Nazionale Maternita e Infanza* u *Padiglione delle Esposizione*, Opatija, 1933. godine

MARIA ARNOLD:
Ritratto di Signora

93. prilog: *Ritratto di Signora* – Maria Arnold

Slika koja je bila izložena u III. dvorani na VI. *Esposizione Sindacale d'Arte* održane u Rijeci
1934. godine

94. prilog: *Donna d'Atzara (Sardegna)* – Pina Besson

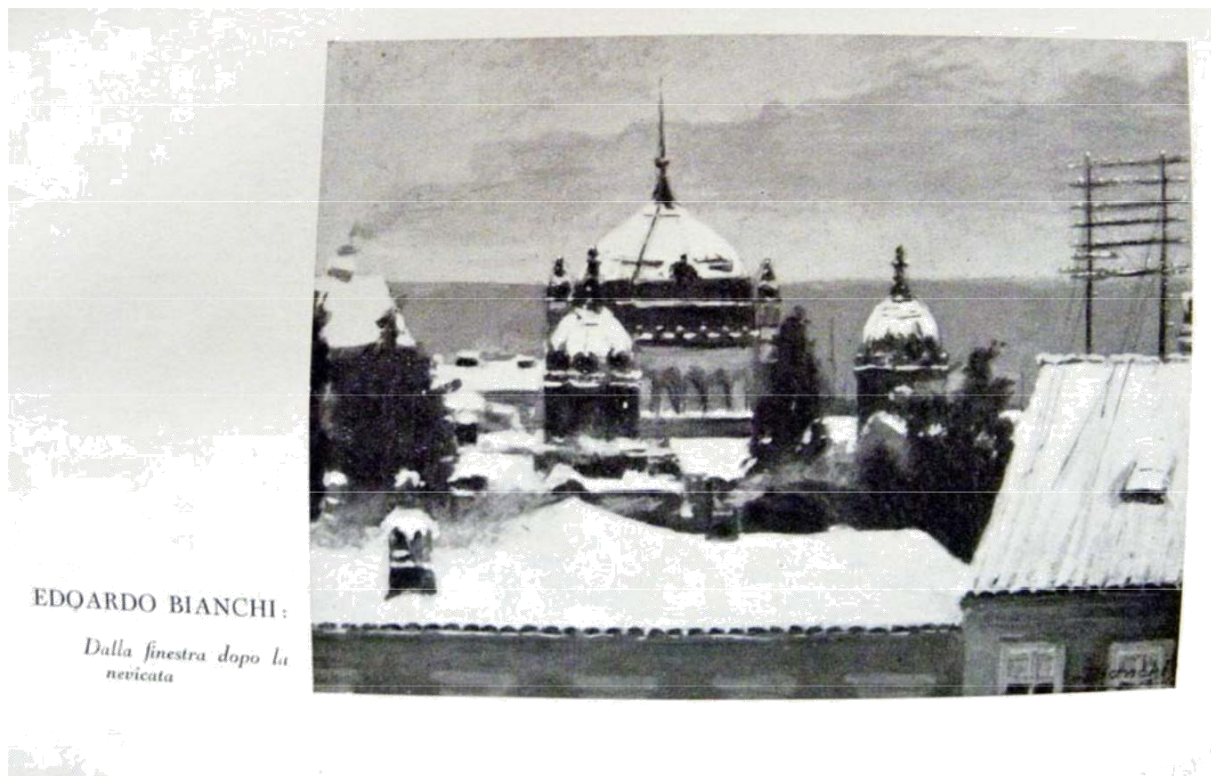
Slika koja je bila izložena u I. dvorani na *VI. Esposizione Sindacale d'Arte* održane u Rijeci
1934. godine

95. prilog: *Madonna* – Pina Besson

Slika koja je bila izložena u I. dvorani na *VI. Esposizione Sindacale d'Arte* održane u Rijeci

1934. godine

96. prilog: *Dalla finestra dopo la navicata* – Edoardo Bianchi

Slika koja je bila izložena u III. dvorani na *VI. Esposizione Sindacale d'Arte* održane u Rijeci

1934. godine

LADISLAO DE GAUSS:

Bagnante

97. prilog: *Bagnante* – Ladislao de Gauss

Slika koja je bila izložena u III. dvorani na VI. *Esposizione Sindacale d'Arte* održane u Rijeci

1934. godine

CORNELIO DI GIUSTI-ZUSTOVICH:

Piazza delle Erbe

98. prilog: *Piazza delle Erbe* – Cornelio di Giusti Zustovich

Slika koja je bila izložena u II. dvorani na VI. *Esposizione Sindacale d'Arte* održane u Rijeci

1934. godine

MARIO DE HAYNAL:

Studio per ritratto

99. prilog: *Studio per ritratto* – Mario de Haynal

Slika koja je bila izložena u II. dvorani na VI. *Esposizione Sindacale d'Arte* održane u Rijeci 1934. godine

NINO MARUSSI:

Impressione

100. prilog: *Impressione* – Nino Marussi

Skulptura u gipsu koja je bila izložena u I. dvorani na VI. *Esposizione Sindacale* d'Arte održane u Rijeci 1934. godine

101. prilog: *Apriano* – Miranda Raicich

Slika koja je bila izložena u III. dvorani na *VI. Esposizione Sindacale d'Arte* održane u Rijeci
1934. godine

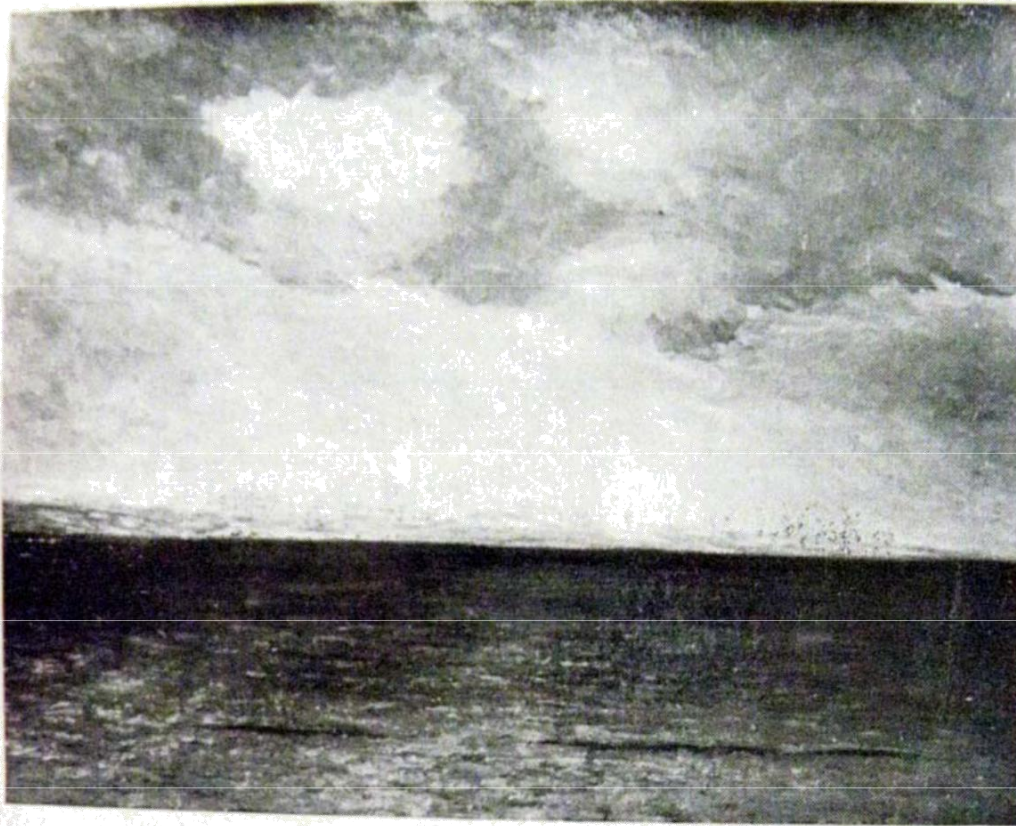
ODINO SAFTICH:

Sulla Senna

102. prilog: *Sulla Senna* – Odino Saftich

Slika koja je bila izložena u III. dvorani na VI. *Esposizione Sindacale d'Arte* održane u Rijeci

1934. godine

AUGUSTO DE STADLER:

Fiume nel Decennale

103. prilog: *Fiume nel Decennale* – Augusto de Stadler

Slika koja je bila izložena u I. dvorani na VI. *Esposizione Sindacale* d'Arte održane u Rijeci

1934. godine

EDOARDO TREVESE:

Ritratto

104. prilog: *Ritratto* – Edoardo Trevese

Skulptura koja je bila izložena u III. dvorani na VI. *Esposizione Sindacale* d'Arte održane u Rijeci 1934. godine

EDOARDO TREVESE:

L'Arcangelo (particolare)

105. prilog: *L'Arcangelo (particolare)* – Edoardo Trevese

Skulptura koja je bila izložena u III. dvorani na VI. *Esposizione Sindacale* d'Arte održane u Rijeci 1934. godine

CARMINO BUTCOVICH-VISINTINI.

Ragazza di Mune

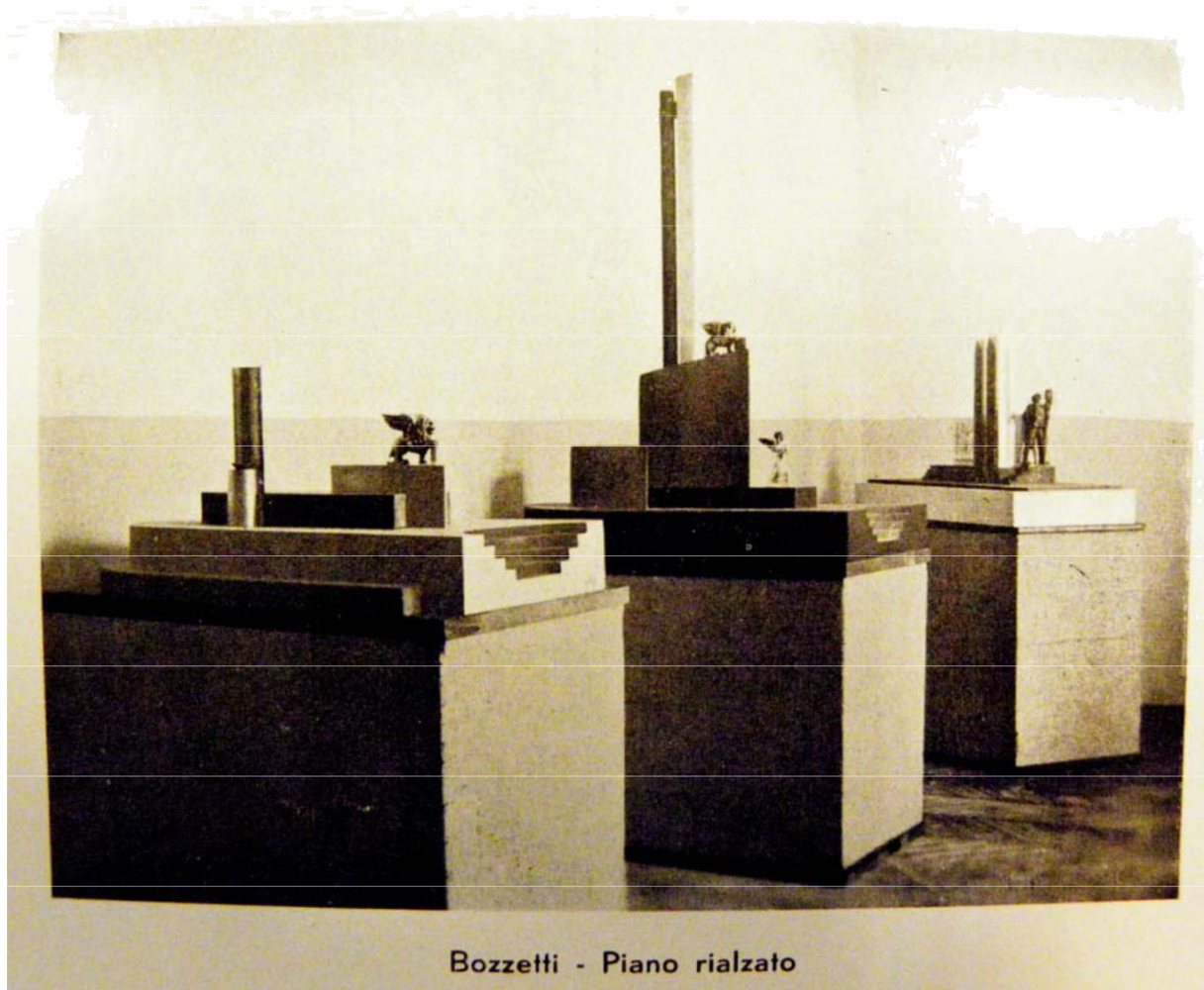
106. prilog: *Ragazza di Mune* – Carmino Butcovich – Visintini

Slika koja je bila izložena u III. dvorani na VI. *Esposizione Sindacale d'Arte* održane u

Rijeci 1934. godine

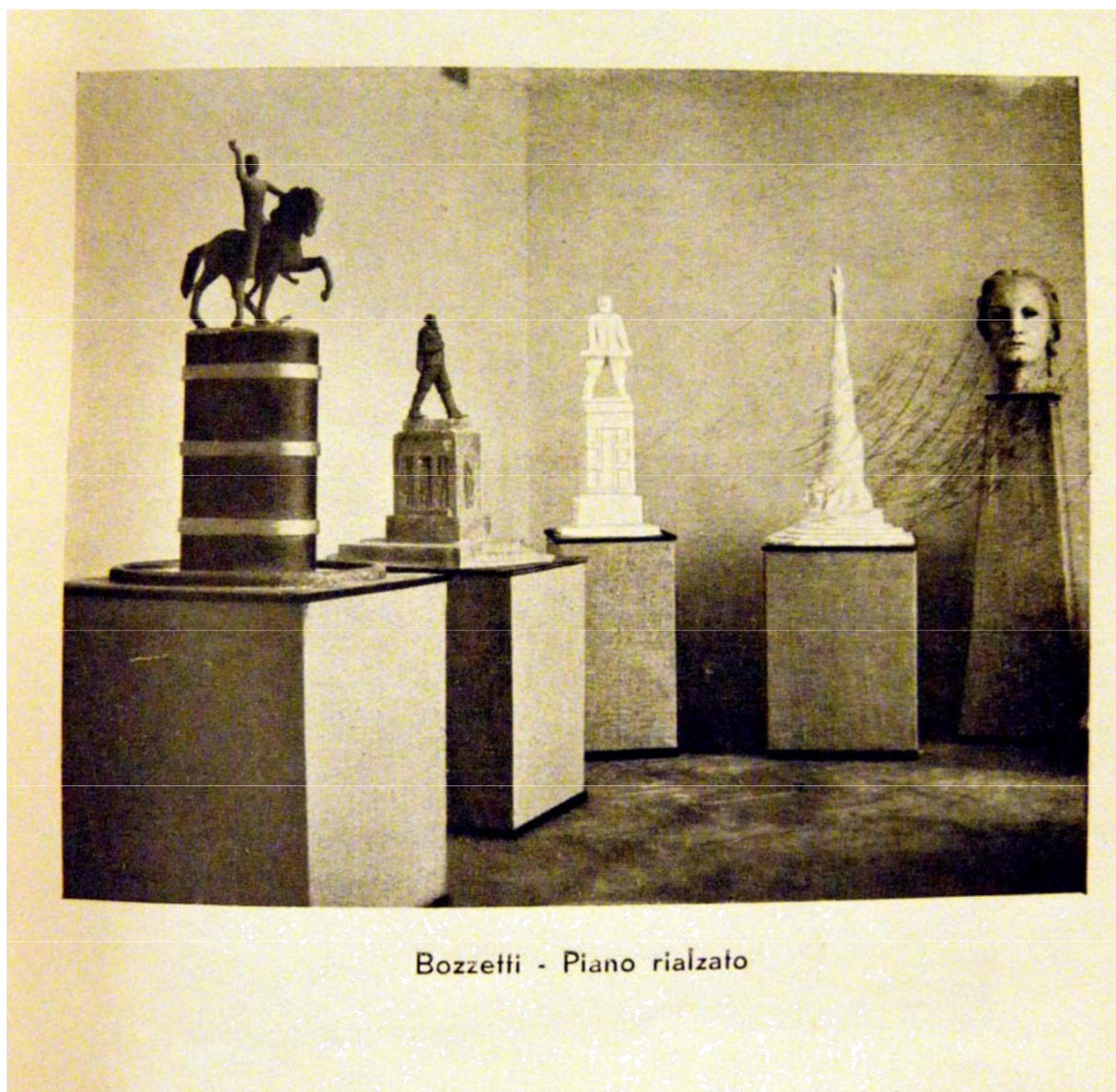

107. prilog: Fotografija hodnika *Scuole elementare Niccolo Tommaseo* sa izloženim skicama za spomenik Riječkome legionaru izložene na *Concorso Nazionale per il monumneto al legionario Fiumano* održanom u Rijeci 1935. godine

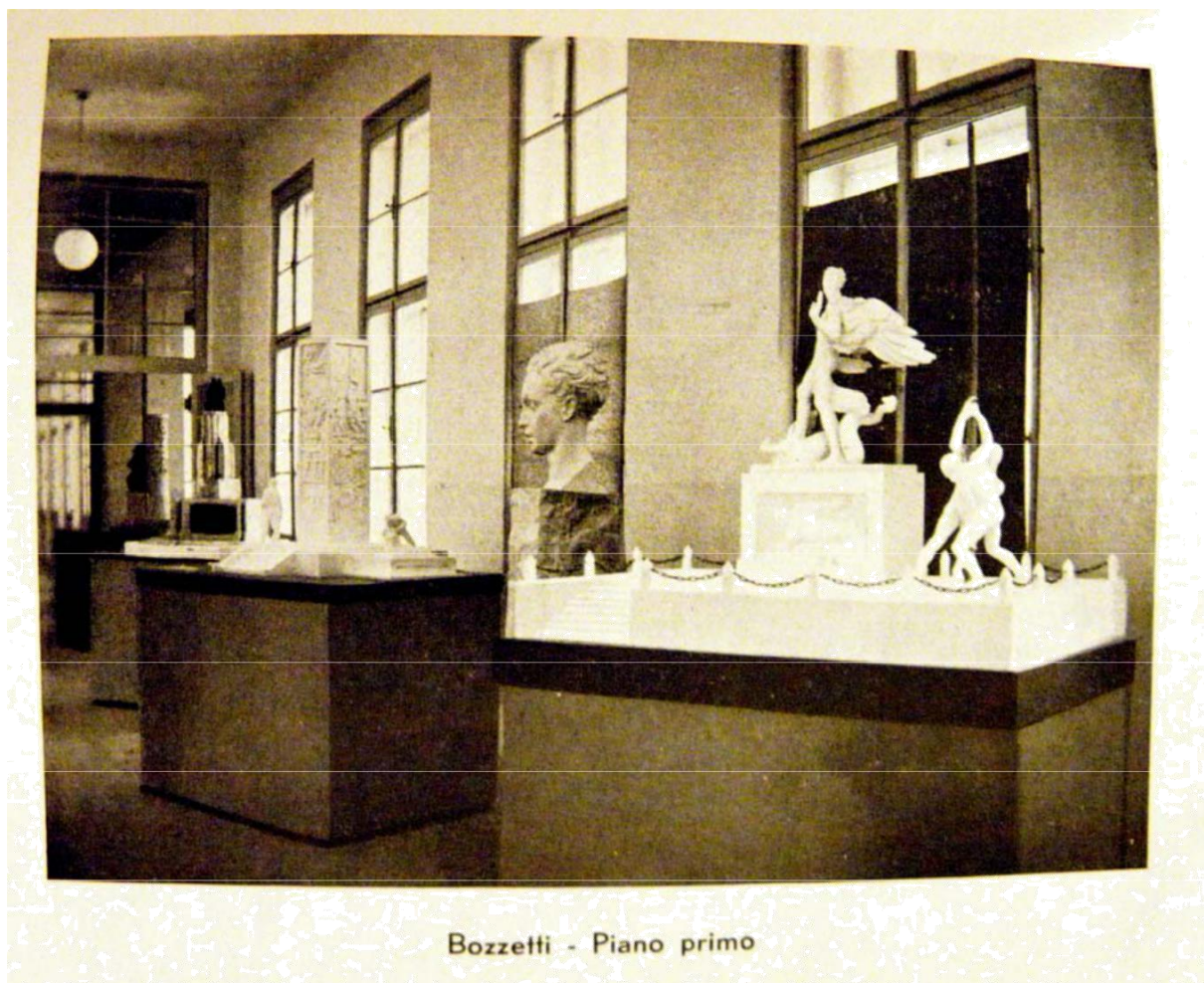

Bozzetti - Piano rialzato

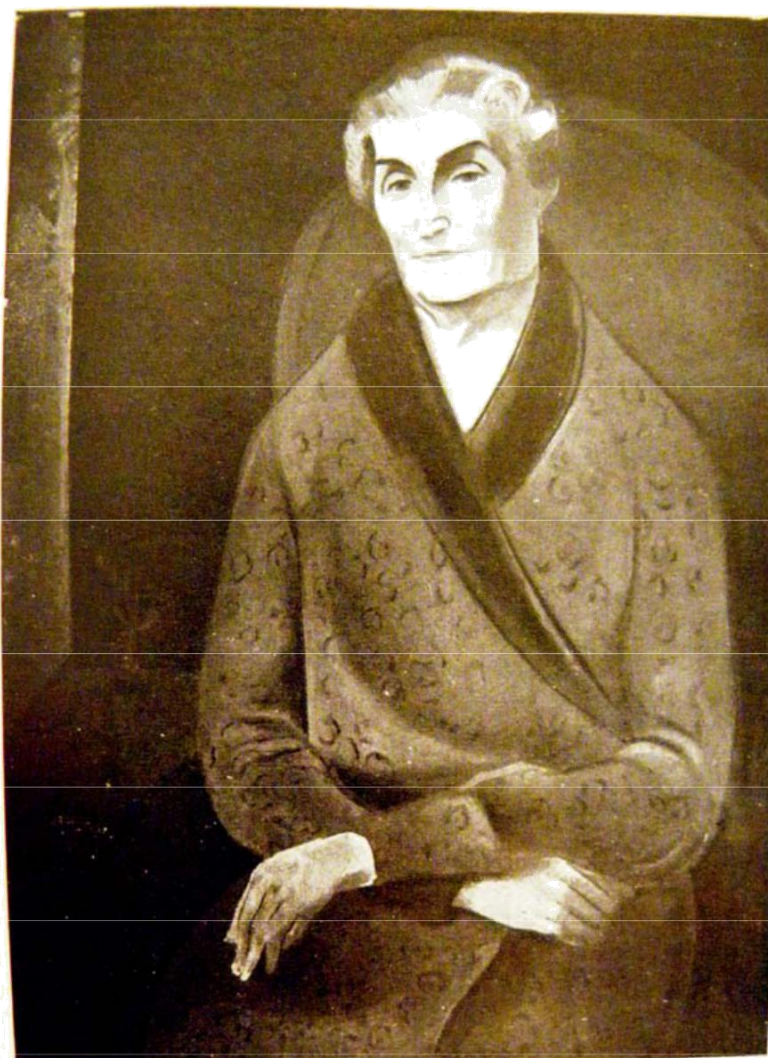
108. prilog: Fotografija hodnika *Scuole elementare Niccolo Tommaseo* sa izloženim skicama za spomenik Riječkome legionaru izložene na *Concorso Nazionale per il monumneto al legionario Fiumano* održanom u Rijeci 1935. godine

109. prilog: Fotografija hodnika *Scuole elementare Niccolo Tommaseo* sa izloženim skicama za spomenik Riječkome legionaru izložene na *Concorso Nazionale per il monumneto al legionario Fiumano* održanom u Rijeci 1935. godine

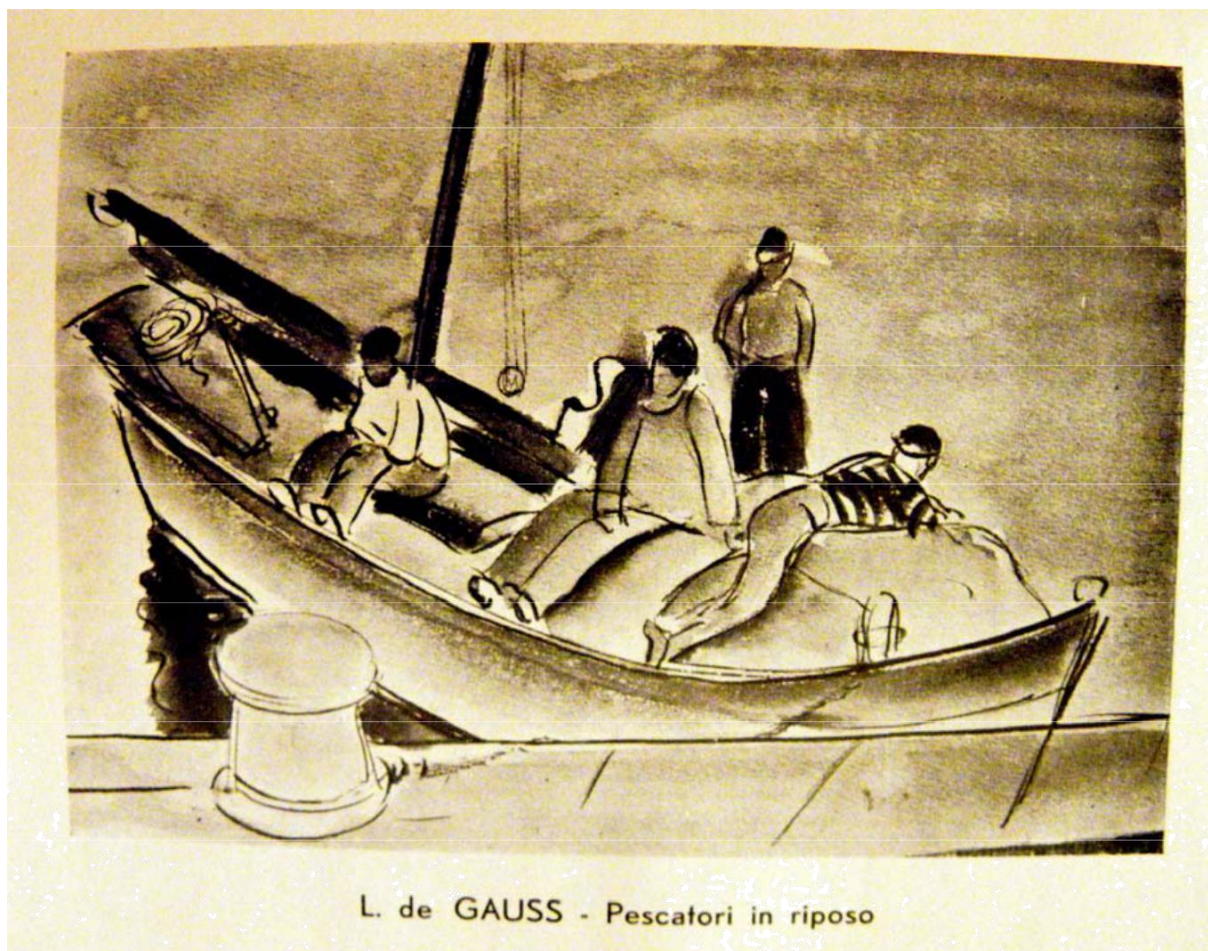
110. prilog: Fotografija hodnika *Scuole elementare Niccolo Tommaseo* sa izloženim skicama za spomenik Riječkome legionaru izložene na *Concorso Nazionale per il monumneto al legionario Fiumano* održanom u Rijeci 1935. godine

L. de GAUSS - Mia mamma

111. prilog: *Mia mamma* – Ladislao de Gauss

Slika koja je bila izložena u VII. dvorani na VII. *Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro* održane u Rijeci 1935. godine

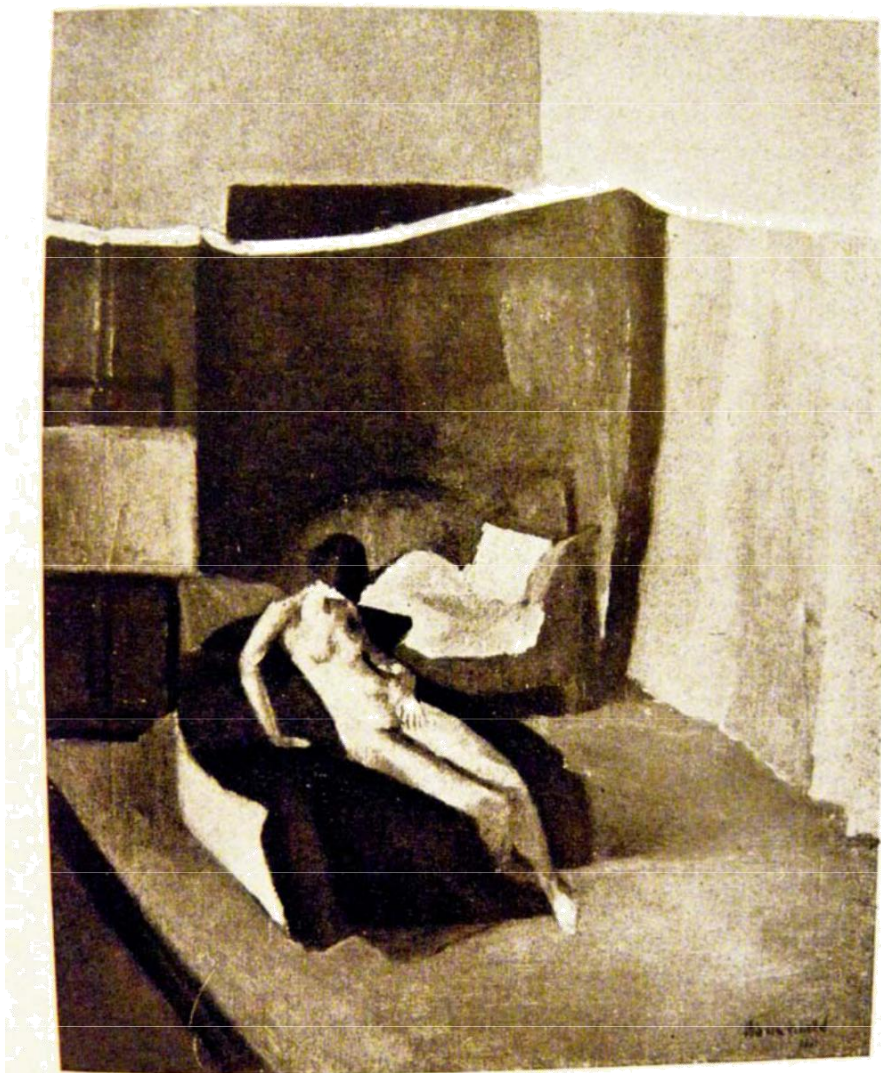
112. prilog: *Pescatori in riposo* – Ladislao de Gaus

Slika koja je bila izložena u VII. dvorani na VII. *Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro* održane u Rijeci 1935. godine

113. prilog: *Creola* – Maria Arnold

Slika koja je bila izložena u III. dvorani na VII. *Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro* održane u Rijeci 1935. godine

M. ARNOLD - Interno di studio

114. prilog: *Interno di studio* – Maria Arnold

Slika koja je bila izložena u IV. dvorani na VII. *Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro* održane u Rijeci 1935. godine

E. BIANCHI - Notturmo

115. prilog: *Via Segantini, notturno* – Edoardo Bianchi

Slika koja je bila izložena u II. dvorani na *VII. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro* održane u Rijeci 1935. godine

116. prilog: *Giovane ungherese* – Edoardo Trevese

Skulptura koja je bila izložena u III. dvorani na VII. *Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro* održane u Rijeci 1935. godine

117. prilog: *Rucavazzo* – Marcello Ostrogovich

Slika koja je bila izložena u V. dvorani na VII. *Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro* održane u Rijeci 1935. godine

118. prilog: *Donna* – Miranda Raicich

Slika koja je bila izložena u VI. dvorani na VII. *Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro* održane u Rijeci 1935. godine

119. prilog: *Canale di Fianona* – Oscarre Knollseisen

Slika koja je bila izložena u II. dvorani na VII. *Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro* održane u Rijeci 1935. godine

ARMANDO BALDINELLI: *Il sepolcro vuoto* (silografia)

120. prilog: *Il sepolcro vuoto* – Armando Baldinelli

Grafika koja je bila izložena na XV. *Mostra d'Incisione Italiana Moderna del Sindacato Nazionale Fascista Belle Arti – Sezione bianco e nero* održane u Opatiji 1936. godine

121. prilog: *Piante grasse* – Luigi Bertolini

Grafika koja je bila izložena na XV. *Mostra d'Incisione Italiana Moderna del Sindacato Nazionale Fascista Belle Arti – Sezione bianco e nero* održane u Opatiji 1936. godine

122. prilog: *Il Foro di Augusto* – Lino Bianchi Barriviera

Grafika koja je bila izložena na XV. *Mostra d'Incisione Italiana Moderna del Sindacato Nazionale Fascista Belle Arti – Sezione bianco e nero* održane u Opatiji 1936. godine

GIORGIO CARTA: Bettola (silografia)

123. prilog: *Bettola* – Giorgio Carta

Grafika koja je bila izložena na *XV. Mostra d'Incisione Italiana Moderna del Sindacato*

Nazionale Fascista Belle Arti – Sezione bianco e nero održane u Opatiji 1936. godine

LEONARDO CASTELLANI: Paesaggio Urbinate (acquaforte)

124. prilog: *Paesaggio Urbinate* – Leonardo Castellani

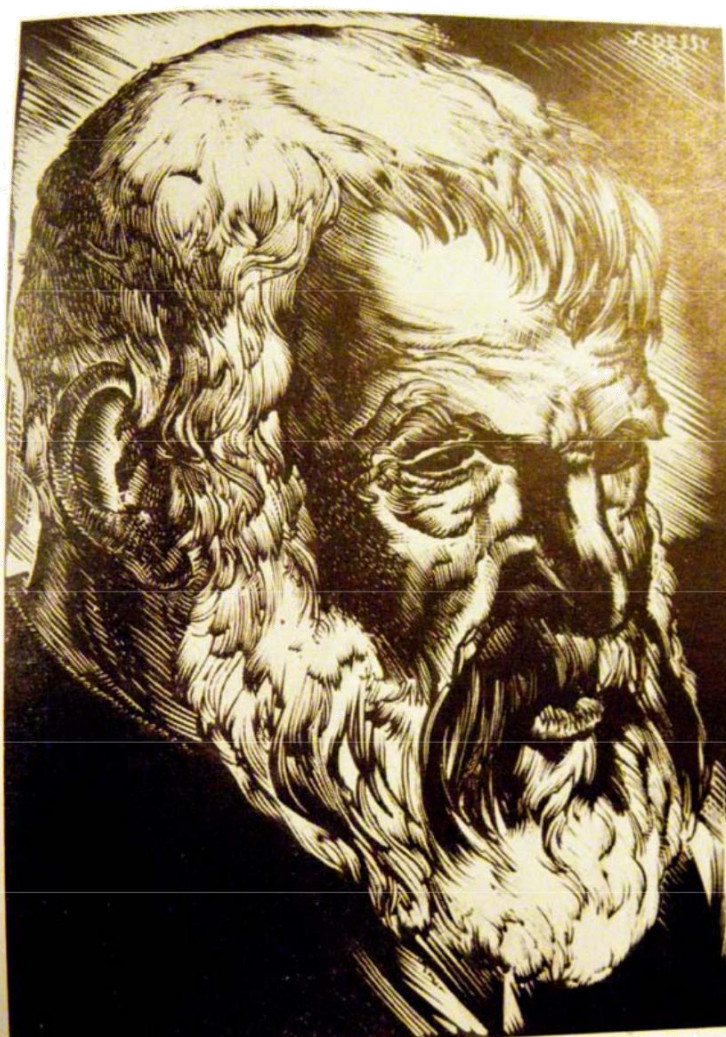
Grafika koja je bila izložena na XV. *Mostra d'Incisione Italiana Moderna del Sindacato Nazionale Fascista Belle Arti – Sezione bianco e nero* održane u Opatiji 1936. godine

MARIO DELITALA: La capanna (silografia)

125. prilog: *La capana* – Mario Delitala

Grafika koja je bila izložena na XV. *Mostra d'Incisione Italiana Moderna del Sindacato Nazionale Fascista Belle Arti – Sezione bianco e nero* održane u Opatiji 1936. godine

STANISLAO DESSY: Testa di vecchio (silografia)

126. prilog: *Testa di vecchio* – Stanislao Dessy

Grafika koja je bila izložena na XV. *Mostra d'Incisione Italiana Moderna del Sindacato*

Nazionale Fascista Belle Arti – Sezione bianco e nero održane u Opatiji 1936. godine

127. prilog: *Torre civica con la Piazza delle Erbe di Fiume* – Cornelio di Giusti-Zustovich

Grafika koja je bila izložena na *XV. Mostra d'Incisione Italiana Moderna del Sindacato*

Nazionale Fascista Belle Arti – Sezione bianco e nero održane u Opatiji 1936. godine

128. prilog: *Il ponte dell'ArICCia* – Lino Lipinski

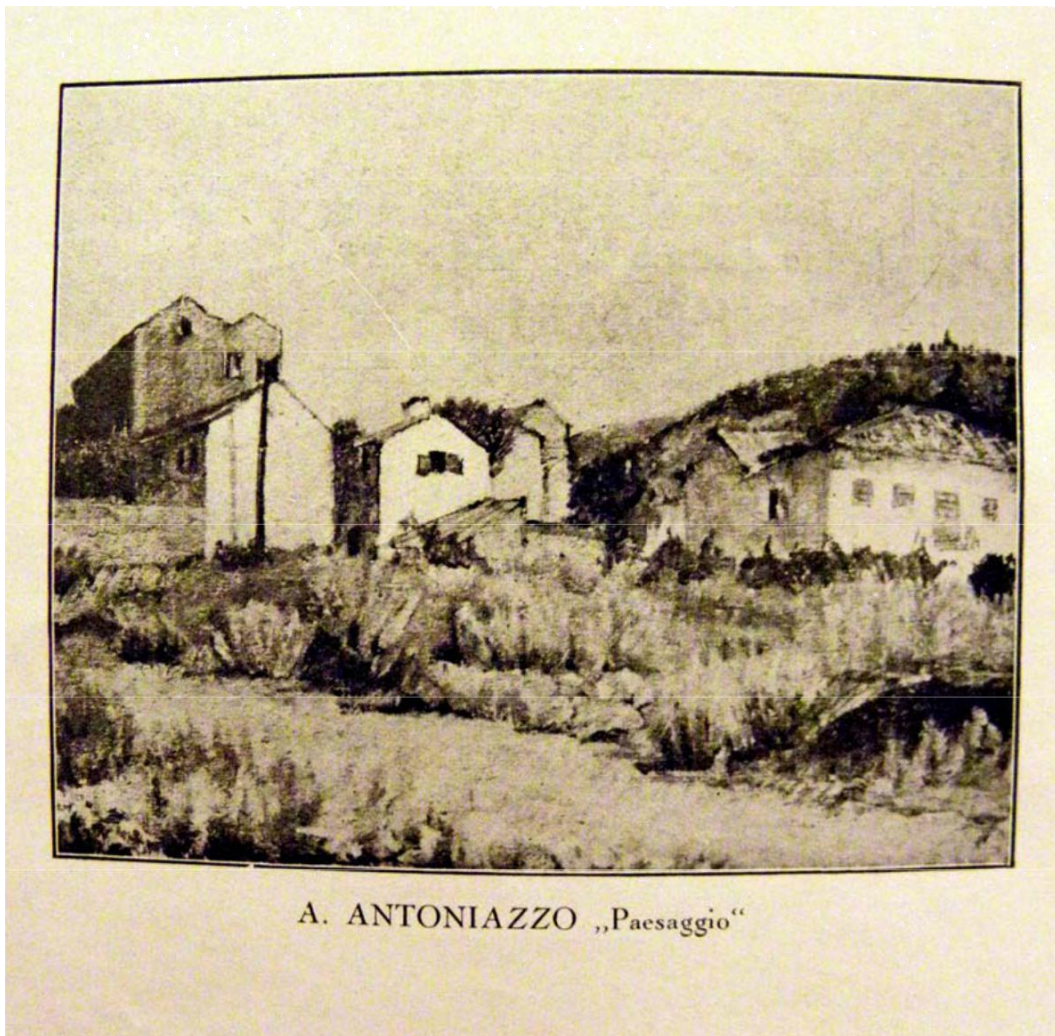
Grafika koja je bila izložena na XV. *Mostra d'Incisione Italiana Moderna del Sindacato*

Nazionale Fascista Belle Arti – Sezione bianco e nero održane u Opatiji 1936. godine

129. prilog: *Monte Mario* – Diego Pettinelli

Grafika koja je bila izložena na XV. *Mostra d'Incisione Italiana Moderna del Sindacato Nazionale Fascista Belle Arti – Sezione bianco e nero* održane u Opatiji 1936. godine

A. ANTONIAZZO „Paesaggio“

130. prilog: *Paesaggio* – Anita (Anna) Antoniazzo

Slika koja je bila izložena u II. dvorani na VIII. *Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro* održane u Rijeci 1936. godine

131. prilog: *Minnje* – Mario de Hajnal

Slika koja je bila izložena II. dvorani na *VIII. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro* održane u Rijeci 1936. godine

132. prilog: *Abbazia mattutina* – Cornelio di Giusti – Zustovich

Slika koja je bila izložena III. dvorani na *VIII. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro* održane u Rijeci 1936. godine

133. prilog: *Il Porto a Volosca* – Antonio Romanczuk

Slika koja je bila izložena IV. dvorani na VIII. *Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro* održane u Rijeci 1936. godine

134. prilog: *Allegoria per fontana (Indeficiente)* – Ugo Terzoli

Slika koja je bila izložena V. dvorani na *VIII. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro* održane u Rijeci 1936. godine

E. TRÉVESE „Il Ferro“

135. prilog: *Il Ferro* – Edoardo Trevese

Slika koja je bila izložena V. dvorani na VIII. *Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro* održane u Rijeci 1936. godine

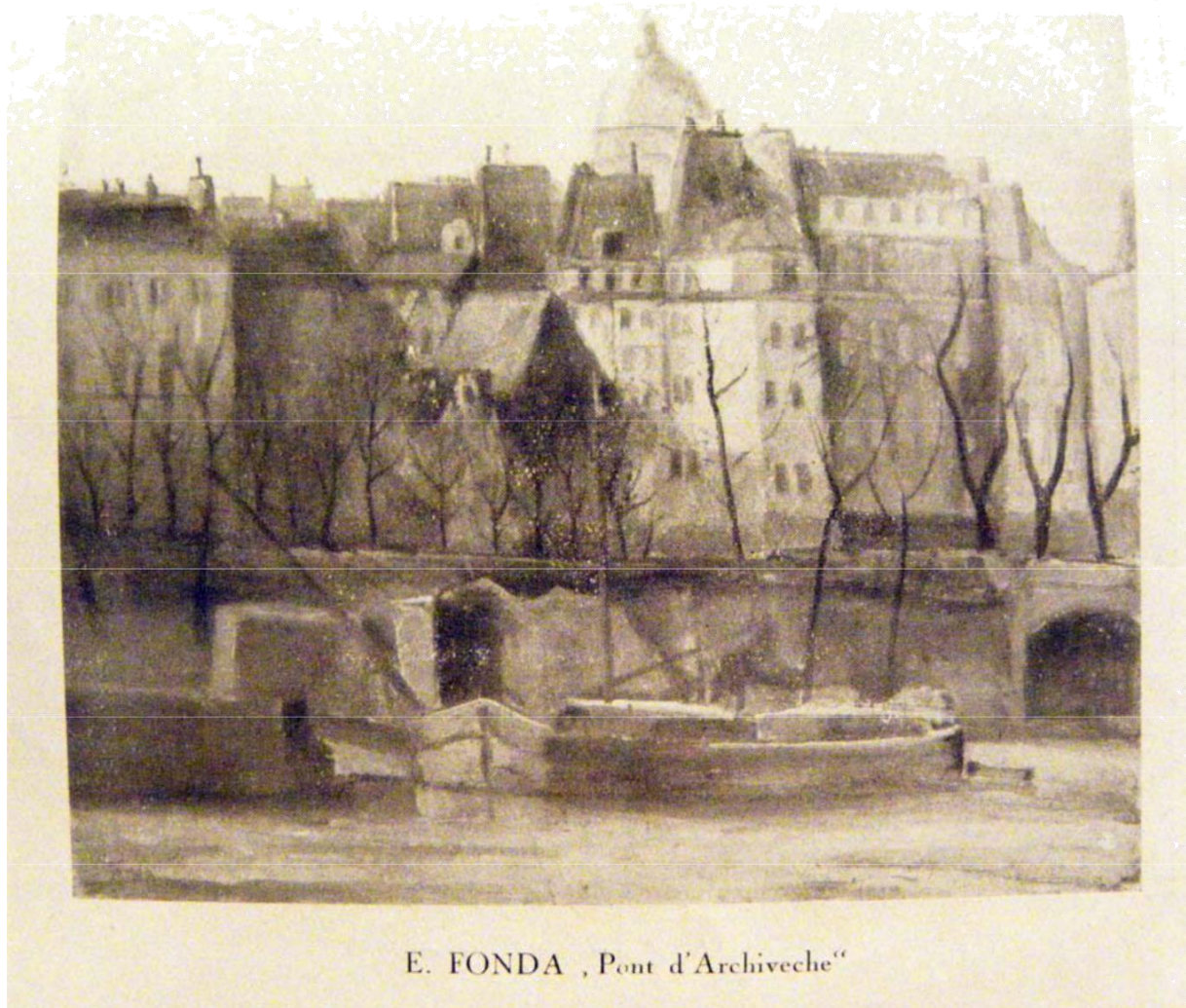
136. prilog: *Due ritratti (L'Artista e la moglie)* – Enrico Fonda

Slika koja je bila izložena na *Mostra retrospettiva del pittore Enrico fonda* u sklopu *VIII.Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro* održane u Rijeci 1936. godine

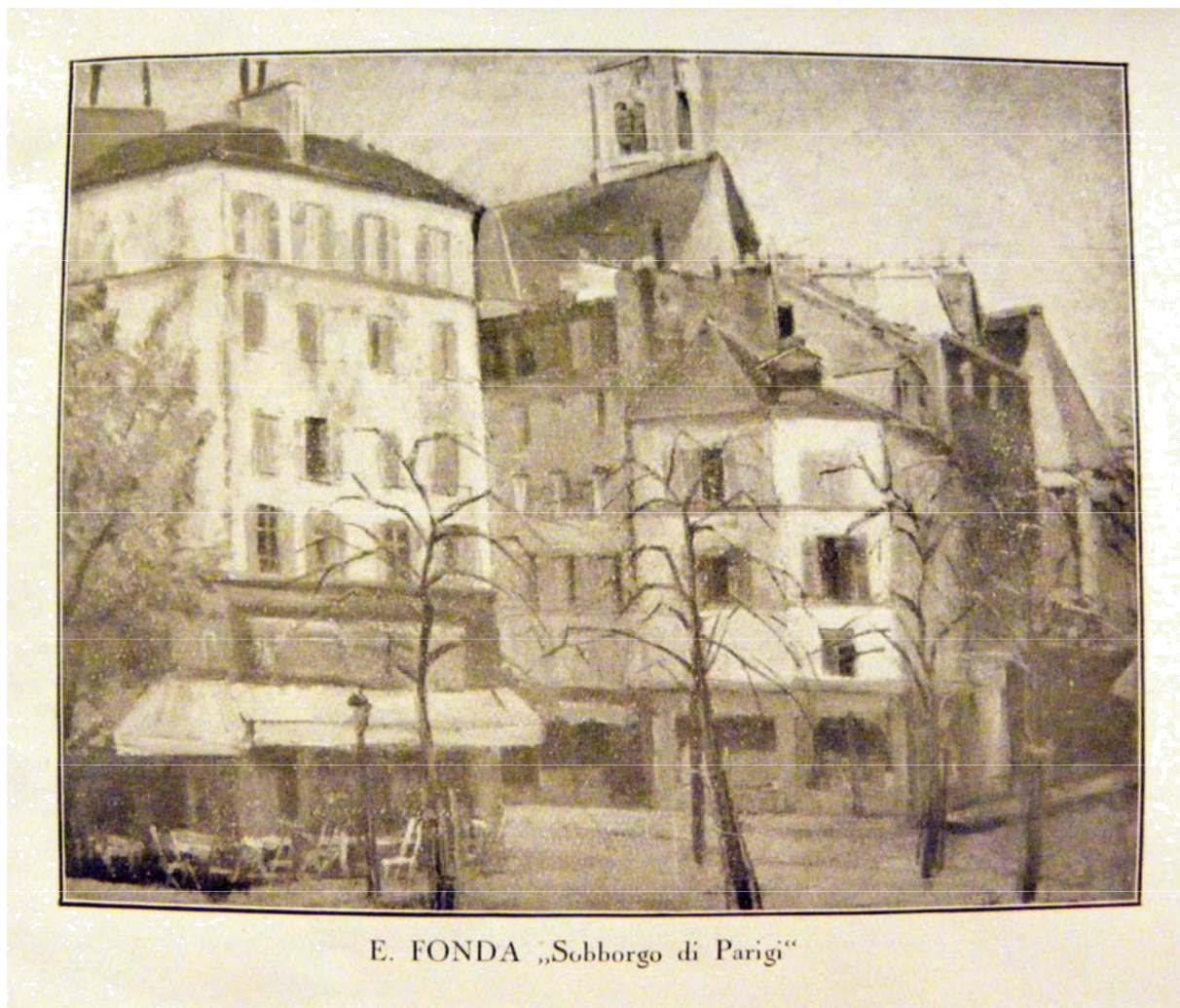
137. prilog: *La Senna d'inverno* – Enrico Fonda

Slika koja je bila izložena na *Mostra retrospettiva del pittore Enrico fonda* u sklopu *VIII. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro* održane u Rijeci 1936. godine

138. prilog: *Pont d'Archiveche* – Enrico Fonda

Slika koja je bila izložena na *Mostra retrospettiva del pittore Enrico fonda* u sklopu *VIII.Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro* održane u Rijeci 1936. godine

E. FONDA „Sobborgo di Parigi“

139. prilog: *Sobborgo di Parigi* – Enrico Fonda

Slika koja je bila izložena na *Mostra retrospettiva del pittore Enrico fonda* u sklopu *VIII. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro* održane u Rijeci 1936. godine

E. FONDA „Nello studio dell'artista“

140. *Nello studio dell'artista* – Enrico Fonda

Slika koja je bila izložena na *Mostra retrospettiva del pittore Enrico fonda* u sklopu *VIII.Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro* održane u Rijeci 1936. godine

141. prilog: *Maternita* – Carmelo Abata

Jedan od umjetničkih radova izloženih na samostalnoj izložbi Carmela Abate u prostorijama G.

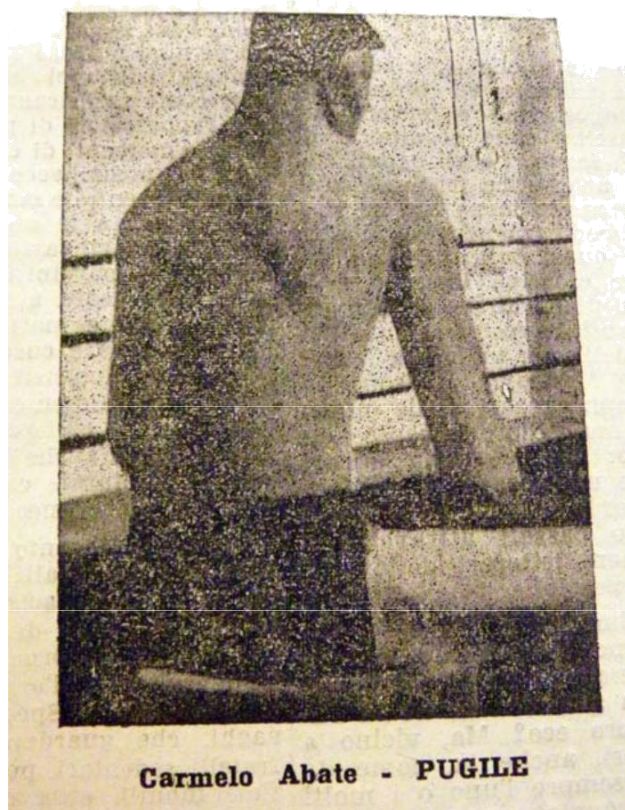
U. F. – a Rijeka 1937. godine

142. prilog: *San Francesco* – Carmelo Abbata

Jedan od umjetničkih radova izloženih na samostalnoj izložbi Carmela Abate u prostorijama G.

U. F. – a Rijeka 1937. godine

143. prilog: *Pugile* – Carmelo Abbata

Jedan od umjetničkih radova izloženih na samostalnoj izložbi Carmela Abate u prostorijama G.

U. F. – a Rijeka 1937. godine

144. prilog: *Autoritratto* – Luciano Alberti

Jedna od slika koja je bila izložena na samostalnoj izložbi Luciana Albertinija priređenoj u prostorijama G.U.F. – a u Rijeci 1938. godine

145. prilog: *Frutta e figura* – Eligio Finazzero Flori

Slika koja je bila izložena u dvorani *Artisti Giuliani* na *X. Mostra Sindacale del Carnaro* con la *partecipazione dei piu significativi artisti della Venezia Giulia* održane u Rijeci 1939. godine

GINO DE FINETTI „Tuffi a Brioni

146. prilog: *Tuffi a Brioni* – Gino de Finetti

Slika koja je bila izložena u dvorani *Artisti Giuliani* na *X. Mostra Sindacale del Carnaro con la partecipazione dei piu significativi artisti della Venezia Giulia* održane u Rijeci 1939. godine

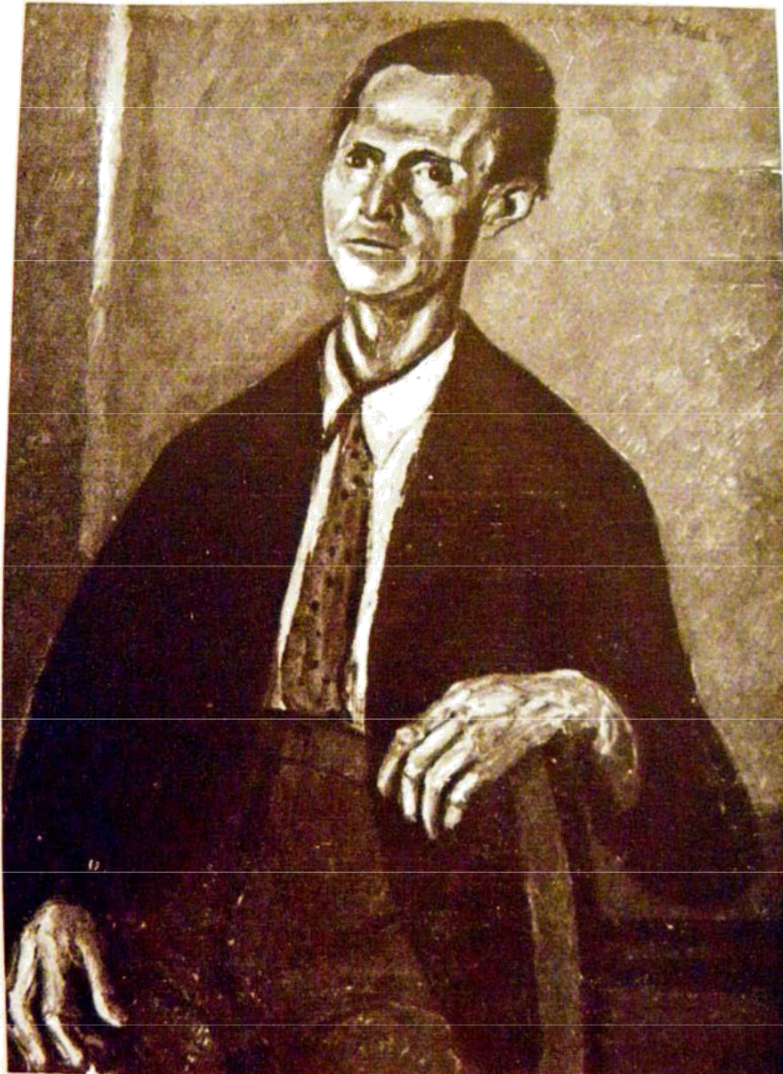
147. prilog: *Meditazione* – Adolfo Levier

Slika koja je bila izložena u dvorani *Artisti Giuliani* na *X. Mostra Sindacale del Carnaro con la partecipazione dei piu significativi artisti della Venezia Giulia* održane u Rijeci 1939. godine

148. prilog: *Meditazione* – Franco Orlando

Slika koja je bila izložena u dvorani *Artisti Giuliani* na *X. Mostra Sindacale del Carnaro con la partecipazione dei piu significativi artisti della Venezia Giulia* održane u Rijeci 1939. godine

FEDERICO RIGHI „Ritratto“

149. prilog: *Ritratto* – Federico Righi

Slika koja je bila izložena u dvorani *Artisti Giuliani* na *X. Mostra Sindacale del Carnaro con la partecipazione dei piu significativi artisti della Venezia Giulia* održane u Rijeci 1939. godine

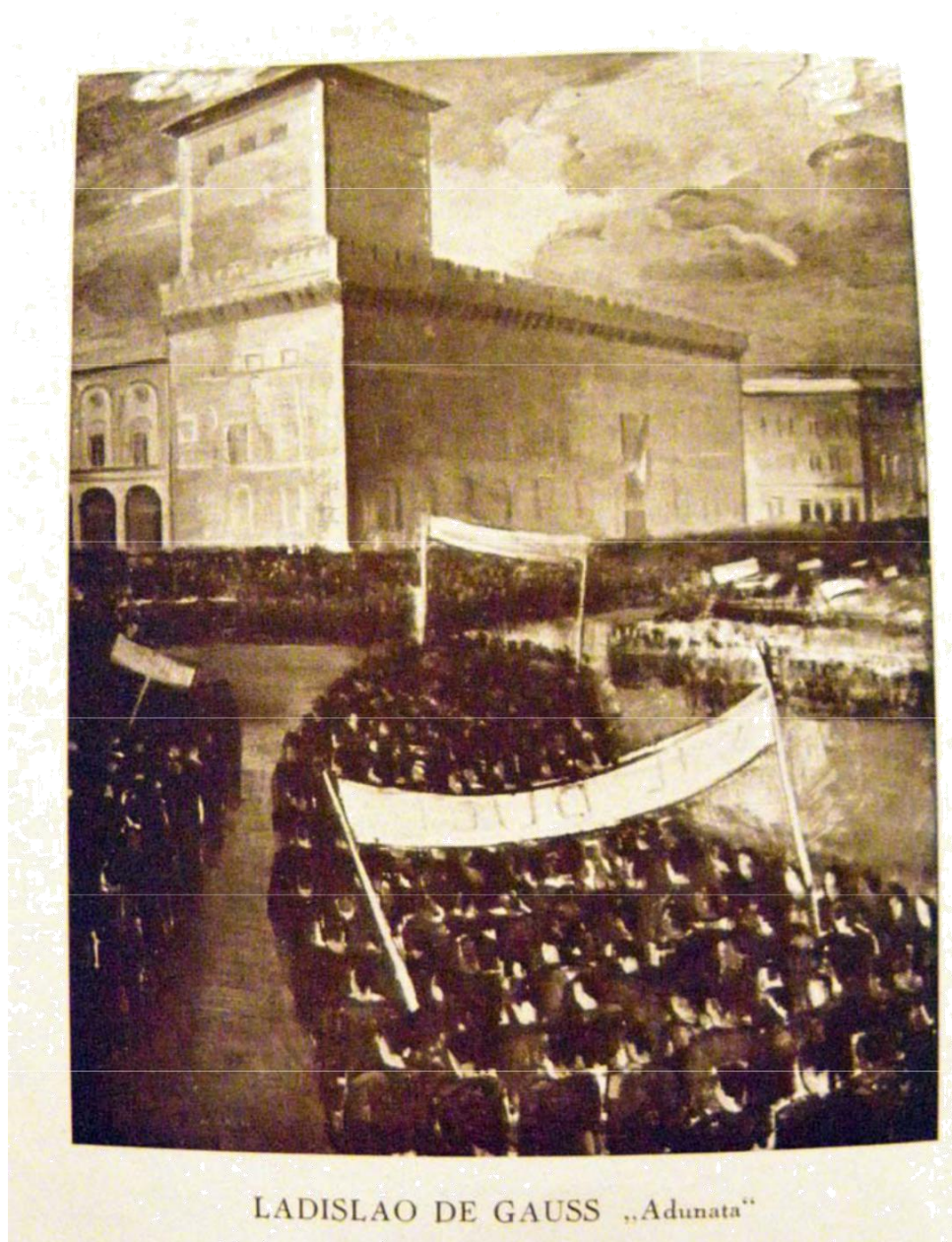
150. prilog: *Autoritratto* – Vera Scardino

Slika koja je bila izložena u dvorani *G. U. F.* na *X. Mostra Sindacale del Carnaro* con la *partecipazione dei piu significativi artisti della Venezia Giulia* održane u Rijeci 1939. godine

151. prilog: *Nudo (studio)* – Maria Arnold

Slika koja je bila izložena u V. dvorani na *X. Mostra Sindacale del Carnaro con la partecipazione dei piu significativi artisti della Venezia Giulia* održane u Rijeci 1939. godine

152. prilog: *Adunata* – Ladislao de Gauss

Slika koja je bila izložena u V. dvorani na *X. Mostra Sindacale del Carnaro con la partecipazione dei piu significativi artisti della Venezia Giulia* održane u Rijeci 1939. godine

153. prilog: *Paesaggio trentino (Tione)* – Oscarre Knollseisen

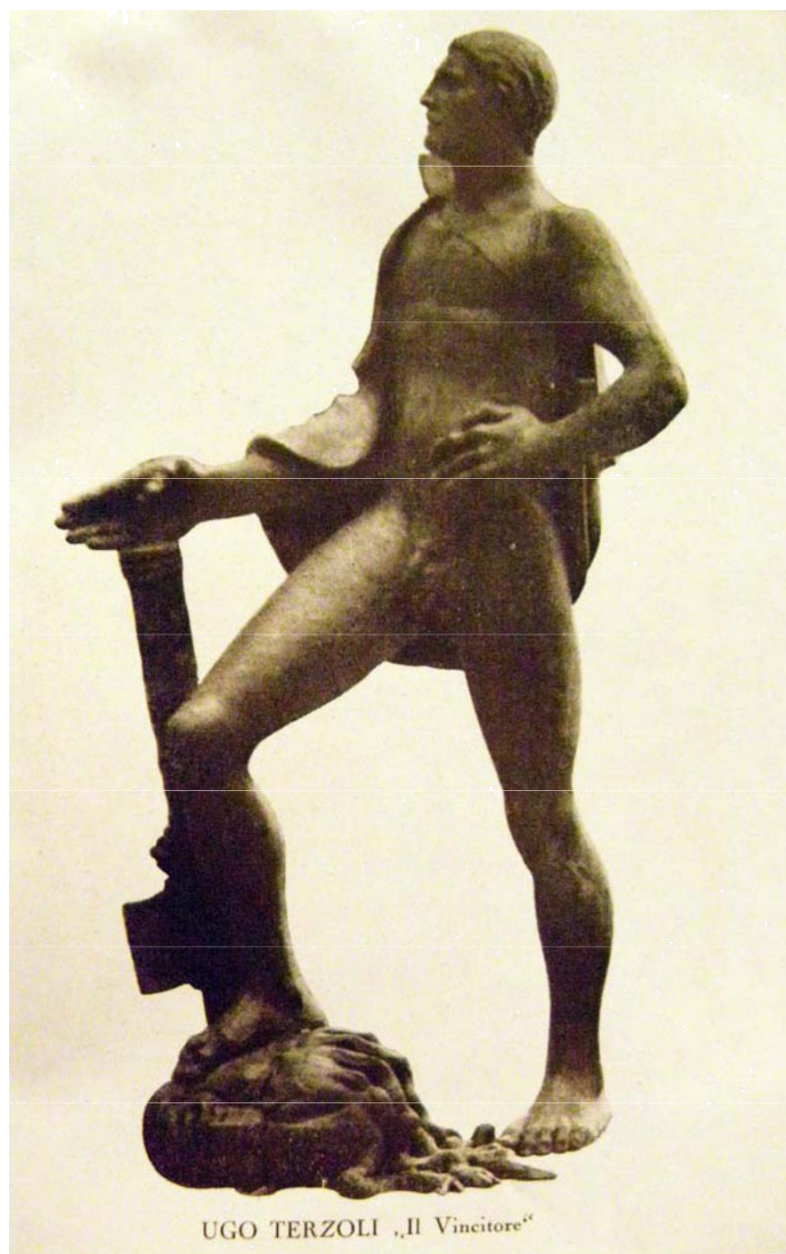
Slika koja je bila izložena u III. dvorani na X. *Mostra Sindacale del Carnaro con la partecipazione dei piu significativi artisti della Venezia Giulia* održane u Rijeci 1939. godine

ROMOLO VENUCCI „Ritratto“

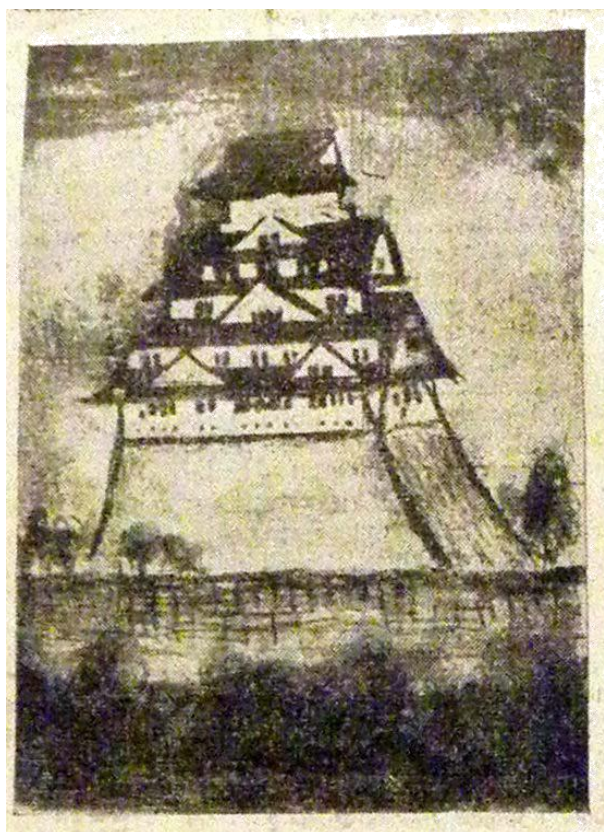
154. prilog: *Ritratto* – Romolo Venucci

Slika koja je bila izložena u IV. dvorani na X. *Mostra Sindacale del Carnaro con la partecipazione dei piu significativi artisti della Venezia Giulia* održane u Rijeci 1939. godine

155. prilog: *Il Vincitore* – Ugo Terzoli

Skulptura koja je bila izložena u IV. dvorani na X. *Mostra Sindacale del Carnaro con la partecipazione dei piu significativi artisti della Venezia Giulia* održane u Rijeci 1939. godine

156. prilog: Jedan od crteža sa izložbe *Mostra artistica delle scuole giapponesi* priredene u Rijeci 1940. godine

157. prilog: Jedan od crteža sa izložbe *Mostra artistica delle scuole giapponesi* priredene u Rijeci 1940. godine

158. prilog: *Bruno Mussolini* – Teodoro Russo

Slika koja je bila izložena na *XV. Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista*

Belle Arti della Venezia Giulia održane u Rijeci 1941. godine

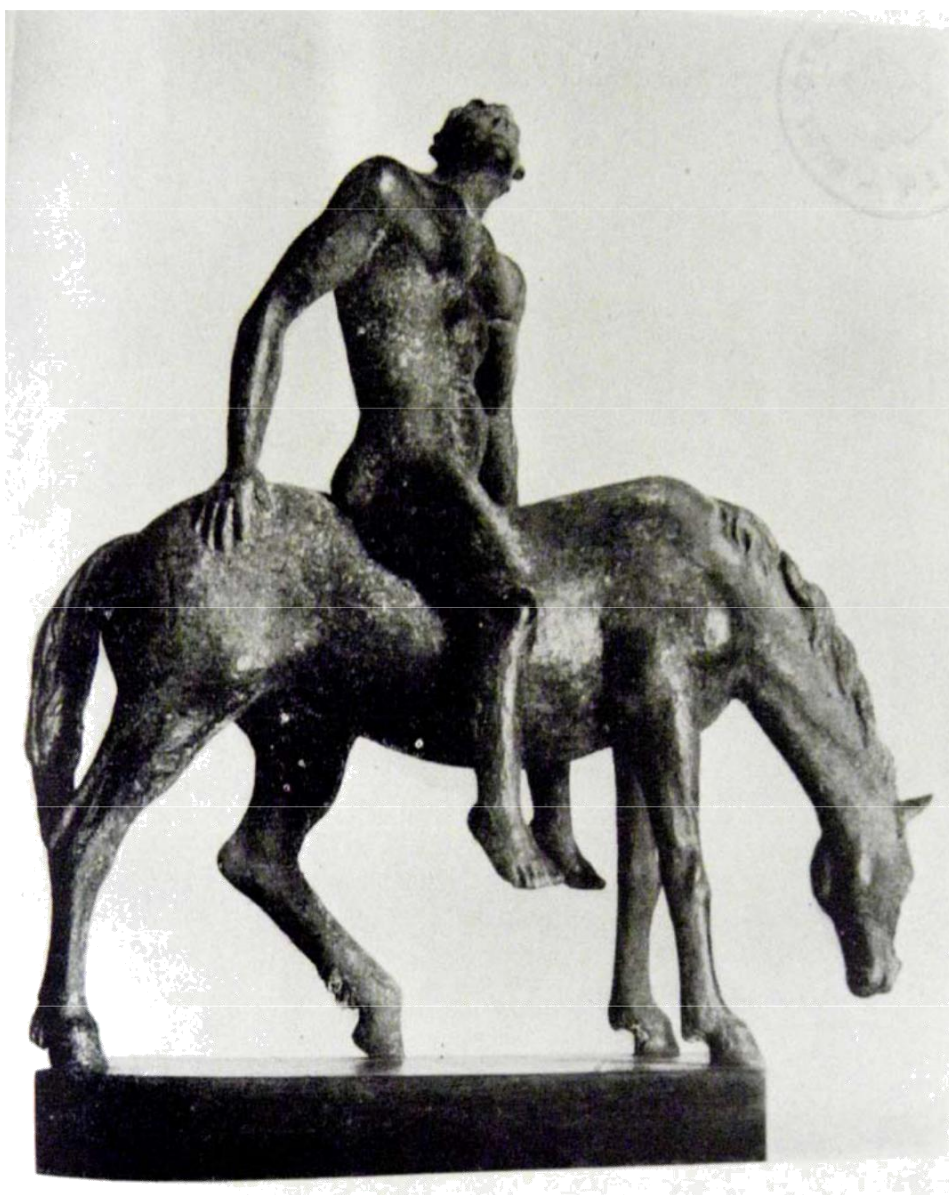
159. prilog: *Pioggia* – Romano Rossini

Slika koja je bila izložena na *XV. Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia Giulia* održane u Rijeci 1941. godine

160. prilog: *Maglia rosa* – Ladislao de Gauss

Slika koja je bila izložena na *XV. Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia Giulia* održane u Rijeci 1941. godine

161. prilog: *Uomo a cavallo* – Marcello Mascherini

Slika koja je bila izložena na *XV. Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista*

Belle Arti della Venezia Giulia održane u Rijeci 1941. godine

162. prilog: *Marionette* – Gino de Finetti

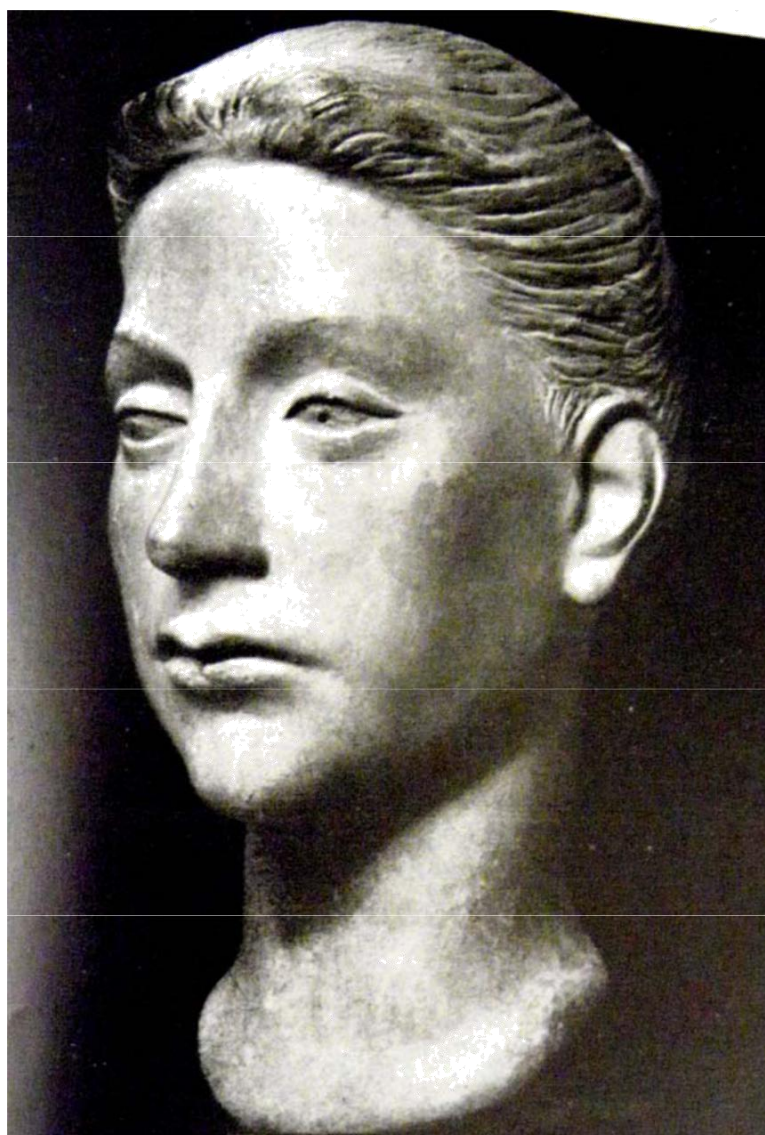
Slika koja je bila izložena na *XV. Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia Giulia* održane u Rijeci 1941. godine

163. prilog: *Elsa* – Mario Lannes

Slika koja je bila izložena na *XV. Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista*

Belle Arti della Venezia Giulia održane u Rijeci 1941. godine

164. prilog: *Olivia* – Ugo Cara

Slika koja je bila izložena na *XV. Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista*

Belle Arti della Venezia Giulia održane u Rijeci 1941. godine

165. prilog: *Valle degli ulivi* – Franco Orlando

Slika koja je bila izložena na *XV. Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista*

Belle Arti della Venezia Giulia održane u Rijeci 1941. godine

166. prilog: *Circe* – Carlo Sbisà

Slika koja je bila izložena na *XV. Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista*

Belle Arti della Venezia Giulia održane u Rijeci 1941. godine

167. prilog: *Fiori* – Ramiro Meng

Slika koja je bila izložena na *XV. Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista*

Belle Arti della Venezia Giulia održane u Rijeci 1941. godine

168. prilog: *Lontananze* – Napoleone Fiumi

Slika koja je bila izložena na XV. *Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista*

Belle Arti della Venezia Giulia održane u Rijeci 1941. godine

169. prilog: *Paesaggio* – Gianni Brumatti

Slika koja je bila izložena na *XV. Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia Giulia* održane u Rijeci 1941. godine

170. prilog: *Ritratto del cav. G. Gianese* – Adolfo Levier

Slika koja je bila izložena na *XV. Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista*

Belle Arti della Venezia Giulia održane u Rijeci 1941. godine

171. prilog: *Aringhe* – Federico Righi

Slika koja je bila izložena na *XV. Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia Giulia* održane u Rijeci 1941. godine

172. prilog: *Piazza della Liberta* – Luciano Posar

Slika koja je bila izložena na *XV. Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista*

Belle Arti della Venezia Giulia održane u Rijeci 1941. godine

173. prilog: *Piccolo tirolese* – Giuseppe Cesar

Slika koja je bila izložena na XV. *Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista*

Belle Arti della Venezia Giulia održane u Rijeci 1941. godine

174. prilog: *Paesaggio alpestre* – Maria Arnold

Slika koja je bila izložena na *XV. Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista*

Belle Arti della Venezia Giulia održane u Rijeci 1941. godine

175. prilog: *Ritratto* – Anita Antoniazio

Slika koja je bila izložena na *XV. Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista*

Belle Arti della Venezia Giulia održane u Rijeci 1941. godine

176. prilog: *Volosca* – Miranda Raicich

Slika koja je bila izložena na *XV. Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista*

Belle Arti della Venezia Giulia održane u Rijeci 1941. godine

177. prilog: *Ritratto* – Margherita Bembina

Slika koja je bila izložena na *XV. Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista*

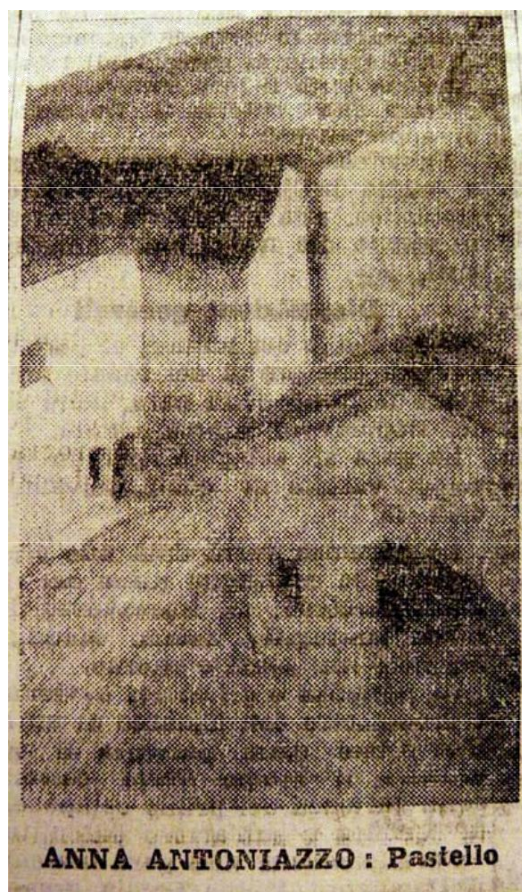
Belle Arti della Venezia Giulia održane u Rijeci 1941. godine

178. prilog: *Specchio d'acqua* – Marcello Mascherini

Slika koja je bila izložena na XV. *Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista*

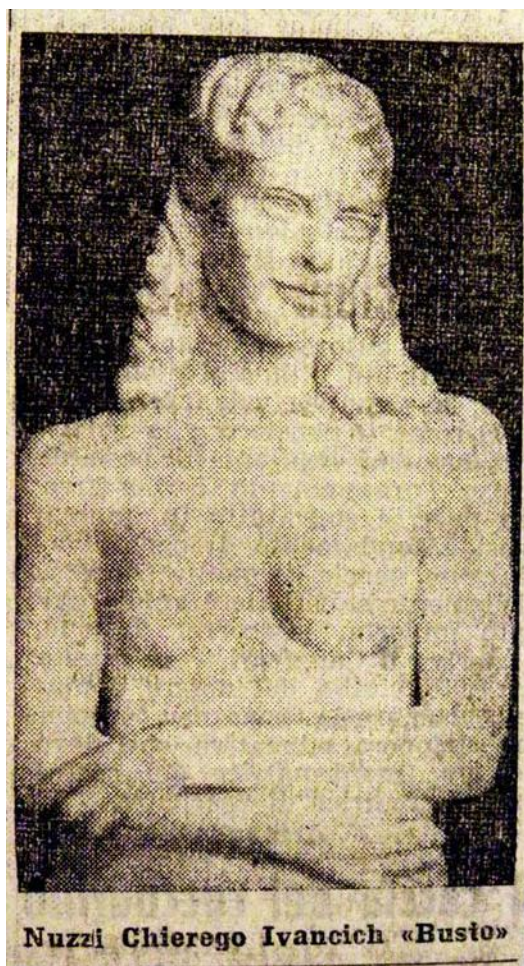
Belle Arti della Venezia Giulia održane u Rijeci 1941. godine

179. prilog: *Pastello* – Anita (Anna) Antoniazzo

Slika koja je bila izložena na *XV. Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista*

Belle Arti della Venezia Giulia održane u Rijeci 1941. godine

180. prilog: *Busto* – Nuzzi Chierogo Ivancich

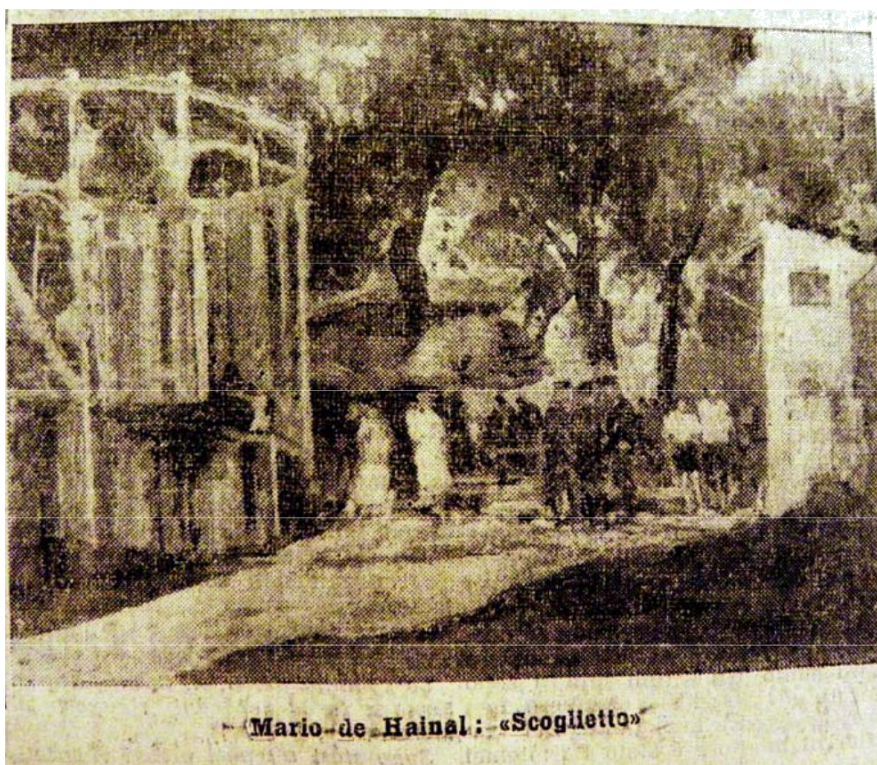
Slika koja je bila izložena na *XV. Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista*

Belle Arti della Venezia Giulia održane u Rijeci 1941. godine

181. prilog: *Natura morta* – Vera Scardino

Slika koja je bila izložena na XV. *Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia Giulia* održane u Rijeci 1941. godine

182. prilog: *Scoglietto* – Mario de Hajnal

Slika koja je bila izložena na *XV. Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia Giulia* održane u Rijeci 1941. godine

Popis radova slikovnoga priloga:

1. *Giovinezza* – Mario de Hajnal

Katalog *Prima Esposizione Fiumana Internazionale di Belle Arti, Fiume*. Fiume: Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.1925., str. 65.

2. *Riposo (Porto di Fiume)* – Carlo Ostrogovich

Katalog *Prima Esposizione Fiumana Internazionale di Belle Arti, Fiume*. Fiume: Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.1925., str. 67.

3. *Processione in Montagna* – Gaetano Bocchetti

Katalog *Prima Esposizione Fiumana Internazionale di Belle Arti, Fiume*. Fiume: Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.1925., str. 69.

4. *L'albero morto (Sicilia)* – Vettore Zanetti Zilla

Katalog *Prima Esposizione Fiumana Internazionale di Belle Arti, Fiume*. Fiume: Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.1925., str. 71.

5. *Lavoro* – Milenko Gjurić

Katalog *Prima Esposizione Fiumana Internazionale di Belle Arti, Fiume*. Fiume: Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.1925., str. 73.

6. *Re Alessandro I. e Regina Maria (bronca)* – Rudolf Valdec

Katalog *Prima Esposizione Fiumana Internazionale di Belle Arti, Fiume*. Fiume: Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.1925., str. 75.

7. *Ritratto del Conte Szapary* – Gyula Benczur

Katalog *Prima Esposizione Fiumana Internazionale di Belle Arti, Fiume*. Fiume: Stabilimento

Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.1925., str. 77.

8. *Ho Cinque* – Joso Bužan

Katalog *Prima Esposizione Fiumana Internazionale di Belle Arti, Fiume*. Fiume: Stabilimento
Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.1925., str. 79.

9. *Ai Caduti di Fiume* (Umjetnička skica u gipsu) – Ugo Terzoli

Katalog *Prima Esposizione Fiumana Internazionale di Belle Arti, Fiume*. Fiume: Stabilimento
Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.1925., str. 81.

10. *La Matassa* – Vincenzo Irolli

Katalog *Prima Esposizione Fiumana Internazionale di Belle Arti, Fiume*. Fiume: Stabilimento
Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.1925., str. 83.

Komemorativna medalja *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti* – Ugo Terzoli

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:
Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 3.

Note Tristi – Vincenzo Irolli

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:
Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 139.

13. *Ritratto della mia bambina* – Cesare Peruzzi

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:
Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 141.

14. *La donna dormente* – Amleto Cataldi

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 143.

15. *Contadina* – Ugo Ortona

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 145.

16. *Primi raggi* – Giovanni Lomi

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 147.

17. *Il carro pesante* – Umberto Coromaldi

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 149.

18. *Ritratto della signora P.* – Romano Romanelli

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 151.

19. *Paese del Cilento* – Biagio Mercandante

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 153.

20. *Testa di bambina* – Adolfo Baldini

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 155.

21. *Rialto* – Carlo Ostrogovich

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 157.

22. *Spavento* – Mario de Hajnal

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 159.

23. *In laguna* – Alessandro Pomi

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 161.

24. *Il mare di Capri* – Giuseppe Casciaro

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 163.

25. *Autoritratto* – Antonio Mancini

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 165.

26. *Bimbo dell'Asilo* – Giuseppe de Martino

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 167.

27. *Il filosofo* – Vincenzo Gemito

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 169.

28. *Mattino di Primavera (Drenova)* – Cornelio di Gusti – Zustovich

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 171.

29. *Il vaso verde di Murano* – Nicola Fabricatore

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 173.

30. *Momento musicale* – Giannino Marchig

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 175.

31. *Ebbro* – Bernardo Balestrieri

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 177.

32. *La vecchia Usina del gas (Budapest)* – Giovanni Czencz

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 179.

33. *Sole e polvere* – Bela Ivanyi–Grunwald

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 181.

34. *Paesaggio del Taban (Budapest)* – Giulio Hary

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 183.

35. *Lustra scarpe* – Oscar Glatz

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 185.

36. *Campi* – Dionigi Csanky

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 187.

37. *Gardino del Museo (Budapest)* – Bela Dery

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 189.

38. *Pescatori* – Giovanni Vaszary

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 191.

39. *Piazza Feher Sas (Budapest)* – Adolfo Fenyés

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 193.

40. *Ritratto di Conrad Veidt* – Francesco Sidlo

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 195.

41. *Alla sagra* – Joso Bužan

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 197.

42. *Fonderia de Campane* – Milenko D. Gjuric

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 199.

43. *Motivo del Litorale* – Vlaho Pečenac

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 201.

44. *Construzione a Praga* – A. J. Alex

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 203.

45. *Interno di chiesa* – V. Kralj Megimurec

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 205.

46. *Paesaggio* – Karel Vik

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 207.

47. *Vecchi* – Elko Justin

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 209.

48. *Monaci del convento* – Vasilije Zahariev

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 211.

49. *Rovine di Rems* – T. F. Šimon

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 213.

50. *Madonna* – Hinko Smrekar

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 215.

51. *Ponte dei Sospiri (Venezia)* – Zvonimir A. Lukinovic

Katalog *Seconda Esposizione Internazionale di Belle Arti della citta di Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A.,1927., str. 217.

52. *La Corona di S. Giovanni* – Djalma Stultus

Katalog *V.Mostra Regionale d'Arte*. Udine: Edizioni d'arte de la tip. Fiorini,1931., str. 53.

53. *Autoritratto* – Livio Bondi

Katalog *V.Mostra Regionale d'Arte*. Udine: Edizioni d'arte de la tip. Fiorini,1931., str. 55.

54. *Ritratto del Sig. Scattola* – Livio Bondi

Katalog *V.Mostra Regionale d'Arte*. Udine: Edizioni d'arte de la tip. Fiorini,1931., str. 57.

55. *Dal mio poggiolo* – Finazzer – Flori Eligio

Katalog *V.Mostra Regionale d'Arte*. Udine: Edizioni d'arte de la tip. Fiorini,1931., str. 59.

56. *Gregge allo stagno* – Marco Davanzo

Katalog *V.Mostra Regionale d'Arte*. Udine: Edizioni d'arte de la tip. Fiorini,1931., str. 61.

57. *Primavera* – Marcello Masherini

Katalog *V.Mostra Regionale d'Arte*. Udine: Edizioni d'arte de la tip. Fiorini,1931., str. 63.

58. *Nello studio* – Bruno Ferrario

Katalog *V.Mostra Regionale d'Arte*. Udine: Edizioni d'arte de la tip. Fiorini,1931., str. 65.

59. *Serenita* – Alessandro del Torso

Katalog *V.Mostra Regionale d'Arte*. Udine: Edizioni d'arte de la tip. Fiorini, 1931., str. 67.

60. *La Venere della Scaletta* – Carlo Sbisà

Katalog *V.Mostra Regionale d'Arte*. Udine: Edizioni d'arte de la tip. Fiorini, 1931., str. 69.

61. *Autoritratto* – Alessandro Filipponi

Katalog *V.Mostra Regionale d'Arte*. Udine: Edizioni d'arte de la tip. Fiorini, 1931., str. 71.

62. *Paese* – Adolfo Levier

Katalog *V.Mostra Regionale d'Arte*. Udine: Edizioni d'arte de la tip. Fiorini, 1931., str. 73.

63. *Studio di ambiente* – Giuseppe Barazzutti

Katalog *V.Mostra Regionale d'Arte*. Udine: Edizioni d'arte de la tip. Fiorini, 1931., str. 75.

64. *Bimbo con mela* – Mario di Montecconi

Katalog *V.Mostra Regionale d'Arte*. Udine: Edizioni d'arte de la tip. Fiorini, 1931., str. 77.

65. *Statua naufragata* – Arturo Nathan

Katalog *V.Mostra Regionale d'Arte*. Udine: Edizioni d'arte de la tip. Fiorini, 1931., str. 79.

66. *Il mattino sul lago* – Antonio Cargnel Vittore

Katalog *V.Mostra Regionale d'Arte*. Udine: Edizioni d'arte de la tip. Fiorini, 1931., str. 81.

67. *Girone di Cresima a Biadene* – Antonio Cargnel Vittore

Katalog *V.Mostra Regionale d'Arte*. Udine: Edizioni d'arte de la tip. Fiorini, 1931., str. 83.

68. *Fecunditas* – Joannes Pellis

Katalog *V.Mostra Regionale d'Arte*. Udine: Edizioni d'arte de la tip. Fiorini, 1931., str. 85.

69. *Ragazzo italiano* – Giannino Marchig

Katalog *V.Mostra Regionale d'Arte*. Udine: Edizioni d'arte de la tip. Fiorini, 1931., str. 87.

70. *Villa a Pallanza* – Fred Pittino

Katalog *V.Mostra Regionale d'Arte*. Udine: Edizioni d'arte de la tip. Fiorini, 1931., str. 89.

71. *Figura in verde* – Giovanni Saccomani

Katalog *V.Mostra Regionale d'Arte*. Udine: Edizioni d'arte de la tip. Fiorini, 1931., str. 91.

72. *Ritratto di Sandro Filipponi* – Dino Basaldella

Katalog *V.Mostra Regionale d'Arte*. Udine: Edizioni d'arte de la tip. Fiorini, 1931., str. 93.

73. *Amiche* – Ernesto Mitri

Katalog *V.Mostra Regionale d'Arte*. Udine: Edizioni d'arte de la tip. Fiorini, 1931., str. 95.

74. *Forcella Digola* – Marcelliano Canciani

Katalog *V.Mostra Regionale d'Arte*. Udine: Edizioni d'arte de la tip. Fiorini, 1931., str. 97.

75. *Medaglia per la Motonave „Saturnia“* – Aurelio Mistruzzi

Katalog *V.Mostra Regionale d'Arte*. Udine: Edizioni d'arte de la tip. Fiorini, 1931., str. 99.

76. *Il Ballo del Villaggio* – Fernando Nouliau

Katalog *V.Mostra Regionale d'Arte*. Udine: Edizioni d'arte de la tip. Fiorini, 1931., str. 101.

77. *Testa* – Ugo Cara

Katalog *V.Mostra Regionale d'Arte*. Udine: Edizioni d'arte de la tip. Fiorini, 1931., str. 103.

78. *Seminatrice* – Candido Grassi

Katalog *V.Mostra Regionale d'Arte*. Udine: Edizioni d'arte de la tip. Fiorini, 1931., str. 105.

79. *La Modella* – Giuppi Grinover

Katalog *V.Mostra Regionale d'Arte*. Udine: Edizioni d'arte de la tip. Fiorini, 1931., str. 107.

80. *La canzone di Natale* – Vittorio Bergagna

Katalog *V.Mostra Regionale d'Arte*. Udine: Edizioni d'arte de la tip. Fiorini, 1931., str. 109.

81. *Tra due luci* – August de Stadler

Katalog *Mostra d'Arte a beneficio del Comitato di patronato dell'Opera Nazionale Maternita e Infanzia* – August de Stadler, *Abbazia*. Fiume: Tipografia Commerciale, 1933.

82. *Alle sorgenti del Piave – Il peralba* – August de Stadler

Katalog *Mostra d'Arte a beneficio del Comitato di patronato dell'Opera Nazionale Maternita e Infanzia* – August de Stadler, *Abbazia*. Fiume: Tipografia Commerciale, 1933.

83. *Al Castello di Conegliano* – August de Stadler

Katalog *Mostra d'Arte a beneficio del Comitato di patronato dell'Opera Nazionale Maternita e Infanzia* – August de Stadler, *Abbazia*. Fiume: Tipografia Commerciale, 1933.

84. *Sul Carnaro* – August de Stadler

Katalog *Mostra d'Arte a beneficio del Comitato di patronato dell'Opera Nazionale Maternita e Infanzia* – August de Stadler, *Abbazia*. Fiume: Tipografia Commerciale, 1933.

85. *Sulle rive del Carnaro* – August de Stadler

Katalog *Mostra d'Arte a beneficio del Comitato di patronato dell'Opera Nazionale Maternita e Infanzia* – August de Stadler, *Abbazia*. Fiume: Tipografia Commerciale, 1933.

86. *Il Sile – aquinto di Treviso* – August de Stadler

Katalog *Mostra d'Arte a beneficio del Comitato di patronato dell'Opera Nazionale Maternita e Infanzia* – August de Stadler, *Abbazia*. Fiume: Tipografia Commerciale, 1933.

87. *Vele chiogiotte* – August de Stadler

Katalog *Mostra d'Arte a beneficio del Comitato di patronato dell'Opera Nazionale Maternita e Infanzia* – August de Stadler, Abbazia. Fiume: Tipografia Commerciale, 1933.

88. *La Bottega del Rigattiere* – August de Stadler

Katalog *Mostra d'Arte a beneficio del Comitato di patronato dell'Opera Nazionale Maternita e Infanzia* – August de Stadler, Abbazia. Fiume: Tipografia Commerciale, 1933.

89. *Ingresso al Castello di Conegliano* – August de Stadler

Katalog *Mostra d'Arte a beneficio del Comitato di patronato dell'Opera Nazionale Maternita e Infanzia* – August de Stadler, Abbazia, Tipografia Commerciale, Fiume, 1933.

90. *Paesaggio montano* – August de Stadler

Katalog *Mostra d'Arte a beneficio del Comitato di patronato dell'Opera Nazionale Maternita e Infanzia* – August de Stadler, Abbazia. Fiume: Tipografia Commerciale, 1933.

91. *Lo Stagno* – August de Stadler

Katalog *Mostra d'Arte a beneficio del Comitato di patronato dell'Opera Nazionale Maternita e Infanzia* – August de Stadler, Abbazia. Fiume: Tipografia Commerciale, 1933.

92. *Interno* – August de Stadler

Katalog *Mostra d'Arte a beneficio del Comitato di patronato dell'Opera Nazionale Maternita e Infanzia* – August de Stadler, Abbazia. Fiume: Tipografia Commerciale, 1933.

93. *Ritratto di Signora* – Maria Arnold

Katalog *VI. Esposizione Sindacale d'Arte – Decennale dell'Annessione, Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A., 1934.

94. *Donna d'Atzara (Sardegna)* – Pina Besson

Katalog *VI. Esposizione Sindacale d'Arte – Decennale dell'Annessione, Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A., 1934.

95. *Madonna* – Pina Besson

Katalog *VI. Esposizione Sindacale d'Arte – Decennale dell'Annessione, Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A., 1934.

96. *Dalla finestra dopo la navicata* – Edoardo Bianchi

Katalog *VI. Esposizione Sindacale d'Arte – Decennale dell'Annessione, Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A., 1934.

97. *Bagnante* – Ladislao de Gauss

Katalog *VI. Esposizione Sindacale d'Arte – Decennale dell'Annessione, Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A., 1934.

98. *Piazza delle Erbe* – Cornelio di Giusti – Zustovich

Katalog *VI. Esposizione Sindacale d'Arte – Decennale dell'Annessione, Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A., 1934.

99. *Studio per ritratto* – Mario de Haynal

Katalog *VI. Esposizione Sindacale d'Arte – Decennale dell'Annessione, Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A., 1934.

100. *Impressione* – Nino Marussi

Katalog *VI. Esposizione Sindacale d'Arte – Decennale dell'Annessione, Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A., 1934.

101. *Apriano* – Miranda Raicich

Katalog *VI. Esposizione Sindacale d'Arte – Decennale dell'Annessione, Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A., 1934.

102. *Sulla Senna* – Odino Saftich

Katalog *VI. Esposizione Sindacale d'Arte – Decennale dell'Annessione, Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A., 1934.

103. *Fiume nel Decennale* – Augusto de Stadler

Katalog *VI. Esposizione Sindacale d'Arte – Decennale dell'Annessione, Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A., 1934.

104. *Ritratto* – Edoardo Trevese

Katalog *VI. Esposizione Sindacale d'Arte – Decennale dell'Annessione, Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A., 1934.

105. *L' Arcangelo (particolare)* – Edoardo Trevese

Katalog *VI. Esposizione Sindacale d'Arte – Decennale dell'Annessione, Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A., 1934.

106. *Ragazza di Mune* – Carmino Butcovich – Visintini

Katalog *VI. Esposizione Sindacale d'Arte – Decennale dell'Annessione, Fiume*. Fiume:

Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A., 1934.

107. *Fotografija hodnika*

Katalog *Concorso Nazionale per il Monumento al Legionario Fiumano – VII. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro, Fiume*. Fiume: Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A., 1935., str. 35.

108. Fotografija hodnika

Katalog Concorso Nazionale per il Monumento al Legionario Fiumano – VII. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro, Fiume. Fiume: Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A., 1935., str. 37.

109. Fotografija hodnika

Katalog Concorso Nazionale per il Monumento al Legionario Fiumano – VII. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro, Fiume. Fiume: Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A., 1935., str. 39.

110. Fotografija hodnika

Katalog Concorso Nazionale per il Monumento al Legionario Fiumano – VII. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro, Fiume. Fiume: Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A., 1935., str. 41.

111. *Mia mamma* – Ladislao de Gauss

Katalog Concorso Nazionale per il Monumento al Legionario Fiumano – VII. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro, Fiume. Fiume: Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A., 1935., str. 45.

112. *Pescatori in riposo* – Ladislao de Gauss

Katalog Concorso Nazionale per il Monumento al Legionario Fiumano – VII. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro, Fiume. Fiume: Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A., 1935., str. 47.

113. *Creola* – Maria Arnold

Katalog *Concorso Nazionale per il Monumento al Legionario Fiumano – VII. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro, Fiume*. Fiume: Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A., 1935., str. 49.

114. *Interno di studio* – Maria Arnold

Katalog *Concorso Nazionale per il Monumento al Legionario Fiumano – VII. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro, Fiume*. Fiume: Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A., 1935., str. 51.

115. *Via Segantini, notturno* – Edoardo Bianchi

Katalog *Concorso Nazionale per il Monumento al Legionario Fiumano – VII. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro, Fiume*. Fiume: Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A., 1935., str. 53.

116. *Giovane ungherese* – Edoardo Trevese

Katalog *Concorso Nazionale per il Monumento al Legionario Fiumano – VII. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro, Fiume*. Fiume: Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A., 1935., str. 55.

117. *Rucavazzo* – Marcello Ostrogovich

Katalog *Concorso Nazionale per il Monumento al Legionario Fiumano – VII. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro, Fiume*. Fiume: Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A., 1935., str. 57.

118. *Donna* – Miranda Raicich

Katalog *Concorso Nazionale per il Monumento al Legionario Fiumano – VII. Mostra Sindacale*

d'Arte della Provincia del Carnaro, Fiume. Fiume: Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A., 1935., str. 59.

119. *Canale di Fianona* – Oscarre Knollseisen

Katalog *Concorso Nazionale per il Monumento al Legionario Fiumano – VII. Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro, Fiume.* Fiume: Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, S.A., 1935., str. 61.

120. *Il sepolcro vuoto* – Armando Baldinelli

Katalog XV. *Mostra d'Incisione Italiana Moderna del Sindacato Nazionale Fascista Belle Arti – Sezione bianco e nero, Abbazia.* Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1936., str. 25.

121. *Piante grasse* – Luigi Bertolini

Katalog XV. *Mostra d'Incisione Italiana Moderna del Sindacato Nazionale Fascista Belle Arti Sezione bianco e nero, Abbazia.* Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1936., str. 27.

122. *Il Foro di Augusto* – Lino Biancohi Barriviera

Katalog XV. *Mostra d'Incisione Italiana Moderna del Sindacato Nazionale Fascista Belle Arti Sezione bianco e nero, Abbazia.* Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1936., str. 29.

123. *Bettola* – Giorgio Carta

Katalog XV. *Mostra d'Incisione Italiana Moderna del Sindacato Nazionale Fascista Belle Arti Sezione bianco e nero, Abbazia.* Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1936., str.

31.

124. *Paesaggio Urbinate* – Leonardo Castellani

Katalog XV. *Mostra d'Incisione Italiana Moderna del Sindacato Nazionale Fascista Belle Arti*
Sezione bianco e nero, Abbazia. Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1936., str.

33.

125. *La capana* – Mario Delitala

Katalog XV. *Mostra d'Incisione Italiana Moderna del Sindacato Nazionale Fascista Belle Arti*
Sezione bianco e nero, Abbazia. Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1936., str.

35.

126. *Testa di vecchio* – Stanislao Dessy

Katalog XV. *Mostra d'Incisione Italiana Moderna del Sindacato Nazionale Fascista Belle Arti*
Sezione bianco e nero, Abbazia. Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1936., str.

39.

128. *Il ponte dell'Ariccia* – Lino Lipinski

Katalog XV. *Mostra d'Incisione Italiana Moderna del Sindacato Nazionale Fascista Belle Arti*
Sezione bianco e nero, Abbazia. Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1936., str.

41.

129. *Monte mario* – Diego Pettinelli

Katalog XV. *Mostra d'Incisione Italiana Moderna del Sindacato Nazionale Fascista Belle Arti*
Sezione bianco e nero, Abbazia. Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1936., str.

43.

130. *Paesaggio* – Anita (Anna) Antoniazzo

Katalog VIII. *Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro - Mostra Retrospettiva del pittore Enrico Fonda, Fiume*. Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1936., str. 25.

131. *Minnje* – Mario de Hajnal

Katalog VIII. *Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro - Mostra Retrospettiva del pittore Enrico Fonda, Fiume*. Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1936., str. 27.

132. *Abbazia mattutina* – Cornelio di Giusti – Zustovich

Katalog VIII. *Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro - Mostra Retrospettiva del pittore Enrico Fonda, Fiume*. Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1936., str. 29.

133. *Il Porto a Volosca* – Antonio Romanczuk

Katalog VIII. *Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro - Mostra Retrospettiva del pittore Enrico Fonda, Fiume*. Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1936., str. 31.

134. *Allegoria per fontana (Indeficieneter)* – Ugo Terzoli

Katalog VIII. *Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro - Mostra Retrospettiva del pittore Enrico Fonda, Fiume*. Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1936., str. 33.

135. *Il Ferro* – Edoardo Trevese

Katalog VIII. *Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro - Mostra Retrospettiva del pittore Enrico Fonda, Fiume.* Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1936., str. 35.

136. *Due ritratti (L'Artista e la moglie)* – Enrico Fonda

Katalog VIII. *Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro - Mostra Retrospettiva del pittore Enrico Fonda, Fiume.* Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1936., str. 23.

137. *La Senna d'inverno* – Enrico Fonda

Katalog VIII. *Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro - Mostra Retrospettiva del pittore Enrico Fonda, Fiume.* Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1936., str. 25.

138. *Pont d'Archiveche* – Enrico Fonda

Katalog VIII. *Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro - Mostra Retrospettiva del pittore Enrico Fonda, Fiume.* Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1936., str. 27.

139. *Sobborgo di Parigi* – Enrico Fonda

Katalog VIII. *Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro - Mostra Retrospettiva del pittore Enrico Fonda, Fiume.* Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1936., str. 29.

140. *Nello studio dell'artista* – Enrico Fonda

Katalog VIII. *Mostra Sindacale d'Arte della Provincia del Carnaro - Mostra Retrospettiva del*

pittore Enrico Fonda, Fiume. Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1936., str.

31.

141. *Maternita* – Carmelo Abbata

Pagina mensile a cura del Gruppo Universitario Fascista del Carnaro. *La Vedetta d'Italia. Fiume,*
27. lipanj 1937, str. 3.

142. *San Fracesco* – Carmelo Abbata

La Vedetta d'Italia. Fiume, 11. srpanj 1937., str. 6.

143. *Pugile* – Carmelo Abbata

Pagina mensile a cura del Gruppo Universitario Fascista del Carnaro. *La Vedetta d'Italia. Fiume,*
21. studeni 1937, str. 3.

144. *Autoritratto* – Luciano Alberti

La Vedetta d'Italia. Fiume, 24. travanj 1938., str. 5.

145. *Frutta e figura* – Eligio Finazzer Flori

Katalog X. *Mostra Sindacale d'Arte del Carnaro con la partecipazione dei piu significativi artisti della Venezia Giulia, Fiume. Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1939., str. 17.*

146. *Tuffi a Brioni* – Gino de Finetti

Katalog X. *Mostra Sindacale d'Arte del Carnaro con la partecipazione dei piu significativi artisti della Venezia Giulia, Fiume. Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1939., str. 19.*

147. *Meditazione* – Adolfo Levier

Katalog X. *Mostra Sindacale d'Arte del Carnaro con la partecipazione dei piu significativi artisti della Venezia Giulia, Fiume. Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1939., str. 21.*

148. *Meditazione* – Franco Orlando

Katalog X. *Mostra Sindacale d'Arte del Carnaro con la partecipazione dei piu significativi artisti della Venezia Giulia, Fiume*. Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1939., str. 23.

149. *Ritratto* – Federico Righi

Katalog X. *Mostra Sindacale d'Arte del Carnaro con la partecipazione dei piu significativi artisti della Venezia Giulia, Fiume*. Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1939., str. 25.

150. *Autoritratto* – Vera Scardino

Katalog X. *Mostra Sindacale d'Arte del Carnaro con la partecipazione dei piu significativi artisti della Venezia Giulia, Fiume*. Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1939., str. 27.

151. *Nudo (studio)*– Maria Arnold

Katalog X. *Mostra Sindacale d'Arte del Carnaro con la partecipazione dei piu significativi artisti della Venezia Giulia, Fiume*. Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1939., str. 29.

152. *Adunata* – Ladislao de Gauss

Katalog X. *Mostra Sindacale d'Arte del Carnaro con la partecipazione dei piu significativi artisti della Venezia Giulia, Fiume*. Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1939., str. 31.

153. *Paesaggio trentino (Tione)*– Oscarre Knollseisen

Katalog X. *Mostra Sindacale d'Arte del Carnaro con la partecipazione dei piu significativi artisti della Venezia Giulia, Fiume*. Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1939., str. 33.

154. *Ritratto* – Romolo Venucci

Katalog X. *Mostra Sindacale d'Arte del Carnaro con la partecipazione dei piu significativi artisti della Venezia Giulia, Fiume*. Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1939., str. 35.

155. *Il Vincitore* – Ugo Terzoli

Katalog X. *Mostra Sindacale d'Arte del Carnaro con la partecipazione dei piu significativi artisti della Venezia Giulia, Fiume*. Fiume: Stabilim. Tipogr. de La Vedetta d'Italia, S.A., 1939., str. 37.

Jedan od crteža sa izložbe *Mostra artistica delle scuole giapponesi La*

Vedetta d'Italia. Fiume: 3. siječanj 1940., str. 4.

Jedan od crteža sa izložbe *Mostra artistica delle scuole giapponesi La*

Vedetta d'Italia. Fiume: 6. siječanj 1940., str. 3.

Bruno Mussolini – Teodoro Russo

Katalog XV. *Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia Giulia, Fiume*. Trieste: La Modernografica, 1941., str. 41.

159. *Pioggia* – Romano Rossini

Katalog XV. *Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia Giulia, Fiume*. Trieste: La Modernografica, 1941., str. 43.

160. *Maglia rosa* – Ladislao de Gauss

Katalog XV. *Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia Giulia, Fiume*. Trieste: La Modernografica, 1941., str. 45.

161. *Uomo a cavallo* – Marcello Mascherini

Katalog XV. *Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia Giulia, Fiume*. Trieste: La Modernografica, 1941., str. 47.

162. *Marionette* – Gino de Finetti

Katalog XV. *Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia*

Giulia, Fiume. Trieste: La Modernografica, 1941., str. 49.

163. *Elsa* – Mario Lannes

Katalog XV. *Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia*

Giulia, Fiume. Trieste: La Modernografica, 1941., str. 51.

164. *Olivia* – Ugo Cara

Katalog XV. *Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia*

Giulia, Fiume. Trieste: La Modernografica, 1941., str. 53.

165. *Valle degli ulivi* – Franco Orlando

Katalog XV. *Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia*

Giulia, Fiume. Trieste: La Modernografica, 1941., str. 55.

166. *Circe* – Carlo Sbisa

Katalog XV. *Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia*

Giulia, Fiume. Trieste: La Modernografica, 1941., str. 57.

167. *Fiori* – Ramiro Meng

Katalog XV. *Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia*

Giulia, Fiume. Trieste: La Modernografica, 1941., str. 59.

168. *Lontananze* – Napoleone Fiumi

Katalog XV. *Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia*

Giulia, Fiume. Trieste: La Modernografica, 1941., str. 61.

169. *Paesaggio* – Gianni Brumatti

Katalog XV. *Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia*

Giulia, Fiume. Trieste: La Modernografica, 1941., str. 63.

170. *Ritratto del cav. G. Gianese* – Adolfo Levier

Katalog XV. *Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia*

Giulia, Fiume. Trieste: La Modernografica, 1941., str. 65.

171. *Aringhe* – Federico Righi

Katalog XV. *Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia*

Giulia, Fiume. Trieste: La Modernografica, 1941., str. 67.

172. *Piazza della Liberta* – Luciano Posar

Katalog XV. *Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia*

Giulia, Fiume. Trieste: La Modernografica, 1941., str. 69.

173. *Piccolo tirolese* – Giuseppe Cesar

Katalog XV. *Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia*

Giulia, Fiume. Trieste: La Modernografica, 1941., str. 71.

174. *Paesaggio alpestre* – Maria Arnold

Katalog XV. *Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia*

Giulia, Fiume. Trieste: La Modernografica, 1941., str. 73.

175. *Ritratto* – Anita Antoniazio

Katalog XV. *Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia*

Giulia, Fiume. Trieste: La Modernografica, 1941., str. 75.

176. *Volosca* – Miranda Raicich

Katalog XV. *Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia*

Giulia, Fiume. Trieste: La Modernografica, 1941., str. 77.

177. *Ritratto* – Margherita Bembina

Katalog XV. *Esposizione d'Arte del Sindacato Interprovinciale Fascista Belle Arti della Venezia*

Giulia, Fiume. Trieste: La Modernografica, 1941., str. 79.

178. *Specchio d'acqua* – Marcello Mascherini

La Vedetta d'Italia. Fiume: 23. rujan 1941., str. 3

179. *Pastello* – Anita (Anna) Antoniazzo

La Vedetta d'Italia. Fiume: 25. rujan 1941., str. 3

180. *Busto* – Nuzzi Chierago Ivancich

La Vedetta d'Italia. Fiume: 30. rujan 1941., str. 3

181. *Natura morta* – Vera Scardino

La Vedetta d'Italia. Fiume: 30. rujan 1941., str. 3

182. *Scoglietto* – Mario de Hainal

La Vedetta d'Italia. Fiume: 30. rujan 1941., str. 3

Životopis

Branko Metzger – Šober rođen je 1966. godine u Rijeci, gdje je završio osnovnu i srednju školu.

Godine 1985. upisao je studij Likovne kulture na Pedagoškom fakultetu Sveučilišta u Rijeci. Diplomirao je 1991. s temom *Nadgrobni spomenici Ivana Rendića u Rijeci i okolici* (mentor prof. dr. sc. Julija Lozzi – Barković) i grafiku u klasi prof. mr. sc. Josipa Butkovića.

Godine 2000. upisao je poslijediplomski znanstveni studij Graditeljsko naslijeđe u organizaciji Arhitektonskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (voditelj prof.dr.sc. Vladimir Bedenko, dipl.ing.arh.), kojeg je uspješno apsolvirao 2002. godine.

Od godine 2004. ostvaruje zvanje predavača za znanstveno područje humanističkih znanosti, polje povijest umjetnosti, za kolegij Povijesti umjetnosti (Matično povjerenstvo za područje humanističkih znanosti – polje povijesti, povijesti umjetnosti, arheologije, znanosti o umjetnostima, etnologije i antropologije Filozofskog fakulteta, Sveučilišta u Zagrebu).

Od 1993. radi kao nastavnik likovnoga odgoja u Osnovnoj školi Ivan Goran Kovačić u Delnicama (do 1994.) i kao nastavnik Povijesti umjetnosti u Srednjoj školi u Delnicama gdje ostvaruje mentorstva u izradi maturalnih radnji učenika (do 1996.).

Od 1994. do 2004. predaje kolegij Povijest umjetnost na Visokoj školi za Glazbenu umjetnost Ino Mirković u Lovranu s pravom javnosti.

Od akademske godine 2006./2007. do 2012./2013. godine vanjski je suradnik na Akademiji primjenjenih umjetnosti u Rijeci na mjestu asistenta iz kolegija umjetnosti XIX. i XX. stoljeća (dr.sc. Julija Lozzi – Barković izv.prof. i prof.dr.sc. Sonja Briski-Uzelac).

Krajem 2010. godine s uspjehom je obranio magistarski rad pod naslovom „Arhitektonski opus Emilija Ambrosinija u Rijeci od 1903. do 1912. godine“ stekavši akademski stupanj Magistra tehničkih znanosti iz znanstvenog područja tehničkih znanosti, znanstvenog polja arhitekture i urbanizma, znanstvene grane povijest i teorije arhitekture i zaštite graditeljskog naslijeđa.

Sredinom 2011. godine upisuje Poslijediplomski doktorski studij Humanističke znanosti na Sveučilištu u Zadru, Povijest umjetnosti kojeg je apsolvirao s uspjehom te javno obranio sinopsis disertacije u mjesecu travnju 2013. godine.